



GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ



LUCRĂRILE
CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE
GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ



CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE STUDII DE SECURITATE ȘI ȘTIINȚĂ MILITARĂ,
ORGANIZATĂ DE STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

NOIEMBRIE 2020
BUCUREȘTI

EDIȚIA A II-A



EDITOR STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

COMITETUL DE ORGANIZARE A CONFERINȚEI

Președinte:

general-locotenent Vasile TOADER

Vicepreședinți:

general-maior dr. ing. Teodor INCICAȘ

general-maior Gheorghică VLAD

general-maior Corneliu POSTU

Membri:

general-maior Iulian BERDILĂ

general-maior dr. Viorel PANĂ

contraamiral Mihai PANAIT

general de brigadă Claudiu-Mihail SAVA

general de brigadă Ciprian MARIN

general de brigadă dr. ing. Constantin NEGREA

general de brigadă Mircea GOLOGAN

general de brigadă

ing. Nicolae MARIA-ZAMFIRESCU

general de brigadă Marian BOTEA

general de brigadă dr. Gheorghe DIMA

general de brigadă Dorin PLEȘCAN

general de brigadă dr. ing. Constantin VIZITIU

general de flotilă aeriană

dr. Gabriel RĂDUCANU

comandor conf.univ. dr. ing. Toma ALECU

Secretariat:

locotenent-colonel Mircea BARAC

Alina PAPOI

Iulia SINGER

Diana Cristiana LUPU

DTP

Adelaida-Mihaela RADU

ADRESA REDACȚIEI

București, str. Izvor nr. 110, sector 5

Cod poștal: 050564

Telefon: +4021.319.48.80/1005320; 1005484; 1005134

Tel./fax: +4031.426.09.90

E-mail: gmr@mapn.ro

Web: gmr.mapn.ro

ÎNALTUL DECRET REGAL NR. 3663

PRIN CARE „ROMÂNIA MILITARĂ”

DEVINE REVISTA OFICIALĂ

A MARELUI STAT MAJOR



„Art. I - Se înființează la Marele Stat Major, cu începere de la 1 Ianuarie 1898, revistă oficială sub denumirea de „România Militară”, în care toți ofițerii din armată vor găsi studii militare, care să intereseze instrucțiunea lor.

Prin organul acestei reviste toți ofițerii, de toate armele, aflați în activitate de serviciu, își vor putea publica lucrările lor personale și cari interesează armata”.

Carol - Regele României

Dat în București la 8 decembrie 1897



Tiparul a fost executat
la Centrul tehnic-editorial al armatei
sub comanda 405/2020 B 0207



LUCRĂRILE CONFERINȚEI ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE
GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

COORDONATE ALE STRATEGIEI MILITARE,
ÎN CONDIȚIILE UNEI ABORDĂRI SINERGICE
A REZILIENȚEI ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII

EDIȚIA A II-A

Print: ISSN 2668-7410, ISSN-L 2668-7410
Online: ISSN 2668-7623, ISSN-L 2668-7410

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate
revine în exclusivitate autorilor, în conformitate cu prevederile
Legii nr. 206 din 27.05.2004

*COPYRIGHT: sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente,
cu condiția indicării precise a numărului și datei apariției publicației din care provin.*

CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ DE STUDII DE SECURITATE ȘI ȘTIINȚĂ MILITARĂ,
ORGANIZATĂ DE STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

NOIEMBRIE 2020

COMITET ȘTIINȚIFIC INTERNAȚIONAL

Colonel conf.univ.dr. Harald GELL, președintele Programului Erasmus militar al UE, Academia Militară Tereziană, Austria (expertiza: învățământ militar și instrucție)

Comandor (ret.) conf.univ.

dr. Taner ALBAYRAK, Universitatea Piri Reis, Istanbul, Turcia (expertiza: securitate maritimă, strategie și geopolitică la Marea Neagră)

Comandor conf.univ.dr. Nedko DIMITROV, decan, Academia Navală, Varna, Bulgaria

Dirk DUBOIS, directorul Colegiului European de Securitate și Apărare, Belgia

Prof.univ.dr. Jaromir MARES, Brno, Cehia

Prof.univ.dr. Pavel OTRISAL, Brno, Cehia

Sorin DUCARU, directorul Centrului Satelitar al Uniunii Europene, Spania

Conf.univ.dr. Iulian FOTA, Academia Națională de Informații „Mihail Viteazul”, România

Lect.univ.dr. Antonia COLIBĂȘANU, Departamentul de Relații Internaționale și Integrare Europeană, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România

Oana POPESCU-ZAMFIR, directorul GlobalFocus Center, România

Cercetător științific II

dr. Carmen Sorina RÂJNOVEANU, director, Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară, România

Dr. William D. HATCH, Naval Postgraduate School, Monterey, SUA

Conf.univ.dr. Larry WHITE, Universitatea de Economie și Tehnologie, Ankara, Turcia

Prof.univ.dr. Marius Victor ROȘCA, prorector pentru învățământ, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof.univ.dr. Daniel GHIBA, prorector pentru cercetare științifică și relații interinstituționale, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof.univ.dr. Ion PURICEL, prorector pentru relații internaționale, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof.univ.dr. Valentin DRAGOMIRESCU, prorector pentru formare continuă, relația cu studenții și orientare în carieră, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof.univ.dr. Ioana ENACHE, decan, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Iulian CHIFU, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof.univ.dr. Gheorghe MINCULETE, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. ing. Laurențiu-Răducu POPESCU, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Niculai-Tudorel LEHACI, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof. univ. dr. Cristian-Octavian STANCIU, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Marius ȘERBESZKI, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof.univ.dr. Florin NISTOR, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof.univ.dr. Marilena MOROȘAN, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof. univ.dr. Laurențiu GRIGORE, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Ștefan-Antonio DAN-ȘUTEU, Facultatea de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Cosmin OLARIU, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Prof.univ.dr. Dorel BUȘE, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Lect.univ.dr. Cristian ICHIMESCU, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Ciprian IGNAT, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Lect.univ.dr. Florian BICHIR, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr.ing. Florin POPESCU, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Florentina DRAGOMIR, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Ruxandra BULUC, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Conf.univ.dr. Ciprian PRIPOAE-ȘERBĂNESCU, Facultatea de Securitate și Apărare, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Dr. Florian CÎRCIUMARU, director, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Lect.univ.dr. Dan PETRESCU, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific II

dr. Alexandra SARCINSCHI, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific II dr. Cristina BOGZEANU, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific II dr. Mirela ATANASIU, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific II dr. Cristian BĂHNĂREANU, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific III dr. Marius-Titi POTÎRNICHE, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific III dr. Crăișor IONIȚĂ, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, România

Cercetător științific I dr. Petre OTU, Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară, România

Prof.univ.dr.ing. Ghiță BÂRSAN, rector, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Vasile CĂRUȚAȘU, prorector, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. ing. Ioan VIRCA, prorector, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Marius MILANDRU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Constantin GRIGORAȘ, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Lucian ISPAS, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Aurelian RAȚIU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Lect.univ.dr. Ioan-Dan POPA, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Ioan-Gabriel POPA, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. ing. Dorel BADEA, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Alexandru BABOȘ, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Paul TUDORACHE, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Mircea VLADU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. ing. Toma PLEȘANU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Sorin PÎNZARIU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Mihai-Marcel NEAG, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. ing. Dănuț MOȘTEANU, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Ștefania BUMBUC, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Conf.univ.dr. Romana OANCEA, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Lect.univ.dr. Crenguța-Mihaela MACOVEI, Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, România

Prof.univ.dr. Adrian LESENCIUC, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, România

Prof.univ.dr. Ion CHIORCEA, Academia Navală „Mircea cel Bătrân”, România

Conf.univ.dr. Cătălin POPA, Academia Navală „Mircea cel Bătrân”, România

Conf.univ.dr. Romeo BOȘNEAGU, Academia Navală „Mircea cel Bătrân”, România

Prof.univ.dr. Ioan BONDREA, rector, Universitatea „Lucian Blaga”, România

Prof.univ.dr. Claudiu-Vasile KIFOR, prorector, Universitatea „Lucian Blaga”, România

Prof.univ.dr. Lucian-Ionel CIOCA, Universitatea „Lucian Blaga”, România

Prof.univ.dr. Adrian CURAJ, UEFISCDI, România

Prof.univ.dr. Ion POPA, Academia de Studii Economice, România

Prof.univ.dr. Cosmin DOBRIN, Academia de Studii Economice, România

Prof.univ.dr. Florin Eduard GROSARU, Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, România

Prof. univ. dr. Cezar VASILESCU, Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, România

Conf.univ.dr. Maria CONSTANTINESCU, Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, România

Conf.univ.dr. Aura CODREANU, Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, România

Conf.univ.dr. Vlad DUMITRACHE, Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, România

Lect.univ.dr. Brîndușa POPA, Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, România

Lect.univ.dr. Cristina ANTONOAIIE, Departamentul Regional de Studii pentru Managementul Resurselor de Apărare, România

CUPRINS

General-locotenent Daniel PETRESCU	8	Coordonate ale strategiei militare, în condițiile unei abordări sinergice a rezilienței în domeniul securității. Cuvânt de deschidere
	10	Prezentarea dezbaterilor Conferinței, organizate în format masă rotundă
INFORMAȚII ȘI SECURITATE		
Raluca-Mihaela STĂNESCU	14	Schimbarea centrului de interes analitic al comunității de informații
Antonia Teodora MARIȘ	32	Rolul comunicării strategice în conflictul contemporan
Filofteia REPEZ	44	Rețelele de socializare și amenințările la adresa securității umane – deep fake și fake news
Maria-Magdalena POPESCU	56	Elementele constitutive ale infrastructurii de comunicare de informații false. Studiu de caz: fake news în rețelele de socializare
Gabriel-Bogdan CHIHAI	66	Analiza principalelor componente interne ale sistemului de securitate al Mării Negre – principalele caracteristici ale securității naționale a României de-a lungul secolului al XX-lea
Marius-Sorin MICLEA	78	Multidimensionalitatea securității. Securitatea societală în secolul tehnologiei informației
Laurențiu-Paul MÂNDRAȘ	96	Războiul informațional, intelligence-ul de securitate și intelligence-ul militar O scurtă abordare teoretică
Teodor BADIU	110	Provocări ale domeniului informațiilor la nivelul Uniunii Europene
Robert CĂLINOIU	124	Influența migrației asupra securității societale în Uniunea Europeană
Dănuț-Mircea CHIRIAC	136	Etape importante în dezvoltarea capacității UE de a derula angajamente operaționale independente. Studiu de caz – Operația Artemis
Delia-Mihaela MARINESCU	146	Realități și perspective ale cooperării UE-NATO în domeniul securității și apărării
Dragoș ILINCA	162	Parteneriatul NATO-UE – un pas important pentru realizarea securității globale
Romeo BUHAI	176	Smart Power – provocări și oportunități pentru educația și formarea profesională în intelligence
Petru-Viorel ENE	188	SUA și politica Smart Power
Dorinel-Ioan MOLDOVAN	200	Agenda globală „Femeile, pacea și securitatea”: integrarea perspectivei de gen în sectorul de securitate al Republicii Moldova

Cătălin-Gabriel DONE	226	Sistemul de securitate arctic – mizele luptei pentru putere
Alin DREPTATE	238	Meritele și limitările memoriilor în domeniul informațiilor: o analiză a adevărului și falsului, prezente în cartea lui Kim Philby – „My Silent War”

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

Paul TUDORACHE	252	Perspective privind adaptarea structurilor militare la cerințele mediilor operaționale curente și viitoare
Lucian ISPAS	262	Abordări relaționale ale rezilienței logisticii operaționale
Gheorghe MINCULETE	274	Posibilități de întrebuițare a unor structuri ISR din Forțele Terestre la exerciții întrunite pe teritoriul național
Valeriu-Adrian JIANU	286	Revigorarea disputei pentru statutul de superputere
Romică CERNAT	302	Impactul mediului de securitate asupra strategiilor de apărare ale statelor mici și mijlocii
Ioana RIEBER	310	Generațiile războaielor – convențional și neconvențional în evoluția războaielor
Cosmina-Andreea NECULCEA	318	Perspectiva războiului și a luptei armate moderne
Olguța-Mihaela BODNAR	326	Dimensiuni ale conflictului hibrid și coordonate în contracararea efectelor acestuia
Aurelian RAȚIU	336	Locul spațiului cibernetic în cadrul procesului de planificare a operațiilor
Nicolae-Sorin MACOVEI	348	Modelarea mediului operațional prin utilizarea atacurilor cibernetice
Marian ȘTEFAN	360	Competențele și atributele liderului militar în context organizațional militar

MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE

Felicia ȘINCA	370	Implicații ale pandemiei COVID-19 asupra cheltuielilor militare: noi perspective asupra cooperării europene în domeniul apărării
Toma PLEȘANU	380	Riscuri la adresa securității naționale în contextul pandemiei COVID-19
Carmen Maria IEPURE (MOISE)	392	Considerații privind rolul resurselor umane în asigurarea securității naționale
Elena-Alexandra MAZILU (ALEXANDRESCU)	402	Coerență, sinergie și sustenabilitate în dezvoltarea Forțelor Navale Române pe termen mediu și lung
Dănuț CHIRIAC	428	Analiză succintă asupra începuturilor și întrebuițării mijloacelor biologice
Ovidiu PORTASE	440	Ierarhizarea înlocuirii echipamentelor medicale – element al utilizării raționale a resurselor
Gabriela ȘÎRBU	454	Generarea și rolul Convenției din 1972 privind interzicerea armelor biologice
Vasile BOGDAN		

COORDONATE ALE STRATEGIEI MILITARE, ÎN CONDIȚIILE UNEI ABORDĂRI SINERGICE A REZILIENȚEI ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII

CUVÂNT DE DESCHIDERE

General-locotenent Daniel PETRESCU

Șeful Statului Major al Apărării



Într-o perioadă marcată de presiunea angajamentelor profesionale, iată că am reușit să ne întâlnim, fie și în acest format, în cadrul proiectului de dezbatere științifică organizat de inimosul colectiv al revistei Gândirea militară românească. Încep, așadar, prin a vă mulțumi tuturor pentru participare, dar, mai ales, pentru că estimez că acest proiect va genera idei valoroase, cu aplicabilitate în domeniul științei militare. Transmit încă de acum aprecierea comenzii Statului Major al Apărării pentru disponibilitatea de a împărtăși din expertiza pe care o aveți în domeniile dumneavoastră de activitate. Așteptările noastre, în deschiderea dezbatelor, vizează realizarea unui conținut multidisciplinar și util al prezentărilor, cu impact asupra planificării și conceptelor militare.

Titlul ales – „Coordonate ale strategiei militare, în condițiile unei abordări sinergice a rezilienței în domeniul securității” – propune o problematică de actualitate: apărarea, abordată sinergic și inteligent, crește eficiența în nobilele noastre misiuni, aceea de a servi intereselor naționale. Este important să ajungem la o înțelegere comună între actorii implicați în procesul de punere în practică a conceptului de reziliență, abordat în dublă cheie, așa cum este specificat în Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024.

Actuala pandemie ne-a demonstrat că, pentru a gestiona o situație de criză la nivel național, și nu numai, trebuie să aplicăm proceduri sistemice, interconectând în angrenaje funcționale diverse elemente ale statelor, începând de la guverne, armată, poliție, instituții guvernamentale până la societatea civilă, entități ale sectorului privat și, nu în ultimul rând, cetățenii. Pandemia nu a micșorat provocările mediului de securitate, dimpotrivă, a sporit numărul întrebărilor din domeniul securității, la care va trebui să găsim răspunsuri.

Apreciez că țările din flancul estic al NATO se confruntă, în continuare, cu cel mai complex context de securitate ce poate fi întâlnit în această generație. Ceea ce am realizat în ultimii ani împreună cu Aliații a fost construcția unui parteneriat prin care dezvoltăm și proiectăm dezvoltarea capacităților comune, menite să răspundă potențialelor provocări de securitate ale viitorului. Important este faptul că România clădește un viitor împreună cu statele membre ale NATO și că Armata României participă activ la definirea acestui viitor.

Dezvoltarea culturii de securitate presupune o abordare interinstituțională. Este necesară înțelegerea noilor tipuri de amenințări, riscuri și vulnerabilități, care pot avea impact la nivel individual, de grup, național, regional sau global. Sunt pericole pe care societatea civilă trebuie să le conștientizeze, pentru a putea contribui, împreună cu instituțiile abilitate, la identificarea, prevenirea și combaterea acestora.

Conferința Gândirea militară românească reprezintă un demers util în acest sens. Suntem obligați să nu rămânem pasivi, să informăm publicul larg asupra provocărilor cu care ne confruntăm, să cultivăm gândirea critică și să promovăm cultura de securitate.

Închei, prin a vă dori tuturor succes în timpul prezentărilor pe care urmează să le susțineți! Am certitudinea că dezbaterile dumneavoastră vor conduce la formularea unor concluzii cu aplicabilitate în domeniul apărării naționale.

PREZENTAREA DEZBATERILOR CONFERINȚEI, ORGANIZATE ÎN FORMAT MASĂ ROTUNDĂ

Pentru a asigura prezentarea unor puncte de vedere cât mai cuprinzătoare, pe diferite niveluri de exprimare, conferința a propus, ca mod de organizare, o componentă academică, axată pe susținerea și publicarea de articole științifice, și o componentă bazată pe dezbateri, axată pe o perspectivă practică. Ambele componente ale conferinței au fost organizate pe trei secțiuni: *Informații și securitate, Teorie și artă militară, Managementul resurselor pentru apărare.*

Dezbaterile, desfășurate în format masă rotundă, au abordat patru subiecte de mare actualitate pentru Armata română, în special, și pentru societatea civilă, în general, beneficiind de cunoștințele unor experți recunoscuți la nivel internațional: *Consolidarea rezilienței sistemului național de apărare, la nivel strategic; STRATCOM – fake news și război informațional; Relația economie-strategie militară. Industria națională de apărare și armata; Managementul resurselor pentru apărare și sistemul de mobilizare a forțelor în secolul XXI. Trupe teritoriale versus forțe profesioniste.*

CONSOLIDAREA REZILIENȚEI SISTEMULUI NAȚIONAL DE APĂRARE, LA NIVEL STRATEGIC

În cadrul dezbaterii cu tema *Consolidarea rezilienței sistemului național de apărare, la nivel strategic*, domnul Iulian Chifu a abordat subiectul *Reziliența strategică – de la stabilitate și prevenție la acțiune proactivă și adaptabilitate dinamică*, iar doamna Antonia Colibășanu, expert senior în cadrul Geopolitical Futures, a prezentat tema *Reziliența alianțelor din zona de est a Europei*. De asemenea, Excelența Sa, domnul Sorin Ducaru, directorul Centrului Satelitar al UE, a abordat subiectul *Impactul noilor tehnologii asupra rezilienței: potențiale vulnerabilități și efectele conexe*, iar domnul colonel Dan Colesniuc, expert militar în domeniul securității în cadrul Ministerului Apărării Naționale, a expus subiectul *Interoperabilitatea educațională la nivel strategic*. Tema propusă de domnul Iulian Fota, director al Institutului Diplomatic Român, a fost *Clarificarea conceptului de reziliență la nivel național*. Domnul Alexandru Grumaz, președintele Centrului de analiză și strategii de securitate, a prezentat tema *Războiul hibrid și întărirea rezilienței flancului estic al NATO*, iar domnul colonel Daniel Ghiba a avut ca subiect *Adaptarea continuă la transformările mediului de securitate – cheia consolidării rezilienței sistemului național de apărare*. Directorul New Strategic Center, domnul general-maior (r.) Leonardo Dinu, a abordat tema *Reziliența strategică în contextul amenințărilor emergente la adresa securității naționale*.

Dezbaterile au fost moderată de domnul general-maior Iulian Berdilă, iar invitatul special al acestei teme a fost domnul Mircea Geoană, adjunctul Secretarului general al NATO.

STRATCOM – FAKE NEWS ȘI RĂZBOI INFORMAȚIONAL

Dezbaterile având ca subiect *STRATCOM – fake news și război informațional* au avut două paliere – *Comunicare strategică în actualul context de securitate și Fake news: influențe și manifestări în spațiul informațional aliat și regional*. Primul palier i-a avut, printre protagoniști, pe domnul Andrei Țârnea, director de comunicare în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, și domnul colonel Valentin Vasile, locțiitorul șefului Direcției Informare și Relații Publice din Ministerul Apărării Naționale. Din partea Universității Naționale de Apărare „Carol I”, au prezentat doamna conf.univ. dr. Ruxandra Buluc, domnul prof.univ.dr. Mihail Anton și domnul lect.univ.dr. Ciprian Pripoae-Șerbănescu. Cel de-al doilea palier a beneficiat de prezentările doamnei Alina Bârgăoanu, decanul Facultății de comunicare din cadrul Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative (SNSPA), doamnei Oana Popescu-Zamfir, director Global Focus, doamnei Iulia Anghel, lect. univ. la Facultatea de Științe ale Comunicării, Universitatea Ecologică București, domnului locotenent-colonel Constantin Bălan, din Direcția Informare și Relații Publice/Ministerul Apărării Naționale, și domnului colonel prof.univ.dr. Adrian Lesenciuc, de la Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă” din Brașov.

Dezbaterile au fost moderată de domnul general de brigadă Constantin Spînu, iar invitați speciali au fost domniile Dirk Dubois, directorul ESDC – European Security and Defence College, și colonelul Peeter Tali, director adjunct al NATO Stratcom COE.

RELAȚIA ECONOMIE-STRATEGIE MILITARĂ. INDUSTRIA NAȚIONALĂ DE APĂRARE ȘI ARMATA

Dezbaterile celei de-a treia mese rotunde, moderată de domnul general-maior Corneliu Postu, au avut ca punct de plecare relația dintre economie și strategia militară, cu accent pe industria națională de apărare. Doamna Simona Moagăr-Poladian, directorul Institutului de economie mondială al Academiei Române, a fost invitatul special al mesei rotunde, Domnia Sa susținând o prezentare despre *Dezvoltarea economică a României în contextul actual, european și global*. La dezbateri a participat doamna Secretar de stat Simona Cojocaru, alături de directorii unor importante societăți din industria de apărare, inclusiv directorii ROMARM și PATROMIL, domniile Gabriel Tuțu, respectiv Viorel Manole. Domnul Viorel Manole a avut ca subiect *Avantajele unui parteneriat real între industria națională de apărare și instituțiile FSNA*, iar domnul Niculae Iancu, președintele I2DS2 (Soluții integrate de apărare și securitate), a susținut prelegerea *Către o comunitate națională a cercetării și industriei de apărare*. Prezentarea domnului contraamiral de flotilă Ion-Cristian Lișman, locțiitorul șefului Statului Major al Forțelor Navale, a abordat *Provocările Forțelor Navale în contextul economic și geopolitic actual*, iar cea a directorului general AEROSTAR Bacău, domnul Grigore Filip, a vizat *Evoluția tehnologiilor cerute de Armata Română – factor determinant în dezvoltarea AEROSTAR. Studiu de caz*. Tema domnului comisar-șef Lucian Ivan, din partea Direcției Generale Management Operațional/Ministerul Afacerilor Interne, a fost *Reziliența la nivelul industriei naționale de apărare*, iar subiectul abordat de domnul

colonel Tiberius Tomoioagă, loțiitor științific la Agenția de Cercetare pentru Tehnică și Tehnologii Militare, s-a axat pe *Implicațiile PESCO/EDF/EDIDP asupra capacităților de apărare*. Prezentarea domnului general (r.) Gheorghe Savu, director al Damen Naval România, a fost *Reziliența industriei navale în perioada unei crize globale*.

SISTEMUL DE MOBILIZARE A FORȚELOR ÎN SECOLUL XXI. TRUPE TERITORIALE VERSUS FORȚE PROFESIONISTE

Un subiect insuficient dezbătut până în prezent a fost *Sistemul de mobilizare a forțelor în secolul XXI. Trupe teritoriale versus forțe profesioniste*. Pe lângă actualii șefi ai categoriilor de forte, foști și actuali șefi de direcții din Statul Major al Apărării au oferit diferite puncte de vedere referitoare la provocările privind sistemul de mobilizare a forțelor în secolul XXI. Invitatul special, în acest caz, a fost Secretarul de stat și șef al Departamentului pentru relația cu Parlamentul și calitatea vieții personalului, domnul Marius Bălu, care a inițiat dezbaterile menționate din perspectivă juridică. Moderator pentru acest subiect a fost domnul general-maior Gheorghiu Vlad.

Încadrul acestei mese rotunde, domnul profesor Ion Giurcă (Universitatea „Hyperion”, București) a prezentat o perspectivă istorică asupra subiectului – *Trupe teritoriale versus forțe profesioniste în prima jumătate a secolului XXI*, iar domnul Marian Zulean, de la Universitatea București, a abordat *Relațiile civil-militare în România contemporană*. Tema domnului colonel Adrian Vasiliu, loțiitorul șefului Direcției personal și mobilizare din Statul Major al Apărării, a vizat *Apărarea teritorială – provocare sau necesitate*, iar subiectul propus de domnul general (r.) Ștefan Dănilă, vicepreședinte al I2DS2 și fost șef al Statului Major al Apărării, a fost o *Analiză a sistemului de mobilizare a forțelor în secolul XXI. Trupe teritoriale versus forțe profesioniste*. Domnul general-maior (r.) Florian Răpan a supus atenției audienței tema: *Management strategic sau planificare strategică în domeniul apărării?* Șeful Statului Major al Forțelor Aeriene, domnul general-maior Viorel Pană, a prezentat *O analiză SWOT: forțe profesioniste versus trupe teritoriale*, iar șeful Statului Major al Forțelor Navale, domnul contraamiral Mihai Panait, a abordat *Suficiența viziunii modernizării Forțelor Navale Române pentru îndeplinirea fără limitări a misiunilor încredințate în cadru național și aliat*. Din partea Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” de la Sibiu, domnul colonel (r.) Toma Pleșanu a prezentat *Interoperabilitatea generațională a resursei umane din Ministerul Apărării Naționale*, iar președintele Asociației ofițerilor în rezervă din România, domnul general-locotenent (r.) Virgil Bălăceanu, a abordat *Caracterul complementar al Forțelor Teritoriale în apărarea națională*.

PRINCIPALELE MESAJE PROMOVATE ÎN CADRUL DEZBATERILOR SUNT URMĂTOARELE:

- trebuie clarificată definiția *rezilienței*, pentru a putea opera toți cu același concept;
- în Strategia de apărare a României pentru perioada 2020-2024, se pune foarte mult accent pe reziliență – este un element de modernitate, un element anticipativ, pe care documentul strategic fundamental al României îl reflectă într-o manieră corectă și ambițioasă. Ea, de fapt, pune bazele, în România, pentru o bună guvernanță strategică;

- România poate și trebuie să aibă un rol important în șlefuirea conversației despre reziliență la nivelul Alianței și la nivel internațional;
- competiția cea mai importantă pe care o avem de dus este cea pentru idei, pentru filozofia care guvernează modul nostru de organizare ca societate;
- construirea rezilienței societăților occidentale și a infrastructurii de apărare în estul Europei trebuie să fie o prioritate pentru noi, ca națiune individuală, ca regiune și pentru parteneriatul nostru transatlantic;
- la nivelul Uniunii Europene, s-a conștientizat faptul că organizația are capacitatea de a veni cu o abordare unitară, care să vizeze toate aceste componente ce definesc reziliența la nivel societal;
- reziliența de tip 1.0 presupune prevenție și stabilitate, reziliența de tip 2.0 se referă la acțiune proactivă și avertizare timpurie, reziliența de tip 3.0 se referă la adaptabilitate dinamică;
- reziliența statului nu este același lucru cu reziliența țării;
- filonul religios este tema „soft” de influență, care poate fi preluată la nivel politic și poate fi folosită în operațiunile de influență a potențialelor amenințări de securitate în Europa;
- STRATCOM este văzut, la nivelul Alianței, mai degrabă drept un proces în continuă derulare decât o capacitate. Acest proces trebuie să promoveze o mai bună înțelegere a funcției comunicării, dincolo de abordările tradiționale din mass-media;
- scopul final al NATO STRATCOM ține de îndeplinirea obiectivelor finale ale politicilor NATO, iar în acest context, un deziderat de prim rang îl constituie protejarea și promovarea mesajelor-cheie ale Alianței;
- rețelele de socializare nu au interesul de a oferi informații corecte, ci de a-și maximiza profitul;
- nivelul nostru de atenție este constant, în schimb, sursele de informații cresc exponențial;
- sursele dezinformării sunt structurale, nu sunt conjuncturale și au legătură cu viteza, cu complexitatea fenomenului, cu explozia platformelor sociale și bombardamentul informațional;
- *infodemia* se corelează cu demersuri din partea unor actori statali sau nonstatali ostili;
- *infodemia* nu se reduce la războiul informațional, nu există un semn de egalitate între cele două fenomene. *Infodemia* este legată și de anumite tendințe psihologice ale omului de a amplifica, de a povesti, de a transmite mai departe;
- noul tip de soldat: *influencer*-ul, capabil să utilizeze comunicarea cu scopul de a obține efecte asupra celor nepregătiți să răspundă adecvat;
- răspunsul reactiv – ceea ce produce, de regulă, comunicarea strategică – este insuficient odată ce noile căi de influențare se diversifică și beneficiază de posibilitățile încă nebanuite ale noilor tehnologii;
- acțiunea de tip *fake news* produce efecte asupra infrastructurii informaționale a organizației militare și a structurii statale, decredibilizând instituțiile și scăzând nivelul de încredere în acestea;
- un nivel ridicat al culturii de securitate, obținut prin democratizarea confruntării hibride, permite transformarea tuturor, militari sau simpli cetățeni ai statului, în agenți ai schimbării pozitive.

SCHIMBAREA CENTRULUI DE INTERES ANALITIC AL COMUNITĂȚII DE INFORMAȚII

Raluca-Mihaela STĂNESCU

Centrul de pregătire în domeniul informații pentru apărare, București

Numeroasele și variatele provocări apărute, în ultimii ani, în ceea ce numim „societatea cunoașterii”, unde globalizarea a jucat un rol esențial prin impactul produs asupra mediului informațional, au determinat o serie de schimbări și la nivel teoretic, conceptual, cognitiv, chiar comportamental pentru specialiștii care activează în zona analizei de intelligence.

Ca urmare a dinamicii crescânde a evenimentelor, valoarea informațiilor este acum supusă, mai mult ca oricând, unui proces accelerat de perimare, iar nivelul de credibilitate al surselor riscă, de multe ori, să fie ignorat din dorința asigurării unei accesibilități cât mai rapide a informației de către beneficiar. Ca atare, modelul unui proces analitic bazat pe cunoaștere este tot mai mult validat de către comunitatea de informații, în detrimentul procesului analitic, bazat pe informație, utilizat până recent.

Cuvinte-cheie: intelligence, analiză, cunoaștere, model analitic, fake news.

INTRODUCERE – TRANZIȚIA SPRE UN INTELLIGENCE BAZAT PE DOVEZI

Istoria ne va demonstra dacă reformele recente din serviciile de informații sunt evolutive sau revoluționare, dar, deocamdată, Comunitatea de informații (CI) răspunde la schimbările impuse de evenimentele petrecute la 11 septembrie 2001, care au răsturnat întregul eșafodaj analitic informativ existent până la acel moment. În mod particular, comunitățile analitice și de culegători de informații încearcă să includă în activitatea lor unul dintre pilonii noii legislații adoptate post-9/11 – îmbunătățirea schimbului de informații între servicii. Pe măsură ce reformele se produc, culegătorul și analistul sunt nevoiți să se adapteze unor noi reguli și standarde analitice pentru a încorpora tot mai multe metodologii, tehnici și alternative în analiza lor, sub coordonarea managerilor și în colaborare cu diferitele organizații naționale de informații. Aceste noi structuri și orientări sunt o adevărată provocare intelectuală, dar și un labirint birocratic pentru culegător și analist, care se luptă nu numai să „producă” informații în timp util, ci și să-și îmbunătățească permanent produsul, lucru greu de realizat pentru profesionistul în informații, care nu are niciodată timpul de partea lui. Iată de ce îmbunătățirea resorturilor mentale ale analiștilor este atât de importantă, iar elementele de înțelegere și cunoaștere senzorială ar putea să propulseze profesia dincolo de „paradigma analitică cunoscută” aplicată problemelor complexe, creând premise mai mari pentru utilizarea imaginației în CI.

Mai mult decât atât, „infodemia”, care caracterizează spațiul public de informare, prin intoxicarea cu *fake news*, propagandă și manipulare, are nevoie de măsuri ferme de contracarare, calibrate inclusiv pe modele analitice adaptate și reinventate, menite să asigure accesul publicului la informații valoroase și reale (Voicu, 2020).

În acest context volatil și imprevizibil, pe lângă cultivarea unui discernământ individual, creatorii de materiale informative utilizează mai mult decât date și informații lipsite de context. Ei folosesc ansambluri de dovezi, colecții de date și informații structurate relevante pentru problema de analizat – cu alte cuvinte, contextualizate fiecărei probleme specifice, în parte. Dovezile dezvăluie explicații alternative prin inferențe induse, bazate pe tipare mentale despre ceea ce se va întâmpla sau ce s-a întâmplat deja în trecut¹.

¹ Raționamentul referitor la evenimentele din trecut este mai facil decât raționamentul despre viitor. În primul caz, dovezile pot fi contradictorii, înșelătoare și supuse mai multor interpretări. Cu toate acestea, tinde să fie mai complet și mai bine organizat (sau, cel puțin, ușor de descoperit). Când privim spre viitor, putem spune că multe dintre dovezi nu există încă. Este posibil ca evenimentele descrise de informațiile prevestitoare să nu fi avut loc. În plus, informațiile care ar trebui să devină dovezi rămân, de obicei, incomplete.

În timp ce inferențele sunt, de obicei, incerte, ele justifică aprecierile/convingerile despre fenomene, procese, situații, persoane. Justificarea lor (sau a teoriilor/ipotezelor) este relevantă pentru acuratețea lor, dar nu garantează „adevărul absolut”. Mai degrabă, după cum observa Peter Kosso, justificarea convingerilor înseamnă „respectarea standardelor dovezilor și a rațiunii [pentru a] indica [probabilitatea] de exactitate”. (2006, p. 4). Aici, intervine conștientizarea informativă, componentă superioară a gândirii analitice, care reprezintă acel tip de gândire intuitiv-uristică predictivă dezvoltată de analist (Stănescu, 2016, p. 94) în încercarea de a stabili „o corelație între a fi mai justificat și a fi adevărat” (Ibid.).

De exemplu, în timpul unui exercițiu recent, o echipă de analiști a ajuns la o concluzie inferențială despre o explicație probabilă a fenomenului examinat. Participanților li s-au prezentat un set de concluzii alternative stabilite anterior și un set de probe relevante presupuse și li s-a cerut să evalueze care concluzii au fost justificate și adevărate. După ce au ajuns la o concluzie inițială, li s-a cerut să ia în considerare o concluzie alternativă, care anula veridicitatea celei dintâi. Făcând acest lucru, au descoperit că, deși concluzia inițială a părut mai exactă, cea de a doua era, de fapt, „adevărată”. Acest lucru s-a întâmplat, în parte, pentru că au făcut presupuneri părtinitoare cu privire la dovezile pe care le-au folosit pentru a-și argumenta concluziile. După cum nota Kosso, „o mai bună justificare crește probabilitatea de precizie. Dar, este foarte posibil ca o convingere bine justificată să fie falsă”. (Ibid., p. 4).

Această etapă de lucru a condus, ulterior, la o evaluare mai critică a dovezilor, dintre care multe s-au dovedit a fi false. Participanții au descoperit că „justificarea vine etapizat, dar adevărul nu” (Ibid., p. 5). Așadar, este discutabil dacă o justificare probatorie mai mare indică probabilitatea unei corelații mai exacte cu adevărul. După cum arăta Kosso, chiar și cu o justificare temeinică, nu există certitudine pentru stabilirea adevărului. Prin urmare, potrivit aceluiași autor, „este sarcina disciplinelor sistematice ... să rafineze cu atenție conținutul justificării, dovezile și setul de convingeri teoretice, să aducă justificarea într-o corelație din ce în ce mai strânsă cu adevărul.” (Ibid.).

Dacă informația trebuie „să rostească adevărul către putere”², trebuie, mai întâi, să se asigure că mesajul transmis este solid și critic justificat.

Realizarea procesului de conștientizare se desfășoară gradual și servește îndeplinirii mai multor obiective, inclusiv descrierea stărilor de fapt, explicarea fenomenelor, interpretarea evenimentelor și acțiunilor și estimarea probabilității și impactului acțiunilor viitoare ale unui dușman. Pe măsură ce profesioniștii

² Expresia „să rostească adevărul către putere” a fost, inițial, atribuită lui Sherman Kent. Cercetările ulterioare au invalidat această ipoteză. Indiferent de autor, esența semantică rămâne, însă, aceeași, fiind un îndemn pentru specialiștii Comunității de Informații de a-i informa corect pe decidenți.

din serviciile de informații trec de la descrierea evenimentelor la explicarea modelelor de comportament și înțelegerea factorilor și intențiilor subiacente, este necesară o justificare tot mai mare a convingerilor pe care aceștia le au față de problema supusă analizei.

Cu toate acestea, cu cât experții în *intelligence* încearcă să aplice un control mai riguros în această etapă, constată că nivelul de ambiguitate sporește (Moore, 2011). În plus, este de așteptat ca analiștii, care aplică gândirea de tip conștient, să se înșele mai des în etapa predictivă decât în etapa descriptivă. Acest lucru se datorează, parțial, unei realități interesante, caracterizată de Taleb astfel: „pentru a prezice viitorul, trebuie să știm deja viitorul.” (2007, p. 173). Ceea ce susține Taleb este faptul că trebuie să fi vizualizat deja viitorul pentru a-l estima.

La rândul său, Kosso, referindu-se la epistemologie, notează următoarele: „Cunoașterea este mai ambițioasă prin faptul că se îndepărtează de ceea ce este imediat observabil... Descrierile teoretice se bazează pe observare și dovezi... Dar, este important de reținut că observarea în sine se bazează pe teorie. La urma urmei, dovezile științifice nu sunt nici întâmplătoare, nici lipsite de interpretare, iar o anumită înțelegere conceptuală a naturii va transmite decidenților ceea ce trebuie observat, ce informații sunt credibile, ce înseamnă observarea și cum ceea ce este observat este legat cauzal (și, prin urmare, în mod intenționat) de ceea ce nu se vede. Teoria este necesară pentru a transforma senzațiile fără sens în dovezi semnificative”. (Ibid., p. 5).

În timp ce Kosso utilizează limbajul științei, argumentul său se aplică și în lumea „post-faptică” a lui Manjoo, în care informațiile încearcă, adesea, să aibă sens³. Informația este creată, în cele din urmă, prin observarea fenomenelor, mediate senzorial. Mai mult, dovezile din sfera informațiilor, deși pot părea „întâmplătoare”, sunt rezultatul căutării, colectării și interpretării sistematice.

Trecutul le indică practicienilor de informații să caute în viitor. Aceasta poate fi o capcană atunci când indicatorii nu mai sunt valabili. După cum sugerează Baruch Fischhoff, „căutarea înțelepciunii în evenimentele istorice presupune un act de credință – o convingere în existența unor modele recurente, care așteaptă să fie descoperite”. (1982, p. 338).

Cu toate acestea, deși pot exista modele generale, „trecutul nu se repetă niciodată în detaliu” (Ibid., p. 336). Cu alte cuvinte, ar putea exista indicatori care sugerează că un eveniment viitor, similar cu cel din trecut, este posibil, probabil sau chiar rezonabil. Bazându-ne pe un asemenea raționament, am putea anticipa,

³ Prin „post-factum”, Manjoo se referă la tendința de a ignora dovezile, favorizând, astfel, concluziile preconcepute. Un exemplu în acest sens este refuzul unor părinți de a-și vaccina copiii, care se datorează unor concluzii pseudoștiințifice. În cadrul CI, această tendință se manifestă atunci când specialiștii din *intelligence* permit ca eforturile lor analitice să fie conduse de anumite concluzii predeterminate, în ciuda evidențelor care caută să identifice noi ipoteze.

de exemplu, că teroriști străini vor ataca din nou Statele Unite, vizând o clădire importantă, asemenea World Trade Center⁴, sau un eveniment cu largă participare (Mylroie, 1995). Fără îndoială, nu putem spune că aceasta reprezenta o predicție a atacurilor de la 11 septembrie 2001, când teroriștii Al Qaeda au lovit turnurile gemene și Pentagonul de la bordul unor avioane asupra cărora au preluat controlul și pe care le-au izbit în clădiri⁵. În cele din urmă, experții în analiza de *intelligence* care dau sens problemelor se bazează, în mare măsură, pe teorii care, dacă nu sunt acreditate, sunt, de fapt, ipoteze neexaminată. Dacă utilizarea trecutului pentru a obține înțelepciune despre ceea ce ne rezervă viitorul nu este fezabilă, de ce nu am putea studia trecutul pentru a evita anumite erori? O altă concluzie care se desprinde și care a fost evaluată îndelung de specialiști este aceea potrivit căreia concentrarea asupra nenorocirilor „*sporește disproportionat frecvența percepută a acestora*” (Fischhoff, p. 339; Tversky et al., 2003, pp. 207-232).

O altă provocare, ce trebuie luată în considerare atunci când analizăm trecutul din perspectiva a ceea ce trebuie evitat, este înțelegerea incorectă a problemei. În timp ce înțelegerea poate fi posibilă sau chiar mai facilă atunci când se gestionează probleme banale, atunci când vine vorba despre problemele periculoase, o astfel de înțelegere este, în cel mai bun caz, evazivă și depinde de metodele alese pentru a le soluționa; cu alte cuvinte, regretabil de incompletă.

Cu intenția de a îmbunătăți crearea de informații bazate pe dovezi, legislația americană recentă care „*reformează*” serviciile de informații merge atât de departe, încât să impună efectuarea „*unei analize alternative*” (Congresul SUA, 2004, p. 330). Comunitatea de Informații, prin intermediul școlilor sale, interpretează acest lucru în sensul că trebuie luate în considerare mai multe ipoteze. Actul normativ relevant menționează „*echipa roșie: un mijloc prin care un alt grup de profesioniști în informații lansează explicații alternative pentru o problemă care este supusă analizei*” (Ibid.). Legislația nu abordează și problema criteriilor pentru realizarea conștientizării în cazul analizării problemelor banale și, în special, a problemelor periculoase care apar ca urmare a unor intenții contradictorii. Dacă, de exemplu, se estimează că o anumită țară va dezvolta atât rachete cu rază lungă de acțiune, cât și o capacitate nucleară, pentru ca, în final, să analizăm o eventuală combinație a celor două capacități, trebuie să ținem cont de contextul mediului politic și tehnologic al țării-țintă, ce anume reprezintă o rachetă cu rază lungă de acțiune, ce este o armă nucleară, ce este o armă de distrugere în masă și, nu în ultimul rând,

trebuie să avem suficientă disponibilitate pentru a analiza o potențială combinație între toate aceste elemente de amenințare. Factorii de decizie politică pot contesta acțiunile țării-țintă, făcându-i pe liderii lor să fie mai virulenți. Astfel, serviciile de informații și factorii politici creează viitorul – sau o versiune a acestuia. Dacă toate aceste aspecte sunt analizate neprofesionist sau superficial, există riscul apariției unor implicații neintenționate și periculoase.

Rezultatul final este un amestec de ipoteze pregătite pentru a fi contestate punct cu punct, deși tendința profesioniștilor în informații este de a crea permanent incertitudini, ceea ce poate preîntâmpina o astfel de situație. Dacă, dimpotrivă, evaluarea este greșită, capacitatea nucleară evaluată a fi destinată producerii de arme este, de fapt, destinată să ofere o alternativă la dependența națiunii de o scădere a aprovizionării cu petrol din ce în ce mai scump ca sursă de energie, iar rachetele sprijină un program spațial conceput pentru a orbita sateliți de telecomunicații care pot satisface nevoile țării și ale vecinilor lor, precum și pentru a asigura venituri suplimentare la bugetul statului, atunci analiștii și factorii de decizie vor avea modele nepotrivite extrapolate, care decurg dintr-un prezent neînțeles. Într-un mediu bilateral sau multilateral tensionat, retorica și acțiunile pot precipita evenimente astfel încât să creeze un viitor în concordanță cu acele concluzii derivate din tipare, determinând țara-țintă să producă armele. În cele din urmă, fiecare parte dă vina pe guvernul celeilalte națiuni pentru că „*a provocat*” criza.

Există mai multe motive pentru care apar astfel de rețele cauzale defecte. Considerațiile probatorii oneste necesită un anumit grad de agnosticism cu privire la justificarea teoriilor. Cunoașterea bazată pe dovezi nu este absolută; dovezile justificate schimbă teoriile, și nu invers. Cu alte cuvinte, teoriile existente sau acceptate necesită schimbări doar atunci când interpretările dovezilor conduc la concluzii inferențiale alternative coerente. Ceea ce nu trebuie să facem este să reinterpretăm dovezile pentru a susține teoria preexistentă prevalentă, așa cum este cazul în exemplul de mai sus. Cu toate acestea, exact acest lucru se întâmplă cel mai frecvent. Oamenii nu sunt deseori dispuși să abandoneze pozițiile lor prețioase. Aceasta se datorează, în parte, faptului că, pe măsură ce reflectează asupra dovezilor, nu devin implicați. Cu alte cuvinte, opiniile lor sunt influențate de diferite viziuni asupra lumii sau abordări cognitive, în special percepția selectivă și expunerea selectivă. Acestea se combină pentru a orienta modul în care oamenii recunosc problemele, fenomenele care le compun și modul în care se străduiesc să le dea sens⁶. Aceste influențe sau cadre teoretice modelează tiparele pe care oamenii le folosesc pentru a interpreta fenomene noi. Avantajul este că aceste șabloane îi fac pe oameni să devină inteligenți și le transformă gândirea rapid, evoluând, treptat, de la modele

⁴ Pe 26 februarie 1993, un camion-capcană, plasat de teroriști islamici, a explodat sub una dintre clădirile de la World Trade Center și se pare că viza dărâmarea ambelor turnuri (Mylroie, 1995).

⁵ Cu toate acestea, atacurile fuseseră anticipate. Potrivit comentariilor făcute de Schwartz și Randall, „*mulți oameni chiar au prezis atacurile de la 11 septembrie [2001]... În ciuda predicțiilor făcute, mulți oficiali americani din administrațiile Clinton și Bush și-au concentrat atenția asupra altor elemente, în timp ce inevitabilul devenea iminent*”. (Schwartz).

⁶ Mai multe informații referitoare la „*euristică*” și șabloanele mentale utilizate de oameni în raționamentele lor analitice sunt prezentate în lucrările lui Kahneman, Slovic, Tversky, Gilovich și Griffin.

de comportament la mecanisme de supraviețuire (Gigerenzer, 1999). Totuși, acest avantaj depinde de recurența fenomenelor. Pentru a funcționa cu succes, un cadru intuitiv al înțelegerii presupune apariția a cel puțin unei situații similare, condiție care lipsește, de cele mai multe ori, în mediul analitic de *intelligence*. Într-un mediu bogat în informații, bazat pe colectarea tehnică, specialiștii în informații pot selecta modele nepotrivite, pe care să le folosească pentru a înțelege noile fenomene. În activitatea de *intelligence*, dacă astfel de modele conspiră pentru a afecta căutarea și selectarea probelor utilizate de analiști, percepția selectivă și expunerea selectivă nu fac altceva decât să faciliteze apariția erorii și a eșecului. Dovezile necesită întotdeauna un context și, așa cum ilustrează exemplul descris anterior, mai multe contexte explicative care au sens pot coexista simultan. În domeniul informațiilor, „dovezile sunt [mai degrabă] rareori suficiente din punctul de vedere al conținutului sau credibilității”. (Kosso, p. 8). În plus, natura dovezilor în sine, atunci când este privită în afara contextului politic și social, contribuie la eșecul explorării adecvate a problemelor.

Cu alte cuvinte, cu excepția cazului în care se cunoaște contextul corect, dovezile – dacă informațiile sale constitutive pot chiar atinge acel prag – sunt supuse multor interpretări diferite. În afara unui context, persoana care evaluează dovezile poate selecta interpretarea corectă. Contextele multiple confundă situația, deoarece contextele diferite conduc, adesea, la concluzii alternative, așa cum a fost ilustrat în scenariul de dezvoltare a rachetelor descris anterior. În cele din urmă, contextul politic al factorului de decizie poate distorsiona contextul real, transmis prin intermediul informațiilor.

Ceea ce se întâmplă în luarea în considerare contextuală a dovezilor este un proces de justificare epistemologică și, așa cum observă Kosso, „preocuparea cheie este de a distinge cunoașterea, pe de o parte, de simpla convingere, opinie, dogmă și confundarea dorințelor cu realitatea, pe de altă parte”. (Ibid., p. 4). În raport cu informațiile, cunoașterea depinde de justificarea contextuală a dovezilor și, așa cum am menționat, „rolul epistemologiei este de a arăta că există o corelație între a fi mai justificat și a fi mai probabil să fie adevărat” (Ibid.) În ciuda inexactității lor inevitabil mai mari, predicțiile par să stârnească mai mult interesul beneficiarilor decât explicațiile. În biologie, pentru a fi utile, ipotezele predictive necesită adaptarea la informații de fond valide. Este aplicabil acest lucru și în *intelligence*? După cum este ilustrat în două estimări naționale de informații (National Intelligence Estimate/NIE) care se ocupă cu armele de distrugere în masă (ADM) și care, ulterior, s-a stabilit că au fost greșite, predicțiile incorecte atrag, cu siguranță, atenția. În aceste cazuri, predicțiile incorecte au rezultat probabil, în parte, din lipsa de timp a analiștilor pentru elaborarea rapoartelor. În primul caz, estimarea potrivit căreia sovieticii ar urma să plaseze sau nu rachete nucleare strategice în Cuba, în 1962, a fost scrisă

într-o săptămână⁷. În cazul programelor ADM derulate de Saddam Hussein, timpul de pregătire a fost de trei săptămâni. Astfel de perioade scurte de timp pentru pregătire ar părea să împiedice colectarea de informații și date suplimentare care să devină relevante pentru problemele respective (adică analizate ca dovezi), împiedicând explorarea completă a perspectivelor alternative⁸.

Lipsa timpului caracterizează un context de realizare a conștientizării informației în care lucrează experții în informații și constrângerile impuse acestora le facilitează succesele, dar și eșecurile. După cum demonstrează exemplele de mai sus, producătorii de informații sunt, adesea, sub presiune și nu reușesc să ia în considerare cantități masive de date și informații într-un timp scurt. Aceiași profesioniști trebuie să organizeze datele și informațiile în dovezi, pentru a înțelege și, apoi, a explica decidenților și beneficiarilor problemele complexe asociate. În cele din urmă, practica actuală și trecută a *intelligence*-ului pune accentul pe predicție mai degrabă decât pe explicație, ca scop final. Acest lucru nu a fost lipsit de critici. Willmoore Kendall, în ediția revizuită a cărții scrisă de Kent, în 1949, pentru World Politics, a criticat „preocuparea compulsivă referitor la predicție a lui Kent” (Kendall, 1949, p. 549). Având în vedere experiența lui Kent și a altora din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, nu este surprinzător faptul că dorința de a preveni un alt Pearl Harbor a dominat practicile lor; o astfel de dorință ar fi condus, în mod natural, la o activitate organizată în jurul creării de cunoștințe predictive care previn surprinderea⁹.

„INFORMAȚIE BANALĂ” VS. „INFORMAȚIE STRUCTURATĂ”

Procesul descris anterior poate fi considerat „informație banală”. Așa cum a fost conceput de Thomas Kuhn, „banalul” se referă la „munca relativ de rutină ... într-o paradigmă, acumulând încet detalii în acord cu teoria amplă stabilită, fără a provoca sau fără a încerca să testeze ipotezele care stau la baza acestei teorii” (Normal

⁷ După cum se știe, aceasta este analiză de tip retrospectiv. Sherman Kent, afirma, în 1964 că, retrospectiv, autorii au avut suficient timp la dispoziție pentru a evalua dovezile. A se vedea Kent (1964, pp. 1-18). Inițial clasificat, acest document a fost declassificat și republicat în *Studii de intelligence* (1964, pp. 111-119). Kent analizează atent motivele pentru care evaluarea analiștilor a fost greșită și nerevizuită. Printre aceste motive se numără modul anterior de acțiune al direcțiilor de politică externă sovietică, presupus că va fi reluat în perspectivă. Astfel, urma ca nicio rachetă ofensivă să nu fie plasată în Cuba.

⁸ Raportul Senatului referitor la ADM irakiene menționa că scenariile alternative nu fuseseră luate în considerare, deși nu același lucru se poate spune și despre tubulatura de aluminiu care se presupune că ar fi fost destinată pentru producerea centrifugelor și proiectilelor reactive. În această situație, se pare că rezultatele au fost dictate de o gândire de tip colectiv. A se vedea Raportul Senatului SUA referitor la Evaluările Informativă anterior declanșării războiului din Irak (2004, pp. 18 și 21).

⁹ Cel mai probabil, în cazul ADM, a fost luat în calcul „scenariul cel mai grav”, ceea ce explică, în parte, punctele de vedere referitoare la programul nuclear dezvoltat de Irak și concluziile cuprinse în evaluarea făcută în anul 2002. Nu putem afirma același lucru și despre „eșecurile de imaginație” din cauza cărora nu au putut fi anticipate atacurile de la 11 septembrie 2001.

Science). Astfel, putem vedea că „*intelligence-ul normal*” reprezintă o activitate de extindere a cunoștințelor în care se angajează majoritatea profesioniștilor din serviciile de informații și care sporește gradual cunoașterea despre fenomenele vizate (Kuhn, 1962, pp. 10-42). Profesioniștii gândesc și lucrează în cadrul unui model sau al unei „*paradigme*” a realității forjate în timpul celui de-al Doilea Război Mondial și consolidată pe tot parcursul Războiului Rece.

Succesele din trecut, așa cum au fost ele percepute la momentul respectiv, contribuie, în bună măsură, la utilizarea repetată a artei nevalidate. Paradigma presupune adversari la nivel de actori, fie ei statali sau non-statali, care să dețină capacități reciproc distructive. În acest context, „*informația banală*” devine „*informație*”, așa cum „*știința normală*”, enunțată de Thomas Kuhn, reprezintă „*știința*”.

În ambele domenii, cunoștințele nou dobândite se adaugă, treptat, la o paradigmă din ce în ce mai definită; cunoașterea nouă nu redefiniște cu ușurință paradigma. Chiar și aspectele ieșite din comun și cu adevărat noi sunt luate în considerare exclusiv din perspectiva necunoscutului. Știința normală sau informațiile obișnuite nu caută să revizuiască semnificativ paradigma în care sunt cunoscute și înțelese noile fenomene. Acest lucru trebuie văzut și prin prisma modului în care lucrează personalul de informații nou angajat și care preia bazele de date existente. O practică obișnuită presupune revizuirea raportărilor anterioare, cu tendința ca raportările noi să rămână în limitele conceptuale a ceea ce a fost elaborat anterior. Cunoașterea crește doar treptat. Analiztii de informații care lucrează în paradigma informațiilor banale încearcă să descrie, să explice sau să prezică fenomene în mod coerent. În acest caz, termenul se referă la un alt concept dezvoltat de Kuhn: se caută sau se presupune un cadru comun pentru înțelegerea fenomenelor. Noile cunoștințe sunt înțelese în contextul paradigmei dominante.

De exemplu, informațiile normale din a doua jumătate a secolului al XX-lea au înțeles evenimentele în funcție de misiunile și obiectivele adversarilor americani, în principal fosta Uniune Sovietică și, la un nivel mai mic, China. Afacerile mondiale au fost înțelese în contextul competiției hegemonice a statelor adversare cu SUA. Paradigmele normale prevalează până când discrepanțele anterior neobservate și neobservabile creează suficiente inconsecvențe în explicarea și înțelegerea fenomenelor, astfel încât să provoace erori care nu pot fi ignorate. Pentru Kuhn, aceasta înseamnă o schimbare necesară în percepția oamenilor de știință asupra realităților caracterizate de știință. Kuhn ilustrează acest lucru cu un exemplu de tranziție de la astronomie ptolemeică la astronomie copernicană. Înainte de apariția lor, Soarele și Luna erau planete, Pământul nu. După aceea, Pământul era o planetă, ca Marte și Jupiter; Soarele era o stea, iar Luna era un nou tip de corp, un satelit. Modificări de acest fel nu au fost doar corecții ale greșelilor individuale incluse

în sistemul ptolemeic. Ele au implicat nu numai modificări ale legilor naturii, ci și modificări ale criteriilor prin care unii termeni ai acestor legi au fost atribuiți naturii. În plus, aceste criterii au fost, în parte, dependente de teoria care le-a consacrat (Kuhn, 1970; Conant, 2000, p. 15).

În fizică, fenomenele în sine nu se schimbă (deși fenomenele recent observate ar putea face să pară așa). În mediul cultural al interacțiunii umane, noile percepții ale realității pot fi suficiente pentru a forța o reconsiderare a vechiului. În termeni științifici sociali, o nouă paradigmă nu numai că explică noul, ci se descurcă mai bine în explicarea vechiului. Mai mult, chiar și limbajul folosit anterior pentru a descrie un fenomen este inadecvat, deoarece, așa cum remarcă Kuhn, „*dezvoltarea științifică nu poate fi suficient de cumulativă. Nu se poate ajunge de la vechi la nou prin simpla adăugare la ceea ce se știa deja*”. (Ibid., p. 15). Eșecul în analizarea discrepanțelor îi determină pe potențialii creatori de informații să păstreze o înțelegere incorectă a fenomenelor, chiar dacă fenomenele se schimbă. Această discrepanță majoră duce fie la erori, fie la eșecuri informative. Potrivit paradigmei lui Kent, erorile de informații derivă din „*inexactități conținute în rapoartele de analiză, ca urmare a unor date insuficiente, sau existența unor viduri informative*” (Johnston, 2005, p. 6).

Dimpotrivă, după cum s-a observat, eșecurile de informații se referă la „*surprinderea organizațională sistemică rezultată din ipoteze incorecte, lipsă, pierdute sau inadecvate*” (Ibid., p. 6). Conceptul anterior presupunea ca, dacă mai multe date sunt disponibile sau sunt mai bine înțelese, erorile să poată fi prevenite. În acest din urmă exemplu, practicienii serviciilor de informații sau clienții lor politici au înțeles greșit atât problema, cât și contextul acesteia. Existența anumitor erori de informații nu indică neapărat o paradigmă schimbată. Cu toate acestea, erorile repetate de informații o fac. La fel ca în cazul științei, mici erori în caracterizarea adecvată a fenomenelor duc la apariția „*constantelor corective*”. Este posibil ca cel care dă sens informației să fi făcut o eroare de percepție sau de interpretare. Cu toate acestea, lăsate necontrolate, erorile se combină, în cele din urmă, pentru a provoca eșecuri sistemice. Practicienii de informații și factorii de decizie politică pot ajunge, în mod repetat, la concluzii eronate în urma elaborării defectuoase a sensurilor, definită de Rob Johnston ca „*surpriză organizațională sistemică*” (Ibid., p. 6), rezultată dintr-un amestec de lacune ale practicienilor și dezinteresul decidenților politici. Interpretarea mai adecvată ar fi că eșecul informației provine din insuficiențe atât din partea factorilor de decizie politică, precum și din cea a profesioniștilor în informații în a recunoaște o schimbare fundamentală și revoluționară a contextului informativ.

Paradigma stat-ca-adversar pentru crearea de informații este caducă. Două decenii separă, acum, contextul de informații interpretabil de cel al Războiului

Rece: adversarii și problemele sunt, acum, izbitor de diferite¹⁰. Puterea Uniunii Sovietice a scăzut dramatic după 1990, în timp ce puterea Chinei a crescut. Dar, și mai important, în context informativ, au apărut și fenomene noi, care nu sunt bazate pe stat: actorii non-statali emergenți au adăugat noi provocări, amenințând structurile de stat tradiționale. Fenomenele emergente, cum ar fi epidemiile, pandemiile și schimbările climatice, au impus noi complexități. Anomaliile create ca urmare a apariției acestor fenomene noi ilustrează cum și de ce informația banală nu mai este adecvată: nu mai poate caracteriza aceste fenomene din punctul de vedere al amenințării și oportunităților informative de nivel strategic. Mijloacele „normale” prin care se explică eroarea sunt, de asemenea, inadecvate. După cum atestă și diferitele rapoarte ale Congresului SUA și ale comisiilor independente, informațiile nu mai descriu, explică sau prezic în mod adecvat fenomenele pe care beneficiarii trebuie să le înțeleagă. Astfel, schimbarea informației este necesar a fi profundă și revoluționară.

SCHIMBAREA CENTRULUI DE INTERES ANALITIC

Revoluțiile în domeniul științei, politicii și chestiunilor militare au loc, deoarece crizele relevă insuficiența paradigmei actuale dominante. După cum remarca și Kuhn, o paradigmă existentă poate „înceta să funcționeze adecvat în explorarea unui aspect către care paradigma însăși [a] condus anterior calea”. (1970-1993, p. 92). Kuhn susține, în continuare, că știința nu evoluează lin. Mai degrabă, revoluțiile periodice schimbă modul în care fenomenele sunt percepute și înțelese (Ibid., pp. 92-110). Crizele anticipează astfel de schimbări ale centrului de interes analitic. În mod similar cu cele prezentate de Kuhn, eșecurile (oficiale) grave ale comunității de informații în precizarea atacurilor din 11 septembrie 2001 și a programelor de ADM derulate de Saddam Hussein (atât în 1990, cât și înainte de invazia Irakului din 2003) sunt exemple de crize care au generat o reformare sistemică¹¹.

Dacă analizăm aceste eșecuri prin evaluările lor oficiale, constatăm apariția recurentă a anumitor termeni, precum: mentalități, politizare și analiză defectuoasă. În aceeași perioadă, există încercări repetate de a impune metode de „studiu științific [social]... pentru analiza situațiilor complexe în curs și estimări ale evenimentelor

¹⁰ Trebuie remarcat faptul că adversarii tradiționali ai Războiului Rece continuă să reprezinte amenințări evidente. De asemenea, putem afirma că amenințările emergente, pur și simplu, se adaugă celor tradiționale. Pericolele secolului XXI sunt complexe, un pericol major reprezentându-l tocmai complexitatea lor.

¹¹ Argumentul potrivit căruia acestea au fost crize care au generat o resetare completă se bazează pe faptul că, de-a lungul timpului, s-a observat că specialiștii din serviciile de informații au fost la fel de șocați de inexactitatea estimărilor lor ca și factorii de decizie. În cazul estimărilor din anul 2000 referitoare la ADM deținute de Irak, CIA a subestimat nivelul acestora, fapt care a condus la ideea că supraestimarea din anul 2002 reprezenta o compensare a erorii produse anterior. Deși admite minimizarea pericolului în rapoartele inițiale, CIA respinge ideea potrivit căreia rapoartele estimative din anul 2002 au exagerat situația din teren cu scopul de a îndrepta erorile produse. A se vedea comunicatul de presă al Agenției Centrale de Informații, „Iraq’s WMD Programs: Culling Hard Facts from Soft Myths”.

probabile viitoare” (Davis, 1999, cap. XV). Ceea ce lipsește este orice fel de abordare sistematică în Comunitatea de informații. După cum remarca specialistul și observatorul Jack Davis în urmă cu un deceniu, nu există standarde corporative pentru modul în care este creată informația, inclusiv pentru metodele utilizate (Ibid., cap. XXV). Deși practica solidă nu validează corectitudinea evaluărilor informative, absența acesteia, prin definiție, conduce la concluzii eronate. Contributiv acestui scenariu este faptul că, așa cum observă Aris Pappas și James Simon (2002), „adversarii [potențiali] sunt [deseori] conduși de agendele emoționale care îi fac imprevizibili”. În timp ce o practică eficientă ar putea să nu conducă la producerea unor estimări solide din dovezi ambigue, aceasta ar alerta practicienii obișnuiți cu privire la perspectiva că acțiunile aceluiași adversari sunt imprevizibile sau, în cel mai bun caz, că sunt parțial previzibile, pentru anumite comportamente. Pe scurt, experții serviciilor de informații din întreaga lume operează într-un mediu similar cu o revoluție kuhniană în plină desfășurare: epistemologia informațiilor banale este insuficientă și este nevoie de cunoștințe noi. Eșecurile recente evidențiază necesitatea schimbării, la fel ca și cantonarea în zona gri a forței de muncă, ceea ce creează sensibilitate la informație – oamenii noi care se confruntă cu probleme noi și emergente ar trebui să se simtă confortabil atunci când identifică noi modalități de sistematizare a activității lor. Schimbarea datelor și contextelor poate determina adevărate furtuni în mentalul analiștilor obișnuiți să opereze cu informații banale și s-ar putea concluziona că, pentru acești practicieni, se declanșează o adevărată revoluție în stil kuhnian.

Cu toate acestea, trebuie făcută o precizare: nu toate practicile de informații din „vechea școală” sunt lipsite de valoare în prezent. Câțiva adversari semnificativi la nivel de stat se mențin ca amenințări la adresa securității națiunii americane, deși și ei sunt provocați de noii actori non-statali și de problemele care populează paradigma noii informații. Mai mult, în multe circumstanțe și în tratarea anumitor probleme, expertiza tacită a profesioniștilor cu experiență îndelungată în activitatea serviciilor de informații este exploatată în mod adecvat pentru identificarea sensurilor „ascunse”. Aceste „mâini vechi” posedă atât cunoștințe actuale, cât și un set foarte evoluat de competențe. Anii de gândire creativă și critică dovedesc faptul că ei știu să privească problemele dintr-o varietate de perspective și au înțelepciunea unui context profund. Ca urmare, nu este întâmplător faptul că, la cartea relativ recent (2008) scrisă de Roger George și James Bruce, *Analyzing Intelligence (Analizând informațiile)*, au contribuit specialiști foarte experimentați din serviciile de informații. În primul rând, trebuie spus că provocările sunt generatoare de cunoaștere, iar expertiza dobândită în urma provocărilor devine valoroasă și necesară; în al doilea rând, fiecare serviciu de informații, în parte, poate să dezvolte și să păstreze flexibilitatea cognitivă și organizațională pe care o presupune resursa

umană cu o astfel de gândire. Într-adevăr, o parte a muncii de informații de succes și revoluționată implică culegerea de noi semnificații din vechile tipare care au rămas ascunse celor care s-au oprit din a mai da sens. O provocare este aceea că ochilor „proaspeți” le lipsește cunoștința modelelor potențial relevante, în timp ce ochii „bătrâni” nu pot vedea lucrurile ca fiind noi. Fiecărui îi lipsește puterea celuilalt. Experiența dobândită de profesioniștii mai noi, care se angajează în practica tradițională de „analiză”, afectează punctele lor de vedere cândva eficiente, chiar și atunci când încep să dobândească experiența relevantă și necesară. O soluție ar putea fi adoptarea unui model de competențe de bază (printre care se numără curiozitatea, perseverența și recunoașterea tiparelor), stabilit în funcție de fișele posturilor și caietele de sarcini ale misiunilor și funcțiilor din serviciile de informații existente.

O primă treaptă necesară într-un proces de schimbare fundamentală a activității de informații este analiza în profunzime a ceea ce fac, trebuie să facă și modul în care acționează profesioniștii în informații. În esență, practicienii de informații creează cunoștințe pentru a-și sprijini beneficiarii. Altfel spus, practicienii din serviciile de informații sunt presupuși contributori la planurile și politicile guvernamentale de pe diferite niveluri, unde au posibilitatea de a împărtăși perspective strategice largi cu liderii naționali, precum și de a se asigura că militarii dislocați în teatre de operații au la îndemână pârgurile pentru colectarea tehnică și organizarea datelor tactice. Nu în ultimul rând, trebuie amintit faptul că această cunoaștere informativă, alături de activitate și organizare, reprezintă doar o componentă-cheie într-un trinom informativ strategic, operațional și tactic (Moore, 2005)¹². Fără îndoială, activitatea și organizația au, de asemenea, nevoie de reformare, însă ceea ce este absolut fascinant în procesul analitic este cunoașterea informativă și modul în care aceasta este creată – pe scurt, conștientizarea.

MODELE ANALITICE ACTUALE

Modelul de informații „centrat pe informație” s-a dovedit a fi foarte diferit de „modelul centrat pe analiză” (bazat pe cunoaștere), utilizat preponderent în Statele Unite. Modelul centrat pe informație plasează atât valoarea reală, cât și pe cea abstractă pe informație, nu pe cunoaștere, ca monedă principală a activității de informații – cu efecte profunde.

¹² În lucrarea sa, *Strategic Intelligence*, Kent a identificat și a enunțat trei concepte care definesc informațiile de nivel strategic: *Cunoașterea sau ceea ce este produs și diseminat*; *Activitatea sau modul în care cunoștințele sunt produse și diseminate*; și *Organizarea sau modul în care oamenii sunt grupați pentru a produce și disemina respectivele cunoștințe*. Moore și Krizan, în lucrarea *Core Competencies*, au pretins că această abordare le aparține și au reluat conceptul alături de David T. Moore, în lucrarea *Evaluating Intelligence: A Competency-Based Approach*.

Cartea scrisă de Mark M. Lowenthal, *Intelligence: De la secrete la politică*, aflată, acum, la cea de-a șaptea ediție, este recomandată, pe bună dreptate, ca lectură obligatorie pentru cei care sunt la început de carieră în munca de informații. Această lucrare definește, succint și practic, un proces de intelligence care plasează analiza într-o poziție-cheie pentru comunicarea rezultatelor activității de informații în narațiunea politică prezentată decidenților. La nivel strategic, produse analitice precum informarea zilnică a președintelui SUA (*Daily Brief*) sau NIE incumbă aspectele securitare prioritare ale SUA – un fel de imagine cuprinzătoare a celor mai recente evoluții de pe spațiile de interes. La nivel operațional, produse precum *Evaluarea dinamică a amenințărilor și Studiile privind capacitățile militare* informează liderii militari cu privire la complexitățile mediului în care ar putea fi solicitați să angajeze forța armată.

În ambele cazuri, analiza joacă rolul central, ca principal furnizor de cunoaștere al serviciilor de informații în procesul de elaborare a politicilor. Factorii de decizie recurg la analiză și oferă orientare cu privire la direcția de aprofundare a informațiilor. Acest proces poate fi numit unul „centrat pe analiză”, în scopul comparării cu modul în care o mare parte a lumii conceptualizează și folosește informațiile. Modelul centrat pe analiză este, de obicei, definit ca un „ciclu de informații” sau „proces de informații” care caracterizează interacțiunea funcționalității în cadrul serviciilor de informații, inclusiv: planificare și direcționare, diseminare, analiză, producție, procesare și exploatare, prin cercetători precum Lowenthal, care adaugă consumul și evaluarea ca funcții suplimentare distinct identificabile.

Serviciile de informații furnizează orientare doar atunci când factorii de decizie politică apreciază că problemele de interes pentru securitatea națională identificate nu pot fi soluționate decât apelând la expertiza analitică substanțială a serviciilor de informații. Aceste orientări în materie de politici apar frecvent sub forma unor priorități pentru angajarea resurselor de informații.

În timp ce dezvoltarea cunoașterii este importantă, obiectivul este dezvoltarea unor cunoștințe predictive, care să le permită factorilor de decizie să anticipeze evenimentele, dobândind, astfel, un avantaj competitiv. Analistii sunt instruiți și specializați în „data mining”, în construirea de argumente complexe, depășirea și eliminarea prejudecăților inerente, adesea subconștiente, și atribuirea unor niveluri de încredere propriilor evaluări. De asemenea, analistii sunt instruiți să articuleze ce informații sunt necesare în mediul informațional pentru a progresa de la cunoașterea obișnuită la cunoștințe prealabile.

Fiecare disciplină unică de intelligence, precum informațiile obținute din surse umane (HUMINT), informațiile obținute din interceptarea semnalelor (SIGINT), informațiile imagistice (IMINT) etc., are o metodologie de colectare definită, concepută pentru a se concentra asupra obiectivității empirice a informațiilor

și transmiterea efectivă a acestora către analiștii care dispun de toate sursele, într-o manieră ce permite integrarea perfectă a rolului lor în dezvoltarea cunoștințelor.

Fiecare raport rezultat din colectarea multi-INT necesită evaluarea, de către un specialist în analiză, care, la rândul său, informează culegătorul dacă informațiile au fost oportune și relevante pentru promovarea raportului analitic. În mod particular, în cazul HUMINT, analiștii înșiși devin consumatori „*independenți*” și obiectivi de informații. Această metodă de utilizare a analizei pentru a atribui valoare angajării activităților de colectare este în contrast puternic cu modelul centrat pe informație.

Modelul de analiză centrat pe informație prezintă culegerea de informații, și nu analiza acesteia, ca funcție primară și susținută a procesului informativ. Efectele acestui tip de model analitic se repercutează asupra definirii locului în care rezidă valoarea abstractă, cum anume sunt utilizate resursele și așteptările cu privire la modul în care informația va sprijini luarea deciziilor.

Dezvoltarea cunoștințelor, în măsura în care există, se află în indivizii care produc sau procesează rapoartele, și nu ca mecanism instituțional distinct.

În cadrul modelului centrat pe informație, indivizii, nu instituțiile, dețin puterea absolută. Acest fenomen face dificilă monitorizarea sau evaluarea eficienței serviciilor de informații de către stat. Deoarece evaluările sunt invariabil legate de indivizi cu funcții de conducere și de interpretarea personală a ceea ce înseamnă informații, orice critică a evaluărilor este personală mai degrabă decât să reprezinte un test al raționamentului unei organizații care devine, invariabil, o provocare directă către autoritate. Pentru că nu dispun de un cadru prin care să prezinte evaluări contradictorii, decidenții sunt obligați, oarecum, să continue să se bazeze aproape în totalitate pe specialiștii în informații.

Cele două modele de analiză prezentate sunt, fără îndoială, utile și și-au dovedit eficacitatea de-a lungul timpului. Unii ar spune că modelul analitic centrat pe informație s-ar aplica mai mult în cazul *intelligence*-ului de nivel tactic și operațional, în timp ce, pentru *intelligence*-ul de nivel strategic, este mai recomandată aplicarea modelului centrat pe cunoaștere. O concluzie clară în acest sens nu s-ar putea desprinde decât ca urmare a validării, acreditării și utilizării îndelungate a celor două modele pe dimensiunile de *intelligence* menționate anterior.

CONCLUZII

În condițiile incapacității de a asimila complexitatea realității sau de a decela în multitudinea de *fake news* existente în mediile de informare, indivizii recurg la construcția de modele mentale simplificate ale lumii obiective, la care suprapun informațiile primite ulterior, fără a exista, întotdeauna, o compatibilitate între *input*-ul informațional și propria schemă de gândire.

Pentru analistul de *intelligence* actual, toate aceste provocări pot determina erori cognitive, cu impact direct asupra produselor informative elaborate.

Limitările de ordin psihologic, cultural sau religios care pot influența atât analistul, cât și, implicit, produsul finit elaborat de acesta trebuie diminuate prin aplicarea unor metode analitice viabile, pretabile mediului actual de securitate și utilizabile drept instrumente de lucru funcționale, în baza cărora să fie elaborate informații menite să răspundă nevoilor beneficiarilor.

Fie că vorbim de modelele analitice bazate pe informație sau pe cunoaștere, fie că vorbim de conștientizare, metodele alese de analiști și, implicit, de comunitatea de informații trebuie să le ofere acestora un mijloc de dezambiguizare a misterelor și a puzzle-urilor dificile cu care se confruntă zilnic. Chiar și în practica actuală, experții în analiză apelează la abordări complexe atunci când nu se pot baza pe o singură metodă de dobândire a înțelesului. În timp ce rezultatele diferitelor metode pot fi convergente, consolidând o înțelegere specială a unui fenomen, ele pot, de asemenea, să fie divergente și să producă interpretări diferite. Depinde de profesionistul în *intelligence* să rezolve toate aceste diferențe și să se străduiască să le ofere un sens.

De exemplu, profesioniștii în informații care se angajează într-o abordare senzorială „*multiframe*” analizează și evaluează problemele din mai multe perspective create la confluența punctelor de vedere axate pe acțiune și proces sau pe opiniile individului versus opiniile colective.

Oricare ar fi metodele abordate, Comunitatea de informații trebuie să funcționeze ca unic sistem, în măsură să creeze o imagine unificată a evenimentelor și problemelor bazate pe informații multi-sursă.

BIBLIOGRAFIE:

1. Davis, J. (2007). *Introduction – Improving Intelligence Analysis at CIA: Dick Heuer’s Contribution to Intelligence Analysis*, în Heuer, R.J. Jr., (1999). *Psychology of Intelligence Analysis*. Washington, D.C.: Center for the Study of Intelligence, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/books-and-monographs/psychology-of-intelligence-analysis/art3.html>, accesat la 15 septembrie 2020.
2. Dudley, C.A. (2018). *Information-Centric Intelligence: The Struggle in Defining National Security Issues*. International Journal of Intelligence and Counter Intelligence.
3. Kosso, P. (2006). *Introduction: The Epistemology of Archaeology*, în Fagan, G.G., *Archaeological Fantasies: How Pseudoarchaeology Misrepresents the Past and Misleads the Public*. London, UK: Routledge.

4. Fischhoff, B. (1982). *For Those Condemned to Study the Past: Heuristics and Biases in Hindsight*. Carnegie Mellon University.
5. George, R.Z., Bruce, J.B. (2008). *Analyzing Intelligence: Origins, Obstacles, and Innovations*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
6. Gilovich, Th., Griffin, D., Kahneman, D. (2002). *Heuristics and Biases*, Cambridge, UK: Cambridge University Press.
7. Gigerenzer, G. (1999). *Simple heuristics that make us smart*. Oxford, UK: Oxford University Press.
8. Dr. Johnston, R. (2005). *Analytic Culture in the US Intelligence Community – An Ethnographic Study*. Washington D.C.: The Center for the Study of Intelligence.
9. Kahneman, D., Slovic, P., Tversky, A. (1982). *Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
10. Kendall, W. (1949). *The Function of Intelligence*. Cambridge University Press.
11. Kent, S. (1964). *A Crucial Estimate Relived*. Studii de intelligence, vol. 8, nr. 2.
12. Kuhn, Th. (1962). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
13. Idem. (1970-1993). *The Road Since Structure: Philosophical Essays*.
14. Moore, D.T. (2005). *Evaluating Intelligence: A Competency-Based Approach*. International Journal of Intelligence and Counter Intelligence, vol. 18, nr. 2.
15. Idem. (2011). *Sensemaking – A Structure for an Intelligence Revolution*. Washington, D.C.: National Defense Intelligence College.
16. Mylroie, L. (1995). *Who is Ramzi Yousef? And Why It Matters*. The National Interest, <http://www.fas.org/irp/world/iraq/956-tni.htm>, accesat la 15 septembrie 2020.
17. Pappas A.A., Simon, J.M. Jr. (2002). *The Intelligence Community: 2001-2015: Daunting Challenges, Hard Decisions*. Studii de informații, vol. 46, <https://www.cia.gov/library/center-for-the-study-of-intelligence/csi-publications/csi-studies/studies/vol46no1/article05.html>, accesat la 17 septembrie 2020.
18. Stanger-Hall, K. et al. (2005). *Accommodation or Prediction? Letter in response to Peter Lipton, Testing Hypotheses: Prediction and Prejudice*. Science, vol. 308, nr. 5727.
19. Stănescu, R. (2016). *Conștientizarea – componentă superioară a gândirii analitice*. Revista *Infosfera*, nr. 1.
20. Taleb, N.N. (2007). *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable*. New York, NY: Random House.
21. Voicu, M. (2020). *Luptele nu se mai dau pentru teritoriu, ci pentru mințile oamenilor, cu o miză uriașă pentru democrație*, 2 septembrie 2020, <http://presamil.ro/marian-voicu-jurnalist-luptele-nu-se-mai-dau-pentru-teritoriu-ci-pentru-mintile-oamenilor-cu-o-miza-uriasa-pentru-democrație/>, accesat la 15 septembrie 2020.
22. Comunicatul de presă al Agenției Centrale de Informații, „Iraq’s WMD Programs: Culling Hard Facts from Soft Myths”, 28 noiembrie 2003, <https://www.cia.gov/news-information/press-releases-statements/press-release-archive-2003/pr11282003.html>, accesat la 17 septembrie 2020.
23. Congresul SUA, *Intelligence Reform and Terrorism Prevention Act (IRTPA)*, 2004, accesat la 17 septembrie 2020.
24. Raportul Senatului SUA referitor la Evaluările informative anterior declanșării războiului din Irak (7 iulie 2004). Comitetul privind activitatea serviciilor de informații din cadrul Senatului, cel de al 108-lea Congres, accesat la 17 septembrie 2020.
25. Wikipedia, *Normal Science*, http://en.wikipedia.org/wiki/Normal_science, accesat la 17 septembrie 2020.

ROLUL COMUNICĂRII STRATEGICE ÎN CONFLICTUL CONTEMPORAN

Căpitan drd. Antonia Teodora MARIȘ

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Materialul de față își propune o delimitare conceptuală a ceea ce înseamnă conflictul contemporan și, totodată, evidențierea rolului comunicării strategice în conflictele specifice secolului al XXI-lea. Acesta este un tip de conflict care are ca centru de gravitație comunicarea strategică și metodele sale specifice de a influența puterea. Materialul conține, de asemenea, exemple ale modului în care Federația Rusă își manifestă puterea prin folosirea comunicării strategice.

Realitățile secolului curent conturează noi provocări în domeniul securității; printre acestea, comunicarea din mediul online este din ce în ce mai importantă, evidențiind o realitate în care nu faptele contează cel mai mult (nu au cel mai mare impact), ci modul în care acestea sunt transmise, percepute și chiar înțelese.

Cuvinte-cheie: conflict contemporan, comunicare strategică, putere de influențare, dezinformare, strategie narativă.

INTRODUCERE

Într-un mediu de securitate complex și într-o continuă schimbare, *comunicarea strategică*, folosită în mod corespunzător și fundamentată pe strategii narrative adaptate la caracteristicile culturale ale audienței vizate, poate reprezenta soluția cea mai eficientă pentru a îndeplini obiectivele la nivel intern și extern ale unui actor statal.

Implementarea conceptului de *comunicare strategică* și înțelegerea rolului pe care acesta îl deține în secolul al XXI-lea derivă din provocările actuale la adresa securității naționale, care includ atât amenințări convenționale, cât și nonconvenționale, specifice conflictului contemporan. Influența exercitată de actorii statali și non-statali constituie o presiune suplimentară în sfera informațională, cu potențialul de a schimba percepția anumitor segmente de audiență vizate, de a îngreuna sau a împiedica procesul de decizie sau a discredita acțiunile și inițiativele.

În această situație, procesul comunicării strategice, care presupune, printre altele, promovarea obiectivelor naționale, consolidarea valorilor naționale, combaterea dezinformării, informarea în timp util a populației, contracararea propagandei ostile, devine un element de importanță marcantă în cadrul conflictului contemporan.

CONFLICTUL CONTEMPORAN – DELIMITĂRI CONCEPTUALE

În primele decenii ale secolului al XXI-lea, unele dintre vulnerabilitățile, riscurile și amenințările la adresa securității nu au un contur bine definit, acestea având un puternic caracter de *incertitudine*. În această lume complexă, dinamică și conflictuală, confruntarea se poartă, de fapt, între valori și principii diferite, între interese divergente, între totalitarism și democrație, între naționalism și globalizare. Deși evoluțiile globale oferă noi oportunități, acestea generează și numeroase provocări la adresa valorilor și intereselor naționale. Obiectivele strategice par să fie atinse folosind noi metode și având la bază specificul secolului curent.

Consistența și fizionomia conflictelor s-au schimbat extrem de mult: au apărut noi situații politico-economice și strategice de insecuritate, noi mijloace de a îndeplini diverse obiective, noi mijloace și forțe de acțiune tehnologizate și inovative (arma cu plasmă, avioanele fără pilot sau automate, micro-vehiculele aeriene, nave robot, arme laser cu joasă energie, emițătoare de radiații izotrope, impulsuri electromagnetice nenucleare, microunde de mare putere, infrasonete, substanțe super-caustice, tehnologii de reducere a aderenței, agenți polimerici, tehnologii de simulare și iluzionare vizuală etc.), concepții creative de manifestare a puterii, o altă atitudine față de adversar, spații de acțiune dintre cele mai diverse, o paletă vastă de tipuri dominante de acțiune și moduri tot mai sofisticate și neașteptate de manifestare a violenței (Popa, 2004, p. 9). Începând cu exemplul anexării Crimeii de către Federația Rusă și continuând

cu tensiunile dintre Ucraina și Federația Rusă, tensiunile economice ale Chinei cu Statele Unite ale Americii, în cazul Huawei, restricțiile economice impuse Federației Ruse de către Statele Unite ale Americii, atacurile cibernetice confirmate din diferite țări europene, conflictele comerciale și modul în care comunică actorii relevanți ai acestui domeniu, cazul de otrăvire al lui Serghei Skripal și a fiicei acestuia, Lulia, cazul Pizzagate (fake news), Cambridge Analytica, potențiala implicare a Federației Ruse în alegerile prezidențiale din Statele Unite ale Americii, controlul reflexiv folosit de Federația Rusă (teorie cu impact atât asupra domeniului militar, cât și asupra vieții civile) etc. – toate acestea sunt exemple ale diferitelor forme de manifestare ale conflictului specific secolului curent.

Conflictul contemporan folosește ca materie primă vulnerabilități specifice celor care trăiesc în secolul al XXI-lea, precum: dependența de tehnologie, informarea exclusivă din mediul online, folosirea în exces a rețelelor de socializare, puterea pe care o au formatorii de opinii, răspândirea, cu o rapiditate necontrolată, a informațiilor distribuite pe platformele digitale, cu capacitatea de a amplifica și a răspândi informația instantaneu, fără niciun filtru editorial sau uman, fenomenul fake news etc. Aceste vulnerabilități creează serioase breșe de securitate în diferite medii, pe care numeroși actori le folosesc pentru a-și atinge obiectivele: recrutare, formare de opinii, influențare, dezinformare, creșterea sau scăderea încrederii audienței țintă, crearea de probleme aparent inexistente între doi alți actori, crearea neîncrederii într-un parteneriat existent sau a unuia ce se dorește creat, scopuri comerciale etc. În contextul actual, sunt actori care se confruntă cu numeroase probleme economice, sociale, politice, rivalități etnice și religioase, dispute teritoriale, probleme accentuate prin breșe specifice secolului al XXI-lea.

Se observă o tendință de interconectare a mai multor dimensiuni în cadrul conflictului contemporan, dezvoltând o concordanță între dimensiunea militară și demersurile politico-diplomatice, psihologice, economice, informaționale etc. ale actorului statal respectiv; societatea în care trăim va avea ca zonă de confruntare spațiul virtual, cultural, motivațional. Dinamica luptei este fundamentată pe manipularea informațiilor, a mentalităților, intereselor, așteptărilor, prin influențarea moralului, a stării de spirit. Acestea vor fi folosite pentru a crea un grad sporit de incertitudine pentru a se ajunge la efectul dorit; atât comportamentul individual, cât, mai ales, comportamentul colectiv sunt mult mai ușor de controlat cu mijloacele specifice secolului al XXI-lea (Topor, 2018, pp. 11-19).

Un alt factor specific conflictelor actuale îl reprezintă *importanța crescândă a alianțelor*. Alianțele au devenit mijloc de realizare a intereselor, a obiectivelor, ajungând, într-o oarecare măsură, să influențeze ordinea mondială. Statele naționale rămân un subiect de drept internațional, dar nu pot realiza singure obiective complexe sau rezolva probleme complicate și, de aceea, sunt obligate să se integreze în structuri de securitate internaționale. Având calitatea de membru în cadrul unei alianțe, pe lângă obligații, actorii au anumite avantaje și o putere reieșită din apartenența la grup. Un alt motiv pentru care statele fac parte din alianțe reprezintă dorința de a-și

păstra suveranitatea, securitatea națională și integritatea. Conflictul contemporan presupune evitarea impactului cu forța adversarului, contracararea sau compensarea superiorității acestuia și exploatarea slăbiciunilor din cadrul sistemelor de securitate, înșelarea vigilenței adversarului, dejucarea și subminarea acțiunilor concrete, folosirea de forme nestandardizate cu un impact psihologic uriaș asupra capacității de contrareacție sau conștientizare a realității. În cadrul acestui tip de conflict, se dorește crearea stării de haos; mass-media, sub toate formele acesteia (audio, televiziune, internet, presă scrisă etc.), joacă un rol primordial în acest sens (știrile nefiltrate pot forma sau deforma adevărul, care va deveni din ce în ce mai mult unul subiectiv). Vor avea de câștigat actorii care au putere tehnologică și informațională, precum și capacitatea de a transmite informația astfel încât audiența țintă să acționeze conform dorințelor inițiatorilor (manipularea comportamentelor prin folosirea informațiilor).

Confruntările specifice secolului trecut nu se mai regăsesc în realitatea actuală; confruntarea are, mai nou, loc între forțe neregulate, cu luptători de gherilă, teroriști, elemente etnice, religioase etc.

Vechea ordine mondială, bazată pe logica bipolară (caracteristică de rivalitate și capacitate de anihilare reciprocă a unor state), nu mai răspunde amenințărilor actuale, drept urmare, eforturile comunității internaționale sunt orientate spre încercarea de a găsi metodele potrivite de contracarare a noilor amenințări comprimate în ceea ce numim *conflict contemporan*.

Majoritatea conflictelor postbelice locale au caracteristicile conflictelor asimetrice, la conducerea cărora s-a aflat una dintre cele două superputeri mondiale rivale: Statele Unite ale Americii sau Federația Rusă. Evoluția din diferitele domenii a adus noi tipuri de amenințări, specifice secolului al XXI-lea, care au scos în evidență noi vulnerabilități și riscuri la nivel global. Având în vedere specificul secolului curent, apreciez că actualele conflicte se pot înscrie în următoarea tipologie:

- conflictele militare pe suport religios;
- conflictele militare inter-etnice;
- conflictele militare pe suport economic (Buzea, 2015, p. 71).

Saida Becar identifică trei forme în care regăsește strategia militară (2001, p. 31):

- *simetria*, care presupune opoziția armată a două forțe aproximativ egale ca dezvoltare, compunere, dotare (război dus față în față, în cadrul căruia surprinderea se realizează prin originalitatea strategiilor operaționale);
- *disimetria*, care presupune superioritate cantitativă și/sau calitativă a uneia dintre părți;
- *asimetria*, care presupune obținerea unui avantaj prin exploatarea slăbiciunilor și vulnerabilităților adversarului (discrepanță totală între scopurile, obiectivele și mijloacele utilizate, cursurile de acțiune utilizate de oponenti).

Conflictul contemporan este un conflict asimetric; asimetria în cadrul conflictului contemporan este reprezentată de flexibilitate, de concepția situațional-adaptată care maximizează avantajele proprii și exploatează vulnerabilitățile adversarului; de asemenea, prin asimetrie se obține o creștere relevantă a eficienței, scopul fiind acela

de a obține rezultate maxime cu eforturi și pierderi umane și materiale cât mai reduse, dar care implică un efort de inteligență și creativitate maxim (Braun, 2004, p. 222).

Obiectivul strategic operațional este diferit pentru fiecare tip de conflict; în timp ce conflictele de tip simetric urmăresc neutralizarea forțelor adversarului, conflictele asimetrice urmăresc și schimbarea psihologiei adversarului, spre a-l determina să renunțe la lupta în care nici nu s-a înscris, pentru ca, mai târziu, acesta să fie dispus la o negociere de pe o poziție aflată în dezavantaj.

Printre scopurile/obiectivele specifice conflictelor asimetrice, regăsim:

- penetrarea centrelor de putere politică, socială prin intermediul mass-mediei;
- subminarea, aservirea, distrugerea economiei unei țări-țintă;
- schimbarea sistemului de principii, valori (religioase, tradiționale etc.);
- schimbarea intereselor naționale specifice unui anumit actor/stat;
- obținerea unor avantaje economice (sunt vizate zonele bogate în resurse strategice);
- scăderea încrederii populației țintă în centrele de comandă;
- schimbarea conducerii (schimbarea guvernelor, a regimului politic) dintr-un anumit stat;
- dezbinarea unor state, formarea de noi state etc. (Buzea, 2015, p. 72).

Totodată, putem observa faptul că o altă caracteristică a conflictului contemporan o reprezintă *specificul actorilor implicați*: dacă, în secolul al XX-lea, actorii statali erau cei care luptau pentru putere, în prezent, asistăm la schimbarea majoră a relațiilor internaționale. În secolul al XXI-lea, și actorii non-statali au puterea de a opera la nivel internațional și, de asemenea, au un potențial relevant de manifestare a puterii politice la nivel regional sau global. Anne Thompson-Feraru (1974) i-a grupat în mai multe categorii:

- organizații internaționale guvernamentale (IOGs);
- organizații internaționale neguvernamentale (INGOs);
- grupuri cu interese corporatiste (IGCs) și corporații transnaționale (TNCs);
- comunități epistemice (EC);
- o categorie aparte, care include grupările teroriste, organizațiile profesionale, grupuri religioase etc. (Thompson-Feraru, pp. 31-60).

În prezent, pe glob funcționează zeci de mii de corporații transnaționale, care, teoretic, nu participă oficial la deciziile politice, dar acționează în mod evident pentru impunerea propriilor interese. Acești actori non-statali acționează discret și, de multe ori, formează echipe pentru a avea mai multă putere decât își poate imagina un actor statal.

Având în vedere rapiditatea evoluției din aria tehnologică, este dificil de realizat o estimare a tendințelor de manifestare a amenințărilor în contextul securității, dincolo de orizontul de 10 ani. Totuși, cuvintele-cheie pe care le vom regăsi sunt următoarele: acțiuni neconvenționale, asimetrice, lupta civilizațiilor și terorismul transnațional, tehnologiile fără operatori umani, influențarea mediei, recrutarea în grupuri religioase și etnice (extremism religios), teama, groaza, starea de insecuritate, de nesiguranță

generalizate, caracterul imprevizibil al acțiunilor etc.

Conceptul de putere trebuie, de asemenea, adaptat caracteristicilor secolului al XXI-lea. În momentul de față, nu doar actorii statali pot participa la decizii relevante, particularitățile secolului curent permițând participarea agenților non-statali; de asemenea, grupări teroriste, multinaționale financiare sau transnaționale pot avea un impact major asupra politicilor unui anumit stat. Conflictul contemporan reprezintă o sumă de acțiuni desfășurate în toate domeniile de activitate. El presupune acțiuni în mai multe domenii din zonele militară și non-militară, o perioadă nedeterminată de timp și un spațiu de desfășurare nu foarte clar delimitat din punct de vedere geografic; în acest context, delimitarea dintre război și pace este foarte greu de realizat.

În cadrul acestui tip de conflict, comunicarea strategică reprezintă centrul de greutate, nucleul prin care se îndeplinesc obiective din diferite domenii (alături de instrumentul militar sau cel economic). Strategiile narative special create pentru a influența comportamente, a schimba percepții și atitudini reprezintă metodele prin care se modifica poli de putere, se polarizează opinii, se pot influența încrederea și susținerea unor segmente de audiență vizate în anumite autorități sau se poate crea dezechilibrul social care, ulterior, poate facilita îndeplinirea altor obiective.

COMUNICAREA STRATEGICĂ ÎN CONFLICTUL CONTEMPORAN

În ultimii ani, comunicarea strategică a devenit un subiect foarte dezbătut. Cu toate acestea, utilizarea diferită a sintagmei de comunicare strategică a condus la un nivel considerabil de confuzie. Există, la momentul actual, numeroase contradicții cu privire la definirea și rolul comunicării strategice, atât la nivel academic, cât și la nivel militar.

Voi face referire, succint, la câteva abordări cu privire la comunicarea strategică și, ulterior, voi da exemple care demonstrează rolul comunicării strategice în conflictul contemporan. Prin argumentație și raționament logico-deductiv, am tratat noile perspective ale conflictului în cadrul mediului de luptă modern și am încercat să evidențiez atât prezența, rolul și instrumentele comunicării strategice în contextul noilor amenințări la adresa securității, cât și impactul pe care mediul online îl are în conflictul contemporan.

Comunicarea strategică: delimitări conceptuale, exemple

Primul document oficial relevant în care este menționat rolul comunicării strategice în promovarea valorilor unui stat în lume este *Strategia națională a SUA* pentru diplomația publică și comunicarea strategică, din anul 2007. În acest document, sunt menționate obiectivele de securitate ale SUA: promovarea demnității umane; consolidarea alianțelor împotriva terorismului; dezamorsarea conflictelor regionale; prevenirea amenințărilor cauzate de armele de distrugere în masă; încurajarea dezvoltării economiei globale; extinderea zonelor dezvoltate; cooperarea cu alte centre de putere globale și transformarea instituțiilor de securitate

națională ale SUA pentru a putea face față provocărilor și oportunităților secolului al XXI-lea (Deac, Buluc, 2019, pp. 40-41).

Potrivit profesorului Deniss Murphy, membru al Colegiului de Război al Forțelor Terestre din Statele Unite ale Americii, „*comunicarea strategică reprezintă un concept emergent, definit în moduri variate, lipsit de bază doctrinară și cu un lexicon care eșuează să ofere o înțelegere unitară*”. (Paul, 2011, p. 17).

Ediția recentă a *Politicilor de comunicare strategică a NATO* consideră că, în contextul activităților militare desfășurate de Alianță, comunicarea strategică este „*integrarea capacităților de comunicare și personalului de informare publică cu alte activități militare pentru a înțelege și modela mediul informațional, în sprijinul obiectivelor și scopurilor NATO*”. (p. 4). Potrivit doctrinei menționate, implementarea comunicării strategice presupune un efort conjugat și se bazează pe următoarele principii:

- activități fondate pe valorile NATO;
- activitate dictată de obiectivele derivate din strategiile narative, doctrinele și strategia inițiate de cadrul politico-militar;
- credibilitatea și încrederea sunt atribute fundamentale și trebuie protejate;
- cuvintele și acțiunile trebuie să fie în consonanță;
- mediul informațional trebuie înțeles;
- comunicarea este un efort colectiv și integrat;
- accentul se pune pe atingerea efectelor și rezultatelor dorite;
- comunicarea este autorizată la toate nivelurile (Ibid.).

Christopher Paul definește comunicarea strategică prin următorii termeni: sincronizarea cuvintelor și faptelor și modul în care acestea vor fi percepute de audiențele selectate, precum și programe și activități create deliberat cu scopul de a comunica și angaja audiențe țintă vizate, inclusiv pe acelea implementate de Afaceri Publice, Diplomatie Publică și profesioniști din domeniul Operațiilor Informaționale (Paul, 2011).

Într-un document oficial al Departamentului pentru Apărare din Statele Unite ale Americii, se discută despre comunicarea strategică văzută ca un proces și nu un set de capacități, organizații sau activități discrete. Comunicarea strategică este definită prin procesul de integrare a provocărilor de percepție ale segmentelor de audiență vizate într-o politică de creare, planificare și acțiune la fiecare nivel (Department of Defense, 2009, p. 1).

În concepția SUA, comunicarea strategică este definită astfel: „*eforturile concentrate ale Guvernului Statelor Unite de a înțelege și a angaja audiențe-cheie pentru a crea, consolida sau menține condițiile favorabile pentru promovarea intereselor, politicilor și obiectivelor Guvernului Statelor Unite prin utilizarea coordonată de programe, planuri, teme, mesaje și produse în mod sincronizat cu acțiunile tuturor instrumentelor puterii naționale*” (*Dictionary of Military and Associated Terms*, 2017, pp. 223-224).

Exemple care demonstrează rolul comunicării strategice în conflictul contemporan

Procesul comunicării este o caracteristică de bază a majorității confruntărilor dintre actorii globali sau regionali. Ceea ce diferențiază modul de manifestare a acestora, de-a lungul timpului, sunt modalitatea și strategia adoptată pentru îndeplinirea obiectivelor propuse. De la propaganda de război până la campaniile de dezinformare întâlnite de-a lungul timpului în confruntările din diferite domenii ale mediului operațional de manifestare a conflictului, rolul comunicării s-a schimbat.

Pentru a-și menține aplicabilitatea și a obține efectul scontat în rândul populației se observă cu ușurință că propaganda de război specifică secolului al XX-lea se regăsește într-o manieră adaptată în contextul conflictelor contemporane. Atât propaganda, cât și dezinformarea au nevoie de propagandiști, de re-transmițători; una dintre misiunile de bază ale propagandei devine, astfel, aceea de a recruta, de a câștiga noi fideli și devotați susținători și oameni de acțiune.

Timpul petrecut pe rețelele de socializare, comunicarea și informarea exclusiv din mediul online reprezintă o vulnerabilitate a celor care trăiesc în secolul al XXI-lea, pe care diferiți actori o folosesc pentru a recruta, a forma opinii, a influența, a dezinforma și a crește sau a scădea încrederea audienței țintă folosind breșele de securitate din diferite medii.

Pentru a putea influența percepții, a putea schimba atitudini și comportamente, trebuie să se realizeze o analiză a audienței căreia i se adresează în scopul formulării de mesaje potrivite pentru asigurarea atingerii efectelor dorite. Pentru acest lucru, este necesară cunoașterea în amănunt a vulnerabilităților, preferințelor, doleanțelor, temerilor acestora. De asemenea, trebuie să se țină cont de contextul economic, religios, cultural, politic, militar etc. Schimbarea percepțiilor, atitudinilor, comportamentelor unei audiențe poate reprezenta un proces de lungă durată (Psychological Operations, 2018).

În contextul actual, comunicarea strategică a devenit o necesitate, având în vedere dezvoltarea exponențială a *social media*, a intensificării campaniilor online de dezinformare, a diversificării mijloacelor, surselor și țintelor campaniilor de influențare manipulativă. Pentru un actor statal, comunicarea strategică este, totodată, și procesul conceput să contracareze efectele destructurante ale dezinformării și ale informării malițioase, având drept țintă nu doar publicul extern, în scopul promovării intereselor naționale, ci și publicul intern, în scopul sporirii rezilienței acestuia la atacurile informaționale (Deac, Buluc, p. 46).

Un exemplu cunoscut de utilizare eficientă a puterii se realizează folosind comunicarea strategică. De exemplu, cinematografia americană, care a promovat cu remarcabil succes valorile SUA, a determinat un comportament favorabil intereselor americane nu numai în Europa, ci și în Orientul Îndepărtat. Comunicarea strategică este o condiție obligatorie a succesului războiului împotriva terorismului, pentru că necesită cooperarea benevolă a altor oameni, instituții și națiuni (Eric X. Li, 2018).

De asemenea, pentru o înțelegere în profunzime a acestui fenomen, o importanță deosebită trebuie acordată și obiectului asupra căruia comunicarea strategică, implicit toate componentele sale, acționează: oamenii, constituiți în grupuri, colectivități, mase, instituții și organizații. Masele sau mulțimile sunt vizate de propagandă, bazându-se pe evenimente sau conjuncturi favorabile, care facilitează obținerea scopului tocmai prin prezență.

Așa cum am menționat, comunicarea strategică are capacitatea de a schimba poli de putere, de a transforma, în timp, simpatia în ură și antipatia în adorație, de a schimba credințe, percepții, atitudini și comportamente. Un exemplu, în acest sens, este politica de comunicare strategică a Federației Ruse.

În prezent, mass-media internațională rusă nu este, în sine, unul dintre cele mai de succes instrumente de dezinformare în țările europene; este, adesea, un produs de nișă (nu este cazul, de exemplu, în Serbia, dar este adevărat pentru Estonia), care vizează grupuri particulare. Mult mai importante sunt reflectarea și distribuirea tot mai mare a conținutului produs și diseminat prin grupurile populiste, partidele și mișcările sociale din țările țintă și, de asemenea, instrumentalizarea minorităților de limbă rusă, ca în cazul Estoniei sau al Germaniei (Meister, 2018, pp. 11-23). Dacă acestea nu sunt ținta directă a strategiei de dezinformare, conținutul dezinformării și propagandei rusești este răspândit, prin aceste grupuri și rețele, cu un succes tot mai mare. În același timp, membrii partidelor, dar și lideri din unele țări europene folosesc argumente despre dezinformarea și propaganda rusă, în timp ce foștii politicieni, jurnaliști sau pseudo-experti pro-Kremlin, îi prezintă în mass-media prin intermediul interviurilor (Suslov, 2017, pp. 60-71).

Cele mai multe elemente ale strategiilor narative promovate de Federația Rusă există deja în părți ale societăților europene, care critică incapacitatea elitelor de guvernare de a rezolva problemele țărilor lor într-o lume din ce în ce mai complexă. Această îndoială de sine este susținută de mass-media internațională rusă, al cărei obiectiv principal este construirea unui contra-public și demonstrarea manipulării mass-mediei. Prin această politică, Federația Rusă instigă instabilitatea și polarizarea societăților pentru a revendica puterea în numele reinstaurării stabilității.

De asemenea, relațiile strânse pe care Federația Rusă le creează sau menține cu anumite state membre ale NATO au ca scop dezbinarea structurii securitare a Alianței, prin crearea și evidențierea neînțelegerilor dintre statele membre (Flanagan, Chindea, 2019, pp. 3-4). Pentru a îndeplini aceste obiective, Federația Rusă folosește elemente de influențare specifice, de tip *soft power* și *smart power*, metode ce includ propaganda și influențarea mediului informațional. Pentru fiecare stat în parte, statul rus își modelează atât strategia narativă, cât și metodele de diseminare a informației (Ibid., pp. 9-10).

Anexarea Crimeii de către Federația Rusă, în anul 2014, este un exemplu concret de manifestare a conflictului contemporan (război hibrid) și a importanței folosirii comunicării strategice. Această acțiune a reprezentat un proces politic și militar prin care Peninsula Crimeea, la acel moment parte a Ucrainei, a intrat sub controlul

Rusiei și a fost integrată ca doi subiecți federali: Republica Crimeea și orașul federal Sevastopol.

Deși organizațiile de nivel internațional și mondial (Uniunea Europeană, Organizația Națiunilor Unite ș.a.) s-au opus aproape în unanimitate acestei acțiuni a Rusiei, măsurile s-au limitat la sancțiuni economice și demersuri la nivel politic, diplomatic, fără intervenție militară.

Una dintre modalitățile alese de Federația Rusă de a amenința și descuraja orice posibilă intervenție a fost difuzarea filmului documentar *Crimeea. Drumul spre casă* (Burke, 2017, pp. 31-32). Pe 15 martie 2015, canalul public rus de televiziune *Rossiya 1* a difuzat acest film documentar, în care era prezentat faptul că Rusia este pregătită să apeleze la arme nucleare în cazul în care Statele Unite ale Americii sau aliații săi aleg să intervină militar în favoarea Ucrainei. Pentru a da putere și legitimitate intervenției Federației Ruse în Ucraina, președintele Vladimir Putin a declarat că în Crimeea au fost amplasate baterii de rachete de coastă, sisteme instalate în așa fel, încât să poată fi văzute dinspre mare, pentru a descuraja orice fel de tentativă de atac asupra peninsulei.

În analiza scurtă prezentată am evidențiat importanța comunicării strategice în cadrul conflictului contemporan. Deși amenințarea și descurajarea sunt elemente specifice culturii strategice, acest conflict, un conflict cu rezonanță specifică secolului al XXI-lea, a împletit aceste două tehnici cu mișcarea politică, influențarea maselor, discursuri diplomatice puternice, similitudini culturale prin coeficientul mare de populație rusă pe teritoriul Crimeii.

CONCLUZII

Dintre aspectele enunțate și descrise anterior, considerăm de bază următoarele caracteristici pentru a descrie conflictul contemporan: un puternic caracter de incertitudine; imprevizibilitate; caracter haotic; tendința de demilitarizare; caracter asimetric.

Folosind ca punct de plecare aceste caracteristici, conflictul contemporan se dezvoltă în contextul actual, folosind specificități și/sau vulnerabilități ale secolului curent, precum: rolul definitoriu al mass-mediei; rolul factorului politic; progresul din sfera tehnologică/integrarea masivă a tehnologiilor; importanța crescândă a alianțelor, dezvoltarea strategiilor de alianță și coaliție; importanța și puterea crescândă a actorilor non-statali; importanța psihologiei adversarului și modul în care acest aspect poate fi folosit pentru a îndeplini anumite obiective (dezbinarea și demoralizarea populației adverse prin campanii de dezinformare).

Comunicarea strategică reprezintă un element esențial al conflictului contemporan prin potențialul acesteia de a schimba poli de putere, percepții, atitudini, comportamente. Exemplele oferite în cadrul acestui demers oferă o minimă înțelegere a modului în care comunicarea strategică poate să îndeplinească anumite obiective ale actorilor statali la nivel național sau internațional. Trăim într-o lume

complexă, în care forma conflictului nu mai este cea convențională; în cadrul acestui tip de conflict, comunicarea strategică reprezintă centrul de greutate. Puterea se manifestă și prinde forme diverse, cu obiective curajoase și deloc ușor de sesizat. În acest context, consider foarte important să acordăm o atenție sporită modului în care sunt expuse strategiile narrative, sunt promovate obiectivele naționale și felului în care sunt consolidate valorile diferiților actori globali sau regionali.

BIBLIOGRAFIE:

1. Albert, M. (1994). *Capitalism contra capitalism*. București: Editura Humanitas.
2. Atanasiu, D. (1997). *Momente ale artei militare contemporane*. București: Editura Militară.
3. Attali, J. (2007). *Scurtă istorie a viitorului*. București: Editura Polirom.
4. Bârgăoanu, A. (2018). *#Fakenews. Noua cursă a înarmării*. București: Evrika.
5. Bedar, S. (mai, 2001). *L'asimetrie comme paradigme centrale de la Stratégie americane*. În *Le Debat Stratégique*, nr. 56.
6. Buzan, B. (1991). *Popoarele, statele și teama*. Chișinău: Cartier.
7. Buzea, C. (2015). Sesiunea de comunicări științifice *Securitatea națională, europeană și euroatlantică*. Vol. II. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.
8. Burke, J., Panina-Burke, A. (2017). *The reunification of Crimea and the city of Sevastopol with the Russian Federation*. Moscow: Russian Law Journal. Vol. 5.
9. Braun, N., Măciucă, M., Toma, G. (2004). *Managementul insecurității la început de secol informațional, provocator, nesigur*. București: Scaiul.
10. Chiriac, D., Manta, D., Emil, I. (2007). *Conflictul militar în epoca contemporană*. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.
11. Deac, I., Buluc, R. (2019). *Dezvoltarea conceptuală a comunicării strategice în domeniul securității*. În *Impact Strategic*, nr. 1-2(70-71). București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate.
12. Flanagan, S., Chindea, I. (2019). *Russia, NATO, and Black Sea Security Strategy – Regional Perspectives from a 2019 Workshop*. U.S. European Command. Santa Monica: RAND Corporation.
13. Gray, S., C. (1999). *Modern Strategy*. New York: Oxford University Press.
14. Idem (2000). *Războiul, pacea și relațiile internaționale*. Iași: Editura Polirom.
15. Hoffman, D.E. (2010). *The Dead Hand: The Untold Story of the Cold War Arms Race and Its Dangerous Legacy*. Washington: Doubleday.
16. Hofstede, G., Hofstede, J.G., Minkov, M. (2012). *Culturi și organizații. Softul mintal*. Trad. Mihaela Zografi. București: Editura Humanitas.
17. Mureșan, M., Văduva, G. (2004). *Războiul viitorului, viitorul războiului*. București: Universitatea Națională de Apărare.
18. Panait, I. (2013). *Transformarea conflictelor și evoluția luptei armate după Războiul Rece*. București: Universitatea Națională de Apărare.
19. Paul, C. (2011). *Strategic communication. Origins, concepts, and current debates*. California: Praeger.
20. Popa, V. (2004). *Tehnologie și inteligență în conflictele militare*. București: Universitatea Națională de Apărare.

21. Suslov, M. (2017). *Framing and foreign policy: Russian media control and human rights*. În *Shifting Power and Human Rights Diplomacy-Russia*, Douthett Lettinga&Lars van Troost (ed). Netherlands: Amnesty International.
22. Suvorov, V. (2010). *Spărgătorul de gheață*. Iași: Editura Polirom.
23. Thompson-Feraru, A. (1974). *Transnational Political Interests and the Global Environment*. International Organization. Vol. 28, nr. 1.
24. Topor, S. (3/2019). *Forme de manifestare a terorismului cibernetic*. București: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
25. Idem (3/2018). *Informații despre amenințări și menținerea controlului într-un mediu conflictual modern*. București: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
26. Tzi, S. (1976). *Arta războiului*. București: Editura Militară.
27. Voicu, M. (2018). *Matrioșka mincișilor. Fake news, manipulare, populism*. București: Editura Humanitas.
28. Volkoff, V. (2017). *Tratat de dezinformare*. București: Editura Antet.
29. Department of Defense. (2010). *Report on Strategic Communication*. Washington, D.C.
30. Idem. (2017). *Dictionary of Military and Associated Terms*.
31. *MC 0422/6-NATO Military Policy on Strategic Communications*. Consiliul Nord-Atlantic.
32. *NATO Military Policy on Strategic Communications*.

SURSE WEB:

1. <https://www.ssoar.info/>, accesat la 12 august 2020.
2. <https://foreignpolicy.com/>, accesat la 23 septembrie 2020.
3. <http://stratcom.nuou.org.ua/>, accesat la 23 septembrie 2020.
4. <https://shape.nato.int/>, accesat la 29 septembrie 2020.

REȚELELE DE SOCIALIZARE ȘI AMENINȚĂRILE LA ADRESA SECURITĂȚII UMANE – DEEP FAKE ȘI FAKE NEWS –

Colonel prof.univ.dr. Filofteia REPEZ

Conf.univ.dr. Maria-Magdalena POPESCU

Facultatea de securitate și apărare/Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Proliferarea armelor neconvenționale, determinate de progresul tehnologic, a sporit amenințările la nivelul individului și al societății prin nesiguranța generată de gestionarea cuvântului și a imaginii, prin algoritmi de inteligență artificială și prin tehnicile de inginerie socială. Extinderea rețelilor de socializare a permis ca diseminarea și identificarea informațiilor să aibă loc în mod necontrolat. Deep fake, centrat pe atacuri economice sau politice, și fake news, care acționează pe democrație și sisteme sociale, sunt produsele unor actori statali și non-statali, care au ca obiectiv slăbirea securității, în general, și a securității umane, în particular. Deep fake și fake news, instrumente principale pentru războiul hibrid, au devenit subiecte importante pentru cultura de securitate și securitatea umană. În acest context, rețelele de socializare generează nenumărate dezavantaje asupra societății, în general, prin utilizarea lor ostilă. Pornind de la aceste premise, articolul de față prezintă, alături de delimitările conceptuale, implicațiile generate de utilizarea rețelilor de socializare asupra securității umane.

Cuvinte-cheie: rețele de socializare, deep fake, fake news, cultura de securitate, securitatea umană.

INTRODUCERE

Proliferarea fulminantă a aplicațiilor ce încurajează comunicarea și sindicalizarea generează, în contrapartidă, simultan, dar și în mod dezavantajos, spații comune, în care tocmai exercitarea acestor acțiuni, care au la bază o serie de deprinderi, devin vulnerabilități. Facebook, Twitter și LinkedIn pot reprezenta, de cele mai multe ori, riscuri de securitate și amenințări. Un studiu din anul 2011 (Ponemon), legat de problemele de securitate pe care social media le poate genera, realizat în douăsprezece țări, indica faptul că mai mult de 50% dintre respondenți au raportat atacuri cibernetice frecvente, cu deosebire în aplicațiile folosite pentru comunicarea atât a actorilor statali, cât și a celor non-statali, în timp ce studiile efectuate de Kaspersky Labs (2009) au arătat că rețelele de socializare sunt de zece ori mai eficiente în distribuirea de malware și a altor tipuri de amenințări (Ibid), aducând ca argumente colecțiile de aproximativ 45.000 de fișiere ostile identificate ca distribuite în cadrul rețelilor de socializare

Varietatea amenințărilor este în continuă creștere, odată cu progresul tehnologic, tot mai ieftin pe măsură ce este sprijinit de inteligența artificială. Printre nenumăratele tipuri de amenințări se află: nivelul scăzut de măsuri de autentificare; scurgerea de informații; atacurile de inginerie socială, precum: *phishing* (preluarea frauduloasă de date personale), *spearphishing* (atacuri țintite pentru distrugerea sistemului sau extragerea informațiilor), *baiting* (extragerea datelor personale sub promisiunea unor false recompense), *scareware* (postări sau mesaje care bombardează victimele cu alarme false și amenințări fictive, inducând în eroare), precum și atacurile aplicațiilor web (Jakobsson, Myers, 2006).

Atacurile de inginerie socială, al cărui ciclu de viață este prezentat în *figura nr. 1* (conform *Impreva*), exploatează încrederea indivizilor în semenii lor (Granger, 2002), ceea ce facilitează viteza de proliferare a mesajelor și, deopotrivă, dimensiunea impactului acestora asupra securității umane. Se observă, în imaginea din *figura 1*, că etapa de investigație (*investigation*) se referă la pregătirea terenului pentru atac – identificarea victimelor, adunarea informațiilor, selectarea metodelor de atac; etapa următoare, atragerea (*hook*) este reprezentată de înșelarea victimelor pentru stabilirea unei poziții în relație cu ținta și cuprinde angajarea țintei, derularea unei narațiuni și preluarea controlului interacțiunii; etapa următoare, acțiunea (*play*) se referă la obținerea informației pentru o perioadă de timp și se manifestă

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

prin extinderea statutului, executarea atacului și întreruperea acțiunilor țintei sau scurgerea informațiilor. Ultima etapă, ieșirea (*exit*), închide interacțiunea, în mod ideal fără a stârni suspiciuni, prin îndepărtarea urmelor de malware, acoperirea urmelor și aducând narațiunea la final.

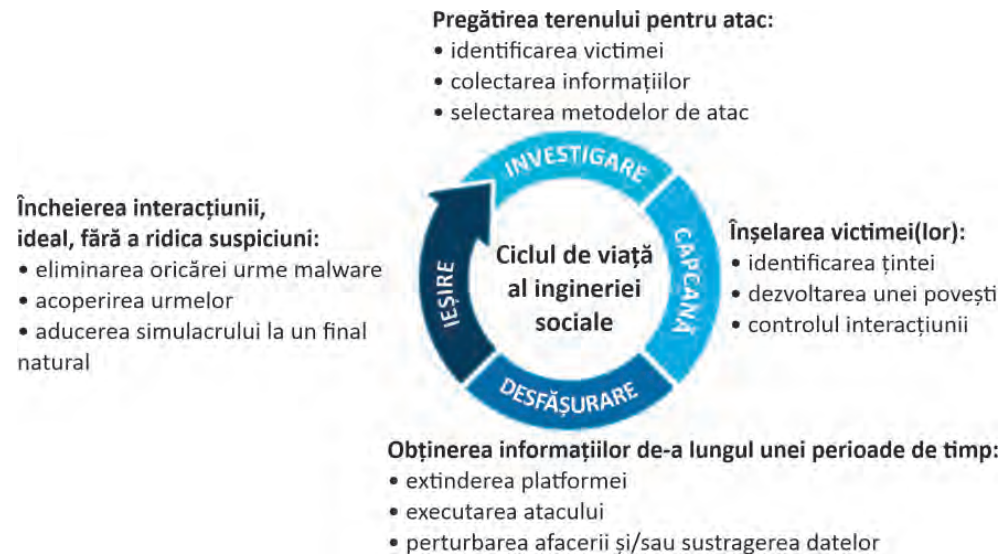


Figura nr. 1: Ciclul de viață al unui atac de inginerie socială (conform Impreva)

Toate aceste metode, împreună cu nenumărate altele, acționează după un plan bine determinat, identificând victimele, adunând informații despre acestea, pentru ca, apoi, să trimită atacuri personalizate prin angajare sau prin generarea unei narațiuni care să atragă ținta căreia, ulterior, să îi destabilizeze coordonatele de securitate personală, economică, politică, socială etc. Utilizarea acestor narațiuni cu ajutorul sistemelor de învățare automată (*machine learning*) pentru a genera campanii propagandistice sunt extrem de frecvente astăzi în spațiul virtual.

Concepte precum *deep fake* (termen care face referire la orice secvență audio sau video falsă creată prin utilizarea tehnicilor de rețea neurală din cadrul *machine learning*, precum și a rețelelor generative antagonice responsabile cu siguranța asupra faptului că *deep fake*-ul creat este imposibil de identificat) sau *dezinformarea prin fake news* (campanii de dezinformare țintite, determinate a dezorienta societatea în favoarea câștigurilor politice și care se manifestă prin mesaje intenționat eronate, diseminate ca informații valide, mai ales în condițiile în care s-a dovedit că boții – aplicație soft care operează sarcini repetitive, cum ar fi mesaje generate automat, idei promovate, acțiuni de urmărire a utilizatorilor sau conturi false care atrag identitățile virtuale ale conturilor actuale – diseminează

articole false și adevărate la aceeași viteză. Articolele false se diseminează de șase ori mai rapid decât articolele adevărate (Fillion, 2018), afectând securitatea umană din multiple perspective – economică, socială, politică, individuală.

SECURITATEA UMANĂ – UN CONCEPT ETALON PE AGENDA DE SECURITATE

Noua regândire a securității, în viziunea Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), a fost inclusă în conceptul de securitate umană, detaliat în Raportul asupra Dezvoltării Umane din anul 1994, unde se prevedea că „*securitatea umană este relevantă pentru oamenii de pretutindeni, din națiunile bogate și din cele sărace*” (Kaul et al., 1994).

Acest raport evidențiază cele șapte componente ale securității umane: *securitatea economică* (asigurarea unui venit minim fiecărui om); *securitatea alimentară* (accesul fizic și economic, în orice moment, la alimente de bază); *securitatea sănătății* (garantarea unei minime protecții medicale); *securitatea de mediu* (protejarea față de ravagiile naturale sau față de implicațiile deteriorării mediului); *securitatea personală* (protejarea indivizilor față de violență, cu deosebire, față de violența fizică); *securitatea comunității* (protejarea comunităților și membrilor pentru a-și menține și perpetua relațiile și valorile tradiționale); *securitatea politică* (asigurarea unui standard de viață în acord cu drepturile umane fundamentale, precum și asigurarea libertăților individuale și de grup în fața oricăror încercări guvernamentale de a exercita controlul asupra lor). Prin acest document, securitatea umană a devenit un etalon pentru o nouă agendă de securitate și, treptat, s-a stabilit ca un concept-cheie în agenda securității internaționale (Edstrom, 2011). Securitatea umană subliniază, astfel, relația triunghiulară (*figura nr. 2*) dintre securitate, dezvoltare și drepturile omului și consideră că acestea sunt elementele de bază ale securității umane și ale securității naționale

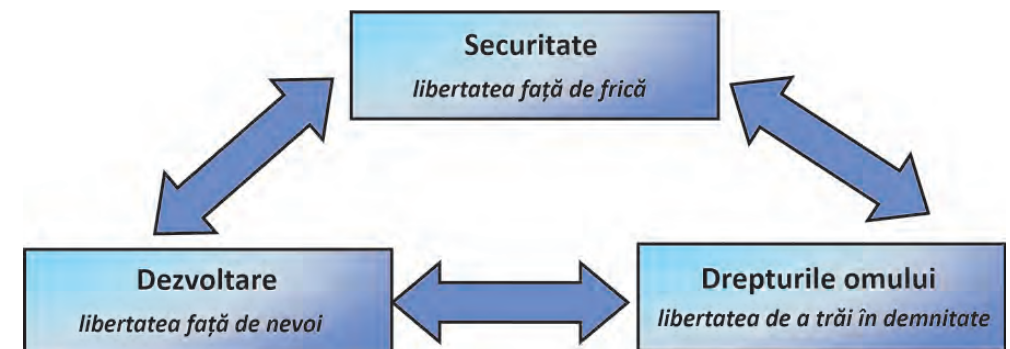


Figura nr. 2: Relația triunghiulară a securității umane (Edstrom, 2011)

Securitatea umană completează securitatea națională, îmbunătățește drepturile omului și consolidează dezvoltarea umană; securitatea umană înseamnă protejarea libertăților fundamentale, libertăți care sunt esența vieții. În acest context, domeniul securității umane a devenit un nou domeniu de studiu, ca o sub-secțiune a studiilor de securitate și, în timp, cu deosebire în practică, acest domeniu se dovedește a fi complex, dinamic și în continuă evoluție. Progresul de necontestat al tehnologiei influențează toate sferile vieții și, implicit, ale securității naționale, internaționale, la nivel de societate și individ. Actori ostili, maligni, străini și domestici manipulează adevărul prin distorsionarea informației, devierea de la subiect, jocul cu faptele și opiniile, precum și prin apelul la acțiunea produselor de inteligență artificială, toate în scopul subminării rezilienței sociale. Mediul extrem de prolific pentru toate cele menționate ca oportunități de replicare, de diseminare fulminantă, dar și de credibilitate prin validarea mijlocită de grupurile de cunoștințe este cel al rețelelor de socializare.

DE LA EFECTELE POZITIVE ALE REȚELELOR DE SOCIALIZARE LA DEEP FAKE, FAKE NEWS ȘI IMPACTUL ACESTORA ASUPRA SECURITĂȚII UMANE

Accesul la internet, devenit un fenomen definitoriu și reformator al prezentului, presupune instrumente de comunicare, spații comune de interacțiune, mediu de cercetare și infinite posibilități de replicare a realității imediate, cu efecte asupra securității umane, privită în complexitatea ei. Potrivit statisticilor, aproximativ 4,57 de miliarde de persoane (*figura nr. 3*), adică 59% din populația globului, utilizau internetul în iulie 2020, iar cifrele se modifică în continuare, în sens ascendent (Clement, 2020). Se observă că prima coloană, a utilizatorilor de internet activi, este cel mai bine reprezentată, cu o cifră de 4,57, miliarde comparativ cu utilizatorii de internet mobil, cu o cifră de 4,17, utilizatorii de rețele de socializare, cu 3,96, iar utilizatorii de rețele sociale pe mobil, cu o cifră de reprezentare de 3.91 miliarde, concluzia fiind că cea mai mare utilizare a internetului este cea a accesărilor de pe terminale mobile.

Tehnologiile emergente, sursele deschise și ubicuitatea accesării permit diseminarea și multiplicarea, co-crearea și co-participarea, care, cu sprijinul inteligenței artificiale, al agenților software și prin programe de învățare a acțiunilor utilizatorilor, a fizionomiei și reacției acestora, dar și a comportamentului în mediul online, transformă rețelele de socializare într-un fenomen fără precedent. De asemenea, aceste facilități tehnologice au deschis atât oportunități, cât și riscuri și provocări pentru milioane de oameni din întreaga lume. Acest lucru a fost posibil datorită funcției de conectivitate și de apropiere între utilizatori,

dar și prin facilitarea atacurilor la țintă, ca urmare a disponibilității de informații sensibile și a bazei mari de utilizatori. Conform estimărilor, numărul utilizatorilor rețelelor de socializare la nivel mondial a ajuns la 3,5 miliarde în aprilie 2019 (Ibid.).

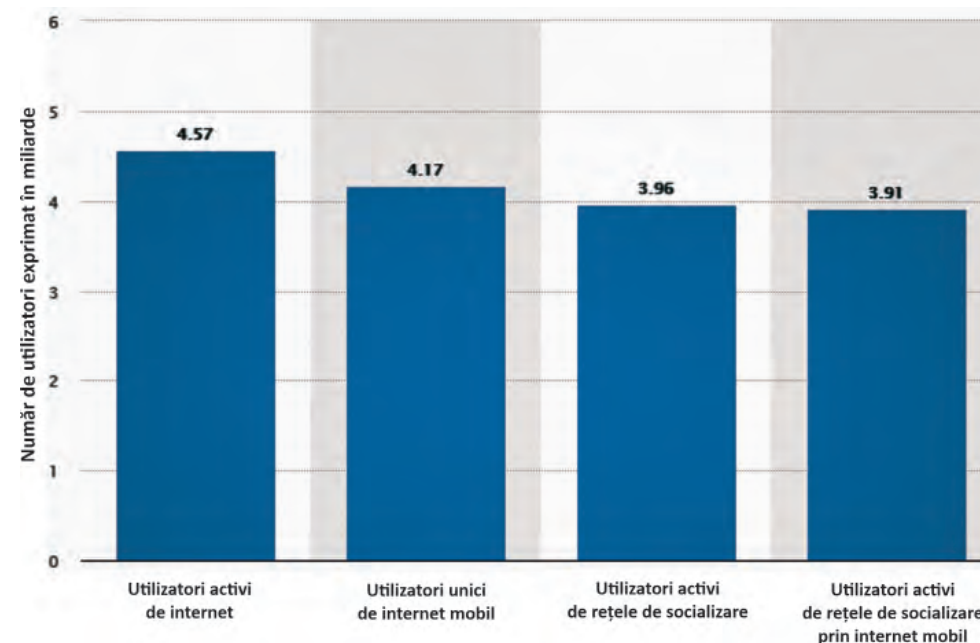


Figura nr. 3: Populația digitală la nivel global – statistica din iulie 2020 (Clement, 2020)

Pornind cu o influență pozitivă asupra securității umane, cu deosebire asupra securității personale și securității sănătății, rețelele de socializare își dovedesc impactul mai ales în rândul populației de vârstă a doua și a treia, potrivit statisticilor (Fineberg, 2018). De exemplu, în SUA, 64% dintre americanii cu vârsta peste 50 de ani și 37% dintre americanii cu vârsta de peste 65 de ani folosesc rețelele de socializare în mod regulat (Sauer, 2020).

Focalizând în proximitatea spațială, în România, un exemplu elocvent este blogul „Vârsta a patra”, editat de Pompiliu Sterian (Vlad, 2018), rezident al Căminului Moses Rosen. Implicarea în proiect și utilizarea blogului aduc numeroase beneficii: schimbarea percepției asupra bătrâneții prin încurajarea unei abordări pozitive asupra trecerii timpului, stimularea creativității în grup, arhivarea istoriilor personale și a celor colective.

Pe de altă parte, utilizarea excesivă a rețelelor de socializare afectează securitatea sănătății personale: vorbim aici despre utilizatorii pasivi, ținte ușoare și sigure ale atacurilor, bazate pe slăbirea încrederii, pe anxietate generată de calitatea

slabă a somnului, scăderea stimei de sine, superficialitatea dezvoltată în acordarea atenției, hiperactivitatea, toate acestea constituindu-se în factori facilitatori pentru racolarea în diverse grupări extremiste. Tot aici se poate menționa și afectarea performanței academice prin impactul asupra sănătății utilizatorilor – tulburarea mentală denumită Pathological Internet Use (PIU), dar și abordarea potrivit căreia Facebook-ul a devenit, prin excelență, un instrument de putere, care manipulează indirect, prin intermediul comunității virtuale, și creează dependență, viziune susținută, de asemenea, de dr. Virgiliu Gheorghe, biofizician și doctor în bioetică, în contextul implicațiilor rețelelor de socializare asupra componentelor securității umane (securitatea sănătății și securitatea personală). (Andreiana, 2018).

Dincolo de implicațiile din punctul de vedere al efectelor benigne pe care utilizarea excesivă a internetului o are asupra comportamentului uman și asupra utilizatorilor, ca ființe sociale, asupra securității personale și a celei legate de sănătate, prezența zilnică și modul de existență definit de rețelele de socializare expun utilizatorii și la alte tipuri de pericole, generate de cei aflați în spatele baricadei, actorii generatori de conținut ostil, malign. Cele mai frecvent disputate și considerate a fi un complex pericol din punctul de vedere al efectelor colaterale sunt utilizările de tip *deep fake* și *fake news*.

Deep fake sau secvențele video false sunt create folosind o tehnică de învățare automată (*machine learning*), denumită rețea adversarială generativă (GAN), mai exact un algoritm care generează noi tipuri de date din seturi de date existente. Secvența video cu Barack Obama sau cea cu Donald Trump, care afirmă într-un mod extrem de informal că se retrage din acordul de mediu cu Franța, sunt dintre cele mai comentate (von der Burchard, 2018). Mai mult, o nouă tehnică ce produce portrete *deep fake* se manifestă sub forma unui ventrilocvism facial, prin care o persoană, un utilizator, poate controla mimica unei alte persoane, reușind, astfel, să poată spune sau face ceva la comanda inițiatorului. *Deep fake*-urile afectează procesul democratic, cu ramificații politice și sociale, și generează o apatie a realității, prin care contactul constant cu dezinformarea determină utilizatorii să își piardă încrederea în ceea ce văd și aud, ducând la un fenomen în care indivizii vor privi tot ceea ce îi înconjoară ca fiind informație falsă. Previziunile menționau, încă de anul trecut, că, în anul 2020, *deep fake*-urile vor fi foarte dese, cu atât mai mult, cu cât utilizările biometrice sunt tot mai frecvente ca instrument de autentificare (*The Medium*, octombrie 2019). În plus, potrivit studiilor (Poremba, 2020), experții în cibernetică criminală îmbunătățesc caracteristicile *deep fake* pentru a imita indivizi în scopul fraudelor financiare. Problemele cu *deep fake* vor fi cu atât mai mari și mai frecvente, cu cât recunoașterea facială pe care se bazează aceste secvențe video false este tot mai utilizată pentru deblocarea telefoanelor sau identificare la biroul de imigrări în aeroporturi, generând, astfel, numeroase oportunități de fraude.

Cercetătorii de la *McAfee* consideră însă că progresul tehnologic este atât de partea impactului agenților pozitivi, cât și a celor negativi și, astfel, se vor găsi soluții din partea celor care generează *deep fake* ca să evite agenții de recunoaștere facială (Povolny, 2019). Această tehnologie, cu impact asupra securității umane, va face dificilă aplicarea legii, de la polițistul rutier sau de comunitate până la fraudele electorale la nivel de stat, întrucât diferențierea pe care cei implicați în aplicarea legii va trebui să o aplice va fi foarte greu de făcut. Mai mult, comentariile video publice pot fi folosite ca sursă pentru un model de învățare automată ce poate, astfel, dezvolta un *deep fake* video reprezentând o persoană care rostește cuvintele ce au fost anterior rostite de altcineva. În acest fel, securitatea individului, atribuirea spuselor și identitatea personală sunt supuse unui număr tot mai mare de amenințări.

Pe de altă parte, folosirea extrem de frecventă a produselor de tip *fake news* și a dezinformării pe care acestea o generează în rândul utilizatorilor în cadrul rețelelor de socializare reprezintă amenințări la adresa stabilității sociale, a dezvoltării economice și a democrației. *Fake news*, ca termen, nu poate fi definit în sine, din cauza complexității sale (Wardle, 2017, Zuckerman, 2017, Danah Boyd, 2017, Jack, 2017), care face trimitere simultan la dezinformare, mis-informare (informare greșită prin omisiune) și mal-informare (informare cu rea-voință), cu diferențieri asupra felului în care mesajul menit a induce în eroare este construit. Dezinformarea este în mod deliberat menită a produce dezechilibre cognitive, iar cel ce transmite informația este conștient de deserviciul pe care îl produce, în timp ce mis-informarea transmite o informație falsă prin omisiune, ignoranță sau orice alt factor care intervine în livrarea mesajului într-o manieră trunchiată, iar persoana care diseminează este convinsă că transmite adevărul, chiar dacă mesajul este fals; mal-informarea, pe de altă parte, acoperă afirmații reale, dar care, odată făcute publice, vor avea impact negativ, dăunător, asupra indivizilor.

Figura nr. 4 prezintă, în viziunea UNESCO 2018, relaționarea dintre tipurile de conținut de tip *fake news* definite mai sus și modul acestora de manifestare, precum și elementele lor comune. Rațiunea pentru care se produce dezinformarea include motivele pecuniare, poziția de putere în sfera politică, național sau internațional, sau conflicte sociale; mis-informarea se produce pentru motive socio-psihologice – dorința de conexiune socială, fie politică, fie de credințe comune sau valori împărtășite (vaccin, religie, schimbare climatică) și se bazează pe conexiuni false și conținut înșelător; mal-informarea se bazează pe deformarea informației și pe recontextualizare, manifestate sub forma unor scurgeri de informație, a hărțuirilor sau a discursului urii, pe când dezinformarea este reprezentată de contexte false, conținut de impostor, conținut manipulat sau fabricat. Împreună, toate acestea au impact asupra drepturilor fundamentale, asupra libertății de exprimare, a democrației.

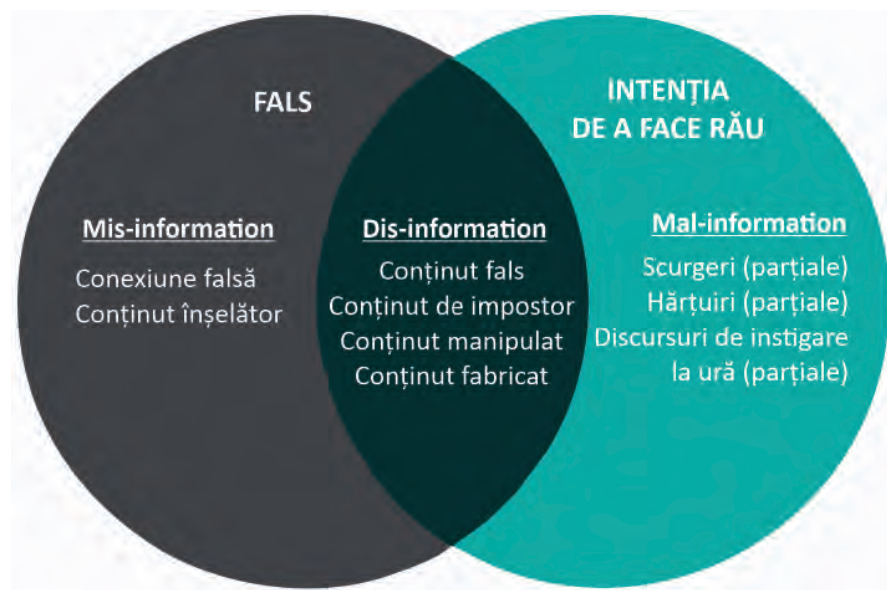


Figura nr. 4: Manifestări de tip fake news și efectul lor
(Manualul UNESCO pentru Educație Mediatică și Pregătire)

Pe lângă numeroasele softuri de detectare și a unor proceduri intens diseminate de identificare și contracarare a dezinformării, a apărut o nouă arie de cercetare, denumită *securitatea cunoașterii (Cognition Security/CogSec)*, care studiază impactul a tot ceea ce intră sub denumirea generală de știri false asupra cunoașterii umane (aici se menționează percepția greșită, achiziția nesigură a elementelor de cunoaștere, formarea sau schimbarea adaptată și direcționată a opiniei cu intenția de schimbare a comportamentului, formarea unei atitudini părtinitoare în procesul de luarea deciziilor, în vederea stabilirii unor măsuri de contracarare a acestora). În plus, studiile asupra memoriei și a proceselor cognitive încearcă să explice cum acționează acest tip de informații asupra indivizilor și ce îi face pe aceștia să fie atât de ușor atrași și determinați să creadă ceea ce li se spune.

Faptul că indivizii, astăzi, se bazează puternic pe informația socială și pe un set de anxietăți ce contextualizează erorile, manipularea și valorile de influență, furtuna informațională (Chatfield, 2019) ca alternativă la narațiunile iraționale aplicate în contextul fake news și al diviziunilor online, explică disponibilitatea indivizilor de a se lăsa pradă fenomenului fake news tot mai mult. Fake news, ca fenomen, se bazează tocmai pe incapacitatea indivizilor de a procesa valul imens de informație pe care trebuie să îl gestioneze zilnic. Această incapacitate generează tendința de a ne sprijini pe decodificările co-participanților la fluxul informațional, măcar pentru acele secvențe pe care nu avem timp să le verificăm și pentru explicarea cărora

ne lipsește aparatul critic de validare (informația insuficientă). Agenții generatori de fake news au, pe lângă interese politice sau sociale, economice, demografice, interese pecuniare, care transformă miliarde de date în profit. Traficul postărilor, ratingul, aprecierile sau analiza de sentiment monetizează reputația. Neatenția cu care informația este parcursă sau selectată din abundența de noutăți în cadrul rețelelor de socializare, gândirea lentă sau, pur și simplu, alinierea la valul de opinii și ideologii împărtășite ale membrilor grupului din care facem parte sunt doar câteva dintre motivele care se adaugă șirului de părtiniri (bias) de decodificare, confirmare, iluzia mulțimii, analizele post-factuale sau biasul retrospectiv, la fel ca și oboseala decizională (Baumeister, 2003) sau încărcătura cognitivă (Sweller, 2010). Toate acestea sunt elemente facilitative pentru victimele fenomenului fake news.

Definit ca fiind cuvântul anului în 2017 (Collins Dictionary, 2017), *fake news* pun probleme de securitate a sănătății (vaccinarea), de securitatea mediului (schimbările climatice), de securitate politică (alegerile) și securitate economică (stabilitatea prețurilor și a acțiunilor). Mai mult, dezinformarea sau propaganda prin intermediul fake news cu impact asupra securității naționale și internaționale s-au reflectat și în situația implementării controalelor capitale făcute de guvernul Turciei, cu efecte asupra trendului valutei naționale, care a scăzut cu 20% față de dolarul american (*Financial Times*, august 2018), generând consecințe economice importante, sau în informațiile legate de granița dintre Grecia și Macedonia de Nord, care a avut un impact asupra securității sociale a emigranților și refugiaților direct implicați (*Radio Free Europe*, septembrie 2018). La acestea, se pot adăuga atacul terorist din Manchester, din anul 2017, când o serie de mesaje de dezinformare au circulat despre copii dispăruți și atacatori în libertate (*The Guardian*, mai 2017). În contextul dezinformării, menționarea Rusiei este deja un loc comun, cu referire frecventă la fabricile de trol, iar denumirile *Sputnik* și *Russia Today* sunt recunoscute drept indicatori de influențare a opiniei publice internaționale (i.e. mesaje anti-Hillary Clinton etc.) (Vasu et al., 2018), aducând, în acest fel, atingere democrației și dreptului de decizie colectivă a indivizilor.

CONCLUZII

Avansul pe care tehnologia îl are față de capacitatea umană de a ține pasul cu toate fațetele ascunse ale inteligenței artificiale, care, practic, se bazează pe funcționarea neuronală prin procesarea limbajului natural în cadrul softurilor învățării automate (*machine learning*), face ca puținele produse, multi-fațetate însă, cu care societatea se confruntă astăzi, să fie pericole de necontestat pentru multe dintre componentele securității umane. Volatilitatea și versatilitatea aplicațiilor care generează produsele de comunicare malignă ce însoțesc mesajele în cadrul comunicării zilnice mediate, de masă, facilitate de rețelele de socializare, fac ca

deep fake și *fake news* să fie armele cel mai frecvent utilizate în acțiunile non-kinetice ale războiului informațional, afectând, astfel, securitatea umană, prin faptul că utilizatorii pasivi devin ținte ușoare și sigure ale atacurilor, bazate pe slăbirea încrederii, anxietate și scăderea stimei de sine, hiperactivitate, un fond potrivit pentru racolarea în grupări extremiste. Prezența tulburării de tip utilizarea patologică a internetului este o dovadă că securitatea umană și cea personală sunt afectate. Procesul democratic cu ramificații politice și sociale este influențat de dezinformare, care atacă încrederea indivizilor în instituțiile statului prin dezechilibrele cognitive pe care le generează. Contracurarea *fake news* ar trebui să vină prin educație media, prin sporirea gândirii critice și prin profunzimea decodificării mesajului, într-o cursă contracronometru, în care rețelele neuronale umane trebuie măcar să poată ține pasul cu ele, dacă nu chiar să depășească procesarea limbajului natural în cadrul învățării automate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Andreiana, S. (2018). *Rețelele de socializare online și influența lor asupra societății*. Doctor Virgiliu Gheorghe: „Ceea ce trăim astăzi este un alt fel de comunism”, <https://evz.ro/rețelele-socializare-online.html>, accesat la 3 august 2020.
2. Boyd, D. (2017). *Google and Facebook can't just make Fake News Disappear*, *Wired*, <https://www.wired.com/2017/03/google-and-facebook-cant-just-make-fake-news-disappear>, accesat la 23 septembrie 2020.
3. Von der Burchard, H. *Belgian socialist party circulates 'deep fake' Donald Trump video*, <https://www.politico.eu/article/spa-donald-trump-belgium-paris-climate-agreement-belgian-socialist-party-circulates-deep-fake-trump-video/>, accesat la 23 iulie 2020.
4. Edström, B. (2011). *Japan and the Challenge of Human Security The Founding of a New Policy 1995-2003*. Institute for Security and Development Policy.
5. Fillion, R.M. (2018). *Fighting the Reality of Deep fakes*. NiemanLab, <https://www.niemanlab.org/2018/12/fighting-the-reality-of-deepfakes/>, accesat la 11 septembrie 2020.
6. Fineberg, N.A., Demetrovics Z., Stein, D.J., Ioannidis, K., Potenza, M.N., Grünblatt, E., Brand, M., Billieux J., Carmi, L., King, D.L., Grant, J.E., Yücel, M., Dell'Osso, B., Rumpf, H.J., Hall, N., Hollander, E., Goudriaan, A., Menchon, J., Zohar, J., Burkauskas, J., Martinotti, G., Van Ameringen, M., Corazza, O., Pallanti, S., Chamberlain, S.R. (2018). *Manifesto for a European research network into Problematic Usage of the Internet*. *European Neuropsychopharmacology*. Vol. 28, nr. 11.
7. Granger, S. (2002). *Social Engineering Fundamentals*, Part II: Combat Strategies, www.securityfocus.com/infocus/1533, accesat la 14 septembrie 2020.
8. Jack, C. (2017). *Lexicon of Lies, Data & Society*, https://datasociety.net/pubs/oh/DataAndSociety_LexiconofLies.pdf, accesat la 18 august 2020.
9. Jakobson, M., Mayers, S. (2006). *Phishing and Counter-Measures: Understanding the Increasing Problem of Electronic Identity Theft*, https://www.researchgate.net/publication/298091713_Phishing_and_Counter-Measures_Understanding_the_Increasing_Problem_of_Electronic_Identity_Theft, accesat la 16 septembrie 2020.

10. Kaldor, M. (2010). *Securitatea umană*. Cluj-Napoca: Editura CA Publishing.
11. Kaspersky Labs (2009). *Kaspersky Security Bulletin: Malware Evolution 2008*, www.securelist.com/en/analysis?pubid%204792051, accesat la 16 septembrie 2020.
12. Kaul, I. et al. (1994). *Human Development Report*. New York: Oxford University Press, http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/255/hdr_1994_en_complete_nostats.pdf, accesat la 16 iulie 2020.
13. Ponemon (2011). Ponemon Institute Research Report: Global Survey on Social Media Risks Survey of IT & IT Security Practitioners, www.websense.com/content/ponemoninstitute-research-report-2011.aspx, accesat la 13 septembrie 2020.
14. Povolny S., (2019). *Threat Predictions Report*, <https://www.mcafee.com/blogs/other-blogs/mcafee-labs/mcafee-labs-2020-threats-predictions-report/>, accesat la 24 septembrie 2020.
15. Roceanu, I., Dragomir, A.M. (2019). *Rețelele sociale și provocări la adresa securității naționale*. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”.
16. Sauer, A. (2020). *6 Must Follow Blogs for Seniors*, <https://www.leisurecare.com/resources/blogs-for-seniors/>, accesat la data de 05 august 2020.
17. Vasu, N., Ang, B., Terri, A.-T., Shashi, J., Muhammad, F., Juhi, A. (2018). *Fake news: National security in the post-truth era*. Policy Report January 2018, RSIS.
18. Vlad, R. (2018). *Bătrânul jurnalist de 99 de ani care a devenit blogger*, 10 aprilie 2018, <https://www.libertatea.ro/stiri/pompiliu-sterian-batranul-jurnalist-de-99-de-ani-care-devenit-blogger-2206322>, accesat la 5 august 2020.
19. Wardle, C. (2017). *Fake News. It's Complicated, First Draft*, <https://firstdraftnews.com/fake-newscomplicated/>, accesat la 12 august 2020.
20. Zuckerman, E. (2017). *Stop Saying Fake News, It's not Helping, My Heart is in Accra*, <http://www.ethanzuckerman.com/blog/2017/01/30/stop-saying-fake-news-its-not-helping>, accesat la 12 august 2020.
21. *Global digital population as of July 2020 (în miliarde)*, <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>, accesat la 3 august 2020.
22. Social Engineering, <https://www.imperva.com/learn/application-security/social-engineering-attack/>, accesat la 14 septembrie 2020.
23. www.securelist.com/en/analysis?pubid%204792051, accesat la 14 septembrie 2020.
24. www.websense.com/content/ponemoninstitute-research-report-2011.aspx, accesat la 14 septembrie 2020.
25. <https://www.niemanlab.org/2018/12/fighting-the-reality-of-deepfakes/>, accesat la 14 septembrie 2020.
26. http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/4150~v~Japan_and_the_Challenge_of_Human_Security__The_Founding_of_a_New_Policy_1995-2003.pdf, accesat la 14 septembrie 2020.
27. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/91BAEEDBA50C6907C1256D19006A9353-chs-security-may03.pdf>, accesat la 14 septembrie 2020.
28. <https://www.leisurecare.com/resources/blogs-for-seniors/>, accesat la 4 septembrie 2020.
29. https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2018/01/PR180313_Fake-News_WEB.pdf, accesat la 14 septembrie 2020.

ELEMENTELE CONSTITUTIVE ALE INFRAȚIUNII DE COMUNICARE DE INFORMAȚII FALSE STUDIU DE CAZ: FAKE NEWS ÎN REȚELELE DE SOCIALIZARE

Drd. Gabriel-Bogdan CHIHAJ

Universitatea „Titu Maiorescu”, București

În contextul actual, având în vedere tensiunile create în rândul populației de către măsurile luate de Guvernul României în vederea prevenirii răspândirii virusului SARS-COV-2, informarea corectă și veridică reprezintă o nevoie primordială a oamenilor, ce pot fi susceptibili influențelor oricăror informații provenite din diferite surse. Fără a discuta despre factorii psihologici ce determină renunțarea la propriile filtre, prin care oamenii analizează informațiile primite în situații deosebite, și luând în considerare faptul că viteza de răspândire și consum a informațiilor în mediul online, în special pe rețelele de socializare, depășește viteza de răspândire a informațiilor oficiale, supuse proceselor de aprobare, semnare sau avizare, această cercetare are scopul de a crea o incursiune în elementele infracțiunii de comunicare de informații false în legătură cu cazul specific al răspândirii știrilor false („fake news”) în rețelele de socializare, cu potențial efect asupra securității naționale.

Cuvinte-cheie: infracțiune, răspândire, fake news, rețele de socializare, securitate națională.

INTRODUCERE

În anul 2020, întreaga lume, inclusiv România, a fost supusă unor puternice provocări în toate domeniile de activitate, din prisma virusului SARS-COV-2. La nivel național, pentru a exista posibilitatea creării unui cadru legislativ potrivit pentru prevenirea răspândirii acestui virus, a fost decretată starea de urgență pentru o perioadă de 30 de zile (Decretul nr. 195/2020), iar apoi, a fost prelungită cu încă 30 de zile (Decretul nr. 240/2020). Ca urmare a efectelor instrumentelor legislative, utilizate în perioada stării de urgență pentru restrângerea drepturilor cetățenilor cu scopul de a preveni răspândirea virusului, s-a creat un cadru prolific propagării știrilor false, cunoscute și sub numele de „fake news”, fenomen ce poate avea efecte negative și asupra securității naționale. Lipsa predictibilității efectelor asociate măsurilor și restricțiilor ce urmau a fi adoptate și publicate, necesitatea adaptării zilnice a acestora în funcție de evoluția epidemiei, precum și procesul anevoios de semnare, avizare și publicare a documentelor oficiale, toate acestea au condus la crearea situației în care cetățenii se informau din proiecte ale actelor normative, răspândite prin intermediul platformelor de socializare (Facebook, WhatsApp etc.). Gradul ridicat de încredere a oamenilor în colegii sau prietenii din grupurile de rețele de socializare a condus la situația în care proiectele de hotărâri de guvern sau cele ale Comitetului Național pentru Situații Speciale de Urgență ce erau răspândite în aceste grupuri erau considerate ca fiind veridice, în special că, de cele mai multe ori, acestea reprezentau chiar acte normative ce erau adoptate cu puține sau nicio modificare față de proiectele răspândite.

Un astfel de caz, ce a provocat o reacție imediată din partea populației, o reprezintă „Hotărârea nr. 14 din 20.03.2020 a Grupului de suport tehnico-științific privind gestionarea bolilor înalt contagioase pe teritoriul României”. Acest document, ce conținea restricții drastice pentru cetățeni, a fost distribuit prin intermediul platformei WhatsApp, în dimineața zilei de 20.03.2020. Documentul îmbrăca forma similară hotărârilor emise de instituție, avea o dată concretă în titlu și în conținut, cu toate că acesta era lipsit de semnăturile și ștampilele specifice unui document aprobat. Totuși, documentul s-a răspândit foarte repede, iar mulți dintre cei care au accesat documentul au considerat că acesta este veridic, creându-se, astfel, o stare de neliniște în rândul populației. A fost necesară intervenția din partea reprezentanților instituției emitente pentru a explica faptul că acel document reprezenta un *draft* pentru uz intern, supus studiului, dar nu producea efecte, nefiind aprobat

la momentul respectiv. De asemenea, s-a luat decizia sesizării organelor de urmărire penală cu privire la săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 304 din Codul Penal (Legea 286/2009) de distribuire de informații nedestinate publicității. Se pune totuși problema dacă măsura luată de autorități, sesizând organele de urmărire penală cu privire la infracțiunea anterior menționată, este suficientă în astfel de cazuri, în special datorită faptului că răspândirea și comunicarea de știri false sunt acoperite de infracțiunea prevăzută de art. 404 din Codul Penal (Legea 286/2009). Astfel, consider că se impune o analiză detaliată a infracțiunii prevăzute de norma menționată și a modalității în care „fake news” din rețelele de socializare și răspândirea acestora se încadrează în limitele acestei infracțiuni. Pentru aplicabilitatea directă a principiilor de drept supuse analizei, va fi utilizată raportarea la cazul expus anterior, cu privire la „Hotărârea nr. 14 din 20.03.2020 a Grupului de suport tehnico-științific privind gestionarea bolilor înalt contagioase pe teritoriul României”.

COMUNICAREA DE INFORMAȚII FALSE/„FAKE NEWS” – CONSIDERAȚII JURIDICE

Articolul 404 din Codul Penal cu privire la infracțiunea de comunicare de informații false prevede: „Comunicarea sau răspândirea, prin orice mijloace, de știri, date sau informații false ori de documente falsificate, cunoscând caracterul fals al acestora, dacă prin aceasta se pune în pericol securitatea națională, se pedepsește cu închisoarea de la 1 la 5 ani”. (Legea 286/2020). Chiar din textul prevăzut de lege se poate observa incriminarea actelor ce presupun comunicarea sau răspândirea de știri sau informații false, cu condiția ca acestea să pună în pericol securitatea națională și să fie recunoscute de inițiator ca fiind false. Verificarea condiției de incriminare se poate face dacă celelalte elemente ale infracțiunii sunt îndeplinite.

Obiectul infracțiunii

Obiectul juridic este reprezentat de strânsa legătură dintre dreptul și obligația statului român de a avea protejate informațiile, datele și documentele, din perspectiva corectitudinii și veridicității acestora în momentul comunicării lor. De observat este faptul că, în doctrina majoritară, aceste date, documente, informații se utilizează atât cu organismele internaționale, cât și în relația statului cu cetățenii, „crearea cadrului de deplină securitate națională” (Dobrinou et al., 2014) fiind o condiție esențială.

În cazul supus analizei, este imperativ a observa faptul că datele oferite publicității și răspândite prin intermediul platformelor de socializare, dar și al site-urilor de știri specializate, vizează, în mod special, relația statului cu cetățenii, având în vedere faptul că, la momentul apariției și răspândirii documentului în spațiul public,

pe teritoriul României era instituită o stare excepțională, iar restrângerea drepturilor cetățenilor era vizată în mod direct de documentul în discuție. Mai mult decât atât, datorită faptului că, în precizările Grupului de comunicare strategică, s-a recunoscut faptul că documentul reprezenta un draft (Grupul de Comunicare Strategică, 2020), este incontestabil faptul că a fost încălcat dreptul statului de a avea documentele protejate.

Obiectul material al infracțiunii vizate de această cercetare îl constituie, conform opiniei doctrinare (Dobrinou et al.), suportul pe care se transmite informația, știrea ori datele. De remarcat este faptul că, în cazul în care acestea sunt transmise prin viu grai, în mod direct sau prin mijloace audio-video, infracțiunea nu are obiect material. Informațiile, datele și documentele nu pot fi analizate în mod distinct față de suportul pe care se găsesc acestea. Obiectul material al faptei se consideră, astfel, informația sau datele, care sunt în mod specific legate de mediul pe care se aflau acestea.

Există și opinii conform cărora infracțiunea este lipsită de obiect material (Streteanu, 2008), întrucât informațiile, datele și știrile nu pot fi legate de o existență fizică, suportul pe care acestea sunt distribuite fiind doar mijlocul de comitere al faptei. La această opinie achiesează și autorul articolului, întrucât însăși multitudinea de medii prin intermediul cărora și viteza mare cu care pot fi transmise nu afectează în mod direct datele, știrile și informațiile.

În cazul Hotărârii nr. 14 din 20.03.2020, aceasta a fost transmisă sub forma unui document electronic și s-a răspândit, inclusiv pe site-urile de știri, păstrându-și forma și aparența de document oficial.

Subiectul infracțiunii

Subiectul activ nemijlocit: autor al infracțiunii de comunicare de informații false poate fi orice persoană fizică responsabilă care cunoaște caracterul fals al informațiilor comunicate sau răspândite. Legiuitorul nu a condiționat calitatea subiectului activ al acestei infracțiuni. Fapta în discuție poate fi comisă de o singură sau mai multe persoane, în participație. Aceștia pot avea calitatea de coautori, instigatori sau complici. Cu toate că subiectul activ nu este circumstanțiat, se remarcă faptul că există anumite categorii de persoane cărora le-ar fi foarte facilă săvârșirea unei astfel de fapte. De exemplu, persoane ce activează în domeniul mass-mediei sau persoane cu atribuții în administrația publică în domeniul elaborării și/sau al păstrării de documente. Astfel, trebuie acordată o atenție deosebită și scopului cu care se realizează fapta (Cioclei et al., 2016).

Subiectul activ, în cazul de față, devine persoana ce a avut acces la documentul formulat sub formă de draft în cadrul Grupului de suport tehnico-științific din subordinea Comitetului Național pentru Situații Speciale de Urgență și care a eliberat

acest document în mediul public, cu o aparență oficială, fără mențiunea că reprezintă un draft și cu toate că nu era aprobat. Nu se poate aprecia scopul urmărit de persoana care a răspândit documentul, dar pot fi urmărite efectele imediate pe care acesta le-a produs, în scurta perioadă până la precizarea oficială. Reacția imediată a publicului la care a ajuns documentul prin intermediul platformelor de socializare este rezultatul atât al vitezei mari de răspândire a informațiilor în aceste medii, cât și al capacității ridicate a publicului de a procesa informațiile care le sunt prezentate.

Subiectul pasiv – Această infracțiune are ca subiect pasiv principal statul. Există posibilitatea existenței și a subiectului pasiv secundar, atunci când datele, informațiile sau documentele se referă la o autoritate a statului care este prejudiciată, menținându-se condiția creării unui pericol asupra securității statului. În cazul analizat, Comitetul Național pentru Situații Speciale de Urgență poate fi considerat subiect pasiv secundar, în calitate de autoritate prejudiciată a statului, dacă s-a creat un pericol asupra securității naționale.

Latura obiectivă a infracțiunii este constituită din două părți. Legiuitorul a incriminat, în primul rând, comunicarea de date, informații, știri, documente false și, în al doilea rând, răspândirea acestora.

Diferența dintre comunicare și răspândirea informațiilor este că, prin comunicare, se presupune informarea directă a altor persoane cu scopul de a obține efectele dorite, iar prin răspândire, se înțelege transmiterea informațiilor false, astfel încât acestea să ajungă la cunoștința publicului, ceea ce conduce la obținerea efectelor vizate (Ibid.). În ambele cazuri, este necesară îndeplinirea a trei condiții: informațiile să fie false, să pună în pericol securitatea națională, iar făptuitorul să cunoască faptul că informațiile comunicate/răspândite sunt false.

Pentru a verifica îndeplinirea primei condiții, trebuie explorată noțiunea de „*informații false*”. Codul Penal incriminează infracțiunile de fals și uz de fals, într-un cadru bine determinat, în special în ceea ce privește documentele. Astfel, definirea noțiunii de „*documente falsificate*” în sensul art. 404 din Codul Penal este ușor de realizat. În schimb, noțiunile de „*știri, date sau informații false*” nu sunt clar definite de legiuitor. Pentru o înțelegere mai profundă a acestora, este necesară o incursiune în gândirea recentă a legiuitorului, cu privire la conceptul de „*fake news*” în anul 2020, ținând cont că acesta reprezintă un fenomen modern, care nu era foarte răspândit în momentul elaborării Noului Cod Penal din 2009. În *Strategia Națională de Apărare a Țării*, intitulată sugestiv „*Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări*”, găsim, la punctul 8 al introducerii, faptul că „*Evoluțiile din domeniul tehnologic determină diversificarea și creșterea complexității riscurilor și amenințărilor de securitate, precum atacurile cibernetice,*

activitățile specifice domeniului informațional (acțiuni ostile/de influență derulate în spațiul public, dezinformare, răspândirea de știri false/fabricate etc.) și posibile efecte nocive și destabilizatoare ale importului unor tehnologii cu uz civil în cadrul acțiunilor asimetrice și hibride, generând noi provocări de securitate”. (Parlamentul României, 2020). Astfel, legiuitorul încadrează acțiunea de răspândire de știri false/fabricate sub conceptul larg al dezinformării, ce este considerat a avea un efect nociv împotriva securității naționale.

În Planul de acțiune împotriva dezinformării, al Comisiei Europene, dezinformarea este definită ca fiind „*o serie de informații în mod verificabil false sau înșelătoare, care sunt create, prezentate și diseminate pentru a obține un câștig economic sau pentru a induce publicul în eroare în mod deliberat și care pot provoca un prejudiciu public. Prejudiciul public include amenințări legate de procesele democratice, precum și de bunurile publice, cum ar fi sănătatea, mediul sau securitatea cetățenilor Uniunii. Dezinformarea nu include erorile neintenționate, satira, parodia sau știrile și comentariile partizane identificate în mod clar ca atare*”. (Comisia Europeană, 2018).

În analiza cazului Hotărârii nr. 14 din 20.03.2020, trebuie analizată apartenența conținutului documentului categoriei de informații ce ar fi considerate dezinformare, conform definiției sus-menționate. Cu toate că documentul reprezenta un draft pentru uz intern, în momentul în care a fost făcut public prin intermediul rețelelor de socializare, acesta poate fi considerat un document ce purta „*o serie de informații în mod verificabil false sau înșelătoare*”, întrucât nu era un document oficial aprobat, dar avea aparența unui astfel de document, utilizând formatul specific hotărârilor adoptate până în acel moment, făcând uz inclusiv de însemnele distinctive ale instituției presupus emitente. Chiar și titlul acesteia, „*Hotărârea nr. 14 din 20.03.2020*”, denotă aplicabilitatea imediată a măsurilor cuprinse în document, iar formularea primului paragraf poate induce în eroare orice cititor cu privire la caracterul oficial și obligatoriu al documentului: „*Având în vedere extinderea infecțiilor cu SARS-COV 2 la nivel național, în data de 20.03.2020, membrii Grupului de suport tehnico-științific privind gestionarea bolilor înalt contagioase pe teritoriul României au discutat măsurile necesare a fi luate în scopul prevenirii răspândirii infecției. Membrii au decis următoarele: (...)*” (Gândul, 2020).

Analizând documentul din perspectiva efectelor acestuia, în comparație cu definiția dezinformării dată de Comisia Europeană, nu poate fi apreciat dacă acesta a fost dat publicității și răspândit pentru a crea „*un câștig economic*”, dar, cu siguranță, a avut ca efect inducerea în eroare a publicului cu potențialul de a provoca și un prejudiciu public sub forma unor amenințări legate de „*procesele democratice, precum și de (...) sănătatea, mediul sau securitatea cetățenilor*” (Comisia Europeană, 2018), având în vedere faptul că documentul presupunea o serie de măsuri drastic restrictive ce vizau libera circulație a cetățenilor, drept constituțional, care nu poate fi

restrâns decât prin lege, conform articolului 25, alineatul 1 prevăzut de Constituția României. (Parlamentul României, 2003). Astfel, se pune întrebarea dacă acest tip de dezinformare poate aduce atingere securității naționale. Articolul 1 din Legea 51/1991 privind securitatea națională a României definește acest concept ca fiind „starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate socială, economică și politică necesară existenței și dezvoltării statului național român ca stat suveran, unitar, independent și indivizibil, menținerii ordinii de drept, precum și a climatului de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor, potrivit principiilor și normelor democratice statornicite prin Constituție”. (Parlamentul României, 2014). Având în vedere prevederile articolului menționat, putem aprecia că, prin crearea, în ochii cetățenilor, a unei aparente restrângeri a drepturilor garantate de Constituție, se aduce un prejudiciu statului român, afectând „starea de legalitate, de echilibru, (...) „climatul de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăților (...) fundamentale (...) statornicite prin constituție”. Drept urmare, simpla creare a unei percepții, în viziunea cetățenilor, prin dezinformare, ce ar afecta principiile anterior menționate, poate fi considerată o amenințare la adresa securității naționale.

A treia condiție necesară pentru îndeplinirea cerințelor laturii obiective a infracțiunii este determinantă, întrucât, după considerentele deciziei Curții Constituționale a României, acțiunea de a comunica sau de a răspândi știrile, datele, informațiile sau documentele capătă relevanță penală numai sub condiția ca făptuitorul să cunoască, la momentul comiterii, caracterul lor nereal. Rezultă deci că îndoiala asupra veridicității informațiilor comunicate sau răspândite face să nu se întrunească elementele infracțiunii, producând același efect ca și cauza de neimputabilitate a erorii. Situația derogă de la regula generală în materie (conform căreia eroarea nu se confundă cu îndoiala, aceasta din urmă presupunând că făptuitorul este conștient că nu își poate reprezenta în mod corect realitatea în care ar trebui să nu acționeze, iar dacă totuși trece la executare – deși are conștiința cunoașterii nesigure a realității –, va răspunde penal pentru fapta comisă, deoarece a acceptat producerea rezultatului socialmente periculos, acționând, așadar, cu intenție indirectă). Cu alte cuvinte, va săvârși infracțiunea pe care o analizăm numai subiectul care știe caracterul fals al datelor, știrilor, informațiilor sau documentelor pe care le răspândește, nu însă și persoana care are dubii asupra valorii de adevăr a acestora, chiar dacă, sub raport obiectiv, ele sunt nereale. Se transpune, astfel, în plan legislativ o mai veche orientare a doctrinei și jurisprudenței, care au statuat că legea penală nu sancționează comunicarea sau răspândirea de date ori informații doar pentru simplul motiv că nu s-a confirmat veridicitatea lor, ci are în vedere datele sau informațiile false, precum și documentele falsificate, astfel că făptuitorul nu ar putea fi tras la răspundere penală

pentru publicarea unor date, informații sau documente a căror autenticitate nu a avut posibilitatea să o cunoască (Decizia nr.273/2000). Cu toate că decizia anterior citată se referă la prevederile articolului din vechiul cod penal, încriminarea faptei în discuție se regăsește sub aceeași formă și în noul cod penal, astfel încât rațiunea judecătorilor Curții Constituționale a României își găsește aplicabilitatea și în cazul noii prevederi. În cazul supus analizei, rămâne la latitudinea organelor de urmărire penală pentru a determina dacă persoana ce a publicat și răspândit „Hotărârea nr. 14 din 20.03.2020” avea dubii asupra valorii de adevăr a celor conținute de document, deși este greu de acceptat faptul că publicarea, cu bună știință, a unui document ce nu a fost supus procesului de aprobare specific reprezintă o variantă în care făptuitorul nu cunoaște caracterul nereal al informațiilor publicate.

Urmarea imediată a infracțiunii prevăzute de art. 404 din Codul Penal este crearea unei stări de pericol ce afectează securitatea națională, iar în ceea ce privește raportul de cauzalitate, este necesară existența unei relații directe între fapta de comunicare de informații false și starea de pericol la adresa securității naționale. Atât stabilirea impactului avut de fapta săvârșită asupra securității naționale, cât și legătura directă a acesteia cu starea creată rămân a fi determinate de organele cu atribuții în domeniu.

Latara subiectivă – În ceea ce privește latura subiectivă, legiuitorul prevede doar forma faptei săvârșite cu intenție. De aceea, este necesară analiza detaliată a modului în care autorul faptei a perceput informațiile distribuite, conform hotărârii Curții Constituționale a României anterior amintite. De asemenea, se remarcă și în doctrină faptul că, dacă „autorul are dubii cu privire la caracterul informațiilor prezentate, dar alege totuși să le expună în fața opiniei publice, oricât de iresponsabilă sau lipsită de deontologie profesională ar fi activitatea sa, mai ales în cazul în care este jurnalist, acesta nu va putea fi tras la răspundere penală”. (Cioclei et al.).

Formele infracțiunii și sancțiunile

Pentru infracțiunea de comunicare de informații false, legiuitorul sancționează doar infracțiunea consumată sub forma realizării efective a comunicării sau a răspândirii de informații false, având condiția creării unei stări de pericol la adresa securității naționale. De remarcat este faptul că această consumare a infracțiunii nu este condiționată de recepționarea efectivă a informațiilor de către publicul-țintă, atâta vreme cât simpla răspândire a acestor informații poate aduce prejudicii securității naționale. De asemenea, conform articolului 412, alineatul 2 din Codul Penal, tentativa nu se pedepsește (Legea 286/2009).

Infracțiunea de comunicare de informații false se pedepsește cu închisoare de la unu la cinci ani, indiferent de modul de săvârșire a infracțiunii.

CONCLUZII

Având în vedere premisa de la care a pornit această cercetare, analizând, din perspectiva Codului Penal, o parte a fenomenului răspândit în rețelele de socializare, în permanentă creștere, cunoscut sub numele de „*fake news*” și realizând o paralelă reală prin prisma cazului „*Hotărârii nr. 14 din 20.03.2020*”, se pot formula unele concluzii cu privire la modul în care articolul 404 din Codul Penal privind infracțiunea de comunicare de informații false își găsește aplicabilitatea specifică asupra documentelor publicate și/sau răspândite folosind mediul online.

Elementele infracțiunii prevăzute de articolul 404 din Codul Penal se pot regăsi cu ușurință și în cazurile în care informațiile false comunicate au ca scop dezinformarea populației, iar faptul că regăsim acest concept, definit de către Comisia Europeană în cadrul „*Planului de acțiune împotriva dezinformării*”, asemănător cu ceea ce legiuitorul român înțelege prin comunicarea de informații false, nu face decât să accentueze convingerea că spectrul de aplicabilitate a infracțiunii în discuție trebuie lărgit în a cuprinde și comunicările făcute prin intermediul rețelelor de socializare, în special unele dintre acestea fiind considerate a fi spațiu public (Decizia 4546/2016). Mai mult decât atât, recunoașterea din partea legiuitorului român a pericolului ce îl reprezintă dezinformarea, sub diferitele forme ce le îmbracă, pentru securitatea națională, în cadrul unui act normativ precum *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*, relevă necesitatea revizuirii conceptelor aplicabile în cazurile precum cel al „*Hotărârii nr. 14 din 20.03.2020*”, și întărirea instrumentelor legale pentru incriminarea unor astfel de fapte.

Astfel, pentru îmbunătățirea cadrului normativ aplicabil în cazurile supuse analizei, se poate formula o propunere de lege ferenda prin introducerea, în conținutul articolului 404 din Codul Penal, a unui nou alineat: „(2) *Cu aceeași pedeapsă se sancționează faptele prevăzute în alin. (1), săvârșite în scopul dezinformării populației pentru crearea unei situații ce aduce atingere securității naționale*”, facilitând, astfel, incriminarea în cazurile asemănătoare celui „*Hotărârii nr. 14 din 20.03.2020*” pentru efectele produse de informațiile false asupra publicului-țintă, și nu numai pentru simpla sancționare a faptelor prevăzute de articolul 304 din Codul Penal cu privire la săvârșirea faptei de divulgare a informațiilor secrete de serviciu sau nepublice.

BIBLIOGRAFIE:

1. Cioclei, V., Nedelcu, I., Manea, T., Lefterache, L. & Kuglay, I., Bodoroncea, G., Vasile, F.-M. (2016). *Codul Penal. Comentariu pe articole*. Ed.2. București: C.H. Beck.
2. Dobrinioiu, V., Pascu, I., Hotca, M.A., Chis, I., Gorunescu, M., Păun, C., Sinescu, M.C. (2014). *Noul Cod Penal comentat. Partea specială*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. București: Universul Juridic.

3. Streteanu, F. (2008). *Tratat de Drept Penal. Partea generală*, vol. I. București: C.H. Beck.
4. Comisia Europeană. (2018). *Plan de acțiune împotriva dezinformării*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?qid=1547476841326&uri=CELEX:52018JC0036>, accesat la 23 septembrie 2020.
5. Decizia nr. 273/2000 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 168 din Codul Penal (Curtea Constituțională a României, 28.02.2001).
6. Decizia nr. 4546 (Înalta Curte de Casație și Justiție – Secția contencios administrativ și fiscal, 27.11.2016).
7. Decret nr. 195 din 16 martie 2020 – privind instituirea stării de urgență pe teritoriul României. *Monitorul oficial al României*, nr. 212.
8. Decret nr. 240 din 14 aprilie 2020 – privind prelungirea stării de urgență pe teritoriul României. *Monitorul oficial al României*, nr. 311.
9. Gândul. (2020). *Hotărârea nr. 14 din 20.03.2020 – BREAKING NEWS! România, în „arest la domiciliu”?!*, <https://www.gandul.ro/stiri/ultima-ora-draft-documentul-de-care-am-putea-avea-nevoie-pentru-a-parasi-domiciliul-19406589>, accesat la 23 septembrie 2020.
10. Grupul de Comunicare Strategică. (2020). *Precizare Grup Comunicare Strategică*, <https://www.mai.gov.ro/precizare-grup-comunicare-strategica/>, accesat la 23 septembrie 2020.
11. Legea 286/2009 – privind Codul Penal, cu modificările și completările ulterioare. (2009). *Monitorul oficial al României*, nr. 510.
12. Parlamentul României. (2003). *Constituția României* (republicată în 2003). *Monitorul oficial*, nr. 767.
13. Parlamentul României. (2014). *Legea 51/1991 privind securitatea națională a României – republicată, cu modificările și completările ulterioare*. *Monitorul oficial*, nr. 190.
14. Parlamentul României. (2020). *Hotărârea nr. 22/2020 privind aprobarea Strategiei de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*. *Monitorul oficial*, nr. 574.

ANALIZA PRINCIPALELOR COMPONENTE INTERNE ALE SISTEMULUI DE SECURITATE AL MĂRII NEGRE – PRINCIPALELE CARACTERISTICI ALE SECURITĂȚII NAȚIONALE A ROMÂNIEI DE-A LUNGUL SECOLULUI AL XX-LEA –

Consul general Marius-Sorin MICLEA

Ambasada României în Republica Cipru

Pe plan intern, imediat după sfârșitul Războiului Rece, regiunea Mării Negre apare configurată ca o regiune instabilă, pe teritoriul căreia se aflau în competiție state slăbite din punct de vedere economic, gătuite de o corupție pandemică ce eroda baza regimurilor politice democratice nou instaurate, urmașe ale regimurilor totalitare sucombate cu puțin timp în urmă. Cea mai mare parte a vigoriei acestor state se consumă într-o serie de polemici politice sterile, într-un cadru legislativ fragil, care a înlocuit structurile osificate ale fostelor democrații așa-zis populare. Parlamentele acestor state erau și ele, la rândul lor, minate de corupție și caracterizate printr-o lipsă de interes la adresa adevăratelor și, mai ales, gravelor probleme ale populației. În ciuda acestor realități, populația era majoritar favorabilă integrării statelor respective în NATO și în Uniunea Europeană.

Fostele republici unionale, Georgia, Ucraina și Armenia, au început să manifeste și ele, la rândul lor, germenii unei orientări europene, timide, ce-i drept, rămânând însă tributare reminiscențelor comuniste reziduale specifice mentalității pervertite de regimul totalitar. În aceste circumstanțe, părea o certitudine faptul că ar mai trebui să treacă cel puțin o generație pentru ca aceste state să își schimbe mentalitățile adânc ancorate în realitatea comunistă.

Cuvinte-cheie: spațiu comunitar, Marea Neagră, comunism, Tratatul de la Varșovia, interbelic.

INTRODUCERE

Prin poziția sa geografică, Regiunea Extinsă a Mării Negre acoperă un teritoriu care cuprinde numeroase state, un puzzle de civilizații occidentale, islamice și ortodoxe. Poziția României, în acest context, pune problema încadrării, atât a acesteia, cât și a celorlalte state, din punct de vedere geografic și civilizațional, într-un arhetip regional. Ca metodă de analiză/cercetare, în momentul stabilirii poziției unui stat, vom analiza arhitectura forțelor prezente și activitățile acestora pe scena geopolitică, ținând seamă de obiectivele și de țintele majore ale regiunii. Identificarea și analiza geostrategiilor statale, a instrumentelor prin care statele sunt implicate în vederea atingerii scopurilor propuse reprezintă metode utile, necesare ducerii la bun sfârșit a acestei analize.

Geopolitica abordează obiectivele care vizează cooperarea și eliminarea tensiunilor dintre state, dar, în aceeași măsură, și utilizarea forței pentru cucerirea supremației militare. Aceasta cuprinde preocupările actorilor prezenți pe scena internațională, indiferent care ar fi aceștia, guvernării, diplomații sau ONG-urile. Opinia publică este extrem de sensibilă atunci când este vorba despre planurile protagoniștilor în care sunt reflectate eterogenitatea spațiului și a condițiilor naturale, istorice și religioase. Din acest punct de vedere, contextul internațional post-Război Rece a fost extrem de favorabil României, deoarece îi oferea posibilitatea jucării unui rol foarte important, acela de punte între Orient și Occident, precum și de placă turnantă a legăturilor intra-europene între vechiul continent și regiunile vecine.

Problema stabilirii poziției României ar putea fi determinată, într-o bună măsură, ținând seamă de interesele marilor puteri în regiune, precum și de impactul acestora asupra regiunii. Ierarhia statelor regiunii, valorile culturale și spirituale predominante și abordarea securitară a chestiunii de către fiecare stat, în parte, ar putea completa acest tablou. În perioada extrem de tensionată ulterioară prăbușirii comunismului, se distingea extrem de clar un proces pronunțat de polarizare între puteri politice, militare și economice și, dintr-o altă perspectivă, între puteri mondiale, continentale, regionale și sub-regionale. De asemenea, erau și state prea slabe pentru a-și putea face cunoscute opiniile asupra procesului evenimentelor internaționale în derulare.

Contextualizând considerentele de mai sus, rămâne să analizăm în ce măsură actorii zonali doreau cu adevărat transformarea mediului de securitate, dar, mai ales, în ce măsură și cu ce costuri erau dispuse Statele Unite ale Americii să contracareze interesele Rusiei în regiune. De asemenea, rămân deschise analizei noastre alte subiecte de maximă importanță, cum ar fi modul în care Uniunea Europeană dorește implicarea sa în regiune și, mai ales, care este întinderea spațiilor geografice în care Rusia dorește să își restaureze vechiul imperiu. Se va mărgini aceasta la fostele republici unionale sau va da curs zăgazului panslavist și va purcede la cucerirea de noi teritorii aparținând unor state independente care, din punct de vedere administrativ, nu au făcut niciodată parte din fosta Uniune Sovietică?

CONSIDERAȚII GENERALE ASUPRA POZIȚIEI DEȚINUTE DE ROMÂNIA ÎN REGIUNE DUPĂ TERMINAREA RĂZBOIULUI RECE

Făcând o analiză a poziției României pe scena internațională, ajungem la concluzia că rolul acesteia trebuie abordat prin prisma poziției sale sensibile în regiune. În dubla calitate de stat membru al NATO și al UE, aceasta îndeplinește o misiune defensivă pentru Europa. În aceeași măsură, România îndeplinește un rol de apărare și pentru regiunea Mării Negre, prin politicile sale de apărare și internaționale. România a devenit, astfel, un exportator regional de securitate și stabilitate¹. Integrarea României în organizațiile europene va transforma litoralul maritim din estul Mării Negre într-o zonă controlată de aliații occidentali. Astfel, întregul proces de integrare europeană asigură accesul rapid și eficient al NATO în spațiul Orientului Mijlociu, iar întreaga regiune va trece din orbita Kremlinului în sfera de influență occidentală.

Spațiul euroatlantic reprezintă o arie europeană instituțională, care nu este nici culturală, nici etnică, nici geografică. Ideea americană de a crea o Europă liberă și unită semnifică, în mod practic, proiecția cadrului Occidentului (reprezentat de NATO și UE) spre Est. Înaintarea spre Est a frontierelor occidentale a structurat spațiul Regiunii Extinse a Mării Negre pe două axe, reprezentând două conotații, una geopolitică (economică și strategică) și una politică, fiind vorba despre axele Est-Vest și Nord-Sud.

¹ Conform *Strategiei de securitate națională a României* din anul 2006, „securitatea națională se asigură prin forțele proprii și prin cooperarea cu aliații și partenerii, conform propriilor strategii și conceptelor strategice ale Alianței și ale strategiei Uniunii Europene. Aceasta prevede armonizarea eforturilor naționale cu angajamentele internaționale și identificarea modalităților de muncă în măsură a preveni și contracara în mod oportun amenințările. Eforturile vizează, de asemenea, promovarea democrației, a păcii și stabilității în regiunea limitrofă și în zonele de interes strategic, reducerea vulnerabilităților, crearea capacităților naționale adecvate, precum și transformarea profundă a instituțiilor de securitate”. (n.a.).

Axa Est-Vest include Caucazul și regiunea Caspică, resursele sale energetice atât de necesare Occidentului, iar Marea Neagră prelungește această axă.

Axa Nord-Sud cuprinde Rusia, Armenia și Iranul. La răspântia acestor axe se regăsesc Azerbaidjanul (o regiune fundamentală pentru securitate) și Georgia. Coridorul energetic asiatic reprezintă o cale de acces destul de nesigură în regiune, poziționată la nordul Transnistriei, care trece prin Odessa și Suhumi. Motivul fragilității acestei căi de acces este dat de conflictele înghețate care întăresc nesiguranța regiunii și care trebuie soluționate până nu se ajunge la situația gravă a extinderii și răspândirii lor în state în care nu există problemele care au stat la baza declanșării acestora. În mod ipotetic, România este încadrată de trei sub-regiuni geostrategice ale Europei Centrale și de Est, unele din ele suprapunându-se, deoarece nu există o delimitare precisă a actorilor statali aparținând acestui areal. Prima sub-regiune cuprinde statele Europei Centrale, Polonia, Germania, Austria, Cehia, Slovacia, Ungaria și Statele Baltice, sub-regiunea fiind poziționată în partea de vest a României.

A doua regiune, cea a Europei de Sud-Est, este formată din Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Cipru, Grecia, Kosovo, Macedonia de Nord, Republica Moldova, Muntenegru, Serbia, Slovenia, partea europeană a Turciei (aproximativ 5 % din teritoriul său). Bazinul riveran al Mării Negre este format din România, Bulgaria, Ucraina, Moldova (este un stat fără litoral maritim, dar portul Giurgiulești îi conferă acesteia accesul la Marea Neagră), Rusia, Turcia și Georgia.

Este util, pentru analiza noastră, să luăm în considerare particularitățile specifice, geografice, spirituale, economice și istorice ale statelor poziționate în cele patru zone. Cu certitudine, evenimentele geopolitice semnificative ale regiunii Mării Negre (evoluțiile, involuțiile, precum și întreaga gamă de evenimente de care definesc climatul strategic oriental) reprezintă rezultatul avansului frontierei euroatlantice înspre Asia. Fenomenul în cauză reprezintă o parte a evoluției geopolitice globale, ca urmare a schimbărilor poliilor de putere la nivel mondial. Cu toate acestea, problemele apărute în Europa Orientală sunt rezultatul indeciziei organismelor europene occidentale de a fixa o frontieră suficient de mare, de natură a include în sfera de influență occidentală popoarele și națiunile doritoare de a face parte din sistemul vestic de securitate.

Din punct de vedere geografic, Munții Carpați și Dunărea, la prima vedere, reprezintă o graniță geografică între Europa și România. Dar, considerăm noi, aceste obstacole naturale nu sunt elemente majore de natură a crea iluzia că România ar face parte dintr-o altă zonă geografică decât cea europeană (Huntington, 1997,

pp. 145-146)². Deci, din acest punct de vedere, România poate fi plasată în prima regiune, care cuprinde statele Europei Centrale, alături de Germania, Ungaria, Polonia, Austria, Croația și Slovacia. Din perspectivă istorică, există un lung trecut comun cu aceste state, de-a lungul secolelor. Experiența comunistă a transformat Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, fosta Republică Democrată Germană, România și fostele State Baltice în sateliți sovietici. O aparentă solidaritate de bloc a contribuit la apropierea acestor state în perioada Războiului Rece, chiar dacă a fost vorba despre o solidaritate de fațadă, impusă de canoanele internaționalismului proletar. Tocmai de aceea, după căderea comunismului, această falsă apropiere a dispărut, iar statele au devenit competitori serioși în fața Vestului.

În perioada imediat următoare dispariției comunismului (situație perpetuată până în zilele noastre), factorul economic este acela care separă de o manieră hotărâtoare România de celelalte state care au scăpat de sub jugul Moscovei³. Minată de existența unei clase politice imature, afectată de cea mai mare rată a corupției din spațiul comunitar, de o rată crescută a emigrației, România, în mod cert, nu se ridică, în perioada imediat următoare marilor schimbări geopolitice ulterioare căderii comunismului, la nivelul așteptărilor acestui grup de state. Dacă mai adăugăm în ecuație și chestiunea apartenenței României la ortodoxie, în condițiile în care celelalte state sunt catolice, constatăm, la finele acestei analize sumare, că România nu are destule afinități și elemente de legătură cu statele părți ale Europei Centrale, așa cum au fost configurate acestea.

² N.A.: După Samuel Huntington, România este considerată un stat non-european, ca urmare a mării linii istorice care separă popoarele creștine occidentale de popoarele ortodoxe și musulmane. Linia de falie, după același autor, împarte România în două, Transilvania catolică, pe de-o parte, iar pe de altă parte, vechiul Regat, împreună cu Moldova și Dobrogea, care sunt preponderent ortodoxe. Câteva observații se impun, totuși. În primul rând, Europa euroatlantică de astăzi reprezintă un spațiu instituțional, nu însă civilizațional, nici cultural. În orice caz, frontierele instituționale ale Europei nu coincid cu cele geografice, culturale, și civilizaționale. Pe de altă parte, Transilvania este o regiune a României, care este un stat suveran, independent, național, unitar și indivizibil, conform Constituției. Elementele maghiare sau catolice nu depășesc cifra de 2,4 milioane de locuitori pe întreg teritoriul țării, care cuprinde 21 de milioane de locuitori. Chiar și în Transilvania, care este majoritar ortodoxă, elementul maghiar este în minoritate. În aceste cazuri, afirmațiile lui Huntington ridică semne de întrebare asupra adevăratelor scopuri politice ale acestei împărțeli. Fiind un stat latin, aparținând civilizației occidentale și identificându-se cu valorile culturale și spirituale occidentale, ea reprezintă o fericită ambivalență a României, demonstrând perenitatea acestei țări latine într-o mare slavă, la frontierele orientale ale Europei.

³ Procesul integrării României și Bulgariei în Uniunea Europeană a plasat cele două state pe primul loc în topul sărăciei, la nivelul UE. Primul criteriu al acestui clasament îl reprezintă Produsul Intern Brut (PIB-ul). Acesta reprezintă în România și Bulgaria doar 34% din nivelul statelor europene. Aceste state se clasează pe primul loc la capitolul șomaj, mortalitate, precum și pe ultimele locuri la capitolele fertilitate, natalitate, numărul de persoane cu studii superioare. România, alături de Bulgaria, se plasează pe ultimul loc la capitolul nivel de trai, cu 37% din media statelor comunitare. (Datele au fost obținute din jurnalul „Gardianul”, din 03.01.2007, și sunt rezultatul unui studiu elaborat de Comisia Națională de Previțiuni pe Termen Lung) (n.a.).

Cât despre atitudinea Ungariei, cel mai apropiat vecin din grupul fostelor state comuniste poziționate la vest de România, aceasta a fost în repetate rânduri nuanțată, neputând trece niciodată cu vederea peste pierderile teritoriale pe care le-a suportat, ca urmare a intrării în vigoare a prevederilor Tratatului de la Trianon, prin care Transilvania, leagănul poporului român, a fost retrocedată proprietarului de drept. După 1989, Ungaria și-a ales propriul drum spre Vest, fiind și unul dintre artizanii Tratatului de la Visegrád, la care România nu a fost invitată.

Cât despre relațiile post-Război Rece dintre România, pe de-o parte, și statele Europei Centrale și de Est, pe de altă parte, suntem foarte departe de a găsi apropiere lingvistice, culturale și istorice. Din punct de vedere economic, acestea dispun de un ascendent economic major asupra României. Explicația rezidă în faptul că regimurile comuniste instaurate în aceste state nu s-au dovedit a fi atât de dure pe cât a fost cel din România. Acestea au permis dezvoltarea, în celelalte state socialiste, a germenilor unor economii de piață, alături de cele etatizate și planificate după modelul socialist. Deși nu face parte din această regiune, ne referim la fosta Iugoslavie (care poate fi dată, totuși, ca exemplu de liberalizare, încă din perioada regimului comunist), este cunoscut faptul că Mareșalul Tito și-a încurajat propriii cetățeni să muncească peste graniță, inițiativă care a pompat plus-valoare în economia iugoslavă, din banii muncitorilor iugoslavi aflați dincolo de frontiere.

După euforia suscitată de curajul de-a înfrunta regimul comunist în decembrie 1989, România a fost plasată, de către media occidentală, printr-o intensă campanie de presă, în fruntea statelor comuniste, beneficiind de un imens capital de simpatie și solidaritate. Ulterior însă, pe măsură ce au început să apară elemente de natură a scoate în evidență părțile oarecum înnegurate ale revoluției române, acest capital de simpatie s-a topit, treptat. Dacă adăugăm acestor cauze intoleranța și violența care au caracterizat conflictele etnice de la Târgu-Mureș, seria mineriadelor, declinul economiei, vom remarca faptul că laudabilele intenții de aderare ale României au fost profund decredibilizate, iar procesul integrării s-a dovedit a fi mult întârziat.

Din această perspectivă, imediat după căderea comunismului în Europa, a reieșit la iveală faptul că, atât lungul trecut comun al României alături de aceste state, cât și suferințele îndurate împreună pe timpul coabitării sub umbrela Tratatului de la Varșovia nu mai valorau mare lucru în noua configurație de securitate zonală, iar declinul economic al României a reprezentat unul dintre motivele majore ale îndepărtării acesteia de statele din acest ultim grup al Europei Centrale.

Începând cu anul 2000, anul preluării puterii de către Vladimir Putin, a devenit evident faptul că marele hegemon de la Răsărit, altădată „*attractor*” geostrategic al statelor socialiste membre ale cordonului sanitar desfășurat în fața statelor occidentale, a început să pășească pe calea restaurării statutului său imperial. Calea pe care se îndreaptă Rusia spre atingerea scopului este aceea a expansiunii geografice în toate direcțiile. Dacă, în perioada Imperiului Țarist, acest deziderat se ascundea sub pulpana „*panslavismului*”, în epoca Uniunii Sovietice sub cea a „*exportului revoluției proletare*”, în secolul al XXI-lea, eurasianismul lui Dughin⁴ reprezintă pentru Putin fermentul necesar inițierii politicii sale de cuceriri, al cărei prim rezultat s-a concretizat în anexarea Crimeii.

ROMÂNIA – STAT ȘI ACTOR ESENȚIAL AL REGIUNII EXTINSE A MĂRII NEGRE. PRINCIPALELE CARACTERISTICI ALE SECURITĂȚII NAȚIONALE A ROMÂNIEI DE-A LUNGUL SECOLULUI AL XX-LEA

România este, fără îndoială, unul dintre principalii actori geostrategici ai regiunii. Prin așezarea sa geografică la vest de Marea Neagră, prin potențialul său demografic, militar și economic, România se poziționează în grupul de puteri riverane Mării Negre, cum ar fi Bulgaria, Ucraina, Moldova, Rusia, Georgia, Armenia și Turcia. Din punct de vedere cultural, România este singurul stat latin din zonă, beneficiar însă al unei duble identități, atât occidentale, cât și orientale⁵. Cum am menționat, țara este așezată la o răspântie a regiunii, fiind, de-a lungul istoriei, primul bastion european cu misiunea de a bloca înaintarea popoarelor migratoare spre Vest.

⁴ Alexandru Dughin (n. 7 ianuarie 1962), analist politic și strateg rus, având strânse legături cu cercurile puterii de la Kremlin și cu mediile militare rusești. Tatăl său a fost general în Direcția Principală de Informații/GRU. Este absolvent al Institutului de Aviație din Moscova, fără a-și lua însă licența. Organizator al Partidului Național Bolșevic, al Frontului Național Bolșevic și al Partidului Eurasia. Autor a peste 30 de cărți, printre ele: *Foundations of Geopolitics* și *The Fourth Political Theory*. Promotor al teoriei neoeurasianismului. Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/Aleksandr_Dugin, accesat la 28 octombrie 2020.

⁵ Potrivit profesoarei franceze Catherine Durandin, „*nu există în limba franceză o istorie recentă a României. După Decembrie 1989, am văzut un public înnebunit de imaginile de violență, cele ale Revoluției din Decembrie 1989, România aparținând spațiului oriental, cel al ortodoxiei, celui al istoriei periferiei spațiului rus, apoi sovietic. Ea se înscrie într-un câmp european occidental, care are la origini primăvara pașoptistă a anului 1848, precum și atitudinea occidentală a României, cea de neintervenție, în august 1968, pe timpul invaziei Cehoslovaciei de către trupele Pactului de la Varșovia. Stat dezmembrat, obsedat de o criză de identitate, România trăise și supraviețuitese tuturor uraganilor și furtunilor de-a lungul istoriei, pretinzând că a inventat o specificitate în afara istoriei. Este un stat marcat de o dualitate a istoriei, fiind împins, de-a lungul istoriei, atât în vest, cât și în est. Astăzi, aceeași țară, căreia occidentalii tind să îi reproșeze faptul că este mincinoasă, optează în mod global pentru un fel de modernitate care o împinge spre Europa Occidentală*, pe site-ul <http://www.franceculture.com/oeuvre-histoire-de-la-nation-roumaine-de-catherine-durandin.html>, accesat la 28 martie 2020.

Astfel, valorile securitare ale României nu sunt deloc recente, avându-și rădăcinile în Antichitate. Ascendența bivalentă, occidentală și orientală, reprezintă un atu pentru România, dar și pentru Occident. Formați în școlile occidentale, liderii de vârf ai României au contribuit la transformarea și dezvoltarea României moderne, știind să combine spiritul occidental cu tradițiile civilizației orientale, de o manieră aptă a permite progresul social în această parte a lumii.

Securitatea națională a preocupat întotdeauna clasa politică a României moderne. Din nefericire, până la sfârșitul Războiului Rece, dezbaterile la nivel național în acest domeniu au fost impregnate de o politică păguboasă inerentă regimurilor totalitare. România a trebuit, de-a lungul istoriei, să își remodeleze strategia sa națională în funcție de diferitele hegemonii regionale care au operat în această parte a lumii. Aceste transformări au fost determinate de marile modificări ale mediului de securitate global, care au afectat cadrul regional de securitate.

Perioada preliminară Marelui Război a fost marcată de o periculoasă subestimare a politicii naționale de securitate. O clasă politică aservită intereselor de clan a plasat, adesea, propriile interese deasupra intereselor naționale. România se afla, în acea perioadă, în situația unui stat dezmembrat, având mari porțiuni de teritoriu sub ocupație rusă (Basarabia și Bucovina de Nord), maghiară (o mare parte din Transilvania) și bulgară (Cadrilaterul). România a trebuit să suporte, în anul 1914, presiunile Marilor Puteri, pentru a intra în război de partea unei tabere sau alta. Urmându-și însă afinitățile culturale și istorice, dar, mai ales, în baza promisiunilor din partea Franței că va sprijini, după război, unificarea românilor din toate provinciile, România a optat pentru tabăra Antantei în detrimentul celei a Puterilor Centrale. Decizia a fost una înțeleaptă, având în vedere că, după război, țara s-a regăsit în tabăra celor învingători, iar procesul istoric s-a finalizat cu Marea Unire de la 1 Decembrie 1918.

Perioada interbelică a marcat o etapă de important avânt economic pentru România Mare unificată, grație consensului național și euforiei de după Primul Război Mondial. În perioada interbelică, izolarea pe scena internațională a vechilor aliați ai României (Franța și Marea Britanie) a generat mari amenințări la adresa României, care s-a văzut singură în fața a doi mari inamici: Germania nazistă și Uniunea Sovietică. Astfel, în anul 1940, s-au produs, cu ajutorul celor doi mari inamici, precum și a două state vecine, marile amputări teritoriale prin care România, lipsită de apărare, a cedat Uniunii Sovietice Basarabia și Bucovina de Nord, Ungariei, partea de nord a Transilvaniei, iar Bulgariei, Cadrilaterul.

România a optat, în anul 1940, pentru o alianță conjuncturală cu Germania hitleristă, abandonând garanțiile unor puteri occidentale din ce în ce mai părăsite pe scena internațională, decizie care nu a putut împiedica amputările teritoriale. Decizia de a lupta alături de puterile Axei s-a dovedit, până la urmă, a fi nefastă pentru țară, deoarece, la terminarea războiului, aceasta s-a aflat de partea învingătorilor. Deși, prin Tratatul de Pace de la Paris, a recâștigat Transilvania, Basarabia, Bucovina de Nord, precum și Cadrilaterul au rămas pierdute, se pare pentru totdeauna pentru România. Revenirea Transilvaniei la Patria-Mamă s-a dovedit a fi începutul unei lungi perioade de dispute teritoriale între România și Ungaria. Cu toate că ideologia comunistă a înghețat aparent subiectul de confruntări româno-ungare, peste acest subiect nu s-a așternut liniștea niciodată, iar sfârșitul Războiului Rece a redeschis această rană veche, subiect de dispută între cele două state vecine.

Instaurarea comunismului în România a consacrat închiderea țării în „*tabăra statelor de democrație populară*”. În mod oficial, independența, suveranitatea și integritatea țării au fost garantate de către noua armată română „*populară*” și de către aliatul său credincios, Uniunea Sovietică. Procesul comunizării Armatei Române a adus cadrele vechii Armate Regale într-o situație dramatică, multe dintre ele fiind trecute masiv în rezervă și azvârlite în sinistrele pușcării comuniste de către *apparaticii* și politrucii noii armate comuniste. Armata română comunizată a reprezentat, ea însăși, cel mai mare risc la adresa securității naționale a României, deoarece, în cazul unei invazii sovietice, în anii de început ai instaurării comunismului, niciun militar român nu s-ar fi opus trupelor invadatoare⁶. Echipamentul, pregătirea și dotarea Armatei Române au lăsat mult de dorit, în timp ce comandanții militari erau pregătiți în număr mare în academiile militare sovietice, unde, mare parte din ei, au fost racolați de către GRU (Direcția Principală de Informații). În consecință, sentimentul apartenenței la valorile naționale ale Armatei Române era aproape inexistent în societatea acelei perioade.

Tratatul de la Varșovia a legiferat prezența trupelor sovietice pe teritoriile naționale ale statelor comuniste membre. Securitatea națională a României a fost subordonată conceptelor doctrinare și politico-militare ale Uniunii Sovietice.

⁶ Evident, raționamentul nostru se referă la primii ani ai comunizării Armatei Române, perioadă când aceasta a fost efectiv împănată cu militarii Diviziilor „*Horia, Cloșca și Crișan*” și „*Tudor Vladimirescu*”, celebrele mari unități formate din voluntarii români, îndoctrinați cu ideologia comunistă după căderea lor în prizonieratul din URSS. La aceste elemente se mai adaugă ofițerii politici (*apparaticii* și politrucii) însărcinați cu îndoctrinarea efectivelor militare. Această situație s-a schimbat radical după preluarea puterii de către Nicolae Ceaușescu, lider național care, la vremea aceea, s-a îndepărtat, prin politica sa naționalistă, de ruși. (n.a.)

Regimul comunist român, aservit Kremlinului, proclamase supremația ideologiei comuniste, a strategiei și doctrinei militare sovietice. Elaborarea unei strategii de apărare națională, precum și a unei doctrine naționale de apărare erau imposibil de realizat în acea perioadă. Retragerea trupelor sovietice din România, în anul 1958, și preluarea puterii de către Nicolae Ceaușescu, în anul 1965, au schimbat complet datele problemei. Cu această ocazie, elanul naționalist-comunist a înlocuit internaționalismul proletar, iar acest lucru a schimbat imaginea României în cadrul Tratatului, din aliat credincios și obedient Moscovei în „*rebel*”, a cărui marginalizare în luarea unor decizii la nivelul organizației se impunea din ce în ce mai mult, pe măsură ce atitudinea Bucureștiului se dovedea din ce în ce mai critică la adresa Pactului.

Componenta esențială a noii politici externe românești adoptate de Nicolae Ceaușescu a constat în emanciparea României de sub tutela politică a Uniunii Sovietice. Liderul român considera că este esențial pentru România să își creeze propria cale de dezvoltare, consfințind ca principii fundamentale ale politicii externe românești respectul reciproc și egalitatea între state, în cadrul relațiilor internaționale. A fost elaborată, cu această ocazie, o nouă doctrină de apărare, iar perspective noi și promițătoare s-au deschis pentru industria națională de apărare, având ca scop final eliminarea totală a importurilor de tehnică și armament sovietice. Însă, aplicarea acestui deziderat s-a dovedit a fi extrem de anevoioasă, din cauza complexității activității, înaltelor standarde de respectat în producția militară, precum și a lipsei unei forțe de muncă specializate în domeniu.

Deceniul anilor '70-'80 a marcat un pas important pentru securitatea națională a României. Conceptul de „*luptă a întregului popor*” a fost transpus de către regimul comunist într-un cadru structural științific, pentru prima oară în istoria României. O nouă doctrină militară națională a fost elaborată. Astfel, practic, fiecare membru al societății românești, fiecare cetățean al Republicii Socialiste România era obligat să participe la efortul de apărare al statului socialist, încă de la o vârstă extrem de fragedă. Pentru prima dată se vorbea despre orașele românești ca de niște „*cetăți de muncă și apărare ale întregului popor*”. Participarea tuturor muncitorilor, țăranilor și intelectualilor la formațiunile paramilitare ale Gărzilor patriotice era obligatorie, devenind un fenomen de masă. Copiii României socialiste au fost înregimentați, încă de la vârsta de cinci ani, în organizațiile politice ale „*Șoimilor Patriei*”, pepiniere ale organizațiilor de pionieri și ale tineretului comunist. Astfel, militarizarea României devenise totală.

CONCLUZII

Deși România era un stat membru, cu drepturi depline, al Tratatului de la Varșovia, planurile de apărare au fost elaborate de către liderii comuniști de o manieră multidirecțională, conform noii doctrinei naționale care considera că un eventual atac împotriva României poate surveni din orice punct geografic, inclusiv din partea aliaților din Tratatul de la Varșovia. Acesta s-a dovedit a fi un caz unic printre membrii Tratatului. Doctrina oficială a acestuia din urmă, elaborată de către Uniunea Sovietică, prevedea faptul că un atac împotriva statelor socialiste putea surveni doar din partea statelor membre ale NATO, cu preponderență a Statelor Unite ale Americii, considerate inamicul suprem, nicidecum din partea celor socialiste, fapt însă infirmat de realitate⁷. Ca urmare, planurile de război ale organizațiilor voluntare private (OPV)⁸ au fost concepute ținând seamă de direcțiile previzibile ale unei ofensive masive inițiate de NATO împotriva lagărului socialist. Bineînțeles, fiecărui stat membru al Tratatului i-au fost repartizate sarcini concrete în cazul misiunilor de ansamblu.

Având în vedere particularitățile naționale ale României (poziția sa geostrategică) ca singur stat socialist înconjurat doar de state socialiste, de echipamentele sale militare perimate, precum și reputația sa de „rebel” în cadrul organizației, rolul său în cadrul dispozitivului de apărare a fost de rangul doi, trupele române fiind destinate a executa misiuni în cadrul eșalonului al doilea al dispozitivului militar, acționând cu efective reduse.

Această dualitate strategică a României (existența unei doctrine naționale defensive în care inamicul putea fi și un stat socialist, precum și rolul său de putere de rangul doi în cadrul Tratatului) făcea din România un caz particular în regiune. Din aceeași perspectivă, inconstanța și duplicitatea liderilor comuniști români au slăbit poziția de ansamblu a României în perioada Războiului Rece. Bucureștiul nu se mai putea baza pe solidaritatea celorlalte state socialiste din aceeași tabără, iar pentru acestea, România reprezenta un aliat infidel, instabil, recalcitrant, care pune la fiecare întrunire a Tratatului întrebări incomode, cu pusee evidente de naționalism. La sfârșitul erei comuniste, România reprezenta, pentru occidentali, o țară închisă, izolată total de comunitatea internațională, având în fruntea sa un regim tiranic. Pentru ceilalți lideri socialiști ai perioadei de pre-tranziție spre capitalism,

⁷ Vezi cazurile revoltei din Republica Democrată Germană (1953), ale rebeliunii din Ungaria (1956) și cazul de invazie, de către statele socialiste (cu excepția României), a Cehoslovaciei, în 1968 (n.a.).

⁸ Abreviere de la Organizația Pactului de la Varșovia.

Ceaușescu reprezenta „țapul ispășitor” pentru situația deplorabilă în care se afla România înaintea izbucnirii evenimentelor din luna decembrie 1989, care au pus capăt aceluiași regim. Deși Revoluția română a reușit să doboare definitiv un regim criminal, pe de altă parte, a creat o breșă în securitatea națională a României.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Huntington, S. (1997). *Ciocnirea civilizațiilor*. Editura Antet
2. *Strategia de securitate națională a României – România Europeană, România Euro-Atlantică: pentru o viață mai bună într-o țară democratică, mai sigură și prosperă*. (2006). București.
3. <http://www.franceculture.com/oeuvre-histoire-de-la-nation-roumaine-de-catherine-durandin.html>, accesat la 11 august 2020.

MULTIDIMENSIONALITATEA SECURITĂȚII – SECURITATEA SOCIETALĂ ÎN SECOLUL TEHNOLOGIEI INFORMAȚIEI –

Maior drd. Laurențiu-Paul MÂNDRAȘ

Centrul de pregătire în domeniul informației pentru apărare, București

Tradițional, securitatea a fost asociată cu domeniul militar, iar stabilirea intereselor naționale, războiul și pacea au fost în responsabilitatea statului, aproape singurul actor al relațiilor internaționale. Începând cu a doua jumătate a secolului XX, studiile de securitate au extins dimensiunea securității de la latura sa obiectivă, preponderent militară, legată de existența unei amenințări, la latura sa subiectivă, societală, legată de percepțiile societății. Viziunea modernă asupra securității a dezvoltat aceste două laturi, iar Școala Europeană de Securitate de la Copenhaga a conceptualizat securitatea societală, punând în discuție reducerea rolului statului și creșterea rolului societății în cadrul securității, manifestată în cinci domenii esențiale: militar, politic, economic, societal și de mediu, securitatea fiind asimilată cu mecanismul de transformare al legăturilor sociale. În acest context contemporan, digitalizarea explozivă a informației și efectele sale asupra securității și societății – globalizarea, inteligența artificială, internetul, automatizarea, rețelele sociale, ingineria socială, data mining, fake news, cyberwar, cyberpsychology – fac ca superioritatea militară să nu mai poată fi considerată o condiție sine qua non de asigurare a păcii și securității în secolul XXI. Astfel, nu cumva tehnologia informației reprezintă noua „bombă nucleară” a secolului XXI? Este tehnologia informației un nou domeniu sau o caracteristică a securității societale?

Cuvinte-cheie: securitate societală, tehnologia informației, amenințări, insecuritate, societate civilă.

INTRODUCERE

Securitatea este un fenomen social, iar tocmai prin natura sa complexă, a stârnit dintotdeauna dezbateri intense la nivel național și internațional, atât în cadrul comunității științifice, cât și în mediul politic, în cel al opiniei publice ori chiar în economic.

Încercările de a defini securitatea sunt multiple și variate, iar toate acestea depind de modul de raportare la componentele și caracteristicile care o definesc, în sensul gradului de adecvare la realitatea obiectivă față de care se identifică, valorile, ideologiile, etica, morala sau forma de organizare religioasă a statului ori a societății în care se manifestă.

COMPONENTELE OBIECTIVE ȘI SUBIECTIVE ALE SECURITĂȚII

În spiritul concluziilor școlilor de gândire referitoare la securitate, o bună înțelegere a securității, mai ales a celei contemporane, trebuie să ia în considerare a triplă ipostază a securității, pornind de la caracteristicile obiective și subiective ale fenomenului. Astfel, *realitatea obiectivă, realitatea construită prin discurs și politica și strategia de securitate* (Hlihor, 2008, p. 37) sunt caracteristici de bază ale securității. Oare de ce?

Securitatea ca realitate obiectivă se manifestă în mod particular, la nivel statal național-cultural, și este legată de interacțiunea dintre tipurile de actori de securitate, statul, individul și grupul social și percepția construită prin reflectarea proceselor și fenomenelor reale care apar în mediul internațional sau la nivelul societății particulare în cauză.

Prin reflectarea mentală a securității se reliefează dimensiunea sa *subiectivă*, iar *securitatea obiectivă este subiectivizată*, fapt care se manifestă prin stările afective create la nivel individual ori colectiv și modul în care sunt materializate prin comportamentele umane, cu implicații inclusiv la nivel statal.

Din această perspectivă *obiectivă*, scopul securității rezidă din obținerea climatului de liniște și confort, iar statul este actorul principal care întreprinde măsurile pe care le consideră necesare pentru a-și asigura existența, libertatea de acțiune și dezvoltarea, precum și liniștea, libertatea și prosperitatea cetățenilor săi. Scopul final al securității obiective este pacea și apărarea împotriva oricăror amenințări percepute, inclusiv prin înlăturarea afectelor negative, precum frică, teamă, angoasă ori panică.

Securitatea ca realitate construită prin discurs este un tip de securitate specific relațiilor internaționale, datorită caracteristicilor sistemice și anarhice ale mediului internațional, iar pacea și războiul sunt principalele forme de manifestare ale acesteia (Kissinger, 2002, p. 14). Chiar dacă pacea este dezideratul principal al societății globale, la nivelul societăților actuale persistă diferite forme de război și sentimente de frustrare, frică, ură și teamă.

Percepția factorilor care afectează securitatea are un caracter eterogen, iar securitatea, ca fenomen, nu poate fi disociată de însăși opusul ei, insecuritatea. Pe cale de consecință, mediul de securitate internațional poate fi analizat doar din perspectiva existenței *binomului securitate-insecuritate*, necesar tocmai pentru că nu există o securitate absolută care să se manifeste identic la nivelul întregii umanități, iar, cel mai adesea, securitatea unor state ori societăți se manifestă prin insecuritatea altor state ori societăți.

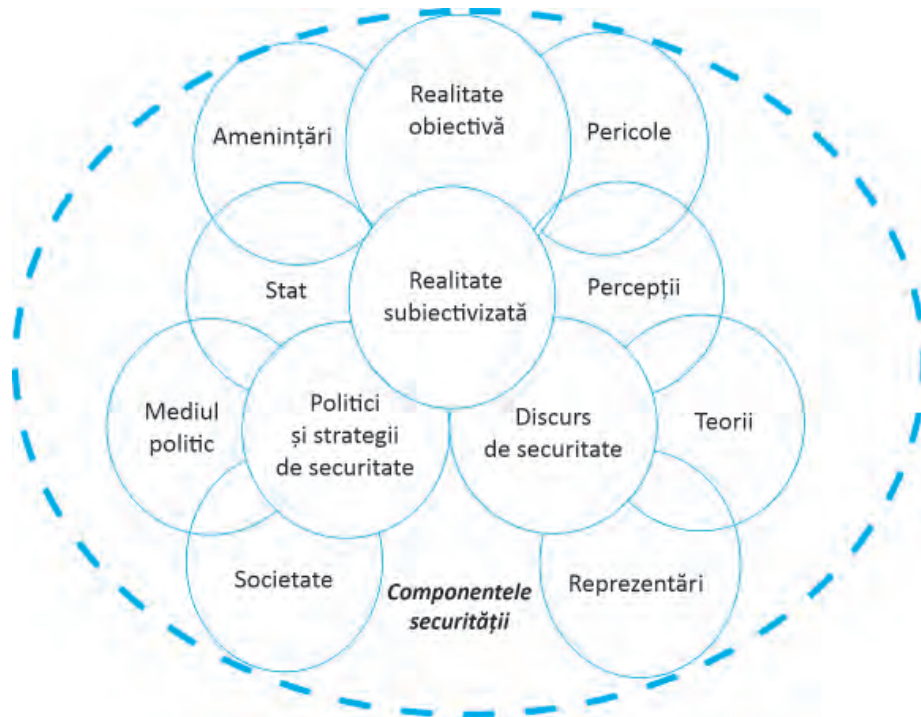


Figura nr. 1: Componentele obiective și subiective ale securității

Discursul despre securitate este specific atât mediului politic, cât și societății civile, iar acesta include o serie de elemente specifice, precum *teoriile de securitate* utilizate pentru interpretarea și analiza evenimentelor și proceselor de securitate, *reprezentările despre securitate*, în special ale specialiștilor implicați în procesul

de elaborare al politicilor de securitate, și, nu în ultimul rând, *percepția despre securitate*, în special a politicianilor cu responsabilități în acest domeniu, care, în cele din urmă, stabilesc politicile de securitate (Deutsch, 2006, pp. 4-7).

Având în vedere explicațiile de mai sus, este ușor de înțeles cum prin intermediul realității obiective și a celei construite prin discurs, se formează, *securitatea construită prin politici și strategii de securitate* interpretate ca modalități concrete prin care actorii internaționali, în special statele, înțeleg să acționeze pentru a-și apăra interesele de securitate. Acest model de acțiune înglobează amenințările și pericolele percepute la adresa existenței statale ori societale în spațiu și timp, valorile asumate, libertatea de acțiune și capacitatea de dezvoltare și asigurare a prosperității.

Astfel, politicile de securitate (Bușe, Hlihor, 2004, pp. 117-126) sunt influențate de potențialul de putere, înțeles ca putere militară, diplomatică, economică și simbolică, și tipul de putere manifestat în mediul internațional, interesele naționale promovate de stat, ideologiile politice și natura regimului politic, sistemul de valori, tradițiile istorice, mentalitățile specifice comunităților de reacție în fața primejdiilor și amenințărilor de orice fel.

SECURITATEA MILITARĂ, SOCIETALĂ ȘI UMANĂ

Școlile de gândire din domeniul relațiilor internaționale, securității și geopoliticii întreprind în mod constant demersuri să cerceteze fenomenul securității și să îl înțeleagă, cu scopul de a crea un cadru teoretic și practic prin care să definească securitatea și să identifice soluții la problemele de securitate. Drept rezultat, domeniului securității i-au fost rezervate o multitudine de teorii și accepțiuni prin care securitatea este abordată unilateral ori multidisciplinar, prin raportarea la realitatea extrinsecă și intrinsecă din care face parte.

Istoric, sistemul internațional de state, așa cum este cunoscut inclusiv în zilele noastre, își are originea în Europa și a rezultat în urma tratatelor de pace din 1648, cunoscute drept Pacea de la Westphalia, care au generat disoluția Imperiului Habsburgic, subminarea autorității politice a Bisericii Catolice și crearea statelor-națiuni, bazate pe suveranitate națională și dreptul fundamental al acestor state la autodeterminare politică.

Geneza și dezvoltarea statelor națiune au generat o școală a *teoriei realiste de securitate*, deja tradițională, care argumentează că statele reprezintă principalii actori în arhitectura internațională, iar securitatea reprezintă procesul prin care statele își mențin suveranitatea în condițiile anarhice ale mediului de securitate. Prin *apărarea suveranității*, adepții școlii realiste înțeleg *capacitatea statului*

de a-și apăra integritatea teritorială, poporul, instituțiile și valorile de orice agresiune din exterior (Popescu, 2014, p. 8).

Astfel, securitatea militară a statelor este domeniul asupra căruia se axează *realismul*, înțelegând faptul că forța militară este cea care asigură statelor apărarea față de ceilalți inamici statali și starea de pace. Studiile realiste de securitate privesc statele din perspectiva fricii acestora față de război și a capacității lor militare de asigurare ori realizare a păcii, fiind axate pe două dimensiuni principale, respectiv evitarea anarhiei interne ori internaționale și contracararea eventualelor atacuri militare din partea altor state.

Din perspectivă realistă, starea de securitate se confundă cu *securitatea națională*, iar realizarea practică a acesteia depinde de stat, în calitate de principal actor, care asigură atât apărarea națională, cât și descurajarea potențialilor inamici, inclusiv prin mijloace militare. Astfel, elementele centrale ale securității naționale sunt puterea, pacea și războiul, corelația dintre acestea rezidând din puterea statului de a obține ori menține pacea printr-o dublă capacitate a sa, fie de a declanșa un război și a obține victoria, fie de a interzice pe cale juridică și/sau morală armele și războiul (Sava, 2005, pp. 9-10).

Complementar viziunii realiste asupra securității, școala idealist/liberală abordează securitatea în principal din perspectiva conceptului de pace, argumentând aplicarea principiului interdependenței dintre state și cooperării în materie de securitate pentru realizarea securității colective.

Principalul promotor al viziunii idealiste a fost Thomas Woodrow Wilson, al 28-lea președinte al Statelor Unite ale Americii, aflat în funcție pe timpul Primului Război Mondial. Idealismul wilsonian a promovat conceptul de securitate colectivă și a militat pentru realizarea păcii bazată pe dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, concretizat în cele 14 puncte prezentate în Congresul SUA, în ianuarie 1918. Concepția lui Wilson a condus la crearea primei instituții internaționale din domeniul securității, Liga Națiunilor, însă aplicarea selectivă a celor 14 puncte în Conferința de Pace de la Versailles, din 1918, care a marcat sfârșitul Primului Război Mondial, a condus la eșecul idealismului și a creat condițiile necesare izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial. Într-o încercare de a explica eșecul viziunii wilsoniene, Edward Hallet Carr argumentează, în 1939, că o securitate colectivă eficientă trebuie bazată pe un statu quo internațional acceptat de către toate statele (apud Popescu, p. 10).

Anii '40 au fost marcați de inițierea cercetărilor de către SUA pentru dezvoltarea armei atomice, obținerea acesteia și utilizarea sa pe timpul celui de-al Doilea Război Mondial împotriva Japoniei. Bomba atomică a decis câștigătorul acestei ultime conflagrații mondiale și a resetat mediul internațional de securitate. Succesul dezvoltării aceluiași tip de armă de către Uniunea Sovietică a marcat a doua jumătate

a secolului XX, iar permanentizarea amenințării nucleare a fost o caracteristică bine cunoscută a confruntării mondiale bipolare, atât de popular cunoscută drept Războiul Rece.

Apariția armei nucleare și deținerea sa de către principalele două puteri mondiale au resetat relațiile internaționale și, oarecum, au lăsat fără obiect conceptul tradiționalist de securitate militară, căci războiul nu mai putea fi o opțiune pentru asigurarea securității mondiale.

O celebră anecdotă presupune că Albert Einstein a relatat, într-un cerc de cunoștințe, că nu știe cum va arăta al treilea război mondial, dar, în al patrulea, oamenii vor folosi cu siguranță băte și pietre drept arme. Cred că, astfel, celebrul om de știință a exprimat esența „*secolului nuclear*”. În continuarea acestei idei, în 1957, președintele american Dwight D. Eisenhower a declarat, în cadrul unui discurs susținut în Washington, că „*singurul mod de a câștiga următorul război mondial constă în a-l preveni*”. Și a avut dreptate.

În acest nou context „*nuclear*” de securitate internațională, școala realistă de securitate a „*beneficiat*” de critici din ce în ce mai consistente, în principal din perspectiva concentrării exclusive asupra puterii și amenințărilor militare, mai ales în contextul sfârșitului Războiului Rece și imploziei Uniunii Sovietice, fără ca statele să fi utilizat forța militară împotriva unui agresor extern. Dacă acest colos de lut nu s-a destrămat din cauza unei agresiuni militare, atunci ce a generat marea bucurie geopolitică a secolului XX?

Chiar dacă relațiile statelor în mediul politic internațional sunt încă guvernate de evitarea anarhiei și frica față de război, începând cu anii '80, studiile de securitate au început să își dezvolte obiectul de analiză și să în considerare și alte domenii ale securității în afara celui militar-statal.

Începând cu 1991, Școala Europeană de Securitate de la Copenhaga a conceptualizat securitatea societală, prin extinderea obiectelor de referință asupra securității, principalii promotori ai acestor studii fiind Barry Buzan și Ole Waever.

Evoluția conceptului de *securitate societală* a pornit de la diviziunea securității în cinci sectoare esențiale: militar, politic, economic, societal și de mediu (Buzan, 1991, p. 19), în cadrul cărora statul este actorul de referință pentru securitatea militară, politică, economică și de mediu, în timp ce societatea este actorul de referință pentru securitatea societală. Astfel, securitatea capătă o dublă conotație, a statului și a societății, primul fiind responsabil cu păstrarea suveranității, în timp ce cea din urmă fiind responsabilă cu păstrarea propriei identități. Supraviețuirea celor două entități, statul și societatea, este diferită și distinctă (Waever, 1993, pp. 23-67).

Teoria securității societale face distincția dintre stat și societate inclusiv din perspectiva binomului securitate-insecuritate, în sensul în care nu este obligatoriu ca cele două să se potențeze reciproc. Starea de securitate a societății poate genera

o insecuritate a statului și viceversa, mai ales în cazul statelor multiculturale, cu o politică de omogenizare identitară a societății, așa cum, de exemplu, s-a întâmplat în spațiul ex-sovietic. Chiar dacă URSS era putere militară mondială, domeniul economic și societal au condus la binemeritata sa prăbușire.

În fapt, granițele statale sunt fixe, în timp ce societatea nu este strict legată de spațiu și granițe, iar din această perspectivă, securitatea societală se referă la identitatea indivizilor și modul în care aceștia sunt identificați ca membri ai unei comunități (Buzan, 1998, pp. 119-121). Astfel, existența societății este dată de însăși apărarea identității proprii, din punct de vedere național, etnic și politic, identitatea națională fiind caracterizată prin afilierea la un teritoriu, atașament față de strămoși și identificarea ca actor în cadrul comunității internaționale care are dreptul de a înființa un stat național.

Amenințările la adresa securității societale sunt diferite față de cele la adresa securității naționale și sunt clasificate în trei categorii principale: migrația, competiția orizontală și competiția verticală. Migrația devine o amenințare pentru societate atunci când provoacă schimbări masive în componența etnică/identitară a societății, competiția orizontală devine o amenințare atunci când influența culturală a altor societăți, eventual ostile, devine predominantă, iar competiția verticală devine o amenințare în cazul proceselor de integrare ori dezintegrare în/din organizații suprastatale care presupun inclusiv o identitate culturală mai largă.

Suplimentar, alte tipuri de amenințări la adresa securității societale provin inclusiv din celelalte domenii componente ale securității, respectiv domeniul militar, politic, economic ori de mediu, fiind exprimate în termeni de epurare etnică, extremism și naționalism, izolare economică, regionalizare ori afectarea resurselor naturale.

În ceea ce privește mecanismele de apărare a securității societale în fața amenințărilor identitare expuse, acestea trebuie concentrate în sensul întăririi identității societale prin utilizarea mijloacelor culturale care sporesc coeziunea socială și caracterul distinctiv și specific al societății (Buzan, Wæver, Wilde, 1998, p. 191).

Un alt registru de amenințări la adresa securității societale este dat de contextul postmodern contemporan, unde respectarea drepturilor omului și acceptarea diversității minorităților sunt norme de drept internațional, iar nerespectarea acestor valori se concretizează în discriminări diverse, pe bază de identitate națională și etnică, religie, sex ori nevoi speciale, care pot degenera inclusiv în acțiuni violente care afectează societatea ori statul însuși (Chifu, Nantoi, Sushko, 2008, pp. 165-184). Astfel de discriminări pot fi inclusiv pozitive, prin acordarea unor privilegii anumitor grupuri minoritare care discriminează direct ori indirect populația majoritară a unui stat și alterează, astfel, coeziunea societală. În plus,

abuzul în respectarea drepturilor omului ori inconsistența în aplicarea obligațiilor statale din acest domeniu reprezintă o altă formă de amenințare societală, iar soluția optimă pentru combaterea acesteia, alături de combaterea discriminărilor de orice fel, este reprezentată de aplicarea cadrului legal internațional din domeniul drepturilor omului, care reprezintă o garanție pentru supraviețuirea minorităților, diminuarea segregării și separatismului și, în cele din urmă, creșterea coeziunii sociale.

În analiza domeniilor securității, în general, și a securității societale, în particular, gândirea de la Copenhaga operează cu doi termeni esențiali, respectiv *politizare* și *securitizare*. O problemă societală poate sau nu poate fi luată în calcul la nivelul politic de stat, existând sau neexistând dezbateri ori discuții publice ori politice referitoare la problema în cauză, intenționat ori neintenționat.

În situații normale, de interes public pentru societate, *politizarea unei probleme societale* presupune atragerea atenției publice asupra problemei și inițierea de dezbateri și discuții, care, în final, să conducă la luarea unor măsuri politice executive de rezolvare a situației, prin măsuri guvernamentale concrete și alocarea de resurse financiare ori de alt tip. Dar ce se întâmplă în cazul problemelor societale considerate a fi amenințări urgente? În această situație, *politizarea* ajunge la o variantă extremă, respectiv *securitizarea unei probleme societale*, când problema este prezentată drept o amenințare existențială a societății, care necesită măsuri și acțiuni urgente, ieșite din cadrul normal de acțiune politică.

Buzan (2008, pp. 23-25) atrage atenția că securitizarea unei probleme societale nu are loc doar în cazul unor amenințări existențiale reale, ci și în cazul unor probleme prezentate public de către actori interesați drept amenințări reale, caz în care manipularea maselor este utilizată ca un mecanism prin care securitatea se transformă într-un proces de autoreferință.

Astfel, securitizarea este o acțiune de discurs public, prin intermediul căreia membrii unei comunități încep să se raporteze la o problemă în termeni de amenințare externă, încep să îi atribuie o valoare extrinsecă, dezvoltă afecte negative față de problemă și, nu în cele din urmă, solicită acțiuni de răspuns și contracarare a amenințării, indiferent cât de extreme sunt acestea.

Securitizarea problemelor societale generează dilemele de securitate, iar pentru evitarea acestora, Școala de la Copenhaga introduce și conceptul de *desecuritizare a problemelor societale*. *Desecuritizarea* propune soluții de bun simț, precum evitarea discutării unor probleme în termeni de securitate și evitarea măsurilor guvernamentale extreme, pentru evitarea escaladărilor și degenerărilor violente ale problemelor societale și revenirea acestora în normalitatea politică. În fapt, desecuritizarea presupune măsuri de creștere a încrederii reciproce intra-societale și inter-identitare.

Aproape concomitent cu abordarea școlii securității societale, la nivel internațional au fost inițiate dezbateri cu privire la *securitatea umană*, care provoacă domeniul securității prin permutarea accentului obiectului de studiu de la stat la individ. Potrivit acestei abordări, individul este obiectul securității, iar statul este doar mijlocul de obținere a securității (Karr, 2010, pp. 121–135).

O perspectivă importantă relevantă față de problematica securității umane a fost prezentată în 1994 de United Nations Development Programme (UNDP) în cadrul *Human Development Report*. Din perspectiva UNDP, securitatea umană se bazează pe două componente esențiale: *siguranță*, în fața amenințărilor cronice precum foamete, îmbolnăvire și represiune; și *protecție* în fața amenințărilor zilnice, indiferent dacă acestea au loc în comunitate, la locul de muncă ori reședință. Pe baza acestor două componente, *securitatea umană* este divizată în șapte sub-componente: securitatea politică, individuală, a comunității, de acces la hrană, de sănătate, de mediu și economică.

Chiar dacă perspectiva securității umane este destul de permisivă și cuprinzătoare, aceasta acoperă o gamă largă de amenințări contemporane la adresa securității. Începutul secolului XXI găsește umanitatea confruntându-se cu o gamă diversificată de amenințări, în special neconvenționale, derivate din conflicte intra-statale, răspândirea bolilor, sărăcie ori contaminarea mediului, iar în acest cadru, teoria securității umane nu infirmă rolul statului în asigurarea securității, însă evidențiază că înseși statele pot deveni amenințări la adresa securității indivizilor, mai ales când nu respectă drepturile omului.

Paradoxal, însăși apărarea securității umane poate afecta securitatea internațională, edificatoare fiind invazia militară a SUA în Irak ori ocuparea Crimeei de către Federația Rusă. O interpretare limitativă a conceptului de securitate umană poate concluziona o responsabilitate a statelor mari de a desfășura intervenții umanitare în statele mai mici și mai slab dezvoltate, cu scopul nobil de apărare a demnității umane, iar în fapt, apărarea securității umane să reprezinte doar interfața pentru realizarea unei intervenții militare tradiționale.

IMPLICAȚIILE TEHNOLOGIEI INFORMAȚIEI ASUPRA SECURITĂȚII SOCIETALE

Așa cum arma nucleară a transformat secolul XX într-unul „nuclear”, așa și tehnologia informației transformă secolul XXI într-unul „digital”, prin contopirea din ce în ce mai acută a lumii reale cu cea virtuală, prin intermediul digitalizării, și permeabilizarea granițelor statale, prin intermediul globalizării.

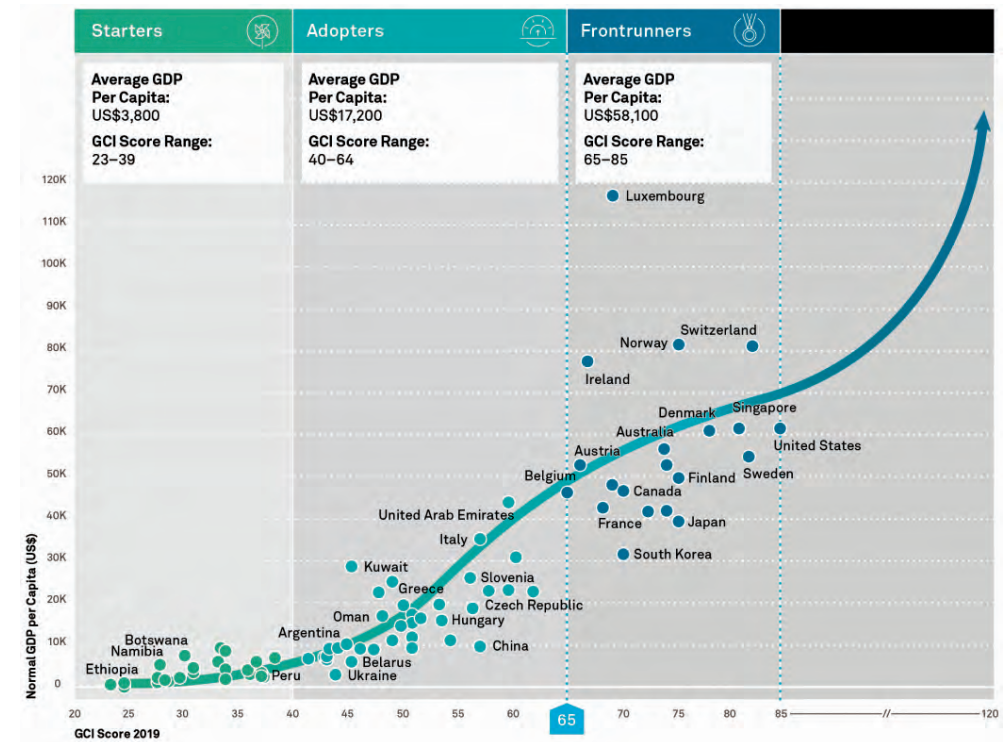


Figura nr. 2: Indexul de conectivitate globală, 2019¹

Din această perspectivă, explozia dezvoltării tehnologiei informației care are loc de la începutul secolului XXI are repercusiuni din ce în ce mai dominante asupra domeniului securității, în toate componentele sale. Tocmai pentru că superioritatea militară nu mai poate fi considerată o condiție sine qua non în câștigarea unui conflict major în secolul XXI, nici măcar într-o confruntare tradițională directă a marilor puteri nucleare, dezvoltarea tehnologiei informației devine încet și sigur noua „armă nucleară” a mileniului trei datorită capacității sale disruptive, chiar și fără afectarea directă a vieților omenești.

În mod particular, digitalizarea informației, respectiv apariția calculatorului, a internetului, a comunicațiilor digitale online, a automatizării și a inteligenței artificiale au generat și continuă să genereze modificări de substanță asupra securității, începând cu diversificarea actorilor implicați în procesul de realizare a securității. Statul nu mai deține un rol exclusivist în relațiile internaționale, iar organizațiile internaționale și cele neguvernamentale, corporațiile multinaționale, organizațiile teroriste ori cele de crimă organizată și chiar individul însuși își dispută roluri din ce în ce mai importante pe scena securității.

¹ Sursa: <https://www.huawei.com/minisite/gci/en/>, accesat la 11 septembrie 2020.

Digitalizarea are implicații din ce în ce mai importante asupra securității, atât din perspectiva dezvoltării societale și a oportunităților oferite în eficientizarea și creșterea productivității umane, din perspectiva amenințărilor din ce în ce mai distrugătoare pe care le generează, cât și din perspectiva influențelor aduse asupra identității și relațiilor sociale.

Din perspectiva *securității militare*, NATO Science & Technology Organization (2020, pp. vi-vii) previzionează că, în următorii 20 de ani, tehnologiile informaționale vor avea un impact deosebit asupra mediului de securitate, în special prin apariția unor noi amenințări militare și creșterea capacităților de distrugere ale armelor inteligente.

Tehnologia militară informațională va fi bazată pe patru caracteristici principale: *inteligentă* – capabilități de exploatare fizică și virtuală integrată prin intermediul inteligenței artificiale (IA) pentru realizarea de analize de securitate bazate pe cunoașterea focalizată a țintelor; *interconectivitate* – tehnologii de simbioză și exploatare integrată a unor domenii fizice și virtuale, bazate pe rețele de senzori, organizații, indivizi și alți agenți autonomi conectați prin noi metode de codare și distribuție; *distributivitate* – capacitate de colectare, stocare și analiză a informațiilor la scală globală și potențarea unor noi efecte militare disruptive; și *digitalizare* – contopirea digitală a domeniilor umane, fizice și informaționale pentru creșterea efectului disruptiv militar.

În ceea ce privește noile capabilități ale *tehnologiilor militare informaționale*, denumite de NATO drept *tehnologii emergente și disruptive*, acestea sunt: *date digitale-IA-autonomie* – combinația sinergică a autonomiei, big data și IA prin intermediul unor senzori multipli în cadrul unor entități autonome, fizice sau virtuale, care vor crește potențialul militar strategic și vor avantaja decizia operațională; *date digitale-IA-biotehnologie* – combinația IA cu big data va contribui la modificarea comportamentelor umane, prin crearea unor noi droguri, modificări genetice, manipulări a unor reacții chimice și noi senzori; *date digitale-IA-materiale* – combinația IA cu big data va contribui la crearea unor noi materiale cu proprietăți fizice unice care vor fi utilizate în primul rând în domeniul militar; *date digitale-cuantum* – tehnologiile cuantice vor crește capacitățile C4ISR de colectare, procesare și exploatare a datelor și informațiilor; *spațiu cosmic-cuantum* – arhitectura militară ISR se va baza pe noi senzori cuantici poziționați în spațiul cosmic; *spațiu cosmic-viteză hipersonică-materiale* – sistemele militare vor fi ușor adaptabile în funcție de misiuni specifice și particulare, vor fi produse cu costuri reduse, miniaturizate, din materiale exotice, vor avea capacitatea de a stoca energie și vor putea explora spațiul cosmic la viteze supersonice. Practic, prin noile tehnologii militare informaționale, popularul serial de televiziune Star Trek are mari șanse să devină realitate.

Din perspectiva *securității politice și economice*, efectele perturbatoare ale tehnologiei informației au început să fie vizibile încă din anul 2016, în cadrul scandalurilor publice privind campania Brexit, Cambridge Analytica ori influențarea campaniei prezidențiale din SUA.

Digitalizarea a schimbat piața internațională a muncii, iar nu toți oamenii au reușit să se adapteze la noile condiții economice, ratele de șomaj fiind în creștere pentru categoria de populație care nu are competențe digitale. Concomitent, digitalizarea a stimulat globalizarea, populația globului fiind din ce în ce mai interconectată, cu efecte directe asupra economiei mondiale. Se estimează că o creștere anuală de 10% a digitalizării economice generează o creștere anuală a produsului intern brut raportată la locuitor de 0.5-0.62%, iar la nivelul anului 2010, creșterea anuală în termeni efectivivi generată de digitalizare a fost de 395 de miliarde USD (El-Darwiche, Singh, Ganediwalla, 2012).

Și care sunt efectele? Sunt acestea doar de ordin economic? Se pare că nu și, din ce în ce mai evident, globalizarea prin digitalizare, tradusă prin conectarea la internet, blockchain, algoritmizare și robotizare, formează o nouă formă de *risc politic*, cel puțin în democrațiile euroatlantice, bazat pe schimbarea comportamentelor electorale, exemplul elocvent fiind votul din Marea Britanie la referendumul organizat pentru părăsirea UE.

În încercarea de a studia riscul politic, cercetările efectuate indică faptul că un număr crescut din electorat nu este în favoarea globalizării și nu reușește profesional să țină pasul cu creșterea exponențială generată de digitalizare. Având în vedere automatizarea din domeniul producției de bunuri și servicii, pierderea locurilor de muncă slab calificate se transformă într-un risc politic, iar inovarea afectează încrederea oamenilor în tehnologia informației și viceversa. Oamenii afectați de lipsa încrederii încep să creadă că dezvoltarea informațională este bazată pe lăcomie și solicită din ce în ce mai impunător reglementarea situației prin legi mai stricte (Hoogeveen, 2017).

Precum un cerc vicios, digitalizarea generează frica pierderii locurilor de muncă în populația slab calificată, iar mediul politic nu are un set de măsuri adecvat de răspuns la această situație, promovând chiar mai multă globalizare, liber schimb și competiție internațională. În schimb, mediul economic preferă să favorizeze tehnologia informației, investind mult mai consistent în echipamente decât în propriii angajați. Riscul politic se autopotențează în populism și extremism.

Totodată, platformele informaționale care oferă servicii economice sunt din ce mai des acuzate că derulează acțiuni de evitare a taxelor și impozitelor datorate statelor în care își desfășoară activitatea, problematica fiind intens discutată la nivelul UE (Policy Department A: Economic and Scientific Policy, European Parliament, 2018). Pentru exemplificare, în perioada 2013-2015, se estimează

că Alphabet Inc (Google) și Facebook au evitat taxe în toată UE de 5,1-5.4 miliarde euro (Tang, Bussink, 2017).

Din perspectiva *securității societale*, studiile de specialitate încep deja să clarifice o serie de implicații și tipuri de amenințări sociale pe care le generează digitalizarea. Astfel, studiile recente indică faptul că tehnologia informațională poate genera amenințări și pericole la adresa a șase valori sociale: protecția datelor cu caracter personal, autonomie, securitatea datelor digitale, demnitate umană, justiție și balanța de putere (Royakkers et al., 2018).

Dacă ar fi să parafrăzăm un faimos scriitor român, am spune că, odată cu digitalizarea, protecția datelor cu caracter personal este atât de sublimă, încât aproape lipsește cu desăvârșire. Dacă de la telefoanele persoanele inteligente nu prea mai avem pretenții să ne protejeze integral datele intime, digitalizarea propriilor locuințe, prin integrarea și interconectarea echipamentelor inteligente în cadrul autoturismelor personale, a televizoarelor, frigiderelor și chiar a periutei de spălat dinții, ne spulberă intimitatea și ne pun datele personale la dispoziția unor companii multinaționale care produc bunurile în cauză.

Potrivit Comisiei Europene, „peste 90 % dintre europeni spun că doresc să aibă aceleași drepturi de protecție a datelor peste tot în UE și indiferent de locul în care sunt prelucrate datele” (Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, 2020), iar tocmai acest argument principal a stat la baza adoptării *Regulamentului general privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date (RGPD) (UE) 2016/679*, devenit obligatoriu începând cu luna mai 2018. Doar trecerea timpului va dovedi cetățenilor statelor membre ale UE în ce măsură acest regulament le-a și protejat efectiv datele personale.

În ceea ce privește autonomia tehnologiei, provocările de securitate rezidă din limitele pe care le dobândește aceasta în privința paternalismului, controlului, influenței și manipulării comportamentale. Dacă majoritatea suntem de acord că, de exemplu, în cazul autoturismelor, senzorii de distanță ori limitatoarele de viteză automatizate sunt utile în prevenirea accidentelor, ce se întâmplă dacă tehnologia ne controlează involuntar ori ne manipulează comportamental prin descifrarea preferințelor și alegerilor noastre conștiente ori inconștiente?

Dependența digitală și manipularea comportamentală prin intermediul platformelor digitalizate au generat studii psihologice care se concretizează într-un nou domeniu, cyberpsihologie, iar dezbateri actuale se concentrează pe demența digitală, diminuarea memoriei și afectarea capacităților cognitive de către utilizarea excesivă a tehnologiei informaționale (Born, 2014).

Securitatea datelor virtuale este o provocare constantă a ultimilor ani. Practic, experiențele recente arată că orice dispozitiv care încorporează tehnologie

informațională poate fi accesat și controlat în mod neautorizat, iar hacking-ul nu este utilizat exclusiv în cazul dispozitivelor personale, ci inclusiv în cazul dispozitivelor organizaționale, fie că sunt de stat/publice ori private. Tocmai datorită cantității și sensibilității deosebite a informațiilor digitale, cybersecurity este un domeniu deja dezvoltat și extrem de important, iar amenințări precum furtul de identitate virtuală, cyberattacks ori cyberterrorism sunt deja parte a vieții cotidiene.

Dezvoltarea roboților, a sistemelor biometrice, a sistemelor automatizate de luare a deciziilor ori a sistemelor de realitate socială încep să afecteze demnitatea umană din ce în ce mai profund, cu grave efecte în plan psihologic, precum dezumanizare, standardizare, ignorare a moralității și, nu în cele din urmă, alienare. Robotizarea din ce în ce mai accentuată în domeniul economic, în cel al sănătății ori chiar în cel militar afectează stabilirea legăturilor umane interpersonale, iar procesul de luare a deciziilor se dezumanizează. Sistemele biometrice nu sunt 100% eficiente, dar sunt creditate cu 100% încredere. Erorile acestora creează consecințe directe în plan uman și, paradoxal, toți cei afectați trebuie să își dovedească „nevinovăția”.

În plus, sistemele digitalizate sunt programate să ia decizii pe bază de eficiență și nu moralitate, iar sistemele de realitate virtuală ori rețelele sociale virtuale creează dependență și substituie relațiile umane directe, „animalul social” fiind transformat într-un „singuratic virtual”.

În ceea ce privește justiția socială, tehnologia informațională poate crea injustiție tocmai prin lipsa ei de acuratețe în 100% din cazuri, așa cum se întâmplă în privința sistemelor biometrice de recunoaștere facială, vocală ori pe bază de amprentă. Suplimentar, modificarea pieței muncii prin apariția unor platforme care oferă servicii prin intermediul unor oameni care au statut de colaboratori și nu de angajați permanenți creează premisele ignorării drepturilor acestora derivate din legislația muncii, exploatare economică, discriminare și chiar excludere socială.

Nu în ultimul rând, în ceea ce privește balanța de putere dintre tehnologia informației și consumatorii sociali, cel puțin la momentul actual, aceasta înclină în favoarea celei dintâi. Dacă produsele oferite sunt controlate, prin software, de către producători, aceștia pot decide oricând asupra perioadei de utilizare a acestora, iar utilizatorii sunt puși involuntar în incapacitate de utilizare a produselor. Cel mai acut, situația se resimte în cazul telefoanelor mobile inteligente care sunt concepute astfel încât să fie înlocuite cât mai des.

În plus, competiția dintre companiile digitalizate și cele reale este inegală, elocvente fiind cazurile platformelor de servicii hoteliere ori servicii de ridesharing, care nu respectă în totalitate aceleași reguli și restricții precum hotelurile ori companiile de taxi tradiționale. În acest sens, specialiștii fac referire la termenul de *feudalism digital*, înțelegând prin aceasta că oamenii au din ce în ce mai mult rol de „sclavi digitali”, aserviți „nobilimii digitale”.

Totodată, inclusiv statul începe să joace un rol din ce în ce mai important în colectarea datelor cetățenilor digitali, fiind elocvent exemplul guvernului chinez, care a instituit un sistem de credite sociale atribuit cetățenilor, sistem relevant pentru domenii importante precum accesul la educație, la un loc de muncă ori pentru finanțare.

În ceea ce privește *securitatea mediului*, studiile efectuate relevă impactul crescut al digitalizării asupra mediului, în special prin emisiile de carbon generate pentru producția de electricitate necesară funcționării industriei digitale. Un impact precis al digitalizării asupra mediului nu poate fi încă estimat, tocmai din cauza diversității entităților implicate, de la companiile digitale, companiile de internet, serverele de date, antenele de transmisie a datelor, echipamentele utilizate de tehnologia informației, până la creatorii și consumatorii de conținut digital.

Astfel, la nivelul anului 2015, se estima că doar centrele de date generează 2% din emisiile globale de carbon, iar internetul consumă 8% din energia produsă de Marea Britanie (Hodgson, 2015). Pentru comparație, studii din 2019 estimează că tehnologiile digitale emit dublu, 4% din emisiile globale de gaze cu efect de seră, prognozându-se o creștere până la 8% până în 2025, iar consumul de energie total fiind estimat la 45% de către producția digitală și 55% de către consumatorii digitali (Efoui-Hess, 2019).

CONCLUZII

Securitatea este multidimensională, iar această multidimensionalitate se manifestă atât din punctul de vedere al formei de raportare la amenințări și pericole, obiectivă și subiectivă, cât și din punctul de vedere al conținutului și domeniilor componente ale securității.

Pe parcursul articolului am reliefat modul în care tehnologia informației are efecte profunde asupra societății și securității, în ansamblul tuturor domeniilor sale componente, militar, politic, economic, societal și de mediu, domeniul tehnologiei informaționale confundându-se chiar drept un domeniu aparte al securității.

Colectarea și analiza automatizată a datelor digitale au efecte cât se poate de reale asupra vieții oamenilor, iar viața offline și cea online se contopesc din ce în ce mai profund. Automatizarea bazată pe colectarea automată a datelor digitale, big data și algoritmiile inteligenței artificiale câștigă din ce în ce mai mult în domeniul controlului deciziei sociale, în detrimentul oamenilor și are efecte manipulative din ce în ce mai persistente prin mecanismele de influențare comportamentală cunoscute drept inginerie socială. Deja este o realitate că analiza comportamentului realizată prin intermediul activității digitale ne dezvăluie principalele trăsături ale personalității și preferințele politice, religioase ori sexuale ale oamenilor. Este nevoie de mai mult?

Multidimensionalitatea securității – securitatea societală în secolul tehnologiei informației –

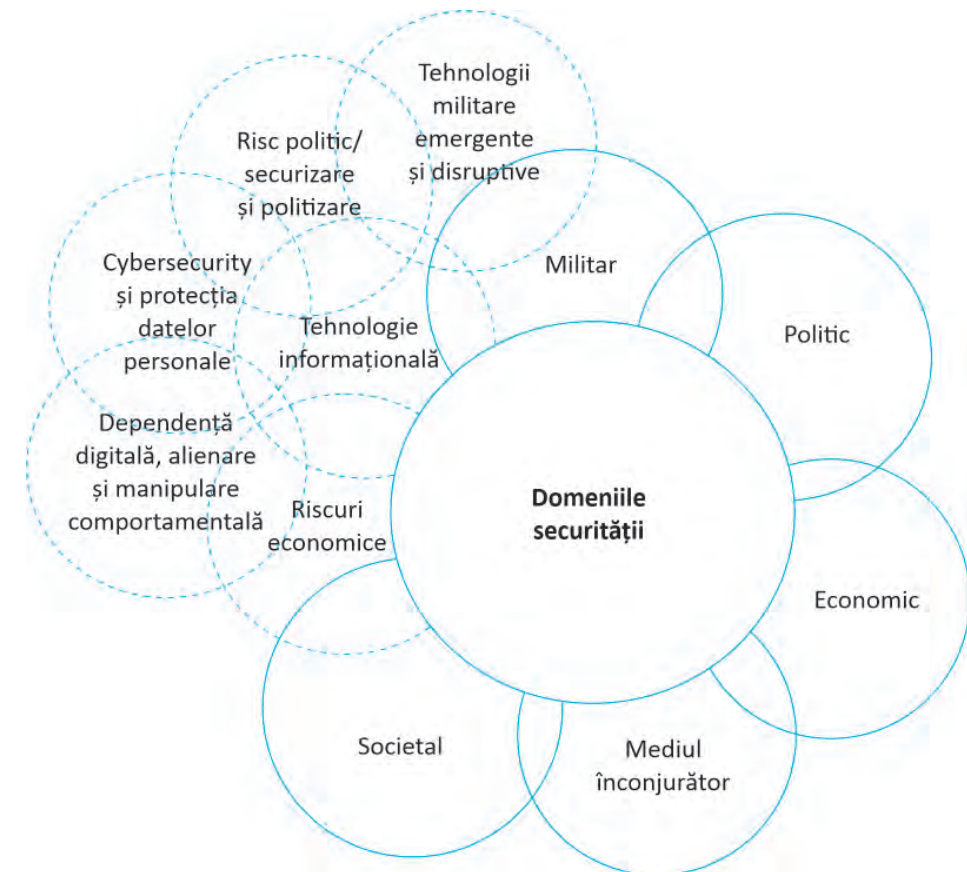


Figura nr. 3: Domeniile securității contemporane

Avansul rapid al digitalizării afectează esența securității societale – identitatea. De la inechitatea balanței de putere digitale, automatizarea capabilităților militare, pierderea locurilor de muncă din domeniul producției de bunuri și servicii, evitarea taxării produselor digitale, automatizarea deciziilor economice și sociale, discriminarea, injustiția socială, manipularea comportamentală, diminuarea controlului asupra datelor cu caracter personal și a vieții private până la inegalitate, dezumanizare, alienare, scăderea calității vieții, pierderea coeziunii și incluziunii umane, dezvoltarea nesustenabilă și afectarea mediului înconjurător etc., toate acestea afectează percepțiile de securitate și subiectivează și mai mult realitatea de securitate, cu efecte grave asupra securității societale, în ansamblul său.

Digitalizarea provoacă efecte politice, economice și societale care afectează însuși modul de constituire a relațiilor sociale naționale și internaționale, atât obiectiv, prin provocările de asigurare a securității digitale în cazul infrastructurii

critice și a datelor cu caracter personal, cât și subiectiv, prin deformarea percepțiilor, raționamentelor și manipularea comportamentelor de securitate, individuale și de grup, naționale și internaționale.

Dacă, până în prezent, frica cea mai mare a statelor a provenit din amenințarea anarhiei militare, în secolul XXI, statele și societatea ar trebui să analizeze mai profund dacă nu cumva ne îndreptăm înspre o anarhie digitală. Tehnologiile digitale deja au transformat profund organizațiile, fie ele publice, private sau statale, iar efectele negative, amenințările și riscurile derivate trebuie abordate într-o manieră comprehensivă și multidisciplinară, cu scopul de a diminua și elimina anarhia digitală din toate domeniile securității – militar, politic, economic, societal și de mediu.

Din păcate, timpul rămas pentru contracararea efectelor negative nu este nelimitat, căci, spre deosebire de revoluția industrială care a marcat secolul XX, revoluția digitală are o viteză de propagare și transformare net superioară, care se resimte de la an la an. Reglementarea domeniului digital este încă la început, iar lipsa de reglementare totală se concretizează în lipsa de apărare a statului și societății împotriva amenințărilor digitale, cu repercusiuni grave asupra securității societale.

Dezbaterile referitoare la beneficiile, amenințările, riscurile și provocările generate de dezvoltarea tehnologiei informației sunt departe de a fi epuizate. Dacă securitatea colectivă eficientă trebuie bazată pe un statu-quo internațional acceptat de către toate statele, atunci considerăm că actorii implicați, de la individ, organizații publice și private și state trebuie încurajați să conlucreze atât la nivel național, cât și internațional pentru o cât mai bună cunoaștere și reglementare a domeniului digital în vederea diminuării și eliminării întregului spectru de *amenințări digitale*, iar comunitatea științifică are obligația morală de a cerceta și a susține aceste demersuri.

BIBLIOGRAFIE:

1. Born, S. (2014), *Do digital media lead to 'digital dementia'?*, Alumni portal Deutschland, <https://www.alumniportal-deutschland.org/en/science-research/news-from-science/digital-dementia-michael-madeja-brain-research-manfredspitzer/>, accesat la 15 septembrie 2020.
2. Bușe, C., Hlihor, C. (2004). *Security Paradigm Between Classic and Modern*. În *Euro-Atlantic Studies*, nr. 7, București: Editura Universității București.
3. Buzan, B. (1991). *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Essex: Editura Longman.
4. Buzan, B., Wæver O., Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Londra: Editura Pinter Publishers.
5. Chifu, I., Nantoi, O., Sushko, O. (2008). *Securitate societală în regiunea trilaterală România-Ucraina-Republica Moldova*. București: Editura Curtea Veche.

6. Deutsch, K.W. (2006). *Analiza relațiilor internaționale*. Chișinău: Editura Tehnică.
7. El-Darwiche, B., Singh, M., Ganediwalla, S. (2012). *Digitization and Prosperity*. În *Strategy+Business*, nr. 68, <https://www.strategy-business.com/issue68-autumn2012>, accesat la 15 septembrie 2020.
8. Efoui-Hess, M., (2019). *Climate crisis: the unsustainable use of online video. The practical case for digital sobriety*. The Shift Project, <https://theshiftproject.org/wp-content/uploads/2019/07/2019-02.pdf>, accesat la 15 septembrie 2020.
9. Hlihor, C. (2008). *Politici de securitate în mediul internațional contemporan*. Iași: Editura Institutului European.
10. Hodgson, C. (2015). *Can the digital revolution be environmentally sustainable?*. The Guardian, <https://www.theguardian.com/global/blog/2015/nov/13/digital-revolution-environmental-sustainable>, accesat la 15 septembrie 2020.
11. Hoogeveen, M. (2017). *Impact of digitalization and globalization on political risk*. În *Compact*, nr. 2, <https://www.compact.nl/en/articles/the-impact-of-digitalization-and-globalization-on-political-risk/>, accesat la 15 septembrie 2020.
12. Kerr, P. (2010). *Human Security*, apud. Collins, A., *Contemporary Security Studies*. New York: Editura Oxford University Press.
13. Kissinger, H. (2002). *Are nevoie America de o politică externă?*. București: Editura Antet.
14. Popescu, C. (2008). *Concepte strategice specifice mediului de securitate contemporan*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
15. Royakkers, L., Timmer, J., Kool, L., van Est, R. (2018). *Societal and ethical issues of digitization*. În *Ethics and Information Technology*, nr. 20, <https://doi.org/10.1007/s10676-018-9452-x>, accesat la 15 septembrie 2020.
16. Sava, I.C. (2005). *Studii de securitate*. București: Editura Centrului Român de Studii Regionale.
17. Tang, P., Bussink, H. (2017). *EU Tax Revenue Loss from Google and Facebook*, <https://www.paultang.nl/wp-content/uploads/2018/03/EU-Tax-Revenue-Loss-from-Google-and-Facebook.pdf>, accesat la 15 septembrie 2020.
18. Wæver, O., Buzan, B., Kelstrup, M., Lemaitre, P (1993). *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*. Londra: Editura Pinter Publishers.
19. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council* (2020), https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_ro#relatedlinks, accesat la 17 august 2020.
20. NATO Science & Technology Organization (2020). *Science & Technology Trends 2020-2040*, Bruxelles.
21. Policy Department: Economic and Scientific Policy. European Parliament (2016). *Tax challenges in the digital economy*, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/579002/IPOL_STU\(2016\)579002_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/579002/IPOL_STU(2016)579002_EN.pdf), accesat la 15 septembrie 2020.
22. *United Nations Development Programme (1994)*. Human Development Report. New York: Editura Oxford University Press.

RĂZBOIUL INFORMAȚIONAL, INTELLIGENCE-UL DE SECURITATE ȘI INTELLIGENCE-UL MILITAR – O SCURTĂ ABORDARE TEORETICĂ –

Teodor BADIU

Academia Națională de Informații, București

În domeniul cercetării, în cadrul discuțiilor din spațiul public și în materialele concepute și diseminate de trusturile mass-media, problema războiului hibrid/amenințărilor hibride este, adesea, analizată fie ca fenomen, fie ca factor specific al unui eveniment. Cu toate acestea, datorită complexității subiectului, se face o oarecare confuzie sau conceptele sunt amestecate, pe măsură ce subiectul devine și mai ambiguu. În plus, utilizarea excesivă, în spațiul public, a unor termeni precum „manipularea informațiilor”, „propagandă”, „dezinformare”, „influență” a condus la o modificare a sensului acestora și la o ambiguitate a efectelor pe care acești termeni le au asupra percepției amenințării.

Pe de altă parte, în acest context, rolul și relevanța securității și a informațiilor militare în gestionarea și limitarea războiului hibrid/amenințărilor hibride au fost puțin discutate. Ca atare, această lucrare încearcă să detalieze într-un mod succint, plecând de la complexitatea subiectelor, la nivel teoretic, conceptele de informații de securitate, informații militare și război informațional.

Cuvinte-cheie: război informațional, securitate, decepție/înșelare, exerciții multinaționale, confruntări asimetrice

INTRODUCERE

Plecând de la experiența ucraineană și de la situațiile de ingerințe informaționale asupra treburilor interne ale altor state, *războiul hibrid/amenințărilor hibride* reprezintă factorul de instabilitate și insecuritate ce acționează în funcție de specificul operațiunilor, indiferent de natura actorilor. Acesta acoperă mediul internațional de securitate, cu precădere spațiul european, datorită acțiunilor Federației Ruse din anul 2014, care au reamintit Uniunii Europene și Alianței Nord-Atlantice că Federația Rusă este dispusă să utilizeze toate mijloacele pentru a-și atinge obiectivele strategice, inclusiv redobândirea sferei sale de influență asupra statelor est-europene.

Din această privință, putem privi *războiul hibrid* drept factorul ce stabilește contextul de desfășurare a războiului informațional și care determină diminuarea distanței dintre intelligence-ul de securitate – cu rol de a securiza elementele ce pun în funcțiune sistemul național precum societatea, economia, mediul politic, infrastructura etc. – și cel militar –, a cărui funcție este de a aduna informații despre forțele armate ale adversarului sau ale unuia posibil, diseminând informațiile obținute unui *decident militar* ce poate formula strategii sau organiza/reorganiza forțele militare în funcție de necesități. În mod tradițional, activitatea acestora se intensifica atunci când între cel puțin doi actori exista o stare de conflict declarat, însă, în prezent, *războiul hibrid* există fără ca statele să declare acțiunile pe care le desfășoară și fără a exista vreun conflict declarat. O problemă majoră a *războiului hibrid* este că acesta ambiguizează originile și formele amenințărilor, ceea ce a determinat intensificarea activităților de monitorizare, prevenție sau combatere de către instituțiile specializate în intelligence-ul militar și de securitate. Chiar și în privința războiului informațional, contextul *războiului hibrid* a produs modificări, precum: dacă, în mod tradițional, războiul informațional reprezenta o componentă ce se regăsea în cadrul conflictelor armate dintre actori (de ex., confruntări asimetrice sau iregulare, abordări neconvenționale, măsuri active etc.), sfera sa de activitate s-a extins și spre cea civilă, fără a mai necesita declararea oficială a începerii ostilităților.

În continuare, vom aborda, din punct de vedere teoretic, relevanța războiului informațional, a intelligence-ului de securitate și a celui militar pentru a înțelege câteva dintre particularitățile acestora.

DEFINIREA RĂZBOIULUI INFORMAȚIONAL, A INTELLIGENCE-ULUI DE SECURITATE ȘI A INTELLIGENCE-ULUI MILITAR

Războiul hibrid este un concept operațional care integrează o gamă largă de elemente, iar în acest sens, este previzibil ca acesta să afecteze domenii pornind de la cel economic, politic și militar până la cel social și cultural. Cu toate acestea, evenimentele din ultimii ani, începând cu 2014 – anexarea Peninsulei Crimeea și apariția de forțe separatiste în estul Ucrainei, ascensiunea politică a grupurilor extremiste în Europa, implicările străine în alegeri și referendumuri, proliferarea armamentelor convenționale între NATO și Federația Rusă, jocurile de război¹ inițiate în timpul exercițiilor multinaționale, campaniile de dezinformare și delegitimare inițiate de Federația Rusă, tentativa de asasinare a agentului defector Serghei Skipal, necesitatea de regândire a măsurilor de protecție de tip CBRN (contextul răspândirii la nivel internațional a virusului COVID-19) –, demonstrează necesitatea de a include intelligence-ul de securitate și intelligence-ul militar într-o abordare comună și integratoare. În ansamblu, aceste evenimente pot fi înțelese ca segmente ce compun războiul hibrid, iar dacă, până acum, se discuta despre specificitatea intelligence-ului de securitate și intelligence-ului militar, mutațiile amenințărilor au dus la un amalgam de acțiuni informaționale și militare, ale căror efecte s-au resimțit mai ales în Europa de Est.

Un rol esențial în înrăutățirea mediului de securitate îl are *războiul informațional*. Acesta este un termen asociat războiului hibrid (dar nu numai, fiind conexas și cu războiul asimetric, iregular, neconvențional, măsurile active, diplomația publică etc.) (Theohary, 2018, pp. 4-5), care are dublă valență, ofensivă și defensivă, și care are forme de manifestare distincte, în funcție de starea de război sau de pace. NATO definește conceptul în termeni strict militari, întrucât războiul informațional constă în: „*acțiuni întreprinse pentru obținerea superiorității informatice prin deteriorarea sistemelor informatice inamice și protejarea celor proprii*”. (AAP-6, 2018, p. 430). Dar, așa cum am vorbit despre context, observăm că războiul informațional nu se manifestă doar în sfera militară, ci se poate extinde și spre zona socială și politică sau poate fi interdisciplinar.

Spectrul larg în care poate acționa războiul informațional îl face să fie o armă mult mai eficientă, ca urmare a faptului că (Molander et al., 1996, pp. 15-29):

- raportul cost-beneficii poate fi maximizat datorită costurilor relativ scăzute. Spre deosebire de întreținerea și desfășurarea unei armate a cărei existență să reprezinte o amenințare sau să ducă la o dilemă de securitate, infuzia unui mediu informațional cu zvonuri, informații parțial adevărate sau ambigue,

poate determina percepții eronate și o escaladare a fricii. De asemenea, susținerea și organizarea războiului informațional pot fi susținute de un număr restrâns de indivizi, fiind destul de accesibil;

- estomparea granițelor tradiționale datorate interdependențelor economice, sociale, politice și militare a dus la o alterare a individualității actorilor statali. Racordarea statelor, dar și a actorilor privați la sistemul informațional global (prin internet, spre exemplu) a produs amplificarea dificultății de distincție dintre amenințările externe și interne în contextul războiului informațional;
- percepțiile și gestionarea acestora pot fi problematice în sensul în care fluxul informațional abundă în informații oficiale, neoficiale, secvențiale, conspiraționiste, eronate, false, ambigue etc., făcând societatea vulnerabilă la alterări ale realității sau intoxicații. Manipularea informațiilor prin tehnici și tehnologii poate permite unei game largi de actori să submineze autoritatea și chiar legitimitatea instituțiilor, a statelor sau a organizațiilor internaționale;
- dificultatea de avertizare din timp și de evaluare rapidă a impactului determină o vulnerabilitate majoră în fața atacurilor informaționale-surpriză, actorii fiind limitați ca posibilitate de prevenire sau răspuns. Dublată și de dificultatea de a vedea, în cel mai scurt timp, care a fost ținta, evaluarea efectelor poate necesita timp și costuri suplimentare;
- interoperabilitatea dintre aliați sau membrii unei organizații internaționale duce la sincronizarea sistemelor C4I pentru a asigura coerență, însă, chiar dacă sistemele proprii sunt bine securizate, slăbiciunea unui sistem aliat poate duce la penetrarea sistemului general.

În privința războiului informațional, trebuie apreciat că pilonul său constă în *operațiunile informaționale (OI)*, care pot fi definite drept desfășurarea integrată a capacităților informaționale în acord cu alte linii de operațiuni pentru a influența, întrerupe, corupe sau uzurpa factorii de decizie ai adversarilor, în timp ce sistemele proprii sunt protejate (*Dictionary of Military and Associated Terms*, 2020, p. 104). În principiu, *operațiunile informaționale* servesc scopului de a face adversarul/ținta să se comporte, sau nu, într-o direcție anume prin utilizarea de informații segmentate (extragerea informației dintr-un context specific), propagandă și dezinformare intenționată (determinată de o acțiune deliberată și organizată) sau neintenționată (determinată de acțiuni eronate, înțelegerea greșită sau degenerarea involuntară a informației). *Operațiunilor informaționale* li se subsumează următoarele tipologii de operațiuni (Theohary, ibid., p. 3):

- Operațiuni psihologice (PSYOPS) – presupun tipul de operațiuni inițiate cu scopul de a influența și exploata emoțiile, motivațiile, percepția și comportamentul țintei la nivel cultural și cognitiv;

¹ Jocurile de război reprezintă o formă analitică ce simulează aspecte tactice, operaționale și strategice ale unei confruntări convenționale. De obicei, sunt folosite pentru examinarea conceptelor de luptă, pregătirea analiștilor și a comandanților, dezvoltarea de scenarii și evaluarea efectelor.

- Operațiunile de securitate (OPSEC) – reprezintă acțiunile și măsurile întreprinse în scop defensiv, prin care sunt identificate și analizate informațiile esențiale, factorii perturbatori a unei operațiuni în desfășurare, dar și protejarea tuturor elementelor ce contribuie la îndeplinirea operațiunii. În scop ofensiv, înseamnă culegerea de informații care să faciliteze înțelegerea adversarului, fiind și procesul de încetinire a posibilității de a lua o decizie în timp util de către decidenții adversarului;
- Războiul electronic – este definit drept cumul de acțiuni tehnice militare, desfășurate prin utilizarea undelor electromagnetice și a semnalelor pentru a sprijini operațiunile în desfășurare, a proteja tehnica proprie și a ataca sistemele informatice ale adversarilor. Ca activități mai cunoscute, putem menționa bruiajul sistemelor de comunicații, criptarea și decriptarea canalelor, utilizarea sistemelor de poziționare prin sateliți (GPS) etc.;
- Operațiuni cibernetice – sunt acțiunile desfășurate în spațiul cibernetic, care pot varia de la întreruperea și virusarea sistemului până la sprijinirea sistemelor integrate și protecția sistemelor proprii;
- Decepția/înșelarea – poate angrena toate sau o bună parte din tipurile de operațiuni prezentate cu scopul de a decepționa adversarul. Poate fi realizată prin transmiterea „accidentală” de rapoarte și documente false agenților străini, falsificarea unor canale radio ce sunt interceptate, organizarea de afișaje înșelătoare etc. (Herman, 1996, p. 170), iar în funcție de informațiile pe care adversarul le deține, pot fi valorificate oportunități care să determine confuzii la nivel decizional.

Având în vedere tipologiile de operațiuni, remarcăm faptul că *operațiunile informaționale* pot avea un caracter coercitiv, care se poate traduce prin influențarea, în direcții dirijate, a factorilor de decizie sau a mediului civil, prin operațiuni acoperite. Dacă discutăm de abordarea soft, operațiunile informaționale pot contribui prin crearea unei imagini pozitive în raport cu alți actori, ceea ce va determina legitimitate sau avantaje pe termen lung ori doar element de suport în diplomația publică.

Deși operațiunile informaționale sunt inițiate și planificate, în general, de specialiști ce aparțin domeniului militar sau al serviciilor de informații, aplicabilitatea lor se extinde dinspre zona militară către cea civilă. Așa încât, în ultimii ani, discuțiile referitoare la *distorsiunea informațională* (Wardle et al., 2017, p. 20) – concept mult mai cuprinzător, care înglobează fake news-urile, false news-urile, dezinformarea și propaganda gri –, ce se propagă în mass-media, cu preponderență în momente-cheie, precum alegerile, referendumurile, protestele majore, stările de criză etc., s-au intensificat, având în vedere că acestea produc efecte în relația dintre grupurile sociale, dar și între autorități și propriii cetățeni. Putem spune că spectrul

distorsiunii informaționale poate contribui la procesul de decepție/înșelare, deoarece livrează unei ținte anumite informații parțial adevărate sau false, ceea ce presupune că trebuie să-i creeze o percepție specifică ori să o facă să acționeze într-o anumită direcție. Văzută din perspectivă psihologică, esența distorsiunii informaționale constă în subiectivismul țintei, unde nu este important felul în care este prezentată povestea, ci povestea însăși, care poate favoriza un context dat.

Pentru a exemplifica, putem aborda chestiunea platformelor social-media, precum Facebook și Twitter, care se confruntă, tot mai des, cu distorsiunea informațională ce se folosește de infrastructura acestora. Drept urmare, încă din anul 2016, aceste platforme au încercat să inițieze acțiuni și măsuri de reglementare ceva mai austere, referitoare la postarea și distribuirea de conținuturi, la eliminarea acestora sau a conturilor care sunt dubioase și răspândesc informații eronate și contradictorii (Polyakova, Fried, 2019, p. 12). Pe de altă parte, alte companii, ca Google și YouTube, au manifestat o transparență redusă referitoare la măsurile adoptate. Mai precis, Google a permis factorilor perturbatori cunoscuți, precum Sputnik sau Russia Today, să rămână în topul motoarelor de căutare, în timp ce YouTube a schimbat doar termenii și condițiile referitoare la conținuturile video cu tentă extremistă și insultătoare, fără a susține o campanie solidă de eliminare a acestora (Ibid., pp. 13-14). În această privință, atentatul de la Christchurch, din Noua Zeelandă, în 2019, când un individ radicalizat a transmis live, pe internet, atacul asupra a două moschei, poate fi abordat ca exemplu al incapacității platformelor de a stopa răspândirea informațiilor toxice. Doar după acest incident, YouTube a înlăturat de pe platforma sa videoclipul *Remove Kebab*, considerat a fi un cântec de propagandă antimusulman din perioada războaielor iugoslave. Este de menționat faptul că acest cântec era ascultat de ucigaș în drum spre cele două moschei...

Social-media încearcă să blocheze, în diferite proporții, instrumentele și efectele *operațiunilor informaționale*, dar acestea nu vor putea face față tocmai din cauza specificului distinct. *Operațiunile informaționale* sunt de sorginte militară, fundamentate pe o doctrină militară, unde planificarea și execuția se fac de către un personal civil-militar. Din cauza acestui fapt, companiile private din sfera social-media se află în dezavantaj, deoarece răspunsul acestora este dintr-o perspectivă strict tehnică, iar din punct de vedere cultural, sunt legate de principiile piețelor economice. Organizarea unui răspuns adecvat și eficient ar presupune formarea unui departament specializat, compus din personal instruit în domeniul intelligence-ului, care nu ar fi, probabil, legal și sustenabil din prisma relației cost-beneficii.

Astfel, observăm că, în privința *operațiunilor informaționale* și, implicit, a războiului informațional, statele sunt cele care trebuie să reacționeze, deoarece acestea sunt singurele care dispun de personal calificat în execuție și combatere,

legitimare morală și legală, resurse materiale consistente, aparat birocratic complex și instituții specializate. În această privință, statul poate deține monopolul, iar în contextul competiției internaționale, nevoia de securitate poate acutiza însemnătatea și activitatea intelligence-ului de securitate și a celui militar.

După al Doilea Război Mondial, Sherman Kent introduce în literatura de specialitate noțiunea de *intelligence de securitate* ca formă distinctă de *intelligence-ul militar*. El îl definește în două direcții: drept intelligence-ul din spatele muncii polițienești, care se ocupă cu protejarea statului și a cetățenilor, și ca activitate destinată identificării acelor factori perturbatori interni, precum agenții clandestini, trădătorii, elementele de crimă organizată și persoanele care încalcă legea (federală) (Kent, 1965, pp. 209-210). Această perspectivă asupra intelligence-ului de securitate tinde să se aproprie de munca polițienească, însă, dacă vom compara instituțiile mai multor țări care se ocupă cu intelligence-ul de securitate, vom vedea că acestea și-au dezvoltat un specific ce ține de cultură, de trecutul și tradiția instituției, regimul din care fac parte, importanța instituției în raport cu alte instituții de profil, resursele financiare de care dispun, gradul de calificare și numărul personalului etc. În mod general, subiectele de interes ale intelligence-ului de securitate constau în contraterorism, combaterea operațiunilor subversive desfășurate pe teritoriul național, contraspionaj și combaterea activităților crimei organizate. Intelligence-ul de securitate, în teorie, exclude activitățile din domeniul politic, economic și tactico-militar și este considerat a fi diferit de securitatea informațiilor, intercalându-se doar în privința contraspionajului – intelligence-ul de securitate și securitatea informațiilor ar avea ca scop comun prevenirea/combateră scurgerilor de informații și protejarea sistemelor informaționale (Robinson, 2010, pp. 113, 207). Și, cu toate că, în mod teoretic, instituțiile acreditate pe zona de intelligence de securitate ar trebui să se ocupe numai pe zona de protecție internă, în practică, există particularități ale instituțiilor din diverse state, ce duc la apariția unor diferențe notabile.

Luând ca exemplu MI5 (Security Service) din Marea Britanie, FBI din SUA și FSB (Serviciul Federal de Securitate) din Federația Rusă, putem remarca abordări distincte în materie de securitate națională, fiecare incluzând activități ce depășesc zona securității interne sau orientându-se pe arii specifice. În acest sens, putem exemplifica situația FSB-ului, care, după fuziunea sa cu Agenția Federală a Comunicațiilor și Informațiilor Guvernamentale/FAPSI, are atribuții nu numai defensive, ci și ofensive prin întreprinderea de activități specifice războiului electronic, în comparație cu MI5, care oferă o atenție sporită contraterorismului și care își extinde aria spre apărarea bunăstării economice și a regimului democratic parlamentar – ca și componentă ideologică/identitară (Ibid., pp. 92, 209). Michael Herman explică intelligence-ul de securitate ca entitate separată de

factorii de decizie al căror rol ar trebui să fie de a oferi informații și nu consultanță. Cu toate că intelligence-ul de securitate trebuie să se ocupe de amenințările interne, acestea, oricât de interne ar părea, au o proveniență externă, astfel încât este vital, în procesul de informare a decidenților, ca analizele și prognozele să cuprindă și elementele externe (Herman, p. 34). Această adaptare se datorează tranziției paradigmei de securitate de la sistemul Războiului Rece, fundamentat pe un conflict ambivalent dintre blocul Tratatului de la Varșovia și NATO, la un sistem multipolar, marcat de incertitudinile războiului hibrid. Dacă, în ceea ce privește munca de intelligence, perioada Războiului Rece a fost orientată spre culegerea de informații, organizarea și destructurarea operațiunilor subversive, de spionaj și contraspionaj, pentru a înțelege intențiile adversarului, în prezent, asistăm la un paradox. Nu este un caz rar când intelligence-ul extern este cules și din teritoriul național, în timp ce intelligence-ul de securitate este cules din afara granițelor naționale, iar țintele pot consta mai mult în subiecte decât în actorii propriu-ziși, mai ales în contextul diluării sensului strict intern al intelligence-ului de securitate (Ibid., pp. 47-49).

În privința intelligence-ului militar, se poate spune că există formată o tradiție îndelungată, ca urmare a necesității armatelor de a cunoaște informații vitale, precum capacitățile, numărul, specializările, moralul, dispunerea trupelor, strategiile, centrele de comandă etc. ale forțelor adverse. Astfel, definirea intelligence-ului militar începe cu perspectiva lui Carl von Clausewitz, care descria culegerea de informații pe timp de război drept necesară, dar contradictorie. Fie există situația în care o parte din informații sunt false și altă parte este compusă din informații incerte care, la un moment dat, se vor contrazice, fie informațiile se susțin una pe cealaltă și, în vâltoarea luptei, o decizie care părea oportună se dovedește a fi greșită din cauza informațiilor eronate, mincinoase sau exagerate (Clausewitz, 2014, p. 38). Pe scurt, intelligence-ul militar reprezintă acea componentă a intelligence-ului care este preocupată de subiecte specifice zonei militare, capacitățile statelor, ale organizațiilor străine sau operațiuni militare multinaționale în desfășurare (DoD, p. 91). Mai putem adăuga că intelligence-ul militar încearcă să descopere, pe de o parte, punctele vulnerabile în arhitectura militară inamică, oferind comandamentului șansa de a-și eficientiza acțiunile combative cu riscuri minime, iar pe de altă parte, analizează și descoperă punctele nevralgice din sistemul de apărare propriu și al aliaților. Totuși, în lumina proliferării armamentelor convenționale și a jocurilor de război din ultimii ani, subiectele intelligence-ului de apărare par să rămână încă în centrul atenției instituțiilor de securitate. *Intelligence-ul de apărare* poate fi considerat o subcategorie a intelligence-ului militar, ale cărui subiecte sunt de interes și pentru mediul politic. Obiectul de activitate este axat pe supravegherea acțiunilor militare externe și războaiele locale sau regionale, cuprinzând insurecții autonome sau susținute de ajutor extern; situații în care politica, violența și operațiunile

subversive cumulate duc la utilizarea forțelor armate; eșuarea statelor în urma conflictelor inter-etnice, religioase, ideologice etc. (Herman, p. 50). Pe lângă subiectele de interes pentru intelligence-ul de apărare, mai sunt și industriile de apărare, exporturile de armament, evoluțiile tehnologice în materie de tehnică militară, proliferarea armelor de distrugere în masă (tactice și balistice) etc.

Un aspect fundamental al intelligence-ului, care nu poate fi neglijat, fie dacă vorbim de intelligence-ul de securitate sau de cel militar, constă în *decepție*. NATO o definește ca „*măsurile de inducere în eroare a inamicului prin manipularea, distorsiunea și/sau falsificarea realității, astfel încât acesta să reacționeze într-un mod dezavantajos pentru el*”. (AAP-6, p. 272). Aceasta nu este o practică nouă, ea fiind folosită încă din Antichitate, de către lideri și generali în îndeplinirea obiectivelor, însă, din punct de vedere conceptual, varianta complexă a decepției constă în *decepția militară (MILDEC)*. Vorbind strict de caracterul său operațional, decepția militară nu ar putea fi considerată parte a intelligence-ului, având în vedere că este un conglomerat de elemente și activități specifice, ca OPSEC, PSYOPS, război electronic, culegerea de informații, contraspionaj etc. Însă, poate fi luată în considerare ca mijloc defensiv în cazul intelligence-ului de securitate și ofensiv în cel al intelligence-ului militar. Deși pare straniu că este atribuit și primei categorii, în contextul războiului informațional, MILDEC poate genera diverse forme de percepție țintelor politico-militare, dar și celor civile, determinând acțiuni eronate sau inacțiuni inoportune ale guvernelor ori poate determina societatea civilă să pună presiune pe guverne, într-o direcție dirijată. În mod special, remarcăm că spectrul de activități soft al MILDEC este compus din agenți de influență, operațiuni informaționale, operațiuni acoperite de finanțare ale grupurilor politice sau ale unor trusturi media, iar spectrul hard este compus din suport acoperit față de grupurile de opoziție, forțele de rezistență, insurgență sau teroriste și activități de sabotare și operațiuni paramilitare (Herman, p. 55).

În privința decepției/înșelare/inducere în eroare militare, literatura de specialitate este abundentă și cuprinde detalieri cuprinzătoare, de la țintele și obiectivele decepției până la canalele, rețelele și filtrele utilizate în decepție. Subiectul MILDEC reprezintă în sine – ca și celelalte, precizate în lucrare – o temă de cercetare vastă, ce îmbină aspectele teoretice și practice într-o artă subtilă, însă, pentru acest studiu, vom evidenția câteva aspecte teoretice fundamentale.

Rolul MILDEC este de a crea o *poveste a decepției* pe care adversarul să o poată prelua ca atare, iar în acest sens, toate dovezile să îi indice că povestea este conformă cu realitatea. Povestea decepției este o narațiune sau o declarație succintă, construită în funcție de perspectiva și specificul țintei – structura mentală, valorică, culturală și așteptările sale – și care este servită prin evenimente de inducere

în eroare (Field Manual 3-13.4, 2019, p. I-5). În privința tipurilor de decepție, pot fi identificate două categorii:

1) amplificarea ambiguității, care are scopul de a genera confuzie și conflict interior asupra factorilor de decizie adversi printr-un flux continuu de informații aparent plauzibile, atrăgând atenția lor de la un set de activități la altul;

2) diminuarea ambiguității, care are în vedere manipularea și exploatarea gândirii și a convingerilor preexistente ale factorilor de decizie adversi, prin îndrumarea țintei spre locul nepotrivit, la timpul nepotrivit, în condiții de maximă vulnerabilitate (Ibid., pp. I-6-I7). Deopotrivă, mai pot fi regăsiți, în literatura de specialitate, termeni alternativi precum decepție Tip-A (ambiguity-increasing), pentru amplificarea ambiguității, și decepție Tip-M (misleading deception), pentru diminuarea ambiguității, fiind identificate și forme pasive și active ale decepției. Forma pasivă este bazată pe acțiunile de acoperire și camuflaj a intențiilor și/sau a capacităților proprii față de adversar, în timp ce forma activă este constituită din acțiunile deliberate proprii, de a-i prezenta adversarului intențiile sau capacități pe care nu le posedă (Shaw, 2014, p. 3). Ca tactici, MILDEC se folosește de o gamă restrânsă, care să servească în mod concret obiectivelor situaționale, astfel:

- *Șiretlicurile* – acțiuni deliberate de alterare a realității prin informații.
- *Diversiunea* – distragerea intenționată a adversarului de la un subiect/obiectiv de interes sau de la desfășurarea unui atac.
- *Fenta* – acțiuni ofensive ce presupun contactul direct cu adversarul și al căror scop este de a induce în eroare adversarul referitor la locul și/sau momentul când un atac va avea loc.
- *Demonstrația* – spectacol de forțe inițiat cu scopul de a determina adversarul să aleagă cel mai dezavantajos curs al acțiunii sale.
- *Acoperirea* – acțiuni orientate spre mascarea pregătirilor sau a inițierii unei operațiuni ofensive, fiind, în funcție de situație, asociat și cu *condiționarea*.
- *Expunerea* – acțiuni organizate pentru a susține povestea decepției prin simulare, deghizare și/sau evidențierea capacităților și a alcătuirii forțelor aliate (Ibid., p. 6).

Trebuie reafirmat că în centrul acestor acțiuni se află povestea decepției, care este un produs al imaginației. Aceasta necesită o gândire organizată și disciplinată, întrucât logica poveștii să nu se întrerupă, iar ținta să o poată percepe vizibil – exagerarea subtilității sale poate duce la ignorarea poveștii decepției. Formularea trebuie făcută din perspectiva țintei, iar ansamblul său este o prezentare generală a întregii decepții. Astfel, povestea decepției trebuie să fie verificabilă (ținta să o poată confirma prin canalele proprii sau cu ajutorul structurilor de intelligence aliate), executabilă (existența autorității și a resurselor necesare), credibilă (diminuarea suspiciunilor și a îndoielilor din partea țintei) și consistentă (inițiatorii decepției

trebuie să cunoască gradul de pregătire al țintei, pentru a nu exagera sau a diminua complexitatea poveștii). (Field Manual 3-13.4, pp. II-10 – II-11). Din acest motiv, în cadrul proceselor de inducere în eroare, sunt folosite deseori maxime specifice domeniului, care să faciliteze organizarea operațiunilor de decepție. Astfel, detaliem câteva dintre aceste maxime (CIA, pp. 5-20, 22-26, 32-33), relevante pentru acest studiu:

a) *Principiul lui Magruder* urmărește valorificarea convingerilor adversarului, utilizarea acestora în alterarea realității și examinarea posibilităților ce pot fi în dezavantajul său. Acest principiu poate fi exemplificat prin momentul planificării invaziei Normandiei, unde informațiile arătau că germanii se așteptau la o ofensivă aliată în regiunea Pas-de-Calais, fiind un revers al planurilor germane de a invada Marea Britanie.

b) *Limitările umane ale procesării informației* sunt procese ale cogniției umane care, în mod aproape universal, în situații specifice, prezintă sincope ale proceselor. În acest sens, sincopele pot fi exploatate, ceea ce ne duce spre *legea numerelor mici* și la predispoziția spre *condiționare*. Legea numerelor mici se referă la tendința umană de a generaliza în cazul seturilor mici de date. Condiționarea este obișnuirea adversarului cu o anumită situație sau stare, care a fost săvârșită în timp, prin transmiterea unor stimuli repetitivi. Altă limitare constă în tendința umană de a omite micile schimbări sau detaliile.

c) *Formele multiple ale surprizei* constau în locație, capacitățile forței, intenție, stilul specific și sincronizare. Deși, în cadrul unei operațiuni, nu toate elementele pot fi atinse, accentul trebuie pus pe limitarea unui număr de elemente care au relevanță. Utilizarea alarmelor false constituie unul dintre principalele elemente de surpriză, pe de o parte, prin condiționarea adversarului de a nu mai răspunde imediat la aparentele amenințări iminente, iar pe de altă parte, prin inducerea în eroare, întrucât adversarul își orientează atenția, resursele și efectivele acolo unde indică alarmele false.

d) *O alegere dintre tipurile de decepție* este absolut necesară, ca urmare a faptului că utilizarea extensivă a acestora poate duce la neîncrederea țintei în aparențele ce i se servesc. Astfel, se optează, în această situație, pe reducerea ambiguității, cu toate că, dacă ținta deține deja anumite informații reale, se poate recomanda accentuarea „*zgomotelor*” – creșterea posibilităților de acces ale țintei la informații alternative false și/sau la dovezi care să adeverească informațiile alternative false.

e) *O regulă de secvențiere* se referă la necesitatea ca activitățile de inducere în eroare să fie succesive și susținute cât de mult posibil, pentru a consolida povestea decepției.

Trebuie precizat că procesul decepției este unul constant, datorită schimbului de informații care se realizează între echipele de analiză și organizare și cele operative.

Dar, probabil, culegerea de informații despre adversar, analiza și interpretarea acestora pot fi considerate acțiuni fundamentale ale întregii operațiuni de inducere în eroare. Pentru a influența comportamentul țintei, este vital să existe ajutor din partea structurilor de intelligence și să se mențină un flux constant al informării asupra felului în care aceasta percepe mediul înconjurător, al felului în care procesează informațiile și al modului de luare a deciziilor, urmând analiza variabilelor din mediile politice, militare, economice, sociale și informaționale ale țintei ce o pot influența (Field Manual 3-13.4, pp. II-3, II-14).

O altă precizare importantă constă în modul în care ținta percepe, la nivel cognitiv, amenințarea și remarcăm că există o tendință a indivizilor de a percepe lucrurile ca urmare a propriilor așteptări, unde și acestea sunt modelate de context. Modul lor de gândire poate prezenta câteva vulnerabilități ce constau în:

a) tendința de formare a unor raționamente pripite, ce ulterior se pot schimba doar printr-un efort psihologic deliberat considerabil;

b) asimilarea seturilor de informații noi, care pot fi contradictorii, și utilizarea lor în consolidarea raționamentului inițial;

c) expunerea îndelungată la informații ambigue sau neclare, ceea ce determină ca o expunere ulterioară la un nou set de informații să necesite o sumă de informații suplimentare, chiar dacă acestea pot reliefa din primele momente imaginea de ansamblu (Heuer, 1999, pp. 7-14). Deși pot exista dovezi solide care să demonstreze imprecizia raționamentului inițial, procesele mentale fac ca reorganizarea datelor și a informațiilor asimilate să fie o muncă anevoioasă în schimbarea unei percepții. Cu toate că dinamica evenimentelor denotă alte tendințe, există o rezistență interioară referitoare la perceperea noilor schimbări. Chiar dacă individul este dispus, din punct de vedere psihologic, să reanalizeze datele și informațiile, perspectivele diferite la care ajunge vor avea legătură, în continuare, cu raționamentul inițial, neputând fi schimbat sau eradicat (Ibid, p. 125).

Având în atenție aceste detalii, ambiguitatea relației dintre războiul informațional, intelligence-ul de securitate și intelligence-ul militar pare a se diminua. Războiul informațional este, în sine, ofensiv, însă are tendința de a angrena actorii din voința lor proprie ori ca victime. Ca urmare, intelligence-ul de securitate trebuie să se adapteze la noile provocări și să răspundă în timp util unor amenințări care, în actualul context, nu sunt ușor de reperat și anticipat. Însă, incertitudinile mediului de securitate al secolului XXI au dus la o extindere a ariei intelligence-ului de securitate și, practic, au generat micșorarea delimitărilor dintre acesta și intelligence-ul militar. Proiecția puterii unui stat față de altul prin informații și decepția asupra inexistenței sau existenței unor capacități naționale însemnate generează, de asemenea, dileme de securitate. Toate acestea produc, în fond, percepții ca rezultat al unor acțiuni voite sau ca efect necalculat, însă riscul ca percepțiile să degenereze și să se transforme în frică este foarte real.

CONCLUZII

După cum am observat, războiul informațional și, în special, decepția încearcă să amăgească percepția indivizilor într-o anumită direcție. Percepția poate întruchipa înțelegerea greșită a unei situații reale, determinând: un stat să acționeze pripit în raport cu un altul; un guvern să nu perceapă corect nevoile propriei populații și să acționeze în defavoarea ei; sau populația, influențată de sentimente negative și neajunsuri, să recurgă la proteste masive față de autoritatea centrală, până la război civil. Perceperea eronată a unui factor extrem de important sau a unui eveniment posibil ori în desfășurare poate genera panică și frică neîntemeiate, acțiuni inoportune, pasivitate nocivă, agresivitate disproporționată etc., determinând, astfel, probleme de securitate națională. De asemenea, percepția realității nu este un lucru standardizat, el fiind diferit în funcție de informațiile pe care indivizii le asimilează și le interpretează, folosind filtre, precum experiența personală, educația, cultura, contextul spațial și temporal, afilierea la un grup sau la un set de norme și valori specifice etc.

Pe de altă parte, adăugându-se și contextul pe care războiul hibrid îl stabilește, acesta determină maximizarea ambiguității referitoare la originea, natura și impactul inițial al amenințării informaționale și militare. Coroborat cu surpriza strategică și decepția, există riscul ca factorii de decizie să fie incapabili să acționeze ori să acționeze inoportun în momente-cheie, ca urmare a fluxurilor informaționale la care au fost supuși în acord cu propriile percepții. Cel mai relevant exemplu, în acest sens, este cazul Ucrainei, unde cumulul de acțiuni militare și non-militare ale Federației Ruse au dus la anexarea Crimeii și destabilizarea estului Ucrainei (aparitia conflictelor armate în regiunile Donețk și Luhansk), ceea ce a determinat o surpriză strategică, pe care conducerea de la Kiev nu o prevăzuse și care i-a cauzat imposibilitatea de a răspunde în timp util.

În acest sens, datorită dinamicii mediului de securitate, rolul și relevanța intelligence-ului de securitate și militar cresc exponențial, din două motive:

a) pot constitui sursa distorsiunii informaționale și a decepției, mai ales că instituțiile specializate în activitatea de intelligence au capacitatea de a desfășura acțiuni ofensive și defensive;

b) datorită complexității acestora, pot desfășura un spectru larg de măsuri de protecție ce pornește de la obiective strategice până la decidenții politici și militari care, fiind parte a societății, sunt conectați la fluxurile informaționale.

În final, putem afirma că evoluțiile tehnologice, teoretice și geopolitice afectează forma conceptelor războiului informațional și ale intelligence-ului de securitate și militar, deoarece dinamica mediului de securitate accentuează necesitatea unei abordări neașteptate, inteligente și surprinzătoare. Indiferent de starea de pace

sau de război, de țintă, combatanții (declarați sau nu) vor încerca să obțină, prin toate mijloacele, avantaje și câștiguri strategice drept alternativă pentru folosirea directă și în masă a forței.

BIBLIOGRAFIE:

1. Clausewitz, von C. (2014). *Despre război*. Editura ANTET.
2. Herman, M. (1996). *Intelligence power in peace and war*. Royal Institute of International Affairs.
3. Heuer, J.R.Jr. (1999). *Psychology of Intelligence Analysis*. Central Intelligence Agency: Center for the Study of Intelligence.
4. Kent, S. (1965). *Strategic Intelligence for American World Policy*. Connecticut: Archon Books. Hamden.
5. Molander, C.R., Riddile, S.A., Wilson, A.P. (1996). RAND: „*Strategic information warfare: a new face of war*”.
6. Polyakova, A., Fried, D. (2019). Atlantic Council: „*Democratic Defense against Disinformation 2.0*”.
7. Robinson, P. (2010), *Dicționar de securitate internațională*. Trad. de Monica Neamț. Cluj-Napoca: Editura CA Publishing.
8. Shaw, J.E. (2014). „*Military Deception at the Operational Level War*”. The United States Naval War College: Joint Military Operations Department.
9. Theohary, A.C. (2018). „*Information Warfare: Issues for Congress*”. Congressional Research Service.
10. Wardle, C., Derakhshan, H. (2017). „*Information Disorder*”. Council of Europe.
11. AAP-6, *Glosar de termeni și definiții NATO (engleză, franceză și română)*. (2018). Agenția de Standardizare NATO (ASN).
12. Central Intelligence Agency, „*Deception Maxims: Fact and Folklore*” (1981). Washington: Office of Research and Development.
13. Clark, M.R., Mitchell, L.W. (2019). *Deception. Counter deception and Counterintelligence*. Washington D.C.: CQ Press.
14. Department of Defense (DoD) (US), *Dictionary of Military and Associated Terms*. (2020). Joint Publication (JP).
15. Field Manual 3-13.4, *Army Support to Military Deception* (2019). Washington: Headquarters, Department of the Army.

PROVOCĂRI ALE DOMENIULUI INFORMAȚIILOR LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE

Colonel drd. Robert CĂLINOIU

Statul Major Militar al UE

Colonel (r.) prof.univ.dr. Dănuț-Mircea CHIRIAC

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

De la crearea sa, acum 70 de ani, ca o organizație de state având obiective economice comune, Uniunea Europeană s-a dezvoltat continuu, pe multiple paliere, domeniul apărării și securității cunoscând, începând cu anii 2000, o atenție deosebită din partea liderilor statelor componente. Astfel, în 2001 au fost înființate Comitetul Politic și de Securitate – PSC, Comitetul Militar al UE – EUMC și Statul Major Militar al UE – EUMS.

Una dintre cele cinci direcții ale EUMS este Direcția informații – DINT, ale cărei misiuni sunt, printre altele, furnizarea contribuțiilor specifice în procesul de avertizare timpurie, întocmirea evaluărilor privind situațiile de criză etc. În procesul eficientizării activității de informații la nivel strategic s-a luat, în anul 2007, decizia creării Capacității Unice de Analiză a Informațiilor – SIAC, care a reunit DINT cu structura civilă de informații – Intelligence Center (INTCEN).

Încă de la înființarea sa, DINT s-a dovedit un centru de fuzionare a produselor informative eficiente, de ale cărui succese au beneficiat atât liderii UE, cât și cei ai statelor membre. Dar, importanța unei funcționări ireproșabile a acestuia și a SIAC rezultă nu numai din succese, ci și din eșecuri, care ar fi putut avea un impact major asupra securității unora dintre statele membre sau la nivel global. Unul dintre acestea este cazul doborârii cursei aeriene Malaysia Airlines Flight 17 (MH17) în spațiul aerian al Ucrainei, al cărui studiu de caz îl vom prezenta în cuprinsul comunicării.

Cuvinte-cheie: securitate, apărare, Uniunea Europeană, informații pentru apărare militară/civile, strategie.

INTRODUCERE. SCURT ISTORIC AL APARIȚIEI STRUCTURILOR DE APĂRARE ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE

Inițiativele de cooperare europeană în domeniul politic și economic își au originea la sfârșitul anilor '40. După discuții în formate bi- și multilaterale, în 1948 a fost înființată Uniunea Europei Occidentale (Western European Union – WEU), de către Marea Britanie, Franța, Belgia, Germania de Vest, Italia, Luxemburg și Olanda. Ulterior, WEU a furnizat cadrul necesar consultărilor și discuțiilor pe diverse teme, preponderent politice și economice, dar care au inclus, deseori, și securitatea și apărarea europeană. *Conceptul de politică externă și de securitate comună (CFSP)* a fost introdus începând cu anul 1993, odată cu Tratatul de la Maastricht, devenind unul dintre pilonii cooperării în cadrul UE. În cadrul Tratatului, se stabilea că CFSP include „toate aspectele legate de securitatea Uniunii, constituind cadrul necesar dezvoltării unei politici de apărare comune care, în timp, ar putea conduce la o apărare comună” (Tratatul de la Maastricht, Titlul V, art. J4).

Ulterior, pe timpul Summitului bilateral franco-britanic de la Saint-Malo (04-05 decembrie 1998), prim-ministrul britanic, Tony Blair, și președintele francez, Jacques Chirac, au semnat o declarație comună, care statua că Uniunea Europeană „trebuie să aibă capacitatea de a acționa autonom, sprijinită de forțe militare credibile și mecanisme care ar putea decide folosirea lor, pentru a fi în măsură să răspundă crizelor internaționale”. (Declarația franco-britanică de la Saint-Malo, 1998). Declarația a marcat o schimbare semnificativă a poziției Marii Britanii, care, până la acel moment, blocase orice intenție de a fi create capacități militare în interiorul Uniunii Europene, în timp ce Franța, retrasă din structurile militare ale NATO în 1966 (unde a revenit în 2009), căuta mijloace de a-și consolida securitatea prin crearea unor mecanisme în cadrul UE. Declarația a permis conducerilor statelor membre ale UE să lanseze, cu ocazia Summitului Consiliului European de la Köln, din iunie 1999, conceptul de „politică de securitate și apărare europeană (*European Security and Defence Policy – ESDP*)”, iar la finele anului următor, prin Tratatul de la Nisa, să creeze baza legală privind cooperarea europeană în domeniul securității și apărării prin definirea competențelor, structurilor și mijloacelor necesare dezvoltării *politicii europene comune de securitate și apărare (Common Security and Defence Policy – CSDP)*.

La crearea și dezvoltarea structurilor formale care să aibă ca atribuții domeniile CFSP și CSDP au contribuit, în mare măsură, pe lângă acumulările progresive

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

descrise anterior, situația de securitate din Europa, marcată de războaiele din fosta Iugoslavie, dezintegrarea Uniunii Sovietice și apariția unor republici autonome sprijinite de Federația Rusă pe teritoriul unor state independente, precum și recrudescența fenomenului terorist, definit de atentate cu un număr mare de victime pe teritoriul unor state europene având sisteme de securitate solide. Ca urmare, obiectivul principal al CSDPI-a constituit managementul crizelor în afara teritoriului UE, deziderat care a condus, în 2001, la apariția, ca structuri formale, a Comitetului Politic și de Securitate (Political and Security Committee – PSC), a Comitetului Militar al UE (EU Military Committee – EUMC) și a Statului Major Militar al UE (EU Military Staff – EUMS) – în cadrul Secretariatului General al Consiliului UE.

Decizia Consiliului UE de înființare a EUMS (2001) a prevăzut, ca misiuni din domeniul informațiilor militare, avertizarea timpurie, furnizarea de evaluări privind situațiile de criză și contribuții pentru planificarea strategică a operațiilor de management al crizelor pe care UE le poate derula (operațiuni umanitare și de salvare, operațiuni de menținere a păcii). Odată cu semnarea, în 2009, a Tratatului de la Lisabona și înființarea Serviciului Europeanc Acțiune Externă (European External Action Service – EEAS), s-a decis ca toate structurile CSDP, inclusiv EUMS, să treacă din compunerea Secretariatului General al Consiliului la EEAS. Pentru a sublinia importanța EUMS ca singur furnizor de expertiză militară în cadrul instituțiilor Uniunii Europene, acesta a fost subordonat înaltului Reprezentant și Vicepreședinte al Comisiei Europene (High Representative/Vice-President of the European Commission – HR/VP).

SCURT ISTORIC AL APARIȚIEI STRUCTURILOR DE INFORMAȚII ÎN CADRUL UNIUNII EUROPENE

Una dintre componentele EUMS este Direcția informații (EUMS Intelligence Directorate – DINT), înființată în 2001, odată cu EUMS, ale cărei misiuni sunt: furnizarea contribuțiilor specifice în procesul de avertizare timpurie, întocmirea evaluărilor privind situațiile de criză, contribuția cu informații la planificarea misiunilor, furnizarea de informații în procesul de planificare a răspunsului la crize și de produse specifice pentru operații și exerciții (Decizia Consiliului UE, 2001). Personalul DINT provine din statele membre ale UE, fiind detașat (National Seconded Expert – SNE) pe o perioadă de la doi la patru ani, o parte din acesta constituind și punct de contact cu structurile de informații din statele de proveniență și asigurând legătura bidirecțională de comunicații și transfer de produse informative, între DINT și serviciul de informații militare (SIM) național. DINT nu are structuri de culegere, informațiile clasificate utilizate provenind de la serviciile de informații militare sau civile (cele civile primite prin intermediul Centrului de Informații

– Intelligence Center – INT-CEN, structură civilă de informații cu care DINT cooperează strâns în cadrul formatului Single Intelligence Analysis Capacity – SIAC), precum și de la Centrul Satelitar European (EU Satellite Center – SAT-CEN). De asemenea, sunt analizate și informații neclasificate, obținute fie de la Delegațiile UE în diverse state, fie pe timpul misiunilor specifice în state terțe (Fact Finding Missions – FFM), de la think-tank-uri sau pe timpul participării la conferințe și prelegeri. Contribuțiile cu informații ale serviciilor statelor membre sunt voluntare, subiectele acestora având, de obicei, legătură cu zonele sau fenomenele de interes imediat ale fiecărui stat (zone de criză, migrație ilegală, terorism etc.) (Ibid., p. 6, subpunctul a).

Secția analiză este organizată atât pe birouri geografice, cât și pe subiecte de interes (amenințări transnaționale și amenințări hibride). Produsele acestora sunt atât în format hârtie, cât și sub formă de briefinguri, furnizate periodic sau la cererea liderilor UE. Printre documentele elaborate se numără analize punctuale (Intelligence Briefing Notes), analize privind amenințările la adresa securității UE (Threat Assessments), analize de intelligence (Intelligence Assessments). Dintre materialele periodice ar putea fi enumerate *Analiza anuală privind amenințările globale (Annual Global Threat Review – AGTR)* și *Evaluările săptămânale (SIAC Weekly – în cooperare cu INT-CEN)*.

Managementul activității de informații este realizat, din perspectiva statelor membre, de către Comitetul Director (Director's Board), format din directorii serviciilor de informații militare din statele membre ale UE. Acesta se întâlnește o dată pe an sau ori de câte ori este nevoie. Pentru pregătirea deciziilor acestuia sunt organizate alte două întâlniri ale reprezentanților SIM UE, la nivelul directorilor pentru analiză și la nivelul șefilor structurilor politice de planificare a activităților de informații.

La nivel civil, în anul 1999 a fost înființat Centrul Întrunit pentru Informații (Joint Situation Center – SIT-CEN), având misiunea de a întocmi analize din surse deschise. În 2002, acesta a devenit un forum destinat schimbului de informații clasificate între SIT-CEN și șapte state membre ale UE (Franța, Germania, Italia, Olanda, Spania, Suedia și Marea Britanie).

SIT-CEN s-a dezvoltat progresiv prin accederea reprezentanților mai multor state membre și a devenit, începând cu 2012, INT-CEN, structură civilă de informații cu rang de direcție generală în cadrul EEAS, subordonată direct HR/VP.

INT-CEN este format din Divizia Analiză (Intelligence Analysis Division) și Divizia de sprijin cu produse din surse deschise (Open Source Research and Support – OSINT – Division) (Impetus, 2019, p. 10).

Divizia Analiză acoperă atât regiunile și ariile de interes major pentru CFSP/CSDP, în conformitate cu Strategia Globală a Uniunii Europene din 2016 (2016 EU Global

Strategy), dar și subiectele de interes în domeniul securității pentru UE, precum contraterorismul, non-proliferarea, migrația, securitatea energetică, amenințările cibernetice și hibride. Spre deosebire de DINT, INTCEEN are în componența sa, pe lângă experți naționali detașați din serviciile civile de informații ale statelor membre, și funcționari UE.

Creată în anul 2016 cu personal din DINT și INTCEEN, ca o consecință logică a multiplicării amenințărilor hibride la adresa Uniunii Europene, Celula de fuzionare a informațiilor privind amenințările hibride (EU Hybrid Fusion Cell) furnizează sprijin cu produse informative tuturor instituțiilor UE. Aceasta analizează activități precum cele de propagandă/dezinformare, atacuri cibernetice, operațiuni psihologice, acțiuni subversive, terorism/sabotaj, exploatarea diferențelor culturale, de limbă sau religioase, activitățile economice folosite în scopul obținerii de avantaje politice („*pipeline politics*”), sprijinirea mișcărilor secesioniste, migrația și exploatarea migranților, folosirea grupurilor de presiune, a mercenarilor și terților în diverse acțiuni. (Berbel et al.).

De asemenea, parte a arhitecturii de informații la nivel european este și Centrul Satelitar (EU Satellite Center – SATCEN). Acesta a fost înființat în 1993, sub denumirea Centrul Satelitar al Uniunii Europei de Vest (Western European Union Satellite Center), denumirea actuală (adoptată în 2002) fiind expresia dezvoltării Uniunii, în ansamblul său. Coordonat operațional de Serviciul European de Acțiune Externă, SATCEN furnizează avertizări privind crize potențiale (early warning of potential crises), precum și produse informative la solicitarea DINT sau INTCEEN (principali beneficiari), a altor structuri ale UE (EUROPOL, FRONTEX) sau ale statelor membre. Produsele și serviciile furnizate se bazează pe exploatarea mijloacelor spațiale, aeriene și a datelor colaterale (GEOINT și IMINT) (Salmi).

ARHITECTURA SISTEMULUI DE SPRIJIN CU INFORMAȚII ȘI FUNCȚIONAREA STRUCTURILOR DE INFORMAȚII LA NIVELUL UNIUNII EUROPENE

După înființarea EEAS și având în vedere provocările mediului de securitate la acel moment, în anul 2012, prin decizie a HR/VP a fost emis conceptul și stabilit modul de organizare și funcționare a Arhitecturii pentru sprijinul cu informații a EEAS (EEAS Intelligence Support Architecture – ISA) (Impetus, Ibid. pp. 10-11).

Scopul înființării ISA a fost definirea responsabilităților și asigurarea conducerii unitare în vederea realizării și diseminării produselor de informații de calitate, într-un mod rapid și în condiții de siguranță, decidenților UE sau statelor membre. ISA a inclus, de asemenea, reglementări privind coordonarea și legăturile dintre structurile de informații naționale, Comisia Europeană și partenerii internaționali.

Decizia HR/VP definește „*intelligence-ul*” ca fiind informația colectată, procesată și diseminată în beneficiul decidenților și al altor clienți – structuri și persoane, iar ISA ca structuri, procese și activități implicate în domeniul informațiilor.

ISA includea, în 2012, două structuri centrale, Comitetul de conducere al activității de intelligence (ISA Steering Board – ISB), devenit în 2019, odată cu emiterea unei alte decizii de către noul HR/VP, Josep Borrell, Comitetul politicilor în intelligence (Intelligence Policy Board – IPB), și Grupul de lucru în intelligence (Intelligence Working Group – IWG). Secretariatul ambelor structuri este furnizat în comun de către INTCEEN și EUMS DINT. ISB definește solicitările de informații (Intelligence Requirements) și prioritățile specifice activității, aprobă, la propunerea IWG, măsurile organizaționale și politicile necesare îmbunătățirii activității ISA și furnizează liniile directoare pentru eliminarea deficiențelor din domeniul securității europene. Comitetul director este prezidat de HR/VP sau secretarul general executiv al EEAS (Executive Secretary General – ESG).

IWG coordonează îndeplinirea sarcinilor SIAC și dezvoltă și monitorizează mecanismul de evaluare a activității (feedback mechanism). IWG este co-prezidat de directorii INTCEEN și DINT.

Apariția formatului Single Intelligence Analysis Capacity – SIAC a fost posibilă ca urmare a dezvoltării, de către fostul SG/HR Javier Solana, a conceptului de *abordare comprehensivă* a provocărilor din domeniul securității europene. Astfel, acesta a emis, în 2006, conceptul existenței unei entități unice cu capacități analitice bazate pe informații sigure, din surse de încredere, și expertiză în domenii variate. Ulterior, în 2007, a fost creată Capacitatea unică de analiză în informații, care aducea laolaltă expertiza militară și civilă în domeniul informațiilor existentă în cadrul UE.

Această structură a devenit, în scurt timp, unul dintre exemplele de succes în domeniul cooperării civili-militari, furnizând produse de informații de valoare cu impact în domeniul securității Uniunii și statelor membre. Apariția EEAS și transferul EUMS și INTCEEN în cadrul acestui Serviciu au condus la o creștere semnificativă a solicitărilor de produse informative și, prin urmare, a sarcinilor specifice.

În formatul SIAC are loc partajarea informațiilor primite de la serviciile de informații civile (SIC) și serviciile de informații militare (SIM), pe canale protejate naționale, se detaliază prioritățile informative trasate de către ISB și se constituie echipe de lucru mixte (Task Force) pe dosarele de criză, îmbinându-se expertiza militară cu cea civilă. Un astfel de exemplu este Celula de fuziune a informațiilor privind amenințările de natură hibridă (*Hybrid Fusion Cell*), constituită ad-hoc pentru analizarea informațiilor și acțiunilor specifice îndreptate împotriva intereselor UE și întocmirea de produse informative caracteristice acestui nou spectru de amenințări și formalizată ulterior, prin documente specifice.

Produsele informative realizate în comun sunt diseminate atât liderilor instituțiilor Uniunii Europene, cât și serviciilor naționale de informații, militare și civile, din acest punct de vedere SIAC funcționând ca un centru de fuziune a informațiilor (Intelligence Fusion Center). Avantajul acestui format constă în faptul că orice stat membru poate beneficia de expertiza altui stat pe domenii de interes temporar (situații de criză, pregătire misiuni UE/multinaționale etc.).

De asemenea, SIAC organizează grupuri de lucru unde invită analiști ai serviciilor de informații naționale ale statelor membre, ai unor state partenere sau membri ai diverselor organizații neguvernamentale cu expertiză relevantă în domeniul de interes. Tot în format mixt sunt organizate misiuni specifice în zonele de interes (*Fact Finding Missions*), pentru a maximiza aportul de informații pe teme de interes.

Pentru a face față provocărilor, este, în continuare, nevoie de transformări sistemice, necesare optimizării proceselor și creării unei culturi de informații adecvate în cadrul UE, astfel încât diversificarea amenințărilor să fie contracarată de o abordare dinamică, armonizată și corespunzător conceptualizată a tuturor instituțiilor UE.

CULTURA DE INFORMAȚII LA NIVELUL UE – VULNERABILITATE MAJORĂ ÎN CONTRACARAREA AMENINȚĂRILOR ȘI DIMINUAREA RISCURILOR

Cultura specifică domeniului informațiilor la nivel european este în stadiu incipient, situație cauzată de mai mulți factori. Primul este continua transformare a Uniunii Europene, ajunsă succesiv la un număr de 28 și, apoi, 27 de state, fiecare având interese, identități și culturi de securitate similare, dar nu identice. În egală măsură, domeniile apărării și politiciii externe la nivelul UE se află în responsabilitate națională (Tratatul privind UE, Titlul I, art. 4, alin. 2), structurile de la Bruxelles având misiunea de a armoniza interesele statelor, atunci când acestea sunt divergente. Deciziile din domeniul securității și apărării trebuie luate prin consens (unanimitate). Ca urmare, statele susțin poziții bazate pe informațiile primite de la structurile naționale, care pot fi, în funcție de resursele la dispoziție și interesele regionale, incomplete sau cu un pronunțat caracter de subiectivitate.

Consecințele faptului că responsabilitatea securității naționale revine fiecărui stat membru sunt multiple, mergând de la alocări de resurse naționale pentru obținerea de informații privind aceeași amenințare identificată (exemplu: migrația ilegală) până la lipsa unei strategii comune europene de contracarare a acesteia, precum și reticența de a dezvolta structuri de apărare sau de informații comune.

Un alt impediment major în dezvoltarea unei culturi de informații la nivelul UE este chiar reținerrea statelor de a crea structuri de informații comune independente,

care să aibă resursele necesare culegerii, analizării și furnizării unor produse informative relevante liderilor Uniunii și națiunilor. Inexistența unor structuri solide, a căror activitate să devină apreciată în timp prin impactul pozitiv asupra securității europene, are un impact major asupra culturii actuale, în care informațiile clasificate sunt mai degrabă generatoare de preocupări administrative privind accesul la ele și protejarea confidențialității lor decât aducătoare de plusvaloare pe subiecte de interes strategic.

Inadecvarea structurilor europene cu atribuții în domeniul informațiilor la amenințările curente reprezintă, în egală măsură, un factor decisiv în menținerea reticenței față de viabilitatea dezvoltării acestora. Migrația ilegală, care a constituit un factor destabilizator major la adresa securității europene și o sursă de divergențe politice și economice între statele membre, a fost percepută târziu ca o amenințare cu caracter strategic. Amenințările domeniului cibernetic, având ca vectori de propagare entități greu detectabile, sunt, de asemenea, contracarate cu mijloace insuficiente la nivel integrat european, centrul de greutate fiind transferat către națiuni, în timp ce modul de acțiune al acestor actori este transnațional.

Dezvoltarea conflictelor militare prin interpuși, fără asumarea, de către o națiune, a sponsorizării acțiunilor destabilizatoare și generatoare de instabilitate sunt, de asemenea, insuficient contracarate în mod unitar, coerent, la nivelul UE. De asemenea, recrudescența fenomenului terorist transfrontalier necesită o abordare integrată, deplasarea facilă a teroriștilor pe teritoriul UE dintr-un stat în altul, pentru a executa atacuri, fiind evidentă în ultimele decenii (atacurile de la Madrid, Paris sau Bruxelles). Fenomenul extremismului internațional îndreptat împotriva instituțiilor naționale sau europene, în continuă expansiune în perioadele de criză politică sau economică, solicită și el o atenție sporită, fiind, totodată, un argument în plus pentru crearea unor instituții capabile să informeze la timp despre riscurile asociate unor decizii naționale.

Schimbările de granițe prin forță armată, afectând grav echilibrul de securitate în proximitatea UE (Crimeea), influențarea alegerilor libere și democratice sau a referendumurilor naționale cu impact la nivelul UE (BREXIT), dezinformările privind politicile și acțiunile europene sau încurajarea recrudescenței naționalismului extremist sunt alte exemple de acțiuni care necesită avertizarea timpurie a decidenților și decizii de contracarare oportune.

Nu în ultimul rând, reacția uneori târzie și incompletă la apariția unor crize armate în proximitatea granițelor Uniunii conduce la consecințe deseori dramatice asupra securității cetățenilor UE. O astfel de situație va fi analizată în următorul studiu de caz.

STUDIU DE CAZ PRIVIND DOBORÂREA CURSEI AERIENE MALAYSIA AIRLINES FLIGHT 17 (MH17) ÎN SPAȚIUL AERIAN AL UCRAINEI. LECTII ÎNVĂȚATE

Studiile de caz privind operații de succes sau eșecuri cu implicații majore la nivel strategic au constituit, de-a lungul timpului, o preocupare atât pentru practicienii (Plame, 2007, p. 8) demotivați de lipsa de profesionalism a lanțului ierarhic, teoreticienii (Ibid.). preocupați de perfecționarea domeniului, cât și pentru liderii vizionari (Bush Jr., 2010; Powell, 2003; Rice, 2011) care au dorit să contribuie onest la evitarea repetării aceluiași greșeli de către succesorii lor.

Analiza eșecului este urmărită în literatura de specialitate din două perspective majore. Prima este aceea a ignorării sau neaprecierii corecte a indicilor relevanți privind un anumit curs de acțiune, care, în final, se dovedește nefavorabil intereselor proprii (naționale sau de grup), iar a doua este aceea a furnizării produselor informative utile către decidenți de către un serviciu de informații, fără ca acesta să fie însă capabil de convingerea respectivilor lideri privind consecințele negative majore produse în situația materializării cursului de acțiune nefavorabil și luarea măsurilor de evitare a acestuia (Wirtz).

Necesitatea studierii unor eșecuri și extragerii concluziilor pertinente este tot mai acută în condițiile existenței unor entități statale tot mai implicate în acțiuni specifice războaielor hibride sau asimetrice. Uciderea unor opozanți politici pe teritoriul altor state (UE sau aliate), implicarea în alegerile prezidențiale sau parlamentare în state considerate inamice, atacuri cibernetice asupra infrastructurilor critice pentru intimidare sau obținerea de avantaje economice, acestea sunt tipuri de acțiuni posibile ca urmare a dezvoltării tehnologiei comunicațiilor și informatizării societăților moderne, precum și din cauza perpetuării la putere a unor lideri autoritari cu viziuni expansioniste în state pseudo-democratice. Dificil de atribuit, acestea pot fi disimulate și scapă definiției clasice a agresiunii militare (Carta ONU)¹, care ar putea face obiectul unei rezoluții a Consiliului de Securitate al ONU și, ulterior, unor măsuri de retorsiune colective proporționale, altele decât sancțiunile economice sau blamarea retorică în timpul conferințelor internaționale pe diverse teme. Este, deci, cu atât mai important ca serviciile de informații militare să prevină și să contracareze cu promptitudine astfel de acțiuni ostile și, de aici, necesitatea studierii și oferirii de soluții pragmatice pentru creșterea

¹ Articolul 51 al Cartei ONU precizează: „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de Membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în niciun fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale”.

vitezei de lucru sau modificarea întregului ciclu informațional, de la culegere până la furnizarea produsului informativ adecvat decidentului.

Desfășurarea evenimentelor

Criza politică a erupt în Ucraina la 21 noiembrie 2013, când cetățeni ucraineni au declanșat proteste în capitala Kiev împotriva președintelui Victor Ianukovici, ca urmare a deciziei acestuia de a respinge un proiect de integrare economică sporită a Ucrainei în Uniunea Europeană. Reacția violentă a regimului la adresa protestatarilor aflați în Piața Independenței a condus la creșterea numărului acestora, conflictul escaladând progresiv. Piața Independenței a fost redenumită informal Piața Europei (Euromaidan), expresie a dorinței cetățenilor de integrare europeană. În perioada 18-20 februarie 2014, au avut loc lupte armate soldate cu aproximativ 130 de morți, dintre care 18 membri ai forțelor de ordine, situație care a condus la necesitatea căutării unei soluții internaționale rapide de detensionare a crizei. (Kariakina et al.). Astfel, pe 21 februarie 2014, a fost semnat un acord de rezolvare politică a crizei, mediat de către Uniunea Europeană și Federația Rusă (al cărei reprezentant a refuzat semnarea acestuia, în ultimul moment). Eșecul medierii și amplificarea evenimentelor violente au condus la părăsirea țării de către președintele Victor Ianukovici și preluarea puterii de către un grup eterogen de protestatari.

Pe fondul crizei declanșate și a vidului de putere existent, în martie 2014, trupele ruse existente în Crimeea în baza unui acord bilateral de folosire a unor facilități militare de către forțele armate ale Federației Ruse pe o perioadă limitată (Partition Treaty), precum și militari din forțele speciale dislocați în sprijinul celor existenți, purtând uniforme fără însemne, au declanșat operațiunea de preluare a bazelor ucrainene și, ulterior, a întregului teritoriu al Peninsulei Crimeea.

Pentru a formaliza politic preluarea teritoriului ucrainean, în spațiul ocupat al peninsulei a fost organizat un referendum pe 16 martie 2014, prin care cetățenii urmau să decidă dacă doresc integrarea Crimeei în Federația Rusă sau reinstaurarea Constituției Crimeei din 1992 și rămânerea Crimeei în Ucraina. Rezultatul referendumului (nerecunoscut la nivel internațional) a fost decizia populației (83,1% participare la vot) de a deveni parte a Federației Ruse (96,77% din voturile exprimate). (Rusia Today, 2014).

Ulterior, sub motivația necesității de a proteja drepturile cetățenilor ruși și a vorbitorilor de rusă din sud-estul Ucrainei, separatiști din regiunile Donetsk și Luhansk au organizat referendumuri similare pentru a-și declara independența față de Ucraina.

Declarațiile de independență ale separatiștilor din Donetsk și Luhansk au condus la transformarea disensiunilor etnice în conflicte armate deschise între forțele de securitate ucrainene și separatiști susținuți de forțe paramilitare și militare

ruse (Declarația Secretarului general al NATO, 2014). Pe acest fond de disoluție generalizată a autorității statale, combinat cu acțiuni de război clasic, război informațional și acțiuni hibride concertate, a avut loc, pe 17 iulie 2014, doborârea cursei aeriene malaeziene MH 17 deasupra spațiului aerian ucrainean (Hrabove).

MH 17 decolase de la Amsterdam către Kuala Lumpur pe 17 iulie 2014, având la bord 283 de pasageri și 15 membri ai echipajului (Declarația Secretarului general al NATO). Traectoria zborurilor Amsterdam – Kuala Lumpur trecea, în mod uzual, pe deasupra teritoriului ucrainean, mai precis a regiunii Donetsk, unde acum aveau loc lupte armate implicând armament de calibru mare, inclusiv mijloace antiaeriene. Cu toate acestea, se presupunea că tehnică militară capabilă să doboare un avion civil aflat la o altitudine de peste 10.000 de metri² nu există în posesia separatiștilor, ci doar în posesia forțelor militare ucrainene sau ruse, deși rapoarte diverse din surse deschise informau frecvent cu privire la posibila preluare a unor astfel de mijloace de către separatiști din bazele forțelor naționale ocupate³ sau la transferul unor astfel de capacități din Federația Rusă în teritoriile separatiste (lansatorul de rachete antiaeriene BUK-M1)⁴. Ca urmare, restricțiile de zbor notificate la acea dată (Notice to Airmen – NOTAM) prevedeau obligativitatea zborurilor la peste 9.700 de metri, dar nu interzicerea acestora deasupra zonei de conflict.

Deși doborârea MH 17 nu a fost revendicată sau asumată de nicio entitate până în prezent, comunicații interceptate ale separatiștilor din regiune imediat după impact au dezvăluit convingerea acestora că reușiseră să doboare o aeronavă militară ucraineană AN-26⁵.

Raportul oficial⁶ al autorității aeronautice olandeze (Dutch Safety Board) a concluzionat că motivul prăbușirii aeronavei a fost detonarea, în apropierea acesteia, a unui focos 9N314M, care echipa o rachetă 9M38 trasă de un sistem sol-aer Buk. De asemenea, raportul menționează că, în săptămâna premergătoare doborârii MH 17, 888 de curse aeriene au tranzitat zona de conflict de deasupra teritoriului ucrainean, expunându-se aceluiași riscuri de securitate, riscuri neidentificate în mod adecvat de nicio entitate națională sau internațională.

² Notă: Conform datelor oficiale, aeronava Boeing 777 zbura la o altitudine de 10.100 metri, <https://libraryonline.erau.edu/online-full-text/ntsb/miscellaneous-reports/mh17-crash-en.pdf>, accesat la 18 octombrie 2020.

³ La 6 iunie 2014, conform *The International New York Time*.

⁴ La 11 iunie 2014, *Argumenty nedeli*.

⁵ Pe 14 iunie 2014, aceștia doborâseră un avion IL-76 al Forțelor Aeriene ale Ucrainei aflat pe traiectoria de aterizare pe Aeroportul Internațional din Luhansk, provocând moartea a 49 de militari, iar pe 14 iulie 2014, doborâseră un avion de transport AN-26 aparținând aceluiași FA ucrainene, care zbura la o altitudine de 6.500 metri, clamând, pe rețelele sociale, succesul ca urmare a utilizării unui complex Buk-M1 confiscat de la FA ucrainene și operaționalizat prin forțe proprii, <https://libraryonline.erau.edu/online-full-text/ntsb/miscellaneous-reports/mh17-crash-en.pdf>, accesat la 18 octombrie 2020.

⁶ Rapoartele oficiale ale autorității pot fi consultate în limba engleză la adresa <https://www.onderzoekraad.nl/en/page/3546/crash-mh17-17-july-2014>, accesat la 18 octombrie 2020.

Lecții învățate

Cursul de acțiune cel mai favorabil, din punctul de vedere al serviciilor de informații, ar fi fost ca, în urma unei cooperări ireproșabile, informațiile din mass-media privind existența în mâinile combatanților din regiunile separatiste ucrainene a unei tehnici militare capabile să doboare o aeronavă de pasageri civilă care zboară la peste 10.000 de metri să fie verificate de experți militari și infirmate sau confirmate cu un grad de acuratețe care să permită, ulterior, transmiterea informației spre decizie autorităților competente. Coroborarea datelor tehnice ale mijloacelor militare sol-aer din zonă cu informațiile privind doborârea altor aeronave și transferul constant de tehnică militară la granița ucraineano-rusă, precum și experiența de luptă proprie conflictelor armate, pe timpul cărora dezinformarea și absența profesionalismului conduc frecvent la acțiuni violente soldate cu pierderi neintenționate de vieți omenești, ar fi putut genera un produs informativ util pentru decidenți.

Un alt curs de acțiune favorabil ar fi fost ca informația națională privind probabilitatea existenței unei astfel de capacități în zona de conflict să fie transmisă structurii europene însărcinată cu fuzionarea informațiilor naționale (SIAC) și prezentarea integrată de către aceasta a unui produs informativ adecvat decidenților europeni. Astfel, Agenția de Securitate Aeriană Europeană (European Union Aviation Safety Agency – EASA) ar fi putut fi informată corespunzător și ar fi putut emite o avertizare operatorilor aeriene europeni și informa, mai departe, Organizația Internațională Aviatică Civilă (International Civil Aviation Organization – ICAO), care are ca atribuție emiterea avertizărilor formale operatorilor aeriene la nivel internațional.

Un alt element important care ar fi condus la evitarea doborârii cursei MH 17 ar fi fost o mai bună cooperare între instituțiile responsabile ucrainene și europene din domeniul securității aeriene sau de informații, mai ales în condițiile existenței unor cazuri similare, chiar dacă implică zboruri efectuate la altitudini mai mici (până la 7.000 de metri). Închiderea spațiului aerian național deasupra regiunii aflate în conflict, care este o prerogativă națională, ar fi fost o măsură de prevenire firească, în consens cu politicile de securitate naționale și internaționale și ar fi condus la evitarea pierderii vieților celor 298 de cetățeni din 10 țări.

Eșecul preîntâmpinării doborârii cursei aeriene MH 17 a arătat cum un conflict regional insuficient monitorizat și analizat poate avea consecințe majore asupra securității cetățenilor europeni sau de pe alte continente și poate prezenta un potențial de escaladare militară internațională dacă în rândul pasagerilor s-ar fi aflat cetățenii unor națiuni cu capacitate ridicată de ripostă militară și conduceri autoritare, înclinate spre soluționarea militară a diferendelor cu alte entități.

Interesul european privind o monitorizare foarte atentă a conflictului armat și evitarea unei astfel de situații tragice ar fi trebuit să fie cu atât mai mare, cu cât criza ucraineană a plecat de la dorința puternică a cetățenilor ucraineni, capabili de sacrificiul suprem pentru integrarea într-o organizație – Uniunea Europeană – care le servea drept model politic, economic, de securitate și social.

BIBLIOGRAFIE:

1. Lt.-col. Berbel-Lopez, F.R. (EUMS) (2018). Prezentare la cursul CSDP organizat de Colegiul European pentru Securitate și Apărare, cu sprijinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București.
2. Bush, G. Jr. (2010). *Decision Points*. New York: Crown Publishing Group.
3. Kariakina, A., Sergatskova, K., Kakhidze, A. (2017). *The Maidan Cases in Numbers and in Pictures*, https://en.hromadske.ua/posts/the_maidan_cases, accesat la 27 septembrie 2020, coroborat cu documentele Amnesty International, <https://www.rferl.org/a/ukraine-maidan-justice-victims-amnesty-fifth-anniversary/29779358.html>, accesat la 27 septembrie 2020.
4. Lassche, D., *Militaire Spectator*, <https://www.militairespectator.nl/thema/internationale-samenwerking/artikel/eu-militarystaff-frog-boiling-water>, accesat la 12 august 2020.
5. Plame, V. (2007). *Fair Game: My Life as a Spy, My Betrayal by the White House*. New York: Editura Simon and Schuster.
6. Powell, C. (2003). *My American Journey*. New York: Editura Ballantine Books.
7. Rasmussen, A.F. *Declarațiile oficiale ale Secretarului General NATO privind poziția NATO față de criza Rusia – Ucraina*, https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_110643.htm, accesat la 27 septembrie 2020.
8. Rice, C. (2011). *No Higher Honor: A Memoir of My Years in Washington*. Random House Audio.
9. Salmi, I., fost director al INTCEN, interviu în publicația *Moondial Nieuws* din Belgia, <https://www.mo.be/en/interview/ilikka-salmi-eu-s-007>, accesat la 13 septembrie 2020.
10. Wirtz, J.J. (2001). *Intelligence to Please? The Order of Battle Controversy During the Vietnam War*. Political Science Quarterly.
11. Broșura de prezentare a EUMS, https://www.cvce.eu/en/obj/information_brochure_on_the_european_union_military_staff_eums-en-1bcbd497-c5e3-4b7a-ab54-9e392e0c1483.html, accesat la 13 septembrie 2020.
12. Council Decision 2001/80/CFSP din 22.01.2001, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:r00006&from=EN>, accesat la 13 septembrie 2020.
13. Declarația franco-britanică de la Saint-Malo, https://www.cvce.eu/content/publication/2008/3/31/f3cd16fb-fc37-4d52-936f-c8e9bc80f24f/publishable_en.pdf, accesat la 3 august 2020.
14. Rapoartele oficiale ale autorității aeronautice olandeze (Dutch Safety Board), <https://www.onderzoeksraad.nl/en/page/3546/crash-mh17-17-july-2014> și <https://libraryonline.erau.edu/online-full-text/ntsb/miscellaneous-reports/mh17-crash-en.pdf>, accesat la 23 septembrie 2020.
15. Revista *Impetus*, editată de EUMS, nr. 17 din primăvara/vara anului 2014, http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/csdp/structures-instruments-agencies/eu-military-staff/images/impetus_springsummer_14.pdf, accesat la 3 august 2020.
16. Idem, nr. 28 din toamna/iarna anului 2019, https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eums_impetus_28_final_web.pdf, accesat la 13 septembrie 2020.
17. Site-ul oficial al EEAS, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/3602/Organizationchart, accesat la 23 august 2020.
18. *Treaty on European Union*, Titlul I, art. 4, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, accesat la 13 septembrie 2020.
19. Tratatul de la Maastricht, Titlul V – *Provisions on a Common Foreign and Security Policy*, https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, accesat la 13 septembrie 2020.

INFLUENȚA MIGRAȚIEI ASUPRA SECURITĂȚII SOCIETALE IN UNIUNEA EUROPEANĂ

Drd. Delia-Mihaela MARINESCU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Complexitatea și globalizarea migrației constituie caracteristici normale de funcționare și evoluție a Uniunii Europene, confruntată, în prezent, cu pandemia de COVID-19, care va accentua riscurile de securitate existente. De asemenea, actualul context le va impune statelor membre, dar și, într-o măsură mai redusă, Alianței Nord-Atlantice, ca alianță politico-militară, adoptarea unor decizii importante integrante, legate atât de criza umanitară a refugiaților, corelată cu asigurarea măsurilor de sănătate publică, precum și de impactul economic și social al acestora asupra securității societale.

Articolul prezintă modul în care UE se preocupă în mod permanent de gestionarea crizei migrației și a refugiaților, încercând să perfecționeze cadrul juridic în materie, migrația aducând atât beneficii, cât și costuri pentru spațiul de libertate, securitate și justiție al UE.

Concluzia care se desprinde din analiza efectuată este că migrația poate reprezenta, în anumite condiții, o amenințare fundamentală la adresa coeziunii și identității societății, componente fundamentale ale securității societale, concept dezvoltat de Școala de la Copenhaga, fiind considerată sursa principală a insecurității societale.

Cuvinte-cheie: migrație, securitate societală, legislație, Uniunea Europeană, mobilitate.

INTRODUCERE

Principiu esențial al construcției comunitare, *libertatea de circulație* reprezintă una dintre cele patru libertăți fundamentale consacrate la nivel european (Beșteliu, Brumar, 2010, p. 79). Deși, inițial, în 1957, în *Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene*, libera circulație a persoanelor era legată de necesitatea de a găsi un loc de muncă într-un alt stat, reglementările europene garantând un statut juridic numai lucrătorilor migranți, ulterior, la nivelul anului 1992, în *Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE)* și, apoi, în 2007, în *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (TFUE)*, sfera de aplicare a acestui concept a devenit mult mai largă, prin luarea în considerare atât a protecției extinse acordate membrilor de familie ai migranților, cât și a diverselor rațiuni care stau la baza deciziei de schimbare a statutului de reședință.

Importanța fenomenului migrației și impactul asupra securității societale a Uniunii Europene rezultă din complexitatea lui și din implicațiile pe care le creează atât la nivel legislativ, prin necesitatea adoptării unui cadru normativ eficient în vederea controlului migrației și al asigurării unui statut juridic apt să ofere drepturi migranților în țara-gazdă, cât și la nivel social și cultural.

În prezent, migrația internațională reprezintă un veritabil liant atât între statele membre ale Uniunii Europene, cât și cu state terțe, fenomenul globalizării având un rol determinant în creșterea migrației.

Dacă, în primele tratate ale Comunității Economice Europene se identificau reglementări juridice diferențiate între statele europene, care făceau ca migrații să fie supuși regulilor jurice din țara-gazdă, odată cu crearea Uniunii Europene s-au adoptat, de către instituțiile și organismele UE, politici unitare, aplicabile la nivelul tuturor statelor membre.

În acest context, Uniunea Europeană adoptă măsuri unitare pentru gestionarea fluxurilor migratorii în vederea păstrării diversității culturale și gestionării provocărilor multiple, cu asigurarea respectării caracterului universal al drepturilor omului (Corlățean, 2012, p. 14). Astfel, analiza fenomenului migrației, ca amenințare la adresa securității societale a Uniunii Europene, trebuie să fie raportată la evoluția construcției comunitare, dar și a statelor membre, ținându-se cont de aspectele particulare ale societății în care migranții trăiesc și lucrează.

Complexitatea fenomenului migrației determină factorii de decizie să adopte măsuri în domeniu, în funcție de politicile Uniunii Europene, ale statelor membre, dar și de asigurare a tuturor drepturilor migranților.

Deși, în mod tradițional, reglementările europene au caracter cuprinzător, ele trebuie să fie apte să asigure implementarea unor principii generale care să ducă la controlul migrației, dar și la combaterea migrației ilegale, aceste măsuri putând fi dispuse doar printr-o cooperare internațională eficientă.

INFLUENȚELE MIGRAȚIEI ASUPRA PIEȚEI MUNCII

Migrația constituie una dintre principalele surse ale deficitului forței de muncă în statele de proveniență ale migranților, preponderent în țările sărace și în curs de dezvoltare. Astfel, din perspectiva angajatorilor, plecarea forței de muncă reprezintă o frână în dezvoltarea economică a anumitor regiuni, afectând nivelul de dezvoltare al zonelor respective, materializată prin imposibilitatea de a răspunde în totalitate la cerințele pieței, prin reducerea capacității de producție.

Majoritatea migranților iau decizia de a își părăsi țara de origine, în general, din rațiuni de ordin financiar, pentru găsirea unui loc de muncă mai bine plătit sau pentru dezvoltarea pe plan profesional, pentru asigurarea unui nivel de trai decent pentru întreaga familie.

Problemele care determină migrația au la bază nivelul scăzut de salarizare, proliferarea muncii „la negru” în anumite sectoare de activitate, cum ar fi construcțiile, și lipsa calificării pentru prestarea unei anumite activități.

Deși, în mod tradițional, referirile la migrație în UE fac trimitere la dimensiunea externă a acestui fenomen, nu trebuie neglijată nici migrația internă în interiorul Uniunii, care, de asemenea, are un puternic impact asupra securității naționale și zonale.

În acest context, aducerea unor cetățeni străini pentru a lucra în anumite domenii, în care cerința pentru forța de muncă este mai mare, are efecte mult mai ample, prin implicarea mai multor state, astfel că este preferabil ca angajatorii să se orienteze inițial spre găsirea unor soluții în cadrul aceleiași regiuni în vederea suplinderii deficitului de personal și, ulterior, să încerce să angajeze emigranți. Această posibilitate ar avea un impact mai redus în sfera socială, privind viața de familie, în condițiile în care migrația internațională reprezintă un puternic element perturbator al vieții private, prin ruperea legăturilor de familie.

În ciuda faptului că, în multe ramuri de activitate, dezvoltarea tehnologică tinde să reducă deficitul uman, totuși, lipsa personalului constituie un factor destabilizator al pieței muncii.

Este de remarcat, de asemenea, că, la angajare, sunt preferate zonele metropolitane în dauna regiunilor subdezvoltate, avându-se în vedere multitudinea de oportunități și varietatea de domenii în care o persoană cu o calificare clară își poate găsi un loc de muncă.

Beneficiile aduse de migranți Uniunii Europene, în ansamblul său, nu trebuie raportate strict la progresul economic și la avantajele aduse pieței muncii, ci trebuie avută în vedere și problematica socială a integrării migranților în statele europene, cu respectarea diversității, a tradițiilor și a culturii din țările de proveniență, mai ales în condițiile în care migrația este un fenomen reversibil, care nu mai poate fi apreciat ca imprevedibil.

Deși, în cele mai multe cazuri, piața muncii este privită doar din perspectiva găsirii unui loc de muncă, este esențial a fi abordată și problematica educațională, cu preponderență formarea continuă pentru ocuparea unui anumit post, mai ales în contextul în care majoritatea celor care migrează sunt tineri în cautarea dezvoltării personale și profesionale, pe fondul lipsei unor oportunități reale de angajare în țara de origine. Astfel, se remarcă faptul că migrația nu trebuie raportată exclusiv la muncitorii necalificați, ci și la persoanele care aleg să își perfecționeze pregătirea profesională într-un alt stat și să ocupe posturi de mare responsabilitate, ce implică un înalt grad de cunoștințe în materie, de aceea este foarte importantă recunoașterea calificărilor și a diplomelor obținute în alte state.

În strânsă legătură cu evoluția fenomenului migrației, trebuie analizată și discriminarea, în condițiile în care, nu de puține ori, migranții sunt victime ale unor inegalități faptice și juridice, dar și ale unor stereotipuri.

În virtutea respectării principiilor egalității de tratament și ale nediscriminării, care sunt universal recunoscute (Muscalu, 2015, p. 289), statutul juridic al diferitelor categorii de migranți se impune să fie la fel, indiferent de motivul care a stat la baza deciziei de a lucra în alt stat; totodată, migranții trebuie să aibă privilegii egale cu cetățenii țării de destinație, în privința posibilităților de promovare, a condițiilor generale de muncă și a salarizării pentru respectarea obiectivelor fundamentale ale Organizației Internaționale a Muncii, care se referă la asigurarea egalității de șanse pentru toți salariații (Ștefănescu, 2010, p. 672), dar și pentru a răspunde nevoii de a proteja drepturile fundamentale ale omului (Tofan, Petrișor, 2013, p. 14).

Migrația forței de muncă reprezintă un proces normal pentru orice societate democratică, fiind absolut indispensabilă pentru bunul mers al progresului economic, constituind o oportunitate pentru cetățenii statelor mai slab dezvoltate. De aceea, tendința generală este de migrație înspre zonele cu industrie mai performantă, cu sisteme de protecție socială mai permissive, care să confere premise reale de integrare în sfera profesională, dar și în viața socială.

IMPACTUL MIGRAȚIEI ASUPRA SECURITĂȚII SOCIETALE DIN ROMÂNIA

În mod tradițional, România nu este o țară-gazdă, ci este o cale de plecare spre alte zone europene. Din statisticile efectuate în România (Peticilă, 2019), rezultă că numărul bărbaților care părăsesc țara este mai mare decât cel al femeilor, fiind, în general, tineri care provin din zone slab dezvoltate, aflați în căutarea unui nivel de trai mai bun.

În acest context, sub aspect demografic, perspectivele în ceea ce privește evoluția României arată o tendință de îmbătrânire a populației rămasă în țară și crearea unui dezechilibru la nivelul societății, care, dublat de dificultăți economice în anumite sectoare, poate duce la afectarea securității, cu atât mai mult, cu cât numărul imigranților în România este, conform statisticilor, de 8,9 la 1.000 de locuitori la nivelul anului 2018 (Institutul Național de Statistică).

La fel ca și în Uniunea Europeană, și în România, gestionarea problematicii migrației reprezintă o provocare adusă securității societale. În mod cert, România, ca stat membru cu drepturi depline al Uniunii Europene, trebuie să aibă atât o abordare a fenomenului migrației, cât și una a garantării securității societale în acord cu standardele europene în domeniu, susținând eforturile Comisiei Europene în ceea ce privește: elaborarea și aplicarea unei politici colective în materia gestionării migrației și securității frontierelor; monitorizarea eficientă a Fondului fiduciar regional al UE ca răspuns la criza siriană; în ceea ce privește asistența medicală și educația, care să prevină pierderea de vieți omenești și activitățile infracționale de exploatare a migrației; să manifeste o preocupare activă cu privire la caracterul incipient al sprijinirii integrării pe piața muncii și a oportunităților de angajare oferite refugiaților, în contextul schimbărilor de pe piața muncii generate de planurile Uniunii Europene de combatere a schimbărilor climatice, de politica de promovare a economiei circulare și a societății digitale; să dezvolte modalitățile de consultare și informare a populației referitoare la pregătirea proiectelor de infrastructură de gestionare a deșeurilor și a apei în zonele hotspot, ca măsură de ocrotire a mediului în zonele hotspot care se confruntă cu cea mai mare presiune a fenomenului migraționist (Hotărârea nr. 24/8 septembrie 2020) .

Atât România, cât și Uniunea Europeană nu pot ramâne indiferente la tragedii umanitare legate de migrație, care se produc în interiorul statelor membre, cum a fost cea a incendiului din 9 septembrie 2020, care a mistuit tabăra de refugiați Moria din insula grecească Lesbos. În tabără erau aproximativ 12.600 de refugiați și migranți, în condițiile în care locul are o capacitate de doar 2.800 de persoane

(Deutsche Welle) și, în plus, se afla în carantină din cauza unui focar de coronavirus. De altfel, existența și modul de gestionare a acestei tabere au produs permanent nemulțumirea localnicilor .

Tragedia de la Moria a urgentat adoptarea, la 23 septembrie 2020, a propunerii Comisiei Europene de implementare a noului „*Pact european asupra migrației și azilului*” (Jurnalul oficial al UE, 2020), care propune modificarea regulilor de azil și migrație, stabilind proceduri eficiente și mai rapide în cadrul sistemului de azil și migrație. În același context, asigură echilibrul între principiile partajării echitabile a responsabilității și solidarității pentru restabilirea încrederii între statele membre și în capacitatea Uniunii Europene de a gestiona migrația. Acest pact nou prevede introducerea unei proceduri integrate la frontieră, care include, pentru prima dată, o verificare premergătoare intrării, ce implică stabilirea identității tuturor persoanelor care trec fără permisiune frontierele externe ale UE sau care au fost debarcate în urma unor acțiuni de căutare și salvare, precum și efectuarea de controale medicale și de securitate, prelevarea amprentelor digitale și înregistrarea în baza de date Eurodac (ESO, 2020). Fiecare stat membru trebuie să contribuie în mod solidar în momente de criză, să ajute la stabilizarea întregului sistem, să sprijine statele membre care se confruntă cu presiuni exercitate de migrație. Mecanismul de solidaritate va acoperi diverse situații, printre care și debarcarea persoanelor în urma unor acțiuni de căutare și salvare, presiunea exercitată de migrație, situațiile de criză sau alte circumstanțe specifice.

Schimbarea de paradigmă în cooperarea cu țările terțe are rolul să impulsioneze și un sistem european comun de returnare, pentru ca normele UE în domeniul migrației să devină mai credibile, o guvernare comună pentru migrație, cu o mai bună planificare strategică pentru a se asigura alinierea politicilor UE cu a celor naționale, precum și o monitorizare sporită a gestionării migrației pe teren, pentru a consolida încrederea reciprocă.

Toate măsurile în domeniul migrației adoptate de Uniunea Europeană au impact direct și asupra garantării securității societale în România, modul rapid de implementare de către autorități fiind determinant.

IMPACTUL PANDEMIEI COVID-19 ASUPRA MIGRAȚIEI

Anul 2020 este un element de referință în istoria mondială, este anul în care toate statele se confruntă cu o criză globală, care a debutat cu un puternic impact în domeniul sănătății și care determină modificări importante la nivelul vieții oamenilor.

Lupta împotriva pandemiei COVID-19 nu reprezintă doar lupta pentru a învinge virusul, ci este un mod de a adapta la noile realități mondiale, la a face față unui nou sistem global care, pe lângă componenta medicală, presupune și consecințe asupra vieții economice, inclusiv în ceea ce privește migrația.

Apărut la finalul anului 2019 în orașul Wuhan din China, virusul SARS-COV2 s-a răspândit rapid în toate statele lumii, ceea ce a determinat Organizația Mondială a Muncii să stabilească existența unei pandemii (Chappell, 2020), ca urmare a numărului foarte mare de țări în care s-a răspândit și a persoanelor infectate, afectând sistemul de sănătate mondial.

Unul dintre factorii care au favorizat creșterea numărului de persoane testate pozitiv la COVID-19 l-a reprezentat și migrația circulară spontană, în condițiile în care multe dintre persoanele care veneau din zone cu un număr mare de cazuri prezentau simptome și exista un risc major de transmitere în familie și în comunitățile de destinație, având în vedere că, în România, conform cercetărilor efectuate (*GraphNets, 2020*), intrarea și răspândirea accelerată a virusului s-au realizat prin intermediul migrației. Principala sursă a răspândirii masive epidemiologice a virusului se consideră că a fost Italia, pacientul zero fiind un cetățean italian, venit în vizită la rudele sale din România.

De aceea, s-au adoptat măsuri graduale pentru încercarea de limitare a răspândirii virusului, în funcție de numărul de cazuri de îmbolnăvire.

Reglementările impuse în perioada pandemiei au fost similare în toate statele europene, fiind considerate absolut necesare pentru protejarea sănătății publice în contextul epidemiologic internațional generat de răspândirea virusului SARS-COV2, având caracter excepțional și fiind limitate în timp doar pentru perioada necesară reducerii extinderii virusului.

În ceea ce privește România, la data de 16 martie 2020, s-a adoptat Decretul nr. 195 (Sinteza, 2020), prin care s-a instituit starea de urgență pe teritoriul țării, ceea ce presupunea, pe de o parte, restrângerea mai multor drepturi, inclusiv a liberei circulații, iar pe de altă parte, adoptarea unor măsuri cu aplicabilitate graduală în domeniile ordine publică, economie, sănătate, piața muncii, justiție și afaceri externe. Totodată, același act normativ impunea închiderea frontierelor de stat, ceea ce, în mod evident, avea consecințe directe asupra migrației și izolarea sau carantinarea persoanelor provenite din zone considerate de risc, dar și a celor care iau contact cu acestea pentru o perioadă de 14 zile.

În plus, în același context, pe lângă restricțiile de circulație impuse între statele europene, s-au adoptat și limitări de circulație între orașe sau chiar și între cartiere

din același oraș, părăsirea domiciliului fiind permisă numai în situații excepționale, ceea ce, în mod evident, a afectat mobilitatea cetățenilor, inclusiv migrația.

Nerespectarea măsurilor legale avea drept consecințe atât plata unor amenzi în cuantum ridicat, cât și sancțiuni de ordin penal, faptele constituind infracțiunea de zădărnire a combaterii bolilor, prevăzută de art. 352 din Codul Penal.

În baza Decretului nr. 195/2020, s-au adoptat mai multe ordonanțe militare de către Ministerul Afacerilor Interne, care implementau măsuri punctuale, dozate în funcție de evoluția numărului de cazuri testate pozitiv la COVID-19.

Încă din prima ordonanță militară din data de 17 martie 2020, se suspendau zborurile economice înspre și dinspre țările cu un număr mare de cazuri de persoane infectate cu virusul SARS-COV2, măsura fiind necesară pentru limitarea răspândirii virusului în România, dar care avea un puternic impact asupra fenomenului migrator. În plus, pe lângă efectul vizibil al afectării liberei circulații între statele europene, pentru protecția interesului general al ocrotirii sănătății publice, măsurile adoptate în perioada stării de urgență și, ulterior, prelungite parțial în timpul stării de alertă au avut o puternică rezonanță asupra sectorului economic la nivel mondial (Forbes, 2020). Astfel, pandemia a avut ca efect colateral suspendarea activității anumitor sectoare de activitate în timpul stării de urgență, ceea ce a generat un număr mare de șomeri care nu au provenit numai din statul afectat în mod direct, fiind incluși în această categorie și migranții. Aceștia lucrau cu preponderență în sectorul turismului (Lazăr, 2020), care a suferit cel mai puternic impact, ca urmare a restricțiilor de circulație impuse de statele europene, fiind resimțite efectele și în activitățile conexe, cum ar fi în restaurante. În această industrie se estimează că 74% din activitate va fi închisă, ceea ce va duce la 8,4 milioane de locuri de muncă pierdute la nivel european (Albu).

În acest context, Uniunea Europeană a stabilit că este necesară alocarea finanțării (Savu, 2020) către statele membre pentru protecția angajaților și a angajatorilor afectați de pandemie, România primind un ajutor de patru miliarde de euro sub formă de împrumut pentru menținerea locurilor de muncă până la redresarea completă a economiei. (Văduva, 2020). Aceasta se aplică atât lucrătorilor naționali, cât și migranților, în contextul în care multe societăți multinaționale care prestau activitate în domenii compatibile cu derularea muncii online au preferat, încă de la începutul pandemiei, să nu mai impună angajaților prezența fizică la sediu, ci să încurajeze munca de la domiciliu, ceea ce duce la o scădere substanțială (Marinescu, Căpuș, 2020) a cheltuielilor făcute cu spațiile în care se desfășoară activitatea, dar și la o creștere a productivității muncii.

Astfel, lucrătorii au plecat în statele de origine și continuă să desfășoare activitate online, ceea ce poate reprezenta o reducere de costuri pentru aceștia și o restructurare totală a percepției despre migrație, cu scopul de a găsi un loc de muncă mai bun într-un alt stat, în condițiile în care se constată că se poate desfășura activitate prin telemuncă, cu o remunerație la standardele din statul de origine al angajatorului, dar fără a fi deznăscut din familia de origine.

CONCLUZII

Migrația reprezintă o realitate a societății europene actuale, care va continua să existe atât timp cât vor exista decalaje economice și financiare între statele membre ale Uniunii Europene, dar și raportat la statele non-UE, fluctuațiile ei fiind în strânsă legătură cu evoluția dezvoltării statelor.

Componentă esențială a conceptului european de spațiu al libertății, egalității și justiției, fenomenul migrației se axează, în principal, pe integrarea migranților în statele de destinație și pe garantarea egalității acestora cu cetățenii statului respectiv în vederea respectării nediscriminării, principiu matricial al protecției internaționale a drepturilor omului (Sudre, 2006, p. 202).

Deși, de-a lungul timpului, au fost adoptate mai multe măsuri europene pentru combaterea migrației ilegale, aceasta continuă să rămână o provocare pentru spațiul european, care aduce atingere securității societale a statelor membre.

Pentru adoptarea unor politici eficiente în domeniu, se impune a se avea în vedere și problemele practice din sfera migrației identificate în statele europene, reușita implementării măsurilor depinzând în mod cert de specificul zonelor în care urmează a fi aplicate, în contextul diferențelor existente atât între state, cât și în cadrul aceluiași stat.

Deși migrația poate aduce, în anumite circumstanțe, și un grad de pozitivitate statelor de destinație, în principal din perspectiva competitivității pe piața muncii, totuși nu trebuie neglijate și aspectele negative, importante în contextul impactului social (Roman, Voicu, 2010, p. 64) deosebit produs și asupra vieții de familie a migranților.

În contextul pandemiei generate de virusul COVID-19, conceptul de migrație la nivel european a căpătat noi valențe, cu referire la migrația forțată, inclusiv între statele membre ale UE, legată de circumstanțe disperate, circulația persoanelor între state fiind puternic afectată, iar impactul masiv urmând a se resimți pe parcursul mai multor ani (Chapagain).

Aplicarea eficientă a măsurilor privitoare la migrație trebuie să presupună o responsabilitate partajată între Uniunea Europeană și statele membre,

cu elaborarea unor decizii apte să asigure menținerea securității societale europene și pentru respectarea legăturii indivizibile între drepturile civile și politice, pe de o parte, și, pe de altă parte, drepturile economice și sociale (Renucci, 2009, p. 10).

BIBLIOGRAFIE:

1. Beșteliu, R.M., Brumar, C. (2010). *Protecția internațională a drepturilor omului. Note de curs*. Ediția a V-a. București: Editura Universul Juridic.
2. Corlățean, T. (2012). *Protecția europeană și internațională a drepturilor omului*. București: Editura Universul Juridic.
3. Dumitrescu, M., Căpuș, L. (2020). *Telemunca vs. munca la domiciliu în contextul COVID-19. Conformări și riscuri din perspectiva GDPR*, <https://www.juridice.ro/679495/telemunca-vs-munca-la-domiciliu-in-contextul-covid-19-conformari-si-riscuri-din-perspectiva-gdpr.html>, accesat la 22 septembrie 2020.
4. Lazăr, M. (2020). Digi 24, https://www.digi24.ro/stiri/economie/2020-anul-catastrofei-pentru-industria-turismului-este-de-departe-cea-mai-grava-criza-din-istorie-1307918?__grsc=cookieIsUndef0&__grts=53378886&__grua=ce4e9e986b0fbc713624d54b83c36283&__grn=1, accesat la 12 septembrie 2020
5. Muscalu, L.-M. (2015). *Discriminarea în relațiile de muncă*. București: Editura Hamangiu.
6. Peticilă, M. (2019). *În 2018, România a avut cea mai mare migrație din ultimii 9 ani: populația unui oraș cât Ploiești a plecat din țară*, <https://www.edupedu.ro/in-2018-am-avut-cea-mai-mare-migrație-din-ultimii-9-ani-populația-unui-oras-cat-ploiesti-a-plecat-din-tara/>, accesat la 1 septembrie 2020.
7. Renucci, J.-F. (2009). *Tratat de drept european al drepturilor omului*. București: Editura Hamangiu.
8. Sudre, F. (2006). *Drept european și internațional al drepturilor omului*. București: Editura Polirom.
9. Ștefănescu, I.T. (2010). *Tratat teoretic și practic de drept al muncii*. București: Editura Universul Juridic.
10. Tofan, M., Petrișor, M.-B. (2013). *Dreptul muncii. Curs universitar*. București: Editura Hamangiu.
11. Văduva, D. (2020). *Pandemia COVID-19 a accelerat digitalizarea companiilor. Elemente cheie ale procesului de transformare*, <https://blog.pwc.ro/2020/06/04/pandemia-covid-19-a-accelerat-digitalizarea-companiilor-elemente-cheie-ale-procesului-de-transformare/>, accesat la 13 septembrie 2020.
12. Voicu, C. (2010). *Economie teoretică și aplicată*. Vol. XVII, nr. 7(548), http://www.store.ectap.ro/articole/484_ro.pdf, accesat la 3 octombrie 2020.
13. ESO (2020). *Communication on a New Pact on Migration and Asylum*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/qanda_20_1723, accesat la 13 septembrie 2020.
14. *GraphNets* (2020), https://unibuc.ro/un-grup-de-cercetatori-de-la-universitatea-din-bucuresti-a-modelat-statistic-primele-18-zile-de-circulație-a-covid-19-in-România-2/?fbclid=IwAR2Im4CDeCgxUnqrzKA5bTg70-FIbQ-4aCx5JXpBDk7ASZ5x6jOCeCp_Bss, accesat la 3 septembrie 2020.

15. Institutul Național de Statistică (2019). *Tendențe sociale*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics/ro, accesat la 1 septembrie 2020.
16. *Jurnalul oficial al UE* (2020), https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:85ff8b4f-ff13-11ea-b44f-01aa75ed71a1.0008.02/DOC_1&format=PDF&https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:85ff8b4f-ff13-11ea-b44f-01aa75ed71a1.0008.02/DOC_2&format=PDF, accesat la 29 septembrie 2020.
17. Studiu: *Harta propagării infecției cu coronavirus în România* (2020), <https://www.revistasinteza.ro/studiu-harta-propagarii-infectiei-cu-coronavirus-in-romania>, accesat la 12 septembrie 2020.
18. *Tabăra de refugiați Moria în flăcări*, <https://www.dw.com/ro/tab%C4%83ra-de-refugia%C8%9Bi-moria-%C3%AEn-fl%C4%83c%C4%83ri/a-54863219>, accesat la 29 septembrie 2020.
19. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics/ro, accesat la 1 septembrie 2020.
20. <https://www.edupedu.ro/in-2018-am-avut-cea-mai-mare-migrație-din-ultimii-9-ani-populatia-unui-oras-cat-ploiesti-a-plecat-din-tara/>, accesat la 1 septembrie 2020.
21. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/229857>, accesat la 1 septembrie 2020.
22. <https://www.dw.com/ro/opinie-nu-suntem-%C3%AEn-stare-de-nimic-la-moria/a-54905440>, accesat la 21 septembrie 2020.
23. <https://www.dw.com/ro/tab%C4%83ra-de-refugia%C8%9Bi-moria-%C3%AEn-fl%C4%83c%C4%83ri/a-54863219>, accesat la 11 septembrie 2020.
24. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:85ff8b4f-ff13-11ea-b44f-01aa75ed71a1.0008.02/DOC_1&format=PDF, accesat la 11 septembrie 2020.
25. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/qanda_20_1723, accesat la 1 septembrie 2020.
26. <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2020/03/11/814474930/coronavirus-covid-19-is-now-officially-a-pandemic-who-says?t=1601362103707>, accesat la 12 septembrie 2020.
27. https://unibuc.ro/un-grup-de-cercetatori-de-la-universitatea-din-bucuresti-a-modelat-statistic-primele-18-zile-de-circulatie-a-covid-19-in-România-2/?fbclid=IwAR2Im4CDeCgxUnqrzKA5bTg70-FIbQ-4aCx5JXpBDk7ASZ5x6jOCeCp_Bss, accesat la 12 septembrie 2020.
28. <https://www.revistasinteza.ro/studiu-harta-propagarii-infectiei-cu-coronavirus-in-romania>, accesat la 12 septembrie 2020.
29. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/223831>, accesat la 1 septembrie 2020.
30. <https://www.forbes.ro/efectele-coronavirusului-asupra-economiei-si-masurile-luate-de-statele-europene-pentru-ajuta-firmele-afectate-155207>, accesat la 1 septembrie 2020.
31. https://www.digi24.ro/stiri/economie/2020-anul-catastrofei-pentru-industria-turismului-este-de-departe-cea-mai-grava-criza-din-istorie-1307918?__grsc=cookiesUndefined0&__grts=53378886&__grua=ce4e9e986b0fbc713624d54b83c36283&__grnn=1, accesat la 1 septembrie 2020.
32. https://academiaromana.ro/SARS-CoV-2/doc/d08-Impactul_macro-economic_al_COVID-19.pdf, accesat la 1 septembrie 2020.
33. <https://blog.pwc.ro/2020/06/04/pandemia-covid-19-a-accelerat-digitalizarea-companiilor-elemente-cheie-ale-procesului-de-transformare>, accesat la 1 septembrie 2020.
34. <https://www.juridice.ro/679495/telemunca-vs-munca-la-domiciliu-in-contextul-covid-19-conformari-si-riscuri-din-perspectiva-gdpr.html>, accesat la 2 octombrie 2020.
35. http://www.store.ectap.ro/articole/484_ro, accesat la 2 octombrie 2020.
36. <https://www.orange.ro/info/news/mediafax/article/2972067>, accesat la 2 octombrie 2020.

ETAPE IMPORTANTE ÎN DEZVOLTAREA CAPACITĂȚII UE DE A DERULA ANGAJAMENTE OPERAȚIONALE INDEPENDENTE. STUDIU DE CAZ – OPERAȚIA ARTEMIS

Dragoș ILINCA

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

În cursul anului 2003, Uniunea Europeană a decis dezvoltarea ritmului operațional prin lansarea primei sale operații militare autonome în Republica Democrată Congo. Cunoscută sub numele de „Operația Artemis”, aceasta a reprezentat o etapă esențială în dezvoltarea profilului autonom al UE în domeniul managementului crizelor.

Prin utilizarea studiului de caz al Operației Artemis ca metodă de cercetare, mi-am propus ca, în acest articol, să scot în evidență definirea parametrilor viitorului design operațional al UE, în mod particular pentru stabilirea cadrului conceptual asociat dezvoltării capabilităților de reacție rapidă, în special Grupurile de Luptă. Din această perspectivă, Artemis a avut un rol esențial în adaptarea cooperării europene la provocările planificării și executării obiectivelor în medii operaționale solicitante.

Cuvinte-cheie: apărare europeană, UE-NATO, Misiunile Petersberg, grupurile de luptă, UE.

CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE PRIVIND DEZVOLTAREA DIMENSIUNII DE SECURITATE ȘI APĂRARE LA NIVELUL UE

Încă din primele sale etape de dezvoltare, cooperarea europeană în domeniul apărării s-a focalizat asupra evoluției capacității operaționale pentru a permite îndeplinirea întregului set de misiuni Petersberg. Din această perspectivă, cadrul normativ adoptat de Consiliul European, în decembrie 1999, indica opțiunile pe care UE le poate utiliza în planificarea și dislocarea propriilor angajamente operaționale. Acestea includeau două posibilități vizând utilizarea capabilităților NATO, respectiv derularea de operații autonome, pe baza contribuțiilor statelor membre. Prima opțiune, derivată din cadrul de cooperare UE-NATO (centrat pe Acordurile „Berlin+”), a fost folosită în Balcanii de Vest, unde UE și-a asumat principalele responsabilități pentru gestionarea evoluțiilor de securitate.

La începutul lunii iunie 2003, Uniunea Europeană a adoptat planul operațional și decizia de lansare a primei operații de management al crizelor (Official Journal of European Union 2003, L147, 14.06.2003, p. 42), care urma să fie dislocată câteva zile mai târziu în Republica Democrată Congo. Cunoscută, ulterior, sub numele de „Operația Artemis”, aceasta a reprezentat unul dintre elementele principale de noutate ale agendei internaționale ale acelei perioade. De asemenea, se încadra într-un complex extrem de important, atât pentru demersurile de dezvoltare a rolului UE în domeniul securității și apărării, cât și în ceea ce privește evoluția situației de securitate de pe continentul african. Astfel, decizia de lansare a unui astfel de angajament operațional trebuie privită din mai multe perspective.

În primul rând, momentul lansării se înscria într-o secvență temporală inițială, dar, în egală măsură, decisivă pentru evoluția cooperării europene în domeniul securității și apărării. Originile conceptuale ale acestui tip de abordare pot fi identificate cu ușurință în cadrul Declarației franco-britanice, adoptată în decembrie 1998, la St. Malo, prin care era subliniată necesitatea realizării capacității UE de a putea lansa și derula operații de management al crizelor în mod autonom (Rutten, 2001, pp. 8-10). Ulterior, acest obiectiv a fost încadrat în deciziile adoptate de Consiliul European de la Helsinki (9-10 decembrie 1999), vizând dezvoltarea primului obiectiv global al UE (EU Headline Goal – HLG) în domeniul militar, sub egida proaspăt lansatei Politici Europene de Securitate și Apărare (PESA). Acesta viza crearea, până în 2003, a unei forțe de reacție cu un efectiv de 50-60.000 de militari, capabilă să fie dislocată în 60 de zile și putând fi menținută în teatru până la un an (Rutten, pp. 82-92).

Pe acest fond, lansarea unui angajament autonom venea să individualizeze profilul și contribuția UE. De asemenea, trebuie privit ca un rezultat direct al ambițiilor politice asociate acestui proces, fenomen care marchează prima jumătate a anului 2003, prin progrese semnificative în dezvoltarea rolului operațional al UE. În acest context, s-au plasat lansarea, la 1 ianuarie 2003, a misiunii de poliție civilă din Bosnia-Herțegovina (EUPM BiH), urmată de dislocarea, în Macedonia, la 31 martie 2003, a primei operații militare a UE, cunoscută sub numele de *Operația Concordia*. Dezvoltată ca o formulă de preluare a misiunilor derulate de NATO, prin intermediul misiunii „*Allied Harmony*”, Concordia își găsea fundamentul normativ în Acordurile de cooperare operațională încheiate între NATO și Uniunea Europeană la mijlocul lunii decembrie 2002. Cunoscute sub numele de „*Acordurile Berlin+*”, acestea au stabilit designul procedural prin care Uniunea Europeană putea să utilizeze capacitățile de planificare și aranjamentele de comandă-control ale NATO pentru derularea propriilor operații. Definirea acestei formule de cooperare a permis preluarea responsabilităților principale de către UE în gestionarea evoluțiilor de securitate din Balcanii de Vest.

Din perspectiva parametrilor proiectului european privind cooperarea în domeniul apărării, dimensiunea operațională a UE urma să se dezvolte pe două tipologii, incluzând operațiile cu recurs la mijloacele și capacitățile NATO, respectiv operațiile autonome, structurate pe baza contribuțiilor statelor membre. Această abordare a fost agreată în contextul negocierilor NATO-UE derulate după deciziile de la Helsinki, fiind formalizate printr-un cadru de cooperare (Rutten, pp. 172-173), adoptat cu prilejul Consiliului European de la Nisa, respectiv al reuniunii miniștrilor de externe ai NATO, desfășurată la Bruxelles, între 14 și 15 decembrie 2000.

În acest context, *Artemis* reprezenta o formulă incipientă de testare a opțiunii autonome la care UE putea să recurgă în structurarea unui angajament operațional. În mod evident, identificarea rațiunilor care au condus la acest demers trebuie privite și din perspectiva intrinsecă a procesului de dezvoltare a capacităților europene. După cum am menționat, cooperarea europeană în domeniul apărării intra într-o etapă de relativă maturizare în îndeplinirea obiectivului asumat la Helsinki. În acest sens, Consiliul European de la Laeken (decembrie 2001) a lansat Planul de acțiune în domeniul capacităților (ECAP), prin care se dorea identificarea unor metode de remediere a deficiențelor constatate în procesul de îndeplinire a HLG 2003. Raportul final al experților implicați în acest demers a condus la identificarea unor opțiuni de acoperire a deficitelor. Pe acest fond, miniștrii apărării reuniți în cadrul Conferinței de capacități, desfășurată la Bruxelles, în 19 mai 2003, au adoptat o declarație prin care se sublinia faptul că Uniunea Europeană are „*capacitatea operațională pe întreaga gamă de misiuni Petersberg*” (Declaration of the Capabilities Commitment Conference, 2003).

CONDIȚIILE LOCALE ALE UNUI MEDIU DE SECURITATE INSTABIL ÎN REPUBLICA DEMOCRATICĂ CONGO

Suplimentar aspectelor aferente dezvoltării PESA și subsecvent relațiilor de cooperare între UE și NATO, contextul care a contribuit semnificativ la adoptarea deciziei de lansare a *Operației Artemis* a vizat și situația din R.D. Congo. Principalul aspect a fost reprezentat de generalizarea situației de conflict în acest perimetru geografic, în condițiile accentuării combinației între conflictul interetnic și competiția pentru resursele din regiunea Ithuri. Pe acest fond, degradarea masivă a situației de securitate a antrenat majoritatea statelor din zonă, precum și un număr în permanentă creștere de miliții și grupări armate. Manifestat cu diferite niveluri de intensitate, conflictul s-a concentrat, din 1998, în principala regiune a R.D. Congo, Ithuri, unde violențele capătă accente dramatice. Numărul victimelor în rândurile populației civile crește semnificativ în intervalul 1999-2003, depășind, potrivit evaluărilor, 50.000 de persoane (Human Rights Watch, 2003).

Eforturile internaționale privind restabilirea climatului de pace în zonă au condus la încheierea Acordului de încetare a focului, semnat la Lusaka, în 10 iulie 1999, între statele din zonă (Angola, R.D. Congo, Namibia, Uganda, Rwanda și Zimbabwe). Principalele prevederi ale acestuia vizau încetarea luptelor și a violențelor pe teritoriul congolez, solicitând, totodată, dislocarea unei misiuni de menținere a păcii. Scopul principal al acesteia viza monitorizarea procesului de implementare a acordului, precum și derularea unor misiuni de supraveghere a unor misiuni de dezarmare a grupărilor armate. Misiunea ONU (*Mission de l'Organisation des Nations Unies en République Démocratique du Congo – MONUC*) avea să fie dislocată la sfârșitul anului, în baza Rezoluției Consiliului de Securitate (1279/30 noiembrie 1999). Mandatul inițial a inclus monitorizarea încetării focului și a retragerii forțelor statelor din zonă. Ulterior, prin Rezoluția 1291 din 24 februarie 2000, Consiliul de Securitate a autorizat creșterea efectivelor MONUC la 5.537 de militari, inclusiv 500 de observatori.

Sub impulsul negocierilor internaționale, procesul de pacificare a inclus, în cursul anului 2002, noi inițiative prin încheierea de acorduri privind retragerea prezenței militare de pe teritoriul R.D. Congo. Astfel, beneficiind de sprijinul Africii de Sud și al Angolei, la 30 iulie 2002 și 6 septembrie 2002, au fost semnate acorduri bilaterale, Rwanda – R.D. Congo, respectiv Uganda – R.D. Congo. Fereastra de oportunitate creată prin aceste demersuri nu a putut fi însă valorificată pe deplin, în condițiile în care acțiunile grupărilor armate împotriva populației civile se intensifică semnificativ. Pe fondul retragerii trupelor regulate ale statelor din zonă, diferitele grupări armate încearcă, cu o agresivitate extremă, să-și extindă controlul în acest perimetru. Capitala provinciei Ithuri, Bunia, redevine scena violențelor generalizate (Stale, Gurlag, 2004, p. 511), populația locală căutând refugiu în micile perimetre

protejate de MONUC, a cărui prezență în Ithuri nu reușise să se consolideze semnificativ (Taylor, Williams, 2004, p. 208). În aceste condiții, inclusiv prezența ONU este amenințată, sediul din Bunia fiind atacat de către grupările armate. În paralel, situația populației civile devine dramatică, aproximativ 50.000 de refugiați căutând să-și gasească salvarea în statele din regiune.

La 15 mai 2003, Secretarul General al ONU, Kofi Annan, lansează un apel privind intervenția internațională pentru stabilizarea situației din Bunia ca măsură temporară până la dislocarea de noi efective MONUC. În urma demersului, au fost primite răspunsuri prompte din partea Franței, Canadei, Marii Britanii, Africii de Sud și Pakistanului.

Simultan cu demersul din cadrul ONU, Kofi Annan a adresat o solicitare privind analizarea, la nivelul UE, a posibilității de acordare a sprijinului necesar în contextul cooperării sub egida PESA. Solicitarea a fost prezentată de Înalțul Reprezentant pentru politică externă și de securitate, Javier Solana, miniștrilor apărării din statele membre ale UE, în cadrul reuniunii desfășurate la Bruxelles, în 19 mai 2003. Opțiunea susținerii de către UE a unei contribuții în sprijinul procesului de stabilizare a situației din Ithuri a beneficiat de sprijinul statelor membre. Decizia adoptată cu acest prilej a vizat inițierea unui proces de analiză pentru dezvoltarea opțiunilor de angajament ale UE (Kirk, Beatty, 2003).

Trebuie subliniat că ralierea consensului la nivelul UE a beneficiat și de opțiunea fermă a Franței de asumare a unui rol operațional semnificativ în demersurile UE pe această dimensiune. Astfel, cu prilejul summitului franco-britanic desfășurat la Touquet, în 4 februarie 2003, a fost reafirmat angajamentul celor două state față de consolidarea profilului UE în domeniul managementului crizelor. În acest sens, opțiunea dezvoltării contribuției în domeniul prevenirii conflictelor și managementului crizelor în Africa, inclusiv printr-o operație autonomă, a fost afirmată ca opțiune (Missiroli, 2003, pp. 36-40) practică pentru perioada imediat următoare. Pe acest fond, la 28 mai 2003, Franța a anunțat interesul pentru asumarea rolului de națiune-cadru pentru un viitor angajament operațional al UE în Bunia.

OPERAȚIONALIZAREA DECIZIEI POLITICE A UE ÎN REPUBLICA DEMOCRATICĂ CONGO

La 30 mai 2003, opțiunea favorabilă exprimată de miniștrii apărării din statele membre ale UE a fost valorificată prin adoptarea, de către Consiliul de Securitate, a Rezoluției 1484 privind mandatul Forței Multinaționale Interimare de Urgență (IEMF), care urma să fie dislocată în Bunia. Obiectivul noului demers viza crearea cadrului juridic necesar pentru dislocarea unei forțe care să asigure stabilizarea situației în punctele fierbinți din capitala provinciei Ithuri, până la consolidarea

suficientă a prezenței ONU din R.D. Congo. În acest scop, prezența IEMF era limitată în timp, până la 1 septembrie 2003, creșterea efectivelor MONUC urmând să se realizeze până la mijlocul lunii august 2003. Din această perspectivă, acțiunile IEMF urmau să fie coordonate atent cu prezența MONUC în R.D. Congo și, mai ales, cu elementele avansate ale acesteia din Bunia. De asemenea, se avea în vedere securizarea aeroportului local, privită atât din perspectiva asigurării libertății de mișcare a asistenței umanitare, respectiv a transporturilor necesare MONUC, cât și din perspectiva situației umanitare dramatice, având în vedere că un număr mare de refugiați se adăpostiseră în acest perimetru. Mandatul IEMF viza protecția taberelor de refugiați, acordarea de sprijin pentru personalul internațional și organizațiile neguvernamentale, precum și pentru siguranța populației. După cum se observă, mandatul corespundea unei zone de conflict, presupunând un grad ridicat de intensitate a acțiunilor și în care nivelul de impredictibilitate era, de asemenea, extrem de ridicat. Din această perspectivă, mandatul forței internaționale era unul robust, încadrat în capitolul VII al Cartei ONU.

Răspunsul UE la aceste evoluții s-a concretizat prin adoptarea, la 5 iunie 2003, a Acțiunii Comune nr. 423, prin care se stabileau parametrii viitoarei operații a UE în R.D. Congo. Având în vedere caracterul de noutate absolută al acestui tip de angajament pentru UE, modalitatea de structurare a acesteia s-a bazat pe valorificarea angajamentului Franței în asigurarea efortului principal. În acest sens, a fost utilizat Conceptul Națiunii-Cadru pentru operațiile autonome ale UE, adoptat de Uniunea Europeană la 24 iulie 2002 (EU Framework Nation Concept, 2002).

Din perspectiva aranjamentelor de comandă-control, responsabilitatea principală pentru stabilirea structurilor necesare a revenit Franței, care a pus la dispoziție Comandamentul Operațional (OHQ), prin intermediul *Centre de planification et de conduite des Operations* din Paris, sub comanda generalului-maior Bruno Neveux, în cadrul căruia statele membre vor încadra poziții pe durata operației. De asemenea, potrivit prevederilor conceptului menționat, comanda forței a fost încredințată generalului de brigadă Jean-Paul Thonier. Pe aceste coordonate, OPLAN și Regulile de angajare au fost supuse aprobării Consiliului UE, în 8 iunie 2003, ceea ce a permis adoptarea Deciziei de lansare a operației (10 iunie 2003).

Conducerea politică și de orientare strategică a operației erau asigurate prin intermediul Comitetului Politic și de Securitate. Autoritatea pentru stabilirea obiectivelor și durata angajării operaționale era exercitată de Consiliul UE, asistat de Înalțul Reprezentant, acesta urmând să asigure interfața cu ONU privind derularea misiunii. Din perspectivă militară, Comitetul Militar al UE îndeplinea rolul central în monitorizarea modului de derulare, comandantul operațional având obligația să raporteze periodic asupra evoluțiilor înregistrate.

În teatru, prezența Artemis a beneficiat semnificativ de prezența franceză. În contextul dialogului derulat de Kofi Annan cu președintele Jacques Chirac,

la 20 mai 2003, armata franceză a dislocat o echipă de recunoaștere. Rezultatele acestei acțiuni au fost utilizate în procesul de planificare și pregătirea trimerii în teatru a elementelor inițiale, care s-a realizat la 6 iunie 2003. Procesul de dislocare s-a derulat, în mare măsură, prin contribuția Franței și utilizarea elementelor de infrastructură menținute cu sprijin francez pe aeroporturile din Ciad (N'Djamena) și Uganda (Entebbe). Cu toate acestea, principala problemă cu care s-au confruntat planificatorii europeni a fost reprezentată de asigurarea capacităților de transport strategic aerian necesare dislocării efectivelor. Complexitatea acestui aspect a fost accentuată de distanța până la punctele de dislocare (aprox. 6.500 km), incompatibilitatea între infrastructura aeroporturilor din zonă și mijloacele de transport aerian strategic, precum și nempermissivitatea mediului de securitate local. Toate aceste provocări au fost depășite prin intermediul eforturilor majore derulate de unitățile de geniu franceze și britanice pentru menținerea, la parametrii necesari, a pistelor aeroporturilor menționate. Acest aspect s-a dovedit a fi unul dintre cele mai complexe, în condițiile incompatibilității (Firenze, 2003, p. 42) tehnice majore între calitatea pistelor de aterizare și aeronavele utilizate (C-130 Hercules, C-160 Transall, DC-8, Airbus 310). De asemenea, contribuțiile privind transportul aerian strategic și tactic avansate de statele membre s-au dezvoltat semnificativ din partea Germaniei, Belgiei, Marii Britanii, dar și ale unor state nemembre UE. În acest sens, rolul statelor terțe s-a dovedit salutar în asigurarea capacităților de transport aerian, după cum este cazul Canadei și Braziliei, operând pe aeroportul din Entebbe, condițiile tehnice și de securitate nepermițând (Smith, 2017, p. 117) efectuarea de zboruri directe către Bunia. În consecință, au fost operate zboruri tactice pe o rută mult mai redusă (aprox. 300 km), între Entebbe și Bunia. Acoperirea necesarului orelor de zbor a inclus și închirierea aeronavelor de tip Antonov AN-124 (aproximativ 40 de ore).

IMPLEMENTAREA MANDATULUI MISIUNII ARTEMIS A UE

Comandamentul forței a fost stabilit în Entebbe, unde funcționa și hubul logistic al operației (Joint Support Base), simultan cu deschiderea unui post înaintat în Bunia. Nucleul luptător al angajamentului UE (Multinational Combined Arms Tactical Group) era structurat pe profilul unui batalion de infanterie întărit, având mobilitate extinsă și sprijin logistic autonom. Nucleul forței a fost asigurat de Franța (aprox. 90%) dintr-un nivel total de angajament de aproximativ 2.100 de militari. Contribuția franceză a fost completată prin participarea la operațiile din teatru a forțelor speciale suedeze. Alături de acestea, contribuțiile statelor membre s-au regăsit atât cu personal de stat major, la nivelul structurii de comandă de la Paris (Austria, Grecia, Ungaria, Irlanda, Italia, Olanda, Spania, Portugalia), cât și în zona de operații. Aici au contribuit Marea Britanie, Belgia și Germania, cu unități

specializate de sprijin logistic și medical în Bunia și Uganda.

Dislocarea efectivelor s-a finalizat până la 6 iulie 2003. Nucleul acestora (aprox. 1.300 de militari) a fost dislocat în Bunia, fiind alcătuit din contingente franceze și suedeze, având și elemente de sprijin logistic. Capacitățile MEDEVAC au fost asigurate de Germania pe aeroportul din Entebbe, respectiv Africa de Sud, prin elicoptere de transport. Componenta de protecție a forței a fost asigurată prin contribuție franceză (vehicule blindate pentru recunoaștere și antitanc – ERC 90 – Sagaie). Fără a avea o aplicabilitate imediată, au fost alocate capacități de sprijin și recunoaștere aeriană prin avioanele de luptă franceze (Mirage 2000D și F1CT/CR), care urmau să opereze de pe aeroporturile din Ciad și Uganda.

Intrarea forțelor în dispozitiv s-a realizat încă din 6 iunie 2003, acțiunile contingentelor franceze axându-se, în primă etapă, pe securizarea aeroportului și a perimetrului adiacent. Ulterior, pe măsură ce efectivele misiunii s-au consolidat (la 13 iunie, numărul militarilor dislocați în Bunia a ajuns la 400), prezența acestora s-a extins prin preluarea controlului asupra punctelor de comunicație importante.

În derularea acestor acțiuni s-au înregistrat o serie de ciocniri cu grupările armate, atacurile acestora fiind respinse cu succes de contingentul european. În paralel, capacitatea ofensivă a milițiilor locale a fost diminuată semnificativ prin blocarea canalelor de aprovizionare. O săptămână mai târziu, presiunea fermă exercitată de contingentele Artemis a dat roade, aproximativ 2.500 de rebeli părăsind, până la sfârșitul zilei de 25 iunie, orașul Bunia. Efectivele UE preiau controlul total asupra orașului, ceea ce a permis distribuirea de ajutoare umanitare, precum și întoarcerea a peste 50.000 de refugiați în capitala provinciei. De asemenea, acțiunile desfășurate de operația UE continuă și pe durata lunii iulie 2003, contribuind la eliminarea armamentului din Bunia și a prezenței grupărilor armate din perimetrul adiacent capitalei provinciei Ithuri. Pe acest fond, la 8 iulie, Bunia a fost declarată zonă demilitarizată, ceea ce a contribuit la adoptarea, la 28 iulie 2003, a Rezoluției 1493, prin care MONUC era suplimentată la 10.800 de militari.

Conform planificării, la mijlocul lunii august 2003 a fost inițiată perioada de tranziție (15 august – 1 septembrie), pe durata căreia a fost realizat procesul de transfer al responsabilităților pentru securitatea în Bunia și perimetrul adiacent de către MONUC. Acest proces s-a derulat prin intermediul contingentului din Bangladesh, acesta fiind dislocat primul în zonă, ca parte a primului val de dislocare în Ithuri, incluzând efectivele unei brigăzi de aproximativ 4.800 de militari. Ultimele etape ale predării responsabilităților s-au realizat în intervalul 1-7 septembrie, ultimele elemente ale Artemis fiind retrase gradual, până la 25 septembrie 2003, când bazele din Entebbe și Bunia sunt închise (United Nations Peacekeeping Best Practice Unit Report, 2004).

CONCLUZII

Operația *Artemis* reprezintă, fără îndoială, unul dintre momentele esențiale în dezvoltarea capacității UE de a derula operații autonome, atât din perspectiva modalității de structurare a acesteia, cât și din cea a eficienței cu care obiectivele mandatului au fost realizate. Asupra acestui din urmă aspect, evaluările făcute în perioada respectivă relevă concluzia unui succes, fiind catalogată drept un etalon pentru realizarea unui angajament operațional cu funcționalitate ridicată într-un mediu de securitate extrem de complex și volatil. În acest sens, acțiunile derulate de *Artemis* au avut un impact pozitiv de maximă importanță pentru stabilizarea, în plan local, a situației de securitate, permițând, totodată, întoarcerea unui număr mare de refugiați și, nu în ultimul rând, a contribuit la consolidarea cadrului general de negociere pentru normalizarea situației din R.D. Congo.

Importanța acestei operații se valorizează suplimentar din perspectiva contribuției acesteia la dezvoltarea cooperării europene în domeniul securității și apărării. Planificarea, generarea și desfășurarea operației au reprezentat teste veritabile pentru capacitatea instituțională a UE de a gestiona un astfel de angajament, conturând, astfel, un nou nivel de ambiție în dezvoltarea PESA și, ulterior, PSAC. În egală măsură, semnificația *Artemis* trebuie privită și din perspectiva faptului că, prin derularea acesteia, UE a devenit un partener internațional credibil în domeniul managementului crizelor. Operația reprezintă punctul de plecare în dezvoltarea Parteneriatului UE-ONU în domeniul managementului crizelor, fiind, totodată, prima formulă de interacțiune practică între cele două organizații în mediul operațional.

Pe coordonate similare, angajamentul UE prin intermediul operației *Artemis* a reprezentat debutul unui angajament de substanță în R.D. Congo, care se va dezvolta în perioada următoare, abordând, prin intermediul unor angajamente operaționale succesive, domenii diversificate vizând reforma sectorului de securitate.

Din perspectivă practică, experiența derulării operației *Artemis* a reprezentat elementul esențial pentru completarea instrumentarului conceptual al Uniunii Europene în domeniul managementului crizelor. Practic, aceasta a contribuit la elaborarea conceptului Grupurilor de luptă, care au reprezentat nucleul Obiectivului Global 2010, adoptat de Consiliul European în iunie 2004. Parametrii structurali utilizați în generarea contingentului angajat în R.D. Congo a reprezentat modelul utilizat ulterior pentru constituirea diferitelor formule ale Grupurilor de luptă, aflate astăzi în procesul de planificare al Uniunii Europene. Astfel, criteriile precum cele legate de rapiditatea procesului decizional, intervalul de dislocare a forțelor, structura internă a forței, modalitatea de asigurare a sprijinului logistic au fost preluate *in corpore* la nivelul Grupurilor de luptă ale UE.

Nu în ultimul rând, trebuie avut în vedere și contextul particular în care operația *Artemis* s-a desfășurat mai ales din perspectiva stadiului dezvoltării cooperării europene. În acest sens, lansarea acestui angajament s-a suprapus unei etape de validare politico-militară a progreselor înregistrate din momentul lansării, cu prilejul Consiliului European de la Helsinki, a obiectivelor UE în domeniul securității și apărării. Din această perspectivă, *Artemis* poate fi privită și ca oportunitate de testare a solidarității europene privind asumarea unui profil robust al UE în managementul crizelor.

Deși, la momentul adoptării deciziei de lansare, evaluările privind modul de îndeplinire a Obiectivului Global de la Helsinki indicau existența unor deficite de capabilități, în special pe dimensiunea transportului aerian și a elementelor C2, acestea au fost depășite prin utilizarea unor formule de cooperare internaționale care au completat angajamentul semnificativ al Franței. Și din această perspectivă, *Artemis* poate fi utilizată ca model atât la nivelul procesului de planificare și generare a forțelor pentru operații, cât și în ceea ce privește oportunitățile privind participarea statelor terțe în context PSAC.

BIBLIOGRAFIE:

1. Firenze, N. (2003). *EU Forces Seeks New Mission After Congo*. Defence News.
2. Kirk, L., Beatty, A. (2003). *European forces for Congo peace mission*, <https://euobserver.com/news/11289/>, accesat la 16 august 2020.
3. Missiroli, A. (2003). *Declaration Strengthening European Cooperation in Security and Defence*. Franco-British Summit, Le Touquet. În *Chaillot Papers*, nr. 67, *From Copenhagen to Brussels: European Defence Core Documents*, vol. IV, EU Security Studies Institute, Paris, 2003.
4. Rutten, M. (2001). *From St. Malo to Nice: European Defence: Core Documents*. Chaillot Paper 47, Paris: ISS Western European Union.
5. Smith, M. (2017). *Europe's Common Security and Defence Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Stale, U., Gurlag, C. (2004). *Operation Artemis: The Shape of Things to Come?*. International Peacekeeping, vol. 11, nr. 3.
7. Taylor, I., Williams, P. (2004). *Africa in International Politics: External Involvement on the Continent*, Routledge.
8. *Conceptul UE privind națiunea-cadru*, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11278-2002-REV-1/en/pdfa/> accesat la 16 august 2020.
9. *Declarația Conferinței de angajament a capabilităților* (2003), https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/misc/Military%20capabilities%20-%20EN.doc.html/, accesat la 12 august 2020.
10. Human Rights Watch, *Ithuri: „Covered in Blood”. Ethnically Targeted Violence in Northeastern DR Congo*. Vol. 15, nr. 11, New York.
11. Official Journal of European Union 2003, L147, 14.06.2003, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32003D0432&from=EN>, accesat la 5 august 2020
12. United Nations Peacekeeping Best Practice Unit Report – 2004.

REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ALE COOPERĂRII UE-NATO ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII

Maior drd. Romeo BUHAI

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Anvergura schimbărilor geopolitice din ultimul deceniu a determinat marii actori regionali și globali să își reevalueze opțiunile, să identifice noi căi de răspuns la amenințările și riscurile existente în mediul internațional de securitate prin adoptarea politicilor și strategiilor de securitate, pe de o parte, iar pe de altă parte, fie prin încheierea unor noi parteneriate sau alte forme de cooperare instituțională și militară, fie prin dezvoltarea celor deja existente.

Cooperarea UE-NATO în domeniul securității și apărării se înscrie în această tendință de reconfigurare a mediului actual de securitate, încercând, totodată, să identifice cele mai bune soluții care să răspundă eficient amenințărilor actuale și viitoare, păstrând, în același timp, echilibrul privind rolul celor două mari organizații în realizarea acestui deziderat.

Articolul prezintă, în linii mari, progresul realizat de Uniunea Europeană în extrapolarea rolului său, de la cel centrat pe domeniul economic spre cel al securității și apărării, în încercarea organizației de a deveni un actor de securitate marcant la nivel regional și global.

Cuvinte-cheie: UE, NATO, Cooperarea Structurată Permanentă, capacități militare, securitate cibernetică.

INTRODUCERE

Încă de la apariția sa, conceptul de *securitate* a stârnit un interes crescut pentru studiu, prin intermediul relațiilor determinante dintre acesta și mediul în care își manifestă efectele, prin diferitele întrepătrunderi ale conceptului cu celelalte trăsături ale mediului, încercând să se definească și să se înțeleagă majoritatea proceselor și fenomenelor ce caracterizează societatea umană. Devenind unul dintre conceptele cele mai importante ale științei relațiilor internaționale, fie că se raportează la un individ, un stat sau chiar la mediul internațional, securitatea a fost, este și va continua să reprezinte o preocupare a cercetătorilor în domeniu în încercarea de a-i descoperi rădăcinile, de a-i reliefa interdependențele și a-i înțelege metamorfozele. Toate acestea sunt necesare în scopul previzionării evoluțiilor și identificării celor mai bune soluții pentru a păstra liniștea, siguranța, stabilitatea și chiar existența societății omenești.

Sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea au determinat scrierea unui nou capitol în evoluția mediului internațional de securitate, căderea principalelor bastioane ale comunismului, evoluția spre multipolaritate, tendința tot mai accentuată de extindere a globalizării, precum și apariția de noi tipuri de riscuri, amenințări și extrapolarea celor deja existente, impunând o regândire a modului de abordare a mediului de securitate și, implicit, adaptarea politicilor și strategiilor de securitate ale actorilor marcanți, atât la nivel regional, cât și la nivel global, în încercarea de a crea condițiile optime și soluțiile cele mai favorabile menținerii/extinderii sferelor de influență și asigurării păcii și prosperității mondiale.

De asemenea, rapiditatea cu care se propagă amenințările actuale, capacitatea lor crescută de transformare și adaptare la mediile în care acestea acționează, precum și efectele imprimare asupra intereselor marilor actori de securitate prin transformarea lor în manifestări concrete, i-au determinat pe aceștia din urmă să înțeleagă că, oricât ar fi de puternici, singuri nu vor putea face față provocărilor, fiind, astfel, necesară realizarea unui efort unitar și dezvoltarea formelor de cooperare internațională.

În acest sens, cooperarea Uniunea Europeană (European Union/UE) – Organizația Atlanticului de Nord (North Atlantic Treaty Organization/NATO) în domeniul securității și apărării reprezintă unul dintre exemplele elocvente, parteneriatul strategic dintre cei doi actori internaționali fiind reconfirmat și ridicat la valori tot mai înalte.

COORDONATE ALE COOPERĂRII UE-NATO ÎN MATERIE DE SECURITATE ȘI APĂRARE

De-a lungul timpului, conceptul de securitate și-a multiplicat semnificațiile în strânsă corelare cu caracteristicile mediului internațional. Dacă *Dicționarul Explicativ al Limbii Române* (1998) definește securitatea ca fiind „*acea stare de fapt care pune la adăpost de orice pericol extern și intern o colectivitate sau un stat oarecare, în urma unor măsuri specifice ce sunt adoptate și care asigură existența, independența, suveranitatea, integritatea teritorială a statului și respectarea intereselor sale fundamentale*”, renumitul teoretician Barry Buzan este unul dintre cei care au contribuit decisiv la extinderea sferei semnificațiilor conceptului. În acest sens, securitatea este abordată multisectorial, alături de sectorul militar fiind incluse cel economic, cel social, cel politic și cel ambiental, precum și relațiile dintre acestea. Pornind de la această abordare, în prezent, asigurarea securității este mai mult ca oricând dependentă de măiestria statelor de a-și orienta eforturile în domeniul cooperării și încheierii de alianțe și parteneriate, atât la nivel regional, cât și la nivel global.

Dacă NATO a reprezentat, încă de la geneză, o organizație politico-militară axată în principal pe asigurarea și garantarea securității, nu același lucru îl putem afirma despre UE, organizație care, în momentul înființării, avea un profil politic și pur economic. Așadar, devine interesant să urmărim modul în care cele două organizații de talie internațională au reușit să încheie și să dezvolte acest parteneriat până la stadiul actual, definit prin Declarația Summitului de la Londra, din decembrie 2019, documentul reliefând, printre altele, progresele fără precedent ale celor două instituții.

O întrebare esențială la care vom încerca să răspundem este: *Cum a ajuns Uniunea Europeană, de la o organizație de integrare politică și economică, să-și extindă interesele în sfera securității și apărării?* Ideea unei identități europene de securitate și apărare a fost formulată inițial în cadrul Actului Unic European din anul 1986, fiind dezvoltată ulterior în cadrul Platformei Uniunii Europene Occidentale (UEO) asupra intereselor europene de securitate și Tratatului de la Maastricht, din 1992. Cu toate acestea, punctul de pornire în dezvoltarea conceptului de securitate și apărare la nivelul UE are ca principale coordonate Summitul de la Köln, din iunie 1999, mai specific în cea de-a treia anexă a Declarației Consiliului European privind consolidarea Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA), precizându-se că „*Uniunea Europeană va juca întregul său rol pe scena internațională. În acest scop, intenționăm să asigurăm Uniunii Europene mijloacele și capacitățile necesare pentru a-și asuma responsabilitățile specifice unei Politici Europene de Securitate și Apărare*” (Consiliul European, 1999).

În cadrul cooperării, NATO este cel care deține întreaga gamă de capacități militare necesare asigurării și garantării securității, iar UE deține o gamă complexă

de instituții în domeniul diplomatic, economic și social, completând, astfel, cadrul instituțional al NATO. În acest sens, în perioada 2000-2002, atât UE, cât și NATO adoptă o serie de măsuri prin care reglementează participarea statelor europene membre ale NATO, precum și a altor state în cadrul activităților/misiunilor conduse de UE pentru gestionarea crizelor, colaborarea UE-NATO pentru prevenirea și gestionarea crizelor, precum și punerea la dispoziția UE a capacităților colective aparținând NATO. Confirmarea măsurilor adoptate la nivelul NATO și al UE are loc la 16 decembrie 2002, prin emiterea Declarației UE-NATO asupra PESA și semnarea acordului „*Berlin +*”. În cadrul declarației sunt stipulate principiile în baza cărora se va derula parteneriatul, astfel: „*consultări reciproce, dialog, cooperare și transparență; egalitatea și respectarea autonomiei în materie de luare a deciziilor și a intereselor NATO și UE; respectarea intereselor membrilor celor două organizații; respectarea principiilor Cartei ONU, precum și dezvoltarea capacităților militare necesare, comune celor două organizații, în mod coerent, transparent și pe principiul consolidării reciproce*” (EU-NATO Declaration on ESDP, 2002).

Un pas important făcut de UE are loc în decembrie 2003, când este adoptată Strategia Europeană de Securitate. Astfel, prin realizarea unei evaluări comune privind amenințările existente la adresa UE, sunt incluse, pentru întâia oară, principii, direcții de acțiune și obiective strategice pentru promovarea intereselor organizației în domeniul securității, cum au fost: abordarea globală a amenințărilor, construirea și consolidarea securității în vecinătatea UE, precum și dezvoltarea unei ordini internaționale bazate pe multilateralismul eficient. Totodată, este subliniată și importanța parteneriatului cu NATO, în cadrul documentului precizându-se următoarele: „*pentru Europa, parteneriatul transatlantic rămâne o fundație de neînlocuit, bazată pe istoria și responsabilitățile comune. UE și NATO trebuie să își aprofundeze parteneriatul strategic pentru o mai bună cooperare în gestionarea crizelor*”. (Strategia Europeană de Securitate, 2003).

UE își continuă evoluția în domeniul securității și apărării înființând, la 12 iulie 2004, Agenția Europeană de Apărare (AEA), inițial misiunea acesteia fiind „*de a sprijini statele membre UE în efortul lor de a îmbunătăți capacitățile de apărare europene în domeniul managementului crizelor și de a susține Politica Europeană de Securitate și Apărare în forma ei actuală și formele de evoluție viitoare*” (European Defence Agency). În prezent, misiunea agenției a evoluat, efortul acesteia fiind îndreptat spre îndeplinirea a trei sarcini esențiale: sprijinirea dezvoltării capacităților de apărare și cooperării în domeniul militar între statele membre ale UE; impulsivarea cercetării, dezvoltării pentru apărare și consolidarea industriei de apărare europene și îndeplinirea rolului de interfață militară privind punerea în aplicare a politicilor UE.

După o perioadă de aproximativ cinci ani, în care UE continuă demersurile în domeniul securității și apărării în corelare cu evoluțiile mediului internațional

de securitate, la 1 decembrie 2009 intră în vigoare Tratatul de la Lisabona, PESA fiind îmbunătățită și redenumită ca Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC). Urmărind rezolvarea unor disfuncții identificate în cadrul diverselor forme de cooperare dintre statele membre „*menirea tratatului este de a crea mai multă eficiență și coerență în acțiune*” (Duțu, Bogzeanu, 2011, p. 42), crescând, astfel, vizibilitatea și rolul UE în mediul internațional. PSAC aduce elemente noi, cu precădere în domeniul dezvoltării instrumentelor și mecanismelor civile de gestionare a crizelor și conflictelor internaționale. În acest sens, relevantă este ponderea dintre operațiunile civile și cele militare desfășurate după intrarea în vigoare a tratatului.

Ca element de noutate, tratatul prevede înființarea unor instituții și funcții menite să optimizeze fluxul decizional, cele mai relevante pentru domeniul securității și apărării fiind: funcția de Înalt Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate (ÎRAEPS) și instituția Serviciul European pentru Acțiune Externă (SEAE). De asemenea, convenția stabilește cadrul legal de funcționare al Agenției Europene de Apărare și extinde varietatea de misiuni ale UE, la gama acestora fiind adăugate: „*acțiunile comune în materie de dezarmare, misiunile umanitare și de evacuare, misiunile de consiliere și de asistență în probleme militare, misiunile de prevenire a conflictelor și de menținere a păcii, misiunile forțelor armate pentru gestionarea crizelor, inclusiv misiunile de restabilire a păcii și operațiile de stabilizare după încetarea conflictelor*”. (Eur-Lex).

Introducerea, în cadrul articolului 42 al tratatului, a obligației tuturor membrilor UE de a acorda ajutorul și sprijinul necesare oricărui stat din cadrul organizației în cazul producerii vreunei agresiuni armate asupra acestuia, comportă o mare importanță pentru domeniul securității și apărării. Dacă, la nivelul NATO, responsabilitatea apărării colective cade în responsabilitatea organizației, la nivelul UE, această obligație este responsabilitatea fiecărui stat membru și nu a organizației în sine. Privită din această direcție, reglementarea asistenței mutuale are rolul de a crește coeziunea între statele membre. Cooperarea cu NATO reprezintă, în continuare, o coordonată fundamentală a dezvoltării și asigurării securității UE, așa cum este precizat și în textul articolului: „*angajamentele și cooperarea în acest domeniu sunt conforme cu angajamentele asumate în cadrul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, care rămâne pentru statele membre ale acestei organizații fundamentul apărării lor colective și cadrul de punere în aplicare a acesteia*” (Ibid.).

Consiliul European de la Bruxelles, din decembrie 2013, constituie cadrul în care are loc prima dezbatere privind domeniul apărării de la semnarea Tratatului de la Lisabona. Luând în considerare analiza prezentată anterior desfășurării consiliului de către Secretarul general al NATO, la Bruxelles sunt identificate acțiunile prioritare de executat în acest domeniu. În acest sens, efortul este orientat pe trei direcții de acțiune: creșterea eficacității, vizibilității și impactului PSAC; sprijinirea dezvoltării

capabilităților; consolidarea și dezvoltarea industriei de apărare europene. Este subliniată, încă o dată, deschiderea UE de a coopera cu partenerii săi regionali și transatlantici, precum și nevoia de a dezvolta aceste parteneriate în spiritul consolidării relațiilor și realizării complementarității.

Extinderea intereselor UE în sfera securității și apărării a impus și modificări în strategia de securitate și politicile organizației. Astfel, crizele cu care se confrunta UE, necesitatea de a răspunde amenințărilor provenite fie din vecinătatea granițelor Uniunii, fie existente la nivel global au determinat elaborarea și emiterea, la 28 iunie 2016, a Strategiei Globale pentru Politica Externă și de Securitate a Uniunii Europene. Conform discursului Înaltului Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate al UE, Federica Mogherini, pentru a limita manifestarea amenințărilor atât în interiorul, cât și în exteriorul organizației este nevoie de o gândire strategică, o viziune comună și un mod de acțiune unitar la nivelul UE. În acest sens, structura Strategiei Globale este axată pe cinci mari priorități: securitatea Uniunii; reziliența statelor și a societăților de la estul și sudul Uniunii; o abordare integrată a conflictelor; ordini regionale bazate pe cooperare și guvernanta globală pentru secolul XXI.

Prin această strategie, UE își propune să identifice căile și răspunsurile optime pentru a aborda și rezolva eficient crizele cu care se confruntă, fie că sunt de natură internă sau provin din exterior. Mai mult, un alt scop îl constituie crearea mijloacelor și mecanismelor, consolidarea capacităților militare și civile ale statelor membre în vederea realizării interoperabilității atât în cadrul UE, pentru a putea acționa la nevoie independent, cât și cu NATO, în scopul asigurării complementarității în cadrul desfășurării misiunilor executate în comun. Pentru a atinge acest nivel de ambiție, care să permită, totodată, protejarea Uniunii și a cetățenilor săi, efortul trebuie orientat spre stabilirea priorităților în domeniul dezvoltării capabilităților, întărirea cooperării și creșterea coeziunii între statele membre, adaptarea structurilor, instrumentelor și mecanismelor și, nu în ultimul rând, consolidarea și dezvoltarea parteneriatelor. Deși au existat voci care au criticat pe alocuri, această strategie îndrăznească a UE, afirmând că ar putea duce la apariția în viitor a competiției între cei doi mari actori, consider că prevederile cuprinse în cadrul acesteia vin să întărească ideea că NATO își menține rolul central în securitatea și apărarea UE. Astfel, secțiunea Securitate și Apărare cuprinde un paragraf elocvent în acest sens, precizând următoarele: „*în ceea ce privește apărarea colectivă, NATO rămâne cadrul principal de realizare a acesteia pentru majoritatea statelor membre. În același timp, relațiile de cooperare UE-NATO nu trebuie să prejudicieze politicile de securitate și apărare ale membrilor UE care nu fac parte din NATO. În consecință, UE va aprofunda cooperarea cu NATO în complementaritate, sinergie și respect deplin pentru cadrul instituțional și autonomia decizională a ambilor actori*”. (EEAS, p. 20).

Semnarea Declarației Comune NATO-UE, în cadrul Summitului de la Varșovia, din 08-09 iulie 2016, ridică la un alt nivel parteneriatul strategic dintre cele două organizații. Amintind provocările emergente în mediul internațional de securitate, declarația reiterează necesitatea dezvoltării parteneriatului și creșterii nivelului de ambiție. Astfel, acest deziderat poate fi realizat prin: impulsivitatea acțiunilor și măsurilor întreprinse pentru contracararea amenințărilor hibride; adaptarea structurilor și dezvoltarea cooperării operaționale în domenii precum mediul maritim, migrația, securitatea și apărarea cibernetică; dezvoltarea unor capacități de apărare coerente, interoperabile și participarea la proiecte comune în acest sens; creșterea cooperării transatlantice în domeniul cercetării, dezvoltării pentru apărare și industriei de apărare; îmbunătățirea coordonării și creșterea coeziunii și interoperabilității între structurile NATO și cele ale UE prin participarea la exerciții în comun și, nu în ultimul rând, prin construirea capacității de securitate și apărare și încurajarea rezilienței vecinilor de la Est și Sud.

Punerea în aplicare a măsurilor stabilite în cadrul parteneriatului se realizează prin Planul de acțiune european în domeniul apărării, prezentat de Comisia Europeană în noiembrie 2016. Documentul identifică acele capacități comune necesare a fi dezvoltate, căi de cheltuire eficiente a fondurilor și sprijină dezvoltarea industriei de apărare europene. Abordând nevoi diferite, dar complementare care apar pe timpul dezvoltării capacităților, efortul este concentrat în jurul a trei piloni de bază: înființarea unui Fond European de Apărare (FEA), încurajarea investițiilor în lanțurile de aprovizionare din domeniul apărării, precum și întărirea pieței unice pentru apărare.

Ulterior, la începutul lunii decembrie 2016, este aprobat Planul de implementare privind securitatea și apărarea din cadrul Strategiei Globale a UE. Documentul stabilește nivelul de ambiție și următoarele direcții pentru dezvoltarea politicii UE în domeniul securității și apărării: gestionarea eficientă a conflictelor și crizelor externe, consolidarea capacităților partenerilor și asigurarea protecției Uniunii și cetățenilor săi. Pentru atingerea obiectivelor stabilite, sunt identificate următoarele măsuri necesare a fi luate: crearea unei Cooperări Structurate Permanente (PESCO), crearea unei Capabilități Militare de Planificare și Conducere (MPCC), înființarea unui Fond European de Apărare (FEA), desfășurarea unui Proces Anual Coordonat de Revizuire privind Apărarea (CARD) și dezvoltarea setului de instrumente de răspuns rapid al UE. De asemenea, sunt aprobate în paralel, atât de către Consiliul UE, cât și de către Consiliul Nord-Atlantic, 42 de propuneri privind punerea în aplicare a Declarației comune UE-NATO, în următoarele domenii: contracararea amenințărilor hibride, cooperarea operațională inclusiv în domeniul maritim, securitate și apărare cibernetică, capacități de apărare, industria de apărare și cercetare, exerciții și dezvoltarea capacităților de securitate și apărare.

Consiliul European din 15 decembrie 2016 se constituie în corolarul acțiunilor și măsurilor întreprinse pe parcursul anului în domeniul securității și apărării, reitând încă o dată, importanța și necesitatea consolidării acestui domeniu. Astfel, este evidențiat nivelul semnificativ la care a ajuns cooperarea UE-NATO, fapt evidențiat și în declarațiile comune ale președinților Donald Tusk, Jean Claude-Juncker și Secretarului general al NATO Jens Stoltenberg: „*cooperând mai strâns ca oricând, UE și NATO au o importanță semnificativă în asigurarea securității și bunăstării multor milioane de oameni care trebuie protejați*”. (*Taking UE-NATO Cooperation*).

Anul 2017 este unul al măsurării progresului înregistrat în punerea în aplicare a deciziilor luate în domeniul securității și apărării, concomitent cu luarea deciziilor de instituire de noi capacități. Astfel, în cadrul concluziilor Consiliului privind securitatea și apărarea în contextul Strategiei Globale a UE din 18 mai 2017, sunt evidențiate progresele realizate în următoarele domenii: gestionarea crizelor; îmbunătățirea cooperării în domeniul PSAC cu țările partenere; consolidarea capacităților pentru securitate și apărare; dezvoltarea capacităților civile de gestionare a crizelor și dezvoltarea cooperării în domeniul apărării.

Este identificată, de asemenea, necesitatea înființării unei structuri europene de conducere a misiunilor din domeniul militar în sfera securității și apărării. În acest sens, la 8 iunie, Consiliul aprobă înființarea Capabilității Militare de Planificare și Conducere (MPCC) în cadrul Statului Major al UE. Privind rolul acestei capacități, Înaltul Reprezentant al UE Federica Mogherini declara: „*instituirea MPCC este o decizie operațională foarte importantă pentru consolidarea apărării europene. Aceasta va contribui la sporirea eficacității misiunilor europene neexecutive și la îmbunătățirea instruirii soldaților din țările partenere, la garantarea păcii și securității. Acest lucru este important nu numai pentru partenerii noștri, ci și pentru securitatea UE*”. (*Cooperarea la nivelul UE, 2017*). Înființarea acestei capacități a permis realizarea unei imagini comune asupra modului de desfășurare a misiunilor de către UE, prin cooperarea cu structura omoloagă din sfera civilă existentă, Capacitatea de Planificare și Conducere Civilă (CPCC), activitatea lor fiind coordonată printr-o celulă comună de sprijin.

De asemenea, în urma măsurării progresului înregistrat, s-a constatat că este nevoie de o mai bună cooperare a statelor membre ale UE în ceea ce privește cheltuielile de apărare, neexistând o viziune comună, abordarea acestora fiind realizată la nivel național. Elocvente sunt, în această privință, comunicatul de presă al Comisiei Europene din 7 iunie 2017, în care „*se estimează că absența cooperării dintre statele membre în domeniul apărării și al securității costă anual Uniunea între 25 și 100 de miliarde EUR. 80 % din procedurile de achiziții publice și peste 90 % din activitățile de cercetare și tehnologie sunt gestionate la nivel național. S-ar putea economisi până la 30 % din cheltuielile de apărare în fiecare an prin punerea în comun a achizițiilor publice*” (*Un fond european de apărare, 2017*) și raportul privind

securitatea, de la München, din 2017, conform căruia „*abordarea fragmentată în domeniul apărării conduce la suprapunerea inutilă și afectează capacitatea de desfășurare a forțelor de apărare. În UE există 178 de sisteme diferite de arme, în comparație cu 30 în SUA. Există 17 tipuri diferite de tancuri de luptă în UE și doar unul din SUA*” (Ibid.). Lansarea Fondului European de Apărare, la 22 iunie 2017, rezează soluția optimă de rezolvare a cooperării statelor în domeniul cheltuielilor pentru apărare și de optimizare a costurilor UE în acest domeniu.

Completarea inițiativelor pentru consolidarea cooperării statelor membre în domeniul apărării, se realizează prin constituirea Procesului Anual Coordonat de Revizuire privind Apărarea (CARD), în cadrul Consiliului European din 19-20 octombrie 2017, fiind salutată lansarea funcționării de probă. Rolul acestuia este de a realiza o imagine holistică la nivelul Uniunii privind cheltuielile pentru apărare, investițiile statelor membre, precum și cheltuielile specifice activității de cercetare, putând astfel să se realizeze identificarea deficitelor și trasarea unor noi direcții de acțiune, o transparență vizibilă și o cooperare mai strânsă între statele membre privind asigurarea securității și apărării, precum și o planificare eficientă a cheltuielilor pentru apărare.

Cooperarea continuă, la începutul lunii decembrie 2017 fiind aprobate, în cursul unui proces paralel, la nivelul UE și al NATO, un număr de 32 de noi propuneri de acțiuni concrete în domeniile: combaterea terorismului; femeile, pacea și securitatea și mobilitatea militară.

Un pas important spre realizarea dezideratului în domeniul securității și apărării îl constituie crearea Cooperării Structurate Permanente (Permanent Structured Cooperation-PESCO), aceasta reprezentând, de fapt, un plan pentru o cooperare mai strânsă în domeniul apărării, semnat la 11 decembrie 2017, de către 25 de state din cadrul Uniunii Europene. Scopul principal al PESCO, despre care europarlamentarul Michael Gahler spunea că reprezintă „*instituția centrală care asigură reunirea sectoarelor izolate ale cooperării sub același acoperiș*” (Parlamentul European, 2017), este să realizeze o cooperare strânsă în domeniul apărării prin combinarea resurselor și prin dezvoltarea în comun a tehnicii de luptă și armamentului, reducerea decalajelor privind dotarea cu tehnică și armament între statele membre și realizarea interoperabilității între forțele armate ale membrilor reprezentând obiective secundare. S-a convenit asupra unui număr inițial de 17 proiecte de realizat în domenii precum formarea, dezvoltarea capacităților și disponibilitatea operațională în domeniul apărării, astfel: crearea unui Comandament Medical European; dezvoltarea de tehnologii securizate și comune pentru echipamentele radio militare europene; crearea unei rețele de locații pentru coordonarea și aprovizionarea logistică pe întreg teritoriul UE; crearea unui concept de mobilitate militară în interiorul Uniunii; înființarea unui Centru de Instruire pentru Misiune

European; înființarea unui Centru de Certificare pentru armatele statelor membre ale UE; dezvoltarea unor surse de energie operațională care să poată fi folosite în tabere; constituirea unei capacități de specialiști militari care să poată fi întrebuințată în timp scurt pentru limitarea consecințelor dezastrelor, pandemiilor și calamităților naturale; dezvoltarea unor sisteme autonome care să poată acționa sub apă, terestru sau din aer ca și contramăsuri pentru minele maritime; constituirea unei capacități maritime care să asigure o mai bună supraveghere și protecție în mediul maritim; dezvoltarea sistemelor de supraveghere existente în mediul maritim; crearea unei platforme pentru gestionarea incidentelor cyber; crearea unor echipe de reacție rapidă în caz de incidente cyber; înființarea unui Sistem Strategic de Comandă și Control pentru misiunile PSAC; dezvoltarea unui prototip pentru un vehicul de luptă european, de tipul platformă multirol; dezvoltarea unei platforme de artilerie mobilă europeană și crearea unui Comandament Operațional de Răspuns la Criză (Consiliul European, 2019).

Implementarea măsurilor se face transparent la nivelul celor două organizații, măsurând în timp real rezultatele obținute și necesitatea de a dezvolta noi direcții. În această privință, Consiliul European din 28-29 iunie 2018 evidențiază progresele semnificative înregistrate în domeniul cooperării în domeniul securității și apărării, subliniind necesitatea continuării proiectelor în cadrul PESCO și al cooperării NATO-UE. De asemenea, se identifică nevoia de urgentare a implementării Programului european de dezvoltare industrială în domeniul apărării, precum și realizarea unor noi progrese privind implementarea Fondului European de Apărare, nevoia de a adopta noi măsuri restrictive privind utilizarea și proliferarea armelor chimice, precum și necesitatea de a consolida capacitățile de combatere a amenințărilor cibernetice provenite din exteriorul UE. Mai mult, concluziile din cadrul consiliului „*îndeamnă la aprofundarea în continuare a cooperării UE-NATO, cu respectarea deplină a principiilor de incluziune, reciprocitate și autonomie decizională a UE, inclusiv printr-o nouă declarație comună, valorificând progresele realizate în punerea în aplicare a Declarației comune din 2016 și propunerile de acțiune conexe.*” (Ibid.).

Reafirmarea nivelului înalt la care a ajuns cooperarea UE-NATO are loc cu două zile înainte de desfășurarea Summitului NATO de la Bruxelles, președintele Donald Tusk, președintele Jean-Claude Juncker și Secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, semnând, la 10 iulie 2018, o nouă Declarație comună UE-NATO, elocvent în această privință fiind primul paragraf din cadrul acesteia: „*acum doi ani, la Varșovia, ne-am reunit pentru a consolida cooperarea UE-NATO care vizează promovarea păcii și stabilității euroatlantice. Eforturile noastre de atunci se consolidează reciproc, au îmbunătățit securitatea cetățenilor noștri și ne-au fortificat legătura transatlantică. Cooperarea noastră durabilă s-a dezvoltat substanțial și a ajuns la un nivel fără precedent în ceea ce privește calitatea, scopul*

și vigoarea. Împărtășim aceleași valori și abordăm, cot la cot, provocările comune cu care ne confruntăm. Securitatea noastră este interconectată, așadar ne întâlnim azi la Bruxelles pentru a reafirma importanța și necesitatea cooperării în acest sens și pentru a sublinia că inițiativele în domeniul securității și apărării dezvoltate aduc beneficii ambelor organizații”. Documentul stabilește o viziune comună a felului în care UE și NATO vor acționa împreună pentru aprofundarea parteneriatului și contracararea amenințărilor comune la adresa securității și prevede următoarele domenii asupra cărora va fi orientat, în continuare, efortul cooperării: mobilitatea militară, securitatea cibernetică, amenințările hibride, combaterea terorismului, femeile, pacea și securitatea. Totodată, semnarea celei de-a doua declarații comune vine să confirme stabilitatea parteneriatului, reducând din intensitatea vocilor contestatarilor.

Progresele înregistrate de UE în domeniul securității și apărării continuă cu adoptarea, la 19 octombrie 2018, a unei liste actualizate a proiectelor care vor fi dezvoltate în cadrul PESCO, numărul acestora crescând de la cele 17 proiecte, în 6 martie 2018, la 34 de proiecte, domeniile de dezvoltare completându-se cu apărarea cibernetică. Acestea includ: instruirea echipajelor elicopterelor pentru a acționa în medii „Hot and High”; înființarea unei Școli Întrunite de Informații; crearea unor Centre de Testare și Evaluare; dezvoltarea unor sisteme terestre, neoperate de om, multirol, rezistente la amenințările cyber și a celor specifice războiului electronic, care să constituie platforma pentru transport, capabilități ISR, UAV, precum și alte tipuri de senzori; crearea unui sistem de rachete cu rază medie de acțiune european; dezvoltarea unui sistem de luptă modular care să fie în măsură să execute întregul spectru de operații defensive sub apă; construirea unei eurodrone; modernizarea elicopterului de atac european TIGER Mark III; dezvoltarea unui sistem de sisteme modular cu capabilități de comandă și control dedicate, care să permită combaterea amenințării mini și micro UAV; dezvoltarea unor capabilități ISR montate pe platforme de tip balon; crearea unui punct de comandă dislocabil pentru forțele de operații speciale în vederea conducerii operațiilor de mică intensitate; crearea unui Serviciu de Supraveghere CBRN cu senzori care să permită Realizarea Imaginii CBRN; crearea conceptului de colocare în baze pe timpul desfășurării operațiilor; dezvoltarea unui element de coordonare geo-meteorologic și oceanografic; dezvoltarea unei rețele de monitorizare a spațiului extraterestru și de avertizare împotriva amenințărilor naturale sau a celor care pot fi generate de rasa umană și altele (Consiliul European, 2019).

Pentru o dezvoltare unitară, în paralel cu măsurile întreprinse în sfera militară a domeniului securității și apărării, are loc și consolidarea PSAC civile, în luna decembrie 2018 fiind aprobat Pactul privind PSAC civilă. Prin acest pact, UE realizează consolidarea capacității de gestionare civilă a crizelor, prin: „consolidarea

poliției, a statului de drept și a administrației civile în contexte fragile și de conflict” (Ibid.).

La un an după punerea în aplicare a PESCO, în 14 mai 2019, Consiliul UE evaluează stadiul progresului realizat. Mărirea bugetelor pentru apărare și a investițiilor comune în acest domeniu, utilizarea, din ce în ce mai frecvent, a instrumentelor, mijloacelor și mecanismelor UE pentru planificarea națională în domeniul apărării reprezintă cele mai semnificative constatări pozitive. Totodată, statele membre sunt încurajate să participe activ la inițiativele de dezvoltare a capabilităților prin cooperare și să își dezvolte disponibilitatea și capacitatea de desfășurare a forțelor. Este necesar, de asemenea, să fie luate măsuri pentru implementarea rapidă și în mod eficient a proiectelor PESCO, marea lor majoritate constituind priorități atât ale UE, cât și ale NATO.

În 12 octombrie 2019, în cadrul PESCO sunt lansate un număr de 13 proiecte noi (crearea unui Centru Integrat de Instruire și Simulare; crearea unei Academii Cibernetică Europene, crearea unui Centru de Instruire Medicală pentru forțele de operații speciale; construirea unui poligon pentru Apărarea CBRN; crearea unor Centre de Instruire pentru Scafandri; construirea unor sisteme antisubmarin nepilotate de om; crearea unui prototip de navă corvetă european; crearea unor sisteme de bruij pentru operațiile aeroperutate; crearea unui Centru de Coordonare Cibernetic; crearea unor sisteme de avertizare și interceptare a atacurilor din aer; crearea unei arhitecturi de modelare și simulare care să permită analiza modului de integrare a sistemelor aeriene pilotate de la distanță în spațiul aerian) (Ibid.), totalul proiectelor PESCO ridicându-se la 47. Două luni mai târziu, în baza evaluării progreselor înregistrate în domeniul combaterii amenințărilor și minimizării riscurilor de tip hibrid, Consiliul stabilește direcții de urmat pentru UE și îndrumările necesare pentru continuarea cooperării în acest domeniu.

CONCLUZII

Deși aspectele sunt prezentate în mod succint, conștient fiind că, pentru înțelegerea întregului fenomen al cooperării UE-NATO, este nevoie de o analiză aprofundată ale cărei rezultate nu pot fi cuprinse în câteva pagini, dedicarea deplină a UE în implementarea acțiunilor comune stabilite în cooperarea cu NATO și în dezvoltarea proiectelor din cadrul PESCO, coroborate cu adaptarea structurii organizaționale și funcționale ale acesteia, relevă o Uniune mult mai activă, dornică să-și șlefuiască toate laturile pentru a-și ocupa locul binemeritat în acest puzzle al securității și apărării, nu doar la nivel regional, ci chiar la nivel global.

Începută cu mai bine de 15 ani în urmă, prin multitudinea domeniilor și proiectelor abordate în comun, perseverența în respectarea principiilor și ideilor promovate din momentul genezei și până în prezent, succesul obținut în menținerea

securității și stabilității la nivel regional și chiar la nivel global, parteneriatul UE-NATO reprezintă cea mai importantă și mai de succes formă de cooperare a începutului de secol XXI, în forma și amploarea care se preconizează că o va atinge în viitor, probabil a întregului secol.

De la începutul cooperării și până în prezent, dialogul politic între UE și NATO a crescut la un nivel remarcabil în ceea ce privește consistența, transparența și claritatea. Reprezentanții cu funcții înalte din cadrul celor două mari organizații participă reciproc la cele mai importante întâlniri, lucru confirmat de coerența în declarațiile emise în ultima perioadă de timp. Personalul de stat major și structurile cu același specific conlucrează din ce în ce mai des prin schimbul de informații și experiență, prin participarea încrucișată în cadrul grupurilor de lucru pentru găsirea soluțiilor optime în toate domeniile supuse cooperării. De la izbucnirea pandemiei, UE și NATO și-au coordonat îndeaproape eforturile respective în domeniile de competență suprapuse atât la nivel politic, cât și la nivel funcțional.

Capacitatea de acțiune în comun în domeniul contracarării amenințărilor hibride a crescut prin participarea la exerciții în comun, desfășurarea seminariilor și a grupurilor de lucru pe diferite teme privind tipurile de amenințări hibride în sistemul organizator-participant și schimbarea ulterioară a rolurilor în cadrul organizațiilor, schimbul permanent de informații pe orizontală între personalul de stat major, schimbul de produse ale procesului informațional, dezvoltarea sistemului de avertizare pe linia executării activităților informaționale ostile, dezinformării și altele. În acest sens, elocventă este cooperarea între Celulă de Fuziune în domeniul hibrid a UE, Structura de Analiză în domeniul hibrid a NATO și Centrul de Excelență de la Helsinki, între Serviciul European de Acțiune Externă și Divizia de Diplomatie Publică a NATO, precum și între Centrul de Comunicare Strategică Est al Serviciului European de Acțiune Externă și Centrul de Excelență în Comunicare Strategică al NATO.

Progrese se înregistrează și în cooperarea operațională inclusiv în domeniul maritim, prin schimbul permanent de informații și participarea la briefinguri desfășurate în comun la nivel de comandamente, precum și prin cooperarea la nivel operativ și tactic între cele două organizații pe timpul desfășurării operațiilor în Marea Mediterană și Marea Egee. UE și NATO continuă să conducă mecanismul de avertizare și deconflictizare comun în Marea Mediterană (SHADE MED) ca principal forum pentru îmbunătățirea conștientizării situației și schimbului de bune practici în scopul perfecționării deconflictizării și coordonării eforturilor. Relevante pentru acest domeniu sunt și participarea în comun la operații precum EUNAVFOR MED SOPHIA, SEA GUARDIAN și EUNAVFOR MED IRINI.

Cooperarea în domeniul securității și apărării cibernetice a fost extinsă și îmbunătățită prin: schimburi informale de informații privind cursurile și formele

de pregătire în domeniu; participarea reciprocă la exercițiile cibernetice; realizarea schimburilor reciproce de informații privind conceptele și doctrinele specifice; participarea în comun la briefinguri și ateliere de lucru.

În privința capacităților pentru apărare, eforturile continuă pentru a asigura coerența rezultatelor între Planul UE de Dezvoltare a Capabilităților (CDP) din 2018, Revizuirea Anuală Coordonată privind Apărarea (CARD) și procesele NATO respective, cum ar fi Procesul NATO de Planificare a Apărării (NDPP) și Procesul de Planificare și Revizuire a Parteneriatului pentru Pace (PARP). Coerența a fost urmărită în continuare în implementarea proiectelor din cadrul Cooperării Structurate Permanente (PESCO), 38 din cele 47 de proiecte actuale răspunzând, de asemenea, în linii mari, priorităților NATO. În plus, contactele strânse la toate nivelurile au contribuit la asigurarea conștientizării reciproce a activităților în curs în cadrul fiecărei organizații. S-au înregistrat progrese în implementarea Strategia Aviației Militare, în cooperarea în cadrul Grupului NATO-EUROCONTROL de Coordonare a Managementului Securității Traficului Aerian, precum și în cooperarea în domeniul mobilității militare.

Dezvoltarea cooperării în domeniul industriei de apărare și cercetării s-a îmbunătățit în principal prin schimbul de informații și experiență între personalul și structurile cu responsabilități specifice din cadrul celor două organizații în domenii precum: industria de apărare, standardizarea, energia, CBRN, cercetarea în mediul maritim și, nu în ultimul rând, inteligența artificială. Progrese au fost înregistrate în cooperarea între Agenția Europeană de Apărare (AEA) și Centrul NATO pentru Inovare din cadrul Comandamentului Aliat pentru Transformare (ACT), respectiv Organizația pentru Știință și Tehnologie (STO) din NATO, STO participând în cadrul unor proiecte de cercetare în mediul maritim.

Prin participarea în comun la exerciții și implementarea lecțiilor identificate pe timpul desfășurării acestora s-a creat cadrul pentru creșterea interoperabilității procedurale și acționale între structurile din cadrul celor două mari organizații. Schimbul de experiență s-a realizat, totodată, și prin participarea reciprocă la simpozioane pe diferite teme, precum și prin implicarea personalului de stat major pe timpul planificării exercițiilor. Edificatoare în acest sens sunt participarea personalului de stat major din cadrul UE la exerciții NATO precum CRISIS MANAGEMENT EXERCISE 2019 (CMX19), Coalition Warrior Interoperability Exercise 2019 (CWIX19), TRIDENT JUPITER 2019 și TRIDENT JACKAL 2019, respectiv a celui din cadrul NATO la exercițiile UE DARK BLADE 2019, MILEX 19, EU CHEM REACT și la simpozionul EDA Helicopter Tactics.

Dialogul deschis și transparența acțiunilor au facilitat desfășurarea de acțiuni care au condus la deconflictizarea și coordonarea eforturilor, în următoarele domenii principale: buna guvernare, comunicare strategică, CBRN, combaterea terorismului, femeile, pacea și securitatea.

În concluzie, viitorul cooperării UE-NATO se va axa, în continuare, pe dialog, transparență și implicare totală din ambele sensuri, în complementaritate, sinergie și respect deplin pentru cadrul instituțional și autonomia decizională a ambilor actori, urmărind obiectiv să îndeplinească întregul set de acțiuni comune stabilite în cadrul acordurilor încheiate, așa cum este prezentat și în textul raportul de implementare a măsurilor UE-NATO: „deși punerea în aplicare a celor 74 de propuneri comune se bazează pe un angajament regulat, strâns și pragmatic între personalul organizațiilor, angajamentul deplin și sprijinul continuu al aliaților NATO și al statelor membre ale UE rămân esențiale. În acest context și având în vedere provocările cunoscute și de noi, cum ar fi pandemia COVID-19, este mai important ca oricând ca UE și NATO să continue să-și consolideze și mai mult cooperarea strânsă și reciprocă și parteneriatul strategic în beneficiul securității euroatlantice și al membrilor acestora”. (Consiliul European, 2020).

BIBLIOGRAFIE:

1. Dr. Bădălan, E., dr. Frunzeti, T. (2003). *Forțe și tendințe în mediul de securitate european*. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”.
2. Bogzeanu, C. (2011). *Rolul NATO și UE în managementul crizelor în Balcanii de Vest*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
3. Idem. (2013). *Evoluția relației NATO-UE față de determinarea polilor de putere*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
4. Buzan, B. (2000). *Popoarele, statele și teama*. București: Editura Cartier.
5. Dr. Dușu, P., Bogzeanu, C. (2011). *Reforma instituțională a UE din perspectiva Politicii de Securitate și Apărare Comune*. București: Editura U.N.Ap. „Carol I”.
6. Horoșanu, G. (2014). *NATO-UE a smarter collaboration*. București: Editura Tritonic.
7. Mureșan, M., Țenu, C., Stăncilă, L. (2006). *Securitatea europeană la începutul mileniului 3*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
8. Dr. Pavel, Gh. (2007). *Mediul de securitate european și euroatlantic*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
9. Stoica, Al. (2014). *Marii actori statali și Uniunea Europeană în competiția globală de interese*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
10. Cologne European Council (1999). *Conclusions of The Presidency*, https://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm#an3, accesat la 11 septembrie 2020.
11. Comisia Europeană (2017). *Un fond european de apărare: 5,5 miliarde EUR pe an pentru stimularea capacităților de apărare ale Europei*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/IP_17_1508, accesat la 11 septembrie 2020.
12. Consiliul European, Consiliul UE (2003). *Strategia europeană de securitate: O Europă sigură într-o lume mai bună*, <https://www.consilium.europa.eu/ro/documents-publications/publications/european-security-strategy-secure-europe-better-world/>, accesat la 2 octombrie 2020.
13. Consiliul European, Consiliul UE (2020). *Cooperarea Uniunii Europene în materie de securitate și apărare*, <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/defence-security/>, accesat la 11 septembrie 2020.
14. Consiliul European, Consiliul UE (2018). *Concluzii-Reuniunea Consiliului European*, <https://www.consilium.europa.eu/media/35954/28-euco-final-conclusions-ro.pdf>, accesat la 11 septembrie 2020.
15. Consiliul European, Consiliul UE (2018). *Joint UE-NATO Declaration*. Bruxelles. https://www.consilium.europa.eu/media/36096/nato_eu_final_eng.pdf, accesat la 11 septembrie 2020.
16. Consiliul European, *Fifth progress report on the implementation of the common set of proposals endorsed by EU and NATO Councils on 6 December 2016 and 5 December 2017*, <https://www.consilium.europa.eu/media/44451/200616-progress-report-nr5-eu-nato-eng.pdf>, accesat la 11 septembrie 2020.
17. Consiliul European, Consiliul UE (2020). *PESCO-Project*. <https://www.consilium.europa.eu/media/41333/pesco-projects-12-nov-2019>, accesat la 11 septembrie 2020.
18. Consiliul European, Consiliul UE (2017). *Cooperarea la nivelul UE în domeniul apărării*, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2017/06/08/military-mpcc-planning-conduct-capability>, accesat la 11 septembrie 2020.
19. Consiliul European, Consiliul UE (2018). *Politica de Securitate și Apărare Comună Civilă*, <https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2018/11/19/civilian-common-security-and-defence-policy-eu-strengthens-its-capacities-to-act/>, accesat la 11 septembrie 2020.
20. Consiliul European, Consiliul UE (2016). *Taking EU-NATO cooperation to a new level*, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/12/13/tusk-juncker-stoltenberg-opinion/>, accesat la 11 septembrie 2020.
21. DEX (1998). *Dicționarul explicative al limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic.
22. EEAS (2016). *A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*.
23. European Defence Agency, *Mission*, <https://www.eda.europa.eu/Aboutus/Missionandfunctions>, accesat la 11 septembrie 2020.
24. North Atlantic Treaty Organization (2002). *EU-NATO Declaration on ESDP*. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19544.htm, accesat la 11 septembrie 2020.
25. European Parliament (2017). *News, PESCO: EU countries sign off on plan for closer defence cooperation*, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/security/20171208STO89939/pesco-eu-countries-sign-off-on-plan-for-closer-defence-cooperation>, accesat la 2 octombrie 2020.
26. *EUR-LEX, Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene – Tratatul privind Uniunea Europeană (versiune consolidată), Protocele*, <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN>, accesat la 11 septembrie 2020.
27. *Strategia Europeană de Securitate (2003), Consiliul UE*. Bruxelles, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15895-2003-INIT/en/pdf>, accesat la 2 octombrie 2020.

PARTENERIATUL NATO-UE – UN PAS IMPORTANT PENTRU REALIZAREA SECURITĂȚII GLOBALE –

Locotenent dr. Petru-Viorel ENE

Ministerul Apărării Naționale

După aproape 72 de ani de existență, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord reunește 30 de state cu valori și aspirații comune, aducând Europa și America de Nord împreună. Dacă, în momentul în care a luat ființă, Alianța se confrunta cu o gamă restrânsă de riscuri, astăzi, Organizația întâmpină amenințări dintre cele mai diverse, de la terorism până la atacuri cibernetice.

În acest context, o puternică relaționare transatlantică și, implicit, o strânsă cooperare între Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord sunt absolut necesare pentru consolidarea climatului de securitate, mai ales prin prisma faptului că cele două organizații au în comun 22 de state europene. Provocările la adresa securității capătă valențe noi, astfel încât răspunsul trebuie să fie conjugat pentru a asigura, în continuare, securitatea și pacea transatlantică. Vor reuși Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană să facă tranziția de la pacea transatlantică la cea globală? O întrebare al cărei răspuns sperăm să îl conturăm în cadrul acestui demers științific.

Cuvinte-cheie: NATO, democrație, parteneriat strategic, cooperare, UE.

INTRODUCERE

În aceste momente dificile, în care statele lumii se confruntă cu problemele generate de pandemia de coronavirus, observăm, poate mai limpede decât înainte de debutul acestei crize, că, fără o alianță puternică, prin care să se pună bazele unei relații solide între țările membre, posibilitatea de a face față presiunilor venite atât pe plan politic, social, financiar, medical, cât și din perspectiva securității este redusă.

Solidaritatea trebuie să fie punctul central al arhitecturii internaționale. În acest fel, prin munca în echipă, prin schimbul permanent de informații și capacități, prin efortul conjugat al statelor, putem dezvolta o societate mai sigură, prosperă și liberă.

Cel mai important rol, în acest demers, îl au organizațiile internaționale, atât pentru faptul că însăși structura lor se fundamentează pe pilonii democrației, ai prosperității și solidarității, cât și pentru reziliența de care au dat dovadă în ultimii zeci de ani.

Privind retrospectiv, este limpede că nu mai putem analiza lucrurile doar la nivel regional, fără să luăm în calcul întregul, deoarece modificările politice și implicațiile pe care le resimțim capătă valențe globale, iar statele sunt, mai mult ca oricând, într-o evidentă interdependență.

Îndepărtarea de războiul convențional, prin adoptarea metodelor hibride de atac, spațiul cibernetic absolut vital în societatea modernă și practicile prin care diferite țări intervin în afacerile interne ale altor state reprezintă riscuri foarte greu de gestionat de către un singur stat. De aceea, încă de la începutul anilor '90, s-a simțit nevoia consolidării cooperării internaționale.

În acest sens, luând în calcul climatul internațional, cu provocările sale fără precedent, cooperarea dintre Uniunea Europeană (UE) și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) a fost văzută nu numai ca un pas important în garantarea securității statelor aliate, ci și ca o măsură absolut necesară.

Astăzi, provocările de securitate pot depăși cu ușurință capacitatea unui stat de a se autoapăra. Fie că vorbim despre terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitate organizată, schimbări climatice, dezastre naturale, fie că ne concentrăm pe analiza atacurilor cibernetice sau, mai nou, a efectelor *fake news* și a celor pe care le presupune o pandemie, combaterea cu succes a amenințărilor trebuie să fie rezultatul eforturilor conjugate ale statelor membre ale UE și ale NATO.

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

Bineînțeles că Organizația Națiunilor Unite joacă, de asemenea, un rol cheie în acest sens, având în vedere implicarea activă în operațiile de menținere a securității și păcii, de dezvoltare a relațiilor armonioase între state și dorința permanentă de cooperare internațională. Însă, în acest demers, ne vom îndrepta atenția numai spre relația NATO-UE.

La Summitul NATO de la Varșovia, din anul 2016, prin declarația comună a Secretarului general al NATO, a președintelui Consiliului European și a președintelui Comisiei Europene, parteneriatul dintre cele două entități internaționale a fost consolidat, iar cooperarea a cunoscut noi abordări în domenii strategice, precum: combaterea amenințărilor hibride, securitatea maritimă, coordonarea în domeniul securității cibernetice, dezvoltarea interoperabilității și complementarității capabilităților existente, facilitarea unei industrii de apărare solide, exerciții comune etc.

Această declarație a venit ca o consecință firească a faptului că ambele structuri se confruntă cu provocări asemănătoare și împărtășesc interese comune (Cooperarea UE-NATO, 2016, pct. 1). Putem afirma că Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică sunt interconectate, având în vedere necesitatea de a asigura climatul de securitate și condițiile propice pentru dezvoltarea prosperității cetățenilor statelor membre. Nu numai că 22 de state membre ale UE sunt aliate sub umbrela NATO, însă atât valorile, cât și amenințările la adresa securității reclamă acțiunea conjugată a celor două structuri internaționale.

Secolul XXI a pus NATO în situația de a reevalua definiția securității și mijloacele necesare pentru a o garanta. Astfel, securitatea nu se mai poate rezuma la capabilitățile militare pe care Organizația le poate pune la dispoziție în vederea respingerii unui atac armat, ci trebuie să țină cont de inamicul nevăzut, de dimensiunea non-militară și de toți factorii sociali, culturali, religioși și etnici (Pasăre, 2014).

Complementaritatea trebuie să fie cuvântul de bază în acest demers, iar interoperabilitatea dintre cele două organizații trebuie, constant, ridicată la un nou nivel, pentru a oferi siguranță statelor membre și, de ce nu, întregii omeniri.

PREMISELE APARIȚIEI NATO ȘI A UNIUNII EUROPENE

Pentru a înțelege necesitatea cooperării dintre cele două organizații, este necesar să facem o radiografie a celor mai importante evenimente istorice care au condus la constituirea acestor structuri internaționale. Deși fiecare dintre acestea prezintă particularitățile sale, există o serie de asemănări atât în ceea ce privește scopul, cât și premisele care au stat la baza apariției lor.

La finalul celui de-al Doilea Război Mondial, cu aproximativ 36 de milioane de cetățeni uciși în conflict (A short history of NATO), Europa era în genunchi. De parcă

nu era de ajuns, dorința Uniunii Sovietice de a-și păstra influența în estul Europei, criza economică și cea umanitară puneau o presiune uriașă pe umerii bătrânului continent. Astfel, după o lungă perioadă, în care au practicat o politică izolaționistă, fiind legitimate de teama că Europa se va întoarce la aceleași politici care au condus la conflagrația mondială, Statele Unite ale Americii decid să se implice activ în viața politică europeană.

Chiar dacă ajutorul acordat de SUA, prin implementarea Planului Marshall (Kagan, 2015, pp. 48-50)¹, a fost piatra care a stat la temelie reconstrucției Europei, statele europene încă simțeau nevoia de a își consolida securitatea prin cooperare militară, economică și progres politic².

Această realitate a fost confirmată de încheierea, la 4 martie 1947, de către Regatul Unit și Franța, a Tratatului de la Dunkerque. Prin acest tratat, statele semnatare se angajau să își acorde sprijin reciproc în eventualitatea unei agresiuni din partea Germaniei, să prevină ca aceasta să redevină o amenințare pentru pacea europeană și să consolideze relațiile economice existente (Zlătescu, Bulgaru, 2016, p. 7). Acest Tratat avea să reprezinte un element important așezat la temelie Organizației Tratatului Atlanticului de Nord. Semnat la Washington, la 4 aprilie 1949, de Statele Unite, Canada și 10 state europene (Belgia, Danemarca, Franța, Islanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, Regatul Unit), Tratatul Atlanticului de Nord reprezintă momentul în care Organizația Tratatului Atlanticului de Nord a luat naștere. Fiind o alianță politico-militară, Organizația a fost înființată pentru a răspunde expansionismului sovietic, a împiedica renașterea militarismului și a naționalismului radical printr-o prezență nord-americană consistentă și pentru a încuraja politica de integrare europeană.

Prevederile Tratatului gravitează în jurul articolului 5, prin care statele aliate se angajează ca un atac armat asupra unuia sau a mai multor membri să fie considerat un atac armat asupra tuturor. În consecință, în situația în care un astfel de atac armat ar avea loc, răspunsul pentru restabilirea și menținerea securității transatlantice ar fi unul conjugat. În acest context, semnarea Tratatului a reprezentat primul pas al consolidării cooperării transatlantice. Totodată, a fost momentul în care politica externă a Statelor Unite a cunoscut schimbări semnificative, devenind parte a comunității globale.

Dacă, la început, NATO nu a reprezentat decât o alianță politico-militară care nu dispunea de mijloacele necesare prin care să poată asigura securitatea regională,

¹ Notă: Prin consolidarea economiei europene, SUA au atins două obiective importante: au asigurat un parteneriat economic și, implicit, posibilitatea dezvoltării economiei proprii și au întărit capacitatea de autoapărare europeană în fața amenințărilor sovietice.

² Notă: În acest sens, a fost creată Uniunea Europei Occidentale – organizație internațională militară ce se baza pe principiile apărării colective și dorea să faciliteze cooperarea economică, socială și culturală între statele membre (<https://www.britannica.com/topic/Western-European-Union>, accesat la 11 septembrie 2020).

acest lucru s-a schimbat în scurt timp. Detonarea, la data de 29 august 1949, a primei bombe atomice sovietice și izbucnirea, în anul 1950, a războiului din Coreea au condus la momentul în care Alianța a înțeles necesitatea regrupării și accelerării imediate a demersurilor pentru a asigura un răspuns conjugat și securitatea regională.

Astfel, în urma evenimentelor din 25 iunie 1950, când, fără niciun avertisment, armata nord-coreeană, sprijinită de Uniunea Sovietică, a traversat paralela 38³ și a atacat Coreea de Sud, Statele Unite au înțeles necesitatea coeziunii internaționale, a producției masive de echipament militar pentru descurajarea Uniunii Sovietice și au susținut puternic statele care semnaseră Pactul Atlanticului de Nord.

Ca urmare, NATO și-a edificat structura de comandă, a înființat, în suburbiile Parisului⁴, Comandamentul Suprem al Forțelor Aliate din Europa, iar în februarie 1952, a numit primul Secretar general, în persoana lordului Hastings Lionel Ismay.

Marele câștig al Războiului din Coreea, încheiat oficial în anul 1953, avea să fie nașterea din cenușa conflictului a Organizației Națiunilor Unite, ca prima organizație internațională ce a reușit să respingă un atac armat asupra unei țări pașnice (van Loon, 2017, pp. 522-526).

Pe de altă parte, în acest context nu tocmai prietenos, Europa de Vest, aflată sub umbrela securității transatlantice, reușind să echilibreze balanța crizei politice, economice și umanitare, bucurându-se de ajutorul consistent venit din partea Statelor Unite ale Americii, a început să își recapete strălucirea.

Naționalismul extrem a condus la patru războaie între francezi și nemți, dintre care două războaie mondiale. Era limpede că trebuia urmată o nouă paradigmă, astfel încât a fost remarcată necesitatea implementării unor măsuri care să aibă ca finalitate construirea unor entități supranaționale.

Conturarea structurii suprastatale a fost, așadar, răspunsul europenilor la perioada interbelică, permanent caracterizată de neprevăzut, de hazard, de guvernări socialiste, comuniste dintre cele mai crude și degradante. Mai mult, în contextul crizei pe care statele europene o traversau, necesitatea re tehnologizării, a cooperării economice și a extinderii relațiilor politice se vedea mai prezentă ca niciodată (Marr, 2015, pp. 577-580).

Declinul Europei a reprezentat un semnal de alarmă atât la nivel politic, cât și la nivel academic. Astfel, perioada interbelică a fost considerată ca fiind perioada

³ Notă: Stabilită la Ialta ca fiind linia dintre Coreea de Nord – ocupată de Uniunea Sovietică – și Coreea de Sud – Statele Unite ale Americii.

⁴ Notă: Decizia Franței, din februarie 1966, de a părăsi structura integrată de comandă militară a NATO a determinat Consiliul Nord-Atlantic să ia decizia mutării sediului organizației într-un alt stat membru. După lungi discuții contradictorii între țările care doreau menținerea Cartierului General al Alianței la Paris și cele care susțineau reamplasarea acestuia în alt loc, la 26 octombrie 1966, a fost luată decizia de a construi o clădire la Bruxelles.

în care Europa a început să nu mai aibă un cuvânt puternic de zis pe plan mondial. Comanda lumii urma să fie predată Statelor Unite, deplasarea polului de putere fiind evidentă.

Consecința cea mai de temut a acestei decăderi a reprezentat-o depărtarea statelor europene de valorile comune și creșterea influenței sovietice asupra bătrânului continent. Este vorba despre acel pseudoconcept despre care vorbește José Ortega y Gasset, și anume *omul-masă*, ce promovează refuzul vehement de recunoaștere a unor instanțe superioare lui, mentalitate preluată la nivel statal și manifestată prin îndepărtarea de civilizația, de crezul european. Totodată, filosoful spaniol arată faptul că tocmai acest aparent declin european are să fie momentul cel mai de preț ce va permite Europei să se reinventeze, să renască, să evolueze, să așeze piatra de temelie pentru ceea ce, ulterior, avea să se numească Uniunea Europeană (Gasset, 2007, p. 171).

Bineînțeles că aceste preocupări teoretice, pe care le regăsim la intelectualii din perioada interbelică, au reprezentat numai unul dintre primii pași în vederea consolidării identității europene, fiind absolut necesare demersuri politice concrete, în concordanță cu realitatea istorică la care statele europene erau martore. Aceste manifestări politice au reprezentat dorința de consolidare, de regrupare a statelor europene într-o entitate ce avea să asigure atât pacea, cât și progresul economic și social. De remarcat este faptul că, încă de la început, scopul înființării Comunităților a fost acela de a unifica statele europene printr-o legislație cu aplicabilitate universală, politici comune, o monedă unică, standarde și valori împărtășite de toate statele membre.

Un pas important, în acest sens, l-a reprezentat momentul 23 iulie 1952⁵, când propunerea elaborată de francezii Jean Monet și Robert Schuman, cunoscută sub numele de *Planul Schuman*, a fost pusă în practică – șase țări (Belgia, Franța, Italia, Luxemburg, Țările de Jos și Germania de Vest) s-au unit și au format Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului.

Printre motivele care au stat la baza întemeierii aceste comunități trebuie să amintim unificarea economică, stabilirea fundamentelor necesare unei federații europene, modernizarea producției și, mai ales, eliminarea opoziției seculare dintre Franța și Germania prin realizarea unui mecanism de control internațional asupra ramurilor de bază ale industriei de armament (Fuerea, 2016, pp. 19-20).

Mai mult, în anul 1954, avea să ia ființă Uniunea Europeană Occidentală, ca mărturie a faptului că statele vestice se opuneau expansiunii sovietice, înțelegând

⁵ Notă: La această dată, Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, semnat la Paris, în data de 18 aprilie 1951, a intrat în vigoare. Preambulul Tratatului prezintă caracteristici comune cu cele ale Tratatului de constituire a NATO. Astfel, se vorbește despre *pace mondială* și atingerea acestui deziderat prin eforturi adaptate pericolelor existente, dar și despre o solidaritate de fapt, care să constituie premisa unei dezvoltări economice comune.

necesitatea constituirii unui front comun, iar în anul 1958, la 1 ianuarie, au fost create Comunitatea Economică Europeană, cunoscută sub denumirea de Piața Comună, și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice/Euratom.

Cooperarea fructuoasă din punct de vedere economic, prin asigurarea liberei circulații a muncitorilor și a capitalului, dar și posibilitatea de a exercita controlul de securitate asupra destinației produselor disponibile pe piața nucleară aveau să fie urmate de o alianță politică ce a fost îmbrățișată, în final, de 28 de țări și a readus strălucirea, prosperitatea și idealul comun al statelor europene (van Loon, p. 529). Chiar și așa, țelul european de contopire a națiunilor și accentul pus pe puterea legii, a supremației drepturilor omului, nu s-au dovedit suficiente în actuala configurație geopolitică.

Dacă, pe de o parte, aspirațiile europene de a se regrupa sub umbrela aceluiași valori trezesc admirația lumii și arată că dialogul trebuie să fie o armă de preț în soluționarea diferendelor, pe de altă parte, neimplicarea activă în securitatea zonală, ca actor de sine stătător, printr-o forță armată proprie, care să asigure securitatea cetățenilor statelor membre într-o lume în continuă schimbare, cu noi amenințări, a fost văzută ca o slăbiciune, nu doar de cetățeni, ci și de către oficiali (Meixler, 2018).

VALORI COMUNE, VIITOR COMUN

Încă din Preambul, Tratatul Atlanticului de Nord prezintă principalii piloni pe care Alianța este construită. Astfel, statele-parte la tratat își afirmă dorința de a conviețui în pace, se angajează să apere libertatea individuală, principiile democrației și să asigure respectarea legilor. Totodată, statele membre se angajează în promovarea stabilității și a climatului de bunăstare a zonei nord-atlantice.

În continuare, articolul 1 prevede obligația statelor membre de a nu aduce atingere păcii, securității și dreptului internațional. Articolul 2 vine ca o completare, în sensul în care statele-părți ale Tratatului se angajează să consolideze relațiile internaționale de pace și prietenie, să promoveze condițiile necesare pentru asigurarea stabilității, a bunăstării și să încurajeze colaborarea economică bilaterală sau multilaterală (Tratatul Nord-Atlantic, 1949, Art. 2).

De cealaltă parte, Tratatul privind instituirea Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului amintește, încă de la început, faptul că pacea mondială nu poate fi atinsă decât prin eforturi adaptate la pericolele existente, iar rolul Europei în atingerea acestui deziderat este de necontestat. Totodată, necesitatea unei solidarități *de facto* a statelor membre și dezvoltarea economică profundă prin stabilirea unor relații de dezvoltare comune reprezintă principiile de bază ale acestui tratat (Traité instituant la Communauté Européenne du Charbon et de l'Acier, Art. 2).

În ceea ce privește Tratatul pentru instituirea Comunității Economice Europene și a Comunității Europene a Energiei Atomice, acestea s-au fundamentat, pe de o parte, pe o politică comercială comună, uniune vamală, întărirea coeziunii economice și sociale, promovarea dezvoltării tehnologice și politici comune în domenii precum agricultura, pescuit ori transporturi⁶, iar pe de altă parte, pe instituirea unei piețe comune a industriei nucleare, astfel încât să se elimine riscul apariției unui conflict între statele europene și să se asigure cooperarea acestora⁷.

De o reală importanță în analiza noastră este Tratatul de la Maastricht, din 7 februarie 1992, cunoscut sub denumirea de *Tratatul privind Uniunea Europeană*. Tratatul reprezintă o nouă etapă în consolidarea unei Europe unite, cu obiective și idealuri comune. Astfel, cele mai importante obiective pe care Uniunea le urmărește privesc promovarea progresului economic și social, politica de securitate și apărare comună, promovarea drepturilor și intereselor statelor membre, dezvoltarea permanentă a cooperării în domenii precum justiție și afaceri interne.

Am realizat această radiografie a principiilor și a obiectivelor pe care cele două structuri internaționale sunt așezate tocmai pentru a sublinia faptul că acestea au premise comune, o traiectorie comună, convingeri și viziuni comune. Ambele organizații sunt extrem de atente în ceea ce înseamnă promovarea și garantarea securității și prosperității cetățenilor săi.

Este limpede că valorile, care reprezintă însăși coloana vertebrală a celor două organizații, nu pot fi decât comune, având în vedere componența și dezvoltarea lor istorică. Așadar, cooperarea dintre cele două nu este doar de dorit, ci este absolut necesară.

Implicarea directă a Uniunii Europene în securitatea regională nu trebuie nicidecum să aibă caracterul de a exclude sau de a concura cu NATO, din contră, trebuie să se realizeze printr-o activitate de cooperare.

Politica defensivă și de securitate comună existentă la nivelul Uniunii Europene este de real folos pentru Alianță, atât timp cât eforturile lor sunt complementare și nu se suprapun cu programele și capacitățile NATO.

Aportul european în domeniul securității comune trebuie să se bazeze pe politici eficiente, astfel încât să se asigure maximizarea rezultatelor. Politica de securitate și apărare comună a Uniunii Europene, prin care este stabilit cadrul necesar pentru structurile politice și militare în vederea executării misiunilor și operațiilor militare și civile ale Uniunii în afara granițelor sale, reprezintă un pas important în efortul depus de cele două organizații internaționale în securizarea regională prin cooperare și dialog permanent.

⁶ În ceea ce vizează Comunitatea Economică Europeană.

⁷ Tratatul privind instituirea Comunității Europene a Energiei Atomice.

Dacă privim cheltuielile militare efectuate la nivel european, observăm faptul că, deși Europa reprezintă un actor important în domeniu, din cauza cheltuielilor ineficiente, a lipsei de interoperabilitate și a decalajelor tehnologice, există o discrepanță considerabilă între capacitățile existente și ceea ce poate fi realizat dacă toate aceste politici în domeniul securității au un numitor comun.

Cu alte cuvinte, fără investiții susținute, coordonate și eficiente, abilitatea Europei de a asigura securitatea va avea de suferit. În această direcție, cooperarea, interoperabilitatea, dezvoltarea perspectivelor pe termen lung și participarea în operațiuni comune ale NATO și UE reprezintă elemente de maximă importanță.

De ce este, totuși, preferabilă cooperarea dintre cele două organizații, în detrimentul competitivității? Ei bine, arhitectura internațională definită în urma celui de-al Doilea Război Mondial este încărcată de provocări provenite din fiecare dimensiune a existenței noastre.

Complexitatea și impredictibilitatea atacurilor, faptul că acestea nu se limitează la spațiul fizic, frecvența și implicațiile lor profunde, particularitățile pe care Uniunea Europeană le prezintă, presiunea din ce în ce mai prezentă venită din partea Rusiei, aspirațiile Chinei de a deveni un lider global, criza refugiaților, toate acestea constituie unele dintre motivele pentru care cooperarea este indispensabilă.

Criminalitatea organizată, amenințările climatice, sărăcia extremă, conflictele interetnice sunt alte exemple care nu fac altceva decât să sublinieze faptul că niciun stat, nicio organizație nu pot să soluționeze toate problemele acționând în mod solitar. Este nevoie, poate mai mult ca oricând, de parteneriate care să asigure pacea și securitatea mondială, deoarece apariția acestor provocări este imposibil de preconizat, de anticipat, iar un răspuns aplicat nu poate fi conceput decât în cadrul unor alianțe puternice.

Importanța acordată cooperării dintre cele două organizații reiese, pe de o parte, din acțiunile comune ale NATO și UE din Kosovo, Afganistan, Irak și Bosnia-Herțegovina, pe de altă parte, din schimbul permanent de politici și bune practici în diferite domenii cheie.

Ca o consecință a lansării misiunilor de cooperare, UE și NATO au semnat Acordul Berlin Plus, cu obiectivul de a crește nivelul de interoperabilitate și de a eficientiza cooperarea dintre cele două instituții, UE dobândind dreptul de a utiliza capacitățile NATO. Este, așadar, un acord care privește suportul logistic necesar cooperării în bune condiții și necesitatea colaborării în domenii strategice.

În acest sens, amintim domenii precum securitate cibernetică – atacul Wanna Cry, mobilitate militară, amenințări hibride⁸ și participarea la exerciții comune, precum CYBRID, exercițiu organizat de Uniunea Europeană în Estonia

⁸ Ambele structuri internaționale contribuie și beneficiază de facilitățile oferite de Centrul European de Excelență pentru combaterea amenințărilor hibride din Finlanda.

pe problematica amenințărilor hibride, și Cyber Coalition, exercițiul anual al NATO, Operațiunea Sea Guardian, ce a avut ca obiectiv combaterea migrației ilegale, a traficului de arme și de ființe umane și securizarea frontierelor maritime. Aceste exerciții comune prezintă importanță deosebită și permit celor două structuri să cunoască mai bine metodele de lucru ale partenerilor și să consolideze abilitatea de coordonare pentru îndeplinirea obiectivelor strategice comune.

Însă, în acest mediu ostil, ce prezintă riscuri de securitate dintre cele mai diverse, cooperarea dintre cele două entități în domeniul securității trebuie să fie dublată de extinderea acestor relații și de consolidarea cooperării cu state din Africa și Asia, cu parteneri membri ai Uniunii Africane, ai Ligii Arabe, și nu numai.

Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Atlanticului de Nord au vocația de a asigura pacea mondială și, mai apoi, tranziția de la securitatea transatlantică la cea mondială. Eradicarea oricărui conflict regional, progresul, cooperarea permanentă și încrederea reciprocă sunt câteva elemente grăitoare în acest sens.

Este limpede că, pentru consolidarea securității mondiale, trebuie să fie create premisele necesare unei colaborări militare și politice permanente, în care amprenta celor două organizații să fie din ce în ce mai vizibilă. Astfel, impactul politicilor adoptate în cooperarea transatlantică trebuie să depășească limitele geografice ale acestei alianțe și să fie însușite și aplicate la nivel global. Este cea mai sigură modalitate de asigurare a climatului de securitate pentru cetățeni, indiferent de statul în care locuiesc ori de provocările pe care le întâmpină.

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și Uniunea Europeană luptă să asigure pacea transatlantică, să respecte valorile comune, libertățile individuale, democrația, drepturile omului și să promoveze statul de drept.

Provocările permanente pe care cele două organizații internaționale le înfruntă au caracterul de a destabiliza, de a periclita activitatea și progresele făcute în tot acest timp. Mai mult, angajarea în combaterea amenințărilor poate, de asemenea, să se evidențieze ca fiind dificil de realizat dacă luăm în considerare caracterul diversificat și sofisticat al noilor tipuri de provocări. Răspunsul la toate provocările existente trebuie să fie unul comun, iar cooperarea trebuie să includă și actori non-UE pentru un curs de acțiune adaptat la fiecare provocare în parte.

În acest sens, NATO și UE nu s-au angajat doar în acordarea protecției teritoriale a aliaților, ci au depus eforturi pentru protejarea și promovarea valorilor lor fundamentale, prevenirea și managementul crizelor, stabilizarea post-conflict și reconstrucția statelor. Aceste demersuri comune au fost precedate de ample negocieri și politici diverse, care să permită realizarea unor astfel de acțiuni conjugate.

Așa cum parteneriatul dintre UE și NATO a trecut prin mai multe faze de evoluție până la asigurarea premiselor necesare cooperării eficiente și a interoperabilității,

tot astfel este necesară dezvoltarea relațiilor cu statele asiatice și africane prin acțiuni comune în domenii prioritare pentru consolidarea dialogului și pentru instituționalizarea unui parteneriat strategic durabil.

Așadar, pentru a asigura extinderea climatului de securitate și prosperitate de la nivel regional la nivel mondial, cultura cooperării în domeniul securității trebuie să fie permanent cultivată, iar cooperarea NATO-UE poate deveni pilonul pe care partenerii globali să construiască o securitate extinsă, comună și de durată.

Din nefericire, instabilitatea Orientului Mijlociu a generat reale provocări statelor membre ale UE și ale NATO, iar deciziile luate de națiuni, ca entități de sine stătătoare, au avut un impact major asupra ambelor organizații. Astfel, dezvoltarea unui climat de pace durabil, consolidat, care să facă față cu succes provocărilor externe, trebuie să includă zonele caracterizate de instabilitate prin implicare directă, investiții și ajutor permanent.

CONCLUZII

Uniunea Europeană reprezintă partenerul firesc al Organizației Tratatului Atlanticului de Nord și, împreună, prin efortul coordonat și complementaritatea acțiunilor, acestea au vocația de a extinde climatul de securitate la nivel global.

Așa cum am menționat, NATO și UE asigură climatul de securitate euroatlantic și prosperitatea aliaților de mai bine de 70 de ani, iar aproape 90% dintre cetățenii statelor aliate sub umbrela NATO sunt cetățeni europeni. În acest context, o Europă puternică înseamnă o Alianță puternică, astfel încât investițiile realizate în securitatea cetățenilor reprezintă obiective și realizări comune (Geoană, 2020, p. 42).

Mai mult, aceste momente de incertitudine, fără precedent, pe care le traversăm, ridică întrebări fundamentale despre arhitectura de guvernare mondială și despre necesitatea cooperării și colaborării permanente, nu doar la nivel regional, ci și la nivel global.

În acest context, este deosebit de important ca Europa să rămână în centrul securității transatlantice, consolidând flancul de est al Alianței printr-o prezență militară sporită și extinzând influența sa asupra statelor asiatice și africane.

Cooperarea în afara teritoriului european este un proces de durată și are nevoie de o evoluție consolidată, astfel încât valorile euroatlantice să contribuie la crearea mecanismelor de cooperare necesare pentru asigurarea tranziției de la pacea și securitatea regională la cea mondială.

Bineînțeles că asigurarea securității regionale și perspectiva implicării celor două organizații pentru realizarea climatului de securitate mondială presupun costuri imense, de aceea cheltuielile trebuie să fie eficiente și să se realizeze în domenii

de mare interes, precum infrastructura de respingere a atacurilor cibernetice și în domeniul inteligenței artificiale.

Referitor la asigurarea fondurilor necesare, Parlamentul European a încurajat în permanență statele membre să respecte obiectivele NATO referitoare la capacități, prin care se impune un nivel minim al cheltuielilor pentru apărare de 2% din PIB, însă îndeplinirea acestei condiții se dovedește a fi un demers de durată și constituie o politică ce nu este, în acest moment, agreată de către toți membrii Alianței Nord-Atlantice.

În ceea ce privește eforturile NATO și ale Uniunii Europene, dacă, inițial, acestea erau mai curând paralele decât convergente, astăzi, toate politicile NATO cuprind dimensiunea politică europeană. Atingerea acestui deziderat nu a fost deloc ușoară, totuși, efortul conjugat al celor două entități internaționale a condus la prosperitate și pace regională. Astfel, următorul pas în relația NATO-UE trebuie să fie lărgirea sferei de responsabilitate și de influență, astfel încât statele asiatice și africane să se bucure de valorile și securitatea pe care acest parteneriat le presupun.

Așa cum reiese din acordurile de la Bruxelles și Berlin, principiul după care trebuie să funcționeze cele două organizații este acela al complementarității, al consolidării comune a capacităților, de care să se bucure ambele structuri internaționale. Evitare suprapunerii eforturilor și interoperabilitatea reprezintă mecanismele fundamentale ale parteneriatului.

Un exemplu grăitor, în acest sens, îl constituie necesitatea existenței unor capacități comune de informații, supraveghere și recunoaștere. Pe de o parte, în situația în care UE achiziționează un astfel de sistem, acesta trebuie să fie disponibil atât pentru Uniunea Europeană, cât și pentru NATO, iar, pe de altă parte, capacitățile deja existente la nivelul NATO să fie puse la dispoziția Uniunii, evitându-se, în acest fel, investiții care nu sunt necesare (Lute, 2019, p. 18).

În misiunea sa de a extinde climatul de securitate, NATO a dezvoltat relații flexibile de cooperare cu parteneri din diverse colțuri ale lumii. Fie că ne referim la Noua Zeelandă, Pakistan sau Irak, fie că vorbim despre Japonia ori Coreea de Sud, parteneriatul global a caracterizat politica existentă la nivelul Alianței. De asemenea, Organizația se consultă și cu ale state⁹, care nu sunt membre ale Alianței și care nu au încheiat programe bilaterale de cooperare la nivelul Alianței.

Ca o prelungire a relațiilor bilaterale existente în acest moment între cele două organizații internaționale și statele non-membre, pentru inițierea cooperării și pentru a realiza un dialog eficient cu statele din Asia și Africa, NATO și Uniunea Europeană pot demara politici în domenii diverse precum noile amenințări de securitate, combaterea pirateriei, securitatea energetică ori dezastrele umanitare.

⁹ China, India, Singapore, Indonezia.

Această politică a cooperării flexibile la nivel global este necesar să fie implementată și în viitoarele parteneriate din afara teritoriului transatlantic, iar consolidarea securității, dialogul permanent și parteneriatul solid trebuie să implice întreaga comunitate internațională pentru a atinge scopul fundamental al organizațiilor internaționale. Tranziția de la pacea transatlantică la securitatea mondială ar putea, astfel, să fie realizată.

BIBLIOGRAFIE:

1. Fuerea, A. (2016). *Manualul Uniunii Europene*. București: Editura Universul Juridic.
2. Gasset, J.O.y. (2007). *Revolta maseilor*. București: Editura Humanitas.
3. Geoană, M. (2020). *Stronger Together*. Bruxelles: European Defence Matters.
4. Kagan, K. (2015). *Lumea clădită de America*. București: Editura Humanitas.
5. Lute, D., Burns. N. (2019). *NATO at Seventy: An Alliance in Crisis*. Harvard Kennedy School.
6. Marr, A. (2015). *Istoria lumii*. București: Editura Nemira.
7. Meixler, E. (2018). *French President Emmanuel Macron Calls for a 'European Army' to Defend Against China, Russia and the U.S.*, <https://time.com/5446975/emmanuel-macron-european-army-russia-us/>, accesat la 9 septembrie 2020.
8. Pasăre, C.I. (2014). *Rolul României în îndeplinirea obiectivelor de securitate ale NATO*. Revista *Intelligence*.
9. Van Loon, H.W. (2017). *Istoria omenirii*. București: Editura Humanitas.
10. Zlătescu, I., Bulgaru, A. (2016). *Organizații europene și euroatlantice*. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului.

SURSE WEB:

1. *A Short History of NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm, accesat la 2 septembrie 2020.
2. Consiliul European. *Cooperarea UE-NATO: Consiliul a adoptat concluzii privind punerea în aplicare a declarației comune (2020)*, <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf>, accesat la 2 septembrie 2020.
3. <https://intelligence.sri.ro/rolul-romaniei-indeplinirea-obiectivelor-de-securitate-ale-nato/>, accesat la 28 septembrie 2020.
4. <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf>, accesat la 2 septembrie 2020.
5. https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-magazine/edm19_web.pdf, accesat la 2 septembrie 2020.
6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:11951K/TXT&from=RO>, accesat la 2 septembrie 2020.
7. <https://intelligence.sri.ro/rolul-romaniei-indeplinirea-obiectivelor-de-securitate-ale-nato/>, accesat la 28 septembrie 2020.
8. <https://time.com/5446975/emmanuel-macron-european-army-russia-us/>, accesat la 2 septembrie 2020.

9. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%209/v9.pdf>, accesat la 28 septembrie 2020.
10. <https://www.britannica.com/topic/Western-European-Union>, accesat la 28 septembrie 2020.
11. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49188.htm, accesat la 2 septembrie 2020.
12. <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/romanian/history.html>, accesat la 2 septembrie 2020.
13. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%209/v9.pdf>, accesat la 2 septembrie 2020.

SMART POWER – PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI PENTRU EDUCAȚIA ȘI FORMAREA PROFESIONALĂ ÎN INTELLIGENCE

Dorinel-Ioan MOLDOVAN

Ministerul Apărării Naționale

Articolul de față, pornind de la preocupările autorilor români în domeniu, dorește să evidențieze importanța educației și pregătirii profesionale în definirea, construirea, susținerea și proiectarea unui model strategic Smart Power, ca modalitate, formulă de utilizare optimă a resurselor și instrumentelor de putere de care dispune un stat pentru interesele, valorile, obiectivele și scopurile naționale. În prezent, una dintre caracteristicile relevante ale mediului de securitate îl reprezintă dominația cantitativă a informației. Producerea, gestionarea, manipularea, multiplicarea și valorificarea acesteia depășesc granițele strict insitucionalizate, iar efectele se regăsesc în toate domeniile societății.

În acest context, pregătirea specifică a specialiștilor din instituțiile de intelligence, acceptate ca unul dintre instrumentele de putere ale statelor, se desfășoară sub complexitatea evoluției informației și mijloacelor de transmitere și prelucrare a acesteia, precum și în cadrul evoluțiilor social-economice, inclusiv pandemice și sub presiunea dinamicii dezbaterilor și acțiunilor politice.

Cuvinte-cheie: hard power, intelligence, educație, leadership, performanță.

INTRODUCERE. SMART POWER – SCURTĂ ABORDARE TEORETICĂ

Creditat ca unul dintre autorii importanți care au abordat conceptul „smart power”, Joseph Nye (asistent al Secretarului apărării pentru relații internaționale în administrația Clinton) pleacă de la definirea puterii ca fiind capacitatea unui stat de a obține rezultatele dorite, inclusiv prin modificarea comportamentelor altor actori, dacă situația impune. Frecvent, puterea este asociată cu deținerea unor resurse specifice, în general asociate: populației, teritoriului, resurselor naturale, mijloacelor economice, forței militare. Puterea cunoaște o dimensiune potențială sau una materializată, prin politici guvernamentale ale căror reușite depind de lideri și conducători de stat pricepuți. În mod tradițional, testul unei mari puteri a reprezentat constituirea „forței pentru război” (Nye, 2002, p. 4).

Nye detaliază cu privire la distincția, diferențierea dintre puterea de tip *hard* (ce derivă din instrumentarul militar și economic) și cea de tip *soft* (generată și susținută de atractivitatea oferită de cultura, ideologia, valorile, instituțiile unui stat) ca fiind un fenomen ce ține de gradul sau consistența utilizării acestora, atât în natura comportamentului, cât și în materialitatea instrumentelor și resurselor aferente. Ambele tipuri de putere interacționează, se susțin reciproc și sunt aspecte ale abilității de atingere și realizare a scopurilor, prin afectarea comportamentelor altor actori. Ca exemplificare, „*command power*” – puterea de a exercita autoritate (hard) – reprezintă abilitatea de a modifica ceea ce fac alții și rezidă în coerciție sau persuadare, convingere (inducement). „*Co-optive power*”, puterea de cooptare, reprezintă capacitatea, abilitatea unui stat de a reproiecta, reface, influența și reformula („*shape*”) ceea ce alți actori statali doresc și poate deriva din atractivitatea unei culturi și ideologii, respectiv din abilitatea de a manipula agenda de opțiuni politice. Evident, formele de comportament ale statelor în cazul exercitării puterii în relațiile internaționale se desfășoară de-a lungul unui continuum între cele două extremități (puterea de a exercita autoritatea, respectiv de a coopta) și pot include: coerciția, persuasiunea, influențarea agendei politice, atractivitatea. Din această perspectivă, există tendința de a se asocia resursele specifice puterii de tip soft cu comportamentul atribuit puterii de cooptare, în timp ce resursele asociate puterii de tip hard sunt, mai degrabă, legate de comportamentul de a exercita comanda, dominația, relația fiind una imperfectă, totuși. Ca exemplu, unele state ar putea fi mai degrabă atrase spre state care dețin putere de exercitare a autorității, datorită mitului invincibilității de care se bucură ultimele; totodată, autoritatea, uneori, poate fi utilizată pentru constituirea de instituții care devin legitime.

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

Dar, în general, asocierea prezentată mai sus este cea care trimite la referința de soft și hard power. (Ibid., p. 179).

Pe linia argumentației, puterea în era informațională globală devine tot mai puțin tangibilă și tot mai puțin coercitivă, în special în rândul statelor avansate. Într-o lume diversă, cum este cea de azi, toate cele trei surse de putere – militară, economică și de tip soft – rămân relevante, în diferite grade de interacționare și de influențare reciprocă, iar dacă actualele tendințe economice și sociale se vor menține, exercitarea conducerii în revoluția informațională și puterea soft vor deveni tot mai importante. Puterea în secolul XXI se va exercita printr-un mix de resurse și instrumente de tip hard și soft. În acest context, SUA vor continua să dispună mai mult decât oricare alt stat de cele trei surse: militară, economică și soft power, iar cea mai mare greșeală pe care SUA ar putea să o facă în acest context ar fi să eșueze într-o abordare unidimensională și să considere că investirea exclusiv în instrumentul militar va asigura și va susține puterea americană. (Ibid., pp. 11-12).

Pe de altă parte, subsumat scopului tematicii și articolului, considerând termenul SMART ca acronim, literatura în domeniul managementului organizațiilor propunându-l ca o modalitate uzuală, practică, pentru definirea obiectivelor manageriale: Specific Measurable Achievable/Agreed Relevant Timely. Adică, managementul, ca structură de conducere, trebuie să ia în considerare o serie de criterii pentru stabilirea și definirea unui obiectiv organizațional: să fie specific, să se refere la un domeniu anume, să fie clar și precis definit; să fie măsurabil, cuantificabil prin instrumentele manageriale avute la dispoziție, să permită evaluarea (cantitativă și calitativă) cât mai obiectivă a acestuia; să poată fi îndeplinit cu resursele pe care organizația le are la dispoziție, ținând cont, în special, de resursa umană, cu calificările, competențele și caracteristicile acesteia și, totodată, să fie agreat de angajați și management; să fie relevant pentru domeniul de activitate al organizației și să contribuie la misiunea organizației, să fie realizabil într-un interval de timp stabilit concret, să fie încadrat în timp. Multitudinea lucrărilor de specialitate în domeniu oferă un loc special acestei modalități de abordare a obiectivelor. Astfel, și perspectiva managementului asupra definirii scopurilor sau obiectivelor poate fi convergentă modalităților de utilizare a instrumentelor de putere de care dispun decidenții politico-militari sau politici.

Promovat ca model strategic pentru secolul XXI, smart power solicită elitelor unui stat, în special clasei politice, identificarea și materializarea caracteristicilor instituțiilor publice, definirea politicilor, implementarea și corectarea acestora în mod oportun, precum și implicarea tuturor elementelor constitutive ale societății într-o sinergie națională, pe cele două paliere, intern și internațional. Pe plan extern, utilizarea inteligentă a instrumentarului național de putere solicită viziunea și acțiunea instituțiilor statului, mediului național de afaceri, academic și societății civile pentru identificarea acelor formule de participare și cooperare internațională și de parteneriat prin care interesele naționale sunt susținute, obiectivele politice

sunt atinse, iar vulnerabilitățile, riscurile și amenințările sunt limitate, în contextul folosirii judicioase a resurselor aflate la dispoziție.

În concluzie, modelul smart power evidențiază și impune utilizarea optimă a instrumentelor de putere de care dispune un stat pentru atingerea obiectivelor naționale, menținerea acestora în nivelul adecvat de ambiție și susținerea interesului național pe termen lung.

SERVICIILE DE INFORMAȚII ÎN MEDIUL SOCIETAL ACTUAL

În era informației (caracterizată prin incertitudine și abundență informațională – Revoluția Surselor Dechise, dezvoltări exponențiale ale cercetării și analizei în mediile academice private etc.), în care statele continuă să rămână factorul fundamental de organizare a puterii și de generare a ordinii la scară mondială, rolul serviciilor de informații se menține, în principal, pentru identificarea amenințărilor, prin capacitatea acestora de a oferi decidentului politic ceea „cheie de decriptare a realității”, reprezentată de masa de date, fapte, evenimente, procese disponibile pentru formarea cunoașterii strategice, pe care nici o altă sursă de informații nu o poate furniza (Maior, 2010, p. 31).

Provocările de natură economico-socială, tehnologică și instituțională ale mediului operațional la adresa acestei activități fundamentale sunt amplificate, în contextul actual, de pandemia SarsCov2, cu toate limitările, modificările instituționale, comportamentale, politice și sociale aferente. Fără pretenția de a epuiza totalitatea factorilor, evenimentelor sau acțiunilor cu impact asupra bunei funcționări a instituțiilor de stat, prezint mai jos o abordare recentă, relativ diferită de clasică analiză pe modelul PMESIE (Politic, Militar, Economic, Social, Informațional, Infrastructură, de Mediu), care aduce în prim-plan o serie de caracteristici ale societății contemporane (elaborate dintr-o altă perspectivă), de care serviciile de informații trebuie să țină cont.

Astfel, evenimentele, fenomenele și dezvoltările social-demografice, tehnologice și informaționale, într-un orizont de 20-25 de ani, ar putea fi influențate fundamental de 10 factori, care să determine evoluția umanității mai degrabă către formarea tipului de individ „client” (*Clients*) și „mânios” (*Irat*) decât către Homo Deus, de care vorbește cu optimism Yuval Harari în lucrările sale (Bondoc, 2020):

1. Laicitatea (și laicizarea vieții urbane) a permis dezvoltarea puternică a științei și tehnologiei, cu progresele aferente, dar a concentrat atenția pe aspectele materiale și pe termenul scurt, determinând mutarea „răspunderii” de la Dumnezeu la om.
 - Această situație favorizează creșterea numărului persoanelor cu o mai slabă legătură cu divinitatea, tendința spre excese, slăbirea moralității, prin coborârea acesteia dinspre transcendent către mundan, creșterea nemulțumirilor populare, afectând, totodată, trăirile oamenilor religioși.

2. Dezvoltarea sistemelor de canalizare și apă potabilă, precum și progresul industriei farmaceutice și medicale au adus beneficii imense, dar au decuplat omenirea de evoluția naturală.
 - Progresul social a determinat creșterea speranței de viață, dar, pe plan fizic, apare dependența de tehnologie și medicație, scăderea toleranței la durere, neplăcere și disconfort și creșterea „nevoilor” și așteptărilor de sprijin dinspre exterior.
3. Progresul confortului casnic, profesional și urban a dus la diminuarea provocărilor și rezistenței fizice și intelectuale pentru majoritatea populației, accentuând, astfel, decuplajul de evoluția naturală.
 - Gradul de dificultate și numărul provocărilor au scăzut pentru o mare parte din populație, iar consecințele de ordin fizic (obezitate, slăbire musculară, modificări ale scheletului etc.) vor fi completate de efectele asupra intelectului uman, insuficient utilizat.
4. Stimularea permanentă a consumului duce la modificări complexe de comportament.
 - Stimularea multiplicării și schimbării frecvente (prin apelul comericanților în principal la latura emoțională, mobilă și la prioritizarea termenului scurt, în detrimentul rațiunii și termenului lung) a produselor și serviciilor achiziționate cu o nouă variantă va conduce la atenuarea relațiilor de profunzime și la tendințe spre comportamente superficiale, lipsite de repere stabile.
5. Volumul și frecvența evoluțiilor științifice au împins tot mai mulți oameni spre un sentiment de inadecvare profesională și chiar socială, aceștia nemaștiind cum să țină pasul.
 - Dezvoltarea actuală continuă determină schimbări economice, profesionale și interacțiuni umane mai frecvente decât suportă confortabil o persoană în mod obișnuit, ceea ce generează provocări intelectuale sporite, a căror gestionare necesită sprijin extern (ghidare sau formare specializată); numeroase persoane devin resentimentare și sunt tentate să sprijine politic soluțiile și ofertele populiste care, în schimbul voturilor, promit miracole și învinovățirea „celorlalți” (bogatul, străinul, trădătorul din partid etc.) pentru dificultățile proprii. Frustrarea constantă duce la pusee de mânie.
6. Societatea informațională a agravat problemele de mai sus. Deși a facilitat enorm accesul la informație și experiențe, a avut și are și efecte negative serioase.
 - Printre acestea se identifică: inundarea creierului cu un volum mare de date, dificil de gestionat (apare sentimentul de surmenaj), excesul de idei, imagini, sunete, mișcări, mirosuri, senzații gustative și interacțiuni sociale

- fiind de câteva ori mai mare comparativ cu un secol în urmă; manifestările emoționale, senzaționaliste și exhibiționiste/de tip tabloid, pentru a ieși în evidență, ca forme personale de exprimare (prin intermediul mass-mediei, pe platformele sociale sau în alte ocazii publice); propagarea masivă de știri false prin intermediul internetului (favorizată de înclinația naturală a ființei umane spre senzațional, știri și scenarii conspiraționiste, negative la adresa normalului), ceea ce afectează calmul și coeziunea societății; „recompensele” imediate, cu favorizarea concentrării pe durate scurte și a dependenței de sprijinul altora.
7. Depășirea nivelului nevoilor de bază, bogăția și tehnologia acumulată a societății, precum și conștientizarea vastității și complexității unei lumi globale au indus un sentiment de siguranță, dar și de frustrare, cu scăderea responsabilității individuale.
 - Complexitatea societală tinde să fie tot mai greu de înțeles, să inhibe participarea individuală la starea generală de bine, să acopere neregulile și să tolereze iresponsabilii (care nu ajung să fie trași la răspundere); pe plan politic, omul-client are tendința să acționeze pe termen scurt, în conformitate cu ciclul electoral (4-5 ani) sau, de ce nu, cu cel profesional (de schimbare a locului de muncă la un interval de câțiva ani).
 8. Numeroși oameni au ajuns pe „piramida lui Maslow” la nivelul la care doresc să se exprime și să fie ascultați/apreciați; acest fapt coincide cu alimentarea excesivă de către marketing și societatea informațională a emoționalului și radicalismului pozițional.
 - Existența numeroaselor poziționări și situații ideatice, politice, ideologice determină apariția și promovarea discursului radical, pentru ca mesajul să ajungă la țintă; dezbateră tradițională tinde să fie estompată de acest tip de discurs și mesaj, ceea ce afectează concentrarea pe principii, coeziunea socială și dialogul real.
 9. Sistemul de vot universal a permis o armonizare rezonabilă de interese între elite și interesul general pentru aproximativ 70-80 de ani, dar, în prezent, societatea experimentează fisuri în creștere.
 - Cât timp modelul socio-economic a urmărit să acopere nevoile de bază, interesul general a fost armonizat cu nevoile reale ale majorității oamenilor, iar problematicile supuse discuțiilor erau mai ușor de perceput în mod corect; ca urmare a depășirii nevoilor de bază în numeroase state, societatea de consum în era informațională a bogăției de date, produse și servicii împinge spre stimularea emoționalului și iraționalului, cu consecințe politice de favorizare a dezbaterilor emoționale în detrimentul raționalului; apare necesitatea pentru asigurarea unei informări corecte și a formării democratice a populației din primii ani de școală.

10. Fenomenul globalizării supune individul: a. unei concurențe profesionale intense; b. presiunii spre uniformizare culturală/identitară prea rapidă; c. comparații „*ascendente*” cu cele mai înalte standarde (mondiale), inclusiv din punct de vedere socio-politic.

- Nevoia umană de siguranță și control determină tendința comportamentului indivizilor spre stabilitate și predictibilitate. Or, schimbările tehnologice au mărit semnificativ eforturile individuale și colective de adaptare profesională și economică, cu dificultățile și grijile aferente; tendința de uniformizare culturală, socio-politică și identitară suplimentează aceste eforturi. Statutul indus de client permanent, sub lozinca „*clientul are întotdeauna dreptate*”, stârnește așteptări în indivizi cu privire la drepturile lor față de ceilalți, greșit înțelese, sentimente de frustrare, instabilitate emoțională, mânie, exprimarea de mesaje radicale, negativism, respingerea soluțiilor pe termen lung.

Cei zece factori dețin potențial de generare a unor consecințe nefaste pentru întreaga societatea umană, precum:

- Declinul fizic și mental al omului mediu, deși există numeroase premise pentru un progres semnificativ.
- Emergența unui nou tip de „*religie*”, de factură consumeristă, exagerată, prematură și nesustenabilă pentru segmente de populație în creștere, care se prezintă deconectată de o contribuție proprie la societate.
- Tentația, din partea unor grupuri tot mai numeroase de indivizi, de agresare comunicațională a celor care au altă părere și inclusiv distrugerea modelelor sociale actuale fără propuneri de înlocuire, ceea ce devine similar unei abordări de tip anarhic.
- O tendință de iresponsabilitate „*veselă*” manifestată de numeroși decidenți, aflați pe diferite paliere de exercitare a funcțiilor publice, cu perspective de agravare a problemelor.

Factorii evidențiați se alimentează reciproc și încurajează comportamente deviate, care trebuie contrabalansate prin mixul potrivit de politici publice, inteligente și rezonabile, cu o notă aparte privind pregătirea tinerei generații pentru a gestiona corespunzător abundența informațională la care este supusă.

Cu referire la domeniul informațiilor, politicile trebuie să ia în considerare că factorii relevanți de evoluție societală împing serviciile de informații să experimenteze, în prezent, o schimbare de paradigmă, care, în linii generale, se prezintă sub forma unor procese de trecere, specifice managementului schimbării, evidențiate de o serie de axiome (Nițu, 2018, p. 218):

- de la riscuri clasice, simetrice și clare la riscuri asimetrice, tot mai difuze și neliniare;

- de la informații la intelligence;
- de la securitatea axată pe stat la securitatea axată pe individ (human security);
- de la agenții de intelligence la comunități (tot mai integrate) de intelligence;
- de la competiție la cooperare și lucru sinergic între agenții prin task force-uri comune pe obiective, domenii sau subiecte clare;
- de la sisteme naționale de securitate la întreprinderi comune pe obiective, domenii sau subiecte de expertiză;
- de la ciclul liniar de intell la procese de intell de tip rețea;
- de la managementul resurselor informaționale la managementul cunoașterii;
- de la vechile la noile aplicații IT;
- de la *need to know* la *need to share* și chiar *responsability to provide*;
- de la compartimentarea muncii la task force-uri multidisciplinare și centre de fuziune;
- de la accentul pe prognoze la scenarii și simulări menite să schimbe viitorul;
- de la metode de pregătire *in house* la parteneriate extinse cu mediul academic și societatea civilă;
- de la produse de intell pe suport hârtie la *brieferi* care să interacționeze direct cu consumatorii/beneficiarii.

Procesualitatea schimbării se adresează direct modului de formare profesională a personalului din instituțiile responsabile de managementul resurselor informaționale și cunoașterii, determinând decidenții și conducătorii structurilor de pregătire să formuleze și să materializeze noi formule de inovare strategică și decizii transformatoriale (Colesniuc, 2019).

PREGĂTIREA PERSONALULUI – FUNCȚIE STRATEGICĂ A INSTITUȚIILOR DE INTELLIGENCE

Serviciile de informații se înscriu în aceeași logică de funcționare a oricărei organizații (formă definită, controlată și coordonată de desfășurare a activităților umane pentru atingerea scopurilor propuse), indiferent de orientarea funcțională a acestora, în maniera constitutivă profit – non-profit/de stat – particulare.

Componentele oricărei organizații, inclusiv ale celor care activează în domeniul intelligence, sunt primordial dependente de factorul uman, de calitatea, motivarea, angajarea, satisfacția, conducerea și interacțiunea acestuia într-un cadru reglementat și orientat unui scop anterior definit.

Modelul *smart power* pentru serviciile de informații nu poate fi dezvoltat pe o componentă educațională fără a face apel la continuul temporal și instituțional. Cunoașterea strategică se generează prin asumarea moștenirii cunoașterii anterioare, a experiențelor instituționale, transformate în lecții învățate, care sunt

incluse în procesul educativ prezent pentru formarea experților și liderilor. Proiectarea curriculară trebuie să țină cont atât de solicitările structurilor specifice din componența serviciilor de informații, transpuse în modelul absolventului sau competențele urmărite a fi atinse la finalizarea pregătirii (din perspectiva a fi, a ști, a face), cât și de evoluțiile mediului de securitate în domeniile fundamentale (politic, economico-financiar, social-cultural, militar, tehnologic, infrastructură, mediu înconjurător și climatic), a căror înțelegere și cunoaștere sunt conferite de funcțiile cognitive-interpretative ale structurilor de formare.

Întregul proces de formarea profesională include cel puțin trei participanți importanți, care construiesc, astfel, o relație reciproc avantajoasă: „studentul/angajatul”, „instructorul/profesorul” și beneficiarul/„angajatorul”.

Interacțiunea acestora se circumscrie obligației de a defini, adopta, internaliza și dezvolta acele competențe profesionale, valori, atitudini și comportamente pentru produsul procesualității educaționale și de instruire (studentul) care, pe de o parte, să contribuie la îndeplinirea misiunii organizației, serviciului de informații – definită minimal prin evitarea surprinderii strategice și furnizarea de informare curentă și cunoaștere strategică pentru decidenți, iar în perspectivă, să favorizeze continua îmbunătățire a proceselor interne prin care să se asigure performanța instituției și adaptarea acesteia la provocările de securitate, curente și viitoare.

Analize cu privire la competențele solicitate de piața muncii în zone urbane populate, mai mari de 100.000 de locuitori, arată preferința, tendința companiilor de a angaja personal, pe distribuția soft (a), respectiv, hard (b), care dovedesc sau dețin: a. creativitate (similar 2019), persuasiune (s.2019), capacitate de colaborare (s.2019), capacitate de adaptare (s.2019), inteligență emoțională; b. competențe cu privire la: blockchain, cloud computing, gândire analitică (analytical reasoning, s.2019), inteligența artificială, UX Design (s.2019), analiză de afaceri (business analysis), marketing specific (affiliate marketing), vânzări (s.2019), scientific computing, producția video (Pate, 2020).

Unul dintre obiectivele importante și constante ale organizațiilor translatate în procesul de educație și instruire îl reprezintă formarea liderilor. Declarativ, este un subiect permanent evocat de conducerea oricărei organizații, indiferent că este instituție publică, firmă sau organizație neguvernamentală. Nici serviciile de informații nu fac excepție. Provocarea pe care o incumbă procesul în sine, cu caracteristici tactice, la o primă constatare, are influențe strategice, întrucât reprezintă opțiunea pentru continuitate și performanță a conducerii curente, care trebuie subsumată triangulației ethos-pathos-logos.

De aceea, în proiectarea curriculară sunt legitime problematizările cu privire la ponderea optimă a disciplinelor specifice; centrul de greutate al acestei pregătiri; definirea relațiilor și ponderilor dintre competențele tehnice, sociale,

comunicaționale și de conducere; adecvarea tendințelor tehnico-științifice la formarea competențelor; influențele mediului operațional asupra cerințelor de pregătire; gestionarea presiunii exercitate de evoluția exponențială a domeniului IT&C asupra pregătirii personalului.

Ca exemplificare, cel puțin cinci evoluții tehnologice vor transforma semnificativ mediul informativ-operativ specific structurilor de informații, cu implicații asupra procesului de proiectare a pregătirii pentru personal, adecvată acestora (Vasian, Iorga, 2019, p. 82):

1. Dependența extinsă de rețeaua internet a statelor, organizațiilor și a actorilor non-statali, la nivel global, prin explozia conexiunilor și creșterea vitezei de acces la servicii de rețea (4G/5G), a utilizatorilor umani, atât în zonele economice și sociale puternic dezvoltate, cât și în regiunile slab dezvoltate generatoare de insecuritate – diminuarea interacțiunii umane sociale și migrarea către interacțiunea umană digitală.

2. Definirea și manifestarea mediului cibernetic, cu toate componentele sale (hardware, software, management, personal), ca un nou mediu operațional militar, relevanță recunoscută și de NATO – noi capacități de acțiune ofensive aflate la granița dintre convențional și hibrid.

3. Apariția și implementarea la scară largă a sistemelor de supraveghere digitale globale de tip „smart surveillance” în mediul internet (inclusiv în DarkNet), în rețelele de comunicații digitale (mobile, fixe, terestre, satelitare etc.) și în sistemele civile de monitorizare și securitate – tehnologie avansată pentru algoritmizarea și automatizarea proceselor operative de intelligence.

4. Implementarea accelerată a algoritmilor de inteligență artificială (IA) în serviciile informatice, sistemele de armament și securitate, în industrie și în societate, concomitent cu dezvoltarea instrumentelor de tip IA aplicative (machine learning, Natural Language Processing – NLP și Computer Vision), apte să înlocuiască cu succes factorul uman – robotizarea și algoritmizarea domeniilor de intelligence, precum OSINT, CYBERINT, HUMINT, IMINT, GEOINT.

5. Atingerea maturității tehnologice și creșterea relevanței industriei și tehnologiei spațiale, concomitent cu facilitarea accesului la aceste dezvoltări pentru actori non-statali și state mai puțin dezvoltate, dar care urmăresc dobândirea rapidă a unor instrumente de înaltă tehnologie utilizabile atât în raporturile de putere, cât și în atingerea unor scopuri defensive și ofensive de securitate – mutarea confruntărilor militare în domeniul spațial, tehnologizarea instrumentelor de supraveghere și a sistemelor de tip ISR.

Aceste dezvoltări, rezultat direct al aplicării tehnologiei avansate în societatea civilă și în sfera militară din ultimii 10 ani, vor reprezenta principalul factor

de remodelare a mediului operativ și informativ pentru interesul oricărei structuri de informații, indiferent de regiunea, zona sau domeniul în care operează.

Aspectele tehnologice menționate vor impune separarea proceselor actuale de pregătire pe două sau chiar trei paliere, astfel: etapa de instruire, etapa de educație avansată și etapa de dezvoltare a culturii strategice pe domeniul securității, intelligence și tehnologiei (Vasian, Iorga, p. 89).

Nu trebuie pierdut din vedere faptul că aceste abordări se adresează unei categorii reprezentate de persoane adulte, ce necesită utilizarea modelului andragogic (diferit față de modelul pedagogic), a cărui funcționalitate și eficiență se bazează pe o serie de principii care iau în considerare: respectul personalului didactic față de audiență; colaborarea instituțională între educator și educat, reciproc avantajoasă (implicarea beneficiarului în elaborarea documentelor de planificare a pregătirii și a cursanților în evaluarea procesului de instruire); independența proiectată pentru studenți, care să faciliteze autonomia decizională a acestora; experiența profesională și de viață a cursanților (prin care pot să contribuie la și să ofere sugestii și propuneri de îmbunătățire a conținuturilor de formare profesională; facilitarea metodelor participative de instruire etc.), soluționarea problemelor (problematizare și elaborare de conținut cât mai apropiat de realitate, ce impune soluții corespunzătoare); gândirea critică (Dragoman, 2017, pp. 73-82).

Ca element definitoriu pentru funcția de adaptare a organizației la mediul operațional, formarea și educarea profesională continuă a personalului din serviciile de informații devine, astfel, o activitate cu dimensiune strategică, instituționalizată, ce asigură și acoperă nevoia de continuitate și progres a instituției, ca sistem funcțional destinat bunăstării societății.

CONCLUZII

În linie conceptuală, dar și acțională, modelul *smart power* impune glisarea decidenților pe acele instrumente de putere care corespund și răspund cel mai bine pentru gestionarea provocărilor la adresa intereselor unui stat.

Utilizarea adecvată și optimizată a mijloacelor și resurselor la dispoziție impune ca decidenții să beneficieze de o cunoaștere strategică (considerată atât în profunzime, cât și deschidere orizontală și prospectivă), pe care o pot furniza doar serviciile de informații naționale, instituționale, prin formatele de cooperare interinstituțională, departamentală, dar și la nivel internațional, prin formate de cooperare bilaterală sau în domeniul securității.

Sub presiunea societății informaționale și a revoluției surselor deschise, serviciile de informații experimentează o schimbare de paradigmă, necesară adaptării la caracteristicile în permanentă evoluție ale mediului operațional.

Componentă a instituției, structura de formare și educare profesională, ce îndeplinește o funcție strategică, trebuie, pe de o parte, să răspundă cerințelor beneficiarilor, cu privire la modul de definire, implementare și formare a competențelor profesionale, dar, totodată, poate să contribuie prospectiv și formativ, cu evaluări, soluții și propuneri, pentru continua modernizare și aliniere a formării profesionale specifice la caracteristicile societății actuale și în perspectiva următoarelor decenii.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bondoc, L. (2020). *Homo Cliens și Homo Iratus*, www.contributors.ro/homo-cliens-si-homo-iratus/, accesat la 5 octombrie 2020.
2. Colesniuc, D. (2019). *Educația de intelligence, inovare strategică*. Lucrările Conferinței Științifice Internaționale „Gândirea Militară Românească”. București.
3. Idem. (2019). *Centrul de pregătire în domeniul informații pentru apărare – adaptare transformățională a proceselor de instruire și educație în dinamica mediului de securitate*. În Revista *Infosfera*, nr. 2.
4. Dragoman, M.M. (2019). *Andragogia și metodele moderne în educarea ofițerilor de informații în învățământul de formare profesională continuă*. În *Infosfera*, nr. 2.
5. Maior, G.C. (coordonator) (2010). *Cunoașterea strategică în era globalizării*. În *Un război al minții – Intelligence, servicii de informații și cunoaștere strategică în secolul XXI*. București: Editura Rao.
6. Medar, S.T. (coordonator) (2007). *Capabilități ale serviciilor moderne de informații*. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei.
7. Mocanu, M. (2018). *O teorie generală privind conceptul elementar de risc*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
8. Idem. (2018). *Analiza strategică în mediul de securitate contemporan*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
9. Nițu, I. (2018). *Analiza de intelligence – O abordare din perspective teoriilor schimbării*. București: Editura Rao.
10. Nye, J.S.Jr. (2002). *The Paradox of American Power. Why the World's only Superpower can't go it alone*. Oxford University Press.
11. Savu, G., Pârlog, A. (2009). *Producția de intelligence*. București: Editura Medro.
12. Vasian, B., Iorga, B. (2019). *Evoluția structurilor de intelligence în era tehnologiilor avansate*. În Revista *Infosfera*, nr. 4.
13. The Top Skills Companies Need Most in 2020 – and how to learn them, www.linkedin.com/business/learning/blog/top-skills-and-courses/the-skills-companies-need-most-in-2020and-how-to-learn-them, accesat la 2 octombrie 2020.
14. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/190422-ST_Tech_Trends_Report_2020-2040.pdf, accesat la 14 septembrie 2020.

SUA ȘI POLITICA SMART POWER

Prof. Vasile SANDOR

Liceul Teoretic „Ștefan Odobleja”, București

În condițiile în care imaginea și influența SUA s-au deteriorat peste tot în lume, la începutul anilor 2000, Centrul pentru Studii Strategice și Internaționale (CSIC) al Statelor Unite ale Americii a înființat, în 2006, o Comisie Bipartisană pentru Smart Power, cu scopul de a formula o viziune care să orienteze angajamentele globale ale SUA și de a elabora un set de reguli pe baza cărora următorul președinte al Statelor Unite ale Americii, indiferent de orientarea sa politică, să poată implementa politica smart power.

Printre premisele care au stat la baza creării acestei comisii au fost sondajele de opinie care indicau deteriorarea imaginii SUA și a poporului american pe plan mondial. Președintele George W. Bush era perceput ca o amenințare pentru lume, prin comparație cu președintele Iranului, Mahmoud Ahmadinejad, și cu cel al Coreii de Nord, Kim Jong Il.

În acest context, Comisia a apreciat că liderii americani au obligația să promoveze o viziune politică pozitivă, mai puternică decât războiul împotriva terorismului.

Cuvinte-cheie: război, influență, politică pozitivă, smart power, politică publică.

INTRODUCERE. HARD POWER/SOFT POWER/SMART POWER

Conceptul de *smart power* a fost introdus la sfârșitul anilor '80 de către Joseph Nye jr., fost Secretar adjunct al Apărării în cadrul administrației Clinton, în antiteză cu *hard power*, care constă în folosirea forței și în (atingerea obiectivelor prin) achiziționare/cumpărare. De asemenea, conceptul este considerat „*a doua față a puterii*” (Bachrach, Baratz, 1962, pp. 947-952), care permite obținerea indirectă a obiectivelor politice, și nu numai, prin: cultură – apreciată și acceptată dincolo de frontiere –, valorile politice, subînțelese pozitive și superioare, practicate în interiorul statului și în afara acestuia, și politica externă, atunci când aceasta este percepută ca legitimă și morală.

Soft power derivă din valori, cultură, instituții și comportamentul acestora, care emană atât de la societate, cât și de la guvern. Statele Unite au acumulat *soft power* în timpul secolului 20, pentru că: au acționat pe linia idealurilor lor democratice fondatoare; și-au etalat valorile prin programe precum Planul Marshall; și-au propagat o cultură și un stil de viață atrăgătoare, ambele prin programe guvernamentale și prin intermediul media, precum *Vocea Americii* și *Radio Europa Liberă/Radio Liberty*. *Soft power*-ul american a fost cel mai puternic, din punct de vedere strategic, în Japonia și în Europa, deși fenomenul a fost global.

Din 1953 până la unificarea cu Departamentul de Stat, Agenția de Informații a SUA (United States Information Agency – USIA) a dirijat cea mai mare parte a diplomației publice a Statelor Unite și i-a dezvoltat *soft power*-ul. Cu toate că nu a fost perfectă, Agenția a obținut o performanță credibilă spunând lumii povestea Americii prin programele culturale, educaționale, informaționale. Agenția, cu mai multe posturi în lume decât oricare altă agenție guvernamentală, a desfășurat cea mai mare operațiune de politici publice a oricărei națiuni, de asemenea cel mai mare editor și un formidabil difuzor de emisiuni radio (broadcasting). O analiză relativ recentă a lui Nicholas Cull (2006) a evidențiat însă contrastul dintre performanțele din timpul războiului din Golf (1991) și eșecurile de la începutul anilor 2000 (Ibid., vol. 15). Declinul a început în anii '90, când executivul și legislativul nord-american au decis că nivelul de finanțare a politicilor publice nu (mai) era necesar și USIA a suferit reduceri severe și chiar o formă de marginalizare. Funcția de radiodifuziune a fost integrată într-un sistem de radiodifuzori non-militari ai guvernului american, iar funcția de politici publice nu a avut efectul scontat în cadrul tradiționalistului Departament de Stat pentru Cultură.

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

DECLINUL IMAGINII SUA ÎN LUME

Un număr important de studii din prima parte a anilor 2000 arătau că politicile publice de integrare manifestau deficiențe de planificare și coordonare strategice la nivel de guvern, în Departamentul de Stat și între state și ambasade. Cea mai serioasă problemă a rămas inadecvarea personalului și a programului de resurse pentru a susține o minimă mobilizare în lume. Congresul aloca aproximativ 630 de milioane de dolari Departamentului de Stat pentru politici publice și cca. 645 de milioane pentru radiodifuziunea civilă, în total 4% din totalul bugetului cheltuielilor pentru problemele internaționale și 0,6% din bugetul Pentagonului (*An American Budget*, 2018). Acestea, în contextul în care SUA cheltuiau pentru politicile publice aceeași sumă ca și Marea Britanie și Franța, în pofida faptului că Statele Unite sunt de cinci ori mai mari decât cele două și aveau probleme de credibilitate mult mai mari. Dacă SUA ar fi cheltuit în lumea musulmană cât a cheltuit în Germania și în Japonia în perioada postbelică, bugetul ar fi trebuit să fie de 7 miliarde de dolari! (Smith, 2007).

Smart power, pentru SUA, este o combinație între *hard power*, care presupune dezvoltarea unei strategii integrate, *resurse* și *un set de instrumente* pentru atingerea obiectivelor. Este o abordare care subliniază necesitatea unei armate puternice, dar și investiții masive în alianțe, parteneriate și instituții la toate nivelurile, pentru a extinde influența SUA și stabilirea legitimității acțiunilor americane. Furnizarea binelui, la nivel global, este scopul principal al acestui efort, pentru că ajută SUA să reconcilieze puterea lor copleșitoare cu interesele și valorile restului lumii.

Există, însă, trei obstacole majore. Politica externă a SUA a tins să supraliciteze *hard power*, pentru că era mai directă, iar *smart power* presupune dezvoltarea unei strategii integrate. Pentagonul este structura cel mai bine pregătită și cu cele mai mari resurse din cadrul guvernării federale. Drept urmare, tinde să ocupe fiecare „*gol*” pe care instituțiile civile ar fi trebuit să-l ocupe. SUA trebuie să-și mențină superioritatea militară, dar, în contextul actual, sunt limite în ceea ce *hard power* poate obține pe cont propriu.

Politica externă a SUA caută să dezvolte instrumente *soft power*. Instrumentele diplomatice și asistența externă sunt, de multe ori, direcționate către state care sunt în competiția pentru putere cu actori non-statali în interiorul granițelor lor. Diplomația și asistența externă sunt, adesea, subfinanțate și puțin utilizate. Aceste instrumente sunt neglijate, în parte, din cauza dificultății de a demonstra impactul lor pe termen scurt în cazul provocărilor critice.

Politicile externe ale SUA sunt fracturate și compartimentate. Coordonarea, acolo unde există, are loc la un nivel relativ inferior sau, altele, la un nivel foarte înalt al administrației, ambele făcând, în situații de criză, imposibilitatea planificării pe termen lung (CSIS, 2017).

Situația în politica externă a SUA s-a schimbat în timpul în care Karen Hughes a fost subsecretar de stat pentru diplomație publică și afaceri publice, după ce postul a fost liber aproape jumătate din timpul primului mandat al președintelui George W. Bush. După un an de mandat, Hughes a proiectat mai multe schimbări concrete în sensul aplicării politicii *smart power*. Din 2002 până în 2006, finanțarea programelor de schimburi educaționale și culturale a crescut cu 25% în Orientul Mijlociu și cu 39% în Asia de Sud, iar finanțarea pentru politici publice a cunoscut o creștere de 21%, cu toate că numărul funcționarilor (officers) a rămas neschimbat. 21 de unități de reacție rapidă (rapid response) au fost stabilite în Bruxelles și în Dubai, ultima înzestrată cu un funcționar de diplomație publică vorbitor fluent al limbii arabe, care avea apariții la postul de televiziune Al-Jazeera și la alte canale din Orientul Mijlociu. Ambasadorii puteau, acum, pleda în public pentru politicile SUA în mod direct în presă, contrar regulilor anterioare. Guvernul SUA a invitat musulmani americani, oameni de afaceri și personalități culturale să ia parte activă la răspândirea mesajului SUA în lume. Hughes a stabilit un mecanism de coordonare a diplomației publice în cadrul guvernului, îndeosebi între Departamentul de Stat și cel al Apărării. Mai mulți funcționari (officers) au fost pregătiți în abilitățile diplomației publice, șefii-cheie ai diplomației publice fiind capabili să intre în structurile de decizie politică.

Cu toate că Hughes a fost criticată pentru lipsa de pricepere în problemele internaționale, abordarea în stil campanie și concentrarea ei pe proiecte în loc de strategie, implementarea acestor schimbări a înviorat totuși diplomația publică. Datorită activității lui Karen Hughes, mesajul SUA către lume a devenit mai bun.

O mare parte din lume privește astăzi negativ Statele Unite, considerându-le periculoase și imprevizibile. Sondaje recente din toată lumea confirmă continuarea deteriorării imaginii SUA în opinia publică mondială, trend accentuat odată cu alegerile din SUA, din anul 2000, accelerat brusc în 2003, din cauza prezenței americanilor și aliaților lor în Irak.

SMART POWER ȘI REFACEREA IMAGINII SUA ÎN LUME

Încercările curente de a edifica un suport pentru politica SUA și valorile americane, de la diplomația publică mondială a Departamentului de Stat la afacerile publice ale Departamentului Apărării în zone de război, au eșuat, ca și în a inversa atitudinile negative antiamericane atât de severe, încât contracarau abilitatea SUA de a-și realiza obiectivele de politică externă. Forțele antiamericane au obținut un avantaj pe seama prăbușirii popularității SUA în lume, făcând din antiamericanism o amenințare la adresa securității acestora.

Guvernul SUA ar fi trebuit să întreprindă imediat pașii necesari pentru recâștigarea credibilității americane în lume. Administrația Bush ar fi trebuit să revizuiască o parte dintre politici și să-și modereze stilul discursului internațional, pentru a recâștiga bunăvoința dobândită de SUA.

Era esențial să se pună mult mai mult accent pe diplomația publică. În plus, Congresul și puterea executivă ar fi trebuit să utilizeze următorii doi ani pentru a restructura instrumentele *soft power* ale aparatului administrativ, făcându-le mai eficiente și puternice (Smith, Ibid.).

America se afla pe un loc inferior în sondaje. Centrul de Cercetare Pew a demonstrat, în 2006, ceea ce arătau sondaje din anii anteriori: faptul că opinia publică mondială s-a întors cu tărie împotriva Statelor Unite. Atitudinea favorabilă față de acestea s-a deteriorat în aproape toate țările chestionate din Europa, Asia și, mai ales, din Orientul Mijlociu. Statele Unite nu au fost niciodată atât de nepopulare în Europa de Vest. Chiar în Regatul Unit, 41% dintre cei chestionați credeau că Statele Unite erau o amenințare mai mare pentru pacea mondială decât Iranul (The Guardian, 2006).

În 2008, Andrew Kohut și Richard Wilke, directorul și directorul-asociat al Institutului Pew Global Attitudes Project, au rezumat constatările Institutului despre declinul imaginii SUA între 2002 și 2007, în urma unei ample cercetări (*All the world is a stage*). Concluziile lor au fost cât se poate de simple: imaginea SUA, în mare parte a lumii islamice, rămânea abisală. Pew a aplicat chestionare unui număr de 47 de țări. În 9 țări, mai puțin de 30% din populație a evaluat pozitiv SUA, Turcia a evaluat cel mai puțin favorabil, cu 9%, apoi Teritoriile Palestiniene, cu 13%, Pakistan și Maroc cu 15%, Argentina cu 16%, Iordania cu 20%, Egipt cu 21%, Malaezia cu 27% și Indonezia cu 27%.

Studiul a reliefat, în același timp, că sprijinul pentru terorism a scăzut dramatic în multe state islamice, că mai puțini musulmani considerau suicidul cu bombă justificabil și că *încrederea în Osama bin Laden a scăzut* (IPDGC). Majoritatea țărilor chestionate priveau, la acea dată, China mai favorabil decât Statele Unite. În Turcia, ceva mai mult decât în sondajul anterior, 12% dintre cei chestionați aveau o opinie favorabilă față de Statele Unite, comparativ cu 2%, în 2000. În Indonezia, atitudinea favorabilă a scăzut de la 75%, în 2000, la 15% în 2003, crescând, apoi, în 2006, la 30% (Ibid.).

Un sondaj comandat de ziare din Canada, Marea Britanie și Mexic, în 2006, releva că președintele George W. Bush era perceput ca o amenințare pentru lume, prin comparație cu președintele Iranului, Mahmoud Ahmadinejad, cu cel al Coreii de Nord, Kim Jong Il, și cu conducătorul Hezbollah, Hassan Nasrallah. Evaluările de favorabilitate față de americani, în 2005, au scăzut în nouă din cele douăsprezece țări chestionate. După o memorabilă afirmație a ziaristului Roger Cohen, de la *New-York Times*, lumea „a încetat să cumpere povestea americană”.

O listă de reclamații suplimentare completează imaginea. Opinia lumii acuza administrația George W. Bush pentru unilateralism și preempțiune, pentru sprijinul ferm pentru statul Israel și dispreț pentru organizațiile internaționale. Decizia administrației Bush de a se retrage din Protocolul de la Kyoto și negarea amenințării încălzirii globale au fost întâmpinate cu consternare de către state asiatice-cheie și aliații europeni, generând o iritare suplimentară.

Rezervele de bunăvoință constituite în decenii s-au evaporat, la fel ca și simpatia mondială resimțită pentru Statele Unite imediat după 11 septembrie 2001. Mulți americani sunt de acord cu faptul că sentimentele antiamericane se desfășoară istoric în cicluri și sunt parte din povara oricărei mari puteri. Câteodată, antipatia prezentă față de Statele Unite contrazice optimismul și este puțin probabil să scadă fără măsuri energice de corecție.

Raportul final al Proiectului Princeton asupra securității naționale, realizat de G. John Ikenberry și Anne-Marie Slaughter (*Forging a World of Liberty Under Law: U.S. National Security in the 21st Century*, 2006), oferă o strategie creată pentru o lume căreia îi lipsesc principiile unei organizări unice, ca antifascismul sau anticomunismul. Constatările sunt orientate pe șase criterii: implementarea de diverse instrumente în diferite situații, conform constatărilor de moment, combinarea hard power cu soft power, cadre ale cooperării bazate mai degrabă pe interes și speranță decât pe teamă, întărirea capacității, integrității și răspunderii interne ale altor guverne și adaptarea la o lume în care informațiile circulă instantaneu, actorii le răspund, de asemenea, instantaneu și mici unități specializate se reunesc pentru scopuri definite pentru un timp limitat (Ikenberry, 2006).

În numărul de iarnă/primăvară al *Georgetown Journal of International Affairs*, fostul ambasador al SUA în Republica Moldova, Pamela Hyde Smith, susținea că abordările de atunci privind susținerea politicilor SUA și valorilor americane în străinătate nu au reușit să inverseze atitudinile negative față de statul nord-american, aserțiune susținută de sondajele de opinie ale căror rezultate au fost publicate de *Globe Scan* și Programul Universității din Maryland privind atitudinile politice internaționale (23 ianuarie 2007), care confirmă observațiile ambasadorului.

Imaginea Americii în străinătate – cu foarte puține excepții – își continua evoluția în spirala descendentă. Și, după cum subliniază ambasadorul Smith, „*forțele antiamericane profită de prăbușirea popularității SUA de pe glob, făcând din antiamericanism o amenințare la adresa securității naționale*”. (Smith, Ibid.) Manifestul de cinci pagini al organizației Lupta Revoluționară – un grup terorist grec, care și-a asumat responsabilitatea pentru un atac cu rachetă asupra Ambasadei americane din Atena, pe 12 ianuarie 2007 – este cea mai recentă confirmare a evaluării sale sumbre.

Politicele externe ale unui stat exercită cea mai puternică influență; puține societăți străine vor aproba politicile SUA dacă ele cred că acestea sunt împotriva intereselor lor. Spre exemplu, în lumea musulmană, războiul SUA contra terorismului era perceput ca fiind îndreptat împotriva islamului, exacerbând accentele antioccidentale ale fundamentalismului islamic (Ibid.).

Ikenberry și Slaughter au furnizat o analiză prospectivă asupra amenințărilor și oportunităților secolului 21, guvernare, soft power, diplomație publică, tehnologiile informației și implicațiile abundenței de informații (2006, Ibid.). Cei doi autori au arătat necesitatea unei infrastructuri care permite oficialilor securității naționale „să joace șah” la două mese deodată, cu actori statali și non-statali, în condițiile unui timp care se derulează repede și al schimbărilor rapide ale regulilor. În locul creării de noi birocratii, ei afirmă că SUA trebuie să le (inter)conecteze pe cele existente. În loc să creeze structuri de comandă pe verticală, trebuie să construiască rețele orizontale și să le dirijeze din centru mai bine decât de sus în jos sau de jos în sus. În loc să construiască toate noile capacități în guvernare, SUA trebuie să învețe să valorifice capacitățile actorilor privați interni și externi (IPDGC, Ibid.).

În condițiile în care imaginea și influența SUA s-au deteriorat peste tot în lume, la începutul anilor 2000, Centrul pentru Studii Strategice și Internaționale (CSIC) al SUA a înființat, în 2006, o Comisie Bipartizană pentru Smart Power, cu scopul de a formula o viziune care să orienteze angajamentele globale ale SUA și de a elabora un set de reguli pe baza cărora următorul președinte al SUA, indiferent de orientarea sa politică, să poată implementa politica smart power. Printre premisele care au stat la baza activității acestei comisii au fost sondajele de opinie care indicau deteriorarea imaginii SUA și a poporului american (Pew Global Attitudes Project, din 2006, sondajul Zogby, sondajul World Public Opinion, din 2007, sondajul BBC World Service, din ianuarie 2007 etc.).

Comisia a apreciat că, în alegerile din 2008, un subiect important urma să fie și problema asigurării unui grad mai mare de siguranță pentru cetățenii americani, în condițiile pericolului reprezentat de amenințarea globală a terorismului și a extremismului violent. Angajamentul SUA în lupta împotriva acestui pericol, în opinia Comisiei, trebuia efectuat pe baza a patru principii: liderii SUA să fie în ofensivă contra terorismului internațional, dar să evite să răspundă exagerat provocărilor; eliminarea simbolurilor imaginii unei Americi intolerante, abuzive, injuste; folosirea diplomației pentru finalități pozitive; promovarea, de către liderii americani, a unei viziuni pozitive, mai puternică decât războiul împotriva terorismului. Americanii aveau nevoie de un scop important pentru care să se străduiască, nu numai de o simplă tactică de luptă.

Problema politicii de *smart power* a făcut obiectul atenției Institutului pentru Diplomație Publică și Comunicare Globală de la Universitatea „George Washington”.

În cadrul Landon Lecture (2007) se pune problema întăririi capacității SUA de a utiliza *soft power* și mai buna integrare a acesteia cu *hard power*. Recomandările sale includeau creșterea capacității naționale de dezvoltare economică, edificarea instituțiilor, aplicarea legii, buna guvernare și comunicare strategică; o mai bună utilizare a expertizei în universitățile americane; o creștere amplă a cheltuielilor pentru instrumentele civile ale securității naționale – diplomație, comunicare strategică, asistență externă, acțiune civică și reconstrucție și dezvoltare economică. O cale a instituționalizării acestor capacități este, probabil, nu recrearea sau repopularea instituțiilor din trecut, ca USIA. Statele Unite au nevoie să gândească la *cum* să integreze capacitățile guvernamentale cu cele din sectorul privat, din universități, ONG-uri, cu aliații și prietenii (IPDGC, Ibid.).

Strategia americană pentru comunicarea strategică și diplomația publică stabilea și categoriile de public-țintă. Acestea sunt reprezentate de formatorii de opinie din diverse țări – clerici, profesori, jurnaliști, lideri, oameni de știință, personalități militare sau politice –, așa-numitele segmente vulnerabile de populație, incluzând aici tineretul, femeile și minoritățile, în plus și audiența de masă. Prioritățile diplomației publice, pentru a fi posibilă atingerea obiectivelor care i-au fost încredințate, sunt date de extinderea programelor de educație și schimburi culturale, modernizarea mijloacelor de comunicare, promovarea diplomației faptelor. Ca o concluzie a documentului se afirmă că diplomația publică este o promotoare a păcii, ce urmărește îndeplinirea condițiilor pentru ca oamenii din întreaga lume să poată avea o viață mai bună, iar extremismul să nu se poată extinde (Șerban, 2011, p. 81).

În octombrie 2007, Tom Miller a publicat „*America's Role in the World: A Business Perspective on Public Diplomacy*”, un raport în care erau examinate definițiile diplomației publice, problemele pentru economia americană condusă de declinul imaginii publice a SUA și recomanda că prin care comunitatea de oameni de afaceri putea ajuta în structurarea și promovarea unei strategii de diplomație publică efectivă. Recomandările Business for Diplomatic Action (BDA) erau: crearea unei corporații de diplomație publică independentă și o agenție, Consiliul Național pentru Comunicații, care să raporteze (numai) președintelui, dezvoltarea unei diplomații publice și a unei strategii de comunicare angajând aptitudini, tehnici și procese ale afacerilor globale, o creștere a resurselor pentru acestea de la 1,5 la 3 miliarde de dolari, stabilirea unui corp al Funcționarilor de Rezervă al Serviciului Extern și Ambasador al Bunăvoînței (IPDGC, Ibid.).

Richard L. Armitage, fost adjunct al Secretarului de Stat, Joseph S. Nye, Jr., copreședinti ai Comisiei pentru smart power, CSIS (2007), și o comisie bipartizană a savanților și practicienilor îi solicitau viitorului președinte al SUA să implementeze o strategie smart power complementară puterii economice și militare cu mari

investiții în soft power. Recomandau concentrarea pe șase zone: alianțe revigorate, parteneriate și instituții, dezvoltare globală ridicată, diplomație publică întărită, integrare economică, tehnologie și inovare, abordare creativă a modului în care este structurată guvernarea organizată, coordonată și bugetată. Recomandările privind diplomația publică includeau creșterea schimburilor (de studenți, savanți etc.), concentrate pe tineret, fonduri educaționale SUA-China și SUA-India, competențe lingvistice pentru Orientul Mijlociu Extins și crearea unui centru nonprofit pentru cunoaștere și comunicare internațională (Ibid.).

David Boren, președintele Universității Columbia, fost senator democrat și președinte al Comitetului pentru Informații al Senatului, în cartea „*A Letter to America*” (2008), aruncă o privire cumpătată asupra lumii, asupra sistemului politic crescând în cinism al SUA, precum și asupra reformelor necesare în politicile interne și externe. Printre prioritățile lui Boren sunt: o mai mare înțelegere, din partea americanilor, a culturii și istoriei celorlalți, creșterea fluxului de studenți și savanți înspre și dinspre SUA din țări importante pentru viitorul lor, relaxarea condițiilor de acordare a vizei pentru studenți, un Corp Internațional al Păcii după modelul instituției similare americane și crearea unui „*guvern independent de gândire în rezervă*” pentru a permite savanților, liderilor în afaceri și ziariștilor cu experiență globală să împărtășească din expertiza și gândirea lor fără să-și compromită independența (Ibid.).

James Glassman, în „*Public Diplomacy in the 21st Century*” (2008), la prima lui cuvântare în calitate de Subsecretar de Stat pentru Diplomație Publică și Afaceri Publice, fost Președinte al Conducerii (board) Guvernatorilor din Radiodifuziune, a comentat, referitor la instrumentele și planurile diplomației publice tradiționale, abordarea sa despre diplomația publică, definită ca „*un război al ideilor*” concentrat asupra „*câștigării războiului împotriva terorii*”. Aprecia radiodifuziunea SUA drept excepțional de eficientă, iar Departamentul de Stat ca o „*bijuterie a coroanei diplomației publice*”. Înțelegea rolul său de Subsecretar de Stat ca fiind „*să desfășoare partea sa de diplomație publică (...) care revine SUA*” și să „*desfășoare un cuprinzător efort guvernamental în războiul ideilor*”. El vedea misiunea diplomației publice a SUA de a „*spune lumii despre o națiune bună și miloasă și (...) să se angajeze în cea mai importantă competiție ideologică a prezentului – o competiție pe care noi (SUA) o vom câștiga*”. (Glassman, 2008). Cum vedea el aceasta? Prin utilizarea instrumentelor angajamentului ideologic: cuvinte, fapte, imagini, creând, astfel, un mediu ostil pentru extremismul violent.

Ambasadorul Michael C. Polt, cu o carieră în Serviciul Extern al SUA, din timpul Planului Marshall pentru Germania, oferea, în 2008, șase recomandări pentru următorul președinte: restructurarea ambasadelor din întreaga lume, tratarea diplomației SUA ca pe o profesiune serioasă, reafirmarea rolului corpului diplomatic

ca principal agent pentru îndeplinirea agendei politicii externe a președintelui, crearea unui singur, substanțial și consistent buget al afacerilor externe, pentru toate eforturile SUA în străinătate, crearea de Consilii regionale ale ambasadurilor și încrederea în diplomații profesioniști (Toolbox, 2008).

În raportul Comisiei Consultative pentru Diplomație Publică, intitulat „*Getting the People Part Right: A Report on the Human Resources Dimension of U.S. Public Diplomacy*” (2008), Comisia Prezidențială Bipartisană numită aprecia critic și în detaliu recrutarea, pregătirea, evaluarea, structurile de personal și integrarea funcționarilor diplomației publice în Departamentul de Stat, la nouă ani de la unificarea cu Agenția de Informații a SUA. Printre concluziile sale cheie erau: statele nu fac un efort special să recruteze funcționari de diplomație publică cu experiență relevantă sau cu abilități; în analiza serviciului extern nu se fac testări pentru identificarea înclinațiilor sau abilităților pentru diplomație publică; pregătirea diplomației publice este solidă, dar mai persistă multe puncte neclare; Institutul de Stat pentru Serviciul Extern trebuie să dezvolte cursuri la un nivel comparabil cu cursurile universitare la nivel de licență și să stabilească cursuri serioase de nouă luni, de la nivel mediu la cel superior; evaluarea de către stat a procesului unei recompense substanțiale a conducerii diplomației publice mai degrabă decât sensibilizarea; statul trebuie să întreprindă revizuirea de la zero a structurilor personalului diplomației publice din birourile geografice și ale misiunilor din întreaga lume; persistența sub-reprezentării funcționarilor de nivel superior din diplomația publică era emblematică în continuarea absenței progresului în integrarea diplomației publice în munca de bază din Departamentul de Stat (IPDGC, Ibid.).

CONCLUZII

Într-o lume care a devenit repede multipolară, cu noi state emergente, cu veleități de puteri cel puțin regionale, a venit timpul să fie adoptată o nouă viziune de perspectivă a puterii americane. Mai mult ca oricând, într-o asemenea situație, SUA trebuie să-și regândească strategiile, iar *smart power* este inevitabil necesar să fie o componentă esențială a acestor strategii.

Din punctul de vedere al lui Joseph Nye, SUA nu trebuie să cedeze panicii, în condițiile declinului său și creșterii puterii Chinei. Declinul SUA este apreciat ca relativ și este foarte probabil ca Statele Unite să rămână mai puternice decât orice alt stat în deceniile următoare.

Promotor altădată al politicii de soft power, Nye pledează pentru noul concept strategic de *smart power*. Întemeiată pe capacitatea de a influența și de a lega alianțe, noua postură este croită pe măsura unei Americi aspirând după hegemonie, dar fără a renunța, în niciun caz, la conducerea lumii.

Joseph Nye apreciază că SUA nu trebuie să cedeze fricii, decăderii sau tentației replierii, ci, mai degrabă, trebuie să-și redefiniească rolul într-o lume mai interdependentă și complexă ca niciodată. Problema puterii americane în secolul 21 nu e cea a declinului, ci cea a unei noi întrebări: ce este de făcut când realizează că nici cel mai puternic stat nu-și poate atinge obiectivele fără susținerea celorlalte? Răspunsul se conturează sub forma unei noi strategii, numită *smart power*, care se bazează pe o nouă viziune asupra puterii, în care dominația face loc colaborării. Un număr crescând de provocări vor obliga SUA să-și exercite puterea împreună cu alte state mai degrabă decât asupra acestora.

Mai concret, aceasta implică să nu se mai concentreze doar pe hard power, rezultat în special al mijloacelor militare, și de a rezista tentației unilateralismului sau menținerii hegemoniei care a caracterizat epoca lui George W. Bush, preferând, prin prisma a ceea ce fac deja firmele, să formeze alianțe și rețele. *Smart power* nu constă în maximizarea puterii sau în menținerea hegemoniei, ci în combinarea mijloacelor de care dispune în strategii adaptate noului context de difuziune a puterii și de ridicare de noi puteri. Cu alte cuvinte, este vorba de a năzui spre hegemonie pentru a juca mai bine, cu inteligență și finețe, jocul conducerii (Smart power, 2010).

BIBLIOGRAFIE:

1. Bachrach, P., Baratz, M. (1962). „Two Faces of Power”. În *The American Political Science Review*. Vol. 56, nr. 4.
2. Boren, D. (2008). *A Letter to America*. University of Oklahoma Press.
3. Cull, N. (2006). *US Public Diplomacy and International Broadcasting During Desert Shield and Desert Storm, 1990-1991*. Transnational Broadcasting Studies Journal. Vol. 15.
4. Glassman, J.K. (2008). *Public Diplomacy in the 21st Century*. Washington, D.C., http://www.cfr.org/publication/16698/public_diplomacy_in_the_twentyfirst_century_rush_transcript_federal_news_service.html, accesat la 24 septembrie 2020.
5. Ikenberry, J.G., Slaughter, A.-M. (2006). *Forging a World of Liberty under Law: U.S. National Security in the 21st Century*. Princeton University: The Woodrow Wilson School of Public and International Affairs.
6. Kohut, A., Wilke, R. (2008). *All the world is a stage*. În *The National Interest*.
7. Miller, T. (2007). *America's Role in the World: A Business Perspective on Public Diplomacy*. Business for Diplomatic Action (BDA).
8. Nye Jr., J.S. (2010). *The Future of American Power*. În *Foreign Affairs*.
9. Smith, P.H. (2007). *The Hard Road Back to Soft Power*, https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/gjia/8_1_winter_spring_2007/8_1_winter_spring_2007_c.pdf, accesat la 11 septembrie 2020.
10. Șerban, I.D. (2011). *Diplomația publică – instrument politic pentru SUA ca smart power. Analiză cauzală*, Ileana%20Daniela%20%20C8%98ERBAN%20-%20DIPLOMATIA%20

- PUBLICA-%20INSTRUMENT%20POLITIC%20PENTRU%20SUA%20CA%20SMART%20POWER%20-ANALIZA%20CAUZALA.pdf, accesat la 23 septembrie 2020.
11. *An American Budget* (2018), <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/02/budget-fy2019.pdf>, accesat la 11 septembrie 2020.
 12. CSIS/Commission on Smart Power. (2007). *A smarter, more secure America/cochairs*, Armitage, R.L., Nye, Jr., J.S.
 13. Getting the People Part Right (2008). *A Report on the Human Resources Dimension of U.S. Public Diplomacy*.
 14. IPDGC. (2018). The George Washington University, <https://ipdgc.gwu.edu/author/yvonneoh/page/18/>, accesat la 12 octombrie 2020.
 15. *Remarks as Delivered by Secretary of Defense Robert M. Gates*. (2007). Landon Lecture (Kansas State University) Manhattan.
 16. *Smart power: comment les États-Unis préparent la fin de leur hégémonie*. (2010). În Grenoble École de Management. Comprendre les Jeux Politiques. Note Hebdomadaire d'analyse géopolitique.
 17. *Toolbox: Strengthening American Diplomacy*. (2008). The American Interest. Vol. III.
 18. *US seen as a bigger threat to peace than Iran, worldwide poll suggests*, <https://www.theguardian.com/world/2006/jun/15/usa.iran>, accesat la 12 octombrie 2020.
 19. <https://www.csis.org/events/csis-commission-smart-power-report-release-event>, accesat la 12 octombrie 2020.
 20. <https://go.gale.com/ps/anonymous?id=GALE%7CA160281243&sid=googleScholar&v=2.1&it=r&linkaccess=abs&issn=15260054&p=AONE&sw=w>, accesat 23 septembrie 2020.
 21. <https://ipdgc.gwu.edu/author/yvonneoh/page/18/>, accesat la 3 octombrie 2020.
 22. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/gjia/8_1_winter_spring_2007/8_1_winter_spring_2007_c.pdf, accesat la 3 octombrie 2020.
 23. <https://ipdgc.gwu.edu/author/yvonneoh/page/18/>, accesat la 11 septembrie 2020.

AGENDA GLOBALĂ „FEMEILE, PACEA ȘI SECURITATEA”: INTEGRAREA PERSPECTIVEI DE GEN ÎN SECTORUL DE SECURITATE AL REPUBLICII MOLDOVA

Conf. univ. dr. Natalia ALBU

Academia Militară „Alexandru cel Bun”, Chișinău
Cercetător șt. coordonator

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Chișinău

Pe parcursul anului 2000, Consiliul de Securitate (CS) al ONU a lansat o discuție intensă cu privire la protecția drepturilor femeilor în situațiile de conflict și creșterea rolului lor în procesul de instaurare a păcii. Indiferent de diferențele de nivel cultural și de mentalitate, războaiele și conflictele armate afectează în mod similar condiția femeilor. La 31 octombrie 2000, CS al ONU a adoptat unanim Rezoluția 1325 privind Femeile, Pacea și Securitatea, fiind una dintre cele mai importante rezoluții ale ONU în domeniul păcii și securității și având caracter obligatoriu pentru toate statele membre ale ONU, fără necesitatea de a fi ratificată suplimentar. Actualmente, principiile și valorile promovate de RCSONU 1325 stau la baza valorilor fundamentale ale UE, NATO, OSCE, CE.

Angajamentele internaționale asumate de Guvernul Republicii Moldova în implementarea Rezoluției 1325 a CS al ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea, precum și problemele identificate la nivel național în asigurarea unui sector de securitate incluziv au determinat necesitatea elaborării și aprobării unui Program Național de Acțiuni. Deși, pentru Republica Moldova, Agenda Femeile, Pacea și Securitatea este un subiect relativ nou, totuși există lecții înșușite, precum: (i) necesitatea de încurajare a factorilor de decizie privind stimularea voinței politice de implementare a RCSONU 1325, (ii) necesitatea de a asigura un sector de securitate incluziv și (iii) lipsa de resurse dedicate implementării RCSONU 1325.

Discuțiile cu privire la implementarea RCSONU 1325 capătă o actualitate deosebită în contextul crizei globale ca urmare a implicațiilor pandemiei COVID-19. Statele, întreprinzând măsuri imediate privind contracararea amenințărilor provocate de pandemia de COVID-19, riscă să neglijeze implementarea RCSONU 1325. Astfel, este mai puțin conștientizat faptul că pandemia de coronavirus invită la colaborare pe baza principiilor RCSONU 1325, ținând cont de nevoile diferite de securitate, indiferent de evoluția COVID-19 sau de o altă amenințare.

Cuvinte-cheie: Rezoluția 1325, Agenda Femeile, Pacea și Securitatea, Plan de Acțiuni, necesități de securitate, leadership feminin.

INTRODUCERE

Anul 2020 marchează 20 de ani de la adoptarea Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU (RCSONU 1325) privind *Femeile, Pacea și Securitatea*, care a stabilit un cadru normativ puternic de asigurare a nevoilor, vocilor și perspectivelor femeilor și fetelor în procesele de prevenție și rezolvare a conflictelor, contribuind la construcția unei păci durabile. Aniversarea este un bun imbold pentru examinarea progreselor și provocărilor în implementarea RCSONU 1325 și a altor rezoluții conexe. Cu atât mai mult, cu cât, în ultimii ani, s-a observat o tendință internațională de conștientizare nu numai a costurilor personale pentru femei și fete în protejarea acestora în contextul conflictului armat, ci și a costurilor colective extraordinare pentru comunitatea globală în atingerea obiectivelor de construire a păcii și de reconstruire a societăților post-conflict. Rezultatul acestei conștientizări a reprezentat adoptarea mai multor rezoluții de către CS al ONU privind *Femeile, Pacea și Securitatea*, planuri de acțiune naționale, discursuri impresionante și schimbări structurale care au pregătit scena unui progres real. Aceasta deoarece situația femeilor dintr-o țară este un indicator al păcii. În cazul în care femeile au puține drepturi sau oportunități de a participa la procesul de luare a deciziilor, se constată niveluri mai ridicate de violență și conflicte. Existența tratamentelor inegale față de femei sunt printre primii indici ai instabilității (*Illustrated fact sheet of Women, Peace & Security by the Numbers*, 2008).

Declarația Universală a Drepturilor Omului stabilește că *Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi* (art. 1). Societățile cu un indicator înalt privind asigurarea egalității sunt asociate cu niveluri mai scăzute de manifestare a diferitelor forme de conflict. Statele cu nivelurile mai ridicate de egalitate între femei și bărbați manifestă un comportament mai puțin violent atât în interiorul statului, cât și la nivel internațional.

În contextul mediului actual de securitate, statele lumii trebuie să facă față consecințelor crizei provocate de pandemia coronavirusului de tip nou (COVID-19), care este o amenințare globală fără precedent la adresa securității sociale, economice, de mediu, precum și la adresa structurilor naționale și internaționale de guvernare. Respectiv, se constată deja multiple implicații ale pandemiei asupra procesului de implementare a Agendei Globale *Femeile, Pacea și Securitatea* (Agenda FPS). Pe de o parte, se mențin percepțiile eronate privind rolul femeilor în procesele de pace și conflict sau percepțiile stereotipizate privind perspectiva de gen

în sectorul de securitate și apărare. În plus, în perioadele de criză, egalitatea de gen este un obiectiv care este adesea pus în așteptare. Studiile deja existente arată că, în zonele de conflict, ar putea crește pericolul de escaladare a acestora sau se constată crize umanitare, iar în anumite țări, în contextul autoizolării, a crescut violența în familie. Iar experiența internațională ne arată că implicarea femeilor în procesul de luare a deciziilor în calitate de lideri a contribuit la diminuarea efectelor pandemiei, de exemplu în Germania, Thailanda, Noua Zeelandă, Finlanda ș.a. Acest lucru se întâmplă, deoarece leadershipul feminin al acestor țări, în loc să se angajeze efectiv într-o campanie politică, în raport cu activitatea acestora, a promovat solidaritatea și compasiunea în rândul cetățenilor săi.

Actualmente, deși tematica privind integrarea perspectivei de gen în sectorul de securitate și apărare se află pe agenda națională și pe cea a organizațiilor regionale și internaționale de securitate, totuși constituie un subiect complex și aflat încă în discuții, pentru că există o serie de dificultăți în integrarea unui concept ce promovează oportunități egale într-un mediu de lucru dominat, pe de o parte, de masculinitate, iar pe de altă parte, de stereotipuri ce țin de înțelegerea deseori eronată a perspectivei de gen. De aceea, activiștii, autorii de politici și legislatorii care au fost preocupați de asigurarea unui grad sporit de egalitate între femei și bărbați au promovat integrarea perspectivei de gen pe agenda legislativă. Astfel, în cadrul articolului de față, vom evidenția, în primul rând, contextul politico-juridic care determină angajamentele statelor și ale altor actori în implementarea Agendei Globale *Femeile, Pacea și Securitatea* și, în al doilea rând, vom evidenția factorii determinanți în integrarea perspectivei de gen în sectorul de securitate și apărare al Republicii Moldova.

Într-un context de politici sau programe, aplicarea unei *perspective de gen* reprezintă o strategie pentru a face față preocupărilor și experiențelor femeilor, precum și ale bărbaților în toate sferile de activitate (politice, economice, societale, de securitate etc.), beneficiind în mod egal de oportunități și responsabilități (*Legea nr. 5 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați*, în Albu, Mârzac, Negru, 2018, p. 33)¹.

Politicile privind egalitatea de gen sunt special create pentru a rezolva o problemă care rezultă dintr-o discriminare de gen sau din situații de inegalitate. În ceea ce privește tema articolului de față, vom examina politicile respective cu referire la sectorul de securitate prin prisma implementării prevederilor *Agendei FPS*.

¹ Notă: Pentru comparație, în documentele oficiale din România, traducerea exactă este „abordarea integratoare a egalității de șanse și tratament pentru femei și bărbați”. În documentele oficiale din Republica Moldova, traducerea este „abordarea complexă a egalității între femei și bărbați”.

CADRUL DE POLITICI PRIVIND AGENDA GLOBALĂ FEMEILE, PACEA ȘI SECURITATEA

Rezoluția 1325 a CS al ONU privind *Femeile, Pacea și Securitatea*, adoptată la 31 octombrie 2000, abordează impactul războiului asupra femeilor și contribuția femeilor la rezolvarea conflictelor și realizarea unei păci stabile. Realmente, „*Declarația de la Beijing*” și „*Platforma de acțiune de la Beijing*”, adoptate în 1995, constituie punctul de plecare pentru o strategie pe termen lung în scopul împuternicirii și abilitării femeilor și identifică femeile și conflictele armate ca reprezentând unul dintre cele 12 domenii prioritare de acțiune. Acestea solicită o participare sporită a femeilor la prevenirea conflictelor, la soluționarea conflictelor, la consolidarea păcii și la guvernare, precum și la protecția femeilor în timpul conflictului armat.

Pentru prima dată într-un acord internațional, platforma subliniază importanța abordării siguranței și contribuției femeilor în ceea ce privește pacea, securitatea și dezvoltarea. RCSONU 1325 (pct. 4) îndeamnă Secretarul General să extindă rolul și contribuția femeilor la operațiuni de teren ale ONU, în special în rândul observatorilor militari, al poliției civile și al personalului pentru drepturile omului și personalul umanitar. În acest context, evidențiem că una dintre prioritățile Armatei Naționale a Republicii Moldova se referă la participarea militarilor moldoveni în misiunile de pacificare, reprezentând dovada aspirațiilor statului de a promova ideile păcii, stabilității și securității atât în interiorul țării, cât și peste hotarele ei, devenind, astfel, un stat care contribuie la fortificarea păcii. Din numărul total de participanți la astfel de misiuni, numai 1,8 % sunt femei.

Pentru a facilita realizarea obiectivelor propuse în cadrul RCSONU 1325, fiecare dintre mandatele rezoluției sunt relaționate cu unul dintre cei patru piloni de bază: *participarea, protecția, prevenirea, recuperarea* (Anexa 1). În implementarea celor patru piloni, de regulă, organizațiile și statele adoptă un *Plan de Acțiuni* cu referire la RCSONU 1325, precum și la alte rezoluții conexe. În recomandările prealabile făcute de ONU cu privire la elaborarea planurilor naționale de acțiuni se subliniază faptul că acestea trebuie să respecte alte cadre legislative și politici naționale pentru ulterioara lor punere în aplicare. Deoarece statele diferă unul de altul, și problema de gen este abordată diferit (fie că este vorba de situații de conflict sau trebuie luat în considerare specificul culturii și religiei), neexistând vreun set omogen de instrumente de politici pentru implementarea *Agendei FPS*.

Începând cu anul 2008, CS al ONU a adoptat un șir de rezoluții care vin să completeze prevederile RCSONU 1325 și să dezvolte mecanisme de implementare a obiectivelor generale ale păcii, securității și egalității de gen (Anexa 2).

Aceste rezoluții consolidează angajamentele globale, tratatele și convențiile existente privind drepturile femeilor în procesele de pace și conflict și formează Agenda Femeile, Pacea și Securitatea, care recunoaște nevoia urgentă de a integra o *perspectivă de gen/perspectivă gender* în operațiile de menținere a păcii. Acest fapt va contribui la menținerea și promovarea păcii și securității internaționale.

În anul 2015, în cadrul *Sesiunii Adunării Generale a ONU*, a fost stabilită o nouă *Agendă universală de dezvoltare durabilă*, care se bazează pe Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului, fiind completată cu noi obiective. În noua *Agendă* prevăzută pentru perioada 2015-2030, sunt propuse obiective de dezvoltare durabilă (ODD) și ținte strategice, care sunt integrate indivizibil pe cele trei dimensiuni ale dezvoltării sustenabile: economică, socială și de mediu. Noua traiectorie globală a Agendei se regăsește în *Strategia privind asigurarea egalității între bărbați și femei în Republica Moldova (pe anii 2017-2021)*, care stipulează asigurarea egalității în drepturi și oportunități pentru femei și bărbați, mai nou fiind includerea obiectivului 4 privind *asigurarea egalității de gen în sectorul de securitate și apărare* (Hotărârea nr. 259 din 28.04.2017).

Alături de rezoluțiile CS al ONU, *Recomandarea generală nr. 30 (RG30) a Convenției asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei* (The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women/ CEDAW) oferă statelor orientări competente privind măsurile legislative, de politici și alte acțiuni corespunzătoare pentru asigurarea deplină a obligațiilor de a proteja, respecta și aplica drepturile femeilor în situații de prevenire a conflictelor, conflict și postconflict. CEDAW este un tratat internațional comprehensiv, care are drept scop realizarea egalității de gen, asigurarea drepturilor femeilor în toate sferele vieții și, în general, îmbunătățirea condițiilor pentru femei. Prin urmare, toate aspectele ce țin de protecția femeilor aflate în zone de conflict, consolidarea rolului femeii în soluționarea conflictelor sau instaurarea păcii sunt abordate în acest document. RG30 și rezoluțiile privind *Agenda FPS* se menționează reciproc și oferă modalități prin care implementarea fiecărui cadru poate fi fortificată. Republica Moldova a ratificat CEDAW în anul 1994 (Hotărârea nr. 87 din 28.04.1994).

La 21 martie 2018, Guvernul Republicii Moldova a aprobat *Programul național de implementare a Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea pentru anii 2018-2021* (în continuare, Program) și *Planul de acțiuni cu privire la punerea în aplicare a acestuia* (Hotărârea nr. 259 din 28.03.2018). Programul respectiv este instrumentul prin care se stabilesc acțiunile de implementare, rezultatele așteptate și indicatorii de implementare a RCSONU 1325 la nivel național.

De la deminare la dezarmare, demobilizare și reintegrare (Disarmament, demobilization and reintegration/DDR), de la alegeri la schimbările constituționale, de la reforma sectorului de securitate (RSS) la măsurile tranzistorii ale justiției, de la programe de recuperare economică la inițiative de prevenire a conflictelor pe termen lung, de la negocierea acordurilor de pace la reglementarea problemelor ce țin de refugiați și persoane strămutate, RCSONU 1325 evidențiază că participarea femeilor este un imperativ. În acest cadru, la nivel global, 84 de state au elaborat un Plan național de acțiuni privind implementarea RCSONU 1325 (National Action Plans for the Implementation of UNSCR 1325 on Women, Peace and Security, National-Level Implementation, 2020), recunoscând că aceasta asigură promovarea egalității de gen și abilitarea femeilor într-un cadru de pace și securitate relevante pentru toate domeniile sectorului de securitate. Guvernul Republicii Moldova a luat decizia de a elabora și aproba un astfel de program, lucru ce reiese din faptul că, pe de o parte, și-a asumat angajamentul de implementare a RCSONU 1325 în cadrul Planului Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova – NATO pentru anii 2014-2016, iar pe de altă parte, au fost identificate la nivel național anumite limite/bariere în asigurarea unui sector de securitate incluziv.

Asigurarea oportunităților și a tratamentului egal între bărbați și femei, în situație de pace și conflict, se dovedește a fi o tematică foarte actuală la nivel internațional și regional și în cadrul organizațiilor precum NATO și UE. Politicile de promovare a perspectivei de gen ale acestor organizații contribuie la aprofundarea eforturilor în asigurarea egalității de gen în sectorul de securitate și apărare. Statele, având la bază angajamente internaționale de implementare a Agendei FPS, încearcă să sporească rolul femeii în structurile civile și militare la nivel național. Conștientizând importanța implementării Agendei FPS, NATO a emis, la 8 august 2012, *Directiva Bi-SC 40-1*, care propune să asigure includerea RCSONU 1325 și a dimensiunii de gen în structurile de comandament ale NATO, inclusiv a măsurilor privind protecția în timpul conflictelor armate (*BI-Strategic Command Directive 40-111*).

Alianța Nord-Atlantică dispune de un plan de acțiuni pentru implementarea Agendei FPS. Primul plan a fost adoptat în anul 2010, integrând RCSONU 1325 în operațiile și misiunile conduse de NATO (*NATO Action Plan on Mainstreaming UNSCR 1325 into NATO-led operations and missions*). În acest plan au fost incluse acțiuni clare, care urmează să fie întreprinse de comandanții operațiilor conduse de NATO în Afganistan (ISAF) și în Kosovo (KFOR). Ultimul plan de acțiuni a fost revăzut și aprobat în anul 2018, recunoscând pe deplin importanța incluziunii active, a participării și a rolului femeilor pentru a face față cu succes provocărilor de securitate din secolul XXI și reconfirmând angajamentul NATO și al partenerilor

săi privind respectarea principiilor RCSONU 1325 (NATO/EAPC Action Plan for the Implementation of the NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security, 2018). În plus, NATO a actualizat politica sa în cadrul Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic (EAPC) din perspectiva RCSONU 1325 (NATO/EAPC Policy for Implementing UNSCR 1325 on Women, Peace and Security, and related Resolutions, 2018). Principiile generale aprobate de țările membre ale NATO și partenerii săi privind implementarea *Agendei FPS* sunt: (1) *Integrare*, asigurându-se că egalitatea de gen este considerată o parte integrantă a politicilor NATO, ghidată de o integrare efectivă a perspectivei de gen (*gender mainstreaming*); (2) *Incluzivitate* – promovarea unei reprezentări sporite a femeilor în cadrul NATO și în armatele naționale; (3) *Integritate* – sporirea responsabilității pentru Agenda *Femeile, Pacea și Securitatea* în conformitate cu prevederile internaționale (Women, Peace and Security, 2019).

În același timp, nu putem neglija faptul că egalitatea între femei și bărbați este una dintre valorile fundamentale ale Uniunii Europene (UE). Încă din anul 1957, principiul egalității de remunerare pentru muncă cu valoare egală a devenit parte a Tratatului de la Roma, iar în 2016, a fost adoptat *Angajamentul strategic pentru egalitatea de gen pentru anii 2016-2019*, care a stabilit programul de lucru al Comisiei Europene în ceea ce privește egalitatea. Referindu-ne la implementarea RCSONU 1325 la nivelul UE, evidențiem că, în septembrie 2005, a fost adoptat un document operațional privind implementarea RCSONU 1325 în contextul Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA). Documentul conținea recomandări cu privire la integrarea perspectivei de gen la toate etapele misiunilor/operațiunilor PESA, de la planificare până la raportare și lecții identificate. Bazându-se pe acest document, Consiliul European a elaborat o *listă de verificare* ce a fost adoptată în iulie 2006. Pe lângă aceasta, în noiembrie, Consiliul a adoptat concluzii privind integrarea egalității de gen în PESA. Mai mult, în același an, Parlamentul European a emis Rezoluția referitoare la situația femeilor în conflictele armate și rolul lor în reconstrucție și procesul democratic în țările aflate în perioadă postconflictuală.

În același timp, Comisia de promovare a egalității de gen și-a asumat angajamentul de promovare a *Agendei FPS* dincolo de UE. Acest angajament se regăsește și în contextul de implementare a celor 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă ale Agendei 2030. Având o experiență valoroasă în implementarea ODD 5 – *Egalitatea de gen* și ODD 16 – *Pacea, Justiția și Instituții puternice*, UE susține țările partenere, precum Republica Moldova, în implementarea Agendei 2030 privind *Realizarea egalității de gen și capacitatea tuturor femeilor și fetelor*, precum și *Promovarea unor societăți pașnice și favorabile incluziunii pentru o dezvoltare durabilă, asigurarea accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente, responsabile și favorabile incluziunii, la toate nivelurile*.

CADRUL NAȚIONAL DE IMPLEMENTARE A RCSONU 1325: PERSPECTIVA REPUBLICII MOLDOVA

Așa cum am menționat, cei patru piloni de implementare a RCSONU 1325 facilitează structurarea intervențiilor prioritare sau a acțiunilor sectoriale în cadrul Planurilor de Acțiune privind *Agenda FPS*. Realmente, în cadrul RCSONU 1325 nu este specificat conținutul reformelor, modul în care vor fi puse în practică sau procedurile necesare pentru a asigura implementarea prevederilor din cadrul acesteia. Din exterior, RCSONU 1325 pare a fi mai curând complicată decât complexă față de dinamica internă a statelor, ceea ce duce la întrebarea dacă instrumentele generice de integrare a perspectivei de gen pot fi aplicate în mod eficient în cadrul mecanismelor de prevenire, rezolvare și reconstrucție a conflictelor (Barrow, 2009, p. 67). De aceea, țările sunt încurajate să definească în mod exact procedurile relevante în planurile lor de acțiune. În recomandările prealabile făcute de ONU cu privire la elaborarea planurilor naționale de acțiune se subliniază faptul că aceste planuri trebuie să respecte cadrul legislativ și de politici naționale pentru ulterioara lor punere în aplicare.

Strategiile naționale sau planurile de acțiune de punere în aplicare a RCSONU 1325 sunt relevante pentru toate țările, nu numai pentru cele implicate în conflicte (vezi studiul *Preventing Conflict, Transforming Justice, Securing the Peace*, 2015). Statele sunt, adesea, afectate de conflicte cu vecinii, cu țări din aceeași regiune sau cu țări donatoare implicate în eforturile de pace. În plus, statele deja examinează modul în care femeile, ca resursă umană, pot fi incluse în structurile de securitate la nivel național. Mai multe studii au arătat, de exemplu, că includerea mai multor femei în domeniul militar și în operațiile de menținere a păcii a sporit considerabil eficiența de gestionare a operației militare (Olsoo, Tejpar, 2012). Aceasta se poate realiza prin îmbunătățirea gradului de conștientizare și cunoaștere a amenințărilor specifice de securitate. Ca urmare, se asigură promovarea politicilor sensibile la gen pentru a răspunde nevoilor diferite de securitate. În pofida Programului adoptat și a discuțiilor inițiate privind implicațiile pandemiei COVID-19 din perspectiva nevoilor diferite de securitate, încă există anumite limite privind conștientizarea necesității de implementare a *Agendei FPS*.

În general, în Republica Moldova, cadrul politico-juridic de asigurare a egalității între femei și bărbați a fost substanțial îmbunătățit în ultimele decenii. Diferite acte legislative conțin prevederi care, direct sau indirect, se referă la principiile nediscriminării și egalității. Aceste prevederi sunt reglementate atât în legislația codificată (Codul Penal, Procesul Penal, Civil, Procesul Civil, Contravențional, Codul Muncii, Educației ș.a.), cât și în legile organice și ordinare ale Republicii Moldova. O analiză succintă a respectivelor prevederi și a compatibilității acestora

cu standardele internaționale le găsim în Raportul legislativ *Analiza standardelor internaționale și a cadrului legislativ național în domeniul egalității de gen în sectorul de securitate și apărare*, efectuat cu sprijinul UN Women din Moldova (Vieru, 2016, p. 96).

Referindu-ne la Strategia pentru asigurarea egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2017-2021, aceasta are drept scop abilitarea femeilor și realizarea de facto a egalității între femei și bărbați în Republica Moldova. Obiectivele principale ale strategiei sunt asigurarea abordării complexe a egalității între femei și bărbați prin participarea femeilor la luarea deciziilor, fortificarea mecanismului instituțional de asigurare a egalității de gen, combaterea stereotipurilor în societate, promovarea comunicării non-violente și asigurarea egalității de gen în sectorul de securitate și apărare (Hotărârea nr. 259 din 28.04.2017). Cu privire la sectorul de securitate și apărare, în cadrul Strategiei este stipulat un obiectiv separat: Obiectiv general 4. Promovarea egalității de gen în sectorul de securitate și apărare (Obiectiv specific 4.1: Asigurarea accesului femeilor la funcții de conducere și execuție în domeniul de securitate și apărare; Obiectiv specific 4.2: Integrarea dimensiunii de gen în politicile sectoriale de securitate și apărare).

Programul național de implementare a Rezoluției 1325 a CS al ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea pentru anii 2018-2021 este instrumentul prin care se stabilesc acțiunile de implementare, rezultatele așteptate și indicatorii de implementare a RCSONU 1325 la nivelul Guvernului Republicii Moldova, respectiv la nivel național. Scopul Programului este *exprimarea voinței organizaționale a instituțiilor din sectorul de securitate și apărare privind implementarea și aplicarea prevederilor Rezoluției 1325 a CS al ONU și a rezoluțiilor conexe și altor instrumente complementare în asigurarea integrării perspectivei de gen în cadrul instituțiilor vizate (a se vedea Capitolul III – cadrul instituțional) pentru realizarea misiunilor stabilite*. Pentru realizarea scopului propus au fost trasate două obiective de bază: (1) sporirea reprezentării femeilor în sectoarele de securitate și (2) asigurarea unui sector de securitate incluziv prin implementarea a opt programe de bază, adoptate ca opt obiective (Anexa 3).

Obiectivele menționate au fost stabilite ca urmare a activității grupului de lucru privind elaborarea Programului. Iar necesitatea de a elabora un Program la nivel național a fost determinată de existența vădită a lacunelor atât din perspectiva sectorului, cât și din cea a societății. În urma analizelor efectuate, aceste lacune/probleme au fost structurate în opt bariere de bază, astfel: (1) În cadrul sistemului (dar și în afara acestuia) persistă stereotipuri de gen despre participarea femeilor în sectorul de securitate. (2) Sistemul de securitate nu permite bărbaților și femeilor să combine viața profesională cu cea de familie. (3) Sistemul de securitate nu are capacitatea deplină de a preveni și a combate discriminarea, hărțuirea și violența

bazată pe gen. (4) Sistemul de securitate nu dispune de un sistem inclusiv și proactiv de management al resurselor umane. (5) Sistemul de securitate nu aplică ajustarea rezonabilă și măsurile temporare speciale pentru a permite o reprezentare mai largă a femeilor. (6) Sistemul de securitate are o poziție destul de reticentă față de participarea societății civile, a organizațiilor de femei și a cetățenilor. (7) Politicile sectorului de securitate sunt insensibile la dimensiunea egalității de gen. (8) Politici limitate privind asigurarea participării egale în procesul de consolidare a păcii și în misiunile de menținere a păcii.

Fiecare barieră identificată merită o analiză aprofundată, deoarece instituțiile din sectorul de securitate au misiuni conexe, dar totuși diferite, iar statutul angajaților poate fi diferit sau programul de lucru este special. În acest sens, de exemplu, problema participării femeilor în cadrul misiunilor de menținere a păcii este specifică Ministerului Apărării al Republicii Moldova și poate, în viitor, va fi o temă de discuții pentru Ministerul Afacerilor Interne. Iar absența femeilor din cadrul negocierilor de pace și din procesul de consolidare a păcii este un fenomen deja dovedit, respectiv se manifestă necesitatea de elaborare a unor politici privind implicarea femeilor în procesele de negociere și mediere. Abordările și strategiile coerente și cuprinzătoare pentru punerea în aplicare a RCSONU 1325 devin și mai importante atunci când se analizează realitățile pe teren. La nivel internațional, precum și național, încă nu există o „*masă critică*” a femeilor negociatoare și mediatore implicate în procesele formale de pace. Numărul negociatoarelor, al mediatorilor și al semnatarilor acordurilor de pace rămâne, în continuare, foarte scăzut (*Facts and figures: Peace and security*, 2019). În mare parte, accesul limitat al femeilor la procesele de pace și negocieri, precum și la procesul decizional este determinat și de faptul că nu există o abordare care ar asigura conexiunea dintre prezență și influență. Participarea femeilor, fără a asigura influența lor, nu garantează existența unor acorduri de pace sensibile la gen. Femeile au acces redus la instituții formale, structuri de putere, mecanisme de monitorizare și fonduri și rămân, în mare parte, excluse din implementarea acordurilor de pace.

Pe lângă aceste aspecte, problemele legate de gen sunt abordate ca „*probleme ale femeilor*”, și nu ca probleme structurale ale justiției sociale cu care se confruntă societatea, în general. Acestea ar trebui discutate în contextul problemelor juridice, sociale și economice specifice ale negocierilor – de exemplu, accesul femeilor la drepturile funciare ar trebui discutat atunci când se negociază drepturile funciare și nu doar în ceea ce privește drepturile femeilor, în general.

Realizarea obiectivelor Programului contribuie și la creșterea cooperării interministeriale, cu organizații neguvernamentale și societatea civilă, asigurându-se, astfel, vizibilitatea acțiunilor realizate de instituțiile respective privind implementarea RCSONU 1325. Dintr-o perspectivă academică, dacă analizăm

Programul respectiv, putem evidenția că, în conținutul acestuia, există o sinergie între necesitățile Republicii Moldova în implementarea RCSONU 1325 și cei patru piloni menționați. Deși pilonii RCSONU 1325 sunt deseori folosiți pentru a organiza intervenții și acțiuni prioritare în planurile de acțiune naționale sau sectoriale privind *Agenda FPS*, totuși, nu există niciun set omogen de instrumente de politici pentru implementarea RCSONU 1325. De regulă, actorii se ajustează celor patru piloni în funcție de problemele identificate și de ariile prioritare stabilite.

Deși Programul este un instrument esențial sau, adesea, singura punte între nivelul național și cel global de implementare a Rezoluției 1325, totuși, un astfel de Program nu trebuie să constituie unica modalitate de asigurare a continuității privind implementarea *Agendei FPS*. Punerea în aplicare a RCSONU 1325 la nivel național ar putea fi făcută și prin modificări, amendamente sau adoptarea de noi dispoziții legislative de ordin intern. De exemplu, *Legea statului Israel privind egalitatea în drepturi a femeilor* a inclus mandatul de a avea un număr mai mare de femei în cadrul negocierilor de pace, în conformitate cu angajamentele privind *Agenda FPS* (Hudson, 2013). De asemenea, trebuie evidențiat faptul că planurile ambițioase nu se transformă neapărat în schimbări eficiente dacă nu sunt elaborate conform contextului național, angajamentelor, capacităților și resurselor naționale. De regulă, acțiunile orientate spre rezultate sunt sprijinite de voința politică, de finanțarea și de angajamentul față de schimbările care abordează inegalitățile și excluderile structurale în moduri durabile și cu impact (Swaine, 2015).

Elaborarea unui Plan de Acțiuni de implementare a RCSONU 1325 rezidă în perspectiva sa de a consolida obligațiile dreptului internațional și, în special, rolul de *lege soft* în promovarea drepturilor omului în rândul femeilor și fetelor în situație de pace și conflict. Sintagma *lege soft* este adesea folosită pentru a descrie diverse tipuri de instrumente cvasi-juridice ale Uniunii Europene: *coduri de conduită, orientări, comunicări* etc. În același timp, planurile naționale de acțiuni de implementare a *Agendei FPS* sunt instrumente eficiente pentru o mai bună sistematizare a activităților necesare pentru a implementa cei patru piloni ai RCSONU 1325.

PERSPECTIVA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ ÎN IMPLEMENTAREA RCSONU 1325

Actualmente, se consideră că există o corelație evidentă între indicatorii *egalitate de gen* în cadrul societății și *nivelul de asigurare a acestui obiectiv în cadrul sectorului de securitate*, în special într-o instituție militară. De exemplu, conform studiului realizat de Mary Caprioli și Mark A. Boyer, este mai puțin probabil ca statele care dețin un nivel ridicat de egalitate de gen la nivel național să utilizeze violența în cadrul unui conflict interstatal (Caprioli, Boyer, 2001, pp. 503-518).

În condițiile în care în Republica Moldova predomină încă rolurile tradiționale de gen, decizia unei femei de a profesa într-o instituție militară trebuie să plece de la două aspecte foarte importante: în primul rând, trebuie avută în vedere percepția populației asupra alegerii unei meserii potrivite pentru femei, care să corespundă cu socializarea și educația acesteia în rolul de gen specific, și, în al doilea rând, trebuie cunoscute și însușite deciziile instituționale de îngrădire a accesului acestora în mediul militar.

Actualmente, tot mai mult se susține faptul că *gender* este o categorie analitică transversală care ar trebui aplicată tuturor domeniilor de dezvoltare ale societății – politice, economice, de mediu, sociale, culturale și instituționale. În acest sens, instituțiile din sectorul de securitate sunt parte a sectorului guvernamental și interacționează cu societatea. Toate instituțiile trebuie să țină cont de faptul că o strategie de *gender mainstreaming* nu are un simplu scop, acela de a produce documente care să includă informații despre femei și bărbați și de a furniza dovezi că a fost efectuată o analiză de gen, ci, mai mult, trebuie să conducă la acțiuni concrete care să asigure un potențial sporit pentru promovarea egalității de gen. Acest lucru ar putea genera o serie de modificări privind modul în care sunt: (1) exprimate obiectivele, (2) elaborate activitățile și (3) definite rezultatele anticipate (Hannan, 2000, p. 5).

Implementarea unui proces de *gender mainstreaming* solicită o înțelegere clară despre ceea ce este perspectiva de gen, pentru a determina implicațiile acestei abordări asupra diferitelor domenii și probleme ale sectorului de securitate. De exemplu, privind problematica femeilor în politică, este important să înțelegem care sunt perspectivele de gen pentru a putea determina ce acțiuni trebuie întreprinse în a asigura egalitatea între femei și bărbați la nivel de factor de decizie.

Pentru includerea egalității de gen în atenția generală, *gender mainstreaming* trebuie abordată ca o *strategie sistematică*, adică precum un obiectiv permanent al politicilor publice deja existente. De exemplu, în cadrul Proiectului Strategiei Naționale de Apărare au fost introduse aspecte de gen în cadrul Capitolului IV – *Resursele pentru realizarea apărării*, punctul 60, „*Integrarea perspectivei de gen în cadrul politicilor de securitate și apărare a țării se va produce în conformitate cu necesitățile de completare a sistemului național de apărare cu resurse umane, atât pe timp de pace, cât și pe timp de război/conflict. Totodată, acest fapt va contribui la implementarea angajamentelor asumate de Republica Moldova privind Rezoluția 1325 a Consiliului de Securitate al ONU*” (Hannah, ibid.).

În același timp, trebuie să avem în vedere că integrarea perspectivei de gen în sectorul de securitate nu înseamnă o simplă includere a mai multor femei în acest sector. Deși reprezentarea deplină și egală a femeilor este un pas important spre asigurarea egalității de gen, aceasta nu asigură că perspectiva de gen este luată

în considerare. Astfel, specific sectorului de securitate este ca *gender mainstreaming* are două dimensiuni: internă și externă.

Dimensiunea internă se referă la faptul că integrarea perspectivei de gen este o cale de a încuraja instituțiile din sectorul de securitate (forțele armate, structurile de ordine publică și de drept) să se bazeze atât pe capacitățile bărbaților, cât și pe cele ale femeilor. Astfel, în luna iunie 2018, Guvernul Republicii Moldova a aprobat Programul *Armata profesionistă 2018-2021*, care are drept scop prioritizarea domeniilor de dezvoltare a sectorului de apărare (Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, 2018). De regulă, astfel de procese pot avea un *efect structural*, unul dintre cele mai vizibile, fiind vorba de *creșterea bruscă a necesității sporirii proporției femeilor în armată*. Motivul este unul simplu: toți cei chemați în efectuarea serviciului obligatoriu în Republica Moldova erau bărbați. Iar cifrele globale dovedesc că procentul din personalul feminin în uniformă poate crește în mod mecanic. De aceea, sectorul de apărare trebuie să fie gata să aplice o abordare integratoare a perspectivei de gen, având în vedere necesitățile de completare cu resurse umane.

În acest cadru, necesitatea de a spori proporția femeilor în armată solicită integrarea perspectivei de gen, în primul rând, ținând cont de două aspecte: (1) probleme legate de egalitatea de gen în cadrul unei organizații, cum ar fi oportunitățile egale în ceea ce privește recrutarea, avansarea, condițiile de muncă etc. și (2) subiecte precum normele, atitudinile, valorile, cultura organizațională și stilurile de management. Ambele aspecte au un impact atât direct, cât și indirect asupra faptului în ce măsură se acordă atenție adecvată problemelor de egalitate de gen în activitatea de fond a unei organizații și modurile în care factorii organizaționali precum stilurile de management, stilurile de lucru și cultura organizațională pot avea impact asupra potențialului de integrare. Astfel, atunci când cultura organizațională are un nivel mai scăzut, este mai problematic pentru instituția militară să atingă egalitatea de gen. De aceea, deseori, în integrarea perspectivei de gen în strategiile interne, ca urmare a sporirii numărului de femei în sectorul de securitate, se solicită instruire, de exemplu cele referitoare la prevenirea violenței sau a hărțuirii sexuale la locul de muncă.

În al doilea rând, *dimensiunea internă* se referă și la integrarea perspectivei de gen, atât la nivelul de conducere, cât și la cel de execuție, în cadrul instituțiilor din sectorul de securitate. Astfel, nu trebuie neglijat faptul că managementul strategic al resurselor umane, sensibil la dimensiunea de gen, asigură baza pentru încadrarea personalului cu diferite calificări, fie de sex feminin, fie masculin. Pentru ca acest lucru să se întâmple, forțele armate trebuie să conceptualizeze ce înseamnă pentru ei perspectiva de gen și RCSONU 1325.

În același timp, în contextul profesionalizării armatei naționale, transformarea modului de planificare și realizare a operațiilor de către forțele armate necesită un plan strategic pentru intențiile ce stau în spatele integrării dimensiunii de gen – care sunt scopurile și ce facem pentru a le atinge, cine este responsabil de realizarea acestora? Doar în acest caz, intențiile strategiilor vor fi urmate de acțiuni ce pot facilita schimbarea: de exemplu, alocarea resurselor financiare pentru poziții legate de gen, raportare cu privire la eșecuri și succese, responsabilizarea persoanelor. De exemplu, unele state au poziții de consilier pe probleme de gen ai miniștrilor, și aici ne putem referi la statul vecin, Ucraina, unde Ministerul Apărării a instituit funcția responsabilă de asigurarea egalității în drepturi și oportunități pentru femei și bărbați în armata ucraineană.

Referindu-ne la Republica Moldova, pe lângă cele opt bariere menționate în Programul de implementare a RCSONU 1325, limitele de implementare a perspectivei de gen în sectorul de securitate erau determinate de faptul că *există o corelație directă cu barierele privind participarea femeilor în politică și în procesele de luare a deciziilor la nivel înalt*. Acest fapt limitează asigurarea participării echilibrate din perspectiva genului la funcții de conducere în cadrul instituțiilor din sectorul de securitate și apărare, precum și a implicării depline în cadrul comisiilor parlamentare responsabile de probleme de securitate, în cadrul activității Consiliului Suprem de Securitate al Republicii Moldova și în cadrul misiunilor diplomatice (numai șapte femei în calitate de șef de misiune diplomatică, în anul 2019).

Problema rezidă în așa-numitul *cerc vicios*, adică inegalitățile de gen de pe piața muncii din sectorul de securitate, de asemenea, conduc la șanse inegale pentru femei în procesul de luare a deciziilor și invers, lipsa de femei în funcții de conducere sau la nivel decizional limitează adoptarea politicilor relevante pentru a asigura oportunități egale în recrutarea femeilor (*Raportul Național de Dezvoltare Umană 2016 – „Inegalități în dezvoltarea umană”, 2017, p. 100*). În același timp, considerăm că sunt relevante datele *Barometrului de gen*, care confirmă că, printre principalele cauze ale inegalității în drepturi între femei și bărbați, sunt nu numai cele ce țin de rolul social al femeilor privind sarcina dublă – de întreținere a familiei și de creștere a copiilor (după cum susțin 36,5% din respondenți), ci și faptul că *femeile nu sunt promovate în posturi de conducere – 25%* (*Barometrul de gen. Cum participă femeile și bărbații în politică și în procesele decizionale?*, 2017, p. 25). Astfel, cum am menționat anterior, conform teoriei masei critice, atât timp cât femeile reprezintă o minoritate distinctă într-o anumită comunitate – sectorul de securitate, în cazul nostru – este mai puțin probabil ca normele comunitare să se adapteze pentru a permite promovarea lor. De exemplu, atunci când femeile nu au acces la facilitățile și serviciile specializate necesare, sunt mai puțin susceptibile să fie calificate pentru sarcini specializate. Prin urmare, femeile nu beneficiază de oportunități egale și,

respectiv, nolens, volens, sunt izolate sau nu au acces la funcții cu rol administrativ sau nu sunt promovate în funcții de decizie (*Moldova's Security Sector Institutional Self-Assessment from the Gender Perspective, 2016*²).

Dimensiunea externă a procesului de integrare a perspectivei de gen în sectorul de securitate se referă la sporirea nivelului de securitate și eficacitatea structurilor de securitate. Aici se are în vedere faptul că instituțiile din sectorul de securitate interacționează cu populația civilă, în limita misiunilor stabilite. De exemplu, poliția asigură ordinea publică sau luptă cu violența în familie, serviciul vamal asigură securitatea economică a țării prin combaterea fraudelor vamale la frontiera de stat, asigurând, astfel, nu numai securitatea statului, ci și pe cea a populației. Iar necesitățile diferite de securitate pentru femei și fete, bărbați și băieți impun o abordare din perspectiva de gen a politicilor instituționale.

În ceea ce privește sectorul militar, în literatura de specialitate, aceste două dimensiuni, internă și externă, sunt abordate mai des din perspectiva operațiilor internaționale. *Extern*, având o perspectivă de gen, se îmbunătățește modul în care privim o societate și, prin urmare, ne sporește *conștientizarea situațională*. Acest lucru creează o mai bună înțelegere a culturii, obiceiurilor și valorilor locale, ceea ce poate îmbunătăți accesul la comunicarea cu populația locală, administrația locală, respectiv la comunicarea instituțională. O analiză adecvată de gen poate fi un multiplicator de forțe și poate îmbunătăți eficacitatea misiunii. Dacă este realizat în mod corect, ar trebui să includă, de asemenea, *un accent intern*, analizând propriile noastre proceduri interne, politici, mijloace de instruire (Groothedde, 2013, pp. 23-24) și alte practici relevante în procesul de localizare a necesităților de securitate.

CRIZA GLOBALĂ COVID-19 ȘI IMPLEMENTAREA AGENDEI GLOBALE FEMEILE, PACEA ȘI SECURITATEA

În actualul context, cel al provocărilor majore în cadrul mediului de securitate, criza COVID-19 a arătat, printre altele, că leadershipul feminin este un indicator al societăților echilibrate, în care egalitatea de gen este prezentă și care sunt mai receptive la agendele politice ce plasează bunăstarea socială și mediul în centrul procesului de elaborare a politicilor naționale (Coscieme et al.). În acest cadru, analiza

² Notă: În Republica Moldova, *Legea partidelor politice* nu conține prevederi care ar impune bariere de reprezentare a femeilor, dar acestea se regăsesc în mecanismele de formare a listelor de candidați și în participarea femeilor în viața politică, per ansamblu. Un studiu din anul 2015 constată că femeile candidat au fost concentrate în a doua parte a listelor de partid, în prima fiind avantajati candidații bărbații; astfel, în primul decil de locuri cu șanse reale se găseau 11% candidați și doar 5,9% candidate; poziția medie pe care o ocupă un candidat bărbat este cu 5-10 poziții mai aproape de capul șirului. Pozitiv, se constată că ponderea femeilor pe primele cinci poziții a crescut semnificativ (de la 5,3% în 1998 la 23,1% în 2014, *Raportul Național de Dezvoltare Umană 2016 „Inegalități în dezvoltarea umană”*).

statistică a datelor disponibile privind pandemia COVID-19, precum și examinarea unor dimensiuni ale nevoilor umane de bază, a inegalităților și rezilienței economice efectuate în cadrul studiului *Women in power: Female leadership and public health outcomes during the COVID-19 pandemic* au evidențiat corelații importante, cum ar fi:

- Țările care dețin în funcție de conducere femei au suferit de șase ori mai puține decese confirmate de COVID-19 decât țările cu guverne conduse de bărbați;
- Guvernele conduse de femei au fost mai eficiente și mai rapide la aplatizarea curbei epidemiei, cu vârfurile deceselor zilnice de aproximativ șase ori mai mici decât în țările conduse de bărbați;
- Numărul mediu de zile cu decese confirmate a fost de 34 în țările conduse de femei și de 48 în țările conduse de bărbați (Deane, 2020).

Unul dintre autorii studiului susține că guvernele conduse de femei au împărtășit abordări similare cu privire la criză, caracterizate prin consultarea timpurie cu experți și consilieri naționali în domeniul sănătății, iar măsurile de izolare au fost implementate din timp. Pe de altă parte, majoritatea guvernelor conduse de bărbați au redus avertismentele inițiale și au acționat cu întârzieri substanțiale pentru a răspunde crizei. De exemplu, în timp ce, pe 14 martie 2020 (cu doar 102 cazuri confirmate de coronavirus de tip nou), guvernul din Noua Zeelandă, condus de Jacinda Ardern, a anunțat măsuri stricte de blocare și de carantină, într-un moment similar, guvernul britanic, condus de Boris Johnson, a permis, în perioada 10-13 martie (cu peste 700 de cazuri confirmate), întâlnirea a mii de oameni la evenimente ample, precum meciurile de fotbal ale Ligii Campionilor UEFA, Festivalul *Cheltenham* și alte concerte muzicale.

Un model similar, la fel de pozitiv, a avut loc în Danemarca, Norvegia și Finlanda, state conduse de femei, spre deosebire de Suedia, în care considerentele economice au afectat îngrijorările de sănătate și, în cele din urmă, au dus la cel mai mare număr de decese pe cap de locuitor din Europa. Dincolo de situația generală din SUA, unul din cele mari state care conduc în topul îmbolnăvirilor cu coronavirus (*COVID-19 cases and deaths among hardest hit countries worldwide, 2020*), în statul California, primarul din San Francisco, London Breed, prima femeie de culoare care a ocupat vreodată acest portofoliu, a obținut avantaje în gestionarea pandemiei de coronavirus la nivel local. London Breed a întreprins anumite măsuri rapide de prevenție, deși nu existau cazuri confirmate de coronavirus la rezidenții din San Francisco, iar situația globală se schimba rapid (*City of San Francisco Moves Proactively to Prepare for Possible Novel Coronavirus Activity in the Community, 2020*).

Realmente, aceste constatări au provocat multiple discuții la nivel național și internațional, în special în contextul abordării precum *liderii de sex feminin văd și gestionează riscul în mod diferit față de omologii lor bărbați*. Una dintre contestări se referă la faptul că unele corelații nu reprezintă neapărat relația cauză-efect și conducătorul/liderul nu este o determinantă valoroasă în combaterea pandemiei COVID-19 sau există alți factori mai importanți, cum ar fi, de pildă, cultura purtării măștilor, în Taiwan. Cu adevărat, atunci când se analizează datele asupra răspândirii coronavirusului și privind decesele, este necesar să fie incluse în analiză: densitatea populației, expunerea față de virus a celor care au călătorit și data când au fost aplicate măsurile de carantină. Primii doi indicatori nu pot fi influențați de lideri, dar data așa-numitor *acțiuni de închidere* este direct legată de acțiunile întreprinse de lideri. Într-adevăr, se presupune că numărul deceselor cauzate de COVID-19 este substanțial mai mic în zonele în care liderii au acționat mai devreme, chiar și cu o săptămână.

În acest cadru, mai mulți cercetători fac referire la un studiu celebru din anul 1994, care a făcut valuri prin identificarea a ceea ce se numește acum *efectul masculin alb* (Flynn, Slovic, Mertz, 1994). Se pare că bărbații albi percep riscurile pentru sănătate și tehnologie ca fiind scăzute în comparație cu femeile și persoanele de culoare. Exploatând acest subiect, se consideră că femeile, oamenii de culoare, persoanele cu dizabilități sunt supuși zilnic riscurilor, așa că trebuie să facă față riscurilor în mod continuu, de aceea ei văd riscurile diferit și acționează față de acestea într-o manieră diferită. Cu atât mai mult, liderii de sex feminin sunt mai susceptibili de a fi învinuiți dacă deciziile sunt nepopulare sau ineficiente sau sunt chestionați mereu pentru anumite acțiuni; aici putem menționa exemplul Maiei Sandu, atunci când guvernul său a fost demis prin moțiune de cenzură, în noiembrie 2019. Din aceste motive, femeile conducătoare știu că au nevoie de mai multă *acoperire* decât bărbații și trebuie să se asigure în eficiența acțiunilor și politicilor aplicate. Plus că numai 7% din numărul total al liderilor de state sunt femei.

Dincolo de cele menționate, deja există studii care evidențiază că țările cu guverne conduse de femei furnizează mai bine nevoile umane de bază, o componentă a indicelui de progres social, care are în vedere aspecte ale îngrijirii medicale de bază, salubritate, adăpost și siguranță personală. Aici nu este vorba de discriminare sau diminuare a capacității unui sex față de alt sex, ci este mai curând evidențierea corelației dintre *egalitatea de gen, cultura de securitate și buna guvernare*. Țările cu leadership feminin se regăsesc în topul țărilor cu un indicator ridicat privind buna guvernare (studiul *Buna guvernare*, 2017³) și scorul performanțelor privind

³ Notă: În anul 2017, Banca Mondială a publicat topul țărilor privind *Buna guvernare/Good Governance*: 1. Noua Zeelandă; 2. Finlanda; 3. Elveția; 4. Norvegia; 5. Suedia; 6. Danemarca; 7. Olanda; 8. Luxemburg; 9. Canada; 10. Australia.

indexul *Women, Peace and Security (Index 2017/18: Tracking Sustainable Peace through Inclusion, Justice, and Security for Women, 2017)*, de exemplu Germania, Finlanda, Danemarca, Estonia, Canada ș.a. Altfel spus, pentru țările care au deja o experiență mai îndelungată de integrare a perspectivei de gen în politicile sale de securitate, stereotipurile de gen sunt fenomene deja depășite, oferind condiții privind garantarea oportunităților egale la toate nivelurile, promovând o guvernare incluzivă, ceea ce determină stabilitate și prosperitate. Astfel, pandemia COVID-19 nu anulează implementarea politicilor și strategiilor de securitate, inclusiv *Agenda FPS*, din contră, solicită noi eforturi de solidaritate în asigurarea nevoilor diferite de securitate, respectiv ale unei societăți incluzive. În plus, implicațiile pandemiei COVID-19 asupra *Agendei FPS* au un caracter multiplu. Direct sau indirect, caracterul multidimensional al acestor consecințe are impact asupra securității atât internaționale, cât și naționale, asupra securității statului și securității individului. De exemplu, se constată: (-) accentuarea disputelor și rivalității dintre actorii globali; (-) pericolul de escaladare a unor conflicte locale, plus că studiile deja existente arată că, în zonele de conflict, se constată crize umanitare; (-) implicații pe termen lung asupra securității naționale și securității umane (crize financiare, creșterea instabilității politice, revizuirea politicilor de securitate, reorientarea practicilor de lucru). Contracurarea riscurilor și amenințărilor ca urmare a efectelor pandemiei impune întreprinderea anumitor măsuri imediate sau preventive, precum și inițierea acțiunilor de adaptare la viața post-COVID-19 ori presupune valorificarea politicilor existente.

În perioada de pandemie are loc o agravare a percepțiilor dăunătoare privind perspectiva de gen sau nu există suficiente resurse de implementare a Planurilor de Acțiuni ale *Agendei FPS* din cauză că toate eforturile sunt orientate spre lupta cu COVID-19. Dar, această pandemie este, de asemenea, o șansă de a contesta normele dăunătoare de gen, deoarece criza perturbă și aduce la lumină multe dintre barierele sistemice și structurale care au împiedicat avansarea egalității de gen. Exemple care apar deja includ măsuri obligatorii de telelucru, adoptate de numeroase organizații din întreaga lume, care deschid locuri de muncă tradiționale pentru valoarea și productivitatea angajaților care lucrează de la distanță. Pe scurt, această carantină ar putea fi o șansă de a ne îndrepta către locuri de muncă mai flexibile, mai incluzive și mai favorabile familiei și o pondere mai echilibrată a responsabilităților de îngrijire și în familie, între părinții care lucrează. De exemplu, în contextul crizei de COVID-19, în Republica Moldova s-a conștientizat necesitatea de aplicare mai activă a unor obiective stabilite în *Programul național de implementare a Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind femeile, pacea și securitatea pentru anii 2018-2021*, în special obiectivele 2 și 5, care se referă la creșterea posibilităților, pentru femeile și bărbații din sistem, de a combina

viața profesională cu cea de familie și de a întreprinde măsuri speciale, precum un orar flexibil sau lucrul de la distanță. Astfel, reieșind din experiența internațională, o guvernare incluzivă și adaptivă la noi provocări contribuie la creșterea rezilienței, credibilității și stabilității. Iar cultivarea culturii de securitate post-COVID-19 va depinde și de faptul dacă necesitățile diferite de securitate în situație de pandemie au fost luate în considerare.

CONCLUZII

Valoarea RCSONU 1325 pentru *Agenda FPS* este determinată de faptul că acest document a reafirmat importanța rolului femeii în prevenirea și soluționarea conflictelor și în procesul de construire a păcii, a subliniat importanța creșterii rolului femeilor în luarea deciziei în procesele de pace și de conflict etc. Statele, având la bază angajamente internaționale de implementare a *Agenda FPS*, încearcă să sporească rolul femeii în structurile civile și militare la nivel național. Caracterul schimbător al conflictelor și războaielor contemporane, precum și impactul acestora asupra populației civile, în special asupra femeilor au determinat Consiliul de Securitate să recunoască, la nivel internațional, că drepturile femeilor sunt încălcate excesiv în timpul conflictelor; femeile devin victime ale diferitelor forme de violență, iar condițiile lor economice se schimbă radical, indiferent de diferențele culturale și de mentalitate.

Implementarea eficientă a RCSONU 1325 și, respectiv, a *Agendei FPS* presupune, în primul rând, elaborarea unui plan de acțiuni. Multe țări experimentează primul lor plan, iar altele – cea de-a treia generație de plan. Perspectiva Republicii Moldova de elaborare și implementare a unui PNA privind RCSONU 1325 este încă relativ nouă. Precum în cazul oricărei politici publice trans-sectoriale sau naționale, există provocări de implementare, dar sunt și succese obținute. Unele planuri nu au resurse adecvate (doar 22% din planurile adoptate includ un buget alocat pentru punerea în aplicare a PNA, după aprobarea acestuia), nu au sprijin politic, nu evidențiază prioritățile naționale sau nu sunt personalizate în contextul local. Altele sunt importante pe hârtie, dar nu dispun de mecanisme eficiente de coordonare sau de responsabilizare.

Astfel, prin dezvoltarea unui cadru politico-juridic de implementare a *Agendei FPS*, elaborându-se un Program național, Republica Moldova va putea fructifica implementarea următoarelor angajamente: (-) de a intensifica orientarea strategică a eforturilor sale în implementarea Rezoluției 1325 și (-) de a dezvolta și oferi acțiunilor/măsurilor sale un cadru uniform de referință. În acest proces, de regulă, instituțiile din sectorul de securitate speră să obțină efecte suplimentare de sinergie și mobilizare și să-și comunice activitățile mai eficient atât publicului interesat, cât și partenerilor internaționali. Pe de altă parte, conturarea unui cadru de politici

privind asigurarea unei abordări integratoare a perspectivei de gen în sectorul de securitate și apărare oferă guvernelor naționale: (-) șansa de a trece prin toate politicile *Agendei FPS* implementate de diferite organe guvernamentale, asigurându-se că prevederile *Agendei* sunt luate în considerare și nu este omis niciun domeniu esențial, asigurând *supravegherea și comprehensivitatea*; (-) oportunitatea de a avea un *proces coordonat prin evitarea dublării eforturilor*, atunci când expertiza și cunoștințele sunt împărtășite în loc să fie colectate de fiecare instituție pe cont propriu; (-) cadrul de informare a actorilor guvernamentali relevanți, precum și a societății civile privind *Agenda FPS*, astfel contribuind la *creșterea gradului de conștientizare*; (-) șansa de a dezvolta un sentiment mai larg de asumare a responsabilității față de *Agenda FPS – guvernare/stăpânire*; (-) instrumente de monitorizare a acțiunilor relevante *care* au fost identificate și de *cine* sunt implementate, altfel spus, care dezvoltă *responsabilitatea*.

Specific pentru Republica Moldova este faptul că abordarea prin prisma celor opt bariere și a două probleme de bază a facilitat elaborarea planurilor de acțiuni ministeriale în funcție de necesitățile și capacitățile instituționale privind asigurarea integrării dimensiunii de gen, atât din perspectiva internă a sectorului – sporirea reprezentării femeilor în sectorul de securitate, cât și externă – asigurarea unui sector de securitate incluziv. Aceste două dimensiuni au prezentat suportul major în integrarea perspectivei de gen în sectorul de securitate, fie la nivel intern – cultura instituțională și relațiile de serviciu, fie la nivel extern – furnizorii de securitate.

În fine, politicile și practicile sensibile la gen ar trebui considerate o condiție prealabilă pentru a răspunde provocărilor și pot deveni un reflex pentru factorii de decizie implicați în gestionarea crizelor, pregătirea, răspunsul și atenuarea acestora. Cu atât mai mult că o viziune transformatoare a unei lumi post-COVID-19 va fi centrată pe oameni, prevenție, pace, cooperare și securitatea umană. În acest context, empatia, încrederea și solidaritatea sunt necesare pentru o mai bună înțelegere a nevoilor diferite de securitate. Criza pandemică, de asemenea, evidențiază necesitatea de a dezvolta reziliența și spiritul de conducere pentru a fi mai adaptabili, valorificând creativitatea și talentul tuturor, folosind metode și practici noi în asigurarea unui mediu de securitate incluziv.

BIBLIOGRAFIE:

1. Albu, N., Mârzac, E., Negru, A. (2018). *Rezoluția 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea. Agenda Femeile, Pacea și Securitatea*. Ghid informativ elaborat în cadrul proiectului *Planul Național al Republicii Moldova de implementare a Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU*, realizat cu suportul Programului NATO *Știința pentru Pace și Securitate*. Chișinău.

2. Barrow, A. (2009). *[It's] like a rubber band'. Assessing UNSCR 1325 as a gender mainstreaming process. International Journal of Law in Context*. Cambridge University Press.
3. Caprioli, M., Boyer, M.A. (2001). *Gender, Violence, and International Crisis*. În: *Journal of Conflict Resolution*, vol. 45, issue 4.
4. Coscieme, L., Fioramonti, L., Mortensen, L.F., Pickett, K.E., Kubiszewski, I., Lovins, H., Mcglade, J., Ragnarsdóttir, K.V., Roberts, D., Costanza, R., De Vogli, R., Wilkinson, R. (2020). *Women in power: Female leadership and public health outcomes during the COVID-19 pandemic*, <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.07.13.20152397v2.full.pdf>, accesat la 3 iulie 2020.
5. Deane, T. (2020). *Countries with female leaders suffer six times fewer COVID-19 deaths*. https://medicalxpress.com/news/2020-05-countries-female-leaders-covid-deaths.html?fbclid=IwAR38kucryvag0Dad__o2PrI4BzRnR2wwNCfkY-DyqNu0kXWCZR4M0li8XU, accesat la 4 iulie 2020.
6. Flynn, J., Slovic, P., Mertz, C.K. (decembrie 1994). *Gender, Race, and Perception of Environmental Health Risks*. În: *Risk Analysis, an International Journal*. Vol. 14, nr. 6, <https://onlinelibrary.wiley.com/toc/15396924/1994/14/6>, accesat la 20 iulie 2020.
7. Groothedde, S. (2013). *Gender Makes Sense: A Way to Improve Your Mission*. Civil-Military Cooperation Centre of Excellence (CCOE).
8. Hannan, C. (2000). *From concept to action: gender mainstreaming in operational activities*, <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/undppaper.PDF>, accesat la 24 iunie 2020.
9. Hudson, F.N. (2013). *National and Regional Implementation of Security Council Resolution on Women, Peace and Security*. New York: UN Women Background Paper for Global Review Meeting. UN Women. http://www.peacewomen.org/assets/file/final_report_global_review_meeting_.pdf, accesat la 24 iunie 2020.
10. Olsso, L., Tejpar J., eds. (2009). *Operational Effectiveness and UN Resolution 1325 – Practices and Lessons learned from Afghanistan*. Swedish Defence Research Agency Stockholm.
11. Swaine, A. (2015). *Implementing Resolution 1325: the role of National Action Plans*, <https://www.opendemocracy.net/5050/aisling-swaine/implementing-resolution-1325-role-of-national-action-plans>, accesat la 24 iunie 2020.
12. Vieru, V. (2016). *Analiza standardelor internaționale și a cadrului legislativ național în domeniul egalității de gen în sectorul de securitate și apărare*. UN Women. Chișinău.
13. Whitman, T., O'Neill, J. (aprilie 2012). *Attention to gender increases security in operations: Examples from the North Atlantic Treaty Organization (NATO)*. Washington: The Institute for Inclusive Security.
14. *Barometrul de gen. Cum participă femeile și bărbații în politică și în procesele decizionale?* (2017). Chișinău: Centrul „Parteneriat pentru dezvoltare”.
15. *BI-Strategic Command Directive (BI-SCD) 40-111*, http://www.cimic-coe.org/wp-content/uploads/2014/06/20120808_NU_Bi-SCD_40-111.pdf, accesat la 18 iunie 2020.
16. *Buna guvernare/Good Governance*, www.ssfindex.com/ssi2016/wp/pdf/indicator9-2016.pdf, accesat la 20 iulie 2020.
17. *City of San Francisco Moves Proactively to Prepare for Possible Novel Coronavirus Activity in the Community*, <https://sfmayor.org/article/city-san-francisco-moves-proactively-prepare-possible-novel-coronavirus-activity-community>, accesat la 20 iulie 2020.
18. *Countries with female leaders suffer six times fewer COVID-19 deaths*, https://medicalxpress.com/news/2020-05-countries-female-leaders-covid-deaths.html?fbclid=IwAR38kucryvag0Dad__o2PrI4BzRnR2wwNCfkY-DyqNu0kXWCZR4M0li8XU, accesat la 4 iulie 2020.
19. *COVID-19 cases and deaths among hardest hit countries worldwide*, <https://www.statista.com/statistics/1105264/coronavirus-covid-19-cases-most-affected-countries-worldwide/>, accesat la 20 iulie 2020.
20. Cu privire la aprobarea Programului „Armata Profesionistă”, <https://gov.md/ro/content/cu-privire-la-aprobarea-programului-armata-profesionista-2018-2021>, accesat la 24 iunie 2020.
21. *Declarația universală a drepturilor omului*, https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf, accesat la 12 iunie 2020.
22. *Facts and figures: Peace and security*, <http://www.unwomen.org/en/what-we-do/peaceand-security/facts-and-figures>, accesat la 24 iunie 2020.
23. Guvernul Republicii Moldova, Programul *Armata profesionistă 2018-2021*. (2018), <https://gov.md/ro/content/cu-privire-la-aprobarea-programului-armata-profesionista-2018-2021>, accesat la 24 iunie 2020.
24. Hotărârea nr. 87 din 28.04.1994 privind aderarea Republicii Moldova la *Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei*, 1994
25. Hotărârea nr. 259 din 28.04.2017 cu privire la aprobarea *Strategiei pentru asigurarea egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2017-2021 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia*. (iunie 2017). În *Monitorul Oficial* nr. 171-180, art. nr. 410, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=370442&lang=1>, accesat la 14 iunie 2020.
26. Hotărârea nr. 259 din 28.03.2018 cu privire la aprobarea *Programului național de implementare a Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind femeile, pacea și securitatea pentru anii 2018-2021 și a Planului de acțiuni cu privire la punerea în aplicare a acestuia*. (2018). Publicat la 30 martie 2018 în *Monitorul Oficial* nr. 108-112, <http://lex.justice.md/md/374810/>, accesat la 14 iunie 2020.
27. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 87-XIII din 28.04.1994 privind aderarea Republicii Moldova la *Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei*, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=309701>, accesat la 14 iunie 2020.
28. *Illustrated fact sheet of Women, Peace & Security by the Numbers*, <http://www.oursecurefuture.org/publications/women-peace-security-by-the-numbers>, accesat la 12 iunie 2020.
29. *Implementing Resolution 1325: the role of National Action Plans*, <https://www.opendemocracy.net/5050/aisling-swaine/implementing-resolution-1325-role-of-national-action-plans>, accesat la 24 iunie 2020.
30. *Legea nr. 5 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați*. În: Albu, N. et al. *Rezoluția 1325 a Consiliului de Securitate ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea. Agenda Femeile, Pacea și Securitatea*.

31. *Moldova's Security Sector Institutional Self-Assessment from the Gender Perspective*. (2016). Evaluation Report. Inclusive Security.
32. *National Action Plans for the Implementation of UNSCR 1325 on Women, Peace and Security*, <http://www.peacewomen.org/member-states>, accesat la 14 iunie 2020.
33. *NATO/EAPC Action Plan for the implementation of the NATO/EAPC Policy on Women Peace and Security*. (2018), <http://peacewomen.org/sites/default/files/NATO%20Action%20Plan.pdf>, accesat la 18 iunie 2020.
34. *Preventing conflict, Transforming Justice, Securing the Peace. A Global Study on the Implementation of United Nations Security Council Resolution 1325*. (2015). UN Women. SUA, <http://wps.unwomen.org/en>, accesat la 24 iunie 2020.
35. *Programul național de implementare a Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind femeile, pacea și securitatea pentru anii 2018-2021 și a Planului de acțiuni cu privire la punerea în aplicare a acestuia*, <http://lex.justice.md/md/374810/>, accesat la 14 iunie 2020.
36. *Raportul Național de Dezvoltare Umană 2016 „Inegalități în dezvoltarea umană”*. (2017). PNUD Moldova, Chișinău.
37. *Strategia pentru asigurarea egalității între femei și bărbați în Republica Moldova pe anii 2017-2021 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia*. Hotărârea Guvernului nr. 259 din 28.04.2017.
38. *Women in power: 2 Female leadership and public health outcomes during the COVID-19 pandemic*, <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.07.13.20152397v2.full.pdf>, accesat la 3 iulie 2020.
39. *Women, Peace and Security*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm?selectedLocale=en, accesat la 18 iunie 2020.
40. *Women, Peace and Security Index 2017/18: Tracking Sustainable Peace through Inclusion, Justice, and Security for Women*. (2017). Washington, DC: Georgetown Institute for Women, Peace and Security and Peace Research Institute Oslo, <https://giwps.georgetown.edu/wp-content/uploads/2019/11/WPS-Index-Report-2017-18.pdf>, accesat la 18 iunie 2020.
41. <https://gov.md/ro/content/cu-privire-la-aprobarea-programului-armata-profesionista-2018-2021>, accesat la 24 iunie 2020.
42. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=370442&lang=1>, accesat la 14 iunie 2020.
43. <http://lex.justice.md/md/374810/>, accesat la 14 iunie 2020.
44. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_91091.htm?selectedLocale=en, Women, Peace and Security. (2019), accesat la 18 iunie 2020.
45. http://www.peacewomen.org/assets/file/final_report_global_review_meeting_.pdf, accesat la 24 iunie 2020.
46. <http://www.peacewomen.org/member-states>, accesat la 14 iunie 2020.
47. <http://peacewomen.org/sites/default/files/NATO%20POLICY.pdf>, accesat la 18 iunie 2020.
48. <http://peacewomen.org/sites/default/files/NATO%20Action%20Plan.pdf>, accesat la 18 iunie 2020

ANEXE:

Anexa 1. Pilonii Rezoluției 1325 privind Femeile, Pacea și Securitatea

PARTICIPAREA	Solicită participarea sporită a femeilor (●) la toate nivelurile de luare a deciziilor, inclusiv în cadrul instituțiilor naționale, regionale și internaționale; (●) în cadrul mecanismelor de prevenire, gestionare și soluționare a conflictelor; (●) în negocierile de pace; (●) în operațiuni de pace, ca soldați, polițiști și civili; și (●) ca reprezentanți speciali ai Secretarului General al ONU.
PROTECȚIA	Solicită în mod special protejarea femeilor și a fetelor de violența sexuală și de gen, inclusiv în situații de urgență și umanitare, cum ar fi în taberele de refugiați.
PREVENIREA	Solicită îmbunătățirea strategiilor de intervenție în (●) prevenirea violenței împotriva femeilor, inclusiv prin urmărirea penală a persoanelor responsabile pentru încălcarea dreptului internațional; (●) consolidarea drepturilor femeilor în temeiul legislației naționale; și (●) sprijinirea inițiativelor locale de menținere a păcii și a proceselor de soluționare a conflictelor.
RECUPERAREA	Solicită promovarea măsurilor de salvare și recuperare pentru a aborda crizele internaționale printr-o lentilă/dimensiune de gen, inclusiv prin respectarea naturii civile și umanitare a taberelor de refugiați, luând în considerare nevoile femeilor și fetelor în proiectarea taberelor și așezărilor de refugiați.

Anexa 2. Rezoluțiile CS al ONU privind Femeile, Pacea și Securitatea

Rezoluția 1325 (2000)	a fost prima care a abordat impactul diferit și, uneori, unic al conflictului armat asupra femeilor
Rezoluția 1820 (2008)	recunoaște violența sexuală ca tactică de război și menționează că violul și alte forme de violență sexuală pot constitui crimă de război, crimă împotriva umanității sau element constitutiv al unui genocid.
Rezoluția 1888 (2009)	pune accentul, de asemenea, pe problema violenței sexuale în conflictele armate; prevede noi mecanisme în cadrul sistemului ONU; reiterează că unul dintre obiectivele importante este de a promova participarea femeilor în negocieri și de a mări numărul acestora în misiunile ONU.
Rezoluția 1889 (2009)	face apel către statele membre să promoveze participarea femeilor în procesele de reconstruire și luare a deciziilor de ordin politico-economic.
Rezoluția 1960 (2010)	evidențiază importanța datelor de referință dezagregate pe gen cu privire la impactul conflictelor; stabilește instrumente instituționale de combatere a impunității, prezintă etape specifice necesare pentru prevenirea și protecția împotriva violenței sexuale în situații de conflict și stabilește consecințele violenței sexuale.

Rezoluția 2106 (2013)
pune accent pe importanța garantării urmării penale a faptelor de violență sexuală, cu scopul de a combate impunitatea larg răspândită pentru această infracțiune.
Rezoluția 2122 (2013)
introduce măsuri pentru asigurarea participării și rolul conducător al femeilor la prevenirea conflictelor, la procesele de pace și toate măsurile de redresare postconflict.
Rezoluția 2242 (2015)
îndeamnă statele membre să asigure fortificarea Rezoluției 1325 și subliniază în mod repetat importanța implicării femeilor în prevenirea și soluționarea conflictelor și în instaurarea păcii.
Rezoluția 2272 (2016)
îndeamnă statele membre să asigure eradicarea exploatării și a violenței sexuale comise de persoanele implicate în misiunile de menținere a păcii și pedepsirea corespunzătoare a vinovaților.
Rezoluția 2282 (2016)
exprimând îngrijorarea cu privire la costurile și creșterea suferințelor umane cauzate de conflictele armate, subliniază că o abordare comprehensivă a justiției tranzitorii și a unui sector de securitate responsabil au fost esențiale pentru consolidarea păcii, reducerea sărăciei și împiedicarea statelor să recidiveze conflictele.
Rezoluția 2331 (2016)
prima rezoluție privind traficul de ființe umane care a condamnat fenomenul și a evidențiat cum traficul de persoane poate agrava conflictele și favoriza insecuritatea.
Rezoluția 2467 (2019)
se referă la violența sexuală în conflict și a fost votată cu 13 voturi „pro” și două abțineri (China și Rusia).
Rezoluția 2493 (2019)
a solicitat informații suplimentare cu privire la progresele și dezavantajele din agenda WPS, precum și recomandări pentru abordarea provocărilor noi și emergente.

ANEXA 3. Programe/obiective în implementarea Programului Național privind RCSONU 1325

PROGRAMUL 1. Reducerea stereotipurilor legate de rolul femeilor în sectorul de securitate are drept scop sporirea participării femeilor în procesele de pace și securitate prin promovarea culturii de securitate la nivel instituțional, local și național. Vizibilitatea femeilor din sector la nivel național, campaniile de sensibilizare privind Rezoluția 1325 la nivel local și instruirile periodice cu privire la egalitatea de gen vor contribui la sporirea percepției pozitive a implicării femeilor în sectorul de securitate, ca urmare, va crește încrederea populației vizavi de instituțiile de securitate.

PROGRAMUL 2. Creșterea posibilităților pentru femeile și bărbații din sistem să combine viața profesională cu cea de familie va permite examinarea la nivel instituțional a oportunităților privind introducerea opțiunilor de ore flexibile pentru femei și bărbați părinți din cadrul sistemului, precum și alte măsuri care ar permite bărbaților și femeilor din sistem să se implice mai mult în viața de familie. Acțiunile din cadrul acestui program au, de asemenea, scopul să diminueze factorii care contribuie la neîncrederea în sine a femeilor în cadrul unui sistem dominat de bărbați sau neprietenos și deschis femeilor.

PROGRAMUL 3. Prevenirea și combaterea discriminării, hărțuirii și violenței de gen din cadrul sectorului presupun să asigure dezvoltarea capacității instituționale în acest domeniu, prin elaborarea de politici, stabilirea **procedurilor interne** de raportare a cazurilor de hărțuire și violență etc., de prevenire și combatere a discriminării. Programul respectiv va contribui la diminuarea riscurilor apariției unor situații de discriminare și hărțuire sexuală în contextul sporirii numărului de femei în sectorul de securitate.

PROGRAMUL 4. Dezvoltarea unui sistem incluziv și proactiv de management al resurselor umane va asigura funcționarea instituțiilor din sectorul de securitate ținând cont de principiile nondiscriminării și egalității de gen, astfel contribuind la creșterea retenției cadrelor și a femeilor în sistemul de securitate. Una dintre finalitățile programului urmărește consolidarea transparenței și integrității sistemului de promovare în funcții.

PROGRAMUL 5. Implementarea ajustării rezonabile și a măsurilor temporare speciale în cadrul sistemului de securitate va permite aplicarea unor acțiuni concrete în reprezentarea mai largă a femeilor în sector prin revizuirea anumitor cerințe de recrutare, ajustarea nevoilor din cadrul infrastructurii din cadrul sistemului, precum și inițierea unor programe interne de *mentorat și liderism* dedicate femeilor din sistem.

PROGRAMUL 6. Consolidarea transparenței și implicării societății civile în deciziile adoptate de către sistemul de securitate va facilita comunicarea între instituțiile de securitate și societatea civilă pe subiecte de gen în sectorul de securitate și apărare. De asemenea, programul respectiv reprezintă o premisă viabilă de creare a unei platforme de consultanță pentru instituțiile din sectorul de securitate cu societatea civilă, precum și de creare a parteneriatelor cu organizațiile din domeniul drepturilor femeii și drepturilor omului.

PROGRAMUL 7. Dezvoltarea capacităților instituționale pentru integrarea dimensiunii de gen în politicile de securitate are ca obiectiv principal să sensibilizeze politicile din sectorul de securitate la dimensiunea egalității de gen, ținând cont de nevoile diferite ale femeilor și bărbaților în domeniul securității. Programul va asigura stabilirea unei proceduri interne cu privire la asigurarea integrării dimensiunii egalității de gen în politicile de securitate și examinarea necesităților în desemnarea unităților de gen din cadrul instituțiilor din sectorul de securitate.

PROGRAMUL 8. Sporirea participării femeilor în procesul de consolidare a păcii și în cadrul misiunilor de menținere a păcii răspunde nevoii evidente de încurajare, prin diferite mecanisme, privind participarea femeilor în procesele de pace și securitate la nivel regional și internațional. Prin intermediul programului dat se urmărește și stabilirea unui program de reintegrare și reabilitare a militarilor (bărbați și femei) care au participat la misiunile de menținere a păcii.

SISTEMUL DE SECURITATE ARCTIC – MIZELE LUPTEI PENTRU PUTERE –

Drd. Cătălin-Gabriel DONE

Universitatea din Napoli „Frederico II”, Italia

Transformările sistemului internațional și ale mediului european de securitate au impus noi perspective de abordare a Nordului îndepărtat. Astăzi, Teoria Sectoarelor, care stabilește limita suveranității statelor riverane asupra regiunii arctice, pare să nu mai furnizeze un echilibru de putere și de securitate în nordul continentului european.

Articolul de față se folosește de tehnicile cercetării calitative pentru a explora consecințele noilor evoluții geopolitice din Oceanul Arctic și impactul acestora asupra sistemului european de securitate, precum și modul specific în care Oceanul Arctic a devenit, în ultimii ani, o regiune de confluență a intereselor strategice pentru Federația Rusă, pe de o parte, și statele scandinave, UE și NATO, pe de altă parte.

Cuvinte-cheie: Oceanul Arctic, suveranitate, geopolitică, Rusia, Scandinavia.

INTRODUCERE. SECURITATEA ARCTICĂ

Sistemul de securitate arctic poate fi caracterizat ca fiind o periferie a continentului european, aflată în permanență sub presiunea jocului geopolitic, mai ales odată ce efectele încălzirii globale au început să fie vizibile asupra calotei glaciare.

Schimbările climatice și dezghețarea conglomeratelor glaciare au repus pe tabla de șah a relațiilor internaționale importanța împărțirii teritoriale și influența exercitată asupra punctelor geostrategice vitale, îndeosebi pentru faptul că deschiderea unei noi rute maritime care să lege Oceanul Pacific de cel Atlantic, prin scurtarea timpului de navigare, ar aduce numeroase avantaje, atât economice, cât și strategice.

Astfel, liniile maritime Murmansk-Vladivostok și Atlantic-Pacific vor căpăta o importanță și mai mare, mai ales că cele două rute principale vor deservei viitoarele linii comerciale secundare, controlul acestora fiind vital pentru economia mondială și pentru securitatea europeană.

Regiunea arctică dobândește valențe identitare în contextul transformărilor perpetue din politica externă a statelor riverane, acestea tinzând să modifice normele juridice ale relațiilor internaționale. Acțiunile și instrumentele folosite de acestea lezează, pe de-o parte, atât interesele legitime ale altor state, cât și autocenzurarea și cenzurarea reciprocă impusă de dreptul internațional, iar pe de altă parte, normele ius cogens prin impunerea altor norme¹.

Transformările din interiorul sistemului internațional și din mediul de securitate european au impus abordarea unor noi perspective în relația cu Nordul îndepărtat, Arctica devenind centrul de greutate al noilor doctrine militare continentale. În același timp, agresivitatea Federației Ruse a devenit elementul principal al noilor aranjamente geostrategice.

Cum „regulile care guvernează principiul recunoașterii reglementează, în cele mai multe cazuri, problemele care se ridică în legătură cu dobândirea de personalitate juridică internațională” (Anghel, 2002), teritoriul arctic este supus unei posibile absorbții prin implicarea intereselor actorilor statali în regiune. Această ipoteză nu este nouă. Prin formularea tezei *Inledning till Sveriges geografi* de către Rudolf Kjellen, spațiul geografic devine vital pentru construirea unei politici externe coerente și a unei politici de apărare capabilă să asigure forță și promptitudine în cazul unui atac.

¹ Care nu mai au același caracter, astfel cum este stipulat în Art. 53 din Convenția de la Viena.

Pluriperspectiva asupra sistemului de securitate arctic derivă din forța de cooperare a statelor riverane și din încercarea acestora de a-și creiona propriul model de securitate, având în vedere antagonismul doctrinar al acestora.

Cum relațiile internaționale s-au bazat întotdeauna pe putere, statele-națiune s-au aflat într-o permanentă cursă a înarmării, capacitatea de manevră militară având ca bază accesul neîngrădit la resurse. Inițial, puterea a fost interpretată ca fiind deplinătatea capacității și a suveranității statale (Kaviani, 2017), pentru ca, mai apoi, să fie considerată „*abilitatea unui actor de a-i determina pe alții să facă ceva ce ei altfel nu ar face*” (Keohane, Nye, 2009).

Astfel, încă din secolul al XVIII-lea, în regiunea arctică s-a constituit un lanț de abordări sistematice ale securității, ceea ce a permis riveranilor să-și exercite în mod constant controlul asupra căilor navigabile, dar și să-și asigure necesarul de securitate.

Marele Război al Nordului a oferit Europei un nou sistem de securitate, ce a rămas netulburat până la începutul Primului Război Mondial – Arctica a reprezentat delimitarea sferelor de influență în Nord, o balanță centrală de putere ce a asigurat o ordine geopolitică unanim recunoscută.

Văzută ca un nou pivot al geostrategiei globale, Arctica devine un nexus multipolar, motivele ce ghidează ideologizarea sistemului de securitate arctic fiind strâns legate de perspectiva accesului la unele dintre cele mai mari zăcăminte de hidrocarburi, surse de apă potabilă și minerale (Șișcanu, 2015).

În acest sens, recursul la confruntare devine unul extrem de realist, lupta pentru supraviețuire în sistemul internațional, precum și asigurarea necesarului de securitate transformând continentul arctic într-un element global, ceea ce oferă posibilități optime atât de cooperare, cât și de confruntare. Componentele geopolitice ale Arcticii sunt cu totul spontane și imprevizibile, făcând ca nexusul arctic să devină relevant atât la nivel regional, cât și internațional.

Cum Rusia s-a aflat tot timpul în căutarea unei adâncimi strategice pentru a face față oricăror amenințări, Arctica a reprezentat o zonă-tampon, ce i-a permis să-și stabilizeze granița de nord și să se asigure că nimeni nu o va ataca din această parte a globului (Marshall, 2019 b). În același timp, dincolo de teritoriul său tradițional, Scandinavia încearcă să-și consolideze poziția de putere în Oceanul Arctic, oferind noi structuri de putere regională capabile să limiteze orice încercare de afirmare a unei hegemonii arctice. Există însă ceva mai profund în interesul statelor riverane pentru ceea ce se întâmplă în Arctic. China devine tot mai agresivă pe scena internațională, iar adoptarea propriei politici arctice dovedește ambițiile sale de actor relevant în regiune (Koh Collin, 2020). Să nu uităm faptul că autoritățile de la Beijing au reușit să obțină statutul de observator în cadrul Consiliului Arctic, după ce o bază de cercetare chineză a fost deschisă pe o insulă aparținând Norvegiei (Marshall, 2019 a).

În acest moment, formele de cooperare regională au reușit să asigure un echilibru de putere în Arctica, sistemul de securitate arctic păstrându-se nealterat, deși „*rivalitățile locale persistă*” (Østhagen, 2019). Manevrabilitatea militară devine o măsură extrem de insolentă, ceea ce dă naștere unor tensiuni regionale cu efecte asupra securității globale.

FACTORII DE RISC SISTEMIC ȘI DINAMICA NEXUSULUI ARCTIC

Provocările la adresa securității europene cauzate de încălcarea suveranității teritoriale a Ucrainei de către Federația Rusă, precum și agresivitatea militară a acesteia ne demonstrează faptul că Rusia dorește să fie recunoscută nu doar declarativ, ca o mare putere. Astfel, ne-am aflat în situația în care „*un stat nuclear s-a ridicat împotriva unui stat de mărimea Franței, un guvern dictatorial împotriva unuiia revoluționar*” (Krastev, 2014). Dar, întregul eveniment al ocupării unei părți din teritoriul unui stat suveran, încălcările flagrante ale dreptului internațional și ignorarea oricăror norme de conduită în sistem sunt doar câteva elemente ale identității structural-sociale a Federației Ruse (Morozov, 2015).

Competitivitatea sistemului multipolar contemporan a determinat Federația Rusă să fie foarte atentă la interesele sale pecuniare, contrabalansarea balanței de putere fiind principalul său scop. Astfel, „*identitatea strategică*” a Federației Ruse a devenit o componentă extrem de importantă, gândirea strategică a acesteia schimbându-se radical – de la „*un actor internațional autosuficient*” la unul „*care trebuia să-și regândească în profunzime organizarea politică și economică*” (Garnett, 2008). Acest nou mod de a gândi în perspectivă strategică obligă Rusia să-și regăsească spațiul-tampon care să-i asigure controlul asupra sferelor de influență, precum și canalul de legătură cu *apele calde*.

Realitățile geopolitice și geostrategice ale momentului ne dezvăluie noi componente ale sistemului de securitate al statului. Conform lui Barry Buzan (Buzan et al., 2011), complexul de securitate implică politica, economia, capacitatea militară, societatea și mediul înconjurător, toate fiind elemente extrem de importante pentru supraviețuirea statului și pentru proiectarea forței sale în interiorul sistemului internațional. Uitându-ne la acest ansamblu de elemente, observăm că pivotul strategic al Rusiei este Arctica, aceasta asigurându-i abordarea multilaterală a puterii sale.

Militarizarea regiunii rusești limitrofe Oceanului Arctic determină schimbări bruște ale raportului de forțe în regiune – „*o unitate cu un efectiv de cel puțin 6.000 de militari se pregătește în regiunea Murmansk, care va include două brigăzi de infanterie mecanizată*”, ceea ce va asigura necesarul de stabilitate rusească în nordul îndepărtat (Marshall, 2019 a).

Nexusul arctic a devenit o arenă a jocurilor geopolitice, noile evoluții ale explorărilor Oceanului Arctic relevând faptul că aproximativ 30% din zăcămintele mondiale de gaze și 13% din cele de petrol se află în această zonă (Ghimșiș, 2011). Un hub energetic regional cu valențe internaționale, Murmanskul poate asigura Rusiei un curs economic ascendent, mai ales dacă exploatarea de hidrocarburi și de minerale vor deveni viabile în viitorii zece ani. Astfel, în zona arctică asistăm la formarea unor triunghiuri de putere, periferia sistemului internațional devenind arena unui joc cu sumă nulă, în care există un singur câștigător, ceilalți fiind perdantii cursei pentru putere (Ghimșiș, 2013).

Dar, nu doar resursele de subsol reprezintă o miză uriașă pentru actorii statali riverani, ci și dezvoltarea unei alternative maritime în nordul Oceanului Arctic, care să permită, pe lângă scăderea costurilor de transport, și sporirea securității transporturilor. Cu toate acestea, „navigația în aceste ape necesită tehnologie înaltă, infrastructură și coordonare pentru a contracara efectele mediului arctic asupra voiajelor intercontinentale” (Cățoi, 2014), lucru pe care Federația Rusă l-a înțeles, dezvoltarea unui sistem amplu de prelucrare a hidrocarburilor și de transport al acestora din nordul îndepărtat înspre continentul european reprezentând începutul unei noi curse pentru supremație. Pe de altă parte, revendicările teritoriale ale Rusiei devin extrem de problematice pentru statele riverane, un control exclusiv al Rusiei asupra rutei maritime arctice putând dezechilibra întreg sistemul nordic de securitate.

Cum geografia ne impune realitatea extinderii continentul nord-american și a celui eurasiatic în adâncul Oceanului Arctic (Laverov et al., 2013), transformările de substanță ale mediului strategic arctic obligă statele riverane să-și consolideze puterea, astfel încât factorii de risc sistemic să nu le amenințe existența.

În planul securității scandinave, Norvegia, Danemarca, Islanda, Suedia și Finlanda par a fi înțelese că, din punct de vedere strategic, joacă un rol esențial în stabilitatea geopolitică europeană. Aflându-se în prima linie a luptei pentru Arctica, statele scandinave au definit întreaga regiune ca prioritate a politicilor externe și de securitate, NATO având rolul de a asigura, în mare parte, echilibrul de putere.

Un alt factor de risc sistemic la adresa Arcticii îl reprezintă politica expansionistă a Chinei. Considerată a fi vecinătatea sa apropiată (The State Council of The People's Republic of China, 2018), Arctica a intrat în sfera de influență chineză datorită dorinței Beijingului de a contribui la dezvoltarea cercetărilor din domeniul ecosistemelor arctice, meteorologiei, precum și managerierii resurselor marine (Ibid.). Dar, emergența Arcticii la nivel internațional poate oferi Chinei avantajele strategice necesare în confruntarea cu principalii rivali. De exemplu, cooperarea energetică dintre China și Rusia în regiunea arctică va determina o scădere majoră a dependenței masive de cărbune în producerea energiei din China, companiile

chineze fiind extrem de active și competitive pe piața energetică rusească (Koh Collin, 2020).

Potențialul prezenței chineze în Arctica este unul uriaș. Proiectele energetice, precum și dezvoltarea unor canale de telecomunicații în perimetrul Oceanului Arctic nasc mari controverse în rândul NATO, mai ales că rivalitatea dintre SUA și China a atins cote maxime. Capacitățile militare și economice ale Chinei îi conferă acesteia o poziție de forță în raport cu relațiile intraregionale arctice, „dezvoltarea infrastructurii chineze din Arctica conducând la o prezență permanentă a Chinei în regiune” (Yun, 2020).

Mai mult decât atât, cooperarea sino-rusă joacă un rol major în destabilizarea complexului de securitate arctic datorită poziționării antagonice față de NATO, în general, și SUA, în special. O astfel de cooperare ar pune în pericol nu doar raporturile de forță, ci și principiile de drept internațional ce guvernează afacerile arctice, prezența chineză în Oceanul Arctic putând degenera într-o încercare de polarizare a puterii, exact ca în Marea Chinei de Sud.

Lucrul acesta este ușor de înțeles dacă ne uităm la faptul că noile condiționalități ale mediului arctic permit parcurgerea rutei polare într-un timp cu 40% mai scurt decât a celei tradiționale, prin Canalul Panama (Marshall, 2019 a). Astfel, din punct de vedere economic, Ruta Polară ar permite Chinei să facă un salt uriaș și să-și întărească dominația asupra Europei, iar Rusiei i-ar asigura, în condiții de forță, accesul rapid la apele calde.

Toate acestea sunt, în mare măsură, o continuare a cursei înarmării, alinierea ruso-chineză împotriva Occidentului făcând din nexusul arctic scena confruntării ideologice. Bazându-se pe trei niveluri strategice de analiză – creșterea conștientizării importanței Arcticii, creșterea rezilienței regionale și consolidarea principiilor internaționale de guvernare a Arcticii, Departamentul Apărării al SUA exprimă poziția defensivă a acestora în raport cu evoluția mediului arctic (US Department of Defence, 2019). Deci, securitatea națională, precum și strategia de apărare a NATO sunt direct influențate de evenimentele din Oceanul Arctic.

Militar, NATO pare a câștiga cursa pentru Arctica, în pofida scăderii prezenței militare în această zonă. În parte, pentru a susține un echilibru de forțe, dar și pentru a-și apăra interesele economice și de securitate legitime, SUA încurajează statele scandinave să continue întărirea capacităților militare din Nordul Extrem.

Federația Rusă este conștientă de faptul că elementul geografic nu o ajută din punct de vedere strategic, Moscova fiind împiedicată să-și maximizeze forța militară navală din Marea Baltică, atât din cauza controlului exclusiv al NATO asupra strâmtoarei Skagerrak, cât și a lipsei unui culoar cu adâncime strategică, apt să-i permită Rusiei replierea în caz de forță majoră.



Figura nr. 1: Ruta strategică GIUK (No More Pencils, 2018)

Imaginați-vă faptul că Rusia ar deveni extrem de ofensivă și că ar încerca un atac militar ca răspuns la blocada impusă în strâmtoarea Skagerrak. Flota Nordului, parte a Comandamentului Strategic Comun din regiunea Murmansk, având în posesie aproximativ două treimi din arsenalul militar nuclear rusesc (Интерфакс, 2016), nu ar beneficia de un spațiu larg de manevră, „numai 290 km de apă fără sloiuri, de pe coasta Kola până la banchizele arctice” (Marshall, 2019 a). Astfel, pentru a putea ajunge în Oceanul Pacific, flota rusească ar trebui să intre în Marea Norvegiei, iar apoi să traverseze culoarul GIUK, ceea ce ar plasa-o într-o inferioritate față de posibila combatanți.

Chiar dacă este cea mai mare putere arctică (Marshall, 2019 a), este tot mai clar pentru Federația Rusă că, în lipsa cooperării multilaterale cu statele riverane, interesele sale regionale pot fi ușor anihilate de avantajul strategic al integrării euroatlantice a Scandinaviei, precum și de proximitatea față de Canada și SUA.

Dar, problemele legate de suveranitate și de revendicările teritoriale constituie o piedică în calea cooperării loiale. Conform lui Kristian Åtland, regiunea arctică cuprinde o serie de variabile ce pot redefini mediul de securitate nordic, mai ales că, judecând după potențialul energetic, economic și strategic al Oceanului Arctic, confruntarea este o realitate (Åtland, 2013).

Delimitarea platoului continental și a zonelor economice exclusive din Marea Barents între Federația Rusă și Norvegia, statutul internațional al arhipelagului Svalbard, delimitarea platoului continental arctic dincolo de 200 de mile marine, precum și delimitarea Mării Bering sunt elemente-cheie ale jocului geostrategic, riveranii exprimându-și atât dorința de a controla o parte din regiune, cât și temerea că strategia pentru Arctica poate reprezenta începutul unui război multi-nivel.

Un factor major de risc la adresa nexusului arctic îl reprezintă efectele încălzirii globale – cum „temperatura medie anuală a crescut, în Arctica, de aproape două ori mai mult decât în restul lumii” (Corell, 2006), geografia suferă modificări ireversibile, ceea ce ridică mari probleme din punctul de vedere al teritorialității statelor riverane.

Creșterea nivelului mării va aduce serioase probleme regiunii, mai ales că se impune o intensificare a eforturilor de schimbare a comportamentului social. Astfel, impunerea unor politici publice coerente, care să permită dezvoltarea durabilă a regiunii, dar și reducerea cantității medii anuale de gaze cu efect de seră vor reprezenta provocări imense pentru întreg globul, dar mai cu seamă pentru statele arctice.

Impactul general al efectelor încălzirii globale este unul uriaș, ultima frontieră a continentului european fiind destabilizată de posibilele fenomene meteorologice extreme, în timp ce zonele insulare vor dispărea din cauza creșterii nivelurilor mărilor (United States Environmental Protection Agency, 2016). În timp ce arealul subdezvoltat sau în curs de dezvoltare va avea cel mai mult de suferit ca urmare a impactului negativ al încălzirii globale asupra mediului, lupta pentru accesul la resurse va fi acerbă, iar competitorii mondiali par a fi înțeleș acest lucru.

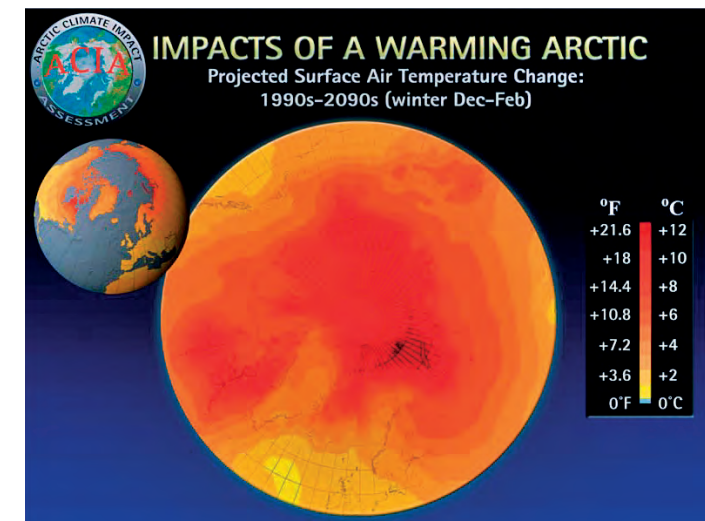


Figura nr. 2: Impactul încălzirii globale asupra Arcticii (Corell, 2006)

Complexul de securitate arctic va fi și el expus transformărilor radicale. În primul rând, posibila deschidere a unor noi canale navigabile va pune statele riverane în fața unor provocări sistemice, terorismul, mafia organizată și contrabanda fiind riscuri cu care riveranii nu s-au mai confruntat dinspre nord. În al doilea rând, dezghețarea ghețurilor va ridica problema platourilor continentale și ale zonelor economice exclusive, extinderea suveranității fiind un potențial *casus belli*.

Astfel, putem observa faptul că Arctica este supusă unui cumul de factori destabilizatori, pluripotențați, care riscă să transforme complexul de securitate arctic într-o problemă globală. Internaționalizarea Arcticii ar dezechilibra raportul de putere dintre cele două blocuri ce par a se confrunta în căutarea afirmării supremației arctice.

ARGUMENTUL NUCLEAR – MODEL DE COOPERARE INTRAREGIONALĂ

Retorsiunea puterii economice are corespondent direct în scăderea capacității de reacție militară, perspectivele crizelor economice facilitând acțiuni ilogice ale statelor în încercarea acestora de a-și asigura supraviețuirea.

Academicianul Daniel Dăianu remarca, într-una din analizele sale, faptul că o confruntare geopolitică în Nord are efecte imediate asupra statelor scandinave și baltice (Dăianu, 2015), astfel că dezechilibrul sistemului de securitate european s-a produs deja. Timpul este o variabilă esențială în jocul geopolitic arctic, căci o confruntare de durată necesită și un volum mare de lichidități alocate politicilor de apărare și înarmare, ceea ce, la un moment dat, poate conduce spre prăbușirea unui întreg sistem.

Încă de la începutul Războiului Rece și până în prezent, argumentul nuclear a jucat un rol esențial în structura de putere globală, deținătorii de focoase nucleare și posibii deținători aflându-se într-o cursă a acumulării de putere în scopul asigurării necesarului vital de securitate.

Exercitarea suveranității în nume propriu asupra Arcticii nu a fost posibilă (Niemeschi, 2018), însă, în condițiile date, această abordare nu mai poate fi exclusă, factorii fizici și naturali obligând competitorii din sistemul internațional să adopte noi forme de comportament care să le permită, la un moment dat, o translatăre de suveranitate, dincolo de granițele logice și fizice din prezent.

„În practică, descurajarea este o instituție și un set de strategii” (Zodian, 2013), motiv pentru care logica nucleară și amenințarea cu distrugerea totală asigură o respectare mutuală a ordinii din sistem. Astfel, putem observa că mediul de securitate arctic este definit de caracterul conflictual al relațiilor dintre statele riverane, dar, în același timp, persistă siguranța că nicio parte combatantă nu va apela la utilizarea armelor nucleare pentru apărarea intereselor strategice. Chiar dacă Federația Rusă își folosește arsenalul nuclear pentru a transmite un semnal puternic competitorilor săi cu privire la Arctica, Moscova înțelege că recurgerea la un atac armat nuclear ar avea consecințe ireversibile.

Pe baza estimărilor făcute de Hans Kristensen și Matt Korda, observăm o uniformizare relativă a distribuției de putere nucleară în rândul statelor arctice, argumentul nuclear fiind unul cât se poate de serios (Kristensen, Korda, 2020).

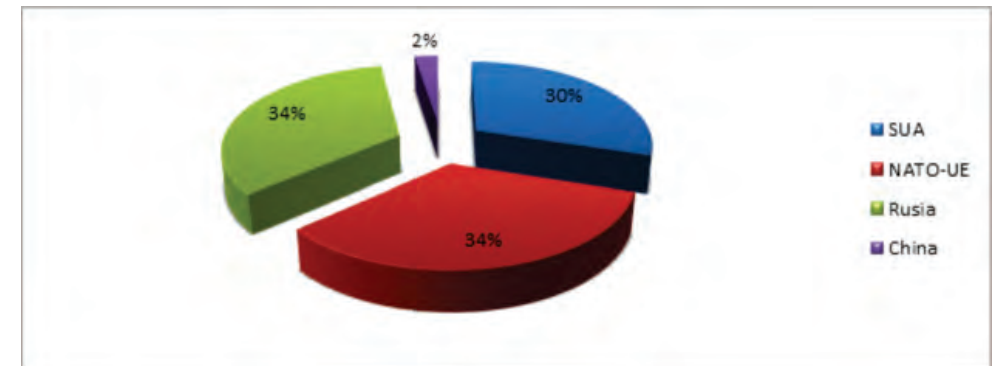


Figura nr. 3: Distribuția focoaselor nucleare operaționale între puterile arctice (Kristensen, Korda, 2020)

Astfel, beneficiind de o forță egală de răspuns, atât Rusia, cât și SUA (și, implicit, NATO) vor apela la cooperarea intraregională pentru soluționarea oricăror diferende, dar și pentru susținerea proiectelor comune de dezvoltare și cercetare. Proiecte precum *Karelia CBC* sau *Kolarctic CBC* devin vitale pentru asigurarea securității nexusului arctic și, implicit, a întregii regiuni de coastă. Mai mult, cooperarea din cadrul Consiliului Arctic asigură, prin utilizarea metodelor de soft power, componente extrem de importante ale balanței de putere regionale.

CONCLUZII

Spiritul neobosit al marilor puteri de a acumula cât mai multă forță încă guvernează arena relațiilor internaționale, condiționările momentului impunând o reorganizare completă a actului de guvernare internațională.

Geografia arctică devine, de la un moment la altul, un element de maximă importanță în elaborarea, adoptarea și implementarea strategiilor de apărare și securitate ale statelor riverane, dar și ale puterilor în expansiune. Oceanul Arctic este punctul esențial al politicii mondiale contemporane, chiar dacă SUA par să lipsească din ecuația de putere, bătălia pentru controlul noului rimland fiind una extrem de dură.

Arctica, văzută ca prelungire geografică a zonei costale eurasiatice, devine centrul de putere al relațiilor multipolare, controlul acesteia asigurând supremația navală (atât militară, cât și comercială), precum și perspectivele unui comerț înfloritor.

Rutele navale arctice vor deveni piese ale unui joc imprevizibil al puterii, efortul colectiv de a asigura un echilibru de forțe impunând respectarea normelor internaționale, dar și o revizuire rapidă a intereselor geostrategice.

Opțiunile de politică externă și doctrinele militare ale riveranilor vor influența definitiv relația ideologică dintre cele două blocuri prefigurate – NATO și alianța ruso-chineză. În fața acestei realități, apare posibilitatea ca acest teritoriu vast

să intre în sfera de influență hegemonică a unui actor cu valențe de mare putere, dar importanța păstrării unui grad relativ mare de independență este esențială pentru împiedicarea unei confruntări militare.

Resursele energetice reprezintă principala miză a confruntării pentru Arctica, formele multiple de cooperare regională putând asigura o continuitate a dinamicii geostrategice. Orice fractură logică în geopolitica arctică destabilizează echilibrul de putere, obligând partea adversă să reacționeze prompt și în forță.

Sistemul de securitate arctic devine, astfel, o componentă vitală pentru complexul euroatlantic, politica defensivă a actorilor statali riverani, precum și ofensiva chineză având un impact major asupra câmpului tactic din Arctica. Dilema securității nexului arctic variază în timp, fiind o rezultată a relațiilor intraregionale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Anghel, I. (2002). *Aspecte privind statul ca subiect de drept internațional*. În *Subiectele de Drept Internațional*. Lumina Lex.
2. Åtland, K. (2013). *The Security Implications of Climate Change in the Arctic Ocean*. În Berkman, P.A., Vylegzhnin, A.N. (Ed.). *Environmental Security in the Arctic Ocean*. Springer Netherlands, https://doi.org/10.1007/978-94-007-4713-5_20, accesat la 2 august 2020.
3. Buzan, B., Wæver, O., Wilde, J. de. (2011). *Securitatea: Un nou cadru de analiză* (G. Jigău, Ed.). CA Publishing.
4. Cățoi, I.-A. (2014). *Calea Maritimă de Nord*. Geopolitics.ro., <http://geopolitics.ro/calea-maritima-de-nord/>, accesat la 23 septembrie 2020.
5. Corell, R.W. (2006). *Challenges of Climate Change: An Arctic Perspective*. *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, 35(4), [https://doi.org/10.1579/0044-7447\(2006\)35\[148:COCCAA\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1579/0044-7447(2006)35[148:COCCAA]2.0.CO;2), accesat la 23 septembrie 2020.
6. Dăianu, D. (2015). *Cum să citim sancțiunile*. În *Marele impas în Europa: Ce poate face România ?* Editura Polirom.
7. Garnett, S. (2008). *Russia's Illusory Ambitions*. În Secieru, S. (Ed.). *Rusia după Imperiu*. Institutul European.
8. Ghimiș, A.-M. (2011). *Cursa pentru Arctica*. Geopolitics.ro., <http://geopolitics.ro/cursa-pentru-arctic/>, accesat la 23 septembrie 2020.
9. Idem. (2013). *Rim versus Non-Rim States in the Arctic Region: Prospects for a Zero-Sum Game or a Win-Win One?*. În *Romanian Journal of European Affairs*, 13(3).
10. Kaviani, R. (2017). *The Concept of Power in International Relations*. În *International Journal of Political Science*, 7(2).
11. Keohane, R., Nye, J.S. (2009). *Independența în politica mondială*. În *Putere și interdependență*. Editura Polirom.
12. Koh Collin, S.L. (2020). *China's strategic interest in the Arctic goes beyond economics*. Defense News, <https://www.defensenews.com/opinion/commentary/2020/05/11/chinas-strategic-interest-in-the-arctic-goes-beyond-economics/>, accesat la 23 septembrie 2020.
13. Krastev, I. (2014). *Russian Revisionism: Putin's Plan for Overturning the European Order*. Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-03-03/russian-revisionism>, accesat la 23 septembrie 2020.
14. Kristensen, H., Korda, M. (2020). *Status of World Nuclear Forces*. FAS – Federation of American Scientists, <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>, accesat la 23 septembrie 2020.
15. Laverov, N., Lobkovsky, L., Dobretsov, N. & Vernikovskiy, V. (2013). *Geodynamic model of the evolution of the Arctic basin and adjacent territories in the Mesozoic and Cenozoic and the outer limit of the Russian continental shelf*. *Geotronics*, 47(1).
16. Marshall, T. (2019 a). *Arctica*. În *Prizonierii geografiei. Zece hărți care îți spun tot ce trebuie să știi despre politica globală*. Editura Litera.
17. Idem (2019 b). *Rusia*. În *Prizonierii geografiei. op. cit.*
18. Morozov, V. (2015). *Russia in/and Europe: Source of Ambiguity*. În *Russia's Postcolonial Identity: A subaltern Empire in a Eurocentric World*. Palgrave.
19. Niemeschi, M. (2018). *Zone cu regimuri juridice internaționale speciale*. În *Drept internațional public: curs pentru uzul studenților de la specializarea Relații Internaționale și Studii Europene*. Hamangiu.
20. No More Pencils. (2018). *The GIUK Gap*, <https://www.nomorepencils.com/giuk-gap/>, accesat la 23 septembrie 2020.
21. Østhagen, A. (2019). *The Different Levels of Geopolitics of the Arctic*. În *Georgetown Journal of International Affairs*, <https://gja.georgetown.edu/2019/12/05/different-levels-of-arctic-geopolitics/>, accesat la 23 septembrie 2020.
22. Șișcanu, C. (2015). *Rusia legiferează explorarea Oceanului Arctic*. The Romanian Institute for the Study of the Asia-Pacific, <http://risap.ro/rusia-legifereaza-explorarea-oceanului-arctic/>, accesat la 23 septembrie 2020.
23. The State Council of The People's Republic of China. (2018). *China's Arctic Policy*. The State Council Information Office of the People's Republic of China, http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm, accesat la 23 septembrie 2020.
24. United States Environmental Protection Agency. (2016). *Climate Change and Extreme Heat: What You Can Do to Prepare*, <https://www.epa.gov/sites/production/files/2016-10/documents/extreme-heat-guidebook.pdf>, accesat la 23 septembrie 2020.
25. US Department of Defence. (2019). *2019 Department of Defence Strategy*. Office of the Under Secretary of Defense for Policy, <https://media.defense.gov/2019/Jun/06/2002141657/-1/-1/1/2019-DOD-ARCTIC-STRATEGY.PDF>, accesat la 23 septembrie 2020.
26. Yun, S. (2020). *Defining the Chinese Threat in the Arctic*. The Arctic Institute, <https://www.thearcticinstitute.org/defining-the-chinese-threat-in-the-arctic/>, accesat la 23 septembrie 2020.
27. Zodian, M. (2013). *Proliferarea armelor de distrugere în masă*. În *Relațiile Internaționale Contemporane. Teme centrale în politica mondială*. Editura Polirom.
28. Интерфакс. (2016). *В России появилась 45-я армия ВВС и ПВО Северного флота*. <https://www.interfax.ru/russia/492208>, accesat la 23 septembrie 2020.

MERITELE ȘI LIMITĂRILE MEMORIILOR ÎN DOMENIUL INFORMAȚIILOR: O ANALIZĂ A ADEVĂRULUI ȘI FALSULUI, PREZENTE ÎN CARTEA LUI KIM PHILBY – „MY SILENT WAR”

Alin DREPTATE

Absolvent de master în Informații și Securitate,
Universitatea Salford, Marea Britanie

Această lucrare susține importanța memoriilor, cu meritele și limitările lor, și exemplifică acest aspect prin scrierile unui agent dublu de origine britanică, Kim Philby. Cartea lui Philby, publicată pentru prima dată în urmă cu peste cincizeci de ani, este un material propagandistic, care prezintă serviciile de informații sovietice într-o imagine pozitivă.

Cu toate acestea, memoriile acestuia menționează și adevăruri jenante despre practici discutabile și eșecuri ale Serviciului Secret de Informații britanic (SIS/MI6).

Demersul de față susține ideea că memoriile sunt extrem de valoroase și relevante în completarea surselor primare, sub rezerva delimitării, în cadrul acestora, a adevărului de fals.

Cuvinte-cheie: memorii, informații, spionaj, dezinformare, propagandă.

INTRODUCERE: O ANALIZĂ CRITICĂ A MERITELOR ȘI LIMITĂRILOR MEMORIILOR

Memoriile reprezintă o sursă importantă de informații, deoarece ele sunt „surse istorice atât ale trecutului pe care îl descriu, cât și ale prezentului în care au fost scrise” (Haire, 2014, p. 777). O analiză critică a memoriilor arată că ele prezintă atât merite, cât și limitări, iar înțelegerea ambelor aspecte poate îmbunătăți calitatea unei lucrări de cercetare, mai ales în situația în care documentele oficiale sunt mult prea sensibile pentru a fi date publicității în viitorul apropiat.

Memoriile sunt „un mod vital de a completa sursele primare” (Ibid., p. 758) cu calitățile lor „de a depăși lipsa de surse contemporane” (Ibid.) și de a oferi „informații despre atitudinile și motivațiile participanților” (Ibid.). Memoriile sunt importante, deoarece oferă „o perspectivă unică asupra modului în care indivizii s-au autodefiniți și s-au autoînțeleși” (Popkin, 2017, p. 25). Spre exemplu, ignorarea cauzei trădării unui agent dublu a dus la interpretarea lui Robert Hanson drept „un agent mediocru al FBI” (Muszynski, 2005, p. 221) și a lui Aldrich Ames drept ca fiind „un alcoolic fără realizări notabile” (Ibid.), perspective care erau subiective, superficiale și unilaterale. În mod similar, Guy Burgess a fost descris ca un om promiscuu, cu „două vicii: o sticlă de gin și o carte despre flagelare” (Lownie, 2015). Astfel de categorizări superficiale pot fi evitate prin recunoașterea importanței memoriilor în descrierea „aspectelor personale și culturale care sunt adesea bine descrise” (Haire, p. 758), care prezintă „mentalitatea și valorile” (Tosh și Lang, 2006, pp. 64-65) și oferă „o perspectivă nouă și profundă asupra vieții ‘celuilalt’” (Bacon, 2017, p. 389). Memoriile „dezvăluie caracterul, valorile de bază și filozofia vieții” (Richman, 2006, p. 373) a unei persoane și, prin urmare, calitatea lor principală este aceea că oferă informațiile necesare pentru a înțelege „elementul auto-justificativ” (Glynn și Booth, 1979, pp. 303-315) inerent, care este, în mare parte, absent sau greșit înțeleși în documentele oficiale.

Un merit adițional al memoriilor este că „sunt surse primare utilizabile în care autorii [scriu] din experiența personală” (Davies, 2001, p. 77), mai ales atunci când „credibilitatea unei surse este direct proporțională” (Kerr, 1996, p. 566) cu poziția profesională, în raport cu informația prezentată. Nivelul de acces al autorului le permite cercetătorilor o perspectivă mai bună asupra evenimentului, în special dacă autorul memoriilor este „un șef care raportează despre organizarea unității sale” (Davies, p. 77). În acest caz, declarațiile sale ar fi „amintirile unui om

INFORMAȚII ȘI SECURITATE

din interior” (Tosh și Lang, pp. 64-65) și sunt mult mai fiabile decât comunicările oficiale, cenzurate și transmise sporadic. Astfel de memorii au avantajul de a ilustra „*practicile și complexitățile relațiilor privitoare la informații*” (Haire, p. 774), care, altfel, s-ar pierde sau ar rămâne îndosariate într-o arhivă clasificată. Prin urmare, poziția și accesul autorilor de memorii fac din acestea surse primare de informații valoroase.

Memoriile pot prezenta o perspectivă diferită asupra versiunii oficiale a faptelor, care ar fi omisă sau subevaluată în conformitate cu politica oficială a guvernului. Atunci când vine vorba de subiecte sensibile, tendința autorităților este să prezinte versiunea „*corectă politic*” a faptelor, evitând să menționeze eșecurile sau abuzurile de putere săvârșite în timpul procesului din perspectiva drepturilor omului sau sub aspect moral. Hughes et al. (2008) evidențiază faptul că „*documentele oficiale, la fel ca toate celelalte forme de evidență oficială, sunt scrise cu un scop (și declassificate sau reținute pentru un scop)*” (p. 14). Acest lucru face ca arhivele cu activitățile „*împotriva aliaților [...] să fie mai susceptibile la a fi distruse după utilizare, eliminate ulterior sau cel puțin reținute de la declassificare pentru perioade extraordinare de timp*” (Alexander, 1998, p. 2). Spre exemplu, memoriile lui Churchill au fost verificate, de obicei, de două sau trei ori, pentru a îndepărta „*remarcile ofensatoare ale lui Churchill despre bărbați precum Eisenhower, Tito și de Gaulle, care deveniseră lideri importanți [postbelici]*” (Reynolds, 2005, p. 211). Hughes și Scott (2008), de asemenea, remarcă faptul că, „*în timp ce CIA a adoptat o politică de declassificare relativ deschisă în Statele Unite, arhivele SIS rămân efectiv închise cercetătorilor*” (Hughes et al., p. 5). O primă concluzie reiese de aici: *memoriile sunt una dintre puținele surse care pot oferi clarificări asupra acestor secrete atât de bine păstrate.*

Memoriile devin valoroase îndeosebi când sunt studiate într-un proces de „*triangulare*”, cu „*surse primare (interviuri, relatări publicate de primă mână; și surse documentare – publicate sau arhivate)*” (Davies, 2001, p. 78). O astfel de abordare cuprinzătoare este recomandată atunci când subiectul implică analiza unor informații contradictorii și concurente, așa cum se întâmplă, de exemplu, la două națiuni cu o istorie de rivalități, precum Marea Britanie și Franța. Haire avertizează că „*nu ar fi înțelept să încercăm să scriem despre relația anglo-franceză fără a examina o parte din materialul disponibil în memorii coroborate cu surse primare*” (2014, p. 760), mai ales atunci când memoriile „*pot da cea mai bună relatare a unui eveniment*” (Ibid.). Coroborarea surselor devine semnificativă atunci când vine vorba despre istoria uitată, în care „*narațiunile personale ale celor care au fost implicați [...] pot fi și trebuie explorate*” (Ibid., p. 763), deoarece oferă „*latura emoțională și personală a relațiilor importante*” (Ibid., p. 760). În consecință, indiferent de timpul petrecut între eveniment și scrierea memoriilor, acestea din urmă, prin comparație cu alte surse de informații, devin „*mai puțin volatile în timp decât memoria și, prin urmare, posibil marginal mai fiabile*” (Davies, p. 77).

Memoriile prezintă, de asemenea, neajunsuri, deoarece pot fi „*considerate prea nesigure pentru utilizare exclusivă*” (Haire, p. 776) atunci când nu există surse primare sau secundare care să le susțină. În situația în care sunt folosite ca surse singulare, ele devin „*drept o înregistrare a evenimentelor*”, care „*sunt deseori inexacte și selective până la distorsiune*” (Tosh și Lang, pp. 64-65). Inexactitatea este dată de „*subiectivism*” și reamintirea faptelor într-un „*interval de timp al vieții individului ales arbitrar și din perspectiva acestuia*” (Haire, p. 761). Amintirile suferă modificări ca urmare a „*alegerilor cu privire la care amintiri să fie incluse și cum să fie expuse*” și prezintă o viziune retrospectivă asupra ceea ce părea important la acel moment, combinate cu o „*remodelare*” emoțională (Bacon, 2017, p. 389). Memoriile au defecte similare autobiografiilor și „*depind, în mare măsură, de capacitatea autobiografului de a-și aminti*” (Summa-Knoop, 2017, p. 3). Având în vedere că nu toate modificările și nu toate distorsiunile sunt calificate drept minciuni, informațiile pot reflecta slab realitatea, același eveniment fiind reamintit diferit de mai mulți indivizi (Bacon, p. 389). Modificarea intenționată a amintirilor are loc, deoarece memoriile implică „*narațiuni personale*”, ceea ce sugerează că cei care le scriu sunt și „*creatori*” (Hynes, 1999, pp. 205-220). Fidelitatea memoriei față de adevăr suferă din cauza intențiilor indivizilor „*de a se exonera, de a se lăuda sau de a aplauda sau de a condamna instituțiile pe care le-au examinat*” (Haire, p. 763). Ultima situație a fost văzută, spre exemplu, în lucrarea lui Compton Mackenzie, *Water on the Brain*, unde, „*cu subtilitate, a ironizat SIS și conducerea acestuia*” (West, 2004, p. 278). În plus, expunerea la factori externi (cum ar fi manipularea datelor care vor fi oferite publicului vizat) confirmă aserțiunea potrivit căreia memoriile devin atât de maleabile, încât pot fi considerate activități sociale similare conversației (Haire, Ibid., p. 763). Cu astfel de limitări, este dificil de evaluat și diferențiat în ce măsură a avut loc distorsiunea intenționată sau neintenționată și modul în care a fost manipulat adevărul descris în memorii.

Un alt dezavantaj este că memoriile sunt o relatare a vieții autorului și mai puțin o „*realitate istorică*” (Ibid.), fapt ce permite o descriere a evenimentelor într-un „*stil revelator și provocator*” (Defty, 1995, p. 184). Exagerarea este folosită ca o încercare de a menține interesul cititorului, în timp ce se pot ascunde evenimente sau pot compensa lipsa acestora „*cu o ambiguitate atât de mare, încât este imposibil de verificat*” (Haire, p. 772). „*Gradele variate de autocenzură*” (Defty, Ibid.) creează dificultăți istoricului în extragerea faptelor din senzaționalism, ceea ce a condus, de exemplu, la o realitate a faptelor: comunitatea britanică de informații a fost cunoscută, în primele sale perioade, „*sub formă de memorii, memorii ficționalizate și povești clasice ficționale de spionaj*” (West, p. 276). Astfel de limitări l-au determinat pe Defty să afirme că „*memoriile britanice pe linie de informații, la fel ca toate memoriile, trebuie citite sub o anumită rezervă*” (Defty,

Ibid.). Gradul de senzaționalism și de simplificare excesivă poate face din memorii o sursă de dezinformare, ele contribuind fie la falsități în literatura de informații, fie la creșterea dificultății în determinarea acurateții lucrării (West, p. 279). Memoriile de senzație sau cele cu expuneri sumare (cu simplificări grosolane) pot fi întâlnite atât în statele democratice, unde evenimentele sunt prezentate, dar cu informații lipsă și uneori destul de vagi, dar și în statele autocratice (Defty, p. 186). În acestea din urmă, autorii (defectorii) „*au în mod obișnuit un plan de dezinformare sau auto-promovare*” (Muszynski, p. 220) sau scriu „*pentru a critica serviciile din care au făcut parte pentru acțiunile lor pe în timpul prezenței lor ca angajați*” (Defty, p. 184). Drept urmare, memoriile pot suferi în acuratețe din cauza încercării autorului de a face informația mai accesibilă și comercială sau de a complimenta organizația din care a făcut parte, respectiv a promova interesele națiunii pe care o servește.

Putem conchide că utilizarea memoriilor trebuie făcută cu prudență, iar o utilizare responsabilă a acestora poate oferi beneficii în îmbunătățirea calității cercetării. Atunci când vine vorba de domeniul informații, fiecare element informativ este valoros, indiferent dacă este adevărat sau nu, deoarece, în primul caz, mărește spectrul cunoașterii actuale, în timp ce, în cel de-al doilea caz, demonstrează intenția de a dezinforma. Cele mai multe dezinformări reușite nu sunt de o falsitate deplină, ci o combinație între adevăr și minciună. Doar o gândire critică permite o diferențiere între cele două. Memoriile, în ciuda dezavantajelor lor de a fi subiective și maleabile în mâna scriitorului lor, completează sursele primare, pot oferi informații de calitate și, atunci când sunt utilizate în coroborare cu alte materiale, pot depăși valoarea informațiilor oficiale.

MĂRTURIILE UNUI DEFECTOR: O EVALUARE A PREZENȚEI ELEMENTELOR DE ADEVĂR ȘI DEZINFORMARE ÎN CARTEA LUI KIM PHILBY – „MY SILENT WAR”

Cartea lui Kim Philby este o sursă controversată de informații despre activitățile serviciilor de informații britanice și americane din timpul celui de-al Doilea Război Mondial și al Războiului Rece, deoarece asociază elemente de adevăr cu dezinformarea și propaganda. În această parte a demersului meu, vor fi analizate mai întâi informațiile evaluate ca fiind adevărate, urmate de o cercetare a mesajelor de dezinformare prezente în cartea lui Philby, în ambele cazuri comparându-se cu surse primare și secundare. Studiul va încerca să evalueze veridicitatea relatărilor lui Philby și dacă mărturiile lui pot fi folosite pentru a crește calitatea informațiilor existente.

În cartea sa se menționează, într-o manieră corectă, dificultățile de cooperare dintre Serviciul de Securitate al Marii Britanii (MI5) și SIS/MI6 „*datorită diferențelor*

fundamentale de opinie cu privire la autoritatea jurisdicțională dintre cele două organizații” (Philby, 2018, p. 43) și a „*factorilor personali*” (Ibid.). Atât MI5, cât și Secțiunea V din SIS aveau responsabilități ce se suprapuneau în contraspionaj și, în ciuda faptului că prima organizație se concentra pe „*extern*”, în timp ce a doua avea arie de responsabilitate teritoriul britanic, conflictele au existat între cele două (Harrison, 1995, p. 522). Trecând peste intenția malițioasă a lui Philby de a prejudicia imaginea de profesionalism a MI5, el a observat tensiunile dintre cele două servicii, iar evaluarea sa este susținută și de alte relatări bine alese (Ibid., p. 514). Cele două servicii „*s-au luptat pentru controlul agenților*” (Ibid., p. 522), iar MI5 „*nu a găsit SIS nici util, nici eficient*” (Ibid.). Când a fost analizată lupta împotriva spionajului, MI5 a fost „*nemulțumit*” și „*a considerat inadecvată îndeplinirea de către SIS a sarcinilor sale de contraspionaj*” (Ibid., p. 523).

Într-un alt caz, nemulțumirile au fost generate și de faptul că SIS a întârziat raportarea informațiilor obținute în urma interceptărilor Ultra¹ despre două operațiuni majore, Garbo și Tricycle (Ibid.). Aceste evenimente, coroborate, susțin aprecierea conform căreia mărturiile lui Philby prezintă adevăruri valoroase în clarificarea unor evenimente și care sunt, deseori, ascunse sau denaturate chiar și în documentele oficiale.

După cum am menționat, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cooperarea dintre serviciile de informații britanice a fost redusă, iar acest lucru a fost parțial atribuit conducerii SIS. Confesiunile lui Philby au adus în dezbatere nivelul scăzut de profesionalism al liderilor din SIS, cum ar fi șeful SIS, generalul-maior Sir Stewart Menzies, și Felix Cowgill, șeful Secției V, împreună cu alți angajați ai SIS. Spre exemplu, „*intelectul*” lui Menzies nu era impresionant, având cunoștințe doar ale unui „*membru destul de izolat din nivelurile clasei superioare britanice*” (Philby, 2018, p. 109) și, potrivit lui Philby, pregătirea sa de contraspionaj era redusă la atitudini de adolescent de tip „*bar, barbă și blonde*” (Ibid.). Alți autori confirmă această descriere, cu Menzies etichetat drept „*nepotrivit ca șef al serviciului secret de informații*” (Harrison, p. 515), nefiind o persoană foarte puternică sau inteligentă, care „*și-a atras consilierii personali dintr-un cerc social dureros de limitat*” (Howarth, 1986, p. 115). Această caracterizare este completată de remarcă lui Christopher Andrew (1985), conform căreia conducerea MI6, în timpul războiului, „*nu era la înălțimea profesioniștilor din conducerea MI5 și GC & CS*” (Andrew, 1985, p. 462). În mod similar, dotarea intelectuală a șefului secției V, Felix Cowgill, a fost limitată, iar abilitățile sale profesionale au fost „*marcate de lipsa*

¹ Notă: Efortul combinat de interceptări și criptanaliză pentru toate forțele britanice din cel de-al Doilea Război Mondial a intrat sub numele de cod „Ultra”, administrat de către Government Code și Cypher School din Bletchley Park (https://ro.qaz.wiki/wiki/Signals_intelligence, accesat la 12 septembrie 2020).

imaginației, neatenție la detalii și ignoranța pură a lumii în care luptam” (Philby, p. 55), combinate cu o tendință spre „*autosabotare*” (Ibid., p. 97). Cowgill a fost, de asemenea, acuzat că „*și-a susținut propriii subordonați cu mult dincolo de loialitate, păstrându-i pe mulți mult timp după ce s-au dovedit delăsători sau incompetenți*” (Philby, p. 46). În ciuda laudelor din partea lui Robert Cecil, potrivit căruia „*secțiunea V s-a extins rapid și a continuat să o facă sub conducerea lui Cowgill*” (Cecil, 1994, p. 765), Ben Macintyre (2014) confirmă, în cartea sa, perspectiva lui Philby despre lipsa de profesionalism a lui Cowgill și îl caracterizează drept „*rigid, combativ, paranoic și destul de slab pregătit*” (Macintyre, p. 27). La evaluarea altor angajați ai SIS, aceștia din urmă au demonstrat o slabă pregătire profesională: „*El (Philby) are dreptate în ceea ce privește Vivian și Dansey. Vivian a fost un bărbat arătos, dar fără curaj... Dansey a fost un (...) snob, arogant, incompetent și nu am întâlnit niciodată pe nimeni care să susțină contrariul*” (Harrison, p. 516). Harrison confirmă, de asemenea, evaluarea conform căreia „*personalul de bază al SIS a fost de o calitate îndoielnică*” (Ibid.) și citează descrierea lui Lord Dacre despre SIS astfel: „*în general, destul de proști și unii dintre ei foarte proști*” (Ibid.). Toate aceste mărturii susțin argumentul că, în ciuda unor denigrări din partea lui Philby față de anumite personalități din conducerea MI5, despre care a răspândit informații false, relatarea sa despre conducerea SIS este adevărată și explică unele dintre eșecurile MI6.

De-a lungul mai multor secțiuni din cartea sa, Philby ilustrează valoarea SIS între anii 1940 și 1946, etichetând-o ca având „*un prestigiu mitic*” (2018, p. 22), cu „*puțină substanță*” și afirmând că, „*dacă geniul britanic se apleacă spre improvizație, atunci SIS este o adevărată reflecție a acesteia*” (Ibid., p. 41). El subliniază în mod corect succesul limitat și lipsa de profesionalism a secțiunii D (sabotaj) din cadrul SIS, începând cu organigrama personalului și subliniind „*disparitatea dintre scopuri și mijloace*”, respectiv resursele limitate (Ibid., p. 12). Philby își ironizează colegii din secțiunea D care intenționau să distrugă Porțile de Fier ale Dunării, deoarece, în opinia lui, au planificat această operațiune similar cu „*distrugerea unei tije de la o încuietoare din canalul Regentului*” (Ibid.), operațiune eșuată, care, în cele din urmă, i-a cauzat guvernului britanic o „*oarecare umilință*” (Ibid.). Harrison confirmă ineficiența secțiunii D în timpul celui de-al Doilea Război Mondial cu alte două încercări eșuate de sabotaj, una „*pentru a bloca Dunărea, aruncând în aer o stâncă*” (Harrison, p. 514), și a doua, pentru a întrerupe producția suedeză de minereu de fier, aceasta din urmă ducând la arestarea unui ofițer SIS și la salvarea celui alt prin fugă. Performanțele SIS în domeniul culegerii de informații prin surse umane au fost caracterizate drept similare cu cele ale secțiunii D.

Philby a menționat plângerile „*celor trei Directori de Informații ai serviciilor*” (DI) (Philby, p. 110), membri ai comitetului mixt de informații, deoarece „*informațiile secrete obținute de SIS erau inadecvate*” (Ibid.) și el a confirmat că cei trei DI

au avut dreptate în acuzațiile lor. Alte păreri despre valoarea activităților SIS din timpul războiului susțin că „*informațiile de la agenți ai SIS nu au produs nimic de valoare pe tot parcursul războiului*” (Harrison, p. 517), iar produsele lor informative erau „*în mod obișnuit considerate necredibile de personalul de informații*” (Ibid.). În anumite situații, când s-a acționat pe baza informațiilor furnizate de SIS, rezultatul a fost unul dezastruos (Ibid.). De asemenea, departamentul de analiză al SIS nu a reușit să prezică anexarea Austriei de către Germania, în martie 1938, ocupația Cehoslovaciei, în martie 1939, și invazia Olandei. Efectul acestor eșecuri a fost că, în 1940, SIS a avut capacități atât de mult reduse, încât acest lucru a dus la arestarea șefului stației SIS din Viena, „*prăbușirea rețelei SIS în Cehoslovacia*” și închiderea „*stațiilor SIS din Oslo, Copenhaga, Paris, Roma, Bruxelles și Haga*” (Ibid., p. 518). Toate aceste elemente susțin aprecierea conform căreia afirmațiile lui Philby oferă informații care pot fi coroborate în mod fiabil cu alte surse primare și secundare. O astfel de coroborare oferă o imagine mai exactă a realității din timpul războiului, în ciuda rezervelor generale asociate cu utilizarea memoriilor ca sursă validă de informații.

Un alt exemplu descris de Philby îl reprezintă luptele interne din cadrul SIS, care clarifică circumstanțele din jurul demiterii lui Felix Cowgill ca potențial șef al secțiunii IX din cadrul SIS. În acest caz, Philby a aranjat îndepărtarea lui Cowgill „*cu o detașare demnă de un chirurg și fără remușcări*” (Macintyre, p. 91), prin amplificarea rolului său de „*provocator în conflictele dintre birouri*” și MI5 (Philby, p. 98). Planul lui Philby includea a acționa „*fără măsuri fățișe*” (Ibid., p. 94) împotriva lui Cowgill, cu „*fiecare mișcare din acest demers [...] [venind] de la altcineva*”; respectiv, folosirea unor aliați „*din rândul dușmanilor lui Cowgill*” (Ibid.). Descrierea etapelor pe care Philby le-a folosit pentru a-și atinge obiectivul arată că memoriile oferă informații valoroase de completare a unor fapte deja cunoscute, cum ar fi îndepărtarea lui Cowgill, și cum anume se făceau nominalizările pentru numirile în funcțiile de conducere ale MI6. În plus, conflictele interne din SIS și lipsa publicării documentelor oficiale cu privire la această chestiune fac din confesiunea lui Philby un document contextual relevant, care permite identificarea vulnerabilității sistemului de securitate sub forma relațiilor informale existente și privitoare la lobby-ul pentru numirea liderilor secțiilor din MI6.

Adițional la climatul organizațional din interiorul SIS, mărturiile lui Philby oferă și informații despre activitățile mai puțin cunoscute ale altor servicii de informații britanice. O astfel de activitate a fost deschiderea corespondenței diplomatice a unor națiuni aliate în timpul războiului, o practică extrem de discutabilă și una puțin probabil să fie admisă vreodată de către oficialii britanici. Philby menționează deschiderea corespondenței diplomatice „*a statelor neutre și ale aliaților minori, cum ar fi polonezii și cehii*” (Ibid., p. 51), ce reprezentau o rutină, iar corespondența

diplomatică a altora era „supusă în mod regulat unui control” (Ibid., p. 53). Philby descrie procedura în detaliu și dă exemplu un caz în care „sigiliile roșii dintr-un sac polonez au devenit violete sub tratament” (Ibid.) și nu s-a putut face nimic pentru a se corecta eroarea. Deschiderea corespondenței diplomatice a unor națiuni aliate care tranzitau teritoriul britanic este surprinzătoare, spre exemplu, în cazul polonezilor, mai ales când serviciile secrete britanice au lucrat în strânsă cooperare cu aceștia și au fost dependente de „rețeaua [lor] extinsă” de informatori din Europa (Harrison, p. 519). Cu toate acestea, având în vedere că deschiderea clandestină a corespondenței diplomatice era o tactică regulată de colectare a informațiilor și era efectuată de fiecare serviciu de informații care avea capacitatea și voința de a-și asuma riscul, este foarte probabil ca Philby să spună adevărul în acest caz (Herman, 1996, p. 79). În ciuda motivelor discutabile ale lui Philby pentru raportarea acestei practici, deschiderea corespondenței diplomatice coroborează alte informații disponibile despre asemenea practici ale serviciilor de informații în perioade de conflict, făcând din memoriu o sursă de informații despre practicile de război.

Când se discută mai multe operațiuni ale MI6, cartea lui Philby oferă context pentru unele dintre ele, iar un exemplu este cazul vice-consulului rus din Turcia, Konstantin Volkov. După ce a realizat valoarea informațiilor pe care Volkov era dispus să le ofere, Philby a conștientizat că prietenii săi, Guy Burgess și Donald Mclean, și chiar el, riscu să fie expuși ca informatori sovietici (FCO 158/57, 1952, p. 140). Volkov ar fi cunoscut identitatea a „trei agenți sovietici care lucrează în Marea Britanie. Doi dintre ei se aflau la biroul de externe; unul era șeful organizației de contraspionaj din Londra” (Philby, p. 119), detalii care se potrivesc cu trei membri din cinci ai inelului de spionaj numit Cambridge Five (FCO 158/57, p. 251). Philby a știut că întârzierea sosirii sale în Turcia pentru a-l intervieva pe Volkov va lucra în favoarea sa și a acționat în consecință, ajungând cât mai tardiv posibil. Când a fost chestionat de ce a sosit aproape trei săptămâni mai târziu în Turcia, după ce Volkov a luat legătura cu reprezentanții britanici, el a răspuns că orice modificare a programului său „ar fi interferat cu planurile sale de concediu” (Macintyre, p. 101). John Leigh Reed (2014) coroborează sosirea târzie a lui Philby, considerând întârzierea sa în acel moment drept „iresponsabilă și incompetentă”, fapte care au condus, în cele din urmă, la rechemarea lui Volkov și a soției sale în Rusia și, foarte probabil, executarea lor (Macintyre, Ibid.). În ciuda faptului că descrierea acestui caz este foarte vagă, cel puțin Philby aduce o perspectivă care lipsește din arhivele oficiale declassificate și publicate.

În cazul „dispariției” lui Volkov, Philby ascunde informații și emite ipoteza că, din cauza celor aproape trei săptămâni dintre primul contact și încercarea sa de a-l intervieva, „rușii au avut șanse mari să ajungă la el” (Philby, p. 127). Philby nu recunoaște că faptele lui sunt cele care l-au condamnat pe Volkov la moarte

și a prezentat teoria conform căreia Volkov și „insistența sa asupra comunicării prin mesagerie scrisă” cu Londra (și care a fost mai înceată) a fost cea care i-au adus moartea (Ibid., p. 119). Mai mult, în ciuda faptului că se știa că Volkov „a fost răpit din Istanbul cu câteva zile înainte de sosirea lui Philby [în Turcia]” (Cecil, 1994, p. 766), a promovat ideea că probabilitatea ca cei doi ruși să fi fost executați nu avea „nicio dovadă solidă” (Philby, p. 128). Philby și-a recunoscut rolul în acest eveniment abia mai târziu, când, în urma unei întâlniri, la Moscova, cu Phillip Knightley, a fost citat cum că afacerea Volkov a fost „o lucrare urâtă” și că „rusul” (Volkov) a primit ceea ce a meritat (Knightley, 1988, p. 138). În acest caz, documentele oficiale arată itinerariul lui Philby către Turcia, iar mărturiile lui detaliază o parte din înșelăciunea pe care a folosit-o. Philby omite însă informații relevante despre caz și încearcă să prezinte cititorului o ipoteză care îl absolvă de orice vinovăție, tactică des folosită de sovietici pentru a nega crimele comise și a învinui victima pentru ceea ce s-a întâmplat.

În pofida descrierilor unor fapte adevărate, memoriile lui Philby sunt, de asemenea, o operă de propagandă și un instrument de dezinformare aprobat și promovat de KGB. Kim și-a folosit „duplicitatea și farmecul” (Philby, p. xv) în „urmărirea lungii sale vendete împotriva Occidentului, în general, și, în special, împotriva comunităților de informații britanice și americane” (Cecil, p. 764). Dezinformarea lui Kim, prezentă încă de la începutul cărții, este marcată de afirmația că intenția sa nu este de a denigra, ci de a încerca, „pur și simplu, să corecteze anumite inexactități și erori de interpretare” asupra vieții sale (Philby, p. xxvi). Măiestria sa în înșelăciune este prezentă de la primele pagini, când respinge criticile cu privire la presupusa veridicitate a unor evenimente și susține că „această carte nu este o carte istorică, un tratat sau o dezbatere”, ci perspectiva personală asupra propriului trecut (Philby, p. xxx). El continuă cu declararea că este de datoria sa de a răspunde la întrebări, „chiar dacă răspunsul ia forma unei simplificări exagerate brute” (Philby, p. xxxi). Cu toate acestea, intelectul său „ascuțit ca o lamă de ras” (Ibid., p. ix) a reușit să îl convingă pe Graham Greene, care a etichetat cartea drept o relatare „cinstită” (Cecil, p. 765), fără mesaje propagandistice, și o „declarație demnă a părerilor [lui Philby]” (Philby, p. xvii). În contradicție evidentă cu această afirmație, afirmațiile lui Philby sunt de o „propagandă strălucită” (Harrison, p. 514), „o expresie a personalității sale sub acoperire” (Cecil, p. 764) și există „cel puțin 14 cazuri în care Philby a mințit, a denaturat faptele sau a omis evenimente majore” (Harrison, p. 515). În ansamblu, înșelăciunea și propaganda promovate în cartea sa, sub formă de minciuni directe, adevăr amestecat cu fals sau informații ascunse, sunt destinate să protejeze și să favorizeze imaginea serviciului pentru care a lucrat întotdeauna – KGB.

Philby continuă să dezinformeze și se autocaracterizează mai mult decât un trădător, prin elogierea recrutării sale și fidelitatea sa față de ideologia comunistă în opoziție cu presupusa sa loialitate față de Marea Britanie și SIS. În ciuda faptului că rușii l-au considerat „agentul Tom” (Cecil, p. 765) până la moartea sa, în urma „evadării ușoare din Beirut, [care] a generat suspiciunea că lucrează în continuare pentru guvernul britanic” (Coffey, 2015, p. 43), el s-a autointitulat un „membru acreditat” al serviciului de informații sovietic (Philby, p. xxviii). De asemenea, după războiul civil spaniol (1936-1939), el s-a autocaracterizat drept „un ofițer [cu drepturi depline] al serviciului sovietic [de informații]” (Philby, p. xxx) și și-a justificat acceptul de a fi recrutat de către KGB prin afirmația că „nu se uită de două ori la o ofertă de înrolare într-un serviciu de elită” (Ibid., p. xxxii). Acest serviciu de elită exista doar de 16 ani în anul 1934 (anul recrutării lui Philby) și făcea parte dintr-un sistem în care ideologia era mai importantă decât profesionalismul, așa cum demonstrează epurările lui Iosif Stalin, ceea ce face puțin probabil ca serviciul să fi fost unul de elită. De asemenea, perspectiva ideologică a lui Philby este aliniată celei comuniste și direcționată împotriva nazismului, dar el ignoră adevărurile incomode, cum ar fi faptul că, până în momentul în care Hitler a invadat URSS, la 22 iunie 1941, partidele comuniste nu numai că au refuzat să i se opună, dar, la ordinele Moscovei, au cooperat (Cecil, p. 765). Mai mult, conform spuselor lui, funcțiile ocupate în cadrul SIS nu erau altceva decât „o acoperire” (Philby, p. xxix) pentru a servi intereselor Uniunii Sovietice, cea din urmă descrisă ca „cetatea interioară a mișcării mondiale” (Ibid.). În accepțiunea lui Philby, dacă nu ar fi fost „ideea Uniunii Sovietice și comuniste, Lumea Veche, dacă nu întreaga lume, ar fi acum condusă de Hitler și Hirohito” (Philby, p. xxxii). Aceste afirmații arată clar, fără îndoială, că mărturiile lui Philby sunt mai mult decât o relatare personală și conțin un mesaj politic și ideologic și, în mod nesurprinzător, mesajul său nu reflectă realitatea.

Îndreptând atenția asupra unor incidente în care a fost implicat Philby, consider că opera sa omite să detalieze evenimentele considerate îndoielnice din perspectivă morală sau care au contestat pretinsa infailibilitate a ideologiei comuniste. În timpul misiunii sale din 1937, în timpul războiului civil spaniol, contrar obiectivului misiunii declarate de Philby, „de a obține informații directe despre toate aspectele efortului de război fascist” (Philby, p. 3), omite să menționeze că prezența sa acolo „era să organizeze uciderea generalului Franco” (FCO/27, 1952, p. 251). Un exemplu similar este observat atunci când Philby vorbește despre „generalul Krivitsky, ofițerul de informații al Armatei Roșii, care a defectat către Vest în anul 1937, doar pentru a se sinucide câțiva ani mai târziu în Statele Unite – un om deziluzionat” (Philby, p. 105). Philby ignoră de-a dreptul orice șansă ca acesta să fi fost ucis de NKVD, „deși dovezile sugerează o operațiune a ‘asasinilor’ sovietici” (Cecil, p. 766). Aceste exemple demonstrează că, în situațiile în care Philby a fost implicat în operațiuni discutabile,

cum ar fi facilitarea asasinărilor, sau când trăsătura opresivă a comunismului este evidentă, cartea sa omite să detalieze evenimentul sau îl reinterpretează.

Alte exemple de evenimente omise din mărturiile lui Philby includ furnizarea de informații părții sovietice cu privire la numele persoanelor care s-au opus ideologiei comuniste sau planurilor acestora de a „prelua țările în cauză, indiferent de dorințele locuitorilor” (Cecil, p. 766). Philby omite să menționeze că „a împărtășit sovieticilor numele unor catolici de frunte din Germania care ar putea juca un rol în guvern după război. Kremlinul i-a ucis pe mulți sau i-a închis” (Coffey, pp. 42-43). De asemenea, rolul lui Philby în zdrobirea insurgenței din Albania nu este menționat, pentru că, potrivit afirmațiilor acestuia, „operațiunea a fost abandonată, fără să fi fost afectat regimul de la Tirana” (Philby, p. 156), deoarece guvernele britanice și americane „s-au dovedit a fi o dezamăgire” (Ibid.). Contrar acestor explicații, operațiunea albaneză (între anii 1949 și 1951) a eșuat într-un mod atât de categoric, deoarece Philby „a oferit planurile Statelor Unite și ale Marii Britanii de a infiltra insurgenți în mișcarea insurgentă din Albania și, astfel, aceste grupuri au fost arestate” (Coffey, pp. 42-43). Prin urmare, faptele care ar fi arătat oprirea comunismului în anumite țări, ca urmare a intervenției URSS și nu ca voință a poporului, au fost eliminate din mărturiile sale, iar SUA și Marea Britanie au fost blamate pentru ambițiile lor „imperialiste”.

CONCLUZII

Cartea lui Philby combină fapte adevărate și distorsionate și servește mai mult ca un instrument de propagandă pentru cei care ar putea dori să adere la ideologia comunistă sau să-și trădeze națiunile din care provin. Cartea sa începe cu o mărturisire prin care Philby argumentează calea pe care a ales-o și oferă informații valoroase despre motivul pentru care a devenit o sursă de informații pentru serviciile de informații sovietice. Însă, când discută circumstanțele activității sale în SIS, relația sa cu MI5 sau cooperarea cu comunitatea de informații din SUA, memoriile lui Philby amestecă adevărul cu afirmațiile false.

Philby și-a scris memoriile în acest mod, foarte probabil în urma unui proces de editare realizat de NKVD, combinat cu o tendință de subiectivism și aversiune față de anumiți indivizi, în ambele situații promovându-se informații false. Mărturiile sale devin tot mai false atunci când descriu circumstanțe discutabile moral, ce pot prejudicia modul în care este perceput de public sau care ar putea compromite percepția ideologiei comuniste. Cu aceste ocazii, mărturiile sale omit detalii, modifică părți din informațiile prezentate sau în mod direct falsifică faptele. În aceste cazuri, stabilirea adevărului devine o chestiune de predicție, ca urmare a lipsei unui „standard conform căruia narațiunea lui Philby ar putea fi judecată”

și cu un grad de certitudine bazat pe relatările altor actori prezenți în acel timp (Cecil, p. 767). Motive precum „tăcerea impusă comunității de informații” (Ibid.) sau faptul că „guverne succesive au refuzat să furnizeze informații oficiale” (Ibid.) reușesc doar să amplifice versiunea lui Philby asupra evenimentelor, iar 52 de ani mai târziu, fapte și întrebări rămân încă dezbătute și fără răspuns. În ciuda tuturor acestor dezavantaje, mărturiile lui Philby, folosite cu prudență, cresc totuși cantitatea de informații disponibile asupra ceea ce s-a întâmplat și generează dezbateri, aspecte care au îmbogățit cunoștințele comunității academice despre activitatea de informații din timpul și după cel de-al Doilea Război Mondial.

BIBLIOGRAFIE:

1. Alexander, S.M. (1998). *Introduction: Knowing Your Friends, Assessing Your Allies – Perspectives on Intra-Alliance Intelligence*. *Intelligence and National Security* 13(1).
2. Andrew, C. (1985). *Secret Service: The Making of the British Intelligence Community*. London: Guild Publishing.
3. Idem (2018). *Russia active measures under Putin – a long term perspective*. *Study Group on Intelligence-King's College and Cambridge Intelligence Seminar*. London.
4. Bacon, E. (2017). *The scholarly exegesis as a memoir*. *New Writing*, 14(3).
5. Cecil, R. (1994). *Philby's Spurious War*. *Intelligence and National Security*, 9(4).
6. Coffey, T.G. (rev.) (2015). *Intelligence in Public Literature*. *Studies in Intelligence* 59(1).
7. Compton, M. (1932). *Greek Memories*. London: Cassell.
8. Idem, (1933). *Water on the Brain*. London: Chatto&Windus.
9. Davies, H.J.P. (2001). *Spies As Informants: Triangulation and The Interpretation of Elite Interview Data in the Study of the Intelligence and Security Services*. *Politics*, 21(1).
10. Defty, A. (1995). *The future of the British intelligence memoir* (Review Article), *Intelligence and National Security*, 10(1).
11. Denniston, R. (1992). *Three Kinds of Hero: Publishing the Memoirs of Secret Intelligence People*, *Intelligence and National Security* 7(2).
12. Di Summa-Knoop, L. (2017). *Critical autobiography: a new genre?*, *Journal of Aesthetics & Culture*.
13. Glynn, S., Booth, A. (1979). *The Public Records Office and Recent British Economic Historiography*, *the Economic History Review* 32(3).
14. Haire, E.J. (2014). *A Debased Currency? Using Memoir Material in the Study of Anglo-French Intelligence Liaison*, *Intelligence and National Security*, 29(5).
15. Harrison, E.D.R. (1995). *More thoughts on Kim Philby's My Silent War*, *Intelligence and National Security*, 10(3).
16. Herman, M. (2003). *Intelligence power in peace and war*. Cambridge: Cambridge University Press.
17. Howarth, P. (1986). *Intelligence Chief Extraordinary: The Life of the Ninth Duke of Portland*. London: The Bodley Head.
18. Hughes, R.G., Jackson, P., Scott, L. (eds.) (2008). *Exploring Intelligence Archives: Enquiries into the Secret State*. London/New York: Routledge.

19. Hynes, S. (1999). *Personal Narratives and Commemoration*, în Jay Winter, Emmanuel Sivan (eds.), *War and Remembrance in the Twentieth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Kerr, S. (1996). *KGB sources on the Cambridge network of Soviet agents: True or false?*, *Intelligence and National Security*, 11(3).
21. Knightley, P. (1988). *Philby: KGB Masterspy*. London: Andre Deutsch Ltd.
22. Lownie, A. (2015). *The most promiscuous man who ever lived*, *Daily Mail*, <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3216458/The-promiscuous-man-lived-New-biography-Guy-Burgess-reveals-Cambridge-spy-sleep-17-75-real-passion-treachery.html>, accesat la 6 septembrie 2020.
23. Macintyre, B. (2014). *A Spy among Friends*. New York: Crown Publishers.
24. Modin, Y., Deniau, J.-Ch., Ziarek, A. (1994). *My five Cambridge friends*. London: Headline.
25. Muszynski, M. (2005). *Spy Handler: Memoir of a KGB Officer*, *Journal of Military Ethics*, 4(3).
26. Philby, K. (1981). *Briefing of East German intelligence service (STASI)*. BStU via Associated Press.
27. Idem (2018). *My silent war. The autobiography of a Spy*. London: Arrow Books.
28. Popkin, D.J. (2017). *History, Historians, and Autobiography Revisited, a/b: Auto/Biography Studies*, 32(3).
29. Reynolds, D. (2005). *The Ultra Secret and Churchill's War Memoirs*. *Intelligence and National Security*, 20(2).
30. Richman, S. (2006). *When the Analyst Writes a Memoir*, *Contemporary Psychoanalysis*, 42(3).
31. Tosh, J., Lang, S. (2006). *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History*, 4th ed. Harlow: Pearson Longman.
32. Trevor-Roper, H. (1968). *The Philby Affair: Espionage, Treason, and Secret Services*. London: William Kimber.
33. Watt, D.C. (1988). *Intelligence Studies: The Emergence of the British School*. *Intelligence and National Security* 3(2).
34. West, N. (2004). *Fiction, Faction and Intelligence*. *Intelligence & National Security*, 19(2).
35. FCO 158/175, Guy Burgess, Donald Maclean: acuzațiile că Kim Philby (Peach) a fost „al treilea om”, 1 ianuarie 1955-31 decembrie 1955.
36. KV 2/1603, Comuniști și presupuși comuniști, inclusiv simpatizanți și comuniști ruși: Alexander Ethan Tudor-Hart, alias Harold White: British, 1 ianuarie 1929-31 decembrie 1943.
37. KV 2/4091, The Security Service: Personal (PF series) files. Edith Tudor-Hart, alias Suschitsky, White, Betty Grey, nume de cod: Edith: austriac, naționalizat britanic, 24 octombrie 1951-17 martie 1952.
38. Televiziunea sovietică/KGB, Comrade Philby. Interviu cu foști ofițeri KGB, 14 mai 1990, British Film Institute National Archive.
39. https://ro.qaz.wiki/wiki/Signals_intelligence, accesat la 12 septembrie 2020.

PERSPECTIVE PRIVIND ADAPTAREA STRUCTURILOR MILITARE LA CERINȚELE MEDIILOR OPERAȚIONALE CURENTE ȘI VIITORE

Locotenent-colonel conf.univ.dr. Paul TUDORACHE

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Colonel conf.univ.dr. Lucian ISPAS

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Abordarea mediilor operaționale actuale și viitoare necesită structuri militare și, mai ales, tactice, precum și capacitatea de a desfășura operațiuni, indiferent de temele campaniei (angajament militar de pace, operațiuni de susținere a păcii, operațiuni de securitate și operațiuni de luptă), care implică utilizarea simultană sau succesivă a activităților tactice și a funcțiilor de bază pentru generarea efectelor dorite și, implicit, pentru atingerea scopului final. În această privință, este necesară o adaptare operațională a structurilor militare tactice, generând, în același timp, implicații la nivelul structurii forței, nu numai prin reconfigurarea comandamentului organic (HQ), ci și prin reorganizarea forțelor de luptă (CBT), a celor de sprijin pentru luptă (CS) și a celor ale serviciilor de sprijin de luptă (CSS). Prin urmare, subliniind aspectele specifice ale adaptării puterii de luptă, prin analizarea funcțiilor de luptă stabilite (WFF), finalitatea articolului va căuta să identifice principalele ajustări ale procesului de luare a deciziilor militare (MDMP), ca metodologie fundamentală de planificare utilizată de structuri militare tactice, cu personal organic.

Cuvinte-cheie: spațiu cibernetic, mediu operațional, planificare, acțiuni de luptă, spectru electromagnetic.

INTRODUCERE. DE CE O ADAPTARE OPERAȚIONALĂ A STRUCTURILOR MILITARE?

În zilele noastre, abordarea mediilor operaționale solicită comandanților, statelor majore (*Head Quarters – HQ*) și forțelor din subordine capacitatea de adaptare continuă, chiar și în cadrul aceleiași operații, presupunând schimbări operaționale succesive în toate fazele procesului operației (planificare, pregătire, execuție, evaluare). Această cerință se fundamentează pe lecțiile învățate din operațiile militare recent încheiate sau aflate în desfășurare, cum este și cazul operației *Inherent Resolve (Operation Inherent Resolve – OIR)*, al căror numitor comun a constat în faptul că planul inițial a supraviețuit doar în primele ore ale execuției, întrucât ceea ce se anticipase în planificare nu a corespuns cu realitatea din teren, deoarece condițiile mediilor operaționale s-au modificat în raport cu dinamica acțiunilor de luptă.

Date fiind aceste condiții, apare următoarea întrebare: „Care sunt caracteristicile mediilor operaționale curente și, mai cu seamă, ale celor viitoare de care planificatorii ar trebui să țină cont în desfășurarea procesului operației?”. Răspunsul la această întrebare este unul destul de dificil, necesitând o analiză și o interpretare amănunțite a surselor de specialitate.

Pentru a releva caracteristicile de referință ale mediilor operaționale, mai întâi ar trebui să-l înțelegem dintr-o perspectivă holistică. În acest sens, mediul operațional este definit de specialiștii în domeniul intelligence ca „un amestec de condiții, circumstanțe și influențe care afectează angajarea capacităților și luarea deciziilor de către comandant” (JP 3-0, 2017, p. IV-1). De asemenea, acesta cuprinde următorii factori (JP 3-0, 2017, p. IV-1):

- zonele fizice – definite de domeniile aerian, terestru, maritim, spațial;
- mediul informațional – include spațiul cibernetic;
- spectrul electromagnetic (*Electromagnetic Spectrum – EMS*);
- alți factori.

Analizând *figura nr. 1*, se poate observa că, în cadrul acestor factori, se pot defini relaționările dintre forțele proprii, adverse, neutre sau alte audiențe de interes.

Raportând toți acești factori (*figura nr. 1*) la contextele operaționale recente, cum au fost cele din Ucraina, Afganistan, Siria, Irak etc., putem stabili că aceștia au generat dificultăți reale în determinarea parametrilor specifici, deoarece mediile

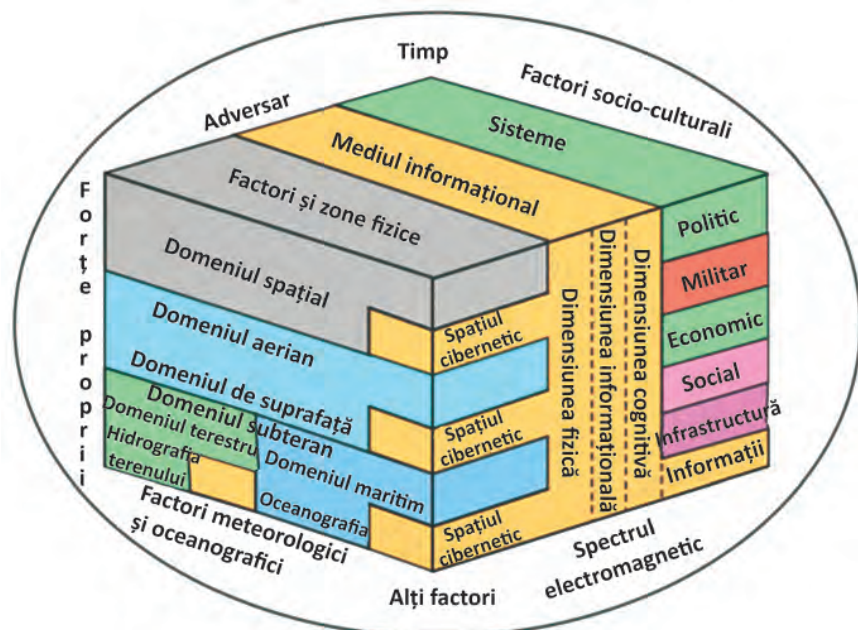


Figura nr. 1: Fizionomia mediului operațional (JP 2-01.3, p. 1-3)

operaționale au fost catalogate drept volatile, incerte, complexe și ambigue (*Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity – VUCA*). În consecință, mediile operaționale curente (*Current Operational Environment – COA*) și, mai ales, cele viitoare (*Future Operational Environment – FOE*) vor fi caracterizate de:

- volatilitate – coagulată prin prezența instabilității în mediul operațional/zona de operații (*Area of Operations – AO*) din perspectiva schimbului de informații și a specificului situației;
- incertitudine – reiese din dificultatea înțelegerii situațiilor și predictibilității efectelor generate ca urmare a schimbărilor contextelor operaționale;
- complexitate – constă în multitudinea actorilor prezenți în mediul operațional, pe de o parte, iar pe de altă parte, în manifestarea confuziei problemelor, din cauza dificultății definirii relațiilor dintre cauze și efecte;
- ambiguitate – dată de absența clarității în vizualizarea și înțelegerea contextelor situaționale (principiul acțiune – reacție – contraacțiune), ca urmare a definirii eronate a imaginii operaționale comune (*Common Operational Picture – COP*) (Karaoguz, 2016, p. 8).

Cu siguranță, vizualizarea și înțelegerea caracteristicilor COE/FOE sunt corelate cu orizontul de timp, iar pe acest principiu se poate concluziona: *cu cât orizontul de timp al vizualizării mediilor operaționale este mai mare, cu atât caracteristicile de tip VUCA vor fi mai pronunțate.*

ADAPTAREA OPERAȚIONALĂ – IMPERATIV AL ABORDĂRII COE/FOE

În demersul identificării posibilităților privind adaptarea operațională a structurilor militare la specificul COE/FOE, vom începe de la analiza puterii de luptă, întrucât au existat contexte operaționale unde forțele proprii s-au confruntat cu dificultăți în aplicarea acesteia la momentul și în locul decisiv.

Una dintre cele mai potrivite definiții date puterii de luptă constă în „*aplicarea capacității de luptă prin intermediul funcțiilor de luptă*” (AJP 3.2, 2016, pp. 2-27), folosind „*leadershipul și informarea*” (Wade, 2015, pp. 1-22). Ca o paranteză, informarea este utilizată în sensul de schimb de informații între structurile proprii, dar și între acestea și alte structuri de cooperare. Configurația puterii de luptă, folosită ca punct de plecare în demersul adaptării acesteia, este reliefată în *tabelul nr. 1*.

Tabelul nr. 1: Elementele puterii de luptă

	+ leadership (multiplică și unifică elementele puterii de luptă)			
Puterea de luptă	WFF	<i>intelligence</i> - permite înțelegerea inamicului și a tuturor elementelor mediului operațional (ADP 3-0, 2019, p. 5-4)	<i>activități informaționale</i> - afectează informațiile și sistemele informaționale, influențând comportamentul audiențelor de interes (AJP 3.2, 2016, p. 2-16)	<i>deplasarea și manevra</i> - asigură mobilitatea și întrebunțarea forțelor în scopul obținerii pozițiilor avantajoase față de inamic (ADP 3-0, p. 5-3)
			<i>comanda și controlul</i> - permit comandantului sincronizarea și convergerea elementelor puterii de luptă (ADP 3-0, p. 5-3)	
		<i>sprrijinul prin foc</i> - asigură întrebunțarea focului direct/indirect, a apărării antiaeriane și a focului înrunit pentru combaterea țintelor (Wade, p. 1-23)		<i>protecția</i> - contribuie la conservarea puterii de luptă necesară îndeplinirii misiunilor (ADP 3-0, p. 5-6)

			<i>srijinul logistic</i> furnizează servicii din toate clasele, în scopul menținerii și extinderii capacității operaționale (ADP 3-0, p. 5-5)	
	+ informare (în sensul de comunicare între structuri)			

Pe de altă parte, adaptarea puterii de luptă ar trebui corelată cu standardele dezvoltării capabilităților militare pentru operarea în contextul COE/FOE, astfel:

- flexibilitatea operațională și agilitatea mentală a liderilor;
- modularitatea și versatilitatea forțelor;
- dislocarea strategică/operativă și mobilitatea tactică a forțelor;
- mentalitatea expediționară a personalului structurilor de dislocare;
- integrarea inteligenței artificiale (*Artificial Intelligence – AI*) la nivelul HQ și forțelor CBT, CS, CSS.

Prin urmare, având în vedere caracteristicile de tip VUCA ale COE/FOE și standardele dezvoltării capabilităților militare anterior prezentate, vom adapta puterea de luptă, realizând ajustări la nivelul fiecărei funcții de luptă stabilite (WFF), după cum urmează:

- comanda și controlul (*Command and Control – C₂*) – ar trebui aplicată în sensul comenzii prin misiuni (*mission command*), în scopul încurajării inițiativei disciplinate și libertății de acțiune a liderilor subordonați; în acest fel, comandantul și HQ-ul vor putea desfășura sarcini specifice în raport cu cerințele operării în cadrul COE/FOE (*tabelul nr. 2*).

Tabelul nr. 2: Sarcinile comenzii prin misiuni (ADRP 6-0., pp. 1-4 –1)

Sarcini primare	
Sarcini ale comandantului	Sarcini HQ
- dirijează procesul operațiilor prin înțelegerea, vizualizarea, descrierea, direcționarea, îndrumarea și evaluarea operațiilor; - dezvoltă echipe atât în cadrul structurii proprii, cât și cu parteneri din cadrul domeniilor întrunit, interagenții, interguvernamental, multinațional (<i>Joint, Interagency, Intergovernmental, Multinational – JIIM</i>); - informează și influențează audiențele atât din cadrul structurii proprii, cât și din afara acestora.	- conduce procesul operațiilor prin planificare, coordonare, execuție și evaluare; - conduce managementul cunoștințelor și informațiilor; - conduce activități de informare și influențare; - conduce activități cibernetice electromagnetice.

Sarcini adiționale (dirijate de comandant și conduse de HQ)	
- dirijează/conduce operații de inducere în eroare; - dirijează/conduce operații ce vizează angajarea populației; instalează, operează și menține în funcțiune rețeaua de conducere/informațională; - dirijează/conduce controlul spațiului aerian; - dirijează/conduce protecția informațiilor.	

- intelligence și activități informaționale – contopite într-o singură WFF, va genera un caracter accentuat activ prin utilizarea produselor informaționale obținute în vederea influențării comportamentului audiențelor prezente în COE/FOE;
- sprijinul prin foc – ar trebui întrebuițat pentru generarea efectelor de ordinul al doilea, constând în modelarea comportamentului audiențelor de interes în direcția dorită;
- protecția – cu toate că aceasta este importantă pentru toate componentele capacității operaționale, efortul principal al acestora ar trebui să vizeze protejarea moralului luptătorilor, reprezentând „*un produs al sinergiei tuturor componentelor puterii de luptă*” (AC 71940, 2017, pp. 3-8);
- sprijinul logistic – ar trebui amplificat substanțial, presupunând realizarea acestuia din perspectivă JIIM;
- deplasarea și manevra – întrebuițate pe principiul abordării manevriere (*manoeuvrist approach*), acestea vor permite amplificarea semnificativă a puterii de luptă prin dezvoltarea activităților cu caracter constructiv (implică angajarea componentei morale a suporterilor și părților neutre), premergător acțiunilor disruptive direcționate împotriva adversarului (presupune angajarea componentelor morală, conceptuală și fizică); principiul abordării manevriere este reprezentat în *figura nr. 2*.

Pe aceste principii de ajustare și adăugând angajarea (*engagement*) ca WFF nouă, configurația inițială a puterii de luptă (*tabelul nr. 1*) se transformă în cea din *tabelul nr. 3*.

Tabelul nr. 3: Puterea de luptă adaptată la cerințele COE/FOE (Tudorache, 2020, p. 85) (o variantă)

	+ leadership (multiplică și unifică elementele puterii de luptă)			
Puterea de luptă WFF		<i>intelligence</i> - include activitățile informaționale	<i>angajarea</i> - permite relaționarea forței cu partenerii acțiunii unificate (TRADOC Pam 525-8-5, 2014, p. 5)	<i>deplasarea și manevra</i> - aplicate pe principiul abordării manevriere

			C ₂ -aplicată în sensul comenzii prin misiuni	
		sprijinul prin foc - direcționat spre modelarea comportamentului audiențelor		Protecția - efort principal pe protejarea moralului luptătorilor
			sprijinul logistic - realizat din perspectivă JIIM	
	+ informare (în sensul de comunicare între structuri)			

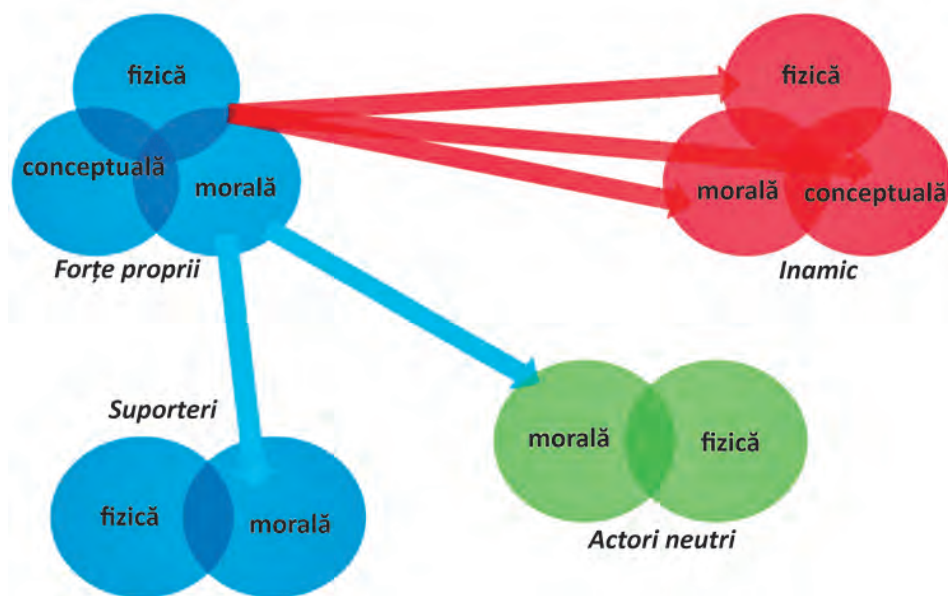


Figura nr. 2: Augmentarea capacității/puterii de luptă – abordarea manevrieră (Duchaine, Haaster, 2014, p. 7)

Dezvoltând și mai mult problematica adaptării operaționale a structurilor militare, ajustarea puterii de luptă (tabelul nr. 3) generează implicații la nivelul metodelor de planificare, în special la nivel tactic, presupunând ajustări ale procesului militar de luare a deciziei (Military Decision Making Process – MDMP).

IMPLICAȚII ORGANIZAȚIONALE

Adaptarea operațională a structurilor militare la cerințele operării în cadrul COE/FOE generează automat și o adaptare a structurii organizaționale în măsură să direcționeze puterea de luptă ajustată. Această adaptare a structurii organizaționale ar trebui să se realizeze atât la nivelul HQ-ului, cât și pentru forțele CBT, CS și CSS organice. O variantă de structură modulară tactică în măsură să susțină puterea de luptă adaptată este prezentată în figura nr. 3. Această structură a batalionului de infanterie este proiectată pentru operații de stabilitate și sprijin (Stability and Support Operations – SASO), dat fiind faptul că estimările specialiștilor militari susțin că, cel mai probabil, astfel de structuri vor fi întrebuințate pentru desfășurarea SASO în cadrul FOE.

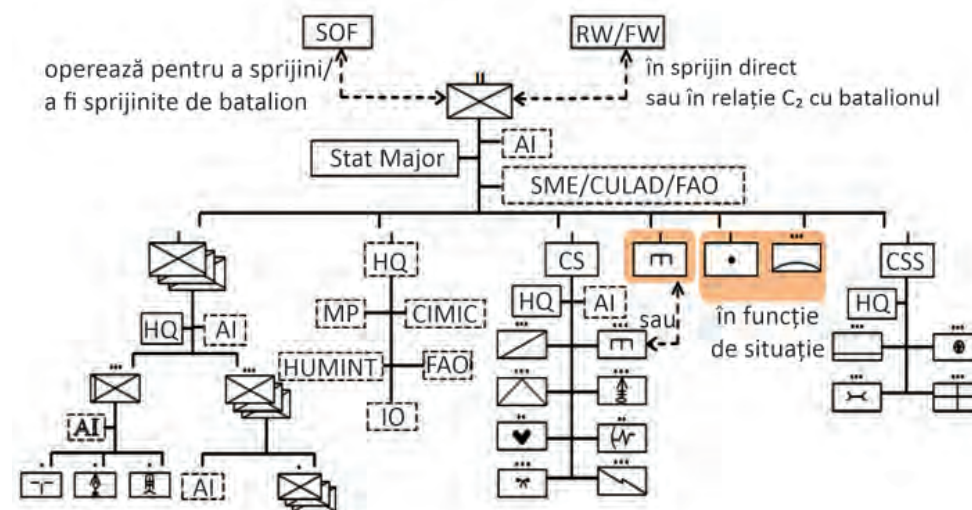


Figura nr. 3: Structură modulară tactică pentru SASO (Ibid., p. 104)

Analizând structura organizațională de mai sus, la nivelul HQ-ului principalele ajustări constau în:

- dezvoltarea capacității culturale prin integrarea experților culturali (Subject Matter Expert – SME), consilierilor culturali (Cultural Advisers – CULAD) sau ofițerilor proveniți din zone străine (Foreign Area Officers – FAO) în cadrul modulelor consacrate (S₂, S₃ etc.) sau în cadrul altuia, de sine stătător; aceste elemente noi vor facilita operaționalizarea aspectelor culturale specifice celorlalte audiențe de interes în procesul operației;
- integrarea AI – cel puțin în cadrul modulelor S₃ și S₂ pentru optimizarea ciclului informațional, obținerea oportună a COP-ului, precum și suportul

înțelegerii acesteia, optimizarea activității centrului tactic de operații (*Tactical Operations Center – TOC*), suportul luării deciziilor de ajustare pe timpul execuției etc.

Pe de altă parte, la nivelul forțelor, câteva ajustări ale organizării acestora sunt date de:

- CBT – comanda companiei ar trebui sprijinită de capabilități AI, în sensul consilierii acesteia; plutoanele de infanterie și plutonul de sprijin prin foc, prin integrarea AI în cadrul acestora, sub forma armelor autonome letale (*Lethal Autonomous Weapons – LAWs*) vor dispune de capabilități îmbunătățite privind eficiența și eficacitatea executării focului;
- CS – pe principiul forțelor CBT, ar putea fi augmentate cu capabilități AI în vederea amplificării puterii de foc în măsură să asigure forțelor CBT un sprijin prin foc robust;
- HQ – această companie va sprijini statul major al batalionului în exercitarea angajării ca WFF (*tabelul nr. 3*), având obligatoriu în organică elemente de poliție militară (*Military Police – MP*), specializate în cooperarea civili-militari (*Civil Military Cooperation – CIMIC*), dedicate obținerii informațiilor din surse umane (*Human Intelligence – HUMINT*), FAO, alte elemente specializate în desfășurarea operațiilor informaționale (*Information Operations – IO*).

Prin urmare, puterea de luptă adaptată poate fi direcționată în cadrul COE/FOE la locul și momentul decisiv, ajustând organizarea HQ-ului, pe de o parte, iar pe de altă parte, reconfigurând structurile organizaționale ale forțelor din subordine, indiferent de tipologia acestora.

CONCLUZII

Adaptarea operațională a forțelor ar trebui să aibă un caracter continuu, deoarece atât COE, cât și FOE se află într-o dinamică accentuată, modificându-și permanent fizionomia. Ceea ce este sigur constă în faptul că adaptarea operațională urmărește ca stare finală să fie dezvoltarea acelor capabilități care să permită forțelor operarea în medii de tip VUCA, indiferent de amplitudinea acestora.

De asemenea, adaptarea operațională ar trebui să se realizeze ținând cont de standardele dezvoltării capabilităților militare cu implicații la nivelul liderilor, prin dezvoltarea agilității mentale și construirea mentalității expediționare. Cum este de așteptat, impactul cel mai mare al dezvoltării acestor standarde se produce la nivelul forțelor, presupunând dezvoltarea flexibilității operaționale, promovarea caracterului modular și a versatilității, îmbunătățirea mobilității tactice, respectiv integrarea AI.

Principala provocare care se conturează constă în dificultatea dezvoltării pe termen scurt și în volum complet a acestor capabilități, iar în acest sens, ar trebui

să prioritizăm sau, altfel spus, ar trebui să găsim răspuns la următoarea întrebare: *Cu ce fel de standard/standarde ar trebui să începem pentru a obține adaptarea operațională?*

Dat fiind faptul că principalul efect al adaptării este schimbarea, ar trebui să începem cu flexibilitatea operațională, dar nu dintr-o perspectivă integratoare, care ar presupune realizarea celorlalte standarde, ci axându-ne strict pe formarea și dezvoltarea unei capacități ridicate de reacție imediată a forțelor.

În final, în sensul adaptării structurilor militare la cerințele operării în cadrul COE/FOE, obținerea capacității ridicate de reacție imediată a forței de dislocare poate prinde contur prin reconfigurarea puterii de luptă existente, regândirea metodologiilor de planificare consacrate și, nu în ultimul rând, prin reorganizarea forțelor CBT, CS, CSS.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ducheine, P., Haaster, J. (2014). *Fighting Power, Targeting and Cyber Operations*. Amsterdam: Center for International Law.
2. Karaoguz, A.A. (2016). *Preparing to be Unprepared: Ground Force Commander Decision Making in a Volatile, Uncertain, Complex, and Ambiguous World*. Monterey: Naval Postgraduate School.
3. Tudorache, P. (2020). *Adaptarea structurilor militare din Forțele Terestre la cerințele acțiunii în medii VUCA și JIIM*. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”.
4. Wade, M.N. (2015). *BSS5 Smart Book: The Battle Staff—Leading, Planning&Conducting Military Operations*. Florida: The Lightning Press.
5. AC 71940. (2017). *Land Operations*. Warminster: Land Warfare Development Centre.
6. ADP 3-0. (2019). *Operations*. Washington, D.C.: Headquarters, Department of the Army.
7. ADRP 6-0. (2012). *Mission Command*. Washington, D.C.: Headquarters, Department of the Army.
8. AJP-3.2. (2016). *Allied Joint Doctrine for Land Operations*. Edition A. Version 1. NATO Standardization Office (NSO).
9. JP 3-0. (2017). *Joint Operations*. Joint Chiefs of Staff.
10. JP 2-01.3. (2014). *Joint Intelligence Preparation of the Operational Environment*. Joint Chiefs of Staff.
11. TRADOC Pam 525-8-5. (2014). *U.S. Army Functional Concept for Engagement*. Virginia: Training and Doctrine Command.

ABORDĂRI RELAȚIONALE ALE REZILIENȚEI LOGISTICII OPERAȚIONALE

Colonel prof.univ.dr. Gheorghe MINCULETE
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Cerințele războiului modern, impuse de inovațiile tehnologice și digitalizare, au făcut ca forțele operaționale să se pregătească și să acționeze într-un mediu de confruntare extrem de complex, ceea ce implică reziliență și flexibilitate.

Structurile de conducere și de execuție a sprijinului logistic, integrate sistemic în dispozitivele operaționale ale forțelor întrunite, se pregătesc și acționează, la rândul lor, în condițiile unor riscuri crescute, ceea ce le determină să devină tot mai reziliente.

Cunoscând faptul că, pe timpul celor două conflicte din Golf, pierderile logistice ale structurilor de profil le-au depășit cu mult pe cele ale forțelor luptătoare și de sprijin, consider că se impune, cu atât mai mult, studiul, proiectarea și implementarea cerințelor de creștere a rezilienței forțelor logistice operaționale, pentru îndeplinirea misiunilor viitoare.

În cuprinsul acestei comunicări științifice, abordez, sub aspect relațional, problematica rezilienței sistemelor (subsistemelor) logistice integrate forțelor operaționale ce acționează la nivelurile tactic și întrunit.

Cuvinte-cheie: operații întrunite, forțe operaționale, sprijin logistic, reziliență, logistică operațională.

INTRODUCERE – ABORDĂRI GENERALE

Provocările militare continue ale mediului de securitate actual au la bază importante inovații tehnologice și determinări acționale multiple la nivelurile strategic, întrunit și tactic. În aceste condiții, forțele operaționale moderne trebuie să dispună de capabilități, timp și manevră, care pot fi asigurate și susținute de structuri de sprijin logistic dinamice, modulare, flexibile și eficiente.

Caracterul tot mai asimetric al conflictelor armate actuale determină, din ce din ce mai mult, proiectarea, pregătirea și desfășurarea operațiilor militare de tip *joint*. În aceste condiții, sprijinul logistic al forțelor acționale trebuie să permită operații simultane, succesive și/sau independente.

Operațiile specifice războiului viitorului se bazează pe sisteme (subsisteme) logistice viabile, dinamice și multiplicatoare de forță, aflate la dispoziția comandanților operaționali, care să permită avantaje evidente (privind potențialul de luptă) în confruntările posibile cu forțele oricărui adversar. În acest scop, logistica operațională proprie trebuie să susțină cu materiale (din toate clasele) platforme de luptă, sisteme de arme de înaltă precizie (de toate tipurile), blindate, autovehicule, aeronave, nave de război ș.a. în vederea dislocărilor rapide de forțe și mijloace (resurse) necesare angajării lor în operații multinaționale, de tip *joint*, conduse la nivel național, sub auspiciile NATO ori nemijlocit, de către comandamentele Alianței. (Sheikh, Mark & Dagher, 2016, p. 3).

Pregătirea și angajarea tuturor forțelor și mijloacelor amintite necesită elaborarea, testarea și punerea în aplicare a planurilor strategice, întrunite și tactice specifice, precum și evaluarea rezultatelor (pe baza unor indicatori de performanță), în vederea operării schimbărilor ce vor conduce la îmbunătățiri continue, în viitor.

PARTICULARITĂȚI ALE REZILIENȚEI LOGISTICII OPERAȚIONALE

Conceptul de *reziliență* este utilizat sub diverse forme de către organismele militare ale SUA și ale NATO, în scopul elaborării scenariilor viabile, al constituirii și pregătirii forțelor operaționale încă din timp de pace. Pentru aceasta, se realizează o îmbinare a strategiei și tacticii cu logistica prin angajarea tuturor tipurilor de resurse, potrivit cerințelor operațiilor militare, luându-se în considerare toți parametrii de reziliență în situații critice.

Specialiștii militari apreciază că, din punct de vedere operațional, conceptul de reziliență reprezintă: „capacitatea unei forțe de a rezista atacului, de a se adapta și de a genera suficientă putere de luptă pentru a atinge obiectivele campaniei ..., în ciuda perturbațiilor, indiferent dacă sunt naturale sau produse de om...”. (figura nr. 1). (Steenek, Breitbach, 2019, p. 5).

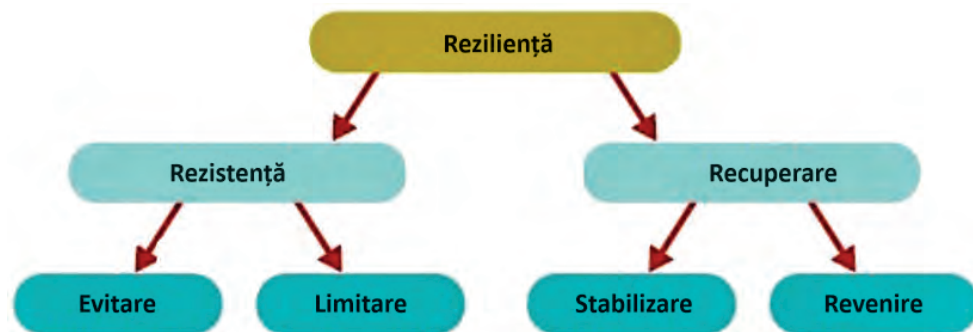


Figura nr. 1: Componentele rezilienței unui sistem operațional militar (Ibid.)

Din punctul meu de vedere, un sistem operațional militar, ce integrează și un subsistem de sprijin logistic, este rezilient atunci când rezistă la orice perturbații ce i-ar modifica performanțele functionale normale. În figura nr. 2 se remarcă funcționarea unui sistem (subsistem), care poate fi și logistic operațional, în condiții de reziliență.

Aceasta este determinată de factorul distructiv (perturbator), urmand ca, într-o perioadă dată, să se realizeze refacerea părții afectate a sistemului (subsistemului) cu posibilitățile (capacitățile) proprii de recuperare (și cu sprijinul eșalonului superior – în cazul logisticii operaționale).

Potrivit evaluării experților militari americani, reziliența este analizată și măsurată și în sfera logisticii militare, pe baza mai multor indicatori de performanță. În urma analizei efectuate, am considerat că, în spațiul logisticii operaționale (din structura unei forțe combatante), pot fi utilizați trei indicatori de performanță, care pot exprima starea rezilienței unui sistem (subsistem) logistic, la un moment dat (Steven et al., pp. 7-10).

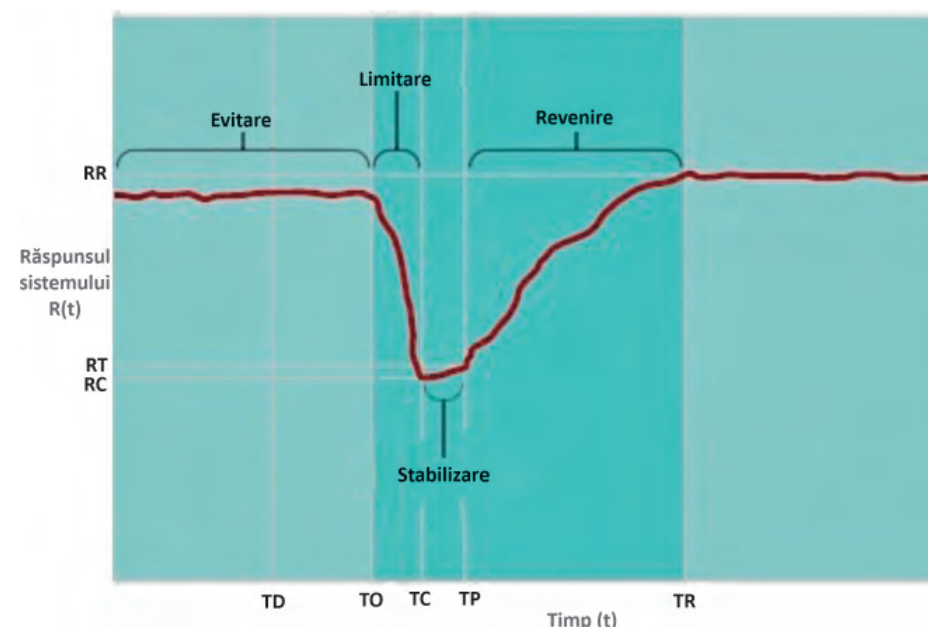


Figura nr. 2: Model posibil de reziliență în logistica militară operațională (Steenek et al., ibid.; Steven et al., 2015, p. 247)

Un prim indicator ar fi, de pildă, rata adecvată de misiune (R_{am}), care, potrivit aprecierii mele, reprezintă raportul (procentual) dintre capacitățile totale solicitate de misiune (cerințele totale de susținere a forței operaționale pe domenii de sprijin logistic) determinate individual (C_{sfds}) și capacitățile totale disponibile pentru misiune (pe aceleași domenii de sprijin logistic stabilite și analizate individual – C_{dmads}), ponderat cu 100:

$$R_{am} = \frac{C_{sfds}}{C_{dmads}} \times 100$$

Având în vedere efectul factorului perturbator, în procesul evaluării rezilienței logisticii operaționale, din punctul meu de vedere, se poate utiliza un alt indicator, respectiv rata de performanță a sistemului (subsistemului) logistic după întreruperea funcționării lui (R_{psdi}).

Acest indicator este rezultat al raportului dintre nivelul rămas de performanță (utilitate) al sistemului (subsistemului) logistic al forței (N_{rps}) și nivelul inițial de performanță (utilitate) al aceluiași sistem (N_{ips}), ponderat cu 100.

Practic, R_{psdi} reprezintă raportul (procentual) dintre nivelul performanței totale rămase (capacitățile totale rămase disponibile pentru misiune pe domenii de sprijin

logistic stabilite și analizate individual, adică $Nrpd$) și nivelul inițial de performanță al sistemului logistic (totalitatea cerințelor inițiale de susținere a forței operaționale pe domenii ale sprijinului logistic stabilite – determinate individual –, adică $Nipd$).

$$Rpsdi = \frac{Nrpd}{Nipd} \times 100$$

Un al treilea indicator, considerat ca foarte important în evaluarea rezilienței, îl reprezintă rata de recuperare a performanței sistemului (subsistemului) logistic respectiv – $Rrps$. Un mod de determinare a indicatorului menționat îl reprezintă, în opinia mea, rezultatul raportului dintre nivelul (total) de funcționare a sistemului (subsistemului) logistic menționat – după recuperarea părții avariate sau distruse – $Nfsr$ și nivelul funcționării inițiale (totale) a aceluiași sistem – $Nfis$ (ca utilitate totală în sprijinul forței operaționale), ponderat cu 100.

Așadar, $Rrps$ reprezintă rezultatul procentual al raportului dintre nivelul de funcționare a sistemului logistic după refacere [capabilitățile totale existente după recuperarea celor neutralizate (de către adversar) la domeniile de sprijin logistic aferente, stabilite și analizate individual, adică $Nfrd$] și nivelul (total) de funcționare inițială a sistemului logistic (cuprinde totalitatea cerințelor de susținere a forței operaționale prin domeniile de sprijin logistic considerate – cu determinări individuale, adică $Nfid$), ponderat cu 100.

$$Rrps = \frac{Nfrd}{Nfid} \times 100$$

Având în vedere complexitatea datelor și informațiilor ce trebuie utilizate într-o perioadă scurtă de timp, cei trei indicatori de performanță specificați sunt utili în măsura în care și digitalizarea logisticii operaționale din organizația militară, unde se realizează evaluarea rezilienței, este cea adecvată.

FACTORI PRINCIPALI DE CREȘTERE A REZILIENȚEI UNUI SISTEM (SUBSISTEM) LOGISTIC DIN STRUCTURA FORȚEI OPERAȚIONALE

În vederea întăririi rezilienței aferente unui sistem (subsistem) logistic din structura unei forțe operaționale de nivel tactic sau operativ, apreciez că trebuie să avem în vedere câțiva factori importanți, ce vor fi prezentați în continuare.

• **Informațiile curente, reale și precise sunt necesare în procesele de planificare/programare a operațiilor logistice.** Ca urmare a unor informații inexacte primite de la structurile operaționale subordonate, nu pot fi realizate reprovizionările oportune și suficiente, diminuându-se, astfel, reziliența logistică. În acest sens, vor fi afectate,

inevitabil, acțiunile forțelor luptătoare și de sprijin ale organizației militare angajată în operație (Snyder et al., p. 15).

Așadar, și erorile mici în raportarea informațiilor și a datelor logistice pot determina, uneori, efecte nedorite în îndeplinirea misiunilor primite de către structurile militare tactice. Totuși, erorile se manifestă uneori fie întâmplător, fie din cauza unor atacuri cibernetice executate de către forțele adverse. De aceea, cu anumite structuri și facilități de protecție primite în sprijin, forțele de logistică din compunerea unei organizații militare operaționale ar trebui să fie suficient de puternice, pentru a face față erorilor și a contracara atacurile cibernetice sau de altă natură ale forțelor adverse (Ibid., p. 16).

• **Reaprovizionarea certă și flexibilă este foarte importantă, în situația în care cantități importante de stocuri de materiale au fost distruse de către adversar**, fiind necesară reconstituirea lor prin reaprovizionări rapide din alte surse militare ori civile existente, identificate de către organele specializate în zona de responsabilitate logistică a forței operaționale sau din surse repartizate și puse la dispoziție de către eșalonul superior (Muller, 2011, p. 25).

• **Capacitatea** evidențiază sursele de rezervă la dispoziție, având în vedere costurile sistemelor tehnice și de armamente ce trebuie reasigurate trupelor. Așadar, în acest scop, este foarte important a fi decise locațiile unde vor fi constituite stocuri suplimentare, necesare atât pentru creșterea potențialului operațional de teatru, cât și pentru funcționarea continuă a lanțurilor de aprovizionare-distribuție militare. Aceasta ar permite, totodată, și reducerea timpilor de livrare și transport în vederea reumplării resurselor necesare forțelor luptătoare și de sprijin din structura organizațiilor militare tactice și/sau operative (Timothy et al., 2019, pp. 8-19).

• **Vizibilitatea întreruperilor.** Refacerea rapidă a sistemelor (subsistemelor) logistice militare, afectate și întrerupte funcțional de loviturile inamicului, este foarte importantă pentru îndeplinirea misiunilor primite de către structurile de forțe operaționale. Rezultă, astfel, necesitatea asigurării unei reziliențe crescute pentru fiecare domeniu al sprijinului logistic (Muller, pp. 55-70).

În sensul menționat, pentru managerii logisticieni militari, sunt foarte importante imaginile operaționale reale ale sistemelor (subsistemelor) logistice din subordine, astfel încât să poată lua decizii imediate de susținere a structurilor luptătoare și de sprijin, în vederea contracarării nemijlocite și prin surprindere a acțiunilor adversarului.

- **Adaptabilitatea.** Un sistem (subsistem) logistic militar se poate adapta ca urmare a modificării sau schimbării derulării unor operațiuni, ca răspuns la un anumit tip de perturbare (Sarode et al., p. 59).

Dacă avem în vedere reprovizionarea cu materiale dintr-o sursă disponibilă (de pildă: depozit militar sau civil), care a fost lovită de inamic, atunci se va decide imediat trecerea la aprovizionarea acelorași materiale dintr-una sau mai multe surse de rezervă (militare sau civile). În același timp, va avea loc și o adaptare a lanțurilor de aprovizionare-distribuție, potrivit cerințelor determinate de schimbare, ținând cont de urgențele reprovizionărilor la structurile din organica forței operaționale, pentru anumite clase și cantități de materiale.

În situația în care o firmă prestatoare de servicii de mentenanță a fost lovită de către inamic, atunci managerul logistic al structurii operaționale respective va decide utilizarea unui alt operator prestator (de rezervă) existent în zona de responsabilitate logistică. Aceasta va determina și o adaptare a lanțului de evacuare-reparare-retur a sistemelor tehnice de la/la subunitățile luptătoare și/sau de sprijin.

- **Anticiparea.** Pentru asigurarea unei reziliențe ridicate a unui sistem (subsistem) logistic (din compunerea unei organizații militare operaționale), sunt foarte importante acțiunile managerilor logisticieni, adecvate previzionării și/sau analizei posibilelor amenințări, atacuri sau perturbări, produse de forțele inamicului (grupuri teroriste, de cercetare-diversiune sau de forțe speciale) (Sarode et al., 2009, p. 72).

Această conștientizare situațională a necesității protecției, eficacității și eficienței forțelor de logistică, în dinamica acțiunilor militare, necesită o colaborare continuă a modulului logistic cu modulele de informații (intelligence) și de operații din organica forței operaționale, concomitent cu derularea unui management al riscurilor aferente funcționării normale a tuturor domeniilor sprijinului logistic. În acest sens, va avea loc o monitorizare continuă a funcționării structurilor de susținere (logistică) pe timpul derulării continue a fluxurilor de produse, tehnică, materiale și servicii la/de la trupe (Ashurst, Beaumont, 2020, p. 3).

- **Recuperarea sau restabilirea funcționării la parametrii inițiali** a unui sistem (subsistem) logistic reprezintă capacitatea acestuia de a reveni la starea normală, prin atenuarea treptată a întreruperii funcționale. De regulă, în baza unor acțiuni eficiente managementului riscurilor, se prevede/există posibilitatea de accelerare a recuperării sau restabilirii funcționării normale a sistemului (subsistemului) logistic respectiv, înainte ca daunele cauzate de întreruperea sprijinului (logistic) acordat

unităților sau marilor unități operaționale să crească în intensitate sau chiar să se multiplice (Jansen et al., 2014, p. 27).

În sensul celor menționate, dacă, la un moment dat, există un număr mare de blindate și autovehicule de transport ce necesită reparații imediate în vederea restabilirii lor funcționale, atunci organele logistice abilitate vor solicita din timp/imediat sprijinul eșalonului superior și al administrației publice locale, pentru punerea la dispoziția structurilor operaționale a capacităților de reparații necesare, precum și a mijloacelor tehnice de luptă necesare înlocuirii celor indisponibile (în situația imposibilității reparării lor).

În acest fel, vor fi diminuate, pe cât posibil, riscurile de neîndeplinire a misiunilor primite de către marile unități și/sau unități tactice, ca urmare a schimbării (întreruperii) forțate a cursurilor unor acțiuni ofensive sau defensive ale acestora. Acțiuni de refacere a capacităților funcționale pot avea loc și la depozitele forței operaționale sau la alte formațiuni din compunerea structurilor acționale ale acesteia. Aici, se au în vedere atât reconstituirea stocurilor de materiale, cât și înlocuirea și/sau repararea autovehiculelor de transport distruse de atacurile forțelor adversarului. Rezultă, așadar, că, până la refacerea (restabilirea și reconstituirea) capabilităților neutralizate, eșalonul superior va pune la dispoziția forței operaționale structuri de sprijin logistic adecvate (eșaloane de materiale; eșaloane de sprijin logistic; module de mentenanță și evacuare; module de sprijin medical ș.a.).

- **Dispersia.** În scopul diminuării întreruperii funcționării normale a unui sistem (subsistem) logistic, managerii modulelor logistice trebuie să colaboreze cu cele de operații și de informații în vederea dispunerii funcționale dispersate în teren a structurilor de execuție a sprijinului logistic (unități și subunități de transport; depozite; structuri de mentenanță; structuri medicale; structuri de autosusținere și protecție ș.a.), astfel încât pierderile acestora, ca urmare a loviturilor aeriene, terestre, navale, inclusiv cu drone, să fie cât mai reduse. Totodată, dispunerea centralizată a sistemelor (subsistemelor) logistice, în anumite situații, pentru obținerea eficacității și eficienței, este în disonanță cu dispersia, potrivit cerințelor specifice de implementare.

Având în vedere analizele experților militari, este necesar ca, încă din timp de pace, să fie atinse cât mai realist obiectivele de interoperabilitate atât ale forțelor operaționale, cât și ale structurilor de sprijin logistic din organica acestora (Ashurst, Beaumont, 2020, p. 4). În acest fel, există posibilitatea ca, încă din timp, să fie realizată reziliența adecvată a sprijinului logistic pe timpul ducerii operațiilor, anticipând

diminuarea progresivă a resurselor ce trebuie asigurate forțelor combatante pe o perioadă de treizeci de zile, ca urmare a consumurilor sporite, dar și ca o consecință a acțiunilor adversarului. (Figura nr. 3).

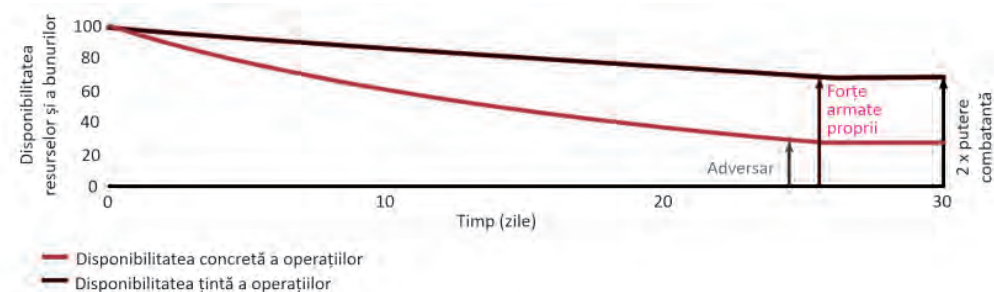


Figura nr. 3: Un grafic al diminuării resurselor logistice necesare susținerii forțelor operaționale (Sheikh et al., 2016, p. 5)

Pentru o forță operațională, unitatea (subunitatea) logistică din structura acesteia trebuie să fie eficientă, pentru a susține suficient și oportun (forțele combatante) înainte de o criză determinată de loviturile adversarului, având, în același timp, și disponibilitatea de refacere rapidă, astfel încât să poată susține adecvat, în continuare, structurile luptătoare și de sprijin.

În scopul menționat, pentru îndeplinirea misiunii forțelor operaționale, un rol extrem de important îl are valorificarea potențialului sistemelor și capabilităților logistice interoperabile și integrate din structura acestora, astfel încât, dacă vor acționa într-un teatru (zonă) de operații întrunite în cadrul Alianței, să poată acorda sprijinul logistic necesar atingerii obiectivelor în dinamica acțiunilor militare planificate acestora (Ashurst, Beaumont, p. 5).

În condițiile instrumentării cerințelor logisticii 4.0, reziliența logisticii operaționale poate spori prin agilitate și capacitate de suport, datorită noilor facilități oferite de digitalizare. Așadar, desfășurarea activităților de sprijin în timp real, a organizațiilor militare combatante prin resursele angrenate de logistica 4.0 (implementată în domeniul militar), generează și o serie de riscuri specifice, ceea ce necesită o securitate și protecție cibernetică adecvate, dar și sisteme funcționale (de profil logistic, conectate digital și fizic) mult mai performante (Rahim et al., 2018, pp. 15-25).

Din punctul meu de vedere, conduita proactivă și anticipativă a managerilor logisticieni îi va determina pe aceștia să aibă în vedere previziunile rezultate din analiza factorilor de creștere a rezilienței unui sistem (subsistem) logistic (din structura forței operaționale, menționați anterior), astfel încât să elaboreze

și să aplice ghiduri de management al riscurilor specifice domeniilor sprijinului logistic. Așadar, aceste proceduri vor permite ca, pe timpul derulării operațiilor, să fie evitate, pe cât posibil: rupturile de stocuri la structurile operaționale; neasigurarea, în timp oportun, a sistemelor de luptă necesare înlocuirii celor distruse; imposibilitatea executării evacuărilor de răniți și de tehnică de luptă; imposibilitatea realizării operațiunilor de reparații a echipamentelor evacuate din organica subunităților (unităților, marilor unități) combatante; insuficiența ori criza mijloacelor și materialelor adecvate sprijinului medical ș.a.

CONCLUZII

Mutațiile actuale în teoria și practica războiului modern determină ca atât forțele operaționale, cât și logistica aferentă să funcționeze modular, flexibil, dinamic și în condiții de reziliență crescută.

Particularitatea rezilienței unui sistem (subsistem) logistic din organica unei forțe operaționale relevă fazele de rezistență și recuperare (parțială sau în întregime) prin variabile adecvate și măsurabile.

Construcția unui sistem (subsistem) logistic rezilient, destinat unei forțe operaționale, trebuie să asigure echilibrarea abilităților manageriale ale subsistemului logistic conducător cu capabilitățile și vulnerabilitățile inerente subsistemului logistic condus (ce include structurile de execuție a sprijinului logistic), în vederea răspunsului imediat la atacurile inamicului, pentru refacerea rapidă a părții (părților) afectată (afectate) și derularea, apoi (după o întrerupere relativă), a acțiunilor de susținere logistică oportună a componentelor forței operaționale.

Totuși, în condițiile unui management logistic adecvat, un nivel de reziliență ridicat al sistemului de sprijin logistic condus se poate realiza în condițiile asigurării echilibrului necesar între capabilitățile disponibile ale acestuia și vulnerabilitățile inerente.

În același cadru de analiză se impune a fi luate în considerare perturbările din trecut (cu corecțiile ce se impun) în corelație cu experiența și disponibilitățile privind anticiparea, recuperarea și adaptarea sistemelor (subsistemelor) logistice ale organizațiilor militare operaționale la cerințe, în vederea îndeplinirii misiunilor ce le revin în situații de criză și la război.

Totodată, apreciez că operațiile tactice și întrunite ale viitorului, în cadrul grupărilor de forțe conduse de către organisme naționale și/sau ale NATO, impun ca, atât comandanții, organele de conducere și de execuție a sprijinului logistic,

cât și alți ofițeri cu care aceștia colaborează, să cunoască și să aplice, în noile condiții impuse de automatizare, robotizare și digitalizare, toate metodele, tehnicile și procedurile necesare creșterii rezilienței logisticii operaționale în vederea depășirii favorabile a situațiilor de risc și de incertitudine, pentru asigurarea derulării continue, precum și a obținerii succesului operațiilor ofensive, defensive ori de altă natură împotriva oricărui adversar (agresor).

BIBLIOGRAFIE:

1. Ashurst, T. (gl.bg.), Beaumont, D. (lt.-col.). (2020). *Logistics interoperability a valued asset, strategic enabler în the US Army's*. În *Army Sustainment*, https://www.army.mil/article/231663/logistics_interoperability_a_valued_asset_strategic_enabler, accesat la 12 septembrie 2020.
2. Jansen, M., Trépant, H., Lamaa, A., Andrew, S. (2014). *Achieving information superiority: Five imperatives for military transformation*.
3. Rahim, A., Rahman, A., Rashid A.S., Raihan, N., Hamid, A. (2018). *Agility and digitalization competency în logistics 4.0 în military setting: the challenge, risks and opportunities*. În *Asian Journal of Social Science Research*. Vol. 1, nr. 2, <https://www.researchgate.net/publication/331634349>, accesat la 3 august 2020.
4. Snyder, D., Bodine, B.E., Amouzegar M. A., Lynch, F.K., Lee, M., Drew, G. J. (2017). *Robust and Resilient Logistics Operations in a Degraded Information Environment*. RAND Corporation. California: Santa Monica, <https://pdfs.semanticscholar.org/c938/19f65fd04499d8fcfeccf5e61e0c74474f14.pdf>, accesat la 3 august 2020.
5. Sarode, A.D., Lokmanya, T., Khodke, P.M. (2009). *Performance measurement of supply chain management: A decision framework for evaluating and selecting supplier performance in a supply chain*. *The International Journal of Applied Management and Technology*. Vol. 1, nr. 1, <https://www.researchgate.net/publication/241838507>, accesat la 12 septembrie 2020.
6. Sheikh, H., Mark, B., Dagher, S. (2016). *Resilient and agile making logistics a combat multiplier for GCC armed forces*. În *Strategy&formerlyBooz&Company*, LinkedIn, <https://www.strategyand.pwc.com/m1/en/reports/resilient-and-agile.pdf>, accesat la 3 august 2020.
7. Steeneck, W.D., Breitbach, T. (2019). *Exceptional Release Presents. Resilient Sustainment*. În *Logistics Officer Association*, <https://atloa.org/er-resilient-sustainment/>, accesat la 12 septembrie 2020.
8. Steven, A.M., David, J.C., Stanley, E.G., Christopher, W.Z., John, R. (2015). *Macdonald, Understanding Supply Chain Resilience*. În *Supply Chain*, http://www.supplychain247.com/article/understanding_supply_chain_resilience/, accesat la 12 septembrie 2020.
9. Timothy J., Pettit Keely, L., Croxton, J.F. (2019). *The Evolution of Resilience în Supply Chain Management: A Retrospective on Ensuring Supply Chain Resilience*. În *Journal of Business Logistics*. Vol. 40, nr. 1, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jbl.12202>, accesat la 12 septembrie 2020.

POSSIBILITĂȚI DE ÎNTREBUINȚARE A UNOR STRUCTURI ISR DIN FORȚELE TERESTRE LA EXERCITII ÎNTRUNITE PE TERITORIUL NAȚIONAL

Locotenent-colonel drd. Valeriu-Adrian JIANU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Structurile ISR (Intelligence, Surveillance, Reconnaissance) din Forțele Terestre participă în mod constant la exerciții întrunite pe teritoriul național, contribuind substanțial la sprijinul cu informații al decidenților, în toate fazele operațiilor.

Prin capacitățile specifice, structurile ISR cooperează neîntrerupt atât pe orizontală, cât și pe verticală, în cadrul arhitecturii de informații. Digitizarea și aplicarea tehnologiei informației asupra capacităților ISR vor oferi unui comandant și statului său major multiple pârghii, care îl vor ajuta să ia decizii mult mai rapide și să exploateze planul rezultat mult mai eficient, având ca efect creșterea timpului de ducere a operațiilor.

Cuvinte-cheie: informații, cercetare, supraveghere, Forțe Terestre, situații de criză.

INTRODUCERE

Lumea se află într-o continuă schimbare, pe de o parte, ca o consecință a dezvoltării continue a tehnologiei, iar pe de altă parte, datorită descoperirilor generate de amplele procese de cercetare, dar și de dorința optimizării proceselor de culegere a informațiilor în cadrul tuturor mediilor de luptă.

Plecând de la obiectivele naționale de securitate referitoare la „consolidarea capacității naționale de apărare a țării” și „creșterea eficienței sistemelor naționale de prevenire și gestionare a situațiilor de criză” (Strategia Națională de Apărare a Țării, 2020, p. 14), considerăm necesară abordarea posibilităților de sprijin al unor structuri ISR din Forțele Terestre în efortul conjugat al arhitecturii întrunite de informații pe timpul exercițiilor naționale. Astfel, la nivel național, sistemul întrunit de informații, supraveghere și cercetare este esențial în cazul tuturor operațiilor militare, deoarece acesta le asigură factorilor de decizie și executanților produse de informații, creând, în acest scop, condiții necesare, pe de o parte, pentru adoptarea unor decizii corecte și în timp oportun, iar pe de altă parte, pentru îndeplinirea cu succes a acțiunilor și operațiilor militare.

MEDIUL OPERAȚIONAL AL VIITORULUI

Din punct de vedere doctrinar, conceptul ISR (Intelligence, Surveillance, Reconnaissance/Informații, Cercetare și Supraveghere) constituie „un set de capacități de informații și operații care sincronizează și integrează planificarea și operațiile tuturor capacităților de culegere cu procesarea, exploatarea și diseminarea informațiilor rezultate, în sprijinul direct al planificării, pregătirii și executării operațiilor” (Doctrina pentru proceduri de informații, 2018, p. 10).

Totodată, inițiativa conceptului Informații, Cercetare și Supraveghere în context întrunit/Joint Intelligence Surveillance and Reconnaissance (JISR) a fost lansată de către NATO la Summitul de la Chicago, din anul 2012, ca o complexă, extinsă și însemnată zonă de capacități. Aliații intenționează, de asemenea, să lucreze împreună pentru a promova schimbul de informații, utilizând platformele și rețelele NATO și optimizând utilizarea acestora pentru a dezvolta efortul comun în domeniul JISR (Comunicatul Summitului de la Varșovia, art. 75).

JISR constituie o abordare multidisciplinară, care conține patru elemente distincte: joint, informații, cercetare și supraveghere. Conceptul joint reprezintă

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

integrarea activităților, operațiilor și organizațiilor la care iau parte cel puțin două elemente participante (AJP-3.3, p. 15).

În cadrul exercițiilor întrunite desfășurate pe teritoriul național, în baza documentelor primite de la nivelul strategic, comandantul Grupării de Forțe Întrunite identifică cerințele de informații, precum și cerințele de instruire specifice structurilor ISR din Forțele Terestre. Aceste structuri participă la întregul spectru al operațiilor ISR care sunt definite în literatura de specialitate drept „*operații executate de forțe care au misiunea principală de culegere de date și informații, precum și de alte forțe care au capacitatea de a executa o astfel de misiune ca misiune secundară*”. (I.A.-1.5, p. 9).

Operațiile ISR au drept scop culegerea de informații despre inamic, teren, vreme și alte aspecte relevante despre aria de operații, aspecte ce pot influența acțiunile forțelor proprii. Abordând perspectiva desfășurării unor acțiuni la nivel operativ în spectrul național ISR, conștientizăm faptul că acestea se derulează într-un mediu fluid, multidimensional, caracterizat prin tipuri de acțiuni asimetrice, caracterizat de mobilitate, descentralizare, manevrabilitate, flexibilitate și prin folosirea unei game foarte ample de acțiuni combinate precum cele aeriene, terestre, navale, informaționale, psihologice duse simultan, într-un ritm foarte susținut.

Pe timpul exercițiilor întrunite, structurile ISR din Forțele Terestre se antrenează în executarea misiunilor specifice domeniului ISR, care, din punct de vedere doctrinar, constau în: „*asigurarea indicilor și avertizării, pregătirea informativă întrunită a mediului operațional, identificarea organizării pentru luptă și disponerea forțelor adversarului, estimarea situației, monitorizarea situației, sprijinul pentru protecția forței și sprijinul procesului de management al țintelor*” (I.A.-1.5, p. 10).

Mediul operațional al viitorului va fi „*caracterizat atât de schimbări esențiale, cât și de unele constante*” (Air Force Doctrine Document, 2007, p. 15). Digitalizarea câmpului de luptă modern, dominanța în confruntările informaționale și în cele psihologice, modelarea și simularea acțiunilor de luptă, modularitatea, toate acestea sunt aspecte care, printr-o permanentă șlefuire, au schimbat considerabil fizionomia luptei. De aceea, se poate afirma că războiul viitorului se va desfășura preponderant în domeniul informațional: „*Cunoaște-ți inamicul și cunoaște-te pe tine însuși; dintr-o sută de bătălii, nu te vei expune niciunei primejdii!*” (Sun Tzu, 2009, p. 24). Tendințele actuale relevă faptul că se impun, treptat, noi tipuri de războaie, precum: războiul informațional, războiul cybernetic, războiul bazat pe rețea, războiul electronic, războiul psihologic, războiul mediatic etc. (Paul, 2005, p. 13).

În demersul de față, respectiv cel al posibilităților de întrebuințare a structurilor ISR în exerciții pe teritoriul național, considerăm că trebuie să ținem cont

de mai multe aspecte. Pe întreg teritoriul național, dispunem de o multitudine de capacități specifice. Toate acestea, utilizate într-un cadru optimizat, pot genera multiple căi de dezvoltare a unor deprinderi performante în ducerea acțiunilor la nivel operativ, întrunit. Așadar, structurile ISR din Forțele Terestre aplică principiile ISR, care, indiferent de eșalon, constau în: *direcționare centralizată și execuție descentralizată, capacitate de reacție, partajare, sustenabilitate, încredere și acuratețe* (I.A.-1.5, 2017, p. 17).

Pentru a pune în lumină posibile exerciții, trebuie să luăm în considerare toate mediile în care pot participa actori statali, cu precădere capacități ale tuturor categoriilor de forțe. Raportându-ne la tipuri de exerciții de tip Joint, în care va exista o cooperare între disponibilitățile ISR ale tuturor spectrelor, tipul de sistem JISR este integratorul imaginilor terestre, aeriene și navale (Land Recognized Picture-LRP, Aerial Recognized Picture-ARP, Naval Recognized Picture-NRP) și, în același timp, elementul care răspunde cerințelor de informații necesare desfășurării acțiunilor militare.

Specific activității acestora sunt realizarea și diseminarea imaginilor prin intermediul sistemelor specifice, precum: Sistemul Integrat de Comandă și Control al Capabilităților ISR din Forțele Terestre/SIC2SR; Sistemul Aerial Național de Comandă și Control/SCCAN; Sistemul Integrat de Cercetare și Observare la Marea Neagră/SCOMAR. Pentru realizarea interoperabilității interarme, sistemele ISR vor fi structurate, în principiu, pe trei componente:

- o componentă de comandă și control;
- o componentă de fuziune și procesare a datelor și informațiilor;
- o componentă de culegere a datelor și informațiilor (Delivering Actionable Intelligence, 2011).

Rețeaua de sprijin ISR la nivel operativ este, de fapt, un „*sistem de sisteme*”, rețele multiple interconectate la diferite niveluri de clasificare, care conectează structuri diferite. În acest context, informațiile trebuie să fie accesibile tuturor beneficiarilor, indiferent de poziția și domeniul în care aceștia activează, prin folosirea politicilor de acces și securitate în rețea, astfel încât să fie respectate atât nivelurile de acces ale acestora la informații clasificate, cât și principiul „*nevoia de a cunoaște*”. Prin interconectarea în rețea a tuturor senzorilor și surselor disponibile, capacitățile pot, acum, să fuzioneze datele cu alte surse, pot adăuga detalii la COP (Common Operational Picture) și pot sprijini o gamă largă de beneficiari.

În acțiunile militare contemporane și viitoare, grupările de forțe terestre vor fi reduse numeric, dar, în același timp, vor beneficia de sprijinul înaltei tehnologii de luptă și al structurilor ISR. Toate structurile operaționale vor fi de tip *arme întrunite*,

cu o deosebită independență acțională, și vor fi constituite pe principiul *grupărilor de luptă*, pentru acțiuni complexe în orice gamă de teren, indiferent de gradul de accesibilitate al acestuia (Udeanu, 2006, p. 64). Acest aspect al acțiunilor militare scoate în evidență faptul că, „*indiferent de nivelul de modernizare a structurilor militare aeriene sau navale, în etapa contemporană și în perspectiva imediată, cucerirea și controlul spațiului terestru se mențin ca obiectiv prioritar și final al oricărei operații strategice*” (Ibid., p. 63).

Potrivit unora dintre specialiștii în domeniu, spațiul de luptă reprezintă „*mediul, factorii și condițiile care trebuie înțelese pentru aplicarea cu succes a puterii de luptă, asigurarea protecției forței și îndeplinirea misiunii. Acesta include spațiul aerian, terestru, maritim, cosmic și elementele existente în acestea: forțele proprii și ale inamicului; raioanele de dispunere; starea vremii; terenul; spectrul electromagnetic; spațiul informațional din zona și aria de interes.*” (Mathews, 1997, p. 71).

Dacă analizăm modul de acțiune al structurilor ISR în cazul exercițiilor întrunite, din perspectiva spațiului de luptă, putem aprecia gradul ridicat de prezență în toate spațiile în care poate avea loc lupta: terestru, aerian, extraatmosferic, cosmic și geofizic.

Totodată, în majoritatea situațiilor, „*spațiul destinat desfășurării acțiunilor militare nu este identificat numai cu terenul, spațiul aerian ori maritim necesar acestui scop, ci acestuia îi sunt asociate condițiile de timp, anotimp și stare a vremii.*” (Pantazi, 2007, p. 79).

De asemenea, asistăm la apariția unor noi spații de confruntare, generate de revoluția tehnologică militară, specifice războiului modern, improprii spațiului fizic (natural). Distingem, în acest sens, următoarele tipuri de spații, cu dimensiuni și caracteristici proprii, în care și structurile ISR își desfășoară activitățile specifice: spațiul informațional; spațiul informatic; spațiul virtual (ciberspațiul); spațiul electromagnetic; spațiul CBRN – meteorologic – ecologic; spațiul psihologic; spațiul parapsihologic.

Optimizarea unor procese menite să creeze performanță în vederea cooperării la nivel operativ între categoriile de forțe poate fi obținută prin implicarea și integrarea, în diverse exerciții, a tuturor capabilităților ISR disponibile la nivel național, exerciții în urma cărora, prin scenariile particularizate, să se antreneze aspecte legate de subsistemul de comandă-control și fuziune a datelor și informațiilor, obținându-se rezultate ce vor răspunde următoarelor cerințe ipotetice:

- să asigure comanda și controlul subsistemului de execuție;
- să direcționeze și să integreze sistemul ISR și de localizare a țintei, în sprijinul nivelului de comandă a operațiilor;

- să planifice și să administreze procesul de colectare desfășurat de subsistemul de execuție în vederea culegerii datelor, informațiilor, imaginilor din zona de responsabilitate informativă sau din zona de interes informațional, în funcție de anvergura exercițiului;
- să integreze subsistemul de execuție în sistemul ISR, facilitând coordonarea acestuia cu alte mijloace de colectare a informațiilor;
- să proceseze, filtreze, integreze și exploateze imaginile, datele, informațiile și produsele rezultate din prelucrarea acestora, provenite din surse multiple, în vederea satisfacerii nevoilor de informații (inclusiv imaginile optice, în infraroșu, multi-/hiperspectrale, imaginile captate de sistemul radar cu apertură sintetică, imaginile înregistrate de senzorii de mișcare a țintelor terestre, precum și datele și informațiile furnizate de către sursele IMINT, SIGINT, HUMINT, OSINT sau de senzori independenți, rapoarte CIMIC și alte surse din mediul național);
- să transmită informații brute/prelucrate către utilizatori (inclusiv pentru nivelurile de comandă superioare și subordonate, forțele aeriene și maritime), la timp, în manieră securizată și eficientă, nu doar în parametrii de vizibilitate, ci și dincolo de aceștia;
- să realizeze și să afișeze situația curentă a informațiilor din câmpul de luptă, cu update-uri permanente și oportune.

În plus, în cadrul oricăror tipuri de exerciții, pot fi antrenate aspecte ale subsistemelor de execuție legate de exploatarea fiecărui tip de capabilitate, astfel încât:

- este necesară integrarea capabilităților într-un sistem mai larg (JISR), ținând cont de spectrul larg, generat de abordarea mediilor cu ajutorul tuturor categoriilor de forțe;
- să poată fi localizate și identificate în mod facil țintele ziua, noaptea și în condiții meteo favorabile sau nefavorabile și să se transmită informațiile oportune către toate ramurile (astfel, are loc și stabilirea coerentă a unor legături de comunicare facile și eficiente);
- să fie utilizate deprinderile terminologice adecvate pentru procesarea și exploatarea comunicațiilor interceptate;
- să se coopereze cu alte mijloace de colectare a informațiilor (inclusiv componente ale Comunității de Informații a României, respectiv Serviciul Român de Informații, Serviciul de Informații Externe, Direcția Generală de Informații a Apărării și Direcția Generală de Informații și Protecție Internă din Ministerul Administrației și Internelor);

- să fie diseminate informații către beneficiari în timp rapid, într-o manieră sigură și eficientă;
- să fie exploatate capacitățile de modelare și simulare și sistemele auxiliare acestora în scopul familiarizării tuturor spectrelor participante cu modurile de funcționare și cu procesul de culegere, prelucrare și furnizare a datelor și informațiilor.

În opinia noastră, participarea structurilor ISR la exerciții întrunite pe teritoriul național trebuie să cuprindă, în mod obligatoriu, secvențe de instruire specifice în supraviețuire, evitarea capturii, rezistența în condiții de izolare, capturare sau detenție și evadarea-extracția-recuperarea. *Survival, Evasion, Resistance and Extraction/SERE* reprezintă „un set de tactici, tehnici și proceduri concepute pentru a asigura personalului izolat deprinderile necesare de supraviețuire în mediu ostil și de rezistență în captivitate” (S.M.Ap.-61, 2020, p. 10). În momentul capturării de către inamic, personalul izolat (ISOP/isolated personnel) este obligat să reziste presiunii fizice și psihice exercitate asupra sa, iar atunci când situația o impune, să evadeze, fie prin sprijinul primit de la forțele de recuperare, fie prin forțele proprii, prin identificarea căilor de întoarcere.

Pe timpul desfășurării exercițiilor în context întrunit, structurile ISR trebuie să se pregătească pentru a fi supuse riscului izolării. Riscul de izolare poate fi încadrat în următoarele categorii: risc scăzut de izolare și/sau exploatare; risc mediu de izolare și/sau exploatare; risc ridicat de izolare și/sau exploatare (Ibid., p. 19).

Structurile ISR pregătesc personalul privind modul de acțiune în cazul izolării într-un mediu ostil. Totodată, militarii participanți la exerciții vor fi instruiți asupra modului de limitare a expunerii la riscul izolării, atât în baza planurilor existente, cât și în baza procedurilor specifice de operare.

De asemenea, considerăm necesară intensificarea antrenării, la nivel întrunit, a structurilor ISR din Forțele Terestre pentru culegerea de date și informații din surse deschise (OSINT), care sunt concentrate explicit pe intențiile adversarilor și pe operațiile desfășurate de potențiali adversari sau chiar parteneri. Prin sursele deschise, structurile ISR pot sprijini misiunile la nivel operativ, cum ar fi: contribuția la identificarea indiciilor și emiterea avertizării timpurii; contribuția cu informații la procesul de targeting: identificare, localizare, prioritizare, evaluare pierderi; evaluarea eficienței din punct de vedere operațional (I.A.-1.7, p. 16).

În vederea participării la exerciții întrunite, structurile ISR se pregătesc pentru elaborarea documentelor informative printr-o foarte bună cunoaștere a mediului operațional. Pregătirea, din perspectiva asigurării informațiilor din surse deschise, poate cuprinde formarea și dezvoltarea deprinderilor în: a căuta, identifica și accesa

informațiile într-un timp optim; a identifica informațiile necesare sprijinului operațiilor și deprinderile în identificarea și procesarea informațiilor relevante, oportune și din surse credibile; a evalua în mod obiectiv informațiile; a înțelege nuanțele de legalitate în utilizarea informațiilor din surse deschise (Ibid., p. 20).

Prin structurile de Cyber Intelligence (CYBERINT) se obțin informații cu ajutorul interceptării datelor transmise în mediul cibernetic, altele decât cele obținute prin surse deschise. Operațiile CYBERINT sunt reprezentate de „activitățile intruzive sau neintruzive desfășurate în scopul colectării de date și informații necesare pregătirii operaționale a spațiului cibernetic” (S.M.Ap.-74, p. 23). Activitățile intruzive sunt cele realizate prin exploatarea rețelelor inamice și a celor private, în timp ce acțiunile neintruzive sunt rezultatul exploatarei informațiilor din rețelele publice și din cele proprii.

De aceea, putem opina că structurile ISR din Forțele Terestre, prin structurile CYBERINT, pot participa la pregătirea informativă a mediului operațional al spațiului cibernetic elaborând produse informative în sprijinul procesului de planificare și conducere a operațiilor și în luarea deciziilor de către comandant. Liniile de efort principale în domeniul CYBERINT se concentrează pe: convergența către obiective și scopuri comune, clare și concise; eficientizarea alocării resurselor avute la dispoziție; efortul comun conjugat prin cooperare și coordonare (Ibid., p. 25).

Conflictele contemporane au demonstrat că nicio operație terestră sau navală nu poate fi executată fără sprijin aerian. Puterea de lovire mare, precizia loviturilor aeriene și a rachetelor, viteza de reacție (deplasarea pe calea aerului executându-se cel mai rapid, dintre toate celelalte mijloace de deplasare) îi conferă acestei categorii de forțe o importanță deosebită în planificarea, organizarea și executarea oricăror operații militare.

Acțiunile spațiale depășesc limita condiționalității umane, desfășurându-se în spațiul cosmic, în imediata apropiere a atmosferei Pământului, prin prezența și acțiunea sateliților artificiali, principalii responsabili de culegerea de informații despre spațiul de luptă, în general, transmiterea datelor și a informațiilor în timp real, precum și dirijarea anumitor lovituri de precizie înaltă. Mediul spațial nu implică o confruntare directă între părțile beligerante, dar sprijină acțiunile acestora și, de cele mai multe ori, sunt decisive în câștigarea războiului: „Acțiunea în spațiul cosmic nu este totuna cu bătălia pentru cucerirea Cosmosului. Acest tip de conflict presupune o extindere nelimitată, verticală în spațiul cosmic, a teatrelor de confruntare și a mijloacelor de confruntare în plan informațional, mediatic, economic și militar.” (Mureșan et al., 2006, p. 56). În spațiul cosmic pot fi amplasate sisteme ISR, sisteme de localizare și alte mijloace care facilitează folosirea nelimitată a acestui mediu în confruntările militare.

Întregul proces de planificare a operației aeriene și de apărare antiaeriană este sprijinit de procesul ISR, permițând dezvoltarea continuă a operațiilor curente și viitoare. Procesul ISR este în strânsă concordanță cu cerințele de informații și trebuie coordonat pentru a realiza sprijinul reciproc între comandamente și pentru a maximiza eficiența capacităților de culegere și exploatare.

Structurile ISR din Forțele Terestre sprijină desfășurarea procesului JIPOE (pregătirea întrunită de informații a mediului operațional) prin informații referitoare la: identificarea amenințărilor factorilor de risc, precum și evaluarea tendințelor de evoluție a acestora; organizarea adversarului: compunere, identitate, dispunere, tehnică militară, posibilități de acțiune, suport logistic, particularități; direcțiile probabile inamice de acțiune; intensitatea probabilă a operațiilor militare; momentul probabil al acțiunilor aeriene; raioanele, obiectivele și aliniamentele ce pot fi lovite de mijloacele aeriene inamice (FA-1.2, p. 32).

Prin sprijinul acordat pregătirii întrunite de informații a mediului operațional, structurile ISR din Forțele Terestre pot contribui cu informații referitoare la amenințarea aeriană, dar și la infrastructura adversarului aerian, astfel:

- identificarea bazelor aeriene, precum și a aerodromurilor temporare;
- locația sistemelor de rachete și a elementelor de infrastructură: aprovizionare, transport, depozitare, lansare;
- identificarea organizării sistemului integrat de apărare antiaeriană (IAMDS/ Integrated Air and Missile Defence);
- relieful și clima din zona de operații întrunită, precum și efectele acestora atât asupra forțelor proprii, cât și asupra forțelor adverse;
- identificarea capacităților de război electronic, locul de dispunere și modalitățile de utilizare a acestora;
- evaluarea punctelor tari și a punctelor slabe ale inamicului, vulnerabilitățile acestuia în diferite faze ale operației;
- observarea, identificarea și analizarea măsurilor de înșelare, mascare și camuflare ale adversarului (Ibid., p. 34).

Acțiunile militare navale au ca loc de desfășurare fluviile, mările și oceanele atât la suprafața acestora, cât și în imersiune. Datorită intereselor economice ale marilor puteri în spațiul maritim, sursă de materii prime, în special de resurse energetice, importanța confruntărilor pe mările și oceanele lumii a crescut spectaculos. Astfel, puterea navală a devenit un element de descurajare, intimidare sau amenințare de prim rang, „*determinant în proiectarea geopoliticii statelor și în geostrategia acestora.*” (Udeanu, 2006, p. 67).

Structurile ISR din Forțele Terestre sprijină structurile navale prin misiuni de supraveghere, prin observarea spațiului maritim. Viabilitatea supravegherii

prin observare este determinată de existența unor rețele de posturi de observare, legături de comunicații performante, aparatură specifică de observare, pregătirea personalului în ceea ce privește adversarul maritim. Totodată, structurile execută observarea în mod constant și continuu, printr-o organizare și repartizare judicioasă a forțelor și mijloacelor, într-o concepție unitară, asigurând transmiterea datelor și a informațiilor în timp oportun și eficient.

Prin supravegherea maritimă se asigură: observarea navelor proprii și inamice; identificarea caracteristicilor principalelor platforme navale, dar și aeriene; identificarea, avertizarea și raportarea unor atacuri iminente; raportarea datelor despre evoluția meteorologică.

Războaiele moderne au demonstrat interdependența între categoriile de forțe pe timpul îndeplinirii misiunilor primite și necesitatea unei planificări tridimensionale a acțiunilor. Odată cu apariția conceptului de *lovitură în adâncime*, teoria și tacticile militare au cunoscut o nouă evoluție, impusă, de altfel, de înalta tehnologizare a mediului militar, de apariția armamentului și a loviturilor de înaltă precizie, care au demonstrat necesitatea perfecționării planificării și organizării operațiilor întrunite.

CONCLUZII

Impactul evoluției fără precedent a tehnologiei a generat o revoluționare a câmpului de luptă, fie că vorbim de situații reale, fie că facem referire la mediile de antrenament, continuând să exercite o influență considerabilă asupra desfășurării operațiilor militare, a aplicațiilor, a exercițiilor și a tipurilor de antrenamente ce au loc în mediul național.

Digitizarea, aplicarea tehnologiei informației asupra capacităților ISR vor oferi unui comandant și statului său major multiple pârghii ce îl vor ajuta să ia decizii mult mai rapid decât până acum și să exploateze planul rezultat mult mai eficient, având ca efect creșterea tempoului de ducere a operațiilor.

Exercițiile planificate și desfășurate întrunit, folosind toate capacitățile disponibile, vor oferi coerență, vor genera deprinderi și vor alinia categoriile de forțe la utilizarea tuturor instrumentelor în scopul obținerii unor detalii complexe cu privire la mediul operațional.

Prin exercițiile comune pe teritoriul național, senzorii Forțelor Terestre trebuie să fie conectați permanent cu senzorii Forțelor Aeriene și ai Forțelor Navale, printr-o rețea comună de comunicații și informatică, pentru realizarea fuziunii informațiilor și evitarea suprapunerilor, aglomerărilor și a redundanței, totodată, respectându-se principiul „*operarea pe aceeași hartă*” (IGEO-1, 2020, p. 8), astfel încât să poată oferi o imagine completă și obiectivă a mediului operațional pentru Gruparea de Forțe Întrunită.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bălăceanu, I. (2001). *Revoluția tehnologică contemporană și impactul ei asupra potențialului militar*. București: Editura Academiei de Înalte Studii Militare (A.Î.S.M.).
2. Dumitru, D. (2007). *Mediul internațional de securitate și influența acestuia asupra artei militare*. București: Centrul Tehnic-Editorial al Armatei.
3. Metz S.; Johnson, V. (ianuarie 2001). *Asimetry and US Military Strategy. Definition Background and Strategic Concepts*. Washington D.C.: Strategic Studies Institute, Special Report.
4. Neagoe, V. (2005). *Elemente de teorie și construcție militară*. București: Editura Militară.
5. Pantazi, S. (2007). *Tehnologia și acțiunile militare în era informațională*. București: Editura U.N.Ap.
6. Paul, V. (august 2005). *Conflictele secolului XXI. Războiul informațional*. București: Colocviu Strategic nr. 7, U.N.Ap. „Carol I”.
7. Roceanu I. (2003). *Informația în sistemele C4I*. București: Editura A.Î.S.M.
8. Mureșan, M.; Stăncilă, L.; Enache, D. (2006). *Tendențe în evoluția teoriei și practicii războiului*. București: Editura U.N.Ap.
9. Stanciu, C. (2015). *Implicațiile sistemelor și tehnologiilor moderne în redefinirea unor noi concepte doctrinare*. București: Buletinul U.N.Ap., vol. 2, nr. 1.
10. Sun Tzu (2009). *Arta războiului*. București: Editura Litera.
11. Udeanu, Gh. (2006). *Elemente de strategie militară contemporană*. București: Editura U.N.Ap. „Carol I”.
12. AAP-6, *NATO Glossary of Terms and Definitions*.
13. AAP 1001.3 (2011). *The Air Force Approach to ISR*. Royal Australian Air Force.
14. Air Force Doctrine Document 2-0 (2012). US Air Force: Global Integrated Intelligence, Surveillance and Reconnaissance Operations.
15. AJP-2.7 (2009). *Allied Joint Doctrine for Reconnaissance and Surveillance*.
16. AJP-3.2 (2016). *Allied Joint Doctrine for Land Operations*.
17. AJP-3.3 (2016). *Allied Joint Doctrine for Air and Space Operations*.
18. F.A.1.2. (2020). *Doctrina privind apărarea aeriană și antirachetă cu baza la sol*. București.
19. F.A.1.3.2. (2011). *Manual privind organizarea și executarea supravegherii prin observare a spațiului aerian și terestru/maritim*. București: Statul Major al Forțelor Aeriene.
20. *Foreign Affairs* (January-February 1997). Washington, D.C.
21. I.A-1.1 (2017). *Doctrina Informațiilor pentru Apărare*. București.
22. I.A-1.5 (2017). *Doctrina Întrunită pentru Informații, Supraveghere și Cercetare*. București.
23. I.A-1.6 (2018). *Doctrina pentru proceduri de informații*. București.
24. I.A-1.7 (2020). *Doctrina pentru informații din surse deschise*. București.
25. IGEO-1 (2020). *Instrucțiuni privind sprijinul geospațial în Armata României*. București.
26. S.M.Ap.-61 (2020). *Doctrina pentru recuperarea personalului în mediu ostil*. București.
27. S.M.Ap.-74 (2020). *Doctrina operațiilor în spațiul cibernetic*. București.

28. S.M.F.T-20 (2019). *Manualul pentru întrebuițarea elementelor ISR din Forțele Terestre*. București.
29. *Strategia Națională de Apărare a Țării 2010-2024* (2020). București. Administrația Prezidențială.
30. *Warsaw Summit Communiqué, issued by the heads of state and government, participating in the meeting, of North Atlantic Council in Warsaw*, 8-9 iulie 2016.

SURSE WEB:

1. <http://www.scribub.com/administratie/COMUNITATEA-DE-INFORMATII54521.php>., accesat la 13 septembrie 2020.
2. <https://www.raytheonintelligenceandspace.com/news/feature/complete-picture> (Delivering Actionable Intelligence, 2011), accesat la 3 octombrie 2020.
3. <https://balkanservicegroup.files.wordpress.com/2017/12/doctrine.pdf>, accesat la 15 septembrie 2020.
4. <https://www.dni.gov/index.php/what-we-do/what-is-intelligence>, accesat la 15 septembrie 2020.
5. <https://www.raytheonintelligenceandspace.com/news/feature/complete-picturewww.globalsecurity.org> (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance Operations, Air Force Doctrine Document 2-9 17 July 2007), accesat la data de 3 octombrie 2020.

REVIGORAREA DISPUTEI PENTRU STATUTUL DE SUPERPUTERE

Colonel (r.) dr. Romică CERNAT

Redresarea Rusiei și dezvoltarea rapidă a Chinei au creat o nouă perioadă de rivalitate pentru statutul de superputere. Dezbaterile principalilor actori globali privind relansarea competiției au dus la revederea importanței marii strategii și a geopoliticii și au reprezentat un punct de plecare pentru analiza strategiei, planurilor și programelor de finanțare a apărării.

Perioada post-Război Rece a relațiilor internaționale, care a debutat la începutul anilor '90 și care a fost, în general, considerată ca etapă unipolară, cu Statele Unite ca singura superputere, a trecut într-o nouă fază, marcată de evenimentele, cu consecințe globale, derulate între anii 2006 și 2014. Mediul internațional a făcut transferul către o situație diferită fundamental, caracterizată de o revigorare a disputei de către China și Rusia și de provocările acestor două țări la adresa mecanismelor specifice ordinii internaționale conduse de SUA, care au funcționat încă după încheierea Primului Război Mondial.

Operațiile contraterorismului și alte operații militare din Orientul Mijlociu, care au reprezentat centrul discuțiilor despre problemele specifice domeniului militar în urma atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, continuă să fie desfășurate, dar acum sunt un element mai puțin dominant în preocupările militare ale SUA, pe când alte domenii, care sunt în conexiune cu China și Rusia, devin acum relevante.

Cuvinte-cheie: competiție, lume bipolară, superputere mondială, ordine internațională, actor statal.

INTRODUCERE

Tendențele strategice înregistrate în ultimii ani ilustrează acumularea unui potențial substanțial de reconfigurare a relațiilor dintre actorii cu interese globale, cu efecte directe asupra stabilității și predictibilității sistemului internațional, iar revitalizarea competiției strategice globale confirmă tranziția spre o nouă paradigmă de securitate (Strategia Națională de Apărare a Țării, 2020, p. 17). Ordinea democratică liberală mondială de astăzi se confruntă cu două provocări. Prima este Islamul radical – și este cea mai mică dintre cele două provocări. Deși susținătorii Islamului radical consideră că democrația liberală este inadmisibilă, iar mișcarea este, adesea, descrisă drept noua amenințare fascistă, societățile din care a provenit sunt, în general, sărace și nefavorabile progresului. Ele nu reprezintă o alternativă viabilă la lumea modernă și nici o amenințare militară semnificativă pentru lumea dezvoltată. În principal, reprezintă un potențial de utilizare a armelor de nimicire în masă, în special de către actorii nestatali, ceea ce face din Islamul militant o amenințare. A doua provocare, mai semnificativă, rezultă din ascensiunea marilor puteri nedemocratice: vechile rivale ale Occidentului din Războiul Rece, China și Rusia, care, acum, sunt administrate de regimuri capitaliste autoritare, mai degrabă decât comuniste. Marile puteri capitaliste autoritare au jucat, până în anul 1945, un rol principal în sistemul internațional.

Statele Unite au un interes puternic să împiedice apariția unei alte lumi bipolare, similară celei din Războiul Rece, sau o lume cu multe mari puteri, așa cum a existat înainte de cele două războaie mondiale. Multipolaritatea a dus la două războaie mondiale și bipolaritatea a dus la o luptă îndelungată la nivel mondial, cu riscul de anihilare nucleară. Pentru a evita revenirea unor astfel de circumstanțe, secretarul apărării de la acea vreme, Dick Cheney, a fost de acord, în cele din urmă, că obiectivul SUA trebuie să fie împiedicarea unei puteri ostile să domine o „*regiune critică*”, care i-ar oferi resursele, capacitățile industriale și populația pentru a constitui o provocare globală. Această perspectivă a ghidat politica de apărare a SUA de-a lungul erei de după Războiul Rece (Khalilzad, 2016).

Epoca Războiului Rece, care, în general, este încadrată ca durată de la sfârșitul anilor '40 până la sfârșitul anilor '80 sau începutul anilor '90, a fost privită, în ansamblu, ca o situație puternic bipolară, cu două superputeri – Statele Unite și Uniunea Sovietică –, angajate într-o competiție politică, ideologică și militară pentru influență în mai multe regiuni geografice. Componenta militară a acestei competiții

a fost extrem de vizibilă în Europa, unde NATO, organizație condusă de SUA, și Pactul de la Varșovia, condus de Uniunea Sovietică, s-au confruntat reciproc, având un număr mare de forțe convenționale și arme nucleare specifice teatrului de operații, sprijinite de arme nucleare strategice cu rază lungă.

Era post-Război Rece este percepută că a început la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90, după o serie de evenimente majore, precum: căderea Zidului Berlinului, în noiembrie 1989, desființarea alianței militare – Pactul de la Varșovia, în martie 1991, și dizolvarea Uniunii Sovietice în Rusia și în fostele republici sovietice, în decembrie 1991. Acestea au fost considerate evenimentele-cheie ce au marcat sfârșitul Războiului Rece. Comparativ cu Războiul Rece, epoca post-Război Rece a prezentat, în general, niveluri reduse de competiție fățișă, politică, ideologică și militară între statele importante.

Era post-Război Rece a evoluat către o situație unipolară, cu Statele Unite ca singura superputere a lumii. Nici Rusia, nici China și nici o altă țară nu au fost considerate o provocare semnificativă pentru statutul Statelor Unite, acela de unică superputere a lumii sau pentru ordinea internațională condusă de SUA. În urma atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, era post-Război Rece a fost caracterizată, în plus, de o concentrare puternică (cel puțin din perspectiva SUA) în combaterea organizațiilor teroriste transnaționale, care s-au evidențiat ca actori non-statali importanți, în special Al Qaeda.

Mulți observatori au ajuns la concluzia că epoca post-Război Rece a început să se estompeze din anii 2006-2008 până în 2014, ca urmare a acțiunilor Chinei în Mările Chinei de Sud și de Est și a cuceririi și anexării Crimei de către Rusia. Atunci, mediul internațional a trecut la o situație fundamental diferită, aceea de competiție reînnoită pentru statutul de superputere din partea Chinei și a Rusiei și ca urmare a provocărilor acestor două țări și ale altor actori la elementele ordinii internaționale conduse de SUA, care au operat încă după cel de-al Doilea Război Mondial (Mearsheimer, 2001, pp. 29-42). Trei grupuri principale de pretendenți – puterile revizioniste ale Chinei și Rusiei, statele corupte ale Iranului și Coreei de Nord și organizațiile ce reprezintă amenințări transnaționale, în special grupările teroriste jihadiste – rivalizează activ împotriva Statelor Unite și a aliaților și partenerilor săi. Deși diferă prin natură și mărime, acești rivali concurează totuși în domeniul politic, economic și militar și folosesc tehnologia și informațiile, în vederea accelerării acestor dispute pentru a schimba echilibrul regional de putere în favoarea lor. Acestea sunt competiții fundamentale politice între cei care susțin sistemele represive și cei care susțin societățile libere.

John Mearsheimer, om de știință și profesor de științe politice la Universitatea din Chicago, a definit *o mare putere* ca acel stat care are suficiente capacități militare pentru a susține un război convențional total împotriva puterii dominante,

în acest caz SUA, și care dispune de un factor relevant de descurajare nucleară, care îi permite să supraviețuiască unei prime lovituri împotriva sa (Work, 2015, p. 3).

China și Rusia vor să modeleze o lume potrivnică valorilor și intereselor americane. China încearcă să îndepărteze Statele Unite din regiunea indo-pacifcă, să extindă influența modelului său economic, condus de stat, și să reordoneze regiunea în favoarea sa. Rusia încearcă să-și refacă statutul său de mare putere și să stabilească sfere de influență în apropierea granițelor sale (Payne et al., 2017, pp. 18-33). Intențiile ambelor state nu sunt neapărat inflexibile. Statele Unite sunt gata să coopereze în domeniul de interes reciproc cu ambele țări. În plus, după ce a fost respinsă ca fenomen al secolului anterior, competiția marilor puteri a revenit, China și Rusia au început să își reafirme influența la nivel regional și global. Astăzi, acestea își desfășoară capacități militare menite să interzică accesul Americii în perioade de criză și să conteste capacitatea acesteia de a opera liber în zonele comerciale critice pe timp de pace. Pe scurt, contestă avantajele geopolitice și încearcă să schimbe ordinea internațională în favoarea lor (National Security Strategy of the United States of America, 2017, pp. 2-3, 25-27).

Astăzi, Statele Unite ies dintr-o perioadă de atrofie strategică, fiind conștiente că avantajul lor militar competitiv a fost erodat. Ne confruntăm cu o tulburare globală crescută, caracterizată prin declinul regulilor permanente pe care se bazează ordinea internațională, creând un mediu de securitate mai complex și mai volatil decât orice am experimentat în perioada recentă (Krauthammer, 2014). Competiția strategică interstatală, nu terorismul, este acum principala preocupare a securității naționale a SUA.

China este un competitor strategic care utilizează mijloace economice acaparatoare pentru a-și intimida vecinii, în timp ce militarizează Marea Chinei de Sud. Rusia a violat granițele statelor vecine și urmărește obținerea puterii de veto asupra deciziilor economice, diplomatice și de securitate ale vecinilor săi (Dibb, 2016, p. 8). De asemenea, acțiunile ilegale și retorica absurdă ale Coreei de Nord continuă, în ciuda cenzurii și a sancțiunilor Națiunilor Unite. Iranul continuă să propage violență și rămâne cea mai importantă provocare pentru stabilitatea Orientului Mijlociu. În ciuda înfrângerii fizice a califatului ISIS, amenințările la adresa stabilității rămân, întrucât grupurile teroriste cu mare influență continuă să ucidă persoane nevinovate și să amenințe pacea în domeniile esențiale (National Defense Strategy of the United States of America, 2018, pp. 1-4).

Provocările la adresa avantajului militar american reprezintă o altă schimbare a mediului de securitate global. Timp de zeci de ani, Statele Unite s-au bucurat de o superioritate necontestată sau dominantă în fiecare domeniu de operare. În general, puteau să-și desfășoare forțele atunci când au vrut, puteau să le constituie unde au vrut și să opereze cum au vrut. Astăzi, fiecare domeniu este contestat – spațiul aerian, terestru, naval și cel cibernetic.

Mediul de securitate este, de asemenea, afectat de progresul tehnologic rapid și de schimbarea caracterului războiului. Statele sunt actorii principali pe scena globală, dar actorii non-statali amenință mediul de securitate, în aceeași măsură, cu capacități din ce în ce mai sofisticate.

PRINCIPALELE PARTICULARITĂȚI ALE REVITALIZĂRII DISPUTEI

În discuțiile de politică externă, termeni precum *unipolar*, *bipolar*, *tripolar* și *multipolar* sunt, uneori, folosiți pentru a face referire la numărul de puteri mondiale de prim rang, ale căror acțiuni tind să caracterizeze sau să dea structură situației de securitate internațională specifice unei anumite perioade istorice. Războiul Rece este, în general, descris ca o situație bipolară care prezintă o competiție între două superputeri (Statele Unite și Uniunea Sovietică) și aliații acestora. Era post-Război Rece este, uneori, descrisă ca moment unipolar, Statele Unite fiind puterea unipolară, adică unica superputere a lumii. După cum s-a menționat, observatorii au ajuns la concluzia că, în ultimii ani, a existat o trecere de la era post-Război Rece la o nouă situație de securitate internațională caracterizată de reluarea competiției pentru mare putere între Statele Unite, China și Rusia, sugerând observatorilor să se refere la noua situație ca la o lume tripolară sau multipolară. Observatorii care ar putea enumera suplimentar țări (sau grupuri de țări, cum ar fi Uniunea Europeană) ca puteri mondiale complementare de top, împreună cu Statele Unite, China și Rusia, ar putea utiliza, de asemenea, termenul *multipolar*.

Termenul *hegemon regional* se referă, în general, la o țară atât de puternică în raport cu celelalte țări din regiunea sa, încât poate domina afacerile regiunii respective și poate obliga alte țări din regiune să sprijine (sau cel puțin să nu se opună) obiectivelor politice principale ale hegemonului. Este general acceptat că Statele Unite s-au stabilit singure drept hegemonul Emisferei Occidentale în secolul al XIX-lea (Stanford Global Studies, 2018).

Mulți observatori privesc noul mediu internațional de securitate nu ca pe o situație bipolară, precum în timpul Războiului Rece, sau ca pe o situație unipolară, precum în epoca post-Războiului Rece, ci ca pe o situație caracterizată, în mare parte, de reînnoirea competiției între cele trei mari puteri mondiale – Statele Unite, China și Rusia. Principalele caracteristici ale situației actuale, de revigorare a disputei pentru statutul de superputere, includ, dar nu sunt neapărat limitate la următoarele:

- utilizarea, de către Rusia și China, a unor forme noi, agresive sau asociate, de operații militare, paramilitare, informaționale și cibernetice – numite, uneori, printre altele, război hibrid, operații de zonă gri sau război ambiguu, în cazul acțiunilor Rusiei și tacticii de „*feliere a salamului*” (procesul de reducere treptată a mărimii printr-o serie de pași incremental mici) sau război de *zona gri*, printre alți termeni, în cazul acțiunilor Chinei;

- competiție ideologică reînnoită, de această dată împotriva formelor de autoritarism din secolul XXI și a democrației intolerante din Rusia, China și alte țări;
- promovarea, de către China și Rusia, prin intermediul mijloacelor media controlate de stat, a discursurilor de istorie naționalistă, accentuând afirmațiile de umilire anterioară sau victimizare de către puterile occidentale și utilizarea acestor narațiuni pentru sprijinul obiectivelor politicii externe revanșarde sau iredentiste;
- provocările Rusiei și ale Chinei la adresa elementelor-cheie ale ordinii internaționale conduse de SUA, inclusiv la principiul potrivit căruia forța sau amenințarea cu forța nu ar trebui să fie utilizate ca o măsură de rutină sau de primă instanță pentru soluționarea litigiilor dintre țări și a principiul libertății mărilor (adică oceanele lumii vor fi tratate ca elemente internaționale comune) (Götz et al., 2019);
- continuarea provocărilor regionale de securitate din partea unor țări precum Iranul și Coreea de Nord;
- o concentrare continuă, cel puțin din perspectiva SUA, asupra combaterii organizațiilor teroriste transnaționale care au devenit vizibile ca actori non-statali importanți, incluzând organizația Statului Islamic, printre alte grupuri; și
- state nesigure sau eșuate, care creează zone slab guvernate, nepredictibile sau neguvernate, ceea ce poate contribui la apariția (sau pot servi drept zone de bază sau sanctuare pentru) actorilor non-statali, devenind locații potențiale de intervenție ale statelor mai puternice, inclusiv pentru marile puteri.

Dovezi ale revigorării disputei pentru statutul de superputere. Cel mai puternic indiciu al schimbării mediului internațional de securitate către o situație de revitalizare a competiției marilor puteri a fost, probabil, cucerirea și anexarea Crimeii de către Rusia, în martie 2014, care a reprezentat prima cucerire folosind forța și anexarea teritoriului unei țări de către o altă țară din Europa de la cel de-al Doilea Război Mondial.

Alte dovezi ale schimbării – cum ar fi acțiunile Rusiei în estul Ucrainei și în alte părți ale Europei de Est, din martie 2014, dezvoltarea economică și modernizarea militară a Chinei, precum și acțiunile Chinei în Mările Chinei de Sud și de Est, din ultimii câțiva ani – au fost mai graduale și cumulative.

Începuturile trecerii de la era post-Război Rece la revigorarea competiției marilor puteri pot fi depistate în perioada anilor 2006-2008, astfel:

- raportul anual al Freedom House, privind libertatea în lume, pentru anul 2019, afirmă, în urma unei analize proprii a organizației, că numărul țărilor

care se confruntă cu o scădere categorică a libertății a depășit numărul țărilor care înregistrează creșteri evidente ale libertății timp de 13 ani la rând, începând cu anul 2006 (Freedom House, 2019, p. 5);

- în februarie 2007, într-un discurs la Conferința Internațională de Securitate, în München, președintele rus Vladimir Putin a criticat și a respins conceptul de putere unipolară, a prezis trecerea la o ordine multipolară și a estimat un rol activ al Rusiei în afacerile internaționale. Unii observatori consideră, retrospectiv, că discursul prefigurează o politică externă rusă mai asertivă și mai competitivă (Rumer, pp. 10-12);
- în anul 2008, Rusia a invadat și a ocupat o parte din fosta republică sovietică Georgia, fără a provoca un răspuns puternic din partea Statelor Unite și a aliaților săi, care presupunea sancțiuni (Rice, 2018). De asemenea, în acel an, observatorii au apreciat că recesiunile profunde din Statele Unite și din Europa și criza financiară, combinate cu capacitatea Chinei de a trece cu bine criza și organizarea cu succes a Olimpiadei de vară din 2008, au contribuit la percepția Statelor Unite, în China, ca o putere în declin și la un sentiment chinez de încredere în sine sau chiar triumfalism (Broderick, 2015, pp. 2, 4, 6-10). Acțiunile în forță ale Chinei în Mările Chinei de Sud și de Est pot fi privite ca fiind declanșate sau accelerate curând după aceea.

Alți observatori plasează germenii schimbării către o competiție reînnoită pentru statutul de mare putere, mai devreme, anterior anilor 2006-2008 (Blustein, 2019).

Comparare cu mediile internaționale de securitate anterioare. Unii observatori încearcă să înțeleagă mai bine situația actuală privind competiția pentru statutul de superputere, în parte, prin compararea cu mediile internaționale de securitate anterioare. Fiecare mediu internațional de securitate are propria combinație de actori majori, dimensiuni ale competiției și cooperării între acești actori, precum și mijloacele militare și alte tehnologii la dispoziția acestora. Un anumit mediu internațional de securitate poate avea unele asemănări cu cele anterioare, dar va avea, de asemenea, diferențe, inclusiv potențial una sau mai multe caracteristici care să nu fie prezente în niciun alt mediu internațional de securitate.

În primii ani ai unui nou mediu internațional de securitate, unele dintre caracteristicile sale pot fi neclare, în dispută, nu încă vizibile sau supuse evoluției. În încercarea de a înțelege un mediu internațional de securitate, comparațiile cu alte medii pot fi utile în identificarea căilor de investigare. Dacă sunt aplicate prea rigid, totuși, astfel de comparații pot acționa ca niște cămăși de forță intelectuale, ceea ce va face mai dificilă realizarea unei înțelegeri complete a trăsăturilor unui mediu internațional de securitate, în special a celor care îl diferențiază de cele anterioare.

Unii observatori au afirmat că lumea a intrat într-un nou Război Rece (sau Războiul Rece II sau 2.0). Acest termen poate avea o anumită relevanță, dacă ne referim, în particular, la relațiile SUA – Rusia sau SUA – China, deoarece era competiției reînnoite pentru statutul de mare putere prezintă rivalitate și tensiune cu Rusia și China. Însă, analizat mai pe larg, Războiul Rece a fost o situație bipolară cu Statele Unite și Rusia, în timp ce era reluării competiției pentru mare putere este o situație care include, de asemenea, China ca putere principală în competiție (Gareis, 2019). Mai mult, bipolaritatea Războiului Rece a fost accentuată de existența alianțelor opuse NATO și Pactului de la Varșovia, în timp ce, în contrast, Rusia și China nu conduc astăzi o alianță echivalentă Pactului de la Varșovia. Și, în timp ce terorismul era o preocupare în timpul Războiului Rece, SUA s-au concentrat pe combaterea grupărilor teroriste transnaționale, situație care nu a fost la fel de relevantă în timpul Războiului Rece precum a fost după 11 septembrie. Alți observatori, constatând reînnoirea competiției pentru marea putere, au formulat comparații cu situația multipolară existentă în secolul al XIX-lea și anii premergători Primului Război Mondial. În timp ce alții, observând promovarea în China și Rusia a relatărilor istorice naționaliste care susțin obiectivele politicii externe revanșarde sau iredentiste, au exprimat comparații cu anii '30 (Gotz, pp. 135-137).

Aceste două situații anterioare, însă, nu au fost caracterizate de existența unui accent puternic pe combaterea grupărilor teroriste transnaționale semnificative la nivel global, iar tehnologiile militare și alte tehnologii disponibile atunci diferă mult de cele disponibile în prezent. Perioada actuală de reînnoire a competiției pentru mare putere poate fi similară, în unele privințe, cu situațiile anterioare, dar diferă, de asemenea, de situațiile anterioare în anumite privințe și poate fi înțeleasă cel mai bine prin observarea directă și identificarea caracteristicilor sale cheie. Observatorii care analizează mediul internațional de securitate i-au dat diverse denumiri, dar expresia care folosește o anumită variație a competiției pentru mare putere sau o regenerare a competiției de mare putere pare să fi devenit cel mai frecvent utilizată în discuțiile politice publice. Alți termeni folosiți includ *ordine mondială competitivă*, *eră multipolară*, *era tripolară* și *lume (sau eră) turbulentă*.

Schimbarea importantă anterioară a mediului internațional de securitate – trecerea de la epoca Războiului Rece la epoca post-Război Rece, la sfârșitul anilor '80 și începutul anilor '90 – a determinat o reevaluare amplă a Departamentului de Apărare (DDA) și a Congresului SUA privind nivelurile de finanțare, strategia și misiunile apărării, care au dus la numeroase schimbări în planurile și programele DDA. Multe dintre aceste modificări au fost articulate în 1993, prin „*Revizuirea de Jos în Sus*” (RJS) (Report on the Bottom-Up Review, 1993, pp. 71-107), o reevaluare a planurilor și programelor de apărare ale SUA, „*de jos în sus*”, al cărui nume a transmis natura fundamentală a reexaminării aplicate. În general, RJS a redimensionat

armata americană într-o forță mai mică decât cea din timpul Războiului Rece și, mai degrabă, orientată către un scenariu de planificare care să poată conduce două conflicte probabile regionale majore, față de scenariul de planificare al Războiului Rece, care preconiza un conflict NATO – Pactul de la Varșovia.

În martie 1993, s-a inițiat o revizuire cuprinzătoare a strategiei naționale de apărare a SUA, a structurii forței, a modernizării, a infrastructurii și a principiilor de bază. S-a considerat că o revizuire la nivel de departament trebuie efectuată „*de jos în sus*”, din cauza schimbărilor dramatice care au avut loc în lume ca urmare a sfârșitului Războiului Rece și a dezmembrării Uniunii Sovietice. Aceste schimbări în mediul internațional de securitate au modificat fundamental nevoile de securitate ale Americii. Astfel, premisa care a stat la baza revizuirii profunde a fost aceea că trebuia să se reevalueze toate conceptele, planurile și programele de apărare de la început.

ROLUL SUA ÎN LUME

În timp ce descrierea rolului SUA în lume, după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, variază în detalii, acesta poate fi descris în termeni generali ca fiind format din patru elemente-cheie: *leadership global; apărarea și promovarea ordinii internaționale liberale; apărarea și promovarea libertății, democrației și drepturilor omului și prevenirea apariției hegemonilor regionali în Eurasia* (Kagan, 2017, p. 1). Problema este dacă rolul SUA în lume se schimbă și, dacă da, ce implicații ar putea avea acest lucru pentru Statele Unite înseși și pentru întreaga lume. Aceasta ar putea afecta în mod semnificativ politica SUA în domenii precum relațiile cu aliații și alte țări, planurile și programele de apărare, comerțul și finanțele internaționale, asistența externă și drepturile omului.

Unii observatori consideră schimbarea ca o retragere inutilă a SUA din conducerea globală și o eliminare gratuită a valorilor occidentale de lungă durată. De asemenea, ei consideră că aceasta este o eroare artificială de proporții imense – o risipire inutilă și autodistructivă a ceva de mare valoare pentru Statele Unite, pentru care au lucrat, în scopul construirii și menținerii, timp de 70 de ani.

Alți observatori, care apreciază că a avut loc o schimbare în rolul SUA în lume în ultimii ani, dar și unii observatori care pledează în favoarea unui rol mai restrâns al SUA în lume văd schimbarea rolului Statelor Unite sau cel puțin anumite aspecte ale acestuia ca fiind utile pentru a răspunde schimbării SUA și circumstanțelor globale și pentru apărarea valorilor și intereselor americanilor, în special în ceea ce privește adaptarea rolului SUA la unul care este mai realist, referitor la ceea ce Statele Unite pot realiza, prin:

- descurajarea potențialelor agresiuni regionale;

- înfăptuirea acțiunilor americane potențiale mai puțin previzibile pentru eventualii adversari;
- restabilirea respectului pentru suveranitatea națională, ca un sistem de referință pentru politica externă a SUA și pentru organizarea afacerilor internaționale și încurajarea aliaților americanilor și partenerilor de securitate din Eurasia de a face mai mult pentru a se apăra.

Al patrulea element al rolului SUA în lume după cel de-al Doilea Război Mondial – unul pe care factorii de decizie din SUA nu-l afirmă în mod explicit în public – a fost să se opună apariției hegemonilor regionali în Eurasia. Acest obiectiv reflectă o perspectivă a SUA asupra geopoliticii și a marii strategii, dezvoltată de strategii și factorii de decizie americani în timpul și în anii imediat următori celui de-al Doilea Război Mondial, care încorporează două raționamente-cheie:

- primul: având în vedere populația, resursele și activitatea economică în Eurasia, un hegemon regional în Eurasia ar reprezenta o concentrare de putere suficient de mare pentru a putea amenința interesele vitale ale SUA;
- al doilea: Eurasia nu prezintă garanții că se autoreglează în termeni de prevenire a apariției hegemonilor regionali, ceea ce înseamnă că nu se poate conta pe țările din Eurasia că ar putea fi capabile să prevină, prin propriile acțiuni, apariția hegemonilor regionali și pot avea nevoie de asistență din partea uneia sau a mai multor țări din afara Eurasiei pentru a fi capabile să facă acest lucru în mod cert (National Defense Strategy of the USA, pp. 1-11).

Prevenirea apariției hegemonilor regionali în Eurasia este, uneori, înțeleasă și ca păstrare a unei diviziuni a puterii în Eurasia sau ca împiedicare a regiunilor-cheie din Eurasia să intre sub dominația unei singure puteri ori ca împiedicare a apariției unor sfere de influență a lumii, care ar putea fi o consecință a apariției a unuia sau a mai multor hegemoni regionali în Eurasia.

Acțiunile americane care pot fi privite ca efecte ale obiectivului american de prevenire a apariției hegemonilor regionali în Eurasia includ, dar nu sunt neapărat limitate la acestea, următoarele:

1. participarea SUA la cele două războaie mondiale, la Războiul din Coreea și la Războiul din Vietnam;
2. alianțele și parteneriatele SUA de securitate, inclusiv:
 - a). Alianța NATO, care a fost creată, în mare parte, pentru a descuraja și contracara încercările Uniunii Sovietice (acum Rusia) de a deveni un hegemon regional în Europa;
 - b). alianțele SUA cu țări din Asia de Est și Pacific, care au fost înființate, în special, pentru a descuraja și contracara încercările Uniunii Sovietice sau ale Chinei de a deveni un hegemon regional în Asia de Est;

c). parteneriatele de securitate ale SUA cu țările din regiunea Golfului Persic, care au fost înființate, în mare parte, pentru a descuraja sau a contracara încercările Iranului sau ale Uniunii Sovietice (Rusia) de a deveni un hegemon regional în acea regiune;

3. acțiuni politice, diplomatice și economice suplimentare ale SUA pentru a izola și a se opune Uniunii Sovietice în timpul Războiului Rece, inclusiv Planul Marshall și programele ulterioare de asistență externă ale SUA.

Urmărind obiectivul de a preveni apariția hegemonilor regionali în Eurasia, factorii de decizie din SUA au decis, uneori, să coopereze sau să sprijine regimuri nedemocratice, care, din propriile motive, consideră Rusia, China sau Iranul drept rivali sau adversari. În consecință, obiectivul de prevenire a apariției hegemonilor regionali în Asia a fost în contradicție cu apărarea și promovarea libertății, democrației și drepturilor omului.

IMPACTUL POTENȚIAL AL PANDEMIEI COVID-19 (CORONAVIRUS)

Pentru prima dată în secolul XXI, lumea se confruntă cu o pandemie care a afectat toate statele și care a declanșat o criză economică ce va agrava relațiile de putere dintre actorii globali, ceea ce va spori volatilitatea și impredictibilitatea, deja accentuate, ale mediului de securitate internațional. O problemă care a apărut cu evoluție rapidă, dar potențial foarte semnificativă, este întrebarea dacă și cum pandemia globală COVID-19 ar putea duce la schimbări profund novatoare și de lungă durată atât în structura politicii internaționale, cât și în rolul SUA în lume în domenii precum conducerea globală a SUA, potențialul Chinei și al Rusiei de a acționa ca lider global, competiția strategică a Statelor Unite cu China și Rusia, relațiile SUA cu aliații și definițiile americane privind securitatea națională a SUA.

Unii observatori susțin că pandemia COVID-19 ar putea fi un eveniment care schimbă lumea, cu implicații potențial profunde și de lungă durată pentru mediul de securitate internațional și pentru rolul SUA în lume. Alți observatori sunt mai sceptici asupra faptului că pandemia COVID-19 va avea astfel de efecte.

Observatorii care susțin că pandemia COVID-19 ar putea schimba lumea în ceea ce privește mediul internațional de securitate și rolul SUA în lume s-au concentrat pe mai multe domenii de schimbare potențială, care se suprapun, în unele cazuri, și pot interacționa unul cu altul:

- ordinea mondială, instituțiile internaționale și guvernarea globală;
- supremația globală a SUA și rolul acestora în lume;
- rolul potențial al Chinei și al Rusiei ca lider global;
- relațiile SUA și competiția pentru mare putere cu China și Rusia, inclusiv folosirea pandemiei COVID-19 ca temă sau instrument pentru a domina competiția ideologică;

- prevalența relativă a formelor de guvernare democratice și autoritare sau autocratice;
- tensiunea societală, reforma, transformarea și stabilitatea guvernamentală în diferite țări;
- economia mondială, globalizarea și politica comercială a SUA și Chinei;
- caracteristicile și conduita conflictului;
- bugetele de apărare aliante și alianțele SUA, ale Rusiei și Chinei;
- coeziunea Uniunii Europene;
- definirea și bugetarea securității naționale a SUA, a Rusiei și Chinei;
- Strategia de Apărare a SUA, a Rusiei și Chinei, bugetele de apărare și operațiile militare;
- programele de asistență externă ale SUA și scutirea datoriilor internaționale;
- activitățile actorilor non-statali;
- dimensiunea atenției SUA, Rusiei și Chinei dedicată problemelor internaționale în curs de desfășurare, altele decât pandemia COVID-19.

Unii observatori s-au concentrat asupra modului în care, în opinia lor, pandemia COVID-19 demonstrează că Statele Unite își mențin sau reafirmă rolul de lider global, în timp ce alți observatori sugerează că pandemia COVID-19 demonstrează că Statele Unite au ales să se retragă din sau nu mai sunt capabile să îndeplinească acel rol. Pandemia COVID-19 ar putea influența discuțiile asupra costurilor și beneficiilor exercitării competențelor de lider global pentru Statele Unite nu numai în ceea ce privește sănătatea globală, ci într-o serie de alte probleme. Unii analiști s-au concentrat asupra modului în care pandemia COVID-19 poate oferi o perspectivă asupra faptului dacă China sau Rusia doresc și acționează pentru a deveni lideri globali la egalitate cu (sau în locul) Statelor Unite, dacă China sau Rusia au capacitatea de a face acest lucru și cum ar putea interpreta alte țări faptul că acestea ar juca un asemenea rol.

Transparența Chinei, în special în ceea ce privește acțiunile sale din primele zile ale epidemiei COVID-19 din Wuhan, precum și așa-numita diplomație a Chinei privind donația sau diplomația mascată (cu referire la acțiunile Chinei de a trimite materiale și personal medical în alte țări și evidențierea acestei acțiuni în declarații ale guvernului Chinei și mass-mediei controlate de stat) au devenit elemente noi ale unei discuții continue cu privire la capacitatea Chinei sau la adecvarea de a acționa ca lider global.

Această discuție în curs de desfășurare include examinarea unei game de alte probleme, inclusiv acțiunile Chinei pentru punerea în aplicare a Inițiativei privind Centura și Căile de Comunicații, disputele teritoriale ale Chinei cu alte țări, participarea sa în organizații internaționale și activitățile sale de dezvoltare tehnologică și de creditare internațională. Unii observatori s-au concentrat asupra

modului în care pandemia COVID-19 a devenit un element semnificativ în relațiile SUA-China și în competiția pentru mare putere a SUA cu China și Rusia.

Pentru unii observatori, pandemia COVID-19 reprezintă o oportunitate în cooperarea SUA-China pe o problemă internațională importantă de interes comun. Pentru alți observatori, pandemia COVID-19 este o nouă sursă majoră de dispută și o arenă de competiție între cele două țări și face ca relațiile SUA-China să se precipite complet într-o situație ostilă, asemănătoare Războiului Rece.

O serie de alți observatori s-au concentrat asupra modului în care pandemia COVID-19 oferă un factor nou proeminent în discuția dacă Statele Unite ar trebui să-și decupleze economia de cea a Chinei și să-și reducă dependența de China pentru materialele și produsele-cheie, inclusiv consumabile pentru spitale și produse farmaceutice. Iar alți observatori s-au concentrat asupra faptului dacă răspunsurile SUA și ale Chinei la pandemia COVID-19 vor afecta atitudinile din întreaga lume cu privire la meritele comparative ale formelor de guvernare ale SUA și Chinei și modelelor economice, ca exemple potențiale de imitat.

CONCLUZII

În ultimii ani, ordinea liberală mondială condusă de SUA, care a luat naștere după sfârșitul Războiului Rece, a fost subminată. În multe privințe, totuși, ceea ce a apărut drept cea mai urgentă provocare a ordinii internaționale actuale este comportamentul din ce în ce mai proactiv și asertiv al Rusiei. Există un acord evident între comentatori și analiști, potrivit căruia Rusia încearcă să submineze ordinea internațională liberală condusă de SUA. În același timp, există un dezacord semnificativ în ceea ce privește natura și amploarea provocării pe care o reprezintă Moscova, factorii care stau la baza revizionismului rus și modul în care Occidentul ar trebui să răspundă.

Este posibil să se facă distincție între trei perspective majore. Pe scurt, prima sugerează că Rusia este o „*putere revanșardă*”, care încearcă să răstoarne chiar bazele ordinii mondiale liberale. A doua perspectivă presupune că Rusia este o „*putere defensivă*”, care acționează pentru schimbări suplimentare în cadrul ordinii existente. A treia perspectivă susține că Rusia este un „*izolaționist agresiv*”, ceea ce înseamnă că regimul Putin joacă în mod deliberat un rol distructiv în afacerile internaționale pentru a-și spori legitimitatea internă. Agenda revizionistă a Moscovei se manifestă în mai multe moduri. În primul rând, Rusia contestă regulile și normele stabilite în spațiul post-sovietic, inclusiv justetea granițelor internaționale. Anexarea Crimeii, în această perspectivă, a fost doar ultimul și cel mai extrem exemplu al unui model mult mai amplu de comportament. În decursul ultimului deceniu, Rusia a intrat în război cu Georgia; a intervenit, în mod repetat, în treburile politice interne

ale țărilor vecine; a exercitat diferite forme de presiune economică asupra unor state precum Ucraina, Moldova și Lituania; și-a extins rețeaua de baze militare în regiunea post-sovietică. Scopul final al acestor acțiuni este stabilirea unei sfere exclusive de influență asupra teritoriului fostei Uniuni Sovietice. Cu alte cuvinte, marea ambiție este de a anula ordinea de după Războiul Rece pentru a restabili Rusia ca putere dominantă în Eurasia. În al doilea rând, Rusia încearcă să exploateze deschiderea și vulnerabilitățile Occidentului – sistemele informaționale, pluralismul politic și limitele socio-economice – pentru a crea diviziuni în cadrul comunității euroatlantice. În al treilea rând, Moscova încheie alianțe cu regimuri autoritare similare în țări precum Belarus, Iran, Siria, Venezuela și, cel mai important, China. China și Rusia împreună reprezintă nucleul unei noi coaliții de autocrații antidemocratice care contestă statu-quo-ul impus de Occident, după Războiul Rece.

Într-un mediu internațional de securitate descris ca fiind unul al competiției reînnoite pentru super putere, Marea Chinei de Sud a devenit vizibilă ca o arenă a concurenței strategice SUA – China. Acțiunile Chinei în Marea Chinei de Sud, în ultimii ani, inclusiv acțiunile extinse de a ridica insule și înființarea de baze pe zonele pe care le-a ocupat în Insulele Spratly, precum și acțiunile forțelor sale navale pentru a susține revendicările Chinei împotriva revendicărilor concurențiale ale vecinilor regionali precum Filipine și Vietnam, au sporit îngrijorarea în rândul observatorilor americani că China câștigă un control real al Mării Chinei de Sud, o zonă de importanță strategică, politică și economică pentru Statele Unite și aliații și partenerii săi. Acțiunile forțelor navale ale Chinei în Insulele Senkaku administrate de Japonia, în Marea Chinei de Est, sunt o altă preocupare pentru SUA. Dominația chineză a regiunii din apropierea mărilor Chinei, adică Marea Chinei de Sud și Marea Chinei de Est, împreună cu Marea Galbenă, ar putea afecta în mod substanțial interesele strategice, politice și economice ale SUA în regiunea indo-pacifcă și în alte zone.

Rezumând, sunt trei seturi principale de provocatori – puterile revizioniste, China și Rusia, statele compromise, Iran și Coreea de Nord, și organizațiile transnaționale cu grad ridicat de risc, în special grupurile teroriste jihadiste – care luptă activ împotriva Statelor Unite și a aliaților și partenerilor săi.

BIBLIOGRAFIE:

1. Blustein, P. (2019). „*The Untold Story of How George W. Bush Lost China*”. În *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2019/10/04/the-untold-story-of-how-george-w-bush-lost-china/>, accesat la 4 septembrie 2020.
2. Broderick, K. (2015). „*Chinese Activities in the South China Sea, Implications for the American Pivot to Asia*”. În *Project Institute 2049*, https://project2049.net/wp-content/uploads/2018/06/150511_Broderick_Chinese_Activities_South_China_Sea_Pivot.pdf, accesat la 21 septembrie 2020.

3. Dobb, P. (2016). „Why Russia is a threat to the international order?”. În *Strategy*, The Australian Strategic Policy Institute, https://s3-ap-southeast-2.amazonaws.com/ad-aspi/import/Russia.pdf?plMhBAf0i_aHd1.6Y_Jx3ZGEq547f3yB, accesat la 4 septembrie 2020.
4. Gareis, B.S. (2019). „Taking off as a Global Power? China's Foreign Policy”. În *Grand Strategy*, Marshall Center/Occasional Papers, https://www.marshallcenter.org/sites/default/files/files/2019-07/PDF_PUB_OPS_24.pdf, accesat la 2 septembrie 2020.
5. Götz, E., Merlen, C.-R. (2018). „Russia and the question of world order”. În *Russia and the question of world order*, European Politics and Society, vol. 20, nr. 2, <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/23745118.2018.1545181?needAccess=true>, accesat la 2 septembrie 2020.
6. Kagan, R. (2017). „Backing into World War III”. În *Foreign Policy*, <https://foreignpolicy.com/2017/02/06/backing-into-world-war-iii-russia-china-trump-obama/>, accesat la 2 septembrie 2020.
7. Khalilzad, Z. (2016). „4 Lessons about America's Role in the World”. În *National Interest*, <https://nationalinterest.org/feature/4-lessons-about-americas-role-the-world-15574>, accesat la 25 mai 2020.
8. Krauthammer, C. (2014). „Who made the pivot to Asia? Putin”. În *The Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/opinions/charles-krauthammer-who-made-the-pivot-to-asia-putin/2014/05/22/091a48ee-e1e3-11e3-9743-bb9b59cde7b9_story.html?utm_term=.1a39f00406c7, accesat la 4 septembrie 2020.
9. Mearsheimer, J.J. (2001). „The tragedy of great power politics”. În New York and London: W.W. Norton & Company, <https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/5526008/course/section/6018533/MEARSHEIMER%20J.%20%282001%29.%20The%20Tragedy%20of%20Great%20Power%20Politics%20-%20Cap%202.pdf>, accesat la 4 septembrie 2020.
10. Payne, K.B., Foster, J.S. (2017). „Russian strategy: Expansion, crisis and conflict”. În *Comparative Strategy*, 36(1), 1-89, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01495933.2017.1277121>, accesat la 2 septembrie 2020.
11. Rice, C. (2018). „Russia Invaded Georgia 10 Years Ago. Don't Say America Didn't Respond”. În *Washington Post*, https://www.washingtonpost.com/opinions/russia-invaded-georgia-10-years-ago-dont-say-america-didnt-respond/2018/08/08/ba4279d4-9b3e-11e8-8d5e-c6c594024954_story.html, accesat la 2 septembrie 2020.
12. Rumer, E. „Russia and the security of Europe”. În *Carnegie endowment for international peace*, https://carnegieendowment.org/files/CP_276_Rumer_Russia_Final.pdf, accesat la 11 august 2020.
13. Work, B. (2015). Cuvântul Secretarului adjunct al apărării. În *U.S. Department of Defense*, CNAS Defense Forum, JW Marriott, Washington, D.C., <https://www.defense.gov/Newsroom/Speeches/Speech/Article/634214/cnas-defense-forum/> accesat la 5 septembrie 2020.
14. Administrația Prezidențială. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*. (2020). București: Monitorul oficial, Partea I, nr. 574 din 1 iulie 2020.
15. Office of the President. *National Security Strategy of the United States of America*. (2017), <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, accesat la 2 septembrie 2020.
16. Department of Defense. *Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America: Sharpening the American Military's Competitive Edge*. (2018), <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>, accesat la 25 septembrie 2020.
17. Department of Defense, *Report on the Bottom-Up Review, Les Aspin, Secretary of Defense*. (1993), <https://www.hsdl.org/?view&did=448259>, accesat la 15 august 2020.
18. *Freedom in the World 2019* (2019). Freedom House, https://freedomhouse.org/sites/default/files/Feb2019_FH_FITW_2019_Report_ForWeb-compressed.pdf, accesat la 5 septembrie 2020.
19. Stanford Global Studies (2018), <https://medium.com/stanford-global-perspectives/the-decline-of-u-s-hegemony-in-the-western-hemisfere-b1015a4b636e>, accesat la 11 septembrie 2020.

IMPACTUL MEDIULUI DE SECURITATE ASUPRA STRATEGIILOR DE APĂRARE ALE STATELOR MICI ȘI MIJLOCII

Prof. dr. Ioana RIEBER

Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”, București

Dinamica schimbărilor la nivel regional și global presupune existența unor strategii care să permită eficientizarea activității structurilor de securitate și apărare. În funcție de riscurile, vulnerabilitățile și amenințările cărora trebuie să le răspundă militar sau non-militar, statele mici și mijlocii și-au elaborat documentele strategice, ținând cont de dimensiunea internă și externă a securității. Securitatea lor depinde, în mare măsură, de factorii externi, turbulențele din sistemul internațional reprezentând o provocare serioasă pentru un stat mic.

Dacă statele mici și mijlocii sunt situate în vecinătatea unei puteri mari, revizioniste, nedemocratice, securitatea nu poate fi obținută decât prin strategii creative. Accentul se pune, astfel, pe existența capacităților militare puternice și flexibile, necesare identificării și contracarării amenințărilor și pe integrarea în alianțe/coalitii de alianțe.

Cuvinte-cheie: puteri mici și mijlocii, alianțe, integrare, securitate, capacități militare.

INTRODUCERE

Lumea nu a fost niciodată sigură pentru statele considerate puteri mici și mijlocii, deoarece acestea nu își pot permite un conflict de mare intensitate, motiv pentru care sunt obligate să-și gândească strategia de apărare astfel încât să-și asigure securitatea utilizând cu eficiență maximă resursele materiale și umane de care dispun.

Mijloacele și metodele la care apelează sunt foarte variate, de la diplomație și relații bilaterale sau multilaterale la alianțe militare sau la solicitarea sprijinului din partea organizațiilor internaționale, ca organe de securitate și apărare colectivă.

TIPURI DE STRATEGII DE SECURITATE UTILIZATE DE STATELE MICI ȘI MIJLOCII

Un stat considerat o putere mică sau mijlocie nu poate fi decident în relațiile internaționale și nu poate schimba regulile, deoarece nu îi permit caracteristicile sale cantitative: dimensiunea mică a teritoriului, populația puțin numeroasă, capacitatea economică redusă și capacitățile militare limitate.

Profesorul britanic de științe politice Baldur Thorhallsson a utilizat șase criterii care trebuie luate în considerare atunci când avem în vedere încadrarea unui stat într-o anumită categorie de putere (2018, pp. 17-34): (1) dimensiunea fixă [populația, teritoriul]; (2) dimensiunea economică [PIB, dimensiunea pieței, gradul de dezvoltare]; (3) dimensiunea suveranității [capacitatea de a exercita controlul juridic asupra teritoriului], (4) dimensiunea politică [guvernare, aparate birocratice, coeziune internă, consens politic și militar]; (5) dimensiunea perceptivă [discurs politic, identitate de sine] și (6) dimensiunea preferinței [ambitii, priorități de elită]. Deși este o analiză internă, cadrul schematic generat de Thorhallsson este extrem de relevant pentru a realiza o analiză a capacității statului și a nesiguranței în implementarea politicii și strategiei de securitate națională (Domingo-Almase, 2019).

Nivelul capacităților militare, precum și o economie puternică sunt factori semnificativi, care definesc provocările și limitările statelor mici, dar insuficiente pentru a explica politicile lor externe. Contextul istoric, poziția geografică, practicile social-politice sunt, de asemenea, factori de care se ține cont în clasificarea statelor.

Statele mijlocii pot fi actori regionali de care să se țină seamă într-un anumit context geostrategic, de exemplu, Danemarca. Acesta este un stat mic, ca dimensiune, în cadrul NATO, dar o putere edificatoare în relația cu statele baltice. De fapt, mediul

strategic face ca agendele de securitate ale statelor mici să nu fie identice, deoarece acestea sunt situate în zone geografice diferite, cu vecini diferiți și se confruntă cu diferite probleme. În funcție de eficiența deciziilor luate de factorii politici, dimensiunea nu împiedică statele mici să fie active sau să își exercite influența în relațiile internaționale, ele pot participa la operații militare, cum este cazul Suediei, Finlandei și Danemarcei, sau pot contribui efectiv în rezolvarea problemelor lumii contemporane, prin activitatea desfășurată în cadrul organizațiilor internaționale (Vaicekaskaitė, 2017, pp. 7-15).

Instrumentele primare ale unui stat mic sunt politica externă și diplomația. Diplomația este prima linie de apărare în conflictele internaționale. Statele subdezvoltate trebuie, adesea, să elaboreze cele mai complexe repertorii diplomatice pentru a contracara mișcările statelor mari. De regulă, „*steaua călăuzitoare*” a politicilor externe ale statelor mici a fost apărarea, nu atacul, dar există și excepții, printre care Israel și Cuba (Maniruzzaman, 1982).

Statele își aleg politici care le reflectă cel mai bine interesele, fie printr-un rol mai pasiv și neutru, fie printr-un angajament activ. Sporirea influenței nu duce întotdeauna la o creștere a gradului de securitate. Ele au nevoie de un sistem internațional pașnic și de garanții din partea unor state sau organizații puternice. Proiectul de securitate și apărare comună a fost ideea marilor state europene, dar obiectivul de a fi poziționat conform propriilor interese în sistemul internațional a fost principalul motiv care a forțat aproape toate statele mici să adere la o organizație cu vocație de securitate. Diferența dintre statele care au reușit să supraviețuiască și cele care au dispărut este aceea că unele state au aderat la alianțe militare, asumându-și, în acest fel, angajamente care le-au condus către atingerea obiectivului dorit: asigurarea securității.

Alianțele pot fi bilaterale sau multilaterale, pot fi realizate cu puteri mici și mari. Avantajul alianței este cel al ajutorului militar în caz de necesitate. Există o situație în care un stat mic ar putea obține protecția unui mare aliat: când primul are capacitatea de a servi interesele puterii. Cele mai bune exemple, în acest sens, sunt Israelul, protejat de SUA, interesate de Orientul Apropiat, și Cuba, protejată de URSS, interesată de SUA. Alianțele reunesc, de obicei, membri cu interese și ideologii strategice similare. Alianțele moderne, precum NATO, sunt extrem de instituționalizate, cu un angajament colectiv formal de a-și apăra țările membre.

Aderarea la alianțe poate avea și dezavantaje. De exemplu, Uniunea Sovietică a invadat Afganistanul, în 1979, la invitația lui Babrak Kamal, în temeiul Tratatului de Prietenie, Bună Vecinătate și Cooperare, semnat în 1978. În cadrul tratatelor multilaterale și bilaterale semnate cu majoritatea statelor foste colonii din Africa, Franța a provocat, deseori, schimbări de guvernare în acele țări, intervenind în Camerun, Congo, Ciad, Niger, Mauritania, Gabon, în 1964, și în Republica Centrafricană, în 1967. Alianța a funcționat ca o sabie cu dublu tăiș.

O altă problemă ar fi aceea că Marile Puteri joacă un rol imens în gestionarea riscurilor din statele mici, oferindu-le resurse suplimentare, capacități militare și sprijin politic, dar, în schimbul protecției, le pot limita libertatea. Există și o altă opțiune strategică pe care statele o pot folosi: alianțele regionale. Pe de o parte, India a încheiat tratate de apărare cu vecinii – Bhutan, Nepal, Bangladesh – pentru a-i feri de influențele puterilor exterioare, în special ale Chinei. Pe de altă parte, China a încheiat un pact de neagresiune cu doi dintre vecinii săi – Birmania și Afganistan –, pentru a împiedica aderarea lor la o alianță cu India, în cazul unei confruntări militare sino-indiene. De asemenea, statele arabe au format două alianțe succesive, pentru a combate sionismul și a lupta împotriva Israelului.

Există mai multe strategii pe care statele mici le folosesc: se pot alinia cu statele care le amenință, subordonându-se, de bună voie, unei mari puteri, pentru a obține mai multă protecție, ordine publică, securitate sporită și integritate teritorială sau se pot alia cu alte puteri împotriva unui potențial agresor, pentru a obține niveluri mai mari de securitate. Alinierea poate stimula regimurile slabe și le poate spori reziliența, motiv pentru care există state în care instabilitatea internă motivează elita politică să se alinieze cu țările mai puternice, căutând să îmbunătățească situația (Vaicekaskaitė, Ibid.).

Statele mici și mijlocii mai pot utiliza acoperirea strategică atunci când nu vor să sprijine o parte sau o putere, temându-se că acest lucru ar putea duce la riscuri mai mari de securitate. Această strategie se încadrează între echilibrare și *bandwagoning*¹. Un exemplu practic de implementare a unei astfel de strategii ar putea fi cazul țărilor din Asia de Sud-Est care, datorită influenței directe a Statelor Unite și Chinei, preferă această opțiune de strategie de securitate. Acest tip de politică ține de nealiniere, fiind, adesea, utilizată de statele din lumea a treia.

O altă strategie este neutralitatea, în cazul unui conflict. Din perspectivă juridică, statelor neutre li se cere să nu participe la războaie și să nu facă parte din alianțe militare sau să susțină un stat din punct de vedere militar. În vederea respectării neutralității, așezarea geografică este importantă, deoarece poziția neutră trebuie să fie strategic avantajoasă pentru puterile majore sau să nu le împiedice în atingerea obiectivelor. Aici, putem menționa cazul Belgiei, a cărei neutralitate a fost încălcată de Germania în 1914 și 1940, pentru a intra cu trupele în Franța, deși cele două puteri au graniță comună.

Dezavantajul statului neutru este acela că ar trebui să fie gata să se apere în cazul încălcării integrității sau suveranității teritoriale. Elveția a ales să rămână neutră și să continue, formal, să urmeze această politică și astăzi. Cu toate acestea, este activă în afacerile internaționale, a sprijinit organizațiile care lucrează pentru consolidarea păcii și a devenit un centru al asociațiilor care gestionează situațiile de criză.

1 În relațiile internaționale, *bandwagoning* apare atunci când un stat se aliază cu o putere mai puternică, adversară, și admite că adversarul, transformat în partener, câștigă în mod disproporționat în ceea ce cuceresc împreună (<https://www.thefreedictionary.com/bandwagoning>).

Lumea a treia consideră neutralitatea de tip elvețian extrem de atrăgătoare. Prințul Sihanouk al Cambodgiei, șeful Mujibur Rahman din Bangladesh și regele Birendra din Nepal, de exemplu, și-au exprimat dorința de a-și transforma țările în „*Elveția Asiei*”, dar neutralitatea în comunitatea internațională este mai ușor de dorit decât de realizat (Ibid.).

Statele mici au nevoie de capacități diferite pentru a aborda complexitatea provocărilor de securitate cu care se confruntă. Acest lucru necesită colaborarea cu diverși actori și furnizori de securitate, pentru a atenua riscurile. Dincolo de alianțele militare, există organizații internaționale puternice: la nivel mondial – ONU – are drept scop menținerea păcii, fiind un garant al securității statelor mici și mijlocii, iar la nivel regional există Organizația Statelor Islamice, Uniunea Africană etc.

SCURTE STUDII DE CAZ – SECURITATEA STATELOR MICI

Dacă analizăm exemplul statelor baltice, constatăm că securitatea lor depinde, în mare măsură, de factori externi. Lituania, Letonia și Estonia sunt situate într-un mediu de operare comun, care se confruntă cu un set similar de amenințări și provocări de securitate. Aceste provocări sunt, în mare parte, legate de dominația Rusiei în regiune și de acțiunile sale asertive de creștere. Pentru a supraviețui, au folosit diverse instrumente și strategii.

După recăștigarea independenței, Lituania, Letonia și Estonia au ales să nu rămână fără alianțe, căutând să se integreze în instituțiile euroatlantice, și anume în NATO și în UE, să coopereze cu SUA, încercând, în același timp, să intensifice cooperarea trilaterală de apărare (BALTBAT, BALTRON, BALTNET) (Baltic Defence Co-operation, 2014) și să caute soluții comune cu privire la modul de consolidare a capacității lor de apărare. După 2014, în fața tensiunilor în creștere din regiune, au început să-și reajusteze politicile de securitate, concentrându-se pe întărirea capacităților naționale de apărare.

În cazul Filipinelor, armată slabă și birocrăția coruptă fac țara vulnerabilă în fața amenințărilor interne și externe. Filipine au dificultăți în a patrula vasta lor întindere de apă din cauza lipsei de echipamente și resurse, generată de finanțarea limitată a securității și apărării la frontieră. În dorința de a compensa această slăbiciune, există planuri de consolidare a cooperării cu statele de la graniță, cu interese maritime comune, consolidarea alianțelor, încheierea de noi acorduri de securitate și extinderea angajamentelor cu organizații regionale și internaționale. Mentalitatea de securitate și orientarea politică (de exemplu, construirea națiunii, pragmatism economic, forțe armate orientate în interior, adăpost instituțional) sunt tipice unui stat mic (Domingo-Almase, Ibid.).

Națiunile lumii a treia (Egipt, India, Indonezia, Iran etc.) au urmărit o „*strategie activă*”, orientată către exterior și o politică externă expansivă, în scopul afirmării identității și existenței lor naționale pe arena internațională. În acest sens, fostul președinte al Republicii Arabe Unite, Gamel Abder Nasser, a folosit propaganda,

naționalismul arab, subversiunea și a crescut forțele armate, acțiuni care au dus la creșterea prestigiului Egiptului în arena internațională. Indonezia, sub președinția lui Sukarno, a urmat o „*politică de confruntare*” cu Malaiezia. Forțele armate indoneziene au „*eliberat*” West Irian, succesorii lui Sukarno au urmărit o politică externă mai puțin agresivă, dar nu au ratat ocazia de a anexa Timorul de Est. În 1999, sub presiunea ONU, Indonezia renunță la Timor, iar în 2002, acesta devine stat independent.

Nepalul este o țară slab dezvoltată, care ocupă un loc periculos din punct de vedere geopolitic, deoarece este situat între doi giganți: India și China. Relațiile cu India erau contradictorii: India făcea investiții în economie, dar reprezenta și un refugiu pentru liderii opoziției din Nepal. Lucrurile au început să se schimbe, după 1955, când regele Mahendra a reușit să aducă factorul chinez în zona Himalaya, ca potențial contra-echilibru pentru India, numind politicieni pro-chinezi sau pro-indieni ca prim-miniștri, în funcție de interesele politice. A lansat o nouă direcție de „*nealinie cu prietenie egală*” (sfârșitul relației speciale cu India), fiind semnat primul acord comercial și de ajutor cu China, pus în aplicare de un prim-ministru anti-indian (Maniruzzaman, Ibid.). Totuși, optsprezece luni mai târziu, pentru a menaja India, Mahendra l-a înlocuit, pentru scurt timp, cu un nou prim-ministru. Acesta s-a apropiat prea mult de India, motiv pentru care a fost demis după trei luni. Președintele a preluat conducerea administrației și a adăugat o nouă dimensiune politicii sale de echilibru, prin încheierea, cu URSS, a unui acord economic. Măsurile luate și-au dovedit eficiența: astfel, în 1955, Nepalul avea relații diplomatice cu cinci țări, iar în 1959, era deja recunoscut de 24 de guverne și admis în Organizația Națiunilor Unite. În 1968, Nepalul a fost ales în Consiliul de Securitate al ONU, ca membru nepermanent.

În timpul Războiului Rece, România, sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu, făcea parte din Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), dar se opunea unei planificări supranaționale, comerțul exterior era orientat spre estul și vestul Europei, încheiase o serie de tratate economice cu Mongolia, Cuba, China etc. România mergea pe ideea de stat-națiune, care are dreptul să decidă asupra politicii externe. În timp ce Moscova milita pentru subordonarea intereselor naționale intereselor comunității comuniste, statul român și-a păstrat o linie independentă și a avut o poziție mai nuanțată față de statele membre ale Tratatului de la Varșovia (Stephen, 1984). Nicolae Ceaușescu a menținut o relație bună atât cu Statele Unite ale Americii, care erau interesate de așezarea geopolitică a României, cât și cu Republica Populară Chineză, fapt care a avut drept consecință evitarea invadării României de către URSS, în 1968.

În dimineața zilei de 21 august 1968, la cererea URSS-ului, soldați sovietici, maghiari, polonezi, est-germani, bulgari au intrat în Cehoslovacia. În după-amiaza aceleiași zile, Nicolae Ceaușescu s-a adresat mulțimii aflate în fața sediului

Comitetului Central al Partidului Comunist Român, exprimându-și dezacordul în legătură cu acest abuz. În momentul în care s-a opus unei acțiuni decise de Moscova, președintele spera ca România să fie susținută de statele rivale URSS-ului: China, SUA, Iugoslavia. Așteptările au fost justificate. La 23 august 1968, cu ocazia recepției organizate de Ziua Națională la Ambasada României din Beijing, premierul chinez, Zhou Enlai, a afirmat că România poate conta în apărarea independenței sale pe sprijinul poporului chinez (Tomozei, 2016). La rândul său, ca răspuns la apelul diplomatului român, Corneliu Mănescu, președintele SUA de atunci, Lyndon Johnson, le transmitea sovieticilor următoarele cuvinte profetice: „Nu asmuțiți câinii războiului!” (Betea, 2009, p. 59). Pe 24 august 1968, Ceaușescu s-a întâlnit cu președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Iosip Broz Tito, la Vârșeț, o localitate apropiată de granița celor două țări, unde a primit asigurări că se poate retrage oricând pe teritoriul iugoslav (Marcu, 2012). S-a mai discutat și posibilitatea formării unui eventual front comun de apărare împotriva Moscovei. În august 1968, situația lui Ceaușescu s-a complicat: la granițele României cu Uniunea Sovietică fuseseră masați 235.000 de soldați aparținând Comandamentelor Odessa, Lvov și Kiev (Marcu, Ibid.). Întrucât în dreptul gurilor Dunării și al litoralului românesc al Mării Negre staționau nave ale flotei sovietice, Dean Rusk, șeful Departamentului american de Stat, i-a solicitat URSS, printr-o notă înmănată ambasadorului sovietic la Washington, Anatoli Dorînin, „să nu invadeze România, întrucât consecințele vor fi impredictibile” (Betea, Ibid., p. 60).

În interiorul statului român au fost luate o serie de măsuri în vederea rezistenței în fața unei eventuale invazii sovietice: a fost mobilizată armata, au fost înființate Gărzile Patriotice, a fost votată *Legea privind pregătirea tineretului pentru apărarea patriei*, introducându-se obligativitatea participării la cursuri de pregătire militară pentru toți elevii. Securitatea a făcut numeroase cercetări, analizând modul în care se desfășurase invadarea Cehoslovaciei, în ideea unei eventual scenarii care s-ar fi putut petrece și în România (Watts, 2011, p. 379). Numărul turiștilor sovietici a fost ținut sub observare, iar aeroporturile au fost puse sub pază strictă. Refuzul autorităților române de a permite operațiuni militare pe teritoriul său a făcut dificil un scenariu ca cel aplicat în Cehoslovacia (Marcu, Ibid.).

România și-a continuat drumul independenței în relațiile de natură externă și se sugerează, adesea, că ar putea servi ca un *modus vivendi* între o superputere și o putere mai mică, pentru modalitatea în care a obținut o autonomie substanțială în relațiile externe, înconjurată fiind, totuși, de state comuniste.

CONCLUZII

Încă din perioada Antichității, putem vorbi despre existența unor state mici și a unor state mari. Despre conducători destoinici, carismatici sau, dimpotrivă, despre dictatori. Sistemul internațional de putere este format din state mici și state

mari. Deși „mic”, un astfel de stat poate influența, într-o oarecare măsură, buna funcționare a întregului sistem internațional.

Rolul statelor mici și mijlocii în relațiile internaționale este destul de puțin studiat. Totuși, potrivit unora dintre experții în domeniu, s-a ajuns la concluzia că, în general, statele mici aleg multilateralismul din două motive: ca mod de influențare și ca mijloc de a restrânge statele mai mari. Un stat mic este capabil să își dezvolte prioritățile și să utilizeze, în cadrul unei coaliții din care face parte, strategiile acesteia pentru a-și construi imaginea.

Observăm, astfel, că statele care reușesc să își construiască o imagine plauzibilă și să-și atingă obiectivele de politică externă beneficiază de o strategie de securitate curajoasă și bine elaborată.

BIBLIOGRAFIE:

1. Betea, L. (coord.). (2009). *21 august 1968. Apoteoza lui Ceaușescu*. Iași: Editura Polirom.
2. Domingo-Almase, D.A. *Small state security syndrome: understanding the Philippines'*. National Security Strategy, <https://theasiadialogue.com/2019/02/19/the-long-read-small-state-security-syndrome-understanding-the-philippines-national-security-strategy/>, accesat la 2 august 2020.
3. Gashi, B. *Small States and National Security*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2818984, accesat la 2 august 2020.
4. Larrabee, S. (1984). *The Challenge to Soviet Interests in Eastern Europe: Romania, Hungary, East Germany*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, <https://www.rand.org/pubs/reports/R3190.html>, accesat la 12 septembrie 2020.
5. Maniruzzaman, T. (1982). *The Security of Small States in the Third World*. The Strategic and Defence Studies Centre, The Research School of Pacific Studies, The Australian National University Canberra, Australia and London, England and Miami, Florida, USA, <http://bellschool.anu.edu.au/sites/default/files/publications/attachments/2016-03/sdsc-maniruzzaman.pdf>, accesat la 2 august 2020.
6. Marcu, I. (2018). *A fost România aproape de o invazie sovietică în 1968?* În „*Historia*”, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/a-fost-romania-aproape-de-o-invazie-sovietica-in-1968>, accesat la 2 august 2020.
7. Thorhallsson, B. (2018). *Studying small states: A review*. În „*Small States & Territories*”. Vol. 1, nr. 1, https://www.researchgate.net/publication/327074818_Studying_small_states_A_review, accesat la 24 octombrie 2020.
8. Tomozei, D. (2016). *Statul în Secolul XXI – modelul chinez*. Editura Corint, <http://romanian.cri.cn/221/2017/08/29/1s181435.htm>, accesat la 24 octombrie 2020.
9. Vaicekaskaitė, Ž.M. (2017). *Security Strategies of Small States*. În „*Changing World Journal on Baltic Security*”, accesat la 2 august 2020.
10. Watts, L.L. (2011). *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, traducere de Camelia Diaconescu. București: Editura RAO.
11. Baltic Defence Co-operation, 2014, <https://www.mfa.gov.lv/en/security-policy/co-operation-with-nato-member-states-and-candidate-countries/baltic-defence-co-operation-main-joint-projects>, accesat la 2 august 2020.

GENERAȚIILE RĂZBOAIELOR – CONVENȚIONAL ȘI NECONVENȚIONAL ÎN EVOLUȚIA RĂZBOAIELOR –

Locotenent drd. Cosmina NECULCEA

Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”, Brașov

Prezentul articol tratează evoluția generațiilor războaielor și a modului în care raportul convențional/neconvențional s-a schimbat de-a lungul timpului. Privind din această perspectivă, nicio paradigmă nu permite, deocamdată, analiza comparativă completă a confruntărilor armate. Odată cu evoluția umană, confruntarea a cunoscut un continuu progres, natura războiului fiind în transformare și adaptare la evoluția tehnicii.

Schimbarea constă în faptul că dimensiunea cantitativă a scăzut ca importanță, în raport cu dimensiunea calitativă, iar informația a luat locul puterii de foc. Câmpul informațional a devenit principalul câmp de luptă, iar acțiunile de la distanță, fără contact direct, au devenit principalul mijloc de îndeplinire a obiectivelor. În cadrul prezentului articol, evoluția războaielor este prezentată prin mai multe faze distincte, denumite și generații. Prin urmare, fiecărei epoci îi corespunde o generație de războaie, grupate pe baza anumitor trăsături comune.

Cuvinte-cheie: generații, convențional, neconvențional, evoluție, schimbare.

INTRODUCERE

Războaiele au cunoscut, în decursul timpului, diferite forme de manifestare, diferite perspective de abordare și au fost încadrate în diferite tipologii. Scopul prezentului articol este acela de a analiza una dintre aceste abordări, și anume pe cea generațională.

Odată ce oamenii de știință au acceptat noțiunea de „*generație a războiului*”, este evident faptul că generațiile vor continua să apară, într-o formă sau alta, cu o anumită frecvență, depinzând de influențe tehnologice, doctrinare, ideologice etc. Generațiile războaielor vor evolua, pentru că războiul, în sine, a cunoscut numeroase „*schimbări calitative*”. Generic vorbind, analiștii optimiști susțin ideea că o nouă generație a războiului va apărea de fiecare dată când se vor descoperi aspecte care nu au fost observate anterior: „... *generațiile nu se vor sfârși niciodată. Vor continua să apară, unele după altele, ad infinitum, în orice formă a literaturii de apărare [...], deoarece entuziaștii se vor convinge ei înșiși că au descoperit o nouă generație de război de fiecare dată când găsesc un aspect al conflictului pe care nu l-au remarcat mai devreme*”. (Haug, Maaø, 2012, p. 49).

Apariția unei noi generații a războiului poartă amprenta generației anterioare, cel puțin ca termen de comparație, și este modelată de „*cerințele conflictualității noului tip de societate*”. (Văduva, 2008, p. 37). Cu alte cuvinte, analizat din această perspectivă, conceptul de război „*se configurează după configurația lumii și evoluează pe principalele coordonate pe care evoluează efectiv lumea*”. (Ibid., p. 20).

Chiar dacă abordarea generațională nu este una exhaustivă, ea ne ajută totuși să înțelegem complexitatea fenomenului „*război*” și, odată înțelese particularitățile fiecărei generații, putem înțelege și coordonatele pe care evoluează lumea. Cu alte cuvinte, cunoașterea direcțiilor de manifestare a conflictualității ne ajută să înțelegem prezentul și să anticipăm, în anumite limite, viitorul.

Așa cum menționa Gheorghe Văduva, „*cunoașterea războiului, mai ales a noului război, adică a războiului sau războaielor de generație a 4-a rămâne una dintre marile provocări ale prezentului și viitorului*”. (Ibid.)

Prezentul articol intenționează analiza descriptivă a fiecărei generații a războiului, cu scopul de a identifica schimbările în plan social, politic, economic și tehnologic, care au modelat și particularizat fiecare generație.

DE LA RĂZBOIUL DE GENERAȚIE 1 LA RĂZBOIUL DE GENERAȚIE A 3-A. NATURA CONVENȚIONALĂ A RĂZBOIULUI DIN PERSPECTIVA ACTUALĂ

Transformarea armatelor de mercenari în armate naționale și profesionale a stat la baza apariției statelor naționale moderne. Prin urmare, analiza războiului modern „ar trebui să înceapă odată cu Pacea de la Westphalia (1648), acordul care a stabilit încetarea Războiului de Treizeci de Ani și a stabilit monopolul statal asupra războiului”. (Lind, 2004, p. 12).

De atunci, natura războiului s-a transformat, fiind caracterizată prin: „manpower/forțe armate” – Război de generație 1/1st Generation Warfare (1GW); „firepower/putere de foc” – Război de generație a 2-a/2nd Generation Warfare (2GW); „manoeuvre/manevra” – Război de generație a 3-a/3rd Generation Warfare (3GW).

Pentru a înțelege războiul de generație a 4-a/4th Generation Warfare (4GW), este important să înțelegem caracteristicile războaielor de generații anterioare. Prin urmare, odată cu apariția statului modern, apare și conceptul 1GW. Ca elemente definitorii enumerăm: aplicarea unor ordine stricte, cultură bazată pe obediență, formații compacte de luptă etc. Metodele folosite sunt de natură convențională, punându-se accent pe forța fizică a luptătorilor. De asemenea, sfera convenționalului se referă la existența „unui echilibru în plan militar din punct de vedere conceptual, organizatoric, tehnologic și procedural, fapt marcat de violență, distructivitate și durată relativ mare a confruntării”. (Mitulețu, 2018, p. 46).

Lupta se ducea între două state care se înfruntau pe un câmp de luptă specific. Specialistul american în războiul de contrainsurgență, Thomas Hammes, susține că apogeul războiului de generație 1 a fost reprezentat de războaiele napoleoniene de la începutul secolului al XIX-lea. (Fridman, 2018, p. 20). Totodată, în articolul „Understanding Fourth Generation War”, William Lind menționează faptul că „relevanța majoră a acestei generații (1GW) izvorăște din faptul că un câmp de luptă al ordinii creează o cultură militară a ordinii” care, „ca multe lucruri care îi diferențiază pe militari de civili – uniforme, salut, eșalonarea atentă a gradelor militare – au fost produsele 1GW și au fost menite să stabilească această cultură”. (2004, p. 12).

Mottoul războiului de generație 1 era „close with and destroy” (apropie-te și distrug), iar trăsătura dominantă era organizarea strictă în formații compacte: „Cea mai proeminentă caracteristică a războiului de generație 1 este tactica organizării în formații compacte prin care bătăliile aveau caracter formal, iar câmpul de luptă era regulat”. (Ibid., p. 20).

Trecerea de la prima generație a războiului la a doua a fost una de durată, având loc transformări graduale, timp de câteva zeci de ani. Mai mult decât atât, „în timp ce prima generație a războiului era definită prin tactica formației ordonate, care necesitase o dislocare în masă a forței armate, cea de-a doua generație căuta o soluție în supremația puterii de foc, manifestată, preponderent, prin foc de artilerie indirect”. (Ibid., p. 21).

Forțele armate regulate, implicate în conflictele de generație a 2-a, reprezentau state, alianțe sau coaliții, iar obiectivele erau coordonate și subordonate de factorul politic. Totodată, impulsul patriotic a modificat rapid perspectiva abordării conflictelor, „... apariția naționalismului, mai ales în perioada din timpul războaielor napoleoniene și ulterior acestora, a generat un impuls patriotic în rândul cetățenilor, ca, în cele din urmă, să adune milioane de oameni sub steagurile naționale; această perioadă a generației a doua a culminat, în cele din urmă, cu pierderi catastrofale, în timpul Primului Război Mondial”. (Hammes, 2004, pp. 18-20).

Cel mai reprezentativ război din categoria 2GW este Primul Război Mondial, luând în calcul, în principal, experiența franceză, de unde și maxima franceză, *artileria cucerește, infanteria ocupă*, definitorie pentru 2GW. Masificarea focului a înlocuit masificarea trupelor, iar ideile au început să joace un rol important în dezvoltarea tacticilor de luptă. Odată cu apariția armelor, practica liniară specifică 1GW dispărea, iar atenția cade asupra planificării detaliate a focului de artilerie, odată cu executarea sincronizată a manevrei. De asemenea, modernizarea tehnicii de război a condus la creșterea puterii de lovire: „Controlul centralizat al puterii de foc a fost atent sincronizat (folosind planuri specifice, detaliate și ordine) pentru infanterie, tancuri și artilerie, într-o «bătălie dirijată» în care comandantul era, de fapt, dirijorul unei orchestre. [De aceea] atenția era orientată asupra interiorului, regulilor, proceselor și procedurilor. Obediența era mai importantă decât inițiativa. De fapt, inițiativa nu era dorită pentru că ar fi periclitat sincronizarea. Disciplina era impusă și se manifesta ierarhic, de la vârful la bază”. (Fridman, p. 21). Mottoul războiului de a doua generație era „putting steel on target”. (Ibid. p. 21).

Războiul de generație a 3-a apare ca un răspuns la creșterea puterii de foc în câmpul de luptă. Germanii, pe baza experienței din Primul Război Mondial și conștientizând baza industrială slabă, au hotărât să dezvolte tactici noi. Prin urmare, 3GW corespunde doctrinei germane din cel de-al Doilea Război Mondial (Blitzkrieg), definită prin încercarea dominării adversarului prin manevră. 3GW se caracterizează prin: tactici non-liniare, capacitate de angajare a focului, executarea focului în spatele pozițiilor inamice, distrugerea mijloacelor de comunicații, de transport și capacitate

ridicată de manevră: „*Similar cu generațiile 1 și a 2-a, dezvoltarea celei de-a 3-a generații a războiului nu a presupus o transformare bruscă, ci o evoluție graduală în timp, cu fiecare forță combatantă progresând în ritmul propriu*”. (Hammes, 2004, pp. 23-30).

Bazat pe manevră mai mult decât pe confruntarea de uzură, 3GW a fost primul tip de război în care s-au folosit tactici non-liniare. În cadrul acestui tip de confruntare, apărarea se realiza în adâncime, unitățile mici beneficiind de o mare flexibilitate în luarea deciziilor, pentru a face față situațiilor din teren. Folosirea unor strategii inteligente putea compensa dezavantajul tehnologic: „*Cea de-a treia generație militară își concentrează atenția în afara formației ordonate, asupra situației, inamicului și asupra rezultatului pe care situația îl cere și nu către interior, asupra procesului și metodei. Chiar și ordinele specificau scopul ce urma să fie atins, dar niciodată metoda. Inițiativa era mai importantă decât obediența*”. (Lind, p. 13).

Mottoul lui 3GW este „*bypass and collapse*”. (Fridman, 2018, p. 22): „*În mod cert, așa-numitul război tradițional, cum a fost cel de-al Doilea Război Mondial, presupune folosirea tuturor rețelelor disponibile, de către toate părțile implicate. Chiar și obiectivul strategic în acel tip de război a trecut dincolo de înfrângerea puterii armate a adversarului până la convingerea factorilor politici că obiectivele lor erau irealizabile*”. (Haug et al. 2012, p. 52).

Într-o privire de ansamblu, cele trei generații ale războaielor presupuneau forțe armate regulate, acțiunile vizau respingerea unor agresiuni sau cucerirea de teritorii, aveau un caracter distructiv și violent, iar luptele și bătăliile se desfășurau în spațiul fizic, având caracter întrunit. Fiecare schimbare generațională a fost marcată de mari dispersii ale câmpului de luptă.

RĂZBOIUL DE GENERAȚIE A 4-A – UN RĂZBOI COMPLEX, LUNG, DE NATURA NECONVENȚIONALĂ

La sfârșitul secolului XX, confruntarea a cunoscut o nouă generație, a patra. Potrivit susținătorilor teoriei 4GW, „*războiul modern este o formă evoluată de insurgență care angajează toate rețelele disponibile – politice, economice, militare – pentru a convinge decidenții inamici de faptul că obiectivele lor strategice sunt fie de neatins, fie prea costisitoare*”. (Echevarria, 2005, p. V).

Au fost multe contradicții pe tema 4GW. Când colonelul T.X. Hammes definea, în cartea sa, *The Sling and the Stone*, războiul de generație a 4-a, ca fiind o formă evoluată de insurgență (Hammes, 2004, pp. 40), William Lind l-a contrazis, susținând că acesta nu a înțeles foarte bine teoria 4GW. Potrivit lui Lind, 4GW nu este deloc o formă de insurgență, ci se referă, mai degrabă, la *cine luptă și pentru*

ce luptă. Accentul cade pe dimensiunea morală¹ și nu pe dimensiunea intelectuală a confruntării (Lesenciuc, 2016). Totuși, și răspunsul lui Lind nu este clar, deoarece lipsește un aspect definitoriu cu privire la desfășurarea confruntării, CUM? Totuși, războiul de a patra generație vizează deciziile pe care inamicul le ia la nivel politic. Prin intermediul rețelelor politice, sociale și economice, precum și prin acțiunile militare, actorii 4GW caută să atace indirect, urmărind slăbirea voinței inamicului de a lupta (de reținut este rolul pe care l-a avut noua paradigmă a gândirii militare, definită prin *Strategia. Acțiunile indirecte* a lui B.H. Liddel Hart).

De asemenea, 4GW marchează sfârșitul erei statelor, iar protagoniștii conflictelor contemporane sunt actorii statali și non-statali, rolul armatelor regulate scăzând. 4GW se caracterizează prin utilizarea la scară largă a tehnologiei, iar faptul că multe state își modernizează forțele armate poate fi considerat chiar o „*iluzie optică*”.

Acțiunile acestei forme de conflictualitate includ societatea, cultura, nu doar entități fizice implicate. În 4GW, „*câmpul de luptă reprezintă întreaga societate a inamicului, iar scopul este, mai degrabă, prăbușirea internă a inamicului și nu distrugerea sa fizică*”. (Lind et al., 1989, pp. 5, 8). Prin urmare, majoritatea facilităților militare (aerodromuri, comandamente etc.) sunt dispersate din cauza vulnerabilității pe care o creează concentrarea lor.

Elementul fundamental al 4GW este convingerea că „*voința politică superioară din partea insurgenților poate învinge o forță militară și mai puternică din punct de vedere economic*”. (Sloan, 2008, p. 10). Tacticele și planificările specifice 4GW sunt foarte diferite de cele ale unui război convențional. Este vorba despre tactici violente (care presupun o gamă largă de acțiuni, de la conflict complex de joasă intensitate la imagini video cu decapitări, atacuri asupra ofițerilor aflați în misiuni de menținere a păcii sau atacuri cu bombe asupra infrastructurilor petroliere etc.), precum și tactici non-violente (folosirea internetului și a altor mijloace media).

Distincția dintre pace și război, precum și cea dintre civili și militari s-ar putea estompa, poate chiar dispărea. Sfera de influență a 4GW se răsfrânge asupra mai multor domenii.

În 4GW, adversarii urmăresc manipularea mass-mediei pentru alterarea opiniei publice până la punctul în care folosirea operațiilor psihologice și informaționale, la modul general, va exclude angajarea forțelor în luptă. Suportul populației devine ținta principală, iar informația – cea mai importantă armă operațională. Expansiunea în sfera media reprezintă o ruptură conceptuală în raport cu conflictele clasice: „*Oponenții 4GW nu sunt invincibili. Ei pot fi învinși, dar numai prin acțiuni coerente și lente, care să includă toate agențiile de guvernământ și elemente ale sectorului privat*”. (Hammes, p. 7).

¹ În 2016, Adrian Lesenciuc introducea conceptul de „*asimetrie morală*”, în raport cu acest tip de confruntare.

RĂZBOIUL DE GENERAȚIE 5. DIRECȚII DE ACȚIUNE SAU SIMPLE SPECULAȚII?

Caracterul evolutiv al modului de ducere a războaielor a determinat teoreticienii militari să pună în discuție apariția războiului de generație a 5-a. Totodată, în ciuda controverselor privind delimitarea clară a 4GW, unii autori susțin existența 5GW, chiar și a 6GW.

Chiar dacă 5GW este mai puțin analizat, el reprezintă o confruntare ce implică forțe neregulate, fără centru de greutate, unde puterea statului este în declin, succesul variind invers cu forța militară (Coerr, 2009, pp. 63). Chiar și utilizarea violenței poate avea o logică ascunsă, deoarece distrugerea irațională și bruscă subminează ideea că națiunile sunt viabile în lumea modernă. 5GW nu mai este un război în adevăratul sens al cuvântului. Este un război unilateral, în care nu se știe cine „luptă”. Scopul acestui tip de război este alterarea relațiilor de diferite naturi, în primul rând a relațiilor economice. Un conflict de generația a 5-a, derulat discret, poate să se manifeste astfel încât să nu poată fi înțeleasă explicit conflictualitatea în limitele definirii războiului. Se poate realiza ușor analogia cu explicația paradoxală a jafului perfect: *Cum arată jaful perfect? Răspunsul nu-l vom ști niciodată, pentru că nici banca nu va ști că a fost jefuită*. În aceste condiții, cea mai simplă cale de a evita războiul este abilitatea statelor de a produce războiul subtil, neidentificabil în acești termeni.

5GW ar putea fi momentul în care viitoarele puteri mondiale vor putea adopta mijloace indirecte în lupta pentru putere. Asupra acestui aspect, al confruntării de generație a 5-a, își concentrează atenția și China, Rusia, India, UE, precum și Coreea de Nord. Noua eră a războiului ar putea fi caracterizată de inteligența artificială și războiul cibernetic.

CONCLUZII

Orice schimbare, din orice domeniu, are efecte asupra modului de înțelegere, planificare și executare a operațiilor militare.

Există multe teorii cu privire la generațiile războaielor, unii analiști fiind preocupați chiar de reinventarea războiului, pentru a fi cu un pas înainte față de concurență. Numai o gândire critică asupra viitorului, prin impunerea unor înalte standarde în gândirea militară, poate evita îmbrățișarea unor teorii întemeiate pe jumătate. De aceea, o analiză comparativă riguroasă a generațiilor războaielor ar putea constitui o soluție în înțelegerea conflictualității: *„Dezbaterea schimbărilor din război și modul în care politicile și doctrinele ar trebui să se adapteze la ele pot fi benefice, dar numai dacă suntem dispuși să fim riguroși”*. (Haug et al., p. 51).

Chiar dacă unii analiști susțin ideea că această abordare generațională este una înșelătoare, poate chiar artificială, portretizarea tipurilor de confruntări în termeni generaționali este doar un mod de a analiza și a înțelege felul în care a evoluat fenomenul război. Considerăm benefic a prospecta speculativ viitorul, iar în ceea ce privește viitorul confruntării militare, această abordare generațională ne permite să explorăm noi perspective și noi posibilități.

BIBLIOGRAFIE:

1. Echevarria, A. (2005). *Fourth Generation War and Other Myths*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute.
2. Fridman, O. (2018). *Russian Hybrid Warfare, Resurgence and Politisation*. Oxford University Press.
3. Hammes, T. (2004). „4th-generation Warfare: our enemies play to their strengths”. În *Armed Forces Journal*.
4. Idem, *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*. St. Paul, MN: Zenith Press.
5. Haug, K.E., Maaø, O.J. (2012). *Conceptualizing modern warfare*. Londra: Hurst&Company.
6. Lesenciuc, A. (2016). *Războiul informational*. Brașov: Editura Academiei Forțelor Aeriene „Henri Coandă”.
7. Lind, W. (2004). „Understanding Fourth Generation War”. *Military Review*.
8. Lind, W., col. Nightengale, C. (SUA), cpt. Schmitt, J.F. (USMC), col. Sutton, J.W. (SUA), lt.-col. Wilson, G.I. (USMCR) (1989). *The Changing Face of War: Into the Fourth Generation*. *Military Review*.
9. Mitulețu, I. (2018). *Schimbări de paradigmă în abordarea conflictului*. *Revista Academiei de Științe ale Securității Naționale*, nr. 1.
10. Sloan, E. (2008). *Military transformation and modern warfare: a reference handbook*. Praeger Security International. Westport, Connecticut, London.
11. Văduva, Gh. (2008). *Război și cunoaștere*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

PERSPECTIVA RĂZBOIULUI ȘI A LUPTEI ARMATE MODERNE

Sublocotenent Olguța-Mihaela BODNAR

Batalionul 136 Geniu „APULUM”, Alba Iulia

Prezentul articol abordează actualele forme ale războiului și ale luptei armate moderne, având ca punct de plecare afirmația lui Toffler potrivit căruia „Lumea este în continuă schimbare”.

Această schimbare a conflictului armat se face violent, exploziv și foarte rapid, fiind ca o reacție a noului față de vechi. Secolul al XXI-lea a început în spiritul acestei reacții spontane, producând schimbări la nivel structural în conceptul de luptă armată, prin adoptarea altor forme de conflict armat față de cele convenționale, și anume prin conflictele asimetrice, neregulate și hibride în ultimii 10 ani.

Conflictele militare sunt precum un cameleon, își schimbă culorile pentru a se adapta noilor transformări ale mediului de securitate.

Cuvinte-cheie: luptă armată modernă, convențional, conflict asimetric, conflict neregulat, conflict hibrid.

INTRODUCERE

„Lumea este în continuă schimbare”, afirma futurologul Alvin Toffler în cartea sa cu același nume, în 1970. Multe dintre aceste schimbări se fac violente, explozive, fiind o reacție a noului față de vechi, a vechilor paradigme față de cele noi, conturându-se adevărate revoluții. Revoluția în contextul militar se referă la schimbare, la progres, însă nu este unidimensională, ca alte revoluții. Ea se realizează pe mai multe planuri, iar dacă unul dintre acestea lipsește, nu mai este revoluție, ci doar o inovație, un progres oarecare.

Secolul al XXI-lea a început tocmai în spiritul acestei noi revoluții în contextul militar, și anume cu o serie de conflicte asimetrice, iregulate și hibride, conflicte care acordă o importanță deosebită altor mijloace de ducere a luptei decât cele convenționale, specifice luptei armate.

Întreaga societate a fost supusă unor schimbări în ultimele decenii, iar instituția militară nu a fost omisă. Transformările prin care aceasta trece, cu precădere profesionalizarea sistemului militar și asigurarea interoperabilității cu armatele aliate, în vederea îndeplinirii obiectivelor și a misiunilor încredințate, atât la nivel național, cât și în teatre de operații internaționale, presupun o flexibilitate deosebită cu scopul adaptării la cadrul politico-militar global.

Pe fondul transformărilor militare generate în ultima parte a secolului al XX-lea și în prima parte a secolului al XXI-lea, unii actori ai mediului internațional au îmbunătățit și, în același timp, au diversificat metodele și modalitățile de ducere a războiului; astfel, au ales să întrebuițeze diferite tehnici clasice ale războiului tradițional, combinându-le cu tehnici neregulate care aparțin războiului hibrid.

Datorită evoluției, în timp, a războiului de tip hibrid, am decis să categorisesc acest tip de conflict printr-o sintagmă foarte ilustrativă, ca fiind drept o amenințare „nouă, și totuși familiară”.

În baza considerentelor prezentate, lucrarea de față poate fi un suport în ceea ce privește cunoașterea importanței necesității adaptării continue la noile tehnologii, la noile metode, tehnici și tactici de ducere a luptei, precum și pentru înțelegerea contextului actual modern al teatrelor de operații.

DELIMITĂRI CONCEPTUALE PRIVIND EVOLUȚIA LUPTEI ARMATE

Pentru a înțelege războiul și cum a evoluat acesta, este esențial să se înțeleagă ce reprezintă conceptul de „război”. Dictionarul Merriam-Webster definește războiul ca fiind „*operații militare între dușmani; o activitate întreprinsă de o unitate politică (ca națiune) de a slăbi sau distruge alta*”. Cu toate acestea, în teoria militară, definiția războiului este, adesea, folosită cea pe care o dă strategul prusac Carl von Clausewitz: „*războiul este o simplă continuare a politicii prin alte mijloace*”.

Războiul modern sau, mai bine zis, războiul, în general, nu este altceva decât o expresie a unei realități dincolo de limitele conflictuale ale societății omenești, respectiv o încercare de rezolvare a unei situații tensionate care nu a putut fi rezolvată pe cale diplomatică. Războiul poate fi considerat ca un fenomen, o situație dată, care evoluează în același timp cu omul, cu societatea.

Pragurile pe care le-a trecut războiul, în evoluția sa, sunt, de regulă, tehnologice și doctrinare și la aceste aspecte se referă termenul de război modern.

Lupta armată a fost și a rămas „*instrumentul*” de bază al războiului, chiar dacă analiștii militari apreciază că angajarea într-un război tradițional este puțin probabilă azi, când NATO, umbrela protectoare a statelor membre ale Alianței, a devenit prin ea însăși un factor de stabilitate. Dar, nu putem exclude o eventuală tendință de agresiune îndreptată împotriva unui stat membru sau chiar implicarea unui stat membru într-un conflict modern.

Diversitatea confruntărilor armate și, implicit, a luptei armate apare ca rezultat al interacțiunilor directe sau indirecte, a unui complex de factori de ordine economică, socială, politică, tehnico-științifică, demografică, geospațială etc. Fiind una dintre manifestările principale ale războiului, lupta armată ocupă un loc central în cadrul acestuia și materializează concepția întrebuintării forțelor armate și modul lor de acțiune.

Lupta armată poate fi considerată „*modul de acțiune al unuia dintre instrumentele politicii – forța armată – în vederea realizării scopurilor pe care politica nu le-a putut atinge folosind mijloacele sale pașnice*”. (Ostropel, 2006, p. 4). Ea include „*totalitatea acțiunilor ce se desfășoară la nivel strategic, operativ și tactic de către toate categoriile de forțe armate*”. (Ibid.). Într-o formă extinsă, lupta armată reprezintă confruntarea militară violentă între două forțe adverse, organizate din punct de vedere militar, cu putere de luptă (informații, conducere, protecție, manevră, putere de lovire), care urmăresc, fiecare în parte, îndeplinirea scopurilor propuse. Ca urmare a dezvoltării impetuoase a mijloacelor materiale ale luptei, a participării la luptă a unor forțe din ce în ce mai diversificate și complexe,

în evoluția sa istorică, lupta armată și-a redimensionat sferile de cuprindere, și-a modificat fizionomia și a căpătat, treptat, noi caracteristici ce stau la baza „*luptei moderne*” (Ibid.).

Secolul al XXI-lea a adus schimbări majore în derularea acțiunilor militare convenționale prin factori cu o influență deosebită, specifici conflictelor de tip asimetric, neregulat și hibrid. Una dintre schimbările marcante ale evoluției fenomenului militar asupra fizionomiei acțiunilor militare se regăsește ca o reacție a noului față de vechi, o reacție necesară în condițiile actuale. Conflictelor armate care s-au desfășurat în ultimele decenii au arătat că gândirea inovatoare și tehnologia constituie factori decisivi în proiectarea și în modelarea confruntărilor.

Evoluțiile conflictelor recente din mediul de securitate global au reaprins dezbaterile în mediile de analiză specializate în domeniul relațiilor internaționale și studiilor de securitate pe tema reconfigurării sistemului internațional și apariției unor schimbări revoluționare în practica războiului modern.

Conflictelor moderne, îndeosebi cele de tip hibrid, își fac simțită prezența și în Europa, prin confruntările armate din Ucraina, care au avut loc în urma acțiunilor întreprinse de Federația Rusă asupra Crimeei.

LUPTA ARMATĂ ÎN RĂZBOIUL HIBRID DIN UCRAINA – STUDIU DE CAZ –

Cea mai recentă confruntare modernă este întâlnită în conflictul din Ucraina și reprezintă cea mai complexă și completă formă a războiului de tip hibrid.

Războiul de tip hibrid este caracterizat de către teoreticienii militari ca fiind un fenomen social, complex, ambiguu și haotic, deoarece combină mijloacele convenționale cu mijloacele neconvenționale pentru a produce schimbări din interior prin intermediul delegitimizării instituțiilor, ideologiilor statului agresat și, nu în ultimul rând, prin câștigarea sprijinului populației indigene din zona de conflict pentru îndeplinirea obiectivelor. (Rațiu, 2016, p. 72).

Teoreticienii americani susțin faptul că războiul hibrid reprezintă „*o combinație de conflicte armate simetrice și asimetrice, în cadrul cărora forțele de intervenție guvernamentale desfășoară operații militare tradiționale împotriva unor forțe paramilitare, în timp ce acționează simultan și decisiv pentru a obține controlul populației indigene, prin operații de stabilitate*”. (Mc Cuen, 2008, pp. 107-108).

După anexarea rapidă a Crimeii și izbucnirea a ceea ce, inițial, a părut a fi un conflict similar în estul Ucrainei, mulți au perceput războiul hibrid rusesc ca o nouă amenințare, o armă pe care Rusia ar putea să o desfășoare oriunde și în orice

moment. În scopul de a identifica premisele desfășurării unui conflict de tip neregulat și hibrid, trebuie să se țină seamă de faptul că fazele sale inițiale, nonviolente au loc în deplină legalitate sau undeva la limita legii. Faza pregătitoare a războiului hibrid nu diferă atât de mult de instrumentele convenționale ale diplomației ruse, cum ar fi colectarea de informații, stabilirea de contacte cu factorii de decizie, înființarea de mijloace mass-media, sprijinul unor proiecte culturale și atragerea organizațiilor neguvernamentale. De fapt, pregătirile unui război hibrid sunt, în mare parte, construite pe aceste instrumente îndelung studiate și experimentate de către autoritățile de la Moscova, care ar putea fi utilizate în aproape orice împrejurare (Bătinaș, 2017, p. 78).

Analiza întregului spectru al războiului hibrid este complexă. În cazul Ucrainei, războiul hibrid s-a dus pe două fronturi, și anume Crimeea, unde succesul a fost complet, și altul, cu un succes parțial, în Ucraina de Est, unde războiul inițial hibrid a fost transformat într-un conflict armat convențional, dar limitat (Ibid.).

Una dintre particularitățile conflictului hibrid din Ucraina este că subiectul amenințării hibride, în acest caz Rusia, este, din punct de vedere militar, mai puternic decât obiectul amenințării.

Întregul stat a fost „*infectat*” cu un nivel extrem de ridicat al corupției, inclusiv la cele mai înalte niveluri ale administrației de stat. Legitimitatea guvernamentală scăzută a fost un factor suplimentar care a slăbit capacitatea de rezistență a Ucrainei. Acest lucru a fost constatat în timpul crizei din Crimeea, atunci când noua conducere de la Kiev s-a confruntat cu probleme serioase de legitimitate, precum și de funcționalitate. Cu toate că alegerea lui Poroșenko în calitate de președinte, la 25 mai 2014, a contribuit la soluționarea parțială a problemelor de legitimitate, greutățile legate de funcționalitate au persistat. Rusia și susținătorii acesteia de la nivel local au avut succes în a profita de legitimitatea slabă a noului guvern de la Kiev în Crimeea prin utilizarea propagandei și promovarea de știri false, reducând, în mod semnificativ, moralul forțelor ucrainene staționate în peninsula.

O caracteristică importantă a conflictului hibrid din Ucraina este prezența masivă a minorității ruse sau a vorbitorilor de limbă rusă. Din perspectivă politică, prezența unor etnici ruși sau a vorbitorilor limbii ruse în Ucraina ar putea constitui un pretext pentru Rusia că acțiunile acesteia erau legitime, deoarece scopul intervenției a fost protejarea drepturilor etnicilor ruși. Din perspectivă operațională, printre minoritatea vorbitoare de limbă rusă este mult mai ușor să se găsească oameni nemulțumiți de puterea centrală și să fie recrutați pentru a fi folosiți împotriva Ucrainei. Infiltrarea forțelor speciale printre localnici a limitat capacitatea Ucrainei de a utiliza forța împotriva celor care au luat parte la acțiuni legale (Ibid.).

Atât în Crimeea, cât și în estul Ucrainei, presa rusă și presa ucraineană aflată sub influență rusă au reușit, cu mare succes, construirea unei realități alternative, în care prezentau faptul că cei mai mulți etnici ruși sau vorbitori de limbă rusă au fost în favoarea secesiunii din Ucraina, în timp ce, de fapt, acest lucru nu corespundea realității. (Ibid.). Prezența puternică a influenței rusești în mass-media ucraineană a permis atacatorilor să genereze și să consolideze neîncrederea în guvernul central, izolarea regiunilor de orice informație care provenea din capitală, precum și inducerea în eroare și dezinformarea ucrainenilor și a comunității internaționale. Importanța unei mass-media puternice și, în general, a mijloacelor specifice războiului informațional conduce la concluzia că aceste mijloace moderne și ieftine sunt foarte eficiente într-un război modern. Prin urmare, impactul pe care media și internetul le au este direct proporțional cu nivelul dezvoltării tehnologice a actorilor implicați în războiul hibrid (Ibid., p. 80).

Punerea în aplicare a întregului spectru al războiului hibrid nu este posibilă fără asigurarea unui sprijin logistic adecvat. De aceea, prezența militară, chiar dacă nedecarată, în cele două zone ale Ucrainei, a fost indispensabilă. Acest fapt a fost facilitat de granița comună dintre cele două state, de prezența unor baze militare rusești în proximitatea graniței ruso-ucrainene și de inexistența sau slăbiciunile autorităților de frontieră ucrainene.

Războiul hibrid dus de către Rusia în Ucraina a vizat anihilarea abilității Ucrainei de a rezista, fără a utiliza un atac de amploare cu mijloace militare. Acest război s-a bazat pe combinarea metodelor convenționale și neconvenționale, cu angajarea întregului spectru de acțiuni care includ mijloace diplomatice, economice, politice, sociale, informaționale și militare, toate acestea bine sincronizate, astfel încât obiectivele să fie atinse.

CONCLUZII

În timp ce multe țări au investit masiv, în ultimii ani, în modernizarea forțelor convenționale, posibilitatea declanșării unui conflict de tipul războiului convențional a scăzut semnificativ.

Din ultimele conflicte militare rezultă următoarele: războiul viitor va avea un caracter multidimensional și se va desfășura în toate mediile – pe pământ, în mare, în cosmos, în spectrul electromagnetic și în sfera informațională.

Războiul informațional va constitui o componentă cu o importanță din ce în ce mai mare a războaielor și a conflictelor militare viitoare, sfidând metodele convenționale de ducere a acțiunilor militare și chiar pe multe din cele neconvenționale.

Un concept care a apărut și s-a dezvoltat la sfârșitul secolului al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea, războiul hibrid a schimbat modul în care este privit războiul tradițional.

Una dintre caracteristicile luptei armate moderne se referă la faptul că au dispărut barierele dintre cele două etape ale războiului, pregătirea și ducerea războiului propriu-zis. În contemporaneitate, pregătirea și ducerea războiului se unesc, se completează una pe cealaltă, pentru a forma un război cu caracter continuu, un război mult mai dinamic, desfășurat mai mult pe verticală decât pe orizontală, un război al informațiilor și al acțiunilor hibride.

Natura misiunilor complexe din teatrele de operații și spațiile conflictuale îi forțează din ce în ce mai mult pe actorii militari să fie conștienți de necesitatea schimbărilor, atât tehnologice, cât și din punct de vedere profesional, deoarece acest lucru trebuie făcut strategic, astfel încât să se reducă redundanța, să se îmbunătățească eficiența și să se diminueze potențialele daune.

Într-o altă ordine de idei, războiul modern, hibrid, reprezintă un factor surpriză, un element care poate creiona soarta unei națiuni, poate deschide noi portite care să dezvolte capacitățile militare, să ajute la evoluția strategiei militare, să producă o creștere a profesionalismului militar datorită evoluției tehnologiei și introducerii acesteia pentru a ușura și a digitaliza câmpul de luptă.

În acest sens, lucrarea de față prezintă importanța găsirii unui curs de acțiune care să privească atât partea neconvențională, cât și pe cea convențională, îmbinând elementele pentru a crea un factor modern. Totodată, este subliniată importanța acestor evoluții și revoluții ale conflictelor moderne, evidențiind faptul că succesul unei misiuni este direct proporțional cu simbioza dintre strategia militară convențională și cea neconvențională, reușind să echilibreze și să incline balanța în direcția succesului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bătinaș, V. (2017). „*Repere ale conflictului de tip hibrid în secolul XX și începutul secolului XXI*”. (2017). Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
2. McCuen, J. (2008). *Hybrid Wars*. În *Military Review*.
3. Neag, M. (2010). „*Securitatea umană în conflictele și crizele internaționale*”. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
4. Ostropel, V. (2006). *Considerații privind lupta armată modernă*, https://www.armyacademy.ro/buletin/articole/bul2ro_2006/a1.pdf, accesat la 26 septembrie 2020.
5. Rațiu, A. (2016). „*Amenințări și factori de risc la adresa securității globale*”. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”.

6. Rațiu, A., Ostate, G. (2018). „*Studiu asupra specificului artei militare în conflictele de tip hibrid*”. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”.
7. https://www.academia.edu/39070860/4GW_R%C4%82ZBOIUL_DE_A_PATRA_GENERA%C5%A2IE, accesat la 26 septembrie 2020.
8. https://www.armyacademy.ro/buletin/articole/bul2ro_2006/a1.pdf, accesat la 26 septembrie 2020.

DIMENSIUNI ALE CONFLICTULUI HIBRID ȘI COORDONATE ÎN CONTRACARAREA EFECTELOR ACESTUIA

Colonel conf.univ.dr. Aurelian RAȚIU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Domeniile războiului s-au transformat în timp, ceea ce a produs schimbări semnificative atât în modul de abordarea a confruntării, cât și în ceea ce privește fizionomia și tipologia acțiunilor. Conflictul militar a fost și este caracterizat de iregularitate: actori tradiționali și netradiționali ce acționează direct sau indirect, cu forțe proprii sau prin intermediari (forțe proxy), ce își constituie structuri militare convenționale sau paramilitare și derulează acțiuni convenționale concomitent cu activități teroriste, specifice insurgenței sau criminalității organizate.

Soluțiile pentru contracararea conflictului hibrid trebuie înțelese prin prisma însumării caracteristicilor cunoscute (convenționale) ale conflictului, ale acelor mai puțin cunoscute, dar și prin dezvoltarea altora noi, neașteptate, surprinzătoare (de tip iregular), determinate de evoluția din spațiul operațional.

Cuvinte-cheie: conflict hibrid, mediu operațional, amenințări hibride, contracararea efectelor, zonă de responsabilitate.

INTRODUCERE

Pe fondul caracterului de interdependență în cadrul relațiilor dintre state, în ceea ce privește sectorul economic, al securității, al proliferării riscurilor și amenințărilor de tip iregular (atacuri teroriste, atacuri cu agenți biologici, cu vectorii purtători de substanțe CBRN, agresiuni informaționale, cibernetice sau de tip geofizic, crima organizată, migrația ilegală) și al globalizării spațiului de confruntare dintre multitudinea de actori, devine evident faptul că *războiul/conflictul hibrid*, în accepțiunea actuală, poate fi considerat un concept de actualitate, dinamic și extrem de complex.

Problematica este relevantă atât din perspectiva efectelor amenințărilor hibride ce se propagă în toate mediile de confruntare, cât și din perspectiva adaptării permanente a structurilor militare și a dezvoltării unor capacități complementare pentru a se putea da un răspuns pertinent și eficient acestor provocări.

MEDIUL OPERAȚIONAL DE TIP HIBRID ȘI DIMENSIUNI ALE CONFLICTULUI HIBRID

Din logica existenței *amenințărilor, agresiunilor și operațiilor hibride*, apare următoarea întrebare: Unde sunt derulate acestea? Mediul în care acestea se manifestă este caracterizat de o gamă largă de componente, precum: actorii, spațiul fizic (terestru, aerian, naval, cosmic) de desfășurare a acțiunilor, informația, tehnologia, mediul cultural, factorii de risc, amenințările etc., practic, un mix de elemente, iar combinarea/încrucșarea acestora conduce către ceva complex și nou, și anume către un *mediu hibrid*.

Mediul operațional, în contextul actual, poate fi înțeles ca fiind un complex de condiții, circumstanțe și acțiuni, creat de multitudinea de actori ce interacționează, într-un anumit areal, urmărindu-și propriile interese și care influențează deciziile privind angajarea capacităților militare și nonmilitare avute la dispoziție, pentru atingerea obiectivelor scontate: „*Mediul operațional de tip hibrid*, într-o altă viziune, reprezintă „*cadru de manifestare a amenințărilor de tip hibrid și presupune configurația complexă și combinată a eșichierului de actori, mijloace, acțiuni care converg în mod concentrat și, de cele mai multe ori, în ascuns, spre împlinirea scopurilor urmărite*”. (Ganea, 2016, p. 65).

În general, elementele cele mai importante ale mediului operațional hibrid ar putea fi următoarele: *Mediul/spațiul fizic (terestru, aerian, naval); Actorii*

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

ce produc amenințări și pericole; Populația civilă/locală; Agenții și organizații; Actori independenți; Actori necunoscuți; Mediul informațional și cibernetic.

Mediul/spațiul fizic (terestru, aerian, naval)

Mediul fizic este spațiul terestru, aerian, naval și cosmic în care/pe care forțele/capabilitățile părților se vor confrunta pentru atingerea intereselor/obiectivelor. Astfel, în acest demers științific sunt abordate unele aspecte ale dimensiunilor conflictului hibrid mai puțin studiate, precum: dimensiunea aeriană și navală, în comparație cu celelalte, terestră și cea informațională.

Mediul terestru este spațiul geografic terestru/uscat (suprafața litosferei), cu toate elementele sale naturale, precum și cele create de om, care, într-un fel sau altul, influențează organizarea, pregătirea și derularea acțiunilor convenționale sau neconvenționale. Forțele vor acționa într-o varietate de zone, atât în cele clasice: șes, deal și podiș sau teren muntos-împădurit, cât și în alte regiuni, precum cele arctice, în zone costiere (litoral), de junglă, deșert sau urbane. Campaniile, de cele mai multe ori, implică o combinație de astfel de medii.

Mediul fizic pentru componenta navală (forțe maritime și fluviale) este reprezentat de oceane, mări, fluvii, terenurile scufundate și apele interioare navigabile. Spațiul maritim – suprafața oceanelor, mărilor, fluviilor, precum și adâncimea acestora (spațiul subacvatic) – este locul de desfășurare a acțiunilor componentei navale și reprezintă două treimi din suprafața planetei. Mediul maritim permite forțelor angajate să aibă acces la coastă, să aibă mobilitate, proiecție și autonomie logistică. Activitățile maritime sunt influențate de condiții meteorologice, oceanografice și geografice ale mediului marin: mărimea valurilor, forța vântului, viteza curenților, temperatura aerului și a apei, transparența apei, marea, salinitatea și densitatea apei, caracteristicile fundului apelor (mării, canalelor și fluviilor) – factori care influențează, deopotrivă, capacitatea navelor de a naviga și de a folosi sistemele de armament.

Puterea aeriană, care activează, în special, în spațiul aerian, dar și în cel cosmic, a schimbat în mod esențial paradigma conflictelor. Spațiul aerian este „*acel mediu continuu care înconjoară întreaga planetă, fiind delimitat doar de suprafața terestră și suprafața mării. Această caracteristică facilitează anumite avantaje diferențiate față de spațiul terestru, maritim și subacvatic, generate printr-o anumită libertate de acțiune, constrânsă doar de performanțele aparatului de zbor la granițele geofizice și abilitățile echipajelor*” (Roman, 2017, p. 20). Apariția amenințărilor de tip hibrid în spațiul aerian a complicat intervenția elementelor puterii aeriene în ecuația conflictelor, prin prisma capabilităților puterii aeriene și a rolului acestora în raport cu un adversar de tip hibrid.

Actorii ce produc amenințări hibride

Amenințările pot apărea sub diferite forme și provenind din partea unor grupări (Rațiu, 2020, p. 46) precum:

- forțe militare convenționale, ușor identificabile pe baza uniformei și a armamentului „*purtat la vedere*”, acționând convențional/tradițional;
- forțe neconvenționale/de tip iregular, greu de identificat, care acționează printr-o combinație de violență și subversiune: forțe proxy, rețelele teroriste, grupări de gherilă, carteluri de crimă organizată, grupările ideologice capabile să construiască structuri paramilitare sau rețele teroriste transnaționale, hackeri sau grupuri de hackeri, organizații specializate în spălarea și reciclarea banilor murdari, asociații de tip mafiot, grupuri de presiune și destabilizare etc.

În unele cazuri, forțele oponente pot produce *riscuri sau amenințări hibride*. În astfel de cazuri, o grupare poate combina într-un mod complementar forțele/acțiunile convenționale și forțele/acțiunile neconvenționale. În alte cazuri, o singură forță poate adopta, în sine, o combinație de acțiuni cu caracteristici convenționale și neconvenționale.

A) *La sol*, unii potențiali adversari pot folosi sisteme avansate de arme în tactici de tip iregular/gherilă sau pot schimba tactici neregulate și convenționale în funcție de situație. În general, forțele militare proxy, de gherilă, utilizează împotriva structurilor de securitate armamente convenționale, dar în cadrul unor tactici diferite, de tip hibrid, precum: amplasarea de dispozitive explozive improvizate, atacuri și ambuscade pregătite în grabă, focuri indirecte cu ajutorul unor sisteme de artilerie mai mult sau mai puțin performante, poate chiar improvizate, acte de terorism (atacurile sinucigașe/kamikaze, asasinate, răpiri și sechestrări de persoane).

B) Confruntările militate *navale* au un caracter preponderent ofensiv și implică manevrabilitate continuă. De cele mai multe ori, acțiunile forțelor navale convenționale și neconvenționale vor începe pe mare și se vor sfârși pe uscat. Pentru aceasta se acționează atât cu nave mari de luptă, cât și cu mijloace mici, rapide, manevriere, cu o bună protecție a forțelor ambarcate, dar și cu putere de lovire considerabilă. Terorismul internațional acționează nu doar pe uscat, ci și pe mare și reprezintă o reală și complexă amenințare. Prevenirea atacurilor teroriste pe sau dinspre mare, precum și contracararea trecerii frauduloase a frontierelor maritime de către teroriști au devenit o preocupare majoră pentru statele cu ieșire la mări și oceane. Terorismul și acțiunile asociate au avut ca efect creșterea numărului de acte de *piraterie maritimă*. Mai mult, identificarea unor interese comune, ale *teroriștilor* și ale *piraților*, a condus la coalizarea și chiar unificarea grupărilor, extinderea zonelor de acțiune, dar și la schimbări calitative în tehnicile de acțiune și în arsenalul folosit.

C) Capabilitățile din *spațiul aerian* răspund unui spectru larg de amenințări, amenințări care sunt utilizate atât pe timpul operațiilor de tip convențional, cât și neconvențional: avioane de luptă multirol, elicopterele de atac, vehiculele aeriene fără pilot, rachetele anti-radiolocație, rachetele balistice, rachetele tactice, capabilitățile ISR – Intelligence, Surveillance, Reconnaissance.

Cele mai relevante amenințări rămân cele convenționale, tradiționale, constând din avioane de luptă și elicoptere. Cu toate acestea, se apreciază că utilizarea vehiculelor aeriene fără pilot a luat, în ultima perioadă, un avânt din ce în ce mai mare. Alături de amenințările convenționale, actorii statali și nonstatali utilizează pe scară largă și alte amenințări aeriene *de tip hibrid*, în special aeronavele civile (utilizarea avioanelor de pasageri ca armă pe timpul atacurilor din 11 septembrie 2001 din Statele Unite ale Americii) – *amenințări de tip RENEGATE*, aparate de zbor fără pilot, de dimensiuni mici (de tipul dronelor), sau utilizarea sistemelor de rachete antiaeriene pentru doborârea aeronavelor civile (așa cum s-a întâmplat în Ucraina și în Iran).

Populația civilă/locală

Cele mai multe acțiuni și campanii se desfășoară printre sau afectând populația civilă, iar militarii și structurile de securitate vor avea contact permanent cu populația locală. Acest lucru solicită liderilor/comandanților de la toate nivelurile să ia în considerare, încă de pe timpul planificării, efectele pe care operațiile de securizare le vor avea asupra civililor, comunităților locale și asupra infrastructurii. Demersurile în acest sens pot varia:

- în confruntările convenționale, se urmăresc: evitarea producerii de victime în rândul civililor prin evacuarea și/sau strămutarea acestora, amenajarea de tabere de refugiați etc., evitarea afectării infrastructurii civile;
- în conflictele hibride, operațiile se concentrează pe protejarea populației civile împotriva atacurilor și abuzurilor făcute de grupările oponente, pe combaterea efectelor acțiunilor psihologice ale acestora, precum și pe acțiunile de suport (refacerea/construirea unor elemente de infrastructură, oferirea de servicii medicale și educaționale etc.), pentru ca forțele guvernamentale și ale coaliției internaționale/alianței să câștige autoritate și legitimitate (astfel, populația civilă neutră sprijină componenta guvernamentală).

Populația civilă și societatea, în ansamblul ei, constituie centrul de greutate în cadrul războiului hibrid. Atractivitatea privind angajarea populației/societății decurge din „*dimensiunile ample, eterogenitatea structurală, ușurința privind producerea efectelor dorite, existența unor posibile linii de falie între grupuri etnice (rupturi în caracterul omogen), implicarea unor segmente ale populației extrem*

de permissive la anumite mesaje, oferind posibilitatea manipulării”. (Mihalcea, 2018, p. 18). Practic, toate elementele enumerate pot reprezenta vulnerabilități și pot fi speculate de către entitățile în conflict.

Agenții și organizații

Instituțiile/agențiile și organizațiile cu relevanță pot fi reprezentate de departamentele/instituțiile guvernamentale locale și internaționale, forțe de securitate ale națiunii-gazdă, forțe militare de coaliție, organizații neguvernamentale (ONG), organizații private de securitate și chiar oameni de afaceri independenți.

În mediul operațional actual, forțele militare/de securitate naționale și de coaliție, după modelul abordării hibride, nu mai sunt în prim-plan precum în război, dar au rol bine definit, implicându-se în sprijinul acțiunilor altor agenții și organizații guvernamentale și neguvernamentale pentru îndeplinirea unor obiective variate: politice, economice, sociale, militare, culturale etc. Mai mult, în sensul creării condițiilor necesare pentru ca instituțiile guvernamentale și organismele civile să realizeze efecte de durată pe plan politic, economic, social etc., instrumentul militar este implicat direct în realizarea acțiunilor extrem de necesare pentru crearea unui climat de securitate și stabilitate.

Actori necunoscuți și independenți

Unii actori din mediul operațional vor fi considerați *necunoscuți* din perspectiva sprijinului (il acordă sau nu) campaniei/forțelor care urmăresc securizarea. Actorii indigeni vor susține campania dacă apreciază că obiectivele și scopurile finale, precum și metodele/mijloacele de realizare a acestora sunt legitime sau sprijină propriile lor interese. Percepția lor asupra legitimității va depinde de cultura și de așteptările lor sociale. Astfel, trebuie înțelese percepțiile și interesele acestor actori pentru a acționa în sprijinul lor și pentru a-i proteja în beneficiul campaniei. Unii actori vor acționa complet independent (*actori independenți*) de forțele guvernamentale legitime, chiar dacă obiectivele lor finale se aliniază cu cele ale campaniei. Astfel de grupări vor evita interacțiunea cu forțele militare, urmărindu-și propriile obiective. Decidenții trebuie să conștientizeze prezența în zona de responsabilitate și, mai ales, efectele acțiunilor unor astfel de organizații, precum și modul în care acestea pot afecta atingerea obiectivelor încredințate (NATO Chiefs of Staff, 2016, pp. 1-5).

Mediul informațional și cibernetic

Mediul informațional reprezintă spațiul cognitiv, virtual și fizic de desfășurare a tuturor acțiunilor și proceselor care implică procurarea, prelucrarea și utilizarea informației. Mediul informațional este compus din „*indivizi, organizații și sisteme*

care colectează, prelucrează, diseminează sau acționează asupra informațiilor” (US Department of Defense, 2016, p. 2).

Informația este liantul dintre mediul fizic și celelalte domenii pe care actorii implicați le utilizează, elementul integrator al tuturor acțiunilor desfășurate pentru atingerea obiectivelor urmărite.

Decizia, în orice domeniu, dar, mai cu seamă, în cel al gestionării conflictelor presupune o informare oportună, exactă și de maximă rigurozitate, iar predicția în ceea ce privește necesarul de informații are un rol extrem de important în contextul situațiilor ambigue specifice confruntărilor hibride.

Actualmente, întreaga societate este conectată în „rețea” (rețeaua internet, sisteme de comunicații GSM, rețele de socializare etc.), ceea ce permite atât actorilor statali, cât și celor nonstatali să utilizeze tehnicile și mijloacele specifice mediului informațional pentru a-și atinge obiectivele. Aceștia folosesc mijloace din cele mai diverse pentru a exploata, a întrerupe sau a scoate din funcțiune sistemele decizionale, pentru a dezinforma și a promova produsele propagandei, pentru a întări rezistența internă, pentru a recruta susținători, a solicita finanțare și pentru a promova legitimitatea propriilor acțiuni, simultan cu discreditarea acțiunilor altor actori, aceste acțiuni și activități desfășurându-se în mediul informațional.

O componentă semnificativă a mediului informațional este *spațiul cibernetic*, care se suprapune dimensiunii fizice și celei informaționale. Este esențial ca analiza mediului informațional să includă și acțiunile din spațiul cibernetic, și identificarea persoanelor și grupurilor-cheie care influențează decizia și populația civilă autohtonă prin intermediul spațiului *cibernetic*. *Spațiul cibernetic* reprezintă „mediul virtual, generat de infrastructurile cibernetice, incluzând conținutul informațional procesat, stocat sau transmis, precum și acțiunile derulate de utilizatori în acesta” (Guvernul României, 2013, p. 7).

Puterea oferită de tehnologia informației și de mijloacele din cadrul spațiului cibernetic este componentă a războiului hibrid ca strategie de atingere a obiectivelor de către actorii statali sau/și nonstatali.

Beneficiul maxim al oricărei forme de atac realizat în spațiul cibernetic sporește atunci când această formă este integrată cu celelalte metode și mijloace de atac, devenind un element complementar și conducând la *hibridizarea* confruntării. Utilizarea elementelor hibride pe care le pune la dispoziție domeniul cibernetic (atacuri cibernetice, propagandă prin mediul virtual, rețele de socializate etc.) poate constitui un factor de multiplicare a forței.

IMPERATIVE ÎN COMBATAREA EFECTELOR CONFLICTELOR HIBRIDE

Pentru o mai bună înțelegere a contextului operațional al confruntărilor hibride, a naturii acestor tipuri de amenințări este necesară identificarea imperativelor și, apoi, a direcțiilor de acțiune pentru limitarea sau eliminarea riscurilor specifice.

Imperativele în cadrul confruntărilor hibride sunt reprezentate de contextul schimbărilor din mediul operațional și de mijloacele la dispoziție utilizabile în strategiile de combatere.

Imperativul cognitiv. Acesta face referire la componenta cognitiv-psihologică a războiului hibrid și presupune o bună înțelegere a mediului operațional din zona de responsabilitate, astfel încât să se identifice cele mai bune metode și instrumente prin intermediul cărora este generată o anumită percepție adversarului, astfel încât acesta, involuntar, să decidă și să acționeze în dezavantajul său. Această idee este inclusă în conceptul de *control reflexiv*, concept provenit din spațiul estic, care presupune „acțiunea de a furniza unui adversar informații special pregătite care să-l conducă pe acesta către luarea voluntară a unei decizii ce avantajează inițiatorul acțiunii”. (Georgescu, 2016, p. 79).

Această abordare nonliniară reprezintă, de fapt, un mod atipic de gândire, prin care se creează condițiile pentru proiectarea puterii/influenței în zone de interes, utilizarea simultană a unei game extrem de variate de metode și mijloace nonmilitare, urmărind ascunderea intențiilor geopolitice, militare, economice etc. reale și influențarea adoptării de decizii predictibile din partea competitorilor. Scopul principal al acestor acțiuni este acela de a crea un impact direct, rapid și semnificativ asupra eficienței măsurilor militare și nonmilitare pe care adversarul le adoptă.

În acest sens, abordarea operațională trebuie să fie în măsură să asigure contracararea cât mai eficientă a aspectului cognitiv al amenințărilor hibride, prin acțiuni articulate care pot fi desfășurate la toate nivelurile, prin angajarea celor mai potrivite capacități. Aceste acțiuni trebuie să fie desfășurate astfel încât să aibă ca efect contracararea eficientă a amenințărilor și să creeze condițiile necesare pentru acțiuni ulterioare.

Imperativul abordării cuprinzătoare și integrate. În contextul utilizării de către adversari a amenințărilor hibride, imperativul abordării cuprinzătoare se referă la crearea de oportunități pentru operații de nivel tactic, punctuale/pe domenii, dar și acțiuni cu scopul de a genera efecte de ordin strategic și efecte în lanț cu implicații în mai multe domenii. Este vorba de conjugarea eforturilor de a înțelege fenomenul războiului hibrid și de a pune la punct mecanisme de identificare cât mai timpurie a amenințării și de a răspunde eficace la agresiunea hibridă. Combaterea amenințărilor hibride reprezintă o activitate complexă, iar măsurile întreprinse pentru limitarea efectelor acestora depășesc sfera de cuprindere și de responsabilitate a unui singur

actor/instituție, implicând o *abordare cuprinzătoare* – conjugarea/integrarea eforturilor în timp și în spațiu a tuturor instrumentelor de putere, actorilor/părților implicate, atât pe plan intern, cât, mai ales, pe plan internațional.

Imperativul șablonismului – presupune evitarea organizării, planificării și desfășurării liniare, uniforme, a acțiunilor/măsurilor în timp și în spațiu. Având la bază o bună cunoaștere a complexității mediului operațional, acest aspect este relevant pentru evitarea surprinderii, prin modalități de gândire, concepții și măsuri care să ocolească abordarea de tip doctrinar a operațiilor. În timp ce normativele militare impun stabilirea unor proceduri clare și precise, noua viziune operațională presupune, din partea liderului, o analiză mult mai aprofundată a situației și a factorilor, fiind imperativă o abordare diferită de cea dogmatică, tradițională.

Analiza acestor imperative scoate la iveală o legătură intrinsecă între domeniul cognitiv al înțelegerii sistemelor adaptative complexe în conflictul hibrid și domeniul fizic, dintre componenta violentă și nonviolentă, militară și nonmilitară și a eforturilor elementelor de putere de la toate nivelurile. Aceste imperative se consideră a fi esențiale, deoarece, prin înțelegerea lor, se facilitează, la nivel decizional, adoptarea măsurilor necesare pentru gestionarea conflictelor hibride.

CONCLUZII

Complexul angrenaj al conflictului hibrid include metode și mijloace militare violente și nonviolente, politico-diplomatice, informațional-propagandistice, comercial-economice cu elemente corupționale, cercetare-diversioniste de partizanat, energetice și de infrastructură critică, cibernetice, CBRN etc. Astfel, efectele conflictelor hibride se propagă în toate mediile în care se desfășoară conflictul, fie că ne referim la mediul terestru, aerian, maritim, informațional și cosmic, dar și în alte domenii ale vieții sociale: politic, economic, diplomatic, cibernetic, social, cultural, religios etc.

Orice răspuns la amenințări de tip hibrid va impune o abordare cuprinzătoare/integrată prin angajarea unui spectru larg de instrumente militare, nonmilitare, guvernamentale și neguvernamentale.

Acțiunile integrate (interagenții, interinstituționale), așezate pe un palier superior, nu vor însemna doar cooperarea sau alăturarea instrumentelor guvernamentale, ci fuzionarea/integrarea lor, implicând, de asemenea, și organizațiile internaționale ori neguvernamentale.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ganea, I. (2016). *Noul mediu de securitate și consecințele sale. Războiul hibrid ca fenomen actual*. București: Revista *Oștirii Române*, nr. 1.
2. Georgescu, D. (2016). *Războiul hibrid – cea mai complexă formă de aplicare a artei operative*. București: Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, nr. 2.
3. Mihalcea, V.C. (2018). *Fundamente și ținte ale războiului hibrid în acțiunile beligenei contemporane*. București: Revista *Infosfera*, nr. 1.
4. Rațiu, A. (2020). *Conflictul hibrid. Forme de manifestare și modalități de gestionare*. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”.
5. Roman, D. (2017). *Riposta antiaeriană a Forțelor Terestre din perspectiva modelelor conceptuale de lucru colaborativ*. București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.
6. Chiefs of Staff (2016). *AJP-3.2.-Allied Joint Doctrine For Land Operations*, Bruxelles: NATO Standardization Office.
7. Guvernul României. (2013). *Strategia de securitate cibernetică a României*. *Monitorul oficial*, nr. 296 din 23 mai 2013, <https://cert.ro/vezi/document/strategia-de-securitate-cibernetica>, accesat la 29 martie 2020.
8. US Department of Defense. (2016). *Strategy for operations in the information environment*. Virginia: Department of Defense, SUA, <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/DoD-Strategy-for-Operations-in-the-IE-Signed-20160613.pdf>, accesat la 19 martie 2020.

LOCUL SPAȚIULUI CIBERNETIC ÎN CADRUL PROCESULUI DE PLANIFICARE A OPERAȚIILOR

Locotenent-colonel Nicolae-Sorin MACOVEI

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Asigurarea securității cibernetice a căpătat o importanță din ce în ce mai mare și a culminat cu recunoașterea spațiului cibernetic ca fiind un mediu operațional, alături de sol, apă, aer și spațiu.

Operațiile desfășurate în mediul cibernetic trebuie să fie planificate, integrate și sincronizate cu operațiile derulate în celelalte medii operaționale. Forțele armate desfășoară operații în spațiul cibernetic și activități de sprijin în acest domeniu, ca parte a operației întrunite.

Superioritatea în mediul cibernetic asigură, în războiul modern, un avantaj decisiv comandanților de la toate eșaloanele. Aceasta se obține printr-o combinație umană, tehnologică și procedurală. Militarii sunt obișnuiți să vadă efectul acțiunilor lor în câmpul de luptă, într-un mediu fizic. Operațiile cibernetice se desfășoară însă într-un mediu virtual, iar efectele acestora sunt, uneori, greu de identificat.

Cuvinte-cheie: spațiul cibernetic, proces de planificare, operații cibernetice, nivel tactic, mediul operațional.

INTRODUCERE

Progresul tehnologic este cel care a determinat schimbări majore în fizionomia conflictelor militare și continuă să fie principalul factor de schimbare atât în ceea ce privește spectrul amenințărilor, cât și dezvoltarea unor noi sisteme de armament.

Progresul tehnologic duce aproape întotdeauna la modificări majore în modul de acțiune și concepție, iar legile luptei armate, care fac referire la dependența structurilor organizatorice, formelor și procedurilor, confirmă faptul că progresul tehnologic determină modificări substanțiale în concepțiile de ducere a luptei armate în aproape toate domeniile. Mai mult decât atât, progresul tehnologic a determinat apariția unor noi medii operaționale, iar un exemplu concret este spațiul cibernetic. Astfel că, în acest spațiu lipsit de limite fizice, se impune adoptarea de noi forme și procedee de acțiune în concordanță cu noile capacități tehnologice și tactice. Aceste capacități determină transformări și din punct de vedere organizațional, prin crearea unor structuri mai suple, cu mobilitate crescută, precum și apariția unor noi structuri și specialități militare.

Progresul tehnologic, atât pentru componentele sistemelor informatice, cât și pentru dispozitivele hardware utilizate în rețelele de comunicații, a avut o evoluție exponențială în ultimul timp (*Legea lui Moore și viitorul matematicii*). Acest progres aduce beneficii mari pentru comandanți și stat major, deoarece sunt puse la dispoziție aplicații cu caracter funcțional, situațiile operative sau tactice pot fi vizualizate în timp aproape real, iar schimbul de informații, care se realizează în timp foarte scurt, contribuie la optimizarea actului de decizie. Totuși, odată cu aceste beneficii, sistemele moderne de comunicații și informatică, prin tehnologia utilizată și configurarea acestora, prezintă vulnerabilități, ca orice alt sistem informatic. Cu cât un sistem de comandă și control (C2) este mai informatizat, cu atât el este mai vulnerabil, iar securitatea sistemelor de comunicații și informatică reprezintă o preocupare continuă și majoră pentru personalul de specialitate.

SPAȚIUL CIBERNETIC – DE LA CONCEPT LA MEDIU OPERAȚIONAL

Asigurarea *securității cibernetice* a căpătat, cu timpul, la nivelul NATO, precum și al UE, o importanță din ce în ce mai mare. Summitul din 2002, de la Praga, a fost considerat primul moment în care securitatea cibernetică a Alianței a fost abordată la nivel strategic, în rândul statelor aliate, și a fost subliniată necesitatea protecției

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

sistemelor informatice utilizate. La Summitul de la Riga, din 2006, nu a întârziat să apară prima strategie a Alianței în domeniul securității cibernetice, strategie concretizată în „*Policy on Cyber Defence*”. Odată cu recunoașterea, în cadrul Summitului de la Varșovia, din anul 2016, ca mediu operațional, alături de sol, aer și apă, spațiului cibernetic i s-a acordat importanța cuvenită. Apărarea cibernetică a devenit, astfel, parte a cerințelor de bază ale NATO în apărarea colectivă. Alianța trebuie să fie pregătită să-și apere rețelele și operațiile împotriva amenințărilor și atacurilor cibernetice din ce în ce mai sofisticate și mai numeroase. Începând cu 2016, Alianța a definit domeniul apărarea cibernetică ca fiind unul prioritar.

În anul 2018, la Summitul de la Bruxelles, Alianța a fost de acord cu înființarea unui Comandament pentru Operații Cibernetice ca parte a structurii de comandă întărită a NATO, proiectat să devină total operațional în anul 2023 (Emmott, 2018). În luna februarie 2019, Alianța a avizat un ghid NATO care stabilește un set de instrumente cu scopul de a consolida și mai mult capacitatea NATO de a răspunde la activitățile malițioase în domeniul cyber.

În România, anul 2013 a fost cel în care au apărut *Strategia de securitate cibernetică a României și Planul de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică*, prin care „*România își propune asigurarea stării de normalitate în spațiul cibernetic, reducând riscurile și valorificând oportunitățile, prin îmbunătățirea cunoștințelor, a capacităților și a mecanismelor de decizie*”. (Hotărârea nr. 271, 2013, p. 11).

În *Strategia de securitate* au fost stabilite patru direcții de acțiune pentru realizarea acestui scop, astfel:

- stabilirea cadrului conceptual, organizatoric și acțional necesar asigurării securității cibernetice;
- dezvoltarea capacităților naționale de management al riscului în domeniul securității cibernetice și de reacție la incidente cibernetice în baza unui program național;
- promovarea și consolidarea culturii de securitate în domeniul cibernetic;
- dezvoltarea cooperării internaționale în domeniul securității cibernetice (Ibid., p. 11).

Armata Statelor Unite ale Americii, precum și celelalte armate din statele membre ale NATO și-au actualizat doctrinele și manualele la noul concept de spațiu cibernetic. Astfel, în iunie 2018, a fost republicată *Doctrina operațiilor întrunite pentru operații cibernetice (Joint Publication 3-12)*, care sprijină planificarea, executarea și evaluarea operațiilor cibernetice.

Tacticile și procedurile pentru coordonarea și integrarea operațiilor din spațiul cibernetic și război electronic pentru sprijinul operațiilor terestre și întrunite au fost publicate în Field Manual (2017) – *Cyberspace and electronic warfare operations*. În acest manual sunt prezentate, pe lângă fundamentele operațiilor cibernetice, termenii și definițiile specifice domeniului, precum și rolul, resursele comandanților și modul de evaluare a operațiilor.

În *Army Doctrine Publication* (2019), este integrat spațiul cibernetic ca mediu informațional, alături de celelalte componente ale spațiului de luptă (terestru, aerian, maritim, cosmic).

Armata Română s-a aliniat la tendințele NATO. În acest context strategic, la 1 decembrie 2018 a fost înființat Comandamentul Apărării Cibernetice, autoritatea competentă a Ministerului Apărării Naționale în domeniile securității cibernetice, apărării cibernetice și tehnologia informației, iar în august 2020, a fost elaborată „*Doctrina operațiilor în spațiul cibernetic*”.

SPAȚIUL CIBERNETIC ÎN DESFĂȘURAREA OPERAȚIILOR

Mediul de desfășurare a operațiilor se caracterizează prin complexitate și dinamism și poate fi extins în toate mediile operaționale, devenind, astfel, unul multidimensional. Aceste caracteristici sunt rezultatul interacțiunilor, relațiilor, condițiilor, circumstanțelor și influențelor a diferite variabile existente în câmpul de luptă.

Operațiile desfășurate în spațiul cibernetic trebuie să fie planificate, integrate și sincronizate cu operațiile întrunite. Forțele armate desfășoară operații în spațiul cibernetic și activități de sprijin în acest domeniu ca parte a operației întrunite. Superioritatea în spațiul cibernetic asigură, în războiul modern, un avantaj decisiv comandanților de la toate eșaloanele.

Pentru a crea efectele specifice acestui mediu operațional, misiunile desfășurate în spațiul cibernetic necesită angajarea unor variate tipuri de acțiuni. Acestea constau în acțiuni de apărare, acțiuni de atac, acțiuni de culegere de informații, supraveghere și recunoaștere/ISR – Intelligence, Surveillance and Reconnaissance, acțiuni de pregătire operațională a mediului/OPE – Operational Preparation of the Environment și acțiuni de securitate, toate raportate la spațiul cibernetic (Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance Design for Great Power Competition, 2020). Pentru a planifica, desfășura și evalua aceste acțiuni, este important să înțelegem diferențele între ele și scopul fiecăreia.

Militarii sunt obișnuiți să vadă efectul acțiunilor lor în câmpul de luptă, într-un mediu fizic. Operațiile în spațiul cibernetic se desfășoară însă într-un mediu virtual,

iar efectele sunt, uneori, greu de identificat de către personalul nespecializat sau, câteodată, sunt identificate prea târziu.

Modalitatea prin care un adversar poate ataca infrastructura hardware și software, având ca efect destabilizarea Sistemului de comandă și control, sunt atacurile cibernetice, care au loc, bineînțeles, în spațiul cibernetic. *Atacul cibernetic* este definit ca o „*acțiune ostilă desfășurată în spațiul cibernetic de natură să afecteze securitatea cibernetică*” (Hotărârea nr. 271, p. 7), iar pentru reducerea suprafeței de atac, pot fi duse o serie de operații.

Acțiunile de *apărare cibernetică* sunt acele „*acțiuni desfășurate în spațiul cibernetic în scopul protejării, monitorizării, analizării, detectării, contracarării agresiunilor și asigurării răspunsului oportun împotriva amenințărilor asupra infrastructurilor cibernetice specifice apărării naționale*”. (Ibid., p. 7). Aceste tipuri de acțiuni sunt critice pentru asigurarea funcționării sistemelor de comunicații și informatice și sunt luate, de regulă, de către specialiștii care planifică, organizează și operează sistemele și rețelele de comunicații și informatice.

Acțiunile de *culegere de informații, supraveghere și recunoaștere (ISR)* sunt desfășurate în spațiul cibernetic cu scopul de a culege informațiile necesare pentru sprijinul desfășurării viitoarelor acțiuni de atac sau de apărare cibernetică. Aceste acțiuni sprijină planificarea și executarea operațiilor curente și viitoare desfășurate în spațiul cibernetic (figura nr. 1).

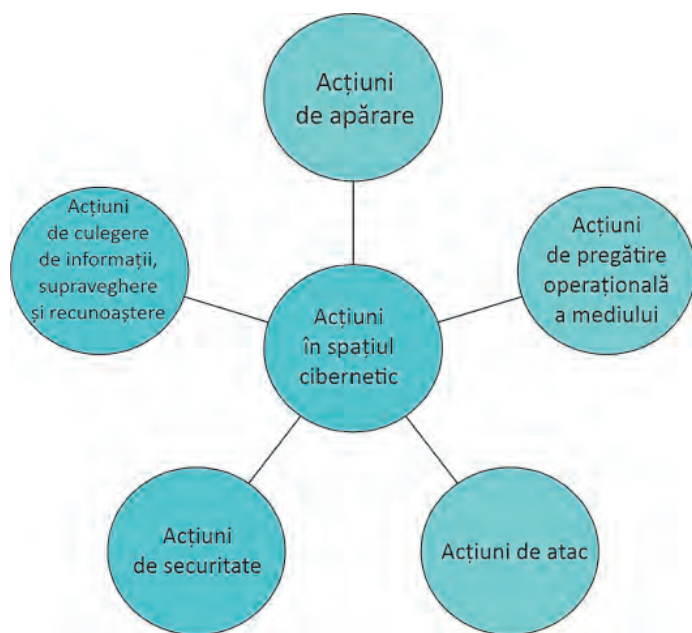


Figura nr. 1: Tipuri de acțiuni în spațiul cibernetic (FM 3-12, p. 1-19)

Acțiunile de *pregătire operațională a mediului (OPE)* sunt activități desfășurate în scopul planificării și pregătirii unor potențiale operații militare, dar care nu țin de mediul informațional (Ibid.). Acestea includ identificarea datelor și informațiilor, configurațiilor de sistem/rețea sau a structurii fizice care conectează o rețea sau un sistem (aplicațiile utilizate, porturi, asignarea adreselor de rețea sau alți identificatori) în scopul determinării vulnerabilităților sistemului. Tot în această categorie sunt cuprinse și acțiunile întreprinse pentru a asigura accesul și/sau controlul asupra sistemului, rețelei sau datelor în timpul unor potențiale ostilități.

Acțiunile de *securitate* au drept scop atingerea „*stării de normalitate rezultată în urma aplicării unui ansamblu de măsuri proactive și reactive prin care se asigură confidențialitatea, integritatea, disponibilitatea, autenticitatea și nonrepudierea informațiilor salvate sau în tranzit, a resurselor și serviciilor publice sau private, din spațiul cibernetic. Măsurile proactive și reactive pot include politici, concepte, standarde și ghiduri de securitate, managementul riscului, activități de instruire și conștientizare, implementarea de soluții tehnice de protejare a infrastructurilor cibernetice, managementul identității, managementul consecințelor*”. (Hotărârea nr. 271, p. 7). Securitatea cibernetică se realizează prin măsuri de ordin tehnic, procedural și uman. Cel care îmbină toate măsurile de securitate este factorul uman. Astfel, pentru a asigura securitatea cibernetică, trebuie ca provocările și amenințările din noul mediu operațional (cibernetic) să fie cunoscute de către toți utilizatorii/operatorii de sisteme informatice. Se simte nevoia formării, dezvoltării și antrenării unei culturi de securitate cibernetică. Majoritatea utilizatorilor de sisteme informatice nu au cunoștințe despre acest fenomen și se identifică nevoia dezvoltării unei culturi de securitate cibernetică în rândul acestora.

Rețelele de calculatoare ale forțelor proprii și ale inamicului, sistemele de comunicații, calculatoare, sistemele de telefonie celulară, site-urile de socializare și infrastructurile tehnice sunt câteva dintre principalele componente ale spațiului cibernetic.

Deși spațiul cibernetic coexistă cu celelalte medii operaționale, acesta este un mediu separat. El pătrunde, prin intermediul rețelelor de comunicații și informatică interconectate prin diferite medii de transmisie, în mediile operaționale terestru, aerian, maritim și cosmic. Libertatea de manevră în spațiul cibernetic permite comanda misiunii și libertatea de manevră în celelalte domenii. Fiecare mediu operațional fizic are propriul său mediu cibernetic, iar luate împreună, acestea formează mediul cibernetic întrunit.

SPAȚIUL CIBERNETIC ÎN PROCESUL DE PLANIFICARE A OPERAȚIILOR

Având în vedere importanța pe care a căpătat-o spațiul cibernetic în desfășurarea operațiilor militare, se cuvine ca, și în procesul de planificare a operațiilor, acesta să joace un rol asemănător. Planificarea operațiilor în spațiul cibernetic este parte integrantă a procesului de planificare a operațiilor, având ca finalitate elaborarea anexei specifice la OPORD/OPLAN.

Comandanții de la toate eșaloanele trebuie să conștientizeze importanța spațiului cibernetic în realizarea obiectivelor și misiunii primite. Un atac cibernetic bine executat de inamic poate avea același efect ca și un foc de artilerie asupra punctului de comandă, respectiv scoaterea acestuia din funcțiune.

Operațiile desfășurate în spațiul cibernetic pot fi extrem de complexe, iar pentru a desfășura un proces de planificare eficient, este recomandat să fie luate în considerare patru niveluri de planificare a acestor operații: tehnic, tactic, operativ și strategic. Deci, comparativ cu procesul de planificare a operațiilor într-un mediu operațional tradițional, unde se desfășoară pe trei niveluri, în cazul planificării operațiilor cibernetică trebuie plecat de la un nivel tehnic. Încorporarea corespunzătoare a aspectelor tehnice are o importanță critică în desfășurarea unei planificări eficiente în spațiul cibernetic (*figura nr. 2*).



Figura nr. 2: Nivelurile planificării (Barber et. al., 2015, p. 3)

Detaliile tehnice asociate cu operațiile desfășurate în spațiul cibernetic nu sunt înțelese la fel de intuitiv de către comandanți și planificatori, așa cum sunt capacitățile și limitările tehnicii de luptă (tancuri, nave maritime sau avioane). Natura complexă și dinamică a spațiului cibernetic, precum și caracteristica tehnică

a acestuia duc, de multe ori, analiza și planificarea operațiilor dincolo de acele practici și proceduri de planificare regăsite în doctrina tradițională.

Planificarea operațiilor în spațiul cibernetic se desfășoară concomitent cu procesul de planificare a operației, urmând etapele și fazele acestuia. Produsele rezultate în urma planificării sunt, de regulă, cele prevăzute în *Manualul de planificare a operațiilor*.

Având în vedere că, la nivel tactic, nu există încă structuri specializate pentru operații în spațiul cibernetic¹, sarcinile pentru planificare sunt distribuite personalului din statul major al unității. Membrii statului major responsabili cu planificarea și integrarea operațiilor cibernetică participă la activitățile procesului de luare a deciziei.

Un rol important în procesul de planificare a operațiilor îl are structura de informații. Aceasta este cea care va desfășura activitatea de pregătire informativă a câmpului de luptă, cuprinzând în această analiză și spațiul cibernetic. Este o adevărată provocare pentru structura de informații, deoarece personalul implicat în această activitate trebuie să fie instruit și să cunoască particularitățile spațiului cibernetic. Pentru a îndeplini cât mai eficient această sarcină, este recomandat ca structura de informații să coopereze îndeaproape cu structura planificatoare a rețelelor informatice și de comunicații, respectiv structura de comunicații și informatică.

O analiză complexă oferă persoanelor implicate informațiile relevante pentru a înțelege, vizualiza și descrie mediul operațional, iar decizia luată poate fi pertinentă.

Spațiul cibernetic, ca parte a mediului operațional, trebuie analizat, în primă fază, din perspectiva mediului informațional. Mediul informațional este caracterizat de dimensiunile fizică, informațională și cognitivă.

Astfel, *dimensiunea fizică* a mediului cibernetic este reprezentată de elementele fizice de rețea care includ rețele de comunicații, sisteme informatice și infrastructuri de rețea. Dimensiunea fizică asigură accesul și controlul informațiilor și datelor de către utilizatori, reprezentați de persoane sau grupuri.

Dimensiunea informațională este reprezentată de informații care se pot regăsi într-una din cele două stări: în tranzit sau salvate pe disc. Această dimensiune este direct conectată cu spațiul cibernetic; datorită volumului de informații salvat sau în tranzit, el asigură colectarea, procesarea, păstrarea, diseminarea și afișarea textului, imaginilor sau datelor. Dimensiunea informațională asigură legătura dintre dimensiunea fizică și cea cognitivă.

¹ Notă: Noile ținte de capabilități NATO prevăd înființarea de elemente de reglementare și comandă la nivel strategic și operativ, respectiv structuri de execuție de nivel tactic, dotate și instruite corespunzător, capabile să execute acțiuni specifice în spațiul cibernetic.

Dimensiunea cognitivă cuprinde „cunoașterea” celor care transmit, primesc, răspund sau acționează la o informație. Dimensiunea cognitivă în spațiul cibernetic este reprezentată de indivizi, grupuri sau organizații. Spațiul cibernetic conectează datele și ideile celor care transmit, recepționează, răspund, acționează sau adaugă noi informații. (FM 3-12, p. 1-13)

Totodată, spațiul cibernetic este descris ca o însumare a trei straturi: stratul fizic, stratul logic și stratul „cyber-persona” (FM 3-12, Ibid.), straturi care permit înțelegerea contextului și crearea de oportunități operaționale.

Prin *stratul fizic* al spațiului cibernetic se înțelege acea componentă geografică ca parte a dimensiunii fizice. Componenta geografică, în situația de față, reprezintă localizarea elementelor de rețea într-unul din mediile operaționale terestru, aerian, maritim sau cosmic. Stratul fizic este alcătuit din componente hardware, aplicații de sistem și infrastructuri (fir, wireless, legături prin cablu, unde electromagnetice, satelit sau optice) care alcătuiesc rețeaua și din conexiunile fizice existente (fire, cabluri, frecvențe radio, switch-uri, servere și calculatoare).

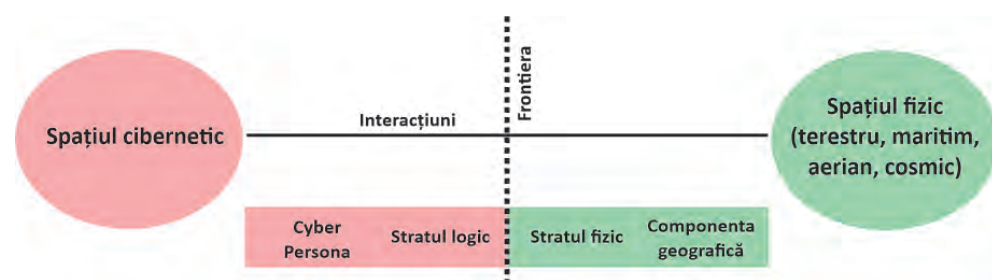


Figura nr. 3: Straturile spațiului cibernetic (Azmi, 2019, p. 25)

Stratul logic constă în interconectarea componentelor din rețeaua fizică într-un mod abstractizat. De exemplu, nodurile de rețea din stratul fizic se pot conecta logic între ele pentru a forma entități în spațiul cibernetic, dar, fizic, ele nu depind de un anumit nod, cale sau individ.

Stratul cyber-persona este o reprezentare digitală a unei identități individuale sau entități în spațiul cibernetic. Acest strat este reprezentat, de fapt, de utilizatorii sau consumatorii de servicii de rețea.

Se poate spune că spațiul cibernetic este reprezentat de rețelele de comunicații și calculatoare interconectate prin stratul logic, care permit ca informația să fie accesibilă din orice punct, utilizând stratul fizic format din conexiuni prin fir sau wireless cu viteze mari de transfer de date, care este accesat de persoane utilizând stratul cyber-persona.

În analiza informativă a spațiului cibernetic, analiza acestor dimensiuni și straturi oferă o imagine de ansamblu, însă, pentru o imagine completă, trebuie avute în vedere și caracteristicile acestuia.

Pentru identificarea caracteristicilor spațiului cibernetic, trebuie plecat de la o rețea extinsă și complexă, formată din noduri de rețea care se regăsesc în fiecare domeniu operațional, conectate între ele prin diferite medii de transmisie. Așadar, prima caracteristică a spațiului cibernetic este *caracteristica de rețea*. Nucleul acestor rețele sunt infrastructurile tehnologice formate din mai multe enclave distincte, conectate într-o singură rețea logică, permițând transportul de date. Identificarea acestor infrastructuri și a operațiunilor se realizează prin analiza straturilor din spațiul cibernetic, a dimensiunilor mediului informațional, a variabilelor mediului operațional și a celorlalte aspecte tehnice specifice rețelelor de comunicații și informatică cu fir și fără fir. (FM 3-12, p. 1-15)

Deoarece spațiul cibernetic asigură interacțiunea între persoane, grupuri, organizații și state, o altă caracteristică a spațiului cibernetic este *caracteristica socială*. Sistemele informatice și rețelele de calculatoare fac posibilă crearea, stocarea, procesarea, manipularea și transportul rapid al datelor și informațiilor pentru un public restrâns sau unul foarte larg. Mesajele text, e-mail-ul, site-urile de socializare și alte forme interpersonale de comunicare sunt posibile datorită spațiului cibernetic.

Progresul tehnologic crește complexitatea componentelor și dispozitivelor hardware și software ale sistemului de comunicații și informatică, iar cum spațiul cibernetic este dependent de aceste componente, se poate afirma că progresul tehnologic influențează direct spațiul cibernetic. Cu alte cuvinte, o altă caracteristică a spațiului cibernetic este cea *tehnologică*. Mai mult decât atât, este o cerință ca personalul care operează aceste echipamente să fie unul cu abilități tehnice dezvoltate.

Interdependența și interrelaționarea sunt specifice, de asemenea, spațiului cibernetic, deoarece operațiile desfășurate în celelalte patru medii operaționale sunt dependente de spațiul cibernetic. În plus, există interdependență și interrelaționare între spațiul cibernetic și mediul informațional. Distribuirea informațiilor și a datelor, actualitatea și cantitatea acestora sunt dependente direct de capacitățile și limitările infrastructurii de rețea.

Accesul facil, complexitatea rețelelor și a aplicațiilor, lipsa considerentelor de securitate în design-ul rețelelor și dezvoltarea aplicațiilor, activitatea inadecvată a utilizatorului dau spațiului cibernetic *caracteristica de vulnerabilitate*. Accesul la spațiul cibernetic al unui individ sau grup de indivizi care dețin un dispozitiv de rețea

este ușor, iar un individ având un singur dispozitiv poate fi capabil să dezactiveze o rețea întreagă. Vulnerabilitatea sistemelor care operează în spațiul cibernetic obligă la luarea unor măsuri de reducere a riscurilor și de protecție a spațiului cibernetic. Efectele generate în spațiul cibernetic pot avea un impact global asupra domeniilor fizice.

Înțelegerea vulnerabilităților și a componentelor mediului operațional permite ca decizia să fie pertinentă, legată de context. Aplicarea continuă a acestor cadre analitice le permite comandantului și personalului să analizeze spațiul cibernetic din diferite perspective, de-a lungul procesului operațional.

CONCLUZII

Spațiul cibernetic joacă un rol din ce în ce mai important în ducerea luptei armate. Unele acțiuni din spațiul cibernetic se desfășoară continuu, indiferent de starea de alertă existentă sau de prezența unui conflict. Acțiunile de apărare și de securitate în spațiul cibernetic trebuie să fie o preocupare continuă a structurilor de specialitate și, totodată, trebuie să fie în atenția comandanților de la toate structurile. Noile sisteme de armament, pe lângă faptul că oferă numeroase avantaje operaționale, prezintă, în același timp, vulnerabilități cauzate de interconectarea cu spațiul cibernetic.

Spațiul cibernetic are un rol marcant și în procesul de planificare, iar dacă este întrebuințat corespunzător, prin acțiunile planificate și desfășurate în acest mediu, se pot substitui unele efecte ale altor tipuri de acțiuni militare care implică un consum mare de resurse.

BIBLIOGRAFIE:

1. Azmi, R., Kautsarina, K. (2019). *Revisiting Cyber Definition*. ECCWS 2019 18th European Conference on Cyber Warfare and Security, https://books.google.ro/books/about/ECCWS_2019_18th_European_Conference_on_C.html?id=b8-hDwAAQBAJ&redir_esc=y, accesat la 22 septembrie 2020.
2. Barber E.D., Bobo T.A., Sturm P. K. (2015). *Cyberspace Operations Planning: Operating a Technical Military Force beyond the Kinetic Domains în Military Cyber Affairs*. The Journal of the Military Cyber Professionals Association. Vol. 1, nr. 1, art. 3, <https://core.ac.uk/download/pdf/71958458.pdf>, accesat la 24 septembrie 2020.
3. Emmott, R. (2018). *NATO cyber command to be fully operational in 2023*, <https://www.reuters.com/article/us-nato-cyber/nato-cyber-command-to-be-fully-operational-in-2023-idUSKCN1MQ1Z9>, accesat la 24 septembrie 2020.
4. ADP 2-0, *Intelligence*, 2019.
5. Congressional Research Service (4 iunie 2020). *Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance Design for Great Power Competition*, <https://crsreports.congress.gov>, accesat la 12 septembrie 2020.

6. FM 3-12, *Cyberspace and electronic warfare operations*, aprilie 2017.
7. FM 3-38, *Cyber electromagnetic activities*, februarie 2014.
8. *Hotărârea nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică*. Guvernul României, 23 mai 2013.
9. Joint Publication 3-12, *Cyberspace Operations*, 8 iunie 2018.
10. *Legea lui Moore și viitorul matematicii*, <https://rum.journal-headerpop.com/make-mine-double-moores-law-824535>, accesat la 14 august 2020.

SURSE WEB:

1. <https://www.cybercommand.ro>, accesat la 15 septembrie 2020.
2. <https://www.defenseone.com/technology/2019/05/nato-getting-more-aggressive-offensive-cyber/157270/>, accesat la 13 septembrie 2020.
3. <https://intelligence.sri.ro/evolutia-amenintarii-cibernetice/>, accesat la 26 septembrie 2020.
4. <https://www.reuters.com/article/us-nato-cyber/nato-cyber-command-to-be-fully-operational-in-2023-idUSKCN1MQ1Z9>, accesat la 10 septembrie 2020
5. <https://rum.journal-headerpop.com/make-mine-double-moores-law-824535>, accesat la 21 septembrie 2020.

MODELAREA MEDIULUI OPERAȚIONAL PRIN UTILIZAREA ATACURILOR CIBERNETICE

Locotenent-colonel Marian ȘTEFAN

Centrul de pregătire în domeniul informații pentru apărare, București

Actualul context geopolitic și geostrategic, amploarea politicului, economicului, culturalului și interesele religioase, problemele informaționale și cibernetice, criza medicală globală, ca și alte măsuri non-militare ocupă, în zilele noastre, un loc special în conturarea mediului operațional. Importanța acestora se resimte nu numai pe timpul escaladării situațiilor de criză și în procesul de gestionare și control al acestora, ci și în operațiile militare, marcând arhitectura conflictelor contemporane. Paleta de actori prezenți și implicați, împreună cu multitudinea riscurilor și amenințărilor pe care aceștia le generează, schimbă paradigma mediului operațional clasic către abordări operaționale multidimensionale în raport cu cele cinci dimensiuni tradiționale cu care eram familiarizați în literatura militară: terestru, aerian, maritim, cosmic și spectrul electromagnetic, alături de care regăsim, acum, mediul înconjurător și mediul informațional. Suprapunerea acestor medii și crearea unei imagini integrate a spațiului de luptă reprezintă o schimbare de paradigmă ce trebuie înțeleasă și asumată. Platformele de socializare și războiul informațional, inteligența artificială și utilizarea programelor de autoînvățare în mediul militar redefinesc mediul de securitate al viitorului și mediul de operare atât pe timp de pace, cât și în situații de criză sau război.

Acest studiu propune o prezentare holistică a problemelor și provocărilor la nivelul mediului operațional internațional, prezentând diferite tipologii de amenințări identificate la nivelul componentei informaționale prin instrumentarea unor atacuri cibernetice atribuite unor entități statale și non-statale. Modelarea conceptelor teoretice este însoțită de o serie de exemple, prezentate cu scopul de a oferi o perspectivă punctuală asupra unor evenimente care au produs efecte la nivelul mediului informațional.

Cuvinte-cheie: mediu operațional, atacuri cibernetice, agresiuni, criză, tehnologie.

INTRODUCERE

Modalitatea extinsă de abordare a securității s-a îmbogățit, în timp, cu un nou tip de componente, numite, inițial, „amenințări ne-tradiționale”, mai apoi „amenințări de securitate emergente”, pentru că NATO a privit aceste noi amenințări drept foarte importante, pătrunzând, astfel, cu mult curaj într-un teritoriu nou și incert. Această arie de amenințări include terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, atacurile cibernetice, intreruperile de aprovizionare cu energie și produse energetice: „Evoluția relațiilor internaționale, turbulențele și accelerarea integrării și fragmentării Ordinii Internaționale Mondiale au condus la forme și tipuri neașteptate și neconvenționale de amenințări la adresa securității naționale și internaționale. Unele dintre aceste amenințări derivă din procesul dezvoltării tehnologice, altele din impactul tehnologiei asupra societății noastre, altele din creșterea populismului și relevanței identităților și, ultimele, dar nu cele din urmă, sunt generate de propriile noastre minți și percepții, care sunt influențate în mod dramatic de preconcepțiile noastre și de înclinația de a căuta căile cele mai ușoare în gândirea rațională. Toate acestea au un impact enorm asupra evaluării amenințărilor, asupra securității și apărării naționale. De aceea, acești factori trebuie explorați, cunoscuți și abordați într-o manieră științifică și comprehensivă pentru a preveni surpriza strategică în aceste zone, precum și emergența noilor tipuri de conflicte” (Chifu, 2020, p. 10).

Cu toate că lumea în care trăim cunoaște permanent noi dezvoltări tehnologice, viteza de evoluție a societății noastre, a relațiilor internaționale și securității a introdus noi categorii de amenințări neconvenționale. În acest fel, amenințările din surse externe sunt corelate cu vulnerabilitățile interne, transformate, și acestea, în amenințări. Acest fapt se întâmplă, deoarece, în realitate, acestea corespund tipologiei de amenințări hibride, care sunt generate de surse externe (Chifu, 2018, pp. 23-30). Este cazul tuturor caracteristicilor democrației liberale, valorilor și principiilor pe care le respectăm pentru că reprezintă modul nostru de viață, dar care sunt considerate vulnerabilități de către anumiți actori (statali, în mod special de către Federația Rusă și China, și non-statali, entități și organizații teroriste, grupări de criminalitate organizată), care au construit instrumente pentru a profita de aceste caracteristici ale societății liberal-democratice, privite ca vulnerabilități (Chifu, Țuțuianu, 2017, p. 270).

Noile tipuri de amenințări provin din specularea principiilor și valorilor sistemului de guvernare democratic, profitând de lipsurile și neclaritățile identificate la nivelul

acestor sisteme, generate de evoluția tehnologiei și impactul ei asupra societății (Chifu, 2019, pp. 11-23).

Platformele de socializare și războiul informațional, inteligența artificială și utilizarea programelor de autoînvățare în mediul militar redefinesc mediul de securitate al viitorului și mediul de operare. Cele mai profunde schimbări provin din zona tehnologiilor avansate cu libertate de acțiune și posibilitate de decizie.

Contextul geopolitic și geostrategic, amploarea politicului, economicului, culturalului și interesele religioase, problemele informaționale și cibernetice, ca și alte măsuri non-militare ocupă, în zilele noastre, un loc special în conturarea mediului operațional. Importanța acestora se resimte nu numai în timpul escaladării situațiilor de criză și în procesul de gestionare și control al acestora, ci și în operațiile militare, marcând arhitectura conflictelor contemporane.

Multitudinea de actori prezenți și implicați, împreună cu diversitatea și scara riscurilor și amenințărilor pe care aceștia le generează, schimbă paradigma mediului operațional clasic către abordări operaționale multidimensionale, în raport cu cele cinci dimensiuni tradiționale cu care eram familiarizați în literatura militară: terestru, aerian, maritim, cosmic și spectrul electromagnetic, alături de care apar, acum, mediul inconjurator și mediul cibernetic. Suprapunerea acestor medii și crearea unei imagini integrate a spațiului de luptă reprezintă o schimbare de paradigmă ce trebuie înțeleasă și asumată.

Din punctul de vedere al abordării tradiționale, doctrinele militare ale Armatei SUA extind lista componentelor amenințărilor hibride pentru a include „două sau mai multe dintre următoarele: forțe militare, forțe paramilitare ale statului național (cum ar fi forțele de securitate interne, poliția sau poliștii de frontieră), organizații insurgente (entități care se bazează, în principal, pe acțiuni subversive și violente pentru schimbarea stării de fapt), unități de gherilă (forțe indigene neregulate care operează pe teritoriul ocupat) și organizații criminale (cum ar fi bande, carteluri de droguri sau hackeri)”. (TRADOC G-2, 2012, p. 5), punând un puternic accent pe utilizarea operațiilor informaționale și cibernetice. Acest tablou asupra mediului operațional actual specific războiului hibrid, incluzând combinații de forțe convenționale și neregulate, oferă o percepție limitată la instrumentele militare de război, împreună cu elementele din sfera criminalității organizate și atacuri cibernetice. Pentru un studiu istoric al campaniilor militare, o astfel de abordare poate fi utilă, însă, pentru a explica asocierea instrumentelor de putere militare și non-militare întrebuițate pentru atingerea obiectivelor strategice ale unui stat, nu este de ajuns. Natura tacită a conflictului în spațiul cibernetic face dificilă distincția dintre originile și factorii declanșatori și starea finală dorită de actorii care au declanșat agresiunea.

CONTEXTUL INTERNAȚIONAL AL MEDIULUI OPERAȚIONAL

Mediul operațional la nivel internațional este caracterizat de existența a două fenomene principale. În primul rând, se manifestă din ce în ce mai acut fenomenul *vidului de putere* generat de state cu sisteme de conducere și guvernare fragile sau eșuate, care, prin vulnerabilitățile create, oferă oportunități pentru ascensiunea unor actori non-statali care, prin acțiunile lor asimetrice sau de natură hibridă, generează crize de securitate la nivel statal sau chiar regional. Creșterea numărului actorilor non-statali bine organizați, înarmați și finanțați, creează, la nivelul statelor slab guvernate, amenințări la adresa securității și a suveranității. Aceste interferări în actul de guvernare ale actorilor non-statali se manifestă în două moduri: pe de o parte, aceștia se pot poziționa ca o posibilă alternativă la forma de guvernare tradițională bazată pe statul de drept și structuri statale recunoscute, dar eșuate din punctul de vedere al măsurilor și politicilor exercitate, iar pe de altă parte, aceștia pot contesta, prin natura existenței și prezenței lor, monopolul structurilor de forță ale statului-gazdă.

Al doilea fenomen important care se manifestă în actualul mediu operațional este reprezentat de *concurența strategică* (lupta pentru diferite resurse, piețe, zone de influență, interese geo-politice și geo-economice) între state puternice cu interese contradictorii.

Cele două fenomene pot părea contradictorii, la prima vedere, însă, analizând detaliile și, în special, elementele comune, se constată că, de fapt, există o legătură: în situațiile în care instabilitatea duce la defalcarea elementelor de guvernare existente ale unui stat, se creează breșe la nivelul structurilor de comandă și conducere, așa-zise „porți deschise”, pe care puterile regionale sau globale, entitățile non-statale regionale sau transnaționale le pot exploata pentru a-și îmbunătăți pozițiile sau pentru a-și consolida influența.

Fragmentarea statelor a reprezentat principala preocupare în materie de securitate internațională în deceniile de după încheierea Războiului Rece. Spre deosebire de mediul de securitate internațional tensionat, existent în perioada Războiului Rece, dar stabil din punctul de vedere al politicilor externe ale celor două blocuri de putere, conflictele anilor '90 și 2000 au fost percepute ca fiind „asimetrice”, cel puțin prin prisma instrumentării elementelor de tip neconvențional. Astfel, state cu o dotare tehnică militară inferioară și învechită, dar inovatoare și adaptate contextului mediului operațional au devenit adversari redutabili pentru armatele unor state care cheltuiesc bugete însemnate pentru industria de apărare, doar pentru simplul fapt că au cunoscut vulnerabilitățile adversarilor și au reușit să le exploateze cu succes. Deși acest fenomen persistă, asistăm acum la creșterea conflictelor de tip hibrid, caracterizate de situații în care sunt utilizate atât amenințările clasice,

cât și cele asimetrice, într-o manieră conjugată. Combinațiile inovatoare de utilizare a tehnologiilor convenționale și produsele noilor progrese tehnologice creează un tip de conflict dinamic și imprevizibil. Actualul mediu operațional estompează distincția între zone de război și zone de pace, precum și între combatanții legitimi, adversarii neatribuiți și civili.

Una dintre cele mai critice dimensiuni ale conflictului de tip hibrid constă în contopirea eforturilor militare și politice concomitent cu aplicarea suprapusă a agresiunilor informaționale.

Războiul informațional este utilizat, de regulă, în cadrul conflictelor de tip hibrid pentru a crea disensiuni de percepție la nivelul opiniei publice a populației statului-țintă, pentru a genera legitimitate unor acțiuni intruzive prin fabricarea unui pretext credibil, pentru a împiedica sau a încetini reacția de răspuns a statului-țintă la atacurile cinetice și non-cinetice și pentru a reduce șansele de interferență externă prin crearea unor situații de confuzie legislativă. Cea mai reușită campanie hibridă este aceea în care se reușește paralizarea instituțiilor statului-țintă și indisponibilizarea capacităților de a rezista sau a reacționa înaintea introducerii forțate a componentei militare – a cărei natură poate fi caracterizată ulterior ca fiind un instrument de stabilitate (adică, generatori de pace și stabilitate) în locul instrumentului care a creat instabilitatea. Controlul tuturor canalelor mass-media clasice și moderne va conduce la posibilitatea utilizării acestora în scopul influențării publicului intern, iar în condițiile în care acest control va fi realizat încă din starea inițială a declanșării stării de conflict ori într-o formă incipientă, înaintea oricăror alte acțiuni, efectele vor consta în subminarea voinței populației-țintă de a rezista în fața unei agresiuni ulterioare. În situațiile în care temele și mesajele construite de către agresor în scopul dezinformării și intoxicării trebuie să concureze presa internațională și internetul nereglementat, conținutul specific al acestor teme lansate este mai puțin important decât saturația acestor domenii cu dezinformarea pentru a ajuta la mascarea acțiunilor agresorului.

VULNERABILITĂȚILE MEDIULUI INFORMAȚIONAL – ȚINTA AGRESIUNILOR CIBERNETICE

Conceptual, un mediu operațional complex este compus dintr-o multitudine de actori care interacționează cu rapiditate, în moduri diferite, fiind evidențiat de complexitate structurală și interactivitate. Pârghiile care guvernează interacțiunile sunt, uneori, ambigue și pot fi opace pentru actorii externi fără o înțelegere profundă a contextului. Caracteristicile condițiilor dintr-un mediu operațional sunt în continuă evoluție, componenta informațională fiind cea mai dinamică.

Parte a mediului operațional, dimensiunea informațională prezintă complexitate, volatilitate, incertitudine, instabilitate și ambiguitate în evenimente care se schimbă în viteză, ritm și tempo. O serie de amenințări de tip hibrid, care includ agresiuni de tip cibernetic, acțiuni de propagandă și influență și dezinformarea propagată în mediile virtuale, pot extinde impactul asupra operațiunilor militare planificate. Agresiunile cibernetice reprezintă o amenințare din ce în ce mai critică pentru infrastructura tehnologiei informației și capacitatea de a executa în mod eficient comanda unei misiuni. Un potențial adversar va încerca să modeleze un mediu operațional în avantajul lui, schimbând natura conflictului și folosind capabilități pentru care orice forță militară întrebunțată nu este pe deplin pregătită.

Un sistem informațional, la modul general, se poate defini ca fiind ansamblul de elemente implicate în procesul de colectare, transmitere și prelucrare a informației, aceasta având rolul central în cadrul acestui sistem. Într-un sistem informațional se regăsesc următoarele componente: informația vehiculată, documentele purtătoare de informații, personalul care are acces la informație, mijloacele de comunicare, sistemele de prelucrare (de regulă, automată) a informației etc. Unele dintre activitățile desfășurate în cadrul acestui sistem presupun: achiziția informațiilor din sistemul de bază, completarea documentelor și transferul acestora între diferite compartimente, centralizarea datelor etc. În cel mai larg sens, orice sistem informațional se referă la diversele interacțiuni dintre oameni, date, procese, și tehnologii. În acest fel, termenul nu se referă numai la aspectele legate de tehnologiile informaționale și de comunicații pe care o organizație le utilizează, ci și la modul în care oamenii interacționează cu tehnologia în scopul de a oferi suport pentru procesele de prelucrare. Sistemul informațional reprezintă un ansamblu complex de fluxuri de date și circuite informaționale organizate într-o concepție unitară.

Dezvoltarea tehnologiilor informaționale și de comunicații în ultimii 20 de ani a servit ca un catalizator puternic și accelerant pentru schimbarea distribuției puterii în sistemul internațional, precum și a modalităților de utilizare a acestei puteri. Dominația tehnologiilor conexe modifică din ce în ce mai mult fizionomia mediului operațional actual, deoarece capacitatea tehnologică și puterea economică investită în sectorul militar se află într-o strânsă legătură. Apariția spațiului cibernetic, parte integrantă a mediului informațional, a adăugat un teren nou pentru desfășurarea conflictelor între statele lumii sau între organizații non-statale. În ceea ce privește aspectele de guvernare globală și echilibrul adecvat între libertatea individuală și controlul statului, provocările sunt din ce în ce mai mari, deoarece monopolul statelor asupra unor tipuri de informații a fost erodat în favoarea indivizilor și a actorilor non-statali. Revoluția tehnologică perturbă conceptele și doctrinele militare în moduri care par să reducă aportul factorului uman în caz de conflict

și să diminueze unele dintre avantajele de care dispuneau armatele occidentale la sfârșitul Războiului Rece.

Tehnologiile informaționale și de comunicații modelează toate instrumentele de putere ale statelor, inclusiv diplomația, informațiile și utilizarea forței. Progresele în domeniul tehnologiilor și digitalizarea informațiilor au făcut posibilă colectarea mai inteligentă a informațiilor și apariția și implicarea unei game largi de actori. Existența unui volum mare de informații stocate în baze de date controlate de mari concerne particulare sunt privite ca nesigure de către guvernele statelor occidentale, în timp ce conținutul social-media servește ca un depozit de informații personale despre potențialele ținte de informații rămase până acum de neatins pentru instituțiile statului. Marile puteri păstrează un avantaj semnificativ în controlul informațiilor, însă orice stat cu o agenție de telecomunicații are capacitatea de a dezvolta modalități de colectare de genul informații de semnal – SIGINT. China este un exemplu primordial al unui stat ale cărui capacități de culegere, procesare și stocare de informații au fost transformate dramatic în ultimii 20 de ani prin utilizarea spionajului cibernetic atât în scopuri comerciale, cât și militare. Multe state din Africa, Asia și America Latină folosesc capacități de colectare îmbunătățite pentru a monitoriza sau reprima mai eficient disidența din rândul propriilor populații. Între timp, Coreea de Nord și-a folosit capacitățile cibernetice substanțiale atât pentru a ataca adversarii, cât și pentru a obține venituri prin criminalitatea cibernetică, un caz fiind furtul de 81 de milioane de dolari americani de la banca centrală a Bangladeshului, în 2016.

Faptul că nivelurile de spionaj au devenit atât de omniprezente a creat, probabil, un set nou și fără precedent de circumstanțe. S-a observat, adesea, că, atunci când vine vorba de rețelele digitale, distincția dintre spionaj și sabotaj poate fi determinată doar prin intenție. Acest lucru nu este strict adevărat, având în vedere că orice exploatare digitală care are ca scop spionajul va avea în mod necesar o componentă specifică de sabotaj. Întotdeauna va exista teama că orice exploatare descoperită – și timpul mediu de descoperire poate varia de la 146 de zile, în SUA, la peste 400 de zile în UE (The Impact of the ICT Revolution on International Relations, 2018) – poate avea o componentă de sabotaj prea sofisticată pentru a fi ușor identificată. Statele își folosesc din ce în ce mai mult capacitățile de informații (atât sub forma agențiilor de stat, cât și a entităților non-statale) pentru a penetra rețelele adversarilor în scopul identificării unor vulnerabilități care pot fi activate în moment de tensiune sau conflict, cu scopul de a afecta capacitatea de funcționare a societății în sine. Astfel de exploatari pot avea, de asemenea, o funcție de semnalizare, concepută pentru a descuraja statele să întreprindă acțiuni ostile de teama unui răspuns dăunător.

Acest aspect reprezintă o provocare pentru factorii de decizie atât în statele care se angajează în spionajul cibernetic, cât și în cele care sunt ținte ale unor astfel de activități. Imaginea este, în continuare, destul de neclară, existând riscul unor consecințe nedorite, așa cum, în 2017, NotPetya, un virus de tip ransomware, extrem de virulent, îndreptat, în principal, împotriva agențiilor guvernamentale ucrainene, s-a răspândit pe scară largă în Australia, Europa, Rusia și SUA, provocând pagube de miliarde de dolari. CIA a atribuit virusul agenției ruse de informații militare (GRU), care pare să fi folosit conflictul cu Ucraina ca un teren de test pentru o serie de agresiuni cibernetice. Impactul unor astfel de amenințări materializate evidențiază așa-numitul „*paradox al conectivității*”, prin care cele mai avansate tehnologii dependente de o rețea sunt, de asemenea, cele mai vulnerabile la perturbări cibernetice semnificative.

Astfel de perturbări devin o parte familiară a unei noi abordări a concurenței și a contestației dintre state, sub forma a ceea ce a fost numit *operațiuni din zona gri*. Aceste operațiuni au fost descrise de Comandamentul Forțelor Speciale din SUA drept „*interacțiune competitivă între și în cadrul actorilor statali și non-statali care se încadrează între tradiționalul război și starea de pace*”. (Special Operations Forces within the Competition Continuum, 2020). Acestea se caracterizează prin ambiguitate cu privire la natura conflictului, opacitatea părților implicate și incertitudine în ceea ce privește politicile și cadrele legale relevante. Nu există nimic nou în mod intrinsec cu privire la astfel de operațiuni, dar dezvoltarea tehnologiilor le-a facilitat enorm evoluția, permițând actorilor să întreprindă (cu costuri reduse și cu posibilitatea de a nega) o serie de activități care provoacă daune fără a se ridica la un nivel ce ar justifica, cu ușurință, un răspuns cinetic. Un exemplu de acest tip de operațiuni sunt atacurile entităților care au acționat în numele statului iranian între anii 2011 și 2013 împotriva sistemului bancar și financiar american, întreprinse ca răspuns la sancțiunile americane legate de programul nuclear iranian.

Cel mai elocvent exemplu este presupusa ingerință a Rusiei în alegerile prezidențiale din 2016, din SUA, care s-a centrat pe exploatarea iscusită a platformelor social-media. Rușii care pretindeau a fi cetățeni ai SUA au deschis un număr mare de conturi de social-media false, predominant pe platformele de socializare Facebook și Twitter. Aceste conturi au fost utilizate pentru a propaga mesaje concentrate pe problemele sociale existente la acea vreme, care, apoi, au fost amplificate de roboți (aplicații software care efectuează sarcini repetitive simple la un ritm mult mai mare decât pot fi oamenii). Acest lucru a creat impresia unei dezbatere naționale reale pe anumite probleme de interes, de la condițiile de imigrare și problemele rasiale la comportamentele candidaților aflați în campanie electorală. În acest mod, politicienii americani s-au simțit obligați să adreseze teme de dezbatere și mass-mediei tradiționale pentru a acoperi vidul de informare credibilă, creând,

astfel, încă o amplificare suplimentară a propagandei false. Cu câteva zile înainte de a avea loc alegerile, hackerii ruși au încercat, de asemenea, să încalce sistemele de vot din SUA, trimițând e-mailuri infectate cu malware către computerele oficialilor electorali de stat.

Obiectivele acestei campanii rusești au evoluat dintr-o intenție inițială de a discredita unul dintre candidații la președinție și de a genera neîncredere în procesul politic al SUA pentru promovarea candidaturii celui alt politician, considerat a fi persoana cea mai potrivită pentru a ridica sau a diminua sancțiunile asupra Rusiei. Această abordare ilustrează conceptul rusesc de *control reflexiv*, definit drept „un mijloc de a transmite unui partener sau unui adversar informații special pregătite pentru a-l înclina voluntar să ia decizia predeterminată dorită de inițiatorul acțiunii”. (Kowalewski, 2017). De fapt, i-a permis Rusiei să provoace daune semnificative integrității procesului democratic din SUA, cu costuri minime, prin exploatarea digitală a fisurilor existente în societatea americană, utilizând sisteme informatice aflate la dispoziția publicului larg și a utilizatorilor domestici. Chiar dacă guvernul american a cunoscut bine ceea ce avea loc și cine a fost responsabil, capacitatea sa de a răspunde la un astfel de comportament în timp util sau de a sancționa efectiv acțiunile respective a fost limitată.

Deși China nu a încercat încă să imite tipul de operațiuni informaționale utilizate de Rusia, statul a folosit progresele tehnologice și avansul cercetărilor în acest domeniu pentru a-și extinde influența într-o varietate de moduri în scopul configurării mediului operațional pe linii favorabile propriilor interese. În arena diplomatică internațională, China și-a asumat rolul de a susține conceptul de *suveranitate cibernetică* și nevoia de noi forme de guvernare globală a domeniului cibernetic. Operațiunile cibernetică ale Chinei relectă o concentrare continuă a eforturilor agențiilor de informații ale statului asupra acțiunilor de spionaj, având anumite intenții coercitive ca obiectiv secundar.

Spre deosebire de China, activitatea cibernetică iraniană este mult mai concentrată pe represalii împotriva vecinilor regionali și a Occidentului decât să servească unui scop coercitiv direct. Atacurile cibernetică împotriva companiilor petroliere saudite au început cu un atac distructiv în 2012, care a dus la distrugerea a aproximativ 30.000 de calculatoare din rețelele companiei petroliere de stat din Arabia Saudită (ARAMCO), dar nu a avut un impact perceptibil asupra operațiunilor petroliere. În 2017, același malware a provocat daune similare companiei petrochimice Tasnee; acel atac a fost urmat de un atac asupra ARAMCO, în august 2017, implicând un soft de tip *malware TRITON intrusion*.

Mediul informațional este o construcție bazată pe ideea că existența și proliferarea sistemelor informaționale creează o dimensiune sau un mediu de funcționare distinct. Ca o combinație de elemente tangibile (sisteme și rețele

de informații fizice) și elemente intangibile (informații și luarea deciziilor), mediul informațional este atât o resursă pentru operații militare, cât și un mediu în care operează forțele armate. În cadrul oricărui mediu operațional, elementul cel mai intangibil, informația, are o importanță supremă. Acest lucru se datorează faptului că, în ciuda lipsei existenței sale fizice, conținutul și fluxul de informații dintr-o zonă geografică specifică produc efecte reale, tangibile în lumea fizică și asupra forțelor militare prezente în mediul de operare. Din aceste motive, înțelegerea asupra mediului informațional trebuie să includă, în final, modul în care conținutul și fluxul de informații afectează executarea operațiilor militare.

Atribuirea atacurilor cibernetică este dificilă, necesitând un proces de colectare a volumelor mari de informații, analiza acestora și luarea unei decizii pentru a identifica cine se face responsabil. Foarte rar, urmele lăsate de un atac cibernetic oferă dovezile clare pentru specialiștii din domeniul informatic, astfel încât să se poată indica sursa generatoare a atacului, fie instituție a statului sau persoană, pentru a putea constitui probe într-o instanță de judecată.

Proliferarea tehnologiilor informației și comunicațiilor, atât în ceea ce privește extinderea utilizării acestor tehnologii, cât și disponibilitatea crescută a mijloacelor distructive, a generat noi modalități de proiecție a instrumentelor de putere (Paleta et al., 2008). Divergențele politice și economice dintre state implică acum rezolvări prin atacuri cibernetică împotriva utilităților, rețelelor financiare, infrastructurii electorale și sistemelor de guvernare ale altor țări. Atacurile cibernetică ce presupun utilizarea deliberată a unui produs de software special proiectat și direcționat pentru exploatarea sau modificarea codului computerului, a datelor sau a algoritmilor pentru a provoca daune, oferă noi metode pentru a viza infrastructura internetului, rețelele de telecomunicații, sistemele de informații, precum și computerele și sistemele informatice. Astfel de activități ar putea avea ca obiectiv distrugerea sau afectarea bunei funcționări a acestor sisteme, cu efecte negative pentru utilizatorii lor, indiferent dacă sunt state, companii, furnizori de servicii publice sau persoane fizice.

CONCLUZII

Doctrina Aliată Întrunită pentru Operații Informaționale definește mediul informațional ca un spațiu ce „cuprinde informații, actori și sisteme care permit utilizarea informațiilor”. (AJP-3.10, 2009, p. 1-1). În acest context, mediul informațional a devenit sistemul în care entități, mijloace informatice, sisteme de comunicații și volumele de date vehiculate acționează simultan pentru un singur scop: comunicarea. Distanțele între generatorii de informații și receptori sau utilizatori s-au disipat odată cu dezvoltarea tehnologică, astfel încât ideile promovate

de oricine în mediul virtual pot fi accesate instant prin utilizarea unei game variate de terminale sau sisteme informatice, devenind, în acest fel, o problemă globală. Mediul informațional global prezintă avantajele tehnologiilor avansate, oferă acces nelimitat la resurse, însă reprezintă un spațiu vulnerabil în fața agresiunilor de natură cibernetică. Practic, această sabie cu două tăișuri oferă entităților guvernamentale și deopotrivă indivizilor nișe de penetrare și modalități de vehiculare a unor date cu caracter de dezinformare. În războiul informațional, „potrivit unei definiții a conceptului, reprezintă crearea unor realități alternative prin pervertirea adevărului pe baza datelor, faptelor și argumentelor concrete și răstălmăcirea lui prin utilizarea unei combinații de fapte, silogisme, sofisme, propagandă, interpretare forțată și o multitudine de minciuni. Realitatea alternativă pervertește percepția unei populații vizate într-o combinație de operațiuni psihologice – PSYOPS, alături de dezinformare și propagandă, utilizând convingeri fundamentale, sentimente și imagini cu impact, cu scopul de a duce publicul-țintă spre o percepție pre-definită” (Chifu, 2015).

BIBLIOGRAFIE:

1. Chifu, I. (2015). *Război hibrid, Lawfare, Război informațional. Războaiele viitorului*. Conferința Științifică Internațională „Strategii XXI”. Tema: „Complexitatea și dinamismul mediului de securitate”. București: Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate.
2. Chifu, I., Țuțuianu, S. (2017). *Torn Between East and West: Europe's Border States*. London and New York: Editura Routledge.
3. Chifu, I. (2018). *Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride*. În Revista *Infosfera*.
4. Idem. (2019). *Technology and Democracy. The Impact of the Evolution of Security and International Relations*. În Conferința Științifică Internațională „Strategii XXI”. Strategic Changes and International Relations. București: Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.
5. Idem. (2020). *Amenințări neconvenționale și noile tipuri de conflicte de natură hibridă în secolul 21*. În revista *Gândirea militară românească*, nr. 1.
6. Kowalewski, A. (2017). *Disinformation and Reflexive Control: The New Cold War*, <https://georgetownsecuritystudiesreview.org/2017/02/01/disinformation-and-reflexive-control-the-new-cold-war/>, accesat la 17 august 2020.
7. Paleta et al. (2008). *Information technology and communication and best practices in it life cycle management*. În *Journal of Technology Management & Innovation*, vol. 3, nr. 4.
8. Williams, P. (2008). *Violent Non-State Actors and National and International Security*. International Relations and Security Network. Zürich: Swiss Federal Institute of Technology, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Publications/Detail/?id=93880>, accesat la 15 august 2020.
9. AJP-3.10, *Allied Joint Doctrine for Information Operations*, 2009.
10. *The Global Risks Report 2016*, ediția IX, http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf, accesat la 10 iunie 2020.
11. *The Impact of the ICT Revolution on International Relations* (2018), www.iiss.org/publications/strategic-survey, accesat la 12 august 2020.
12. *Special Operations Forces within the Competition Continuum*, https://www.dod.mil/Portals/61/documents/Annex_3-05/3-05-D03-SOF-Competition-Continuum.pdf, accesat la 13 august 2020.
13. TRADOC G-2. (2012). „*Operational Environments to 2028: The Strategic Environment for Unified Land Operations*”.
14. <https://www.iiss.org/publications/strategic-survey/strategic-survey-2018-the-annual-assessment-of-geopolitics/ss18-04-strategic-policy-issues-2>, accesat la 11 iunie 2020.
15. <https://www.globalpolicy.org/nations-a-states/failed-states.html>, accesat la 11 iunie 2020.

COMPETENȚELE ȘI ATRIBUTELE LIDERULUI MILITAR ÎN CONTEXT ORGANIZAȚIONAL MILITAR

Maior conf.univ.dr. Alexandru BABOȘ

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Locotenent-colonel conf.univ.dr. Paul TUDORACHE

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Armata cere liderilor să facă alegeri corecte, de multe ori în situații critice, și să stabilească o viziune unică și integratoare pentru organizație.

Liderii militari trebuie să își asume întotdeauna responsabilitatea pentru modalitatea de desfășurare și conducere a misiunilor, să ofere scop, direcție și motivația necesară pentru îndeplinirea acestora și pentru îmbunătățirea organizației.

Pentru a reuși să îndeplinească aceste deziderate, sunt necesare o serie de acțiuni corelate, a căror sumă se transpune în competențele liderului militar, atât de necesare în totalitatea acțiunilor militare.

Cuvinte-cheie: leadership, competențe, organizație militară, motivație, influență.

INTRODUCERE

Organizațiile militare, cu nivel al dotării tehnice și cu resurse umane similare, cu structuri organizatorice standard, obțin rezultate diferite. Acest lucru se datorează, în cea mai mare parte, celor aflați în funcții de conducere, liderilor care utilizează metode de comunicare specifice și apelează la mijloace, altele decât tiparele obișnuite. Cel aflat în poziție de conducere, care reușește să obțină participarea afectivă și voluntară a tuturor membrilor organizației din care face parte, este un lider autentic, iar actul de conducere (comandă) devine un serviciu, cel de leadership. Calitățile liderului, leadershipul, motivația în muncă și comunicarea sunt determinante în realizarea coordonării și antrenării subordonaților.

Toate acestea, valabile în orice tip de organizație, pot fi valabile și în organizațiile militare. Termenul *leadership* presupune, în esență, o abstracțiune, o sinteză a teoriilor și practicilor influenței și puterii în organizații. În literatura de specialitate, pozițiile sociale încărcate de prestigiu, care permit posibilitatea influențării interumane, desemnează domeniul leadershipului, iar indivizii ce ocupă aceste poziții se numesc lideri.

Leadershipul este procesul complex prin care conducătorul unei organizații orientează și antrenează subordonații, prin mijloace neocercetive, într-o direcție care va conduce la realizarea intereselor pe termen lung ale acesteia (Covey, 1995, p. 23).

Rolul liderului în procesul de leadership este exprimat de personalitatea, motivațiile, competențele și legitimitatea lui. *Subordonații* aduc, la rândul lor, contribuția personalității, competențelor și așteptările lor la situația respectivă. *Situația* este determinată de anumite resurse, sarcini, structuri și reguli specifice vieții militare. În zona în care aceste trei variabile se suprapun, întâlnim leadershipul (Ibid., p. 32).

Leadershipul este un proces de influențare, iar leadershipul eficient, bun, nu apare aleator, ci presupune o abilitate/competență ce poate fi dezvoltată. Un lider influențează alte persoane/subordonați pentru îndeplinirea unei misiuni sau atingerea unui scop. Mijloacele de influențare includ acțiuni menite să transmită și să multiplice motivarea în rândul subordonaților. Liderul este responsabil nu numai pentru îndeplinirea misiunii curente, ci și pentru dezvoltarea permanentă a subordonaților și generarea schimbării în organizație, cu scopul de îmbunătățire a activității pe termen lung (TLS5, 2017, p.1-1). Liderul eficient trebuie să fie în stare

TEORIE ȘI ARTĂ MILITARĂ

să se descurce, să atingă obiectivele individuale, de grup sau pe cele organizaționale. Eficacitatea liderului este măsurată prin modalitatea de atingere a unuia sau a mai multor obiective. Indivizii îl pot percepe pe lider ca fiind eficient sau ineficient, în funcție de beneficiile obținute în urma activității prestate (Zlate, 2004).

În abordarea dinamică a grupului natural, K. Lewin a definit liderul ca fiind „persoana care permite, la un moment, grupului să-și dezvolte nevoia sau nevoile dominante” (Abric, 2002).

Liderul este „persoana care administrează (conduce) ori îndrumă (dirijează) pe alții” (Dictionary of Human Resource, 1997, p. 139), acea persoană care exercită puterea și are o mare influență în cadrul unor grupuri sociale de diverse mărimi (Zamfir, 1998, p. 328); persoana care obține rezultate remarcabile cu o eficacitate sigură în oricare domeniu de activitate, indiferent de obstacolele care îi stau în față.

Calitatea leadershipului exercitat este influențată de abilitatea liderului de a-și însuși puterea asociată poziției formale și modului în care acesta o utilizează în procesul influențării comportamentului subordonaților. De altfel, puterea în sine provine din voința subordonaților de a urma direcția indicată de lider și din abilitatea acestuia de a satisface nevoile subordonaților. Acolo unde îl întâlnim, leadershipul produce schimbare.

Pe timp de pace, armata își poate îndeplini funcțiile pentru care a fost creată printr-o bună administrare și un bun management. Însă, în cazul unei confruntări militare, administrarea corectă și managementul specific păcii sunt insuficiente (Arădvoaice, 1998). În război, este nevoie de lideri autentici, eficienți, la absolut toate nivelurile structurilor armatei. Nevoia de astfel de lideri în organizația militară este susținută de obligativitatea de adaptabilitate și capacitate de răspuns la schimbările din mediu, ca și de flexibilitatea organizațională. Totodată, aceștia contribuie decisiv la stabilitatea și coeziunea organizației.

ATRIBUTELE LEADERSHIPULUI

Considerate a fi caracteristici interne ale unui lider, atributele leadershipului pot fi convingerile respectivei persoane, capacitatea empatică, aspecte caracteriale, modalitățile de expresie, de acțiune etc. (ADP 6-22). În organizația militară, un lider care acceptă și se regăsește întru totul în valorile și caracteristicile profesiei militare, asociate cu competențele specifice ale leadershipului, va fi un lider autentic și pozitiv.

Atributele liderului reprezintă oarecum modalitatea în care acesta se comportă și învață în mediul în care activează. Atributele liderului în context organizațional militar sunt caracterul, intelectul și prezența (TLS5 Smartbook, 2017). Adică, valorile și identitatea liderului (caracterul), imaginea exterioară a liderului, comportamentul,

comunicarea (prezența) și capacitatea socială pe care liderul o folosește în actul de conducere (intelectul). Un caracter bun, prezență solidă și un intelect fin permit ca acele competențe necesare liderului să fie exercitate cu maximum de efect (figura nr. 1).

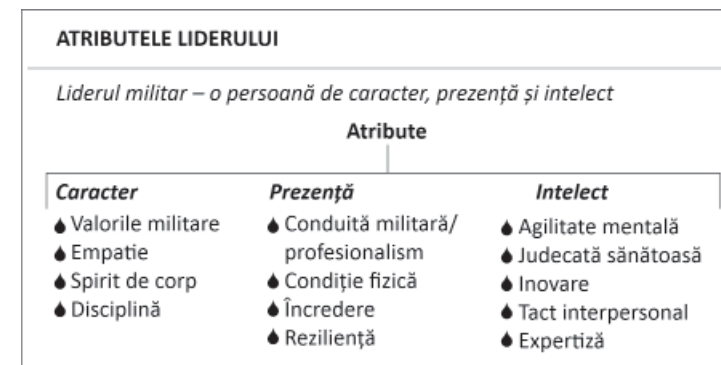


Figura nr. 1: Atributele liderului militar (ADRP 6-22, 2012)

Integritatea reprezintă un element-cheie al caracterului unui lider, deoarece înseamnă a face ceea ce este corect, moral și legal, obiectivitate și echitate în exercitarea actului de conducere. Liderii integri aderă la valorile organizației din care fac parte și, cumulate cu cele ale identității personale, setează standarde pentru subordonați. Astfel, efectul imediat va fi *solicitudinea* și, nu în ultimul rând, *disponibilitatea* acestora. Liderul se identifică cu rolul său și cu așteptările din partea subordonaților și își asumă în totalitate responsabilitatea pentru toate activitățile întreprinse.

Adeseori, auzim expresia „*prima impresie contează*”, indiferent de specificul organizației din care facem parte. Dar, în cazul leadershipului, aceste vorbe au o însemnătate mai mare, deoarece impresia pe care liderul o face asupra subordonaților, ca parte a procesului de influențare, contribuie la succesul legitimității funcției pe care o ocupă. *Prezența* reprezintă, practic, o proiectare a ținutei și conduitei militare și profesionale, a încrederii în sine a liderului, a capacității de adaptabilitate a acestuia (TLS5, 1-19).

Intelectul influențează modalitatea în care liderul analizează problemele apărute, găsește soluții și ia decizii. Fiecare lider trebuie să fie realist, să își cunoască limitele și să le folosească în mod corespunzător. Agilitatea mentală ajută liderii să facă față oricărei schimbări, să fie adaptabil oricărei situații și dinamicii operațiilor. O judecată sănătoasă face posibilă luarea celei mai bune decizii și facilitează atât înțelegerea, cât și executarea ei în cel mai bun mod posibil.

COMPETENȚELE LIDERULUI MILITAR

Competența este definită ca fiind capacitatea individului de a se integra cerințelor prin producerea de rezultate cu caracteristicile calitative proiectate (Dubois, 1993). O altă definiție a competenței ar fi că ea este o caracteristică inerentă individului (motivație, trăsătură de caracter, calitate, aspect al imaginii de sine, rol social sau ansamblu de cunoștințe) care îi permite atingerea unui nivel superior al randamentului profesional (Boyatzis, 1982).

Competența implică și anumite cunoștințe, deprinderi, aptitudini, capacitate profesională atestată prin diplome și certificate provenite de la instituții de învățământ, vechime în muncă și capacitate decizională. Competența presupune a fi singurul criteriu prin care să fie valorificată întreaga activitate a unei persoane sau a membrilor unei colectivități.

Nevoia de lideri decurge cu necesitate din starea de nesiguranță ce caracterizează organizația militară pe timpul îndeplinirii misiunii sale constitutive (Sfârlog, 2005, p. 53). Leadershipul este asociat cu viziunea. Pentru a transpune viziunea în realitate, liderii trebuie să dispună de un act de competențe specifice care să le ghideze acțiunile. Competențele sunt înțelese ca un șir de talente, cunoștințe și abilități ce fac o persoană adecvată ori bine calificată pentru o poziție din cadrul organizației.

Cercetătorii în domeniu consideră că este nevoie de trei seturi principale de competențe, și anume *competențele interioare* (fundamentul leadershipului), *competențele leadershipului* (pentru a diferenția între lideri și șefi) și *competențele profesionale* (provenite din experiențe, învățare, instruire). Acestea, împreună, formează *piramida leadershipului* (figura nr. 2).

Competențele liderului se dezvoltă dintr-o combinație echilibrată între studiile efectuate, capacitatea de autodezvoltare, instruire și experiență profesională (TLS5, Leader Competencies, 1-33). Competențele oferă o direcție clară și consistentă ce exprimă așteptările față de liderii militari. Competențele liderilor pot fi dezvoltate pe măsură ce aceștia acced la niveluri ierarhice superioare, strategice, în cadrul organizației militare. Astfel, aceștia își dezvoltă permanent abilitatea de a-și exercita aceste competențe cât mai eficient posibil și a le aplica în situații tot mai complexe. Un posibil model al competențelor leadershipului, practic, al *așteptărilor* față de lideri, este ilustrat în *figura nr. 3*.

Un alt posibil model al competențelor este cel exprimat în ADRP 6-22, *Army Leadership*, unde se argumentează că există trei categorii de competențe: a conduce pe alții, autodezvoltare (implică și dezvoltarea celorlalți, a mediului organizațional și profesia militară ca un complet) și a atinge obiectivele organizaționale.

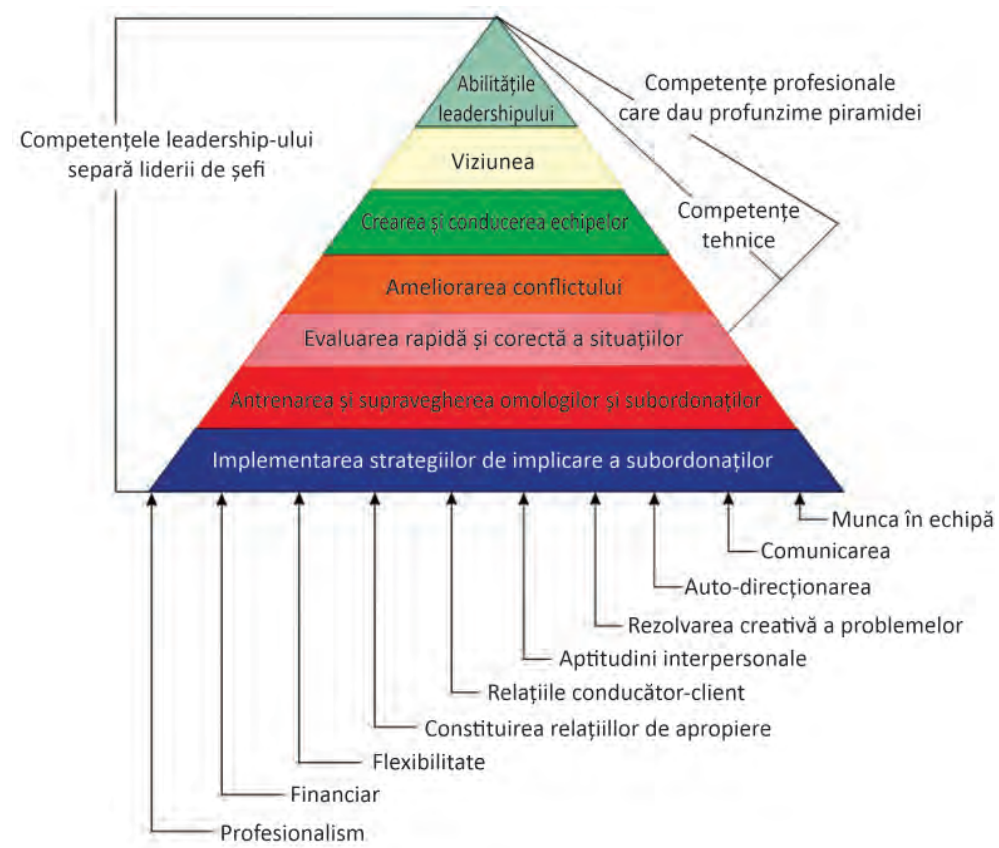


Figura nr. 2: Piramida leadershipului (Sfârlog et al., 2010)

Când vorbim de conducere, este esențial să surprindem partea de *influențare* a subordonaților, atât militari, cât și civili, și de *afiliere* a acestora la valorile și obiectivele organizaționale. Pentru ca influențarea să aibă efectul dorit și pentru a-i spori eficiența în conducerea activităților întreprinse, cât și pentru crearea unui climat pozitiv de lucru, este nevoie ca liderul să clădească încredere în rândul subordonaților. Liderii excepționali știu că acțiunile întreprinse pot fi mai puternice ca vorbele, de aceea mulți adoptă un stil de conducere folosind exemplul personal, setând astfel standarde înalte pentru subordonați. Din partea acestor lideri se așteaptă să-și extindă influența și dincolo de lanțul de comandă, fapt ce presupune a avea abilități de comunicare, negociere și gestionarea conflictelor. Ei trebuie să fie abili în a identifica pe cine trebuie să influențeze, ulterior ce funcții ale conducerii să folosească (*figura nr. 4*).

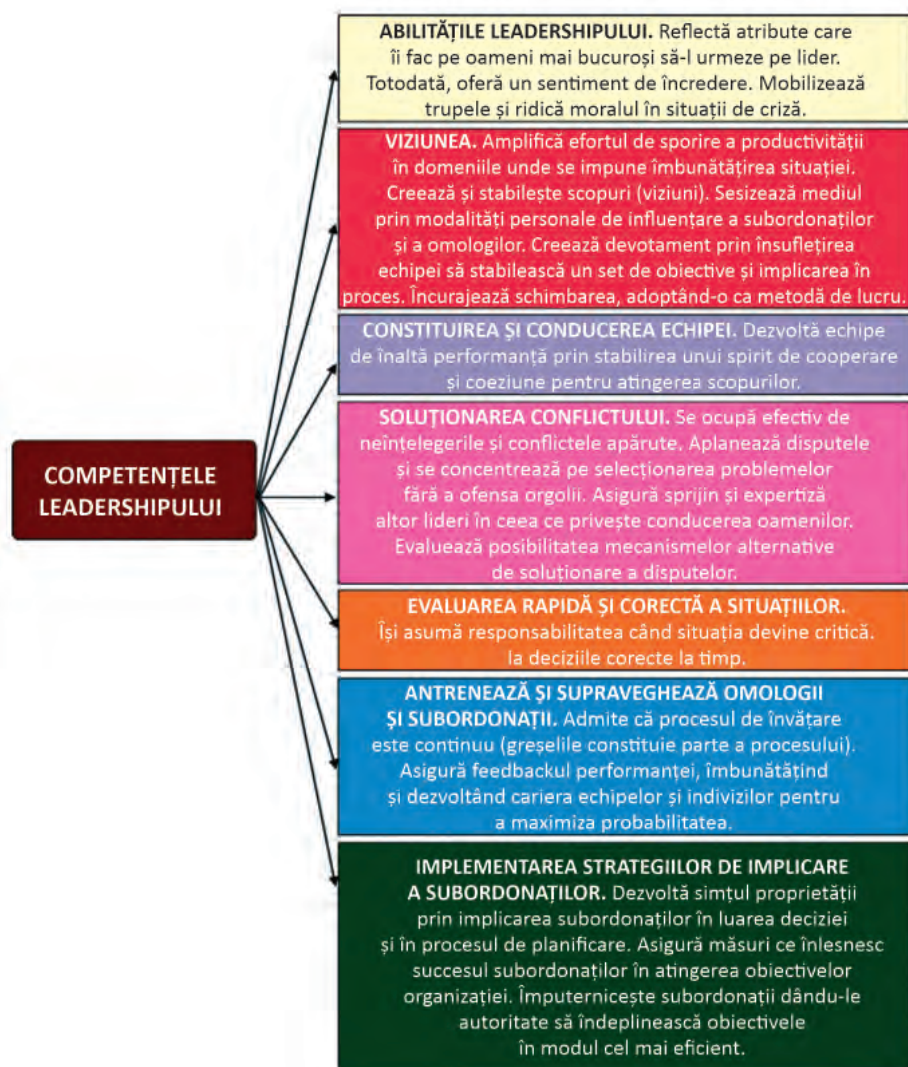


Figura nr. 3: Competențele leadershipului (Ibid.)

Liderii eficienți încearcă să îmbunătățească permanent organizația din care fac parte, să o facă să fie mult mai bună decât atunci când au găsit-o și așteaptă de la cei care îi vor urma să facă la fel (ADRP 6-22, Army Leadership, chap. 7). Un lider își modelează mediul în care el și alții (subordonații) activează. Liderii de la nivel strategic modelează întregul mediu militar, precum și elementele majore definitorii ale diverselor categorii sociale sau comunități care activează în cadrul lui. Liderii care au contact direct cu militarii modelează mediul și cultura la nivelul unităților.

COMPETENȚELE LIDERULUI		
Conduce	Dezvoltă	Realizează
<ul style="list-style-type: none"> Conduce pe ceilalți Clădește încredere Extinderea influenței dincolo de lanțul de comandă Conduce prin exemplu Comunică 	<ul style="list-style-type: none"> Creează un climat pozitiv/spirit de corp Auto-dezvoltare Dezvoltă pe ceilalți Profesionalism 	<ul style="list-style-type: none"> Obține rezultate

Figura nr. 4: Competențele liderului (TLSS, 2017)

Ambele tipuri de conducători militari au ca scop eficientizarea activităților întreprinse și direcționarea organizației spre schimbare.

Profesionalismul, indiferent de domeniul de activitate, reprezintă dimensiunea principală a leadershipului modern, condiția de bază pentru obținerea performanțelor și împlinirea oamenilor ca personalități. Opus amatorismului, diletantismului, lucrului de suprafață, el are drept emblemă „*Excelența*” (Arădăvoaice, 2014). Profesionalismul militar este cerut astăzi mai mult ca oricând, deoarece tehnica de luptă, echipamentele și sistemele de conducere sunt tot mai diversificate, formele și metodele de luptă la nivel tactic, operativ și strategic sunt complexe și solicită cunoștințe din diverse domenii. Însăși varietatea misiunilor de îndeplinit de către armată la pace, la război, în situații de criză, de menținere a păcii sau a unor misiuni cu caracter umanitar, pe teritoriul național ori în afara acestuia, în cooperare cu alte armate, solicită activ și pe multiple planuri atât pe comandanți, statele majore, cât și pe luptători. Lucrul bine gândit și făcut, prompt și cu eficiență maximă, cu pierderi umane și materiale cât mai mici reprezintă esența profesionalismului militarului din zilele noastre. Profesionalismul rămâne, în continuare, liantul care asigură coeziunea organizației, garantul obținerii performanțelor, al împlinirii în cariera profesională (Huntington, 1957).

Referitor la competența *realizează și obține rezultate*, liderul este responsabil de a prioritiza, organiza și coordona activitățile pentru structurile organizaționale, de a identifica și alocă reursele necesare, de a elimina eventualele obstacole în realizarea sarcinii. Totodată, este dator în a recunoaște performanța și a o aprecia/recompensa proporțional și de a asigura un feedback permanent pe măsură ce procesele de muncă avansează. Îndeplinirea, în acest fel, a sarcinii sau a misiunii încredințate nu poate duce decât la îndeplinirea obiectivelor într-un mod performant, fiind asigurat succesul leadershipului.

CONCLUZII

Modul în care liderii își privesc organizațiile influențează puternic maniera în care abordează cerința de adaptabilitate și conduc aceste sarcini. Distincția cheie din perspectiva leadershipului este dacă o organizație este luată în considerare în termeni de sistem în afara oamenilor din interiorul său sau ca responsabilitate de a răspunde față de oamenii din cadrul acestuia. Vechea viziune bazată pe cultura organizațională prezenta organizația ca fiind luată în considerare în termeni mecaniciști, dar care poate fi adaptată, făcând posibilă rafinarea sau schimbarea structurilor birocratice și a procedurilor de luare a deciziilor (Stacey, 2011). Tendința este că liderii actuali se sprijină pe oamenii din cadrul organizației, lucru care le influențează stilul de conducere și capacitatea de adaptare a acestora. Deși liderii militari doresc o abordare participativă, este foarte greu să se stabilească un set comun de competențe și valori necesare pentru aceștia. Cultura organizațională în sine, chiar dacă este militară, este atât de diferită de la o națiune la alta, încât este foarte greu să se stabilească un profil comun de lider militar. În plus, statutul economic, social și cultural al națiunii poate descuraja acest lucru. Cu toate acestea, privind viitorul și având în vedere evoluțiile tehnologice și informaționale recente, este necesar să se gândească un nou set de competențe și un nou profil de lider militar, care ar putea pune competențele *tehnice* în fața celor sociale sau ar putea accentua mai mult partea *gândirii critice* decât abilitățile de rezolvare a problemelor.

BIBLIOGRAFIE:

1. Abric, J.C. (2002). *Psihologia comunicării*. Iași: Editura Polirom.
2. Arădăvoaice, Gh. (1998). *Managementul organizației și acțiunii militare*. București: Editura SYLVI.
3. Idem (2014). *Liderul performant – fundamente psihologice*. București: Editura Militară.
4. Boyatzis, R.E. *The Competent Manager: A Model for Effective Performance*. New York: John Wiley and Sons.
5. Burbulea, E. (1984). *Psihologie și pedagogie militară*. București: Editura Militară.
6. Covey, S. (1995). *Eficiența în 7 trepte*. București: Editura ALL.
7. Dubois, D.D. (1993). *Competency – based performance improvement a strategy for organizational change*. Amherst, HRD Press Inc
8. *Dicționar de conducere și organizare*. (1985). București: Editura Politică.
9. *Dictionary of Human Resource & Personnel Management*. (1997). Ediția a II-a. Peter Colling Publishing.
10. Huntington, S. (1957). *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations*. Belknap Press.
11. Sfârlog, B., Ralea, M., Giurcă, D.F. *Leadership militar – curs*. Sibiu: Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”.

12. Sfârlog, B. (2005). *Liderul militar și inteligența emoțională*. *Revista Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”*, nr.2(38). Sibiu.
13. Stacey, R.D. (2011). *Strategic management and organizational dynamics. The challenge of complexity to ways of thinking about organisations*. Pearson Education, ediția a VI-a. Londra.
14. Zamfir, C., Vlăsceanu, L. (coordonatori). (1998). *Dicționar de sociologie*. București: Editura Babel.
15. Zlate, M. (2004). *Leadership și Management*. Iași: Editura Polirom.
16. ADRP 6-22 (2012). *Army Leadership*. Headquarters. Department of the Army. Washington D.C.
17. ATP 6-22.1 (2015). *Army team building*. Headquarters. Department of the Army. Washington D.C.
18. FM 6-22 (2015). *Leader development*. Headquarters. Department of the Army. Washington D.C.
19. TLS5. (2017). *Leadership and training in a complex world*. Smartbook, ediția a V-a. The Lightning Press.

IMPLICAȚII ALE PANDEMIEI COVID-19 ASUPRA CHELTUIELILOR MILITARE: NOI PERSPECTIVE ASUPRA COOPERĂRII EUROPENE ÎN DOMENIUL APĂRĂRII

Drd. Felicia ȘINCA

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Prof.univ.dr.ing. Toma PLEȘANU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Criza economică globală din 2008 a avut un impact negativ asupra bugetelor de apărare, în majoritatea statelor europene. După 12 ani de eforturi întreprinse pentru redresarea economică, statele membre ale Uniunii Europene se află, din nou, în fața unor provocări financiare cauzate de pandemia COVID-19. Bugetele pentru apărare sunt în pericol de a fi reduse, dar, în același timp, Uniunea Europeană are nevoie mai mult ca oricând să dea dovadă de unitate și cooperare.

În cazul crizei din 2008, cooperarea în domeniul apărării a reprezentat una dintre soluțiile adoptate de statele membre ale UE pentru protejarea și sporirea capacităților militare. Dezvoltarea capacităților multinaționale s-a dovedit a fi mai eficientă din punctul de vedere al costurilor decât eforturile susținute izolat, la nivel național. Situația actuală, generată de pandemia COVID-19, ne-a reamintit că inițiativele de cooperare necesită adaptare continuă la evoluția noilor tipuri de crize. Planificarea, dezvoltarea, achiziționarea, operarea și suportul echipamentelor de apărare în comun ar trebui completate de eforturile de inovare și de pregătire pentru noi riscuri și amenințări.

Cuvinte-cheie: pandemie COVID-19, cooperare, capacități de apărare, programe de înzestrare, cheltuieli militare.

INTRODUCERE

În anii 2008-2009, mediul de securitate era încă sub influența riscurilor și amenințărilor clasice, precum: terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele inter-etnice sau crima organizată. Pe lângă acestea, criza economică și financiară a declanșat nu numai efecte economice, dar și politice și sociale, având implicații puternice și asupra bugetelor militare. Statele și organizațiile regionale și internaționale au fost nevoite să ajusteze planificarea în domeniul apărării și să găsească noi strategii de cooperare pentru a reduce cheltuielile și pentru a eficientiza, în același timp, forțele armate.

Fostul Înalt Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și de Securitate, Catherine Ashton, afirma, în mai 2011, că Uniunea Europeană își propune să transforme criza financiară și impactul său asupra bugetelor naționale de apărare într-o oportunitate care să sporească nivelul de cooperare în ceea ce privește dezvoltarea capacităților militare. Astfel, punerea în comun și partajarea resurselor, prioritizarea, specializarea și găsirea de soluții multinaționale au devenit punctele centrale în definirea noilor strategii de apărare.

Prin inițiativa Pooling and Sharing (punerea în comun a capacităților și partajarea acestora), Uniunea Europeană a avut drept scop asigurarea continuării procesului de dezvoltare a capacităților militare, în contextul crizei economice și financiare globale. Pentru eficientizarea costurilor, au fost necesare coordonarea și armonizarea cerințelor militare între statele membre, precum și evaluarea priorităților financiare în scopul dezvoltării și achiziției de capacități militare. De asemenea, pentru sporirea gradului de eficacitate al acestor activități, s-a dorit evitarea dublării capacităților, atât la nivelul Uniunii Europene, cât și la nivelul NATO – UE. Implementarea acestei inițiative de cooperare nu a fost o acțiune singulară, la nivelul statelor membre ale NATO fiind adoptată o măsură cu scop similar, inițiativa Smart Defense. Cele două concepte, impuse de eficientizarea costurilor, au devenit reprezentative pentru domeniul apărării, iar cooperarea – o caracteristică marcantă în reconfigurarea noilor strategii de securitate.

După mai bine de zece ani de când criza financiară și constrângerile bugetare și-au pus amprenta asupra domeniului apărării, ne aflăm, din nou, în situația unei noi potențiale crize, generată de pandemia COVID-19 și de efectele măsurilor drastice

adoptate în această perioadă asupra creșterii economice. Astfel, scopul articolului de față este prezentarea perspectivelor organismelor europene din domeniul apărării față de proiectele de cooperare între state, în contextul pandemiei. Ne propunem să analizăm eforturile întreprinse atât la nivelul național, cât și regional, față de provocările determinate de pandemie și de consecințele acesteia asupra sănătății publice și a siguranței sociale și economice a cetățenilor, precum și pozițiile reprezentanților Uniunii Europene față de impactul pe care virusul COVID-19 îl are asupra eficienței armatelor.

EXEMPLE DE ACȚIUNI ALE FORȚELOR ARMATE ÎN PERIOADA PANDEMIEI COVID-19

Am observat, de la începutul anului 2020, că personalul militar a făcut parte dintre primele instituții care au răspuns constructiv în fața pandemiei de coronavirus, fiind mobilizat din timp pentru diferite acțiuni precum construirea de spitale, distribuirea de medicamente și materiale de protecție și bunuri necesare persoanelor izolate sau aflate în carantină, dar și în misiuni de repatriere sau evacuare a cetățenilor.

În *Italia*, unul dintre statele cele mai afectate de pandemie din Europa, armata a fost mobilizată încă de la început pentru a ajuta la aplicarea carantinei și la menținerea siguranței. Aceste activități au făcut parte din operațiunea „*Strade Sicure*” (*Operatione Strade*). Forțele armate au întreprins acțiuni de construire a spitalelor de campanie, de transportare a pacienților, dezinfectare și igienizare a spațiilor publice, distribuire a produselor medicale și de furnizare de personal specializat. La cererea Departamentului de Protecție Civilă, pentru a face față în mod adecvat situației de urgență cauzată de pandemie, armata a pus la dispoziție aeronave, vehicule terestre și infrastructura necesară pentru a accelera distribuția echipamentelor individuale de protecție, necesare luptei împotriva COVID 19. În situații de acest tip, răspunsul rapid este necesar, astfel, pentru a asigura o repartizare eficientă a produselor medicale și de protecție, forțele armate italiene au implicat Regimentul Logistic al Brigăzii Mecanizate „*Pinerolo*” în zonele cele mai afectate de virus, o unitate logistică având o capacitate ridicată de manipulare a materialelor (Ibid.). Forțele Aeriene din Viterbo, care reprezintă o unitate centrală pentru operațiile de salvare, au avut drept misiune administrarea și manevrarea târgilor de bio-izolare „*IsoArk N36*” și mobilizarea mai multor regimente, pregătite să intervină în situații de urgență (Esercito, 2004). De asemenea, Regimentul III de sprijin aerian „*Aquila*” din regiunea Bergamo a fost angajat în gestionarea efectelor legate de incidența ridicată a mortalității, în colaborare cu autoritățile civile și cu ajutor logistic și personal specializat din partea Federației Ruse (Ibid.).

În *Franța*, în martie 2020, președintele Emmanuel Macron a lansat o operațiune de reziliență („*Opération Résilience*”) (Macron, 2020) în lupta cu pandemia de coronavirus. Această dispoziție a implicat o mobilizare eficientă, constând în asistență logistică pentru sectorul sănătății. Forțele Navale franceze au efectuat misiuni de evacuare și au mobilizat portelicopterul de asalt amfibiu *Tonnerre* și 200 de marinari pentru sprijinul forțelor civile din insula Corsica. Forțele Aeriene au contribuit la operațiuni de evacuare, de transport al pacienților și de repatriere a cetățenilor francezi din China. A fost mobilizată, de asemenea, Agenția națională de securitate a sistemelor informatice, pentru a combate fenomene precum dezinformarea, atacarea sistemelor tehnologice strategice și a rețelelor de comunicare¹. Operațiunea de reziliență a avut drept scop coordonarea acțiunilor armatei franceze în trei mari domenii: sanitar (prin punerea în funcțiune a spitalelor de campanie și efectuarea operațiunilor de decongestionare în zonele cele mai afectate), logistic (prin transportul pe cale aeriană, maritimă și terestră al materialelor sanitare și de protecție și al pacienților, precum și prin furnizarea de expertiză și profesioniști), protecție (sprijin pentru supravegherea zonelor sensibile, alături de forțele de securitate interne) (Ibid.) De asemenea, în cadrul Direcției generale pentru armamente au fost efectuate teste și măsurători de eficacitate pentru mai multe prototipuri de măști de protecție.

În *Germania*, forțele armate aeriene au contribuit la repatrierea cetățenilor, la distribuirea alimentelor, medicamentelor și a paturilor de campanie. De asemenea, au realizat misiuni de transfer al pacienților, atât din Germania, cât și din Franța și Italia. Forțele terestre au pus în funcțiune spitale de campanie, au oferit sprijin medical și au mobilizat aproximativ 2.000 de rezerviști voluntari în acțiunile sanitare. Forțele navale au participat, de asemenea, în acțiuni de ajutorare a cetățenilor. În plus, ca parte a sprijinului oferit în această perioadă, biroul de achiziții al armatei a alocat 241 de milioane de euro pentru cumpărarea de echipament medical de protecție (M.Ap. din Germania, 2020).

Spania este un alt exemplu de stat care s-a confruntat cu un număr foarte mare de cazuri de COVID-19. Armata a avut un rol foarte important în gestionarea situației impuse de adoptarea unor restricții dure.

La începutul pandemiei, în luna martie 2020, Ministerul Apărării din Spania a pus în aplicare operațiunea militară „*Balmis*”. Au fost, astfel, mobilizați militari din cadrul Unității Militare de Urgențe pentru realizarea activităților de inspecție și dezinfectare a spațiilor publice. Batalionul de transmisiuni al aceleiași unități

¹ Rapport d'Information, Assemblée Nationale, 03.06.2020, http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/rapports/cion_def/115b3088_rapport-information, accesat la data de 28 septembrie 2020

a primit două drone de la o companie privată pentru adaptarea și utilizarea acestora în procesul de dezinfectie a suprafețelor întinse. În același scop, Ministerul Apărării a preluat inițiativa dezvoltării unui dispozitiv de iradiere germicidă cu lumină ultravioletă. De asemenea, forțele aeriene și terestre au oferit sprijin logistic în transportul pacienților și pentru distribuirea de echipamente sanitare, precum și pentru instalarea spitalelor de campanie în mai multe regiuni afectate. Forțele armate spaniole continuă să fie mobilizate pe parcursul anului, pentru a ajuta la menținerea stării de carantină și la încetinirea răspândirii virusului, prin crearea unui sistem de urmărire pentru depistarea precoce a cazurilor de infectare, fiind înființate unități de supraveghere epidemiologică.

În *România*, Ministerul Apărării Naționale a mobilizat forțele armate încă de la începutul pandemiei, pentru instalarea corturilor de triaj epidemiologic. Specialiști din mai multe domenii: medical, achiziții și logistică au oferit sprijin autorităților locale și centrale. Potrivit ordonanței militare numărul 3/2020, la solicitarea Ministerului Afacerilor Interne, armata a intervenit în misiuni de asigurare a ordinii publice și a furnizat personal și mijloace logistice pentru sprijinirea activităților Poliției de Frontieră Române. De asemenea, M.Ap.N. a instalat formațiunea medicală ROL 2, a desfășurat misiuni pentru transportul a aproximativ 45 de tone de echipament medical de la Seul la București și a 21 de tone de materiale de protecție din Turcia, precum și pentru distribuirea acestora (Ministerul Apărării din România). Prin Agenția NATO pentru Sprijin și Achiziții (NATO Support and Procurement Organization – NSPO), M.Ap.N. a achiziționat 200 de tone de materiale și echipamente medicale, în valoare de 15 milioane de euro (Ibid.).

În plus față de misiunile de sprijin logistic, achiziții și suport în construirea de spitale sau de coordonare a activităților medicale acolo unde a fost necesar, M.Ap.N. a contribuit și la proiectarea și dezvoltarea de echipamente pentru a veni în sprijinul spitalelor și autorităților din România în lupta împotriva pandemiei COVID-19. Cercetătorii și medicii militari din cadrul Agenției de Cercetare pentru Tehnică și Tehnologii Militare și al Centrului de Cercetări Științifice Medico-Militare au dezvoltat primul tip de izoletă de concepție și producție românească, iar în cadrul Academiei Tehnice Militare „*Ferdinand I*” a fost proiectat un ventilator mecanic (Ibid.). M.Ap.N. a întreprins, de asemenea, misiuni pentru a oferi sprijin cu echipament și personal medical statelor grav afectate de răspândirea virusului: Spania, Italia, Republica Moldova, SUA.

Exemplele prezentate demonstrează faptul că armata, prin personalul militar, a fost printre primele instituții care au răspuns în fața provocărilor pandemiei. În pofida faptului că bugetele pentru apărare au fost reduse în ultimii ani, ca urmare

a crizei economice din 2008-2009, armatele statelor europene au fost mobilizate încă de la debutul acestei perioade și au oferit sprijin în activitățile de transport și distribuire a echipamentelor medicale și de protecție, construirea spitalelor de campanie, repatrierea și evacuarea cetățenilor, menținerea ordinii publice, acțiuni de dezinfectie, punerea la dispoziție de resurse și personal specializat pentru sectorul medical și al cercetării.

Răspunsurile forțelor militare în fața crizei sanitare au fost discutate în aprilie 2020, în cadrul unei video-conferințe prezidate de Josep Borrell, Înalțul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afacerile Externe și Politica de Securitate. Miniștrii apărării au discutat impactul pandemiei asupra apărării și au prezentat eforturile în lupta împotriva virusului și situația misiunilor și operațiilor desfășurate în cadrul Politicii de Securitate și Apărare Comună (video-conferința miniștrilor Apărării, 2020). În acest context, s-a decis înființarea unui grup operativ condus de Statul Major al Uniunii Europene, cu scopul de a împărtăși informații și expertiza între statele membre, în ceea ce privește asistența militară în sprijinul autorităților civile. Acest grup de lucru ar întări eforturile de comunicare strategică și ar ajuta la identificarea lecțiilor și a practicilor care pot fi utilizate în viitor. Generalul Claudio Graziano, președintele Comitetului Militar al UE, a confirmat implicarea tuturor miniștrilor apărării din statele membre, susținând faptul că partajarea expertizei și creșterea capacității forțelor armate europene vor deveni o prioritate, reflectată în viitoarele inițiative de apărare ale UE (Lațici, 2020).

IMPLICAȚIILE ECONOMICE ALE PANDEMIEI COVID-19 ȘI ABORDAREA INSTITUȚIILOR EUROPENE ÎN CEEA CE PRIVEȘTE INIȚIATIVELE DE COOPERARE

Fondul Monetar de Investiții prevede o încetinire a procentului de creștere economică cu 4,9% la nivel global, ca urmare a impactului negativ pe care pandemia COVID-19 a avut-o asupra activității în prima jumătate a anului 2020. Un nou șoc economic este de așteptat și, cel mai probabil, bugetele de apărare, cu greu redresate după criza financiară din 2008-2009, vor suferi, din nou, ajustări. Inițiativele de apărare și integrare, de exemplu PESCO (Cooperarea Structurată Permanentă) sau Fondul European de Apărare, sunt dependente de contribuțiile financiare ale statelor, iar dacă acestea vor fi afectate de o nouă criză economică, atunci și resursele îndreptate spre proiectele comune de apărare vor fi reduse. În plus, restrângerea activităților în timpul pandemiei va avea urmări asupra industriei de apărare, precum blocajul lanțurilor de aprovizionare și distribuție, întârzierea termenelor de livrare pentru produsele militare, îngreunarea activităților

de cercetare și dezvoltare și inovare în domeniul apărării (Ibid.). Efectele negative ale unei posibile crize financiare asupra investițiilor militare nu se vor resimți doar la nivel național, ci vor afecta și proiectele și programele pe care Uniunea Europeană le desfășoară în domeniul securității și apărării. Conștientizarea riscurilor generate de scăderea cheltuielilor și de reorientarea la nivel național a eforturilor de înzestrare ar trebui să impulsioneze UE în menținerea politicilor și strategiilor de cooperare și solidaritate.

În 2018, Comisia Europeană a propus alocarea a 13 miliarde de euro pentru Fondul European de Apărare, cu scopul de a facilita procesul de cooperare între companii și între statele membre ale UE în proiectele de cercetare și dezvoltare pentru apărare (Internal Market). Cu toate acestea, situația economică previzionată pentru următorii ani va împiedica realizarea multor obiective de acest tip. Bugetul pe termen lung al UE (pentru perioada 2021-2027) a fost adoptat în condițiile presiunilor economice și sociale generate de pandemie, majoritatea acordurilor negociate fiind îndreptate către redresarea Uniunii după perioada de carantină din prima parte a anului. Astfel, perspectiva asupra proiectelor de cooperare în domeniul apărării a fost modificată. Fondului European de Apărare i-a fost alocat un buget de 205 milioane de euro (European Defence Fund, 2020). Aceste fonduri vor fi îndreptate către dezvoltarea de capacități precum: drone militare și platformele de calcul aferente, tehnologii spațiale, soluții UGV (Unmanned Ground Vehicle), sisteme de rachete de înaltă precizie, platforme navale, capacități de atac electronic, platforme de servicii de securitate cibernetică sau noi generații de tehnologii stealth (Ibid.).

Deși nu putem cuantifica încă efectele pandemiei asupra creșterii economice și nu putem anticipa momentul de declanșare a unei noi crize financiare, acest prim exemplu de reducere bugetară în domeniul apărării prezentat mai sus reflectă inconsecvența asupra strategiei europene de apărare. În acest context, consolidarea inițiativelor de cooperare militară rămâne un factor indispensabil în politicile de securitate și apărare ale Uniunii Europene.

Posibilele reduceri bugetare vor afecta capacitatea unor state membre de a iniția sau continua programele de înzestrare și dezvoltare la nivel național, iar consecințele vor fi resimțite și la nivelul Uniunii Europene. Acest fapt ar putea, însă, intensifica procesul de cooperare în domeniul apărării. În opinia directorului executiv al Agenției Europene de Apărare, Jiří Šedivý, Europa are nevoie mai mult ca oricând de o planificare comună a apărării și a dezvoltării de capacități (Europe Defence Matters, 2020). Dezvoltarea, planificarea, achiziționarea, operarea și suportul echipamentului la nivel multinațional, fie sub egida PESCO sau a Agenției

Europene de Apărare, este mai eficientă din punctul de vedere al costurilor și al interoperabilității și are un impact mai mare față de eforturile efectuate izolat, la nivel național.

Tomis Iavlić, Secretarul de Stat pentru Apărare al Croației, stat care a deținut președinția Uniunii Europene în prima parte a anului 2020, consideră că pașii necesari pentru intensificarea eforturilor de cooperare sunt: asigurarea coerenței în cadrul inițiativelor, prin integrarea echipamentelor de apărare europene în strategiile naționale de planificare, cooperarea la nivelul UE și ajutorarea statelor membre să identifice capacitățile și tehnologiile care pot fi dezvoltate în comun, cooperarea cu partenerii strategici (Ibid.). De asemenea, este importantă consolidarea inițiativelor PESCO și Fondul European de Apărare, care se ghidează după principii precum cooperarea și împărtășirea valorilor și intereselor comune. Înțelegerea noilor tipuri de amenințări, adaptarea sau dezvoltarea de noi mecanisme de răspuns și inovarea în domeniul tehnologiilor de securitate ar trebui să reprezinte o sarcină permanentă a Uniunii Europene, care își asumă rolul de garant al securității în regiune. Una dintre lecțiile învățate din pandemia actuală este și importanța timpului de răspuns și eficiența coordonării între sectoare. Astfel, considerăm că este imperativ modul în care instituțiile naționale și europene abordează procesul de cooperare între diverși actori, de la guverne, instituții de cercetare, industria de apărare, sectorul privat la armată, societatea civilă și cetățeni.

CONCLUZII

Forțele Armate au oferit suport autorităților civile în diverse domenii, încă de la începutul pandemiei COVID-19, de la construirea de spitale la furnizarea de personal și echipament medical, la transport, achiziții și activități logistice. Acest fapt a fost reflectat atât la nivel național, cât și multinațional. Au existat numeroase critici referitoare la răspunsul întârziat al Uniunii Europene în fața acestei crize globale. Cu toate acestea, armatele au fost mobilizate și pentru misiuni de suport pentru țările cel mai grav afectate de pandemie, iar una dintre metodele de cooperare vizibile, ca mecanism de răspuns în fața unei crize fără precedent, cel puțin în faza inițială, a constat în mobilizarea acestora.

Concluzionăm prin a spune că rolul sectorului militar trebuie să rămână în atenția factorilor de decizie. Acțiunile întreprinse în această perioadă și analizate succint la începutul acestui articol denotă faptul că atribuțiile acestui sector sunt indispensabile în fața nu numai amenințărilor clasice, ci și a noilor tipuri de provocări. Pandemia COVID-19 reprezintă o oportunitate pentru identificarea și prioritizarea

capabilităților care pot fi îmbunătățite sau dezvoltate pentru a face față unor situații similare în viitor. De aceea, bugetele de apărare trebuie tratate cu responsabilitate, iar eforturile de cooperare și de coordonare, permanent consolidate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Csernaton, R. (2020). „EU Security and Defense Challenges: Toward a European Defense Winter?”. Carnegie Europe, <https://carnegieeurope.eu/2020/06/11/eu-security-and-defense-challenges-toward-european-defense-winter-pub-82032>, accesat la 16 septembrie 2020.
2. Lațici, T. (2020). „The role of armed forces in the fight against coronavirus”. EPRS (European Parliamentary Research Service), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649401/EPRS_BRI\(2020\)649401_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/649401/EPRS_BRI(2020)649401_EN.pdf), accesat la 3 august 2020.
3. Comisia Europeană, <https://ec.europa.eu/>, accesat la 12 septembrie 2020.
4. Consiliul UE, <https://www.consilium.europa.eu>, accesat la 2 august 2020.
5. European Defence Fund (2020). Bruxelles, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1053, accesat la 6 aprilie 2020.
6. Europe Defence Matters. European Defence Agency (2020), https://eda.europa.eu/docs/default-source/eda-magazine/edm19_web.pdf, accesat la 3 august 2020.
7. Internal Market, https://ec.europa.eu/growth/sectors/defence/european-defence-fund_en, accesat la 29 septembrie 2020.
8. Ministerul Apărării din Franța, <https://www.defense.gouv.fr/>, accesat la 23 septembrie 2020.
9. Ministerul Apărării din Germania, <https://www.bmvg.de>, accesat la 23 septembrie 2020.
10. Ministerul Apărării din Italia, <http://www.esercito.difesa.it>, accesat la 23 septembrie 2020.
11. Ministerul Apărării din România, <https://www.mapn.ro>, accesat la 23 septembrie 2020.
12. Ministerul Apărării din Spania, <https://www.defensa.gob.es>, accesat la 23 septembrie 2020.
13. „Opération Résilience”. Discursul președintelui francez Emmanuel Macron, 25 martie 2020, <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2020/03/25/a-mulhouse-aux-cotes-des-femmes-et-des-hommes-mobilises-en-premiere-ligne-pour-proteger-les-francais-du-covid-19>, accesat la 28 septembrie 2020.
14. Parlamentul European, <https://www.europarl.europa.eu>, accesat la 23 septembrie 2020.
15. Rapport d'Information. Assemblée Nationale (2020), http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/rapports/cion_def/l15b3088_rapport-information, accesat la 12 septembrie 2020.
16. Video-conferința miniștrilor apărării, Consiliul UE, 6 aprilie 2020, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2020/04/06/>, accesat la 29 septembrie 2020.
17. <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2020/03/25/a-mulhouse-aux-cotes-des-femmes-et-des-hommes-mobilises-en-premiere-ligne-pour-proteger-les-francais-du-covid-19>, accesat la 28 septembrie 2020.

18. http://www.esercito.difesa.it/comunicazione/Pagine/esercito-contro-il-covid-19_200414.aspx, accesat la 28 septembrie 2020.
19. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_1053, accesat la 29 septembrie 2020.
20. <https://www.lastampa.it/vercelli/2020/03/24/news/coronavirus-nell-operazione-strade-sicure-impegnati-anche-i-militari-dell-esercito-1.38631066>, accesat la 28 septembrie 2020.

RISCURI LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19

Maior drd. Carmen Maria IEPURE (MOISE)

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Pandemia COVID-19 a adus cu sine nu doar riscul infectării cu un nou virus, ci și posibilitatea unor atacuri la adresa securității naționale prin afectarea infrastructurilor critice naționale.

Menținerea unei atenții sporite la adresa securității naționale este o necesitate, în orice situație.

În această perioadă de pandemie, Sectorul de infrastructură critică cel mai afectat, în prezent, este cel al sănătății. Sperăm ca măsurile luate să ne conducă la o stabilizare a situației și să nu asistăm la o afectare mai pronunțată a acestui sector. O atenție aparte trebuie să acordăm încrederii în administrația publică, pentru a nu fi subminată de actori statali sau nestatali cu diverse interese economice și geostrategice pe teritoriul României.

Cuvinte-cheie: risc, pandemie, securitate națională, COVID-19, China.

INTRODUCERE

Sfârșitul anului 2019 a adus cu sine îngrijorări venite dinspre China (pandemia de coronavirus), țară în care s-a identificat un nou tip de virus ce se răspândește destul de rapid în rândul populației. S-a crezut, inițial, că virusul va putea fi controlat pentru a nu se răspândi decât într-o arie geografică limitată, însă acest lucru nu a putut fi realizat, deoarece mobilitatea cetățenilor a crescut substanțial, evenimentele internaționale facilitând răspândirea noului virus.

Din ce în ce mai multe țări au început să se informeze privind existența noului virus pe teritoriul acestora. Primul șoc major a fost resimțit de răspândirea masivă în Italia („*Cea mai proastă zi pentru Italia*”, martie 2020), unde sistemul sanitar abia a făcut față valului de internări.

Evoluția ulterioară a infectărilor, în diverse state ale lumii, a determinat Organizația Mondială a Sănătății (OMS) să declare, în data de 11.03.2020, „*că epidemia de coronavirus este oficial pandemie*” (Radio Europa Liberă, 11 martie 2020). „*Boala virală COVID-19, care a făcut ravagii în cel puțin 114 țări și a ucis mai mult de 4.000 de persoane, este acum, oficial, o pandemie*”, a anunțat, într-un comunicat, Organizația Mondială a Sănătății. „*Aceasta este prima pandemie cauzată de coronavirus*”, a subliniat directorul general al OMS, Tedros Adhanom Ghebreyesus. Astfel, denumirea oficială pentru noul coronavirus este SARS-CoV-2 (Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 – sindrom sever respirator acut coronavirus 2), iar denumirea pentru boala pe care o provoacă este COVID-19 (Ibid.).

ESTIMAREA ȘI MATERIALIZAREA RISCULUI DE INFECTARE ÎN MASĂ CU UN VIRUS

Odată cu declararea oficială drept pandemie a epidemiei cauzate de infectarea cu un nou tip de coronavirus, recunoscut acum cu denumirea oficială de SARS-CoV-2, din perspectiva managementului riscurilor, avem de-a face cu manifestarea unui risc potențial identificat de către specialiști în diverse documente oficiale. Din acest punct de vedere, nu avem de-a face cu un risc potențial identificat, ci cu un risc *manifestat*, care a devenit o problemă reală, ce trebuie corect gestionată.

State puternice, cu un management al riscurilor bine pus la punct și care aveau planificate cu mult timp înainte, în documente oficiale, măsuri care se vor lua dacă se va manifesta riscul de infectare în masă, au fost totuși luate prin surprindere și, probabil, bazându-se pe un sistem public de sănătate corect planificat, și-au asumat

MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE

un risc mai mare, neluând măsuri atât de dure și precoce ca în statele în care sistemul sanitar nu este unul performant, cum este cazul României.

În analiza făcută pentru prezentul articol, vom face referire la Anglia și SUA.

Am pornit de la analiza riscului de infectare cu un virus sau alt tip de patogen și măsurile stabilite pentru acest tip de risc cuprinse în strategiile de securitate națională ale celor două state.

În Strategia Națională de Securitate a SUA (2017, p. 9), găsim riscul potențial privind amenințările biologice și declanșarea pandemiilor, precum și măsurile propuse pentru răspunsul la aceste potențiale riscuri.

Măsurile propuse în strategie sunt:

- **detectarea și menținerea amenințărilor biologice și pandemice** la sursa lor prin colaborarea cu alte țări pentru a identifica la timp focarele, evitând răspândirea bolii, încurajarea altor state să investească în sistemele de sănătate pentru a consolida securitatea globală a sănătății, asigurarea că laboratoarele în care se cercetează agenți patogeni periculoși vor beneficia de măsuri de securitate și siguranță;
- **sprijinirea inovației în biomedicine** prin consolidarea sistemului proprietății intelectuale din industria biomedicală;
- **îmbunătățirea răspunsului în caz de urgență** prin implementarea măsurilor de limitare a răspândirii bolilor și oferirea de asistență medicală de urgență (Strategia de Securitate, Ibid.).

În Strategia de securitate națională și apărare strategică din 2015 a Marii Britanii, obiectivul nr. 1 îl constituie **Protejarea poporului nostru**, iar în Anexa A este prezentat un rezumat al evaluării riscurilor de securitate națională pentru următorii cinci ani, adică până în 2020.

Printre riscurile identificate regăsim, la Sănătate publică: riscuri de boli, în special gripa pandemică, boli infecțioase emergente și creșterea rezistenței antimicrobiene. Acestea sunt considerate amenințări pentru viață, sănătate publică, servicii și economie. Se consideră că Regatul Unit este vulnerabil din cauza populației numeroase și a faptului că este o societate deschisă (Strategia de Securitate, Ibid., p. 86).

De asemenea, ca prioritate nr. 1 (Tier one) regăsim protejarea sănătății publice (Public Health), așa cum se poate observa în imaginea preluată din strategie (figura nr. 1).

O detaliere a riscurilor la adresa sănătății publice o regăsim în *Registrul național al riscurilor de Urgențe Civile* (2017), precum și a altor tipuri de risc (figura nr. 2).

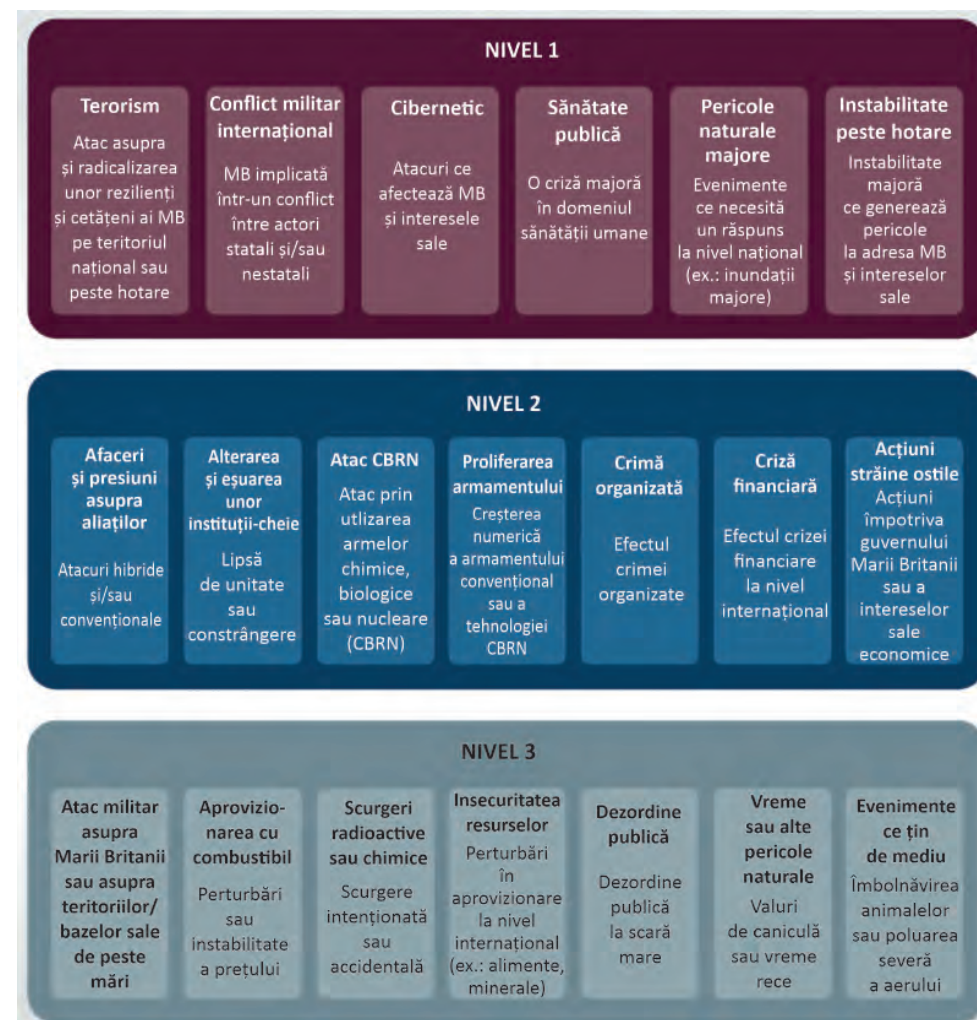


Figura nr. 1: Priorități privind securitatea în Marea Britanie (Ibid., p. 87)

În figura nr. 3 este prezentată o matrice a riscurilor, precum și detalierea riscurilor și a măsurilor care au fost luate în trecut și ar putea fi luate în viitor.

Ca potențial de a provoca o urgență civilă sunt identificate bolile care pot genera infectarea unui număr mare de persoane într-un timp scurt. Este menționată, ca boală, gripa, dar nu cea sezonieră, ci gripa provocată de un nou virus, care s-ar răspândi rapid și ar provoca boli grave din cauza lipsei de imunitate. Se precizează că există o mare probabilitate de apariție a acestui gen de pandemie, ținând cont de istoricul unor astfel de pandemii, dar nu poate fi estimat când va avea loc.



Figura nr. 2: Principalele tipuri de riscuri (Registrul național, p. 12)

Sunt, de asemenea, estimate ca și consecințe pentru gripa pandemică:

1. Dacă până la 50% din populația Regatului Unit va prezenta simptome, se estimează între 20.000 și 750.000 de decese și niveluri ridicate de absență de la muncă.

2. Perturbarea serviciilor esențiale, în special a sănătății și educației.

3. Perturbări economice, inclusive perturbări ale afacerilor și turismului.

Ca exemple de focare pandemice sunt menționate, în registru, o tulpină H1N1 („gripa porcină”), în 2009, care a provocat cel puțin 18.500 de decese în întreaga lume.

În 1918, o altă variantă a aceleiași tulpini H1N1 („gripa spaniolă”) a ucis peste 50 de milioane de oameni, la nivel global. Cu toate acestea, există alte tulpini

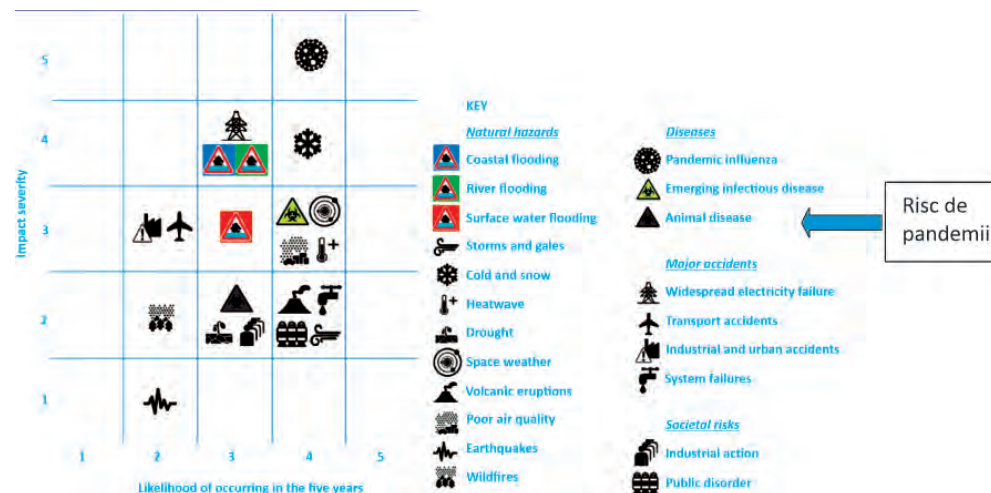


Figura nr. 3: Matricea dezastrelor naturale, a bolilor, accidentelor și riscurilor sociale pentru cinci ani (Registrul național, p. 9)

de gripă cu potențial pandemic, cum ar fi H5N1 („gripa aviară”). Această tulpină a provocat câteva sute de decese umane în Asia de Sud-Est, în 1996.

Este menționat faptul că, în ultimii 25 de ani, peste 30 de boli infecțioase emergente noi (sau recent recunoscute) au fost identificate în întreaga lume, cum ar fi Ebola, Zika și sindromul respirator din Orientul Mijlociu. Acesta din urmă a apărut recent, în 2012, și reprezintă o amenințare la nivel mondial pentru sănătate.

Soluții pe care le regăsim în registru sunt:

1. Înainte de manifestarea riscului:

- **Planificare** – Strategia de pregătire pentru pandemia de gripă din Marea Britanie acoperă planificarea strategică, răspuns și dovezi științifice. Există multe planuri de urgență pentru multe boli infecțioase emergente. Organizația Mondială a Sănătății gestionează planurile globale de pregătire pentru gripă.
- **Coordonare** – Departamentele guvernamentale, administrațiile descentralizate, agențiile de sănătate publică și sucursalele dezvoltate trebuie să împărtășească planuri și informații.
- **Colaborare internațională** – Guvernul Regatului Unit colaborează cu structuri similare pentru a întreprinde cercetări privind prevenirea, detectarea și cercetarea. Organizația Mondială a Sănătății are un program pentru gripă, care oferă statelor membre orientări strategice, sprijin etnic și coordonarea activităților.

2. Răspunsul la risc:

- **Detectarea bolii** – există capacități specializate în epidemiologie și microbiologie în Marea Britanie, care identifică, analizează și răspunde bolilor infecțioase.

- **Antivirale** – guvernul stochează suficiente medicamente antivirale pentru a ajuta la tratarea oamenilor care prezintă simptome în timpul unei pandemii de gripă. Antiviralele pot ajuta la tratarea simptomelor gripei.
- **Vaccinuri** – vaccinurile vor fi dezvoltate cât mai curând posibil, odată ce sunt identificate noi tulpini de gripă. Acest lucru va dura cel puțin patru până la șase luni după începerea unei pandemii.
- **Echipament de protecție individuală** – intervențiile de urgență au protecție personală cu echipamente pentru pandemii severe și boli infecțioase. Există, de asemenea, protocoale pentru controlul infecțiilor atât înainte, cât și în timpul unui incident.

Din cercetările noastre, observăm că cele două guverne au evaluat acest tip de risc și au și luat măsuri în consecință. Totuși, odată cu declanșarea pandemiei COVID 19, aceste state au fost afectate și gestionează destul de dificil situația, numărul de cazuri crescând îngrijorător de la o zi la alta (Cazuri COVID-19, azi) (figura nr. 4 și figura nr. 5).



Figura nr. 4: Cazuri COVID-19 la data de 17 octombrie 2020, SUA (COVID-19, la zi)

RISCURILE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE, ÎN CONTEXTUL CRIZEI COVID-19

Focalizarea pentru stabilirea și aplicarea unor măsuri în vederea combaterii efectelor pandemiei poate atrage, după sine, o diminuare a atenției asupra riscurilor de securitate.

Într-un interviu pentru un post de televiziune (16 octombrie 2020), Secretarul general adjunct al NATO, Mircea Geoană, a afirmat că, în contextual crizei COVID-19,



Figura nr. 5: Cazuri COVID-19 la data de 17 octombrie 2020, Regatul Unit (Ibid.)

la nivelul NATO, se păstrează un anumit grad de alertă și vigilență: „Suntem, pe de o parte, vigilenți în ceea ce privește criza sanitară în sine, dar mai ales la riscul existenței unei tentații din partea unor actori statali sau non-statali să profite de un moment în care suntem cu toții ocupați – alocăm resurse, avem preocupare în opiniile publice, atenția factorului politic și decident se îndreaptă în mod firesc către această pandemie, lupta împotriva pandemiei, relansarea economică, tot ce înseamnă evantaiul de măsuri pe care trebuie să le luăm – pentru a profita de o speranță deșartă. Descurajăm, inclusiv prin acțiuni de comunicare publică, pentru a spune foarte clar că nu există niciun fel de risc la adresa cetățenilor Alianței Nord-Atlantice și suntem plătiți și avem mandatul explicit să preîntâmpinăm o transformare a unui risc important sanitar și economic într-o criză de securitate”.

Riscurile de securitate sunt gestionate prin multiple pârghii, un exemplu ar fi prin gestionarea infrastructurilor critice naționale. În SUA, există o Agenție de securitate a infrastructurilor critice și securitate cibernetică (CISA – Cybersecurity&Infrastructure Security Agency), care colaborează cu guvernul și industria pentru a identifica, analiza, prioritiza și gestiona cele mai semnificative riscuri strategice pentru infrastructura critică (figura nr. 6) a națiunii.

Principalele amenințări la adresa securității naționale sunt terorismul, spionajul, amenințările cibernetice și proliferarea armelor de distrugere în masă, dintre care multe au impact asupra infrastructurii naționale. Acestea au diverse forme hibride de atac, cum ar fi: dezinformarea prin fabricarea de informații false și manipulatorii, aplicații de culegerea datelor, atacuri cibernetice etc.

Sectoarele naționale de infrastructură reprezintă interese strategice de bază pentru serviciile de informații străine, a căror direcționare împotriva sectoarelor

este probabil să includă spionajul în scopuri economice, politice, militare sau comerciale. Agențiile de stat, armata și companiile care lucrează la tehnologii sensibile sunt ținte principale pentru spionajul străin.



Figura nr. 6: Sectoarele naționale de infrastructură critică ale SUA (CISA)

În SUA sunt identificate 16 sectoare de infrastructură critică ale căror active, sisteme și rețele, fie ele fizice sau virtuale, sunt considerate vitale pentru orice stat. Incapacitarea sau distrugerea lor ar avea un efect direct asupra securității, a securității economice naționale, sănătății publice sau siguranței naționale sau orice combinație a acestora. Pot fi identificate în orice stat, însă acestea pot fi mai mult sau mai puțin dezvoltate.

Amenințările de orice tip la adresa infrastructurilor critice reprezintă un aspect de neignorat, care trebuie tratat cu prioritate, reprezentând o amenințare la securitatea națională.

În România, au fost stabilite infrastructurile critice prin *Ordonanța de urgență nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice*, ca urmare a implementării *Directivei Consiliului European nr. 114/2008 privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesității de îmbunătățire a protecției acestora*. În preambulul *Ordonanței de urgență*, se menționează un element esențial privind legătura dintre menținerea și dezvoltarea infrastructurilor critice și securitatea națională: „asigurarea unui nivel corespunzător de protecție a infrastructurilor critice este esențială pentru dezvoltarea economică, menținerea funcțiilor vitale ale societății și siguranța cetățenilor, precum și faptul că neadoptarea unei astfel de reglementări în regim

de urgență ar putea aduce atingere securității naționale.” (Ibid.). Aceasta a fost modificată în anul 2018, prin *Legea nr. 225/2018 pentru modificarea și completarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice*.

Conform legislației naționale, la nivelul României, au fost stabilite 12 sectoare de infrastructură critică națională. Acestea sunt prezentate în *figura nr. 7*.



Figura nr. 7: Sectoarele naționale de infrastructură critică ale României

Nu întâmplător, Serviciul Român de Informații a fost numit responsabil de autoritate pentru sectoarele IT&C și securitatea națională, împreună cu alte instituții. Ministerul Sănătății și Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului sunt responsabile de tot ce ține de sănătate publică și cercetare în acest sector de infrastructură critică, potrivit legii:

- „5.1. Asistența medicală și spitalicească
- 5.2. Medicamente, seruri, vaccinuri, produse farmaceutice
- 5.3. Biolaboratoare și bioagenți
- 5.4. Servicii de urgență medicală și transport sanitar”. (Ibid.)

De asemenea, conform art. 4. din lege, „(1) Coordonarea, la nivel național, a activităților privind identificarea, desemnarea și protecția ICN/ICE se realizează de către prim-ministru, prin consilierul desemnat. În vederea îndeplinirii responsabilităților stabilite prin prezenta ordonanță de urgență prim-ministrul emite decizii.

(2) Responsabilitatea pentru organizarea și desfășurarea activităților necesare implementării legislației specifice domeniului PIC revine Ministerului Afacerilor

Interne, denumit în continuare M.A.I., prin Centrul Național de Coordonare a Protecției Infrastructurilor Critice, denumit în continuare CNCPIC.” (Ibid.)

Un aspect care ne-a atras atenția este faptul că, în România, securitatea națională este considerată un sector de infrastructură critică. Din punctul nostru de vedere, luând în considerare analiza infrastructurilor critice din alte state precum SUA (vezi *figura nr. 7*), Canada – sectoare: Energie și utilități, Finanțe, Alimente, Transport, Guvern, Tehnologia informației și comunicațiilor, Sănătate, Apă, Siguranță de fabricație (Canada’s Critical Infrastructure, mai 2020) și Australia (Bănci și Finanțe, Comunicații, Date și Cloud, Industria de apărare, Educație, cercetare și inovare, Energie, Alimente și agricultură, Sănătate, Spațiu, Transport și Apă/Protecting Critical Infrastructure and Systems of National Significance, august 2020), securitatea națională cuprinde toate sectoarele infrastructurii critice naționale și orice deficiență la unul dintre sectoare are repercusiuni asupra securității naționale.

Pornind de la aceste aspecte, putem deduce că un sector de sănătate slab sau mediu dezvoltat, în confruntarea cu o pandemie, face față mult mai greu decât un sector bine dezvoltat, ceea ce poate genera afectarea securității naționale prin declanșarea unor reacții în lanț, precum: incapacitatea de a asigura asistență medicală de specialitate pentru toate persoanele bolnave, creșterea numărului de decese conducând la pierderea resursei umane, necesitatea luării unor măsuri prea dure pentru a limita răspândirea virusului (închiderea restaurantelor, a școlilor, a teatrelor etc.), ceea ce poate duce la o afectare nedorită a economiei naționale, a resurselor financiare ale populației, fapt care devine o amenințare la securitatea națiunii – securitatea națională.

CONCLUZII

În această perioadă de pandemie, din nefericire, trăim *pe viu*, în România, aceste măsuri și nu putem decât să atragem atenția autorităților publice asupra necesității unei analize atente a situației și menținerii unui nivel de alertă, pentru a nu periclita, pe termen mediu și lung, securitatea națională.

Sectorul de infrastructură critică cel mai afectat, în prezent, este cel al sănătății. Sperăm ca măsurile luate să ne conducă la o stabilizare a situației și să nu asistăm la o afectare mai pronunțată a acestui sector, deoarece va atrage afectarea și altor sectoare.

O atenție aparte trebuie să acordăm și încrederii în administrația publică, pentru a nu fi subminată de actori statali sau nestatali cu diverse interese economice și geostrategice pe teritoriul României.

Riscurile la adresa securității naționale trebuie analizate și tratate cu maximă atenție. Riscurile se pot identifica cel mai ușor, conform specialiștilor în domeniu, prin formularea cauză – risc – efect (Mulcahy, 2010, pp. 70-77).

BIBLIOGRAFIE:

- Mulcahy, R. (2010). *Risk Management, Tricks of the Trade for Project Managers*. USA: PMP, Third Edition: RMC Publications.
- Canada’s Critical Infrastructure* (19 MQI 2020), <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/ntnl-scrtr/crtcl-nfrstrctr/cci-iec-en.aspx>, accesat la 29 septembrie 2020.
- Cazuri COVID-A9, azi*, https://www.google.com/search?ei=doeMX7HeMeLMrgSsqgPoCg&q=cazuri+covid+sua+azi&oq=cazuri+covid+sua+&gs_lcp=CgZwc3ktYWIQARgAMgUIABDJA1CngwFYp4MBYKOPAWgAcAB4AIABngGIAbMCKgEDMC4ymAEAoAEBqgEHZ3dzLXdpesABAQ&scient=psy-ab, accesat la 13 august 2020.
- Cea mai proastă zi pentru Italia: Un nou vârf în bilanțul cazurilor de coronavirus*, <https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/cea-mai-proasta-zi-pentru-italia-un-nou-varf-in-bilanțul-cazurilor-de-coronavirus-1277646>, accesat la 18 octombrie 2020.
- COVID-19, la zi*, <https://news.google.com/covid19/map?hl=ro&mid=%2Fm%2F06c1y&gl=RO&ceid=RO%3Aro>, accesat la 23 septembrie 2020.
- Pandemia de coronavirus*, [https://ro.wikipedia.org/wiki/Pandemia_de_coronaviruz%C4%83_\(COVID-19\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Pandemia_de_coronaviruz%C4%83_(COVID-19)), accesat la 18 octombrie 2020.
- Protecting Critical Infrastructure and Systems of National Significance, <https://www.homeaffairs.gov.au/reports-and-pubs/files/protecting-critical-infrastructure-systems-consultation-paper.pdf>, accesat la 18 octombrie 2020.
- Radio Europa Liberă, *Organizația Mondială a Sănătății a declarat oficial pandemie de coronavirus*, <https://romania.europalibera.org/a/organiza%C8%9Bia-mondial%C4%83-a-s%C4%83n%C4%83t%C4%83%C8%9Bii-a-declarat-oficial-pandemie-de-coronavirus-%C8%99i-/30482192.html>, accesat la 18 octombrie 2020.
- https://www.google.com/search?ei=ioeMX5H2KY72qwHjsaQDg&q=cazuri+covid+anglia+azi&oq=cazuri+covid+Anglia&gs_lcp=CgZwc3ktYWIQARgBMgUIABDJAzICCA A6BggAEByQHICqsAxY3r8MYPfRDGgAcAB4AIABqwmIACqekgENMC4yLjEuNS0yLjEuMZgBAKABAoBB2d3cy13aXrAAQE&scient=psy-ab, accesat la 13 septembrie 2020.
- <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2020/03/11/814474930/coronavirus-covid-19-is-now-officially-a-pandemic-who-says?t=1603030093740>, accesat la 18 octombrie 2020.
- <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, accesat la 19 octombrie 2020.
- https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478936/52309_Cm_9161_NSS_SD_Review_PRINT_only.pdf, accesat la 19 octombrie 2020.
- <https://www.gov.uk/government/publications/national-risk-register-of-civil-emergencies-2017-edition>, accesat la 18 octombrie 2020.
- https://www.google.com/search?ei=doeMX7HeMeLMrgSsqgPoCg&q=cazuri+covid+sua+azi&oq=cazuri+covid+sua+&gs_lcp=CgZwc3ktYWIQARgAMgUIABDJA1CngwFYp4MBYKOPAWgAcAB4AIABngGIAbMCKgEDMC4ymAEAoAEBqgEHZ3dzLXdpesABAQ&scient=psy-ab, accesat la 18 octombrie 2020.
- <https://www.digi24.ro/stiri/externe/mircea-geoana-despre-autostrada-romania-polonia-e-un-proiect-de-colaborare-in-cadrul-initiativei-celor-3-mari-si-germania-participa-1385375>, accesat la 19 octombrie 2020.
- <https://www.cisa.gov/coronavirus>, accesat la 18 octombrie 2020.
- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0114>, accesat la 2 septembrie 2020.
- <https://lege5.ro/Gratuit/geztqmzxhe/ordonanta-de-urgenta-nr-98-2010-privind-identificarea-desemnarea-si-protectia-infrastructurilor-critice>, accesat la 20 octombrie 2020.
- <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/ntnl-scrtr/crtcl-nfrstrctr/cci-iec-en.aspx>, accesat la 20 octombrie 2020.

CONSIDERAȚII PRIVIND ROLUL RESURSELOR UMANE ÎN ASIGURAREA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Elena-Alexandra MAZILU (ALEXANDRESCU)

Comandamentul Comunicațiilor și Informaticii, Ministerul Apărării Naționale

Colonel (rz.) prof.univ.dr. Mircea-Dănuț CHIRIAC

Universitatea „Hyperion”, București

O contribuție considerabilă în asigurarea securității naționale revine sistemului militar. În cadrul acestui sistem, mai mult ca niciodată, managementul resurselor umane reprezintă un domeniu esențial, cu implicații profunde, putem spune determinante în asigurarea și garantarea stării de securitate a statului.

În concordanță cu procesul continuu al schimbării, ca în toate domeniile, și în domeniul militar este necesar să se dezvolte strategii noi, în special în zona de recrutare și training, deoarece aceste două arii sunt foarte importante în construirea unei echipe puternice și solide, a unui sistem solid de resurse umane, care contribuie la realizarea obiectivelor strategice de securitate națională.

Indiferent de nivelul de înzestrare cu tehnică militară, calitatea resursei umane rămâne un factor marcant în procesul instruirii și eficienței acțiunii militare.

Cuvinte-cheie: managementul resurselor umane, securitate, recrutare, training, echipă.

INTRODUCERE. STRATEGIA EUROPEANĂ DE SECURITATE

De cincizeci de ani, Uniunea Europeană are ca principal obiectiv apărarea și asigurarea libertății și securității oamenilor. Inițial, în decembrie 2003, Uniunea Europeană a adoptat Strategia Europeană de Securitate, care se referă la dimensiunea externă a securității Europei. În februarie 2010, în timpul Președinției semestriale spaniole, Consiliul a completat-o, adoptând Strategia de securitate internă. Această strategie a fost aprobată de Consiliul European din 25 și 26 martie 2010.

În prezent, s-a stabilit o nouă strategie a Uniunii Europene privind o uniune a securității pentru perioada 2020-2025, ce pune accent pe domeniile prioritare în care Uniunea Europeană poate contribui pentru a sprijini statele membre în consolidarea securității tuturor celor care trăiesc în Europa. Această strategie este structurată pe patru mari direcții de acțiune:

- Un mediu de securitate orientat spre viitor, prin intensificarea măsurilor de asigurare a protecției fizice în spațiile publice, prin sporirea securității cibernetice împotriva atacurilor cibernetice.
- Combaterea amenințărilor aflate în continuă evoluție, prin reanalizarea măsurilor de combatere a furtului de identitate, de combatere a abuzului sexual asupra copiilor în mediul online.
- Protejarea europenilor împotriva terorismului și a criminalității organizate, prin consolidarea legislației privind securitatea frontierelor, stabilirea unor noi planuri de acțiune cu privire la traficul de arme de foc, traficul de persoane, de droguri.
- Un ecosistem european de securitate solid.

Permanent se dorește o îmbunătățire sau actualizare a viziunilor, valorilor și obiectivelor ce stau la baza securității Uniunii Europene, în raport cu principalele riscuri cu care se confruntă în prezent Europa. Printre cele mai importante amenințări ce pot afecta securitatea Europei, putem enumera terorismul, criminalitatea organizată, criminalitatea informatică, atacurile cibernetice, traficul de ființe umane, traficul de droguri, infracționalitatea economică și corupția. Europa își dorește să dezvolte, la nivelul fiecărui stat membru al UE, un model de securitate bazat pe principiile și valorile Uniunii: respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, statul de drept, democrația, dialogul, toleranța, transparența și solidaritatea.

Acest lucru se poate realiza prin elaborarea unei strategii naționale la nivelul fiecărei țări, scopul principal fiind acela de a preveni infracțiunile, de a spori capacitatea de a răspunde cât mai rapid dezastrelor naturale și celor provocate de om, prin dezvoltarea unor instrumente adecvate.

Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”

România s-a aliniat la acest obiectiv al Uniunii Europene și, inițial, a elaborat *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019 „O Românie puternică în Europa și în lume”,* ulterior elaborând noua *Strategie Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”.* Noua strategie are ca scop stabilirea principalelor direcții pe care România este important să le urmeze atât pe plan intern, cât și extern, astfel încât să asigure securitatea și prosperitatea cetățenilor, stabilirea intereselor și obiectivelor de securitate națională, stabilirea principalelor amenințări, riscuri și vulnerabilități, dar și a măsurilor care trebuie stabilite la nivelul instituțiilor implicate, astfel încât să ne apărăm, să ne protejăm față de aceste amenințări: *„Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări” oferă răspunsuri la întrebări esențiale privind obiectivele noastre naționale prioritare pentru asigurarea securității României și a cetățenilor săi și arată ce avem de făcut pentru a le atinge. Politicile publice din domeniul securității naționale vor fi concepute și implementate având ca beneficiar final cetățeanul, iar subsumat politicii de securitate națională și de apărare a țării, strategia va orienta și direcționa activitatea tuturor instituțiilor publice cu atribuții și responsabilități în domeniul securității și apărării țării”.* (2020, p. 4).

Totodată, noua strategie subliniază faptul că este important să creăm o armată puternică, astfel încât să avem credibilitate internațională și strategică. Acest lucru se poate realiza prin asigurarea unei management performant și eficient al resurselor umane, să se pună accent pe dezvoltarea profesională a personalului și pe recrutarea de personal calificat.

Un aspect semnificativ care afectează toate statele este actuala pandemie, care a declanșat o criză economică ce va greva inclusiv domeniul apărării și, implicit, managementul resurselor umane din cadrul Ministerului Apărării Naționale. Pandemia COVID-19 este o provocare pentru întreaga omenire, poate cea mai mare provocare la adresa umanității, de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. Modul în care România va reacționa la efectele cauzate de această pandemie se va baza pe principiile definitorii ale Alianței Nord-Atlantice: unitate, cooperare și sprijin reciproc. Mediul de securitate din regiune și de la nivel global rămâne neschimbat, însă, după această perioadă critică, ne putem confrunța cu schimbări în modul de înțelegere a securității naționale din partea unor state. Și din acest motiv este esențial, ca stat membru al celei mai puternice alianțe politico-militare din lume, să înțelegem rapid aceste modificări, să ne adaptăm permanent, să ne instruiem la cele

mai înalte standarde și să continuăm programele de dotare și modernizare a tehnicii militare din Armata României.

Pe plan extern, strategia își asumă responsabilități ce-i revin în calitate de membru al Uniunii Europene, al NATO, OSCE, ONU, din perspectiva europeană, euroatlantică și internațională. *„România își construiește strategia de securitate pornind de la premisa că principalele sale garanții sunt apartenența la NATO și relația privilegiată cu SUA, partener care îi împărtășește percepția asupra nivelului amenințărilor în zona frontierei estice a Alianței”.* (Ibid. p. 9).

Obiectivele politicii de apărare pentru perioada 2020-2023

Obiectivul strategic al politicii de apărare pentru perioada 2020-2023 îl reprezintă atât modernizarea și adaptarea Armatei României la riscurile și provocările specifice actualului context geopolitic, cât și consolidarea profilului de partener strategic relevant al României la nivelul NATO, al UE și în cadrul Parteneriatului strategic cu SUA. Dezvoltarea de capacități militare se va realiza gradual, cu accent pe cele critice, configurate atât pentru apărarea națională, cât și pentru cea colectivă. Astfel de capacități critice vor viza: capacități robuste de comandă și control; capacități de informații, supraveghere și recunoaștere, în baza dezvoltărilor la nivelul NATO pe această dimensiune, care să asigure segmentul de avertizare timpurie; capacități de contracarare a sistemelor A2AD.

De asemenea, se va urmări elaborarea unei strategii de reacție rapidă și contracarare a amenințărilor de tip hibrid, care să includă elemente de comunicare strategică, securizarea spațiului informațional și creșterea rezilienței infrastructurii de comunicații la atacuri cibernetice, concomitent cu adaptarea legilor cu incidență asupra siguranței naționale la noile amenințări de tip hibrid și convențional înalt tehnologice.

Un rol important îl va avea modernizarea învățământului militar astfel încât personalul Armatei României să fie pregătit nu doar pentru amenințări clasice, ci și pentru noi tehnologii și noi tipuri de provocări la adresa siguranței naționale. Un alt obiectiv avut în vedere de Ministerul Apărării Naționale pentru perioada de referință îl reprezintă creșterea calității vieții personalului militar și civil prin asigurarea de facilități locative, precum și asigurarea asistenței medicale a personalului armatei și a cadrelor militare în rezervă și în retragere (Document-sinteză, 2020).

Managementul resurselor umane

Managementul resurselor umane are un rol important în cadrul unei organizații sau instituții și cuprinde mai multe activități, dar poate avea și o componentă strategică, ceea ce înseamnă că este implicat în performanța organizațională globală. Managementul resurselor umane se poate referi și la aspecte legate de dezvoltarea organizațională, sănătatea, siguranța și motivarea personalului.

Principalele activități desfășurate de specialiștii de resurse umane constau în:

- *Planificarea resurselor umane* – prin proiectare organizatorică, respectiv asigurarea resurselor necesare pentru desfășurarea activităților în condiții bune și gruparea lor într-un mod eficient, care să faciliteze cooperarea, comunicarea și luarea deciziilor cerute pentru toate activitățile necesare, prin proiectarea posturilor, adică elaborarea fișelor de post.
- *Recrutarea și selecția resurselor umane* – atragerea și selecția celor mai potriviți candidați sunt doi factori esențiali pentru atingerea succesului la nivel de echipă și de organizație, iar acest proces reprezintă o provocare constantă pentru specialiștii de resurse umane. Fundația unei companii este alcătuită din oamenii acesteia. Personalitatea, expertiza și atitudinea acestora formează un mix unic. Precum în construirea unei case, alegerea oamenilor potriviți va constitui pilonii de rezistență.

Piața muncii, situația economică sau apariția competitorilor sunt factori dinamici, care pot influența în mod impredictibil situația unui business. De aceea, fundația constituită de angajații potriviți contribuie la menținerea unui mediu stabil într-o situație de dezechilibru al pieței muncii.

La sfârșitul celei de-a doua decade din secolul XXI, atitudinea posibililor candidați față de angajatori s-a schimbat mult. Potențialii candidați au realizat că au foarte multe drepturi și oportunități, devenind, și ei, selectivi, fără să se mulțumească cu orice ofertă de angajare. Totodată, în ultimii ani, legislația s-a schimbat foarte mult în favoarea angajaților. Există foarte multe situații în care un angajat este dispus să accepte interviuri doar pentru a testa piața, ia parte la mai multe întâlniri în același timp, alegând din multiple oferte, refuzându-le pe altele. De aceea, imaginea publică a unei companii este foarte valoroasă într-o strategie de recrutare, deoarece inclusiv strategia în sine va vorbi despre cultura organizațională a business-ului respectiv.

Astfel, alegerea unei strategii eficiente și inovatoare de recrutare este un factor determinant pentru foarte multe companii. Posibilii angajați analizează foarte mult mediul și tehnicile alese de angajatori pentru a-și promova anunțurile sau a-și aborda candidații.

- *Managementul performanței* are implicații în planul de carieră, în gestionarea promovărilor și a carierei și, evident, în zona de compensații și beneficii. Acesta se desfășoară, în principal, printr-un sistem foarte bine pus la punct de evaluare a performanțelor profesionale.

Dezvoltarea resurselor umane constă în formarea și perfecționarea angajaților, în sprijinirea lor, astfel încât să dezvolte competențe-cheie care le vor da posibilitatea să exceleze în realizarea sarcinilor și responsabilităților.

- *Managementul recompenselor* reprezintă procesul de elaborare și implementare a politicilor și sistemelor de recompense. Constă în proiectarea,

implementarea și menținerea sistemelor de recompense, astfel încât să existe un echilibru între performanțe și recompense.

Raportându-ne la contextul actual în care se află întreaga omenire și coroborat cu obiectivele *Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”*, considerăm că managementul resurselor umane are un rol important în asigurarea securității naționale prin stabilirea unor politici și proceduri clare în mai multe direcții, și anume:

- politici care să asigure siguranța și bunăstarea angajaților;
- aplicarea unei abordări în care oamenii sunt pe primul loc;
- angajații se confruntă cu temeri legate de locul de muncă, pericolele pentru sănătate și evoluția economiei globale, în general;
- este esențial să anticipăm și să ne pregătim pentru ceea ce urmează, oricât de dificil ne-ar fi, nu doar să reacționăm la ce ni se întâmplă acum;
- în această perioadă, cu toții suntem afectați, deopotrivă companii și oameni; cred că acum se verifică flexibilitatea, cultura organizațională, adaptabilitatea și valorile;
- să contribuie la dezvoltarea sistemului de apărare, deoarece acesta are un rol esențial în asigurarea securității naționale.

Managementul carierei

Cariera reprezintă un aspect fundamental și o parte însemnată din viața unui individ care, la rândul ei, reprezintă o permanentă luptă pentru atingerea scopurilor sau a obiectivelor personale. Indivizii sunt dornici să-și dezvolte cariere care țin cont atât de nevoile personale și familiale, cât și de calitatea vieții.

Potrivit literaturii de specialitate (Klatt, Murdick, Schuster, 1985, p. 380), conceptul de carieră are mai multe înțelesuri.

Cariera = avansare. Această viziune a carierei presupune mobilitate, de obicei, ascensiunea într-o organizație sau în ierarhia profesională.

Cariera = profesie. Potrivit acestui punct de vedere, anumite ocupații constituie o carieră (manageri, profesioniști, militari), în timp ce alte ocupații sunt gândite ca „posturi” (ospătari, muncitori necalificați sau vânzători).

Cariera = succesiunea de posturi, de-a lungul vieții. În această viziune, cariera reprezintă istoria.

Alți autori (Mathis, Nica, Rusu, 1997, p. 135) înțeleg prin carieră succesiunea de funcții, în ordinea crescătoare a prestigiului, prin care trece angajatul în mod ordonat, după o regulă previzibilă. De asemenea, Gary Johns, în lucrarea sa de referință *„Comportament organizațional”*, prezintă cariera ca „o succesiune evolutivă de activități și poziții profesionale pe care le atinge o persoană, ca și atitudinile, cunoștințele și competențele asociate, care se dezvoltă de-a lungul timpului”.

Managementul carierei este procesul de proiectare și implementare a scopurilor, strategiilor și planurilor care să permită organizației să-și satisfacă necesitățile de resurse umane, iar indivizilor să-și îndeplinească scopurile carierei lor (Klatt et. al. Ibid.).



Figura nr. 1: Modelul managementului carierei (Klatt, Ibid.)

Managementul carierei planifică și modelează progresul indivizilor în cadrul unei organizații în concordanță cu evaluările nevoilor organizatorice, precum și cu performanțele, potențialul și preferințele individuale ale membrilor acesteia (Armstrong, 1991, p. 471). De asemenea, managementul carierei are multiple legături cu celelalte activități ale managementului resurselor umane. De exemplu, planificarea carierei este parte integrantă a planificării resurselor umane, iar evaluarea performanței este una dintre condițiile necesare pentru dezvoltarea carierei profesionale. Din această perspectivă, planificarea resurselor umane are în vedere nu atât previziunea posturilor vacante, cât identificarea potențialului, a condițiilor și a calificărilor necesare pentru ocuparea posturilor respective, iar evaluarea performanțelor se realizează nu atât pentru fundamentarea deciziilor privind remunerarea, cât pentru identificarea necesităților de dezvoltare ale angajaților. Nu trebuie neglijată nici dimensiunea internațională a managementului

carierei referitoare la planificarea și dezvoltarea carierei acelor angajați care urmează să lucreze în străinătate.

În ceea ce privește managementul carierei, trebuie menționat, totodată, faptul că, în cadrul unei organizații, pot exista numeroase probleme potențiale (Torrington, Hall, 1995, p. 436), ca de exemplu:

- dacă un angajat cu o pregătire corespunzătoare este propus de mai multe ori pentru promovare, dar, de fiecare dată, este respins sau șeful direct nu-i răspunde la solicitări, angajatul respectiv începe să creadă că a ajuns la un punct final în cariera sa sau că se află într-un moment al carierei, în care posibilitățile de promovare sunt foarte reduse;
- promovarea unui angajat într-un post superior care, însă, nu corespunde calificării sau experienței sale poate avea efecte nedorite, deoarece este posibil ca angajatul să considere că nu există o logică în promovarea respectivă și că singura soluție este părăsirea organizației;
- deși nu există posibilități imediate de promovare a unui angajat și nu este satisfăcută nici dorința de transfer al acestuia pe un alt post, șeful direct consideră că posibilitățile sau calitățile certe ale angajatului respectiv sunt folosite corespunzător pe postul existent;
- cu toate că au șanse reale de promovare, unii angajați, plictisiți și frustrați, renunță să încerce atingerea unor astfel de obiective sau să-și valorifice propriul potențial.

Toate aceste aspecte sau probleme potențiale ale managementului carierei ilustrează, de fapt, lipsa de atenție sau slaba preocupare a organizațiilor în legătură cu planificarea și dezvoltarea carierei.

Problemele potențate menționate constituie, de asemenea, numai o parte din acele aspecte ale unui management al carierei necorespunzător, care pot sugera:

- un feedback necorespunzător în legătură cu posibilitățile de dezvoltare a carierei;
- preocupare scăzută privind promovarea personalului;
- evitarea transferurilor justificate;
- menținerea prelungită pe posturile existente a angajaților cu o bună calificare, fără a fi încurajată dezvoltarea acestora;
- lipsa unui sprijin în cazul acelor angajați care nu sunt cunoscuți ca având un potențial necesar promovării;
- existența unor preocupări reduse în legătură cu oportunitățile de dezvoltare a angajaților.

Rolul managementului resurselor umane în dezvoltarea sistemului de apărare:

- instruirea, perfecționarea prin stabilirea planului de carieră, prin modernizarea sistemului de formare profesională a cadrelor militare, a sistemului educațional militar;

- dezvoltarea sistemului de selecție și recrutare în cadrul Ministerului Apărării Naționale;
- participarea activă la cât mai multe evenimente de securitate cibernetică, la misiuni și exerciții militare;
- alocarea de fonduri/bugete pentru dezvoltarea managementului carierei, a managementului recompenselor.

Procesul de management al resurselor umane în cadrul Ministerului Apărării Naționale este coordonat de Direcția generală management resurse umane, care promovează un management performant al resurselor umane, centrat pe competențe profesionale. Pe baza schimbărilor survenite în ultimii ani, ținând cont de numărul mare de cadre militare care au trecut în rezervă, dar și ca urmare a retenției dificile a personalului în acest domeniu, obiectivul principal al Direcției generale management resurse umane s-a îndreptat către promovarea carierei militare în mediile civile și către modernizarea procesului de selecție și recrutare.

Ministerul Apărării Naționale și-a propus să se dezvolte pe piața muncii din România, să fie un brand recunoscut sub numele de „*Armata României*”, ce reprezintă o instituție puternică, ce îi face mândri pe cei care lucrează acolo (Direcția generală management resurse umane, 2018, p. 7).

Și în cadrul Ministerului Apărării Naționale se dorește dezvoltarea unui management al carierei modern, orientat pe identificarea cerințelor operative ale armatei, contribuind la compatibilizarea activităților de management al resurselor umane ale Armatei Române cu cele din armatele celorlalte state membre ale Alianței Nord-Atlantice. Prin intermediul specialiștilor din cadrul Biroului management personal, cadrele militare sunt informate și primesc consiliere cu privire la participarea la cursuri de perfecționare sau în misiuni internaționale.

Statul Major al Apărării participă activ la diferite conferințe sau evenimente pe tema securității naționale, structurile implicate fiind direct interesate să stabilească politici și proceduri clare pe această temă. Printre cele mai recente, putem enumera următoarele:

În luna martie, timp de trei zile, militari din Forțele pentru Operații Speciale au participat împreună cu colegii lor din America și Polonia la un training de formare a personalului aeronautic.

Un alt eveniment relevant în domeniul securității este „*Black Sea and Balkans Security Forum*”, forum regional de securitate care a adus în România invitați cu o vastă experiență profesională, pentru a dezbate provocările clasice și emergente de securitate din zona Mării Negre și din regiunea Balcanilor. În cadrul evenimentului s-au dezbătut teme de interes pentru securitatea României și a zonelor învecinate.

În luna august a.c. s-a organizat *Exercițiul „Saber Junction 20”* la Centrul de instruire Hohenfels din Germania, la care au participat 140 de militari din Armata României. Exercițiul SJ20 a avut ca scop creșterea securității Europei și promovarea stabilității din regiune, prin activități de instruire multinațională ale militarilor aliați și parteneri.

CONCLUZII

Managementul resurselor umane este implicat în procesul asigurării securității naționale prin intermediul mai multor structuri specializate cu atribuții și responsabilități în mai multe direcții, pornind de la recrutare, asigurarea forței de muncă, integrare, stabilirea unui plan de carieră, training și pensionare.

Ținând cont de noul context al mediului de securitate, este important ca, printre principalele obiective urmărite de Armata României, să se afle și optimizarea sistemului de management al resurselor umane.

În prezent, ne confruntăm cu un mediu de securitate complex și volatil, ce presupune ca forțele armate să fie capabile să răspundă prompt și eficient, iar acest lucru este posibil doar printr-un management performant al carierei.

BIBLIOGRAFIE:

1. Armstrong, M. (1991). *Personnel Management Practice*. London: Kogan Page.
2. Klatt, L.A., Murdick, R.G., Schuster, F.E. (1985). *Human Resource Management*. Columbus, Toronto, London, Sydney: Merrill Publishing.
3. Mathis, R. L., Nica, P. C., Rusu, C. (1997). *Managementul resurselor umane*. București: Editura Economică.
4. Torrington, D., Hall, T. (1995). *Personnel Management: HRM in Action*. London: Prentice-Hall International.
5. Administrația Prezidențială (2020). *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024. Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări*. București: Monitorul oficial, Partea I, nr. 574.
6. Direcția generală management resurse umane (2018). *Managementul resurselor umane în Armata României*, ediția a II-a, nr. 14. București: Centrul Tehnic-Editorial al Armatei.

WEBOGRAFIE:

1. Document-sinteză (2020), [http://www.cdep.ro/pdfs/buget/2020/anexa3/Ministerul %20Apararii%20Nationale.pdf](http://www.cdep.ro/pdfs/buget/2020/anexa3/Ministerul%20Apararii%20Nationale.pdf), accesat la 23 septembrie 2020.
2. <https://dmru.mapn.ro/pages/view/115>, accesat la 23 septembrie 2020.
3. <https://www.defense.ro/>, accesat la 26 septembrie 2020.
4. https://english.mapn.ro/cpresa/5183_joint-training-exercises-of-the-romanian,-us-and-polish-special-operations-forces, accesat la 26 septembrie 2020.
5. https://english.mapn.ro/cpresa/5261_%E2%80%99Csaber-junction-20%E2%80%9D-exercise, accesat la 26 septembrie 2020.

COERENȚĂ, SINERGIE ȘI SUSTENABILITATE ÎN DEZVOLTAREA FORȚELOR NAVALE ROMÂNE PE TERMEN MEDIU ȘI LUNG

Comandor Ovidiu PORTASE

Statul Major al Forțelor Navale

Motto:

„Dacă vom avea o marină și nu va fi nevoie de ea, am pierde numai banii; dacă, însă, nu vom avea marină și vom avea nevoie de ea, am putea pierde țara“.

Locotenent-comandor Gh. Mocanu (1943)

Schimbările mediului în care acționează Forțele Navale Române determină nevoia de transformare și adaptare continuă la noile condiții. Elaborarea unei strategii de dezvoltare instituțională a Forțelor Navale Române este o acțiune necesară și oportună și care ar asigura cadrul de lucru indispensabil unei dezvoltări coerente, sinergice și sustenabile.

În articolul de față, autorul prezintă unele considerații legate de structura, conținutul și procesul de elaborare și implementare a unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung, precum și asupra aplicabilității și impactului unei astfel de strategii în Forțele Navale Române.

Prin elaborarea unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung s-ar asigura viziunea unică și sinergia necesară în elaborarea și implementarea eficientă a tuturor inițiativelor, programelor și proiectelor de dezvoltare ale Forțelor Navale Române, elemente utile nu doar membrilor constituenți ai Forțelor Navale Române, ci și colaboratorilor, partenerilor și aliaților Forțelor Navale Române, elemente care ar putea deschide calea pentru realizarea convergenței eforturilor dincolo de domeniul apărării, pentru întreg domeniul naval.

Cuvinte-cheie: strategie, transformare, dezvoltare, forțe navale, planificare.

INTRODUCERE

Dinamismul și transformările mediului de securitate la nivel global, precum și acțiunile recente ale unor actori statali și non-statali din Regiunea Extinsă a Mării Negre au generat o serie de manifestări și efecte ce determină nevoia unor schimbări de paradigmă la nivelul sistemelor naționale de securitate și apărare. Una dintre măsurile de adaptare la noile situații și condiții de securitate o reprezintă adoptarea de noi strategii și politici în domeniul apărării sau modificarea celor existente, inclusiv schimbarea modului în care se constituie și sunt folosite instrumentele puterii de stat¹ pentru promovarea și apărarea intereselor strategice.

Articolul de față prezintă o serie de argumente care arată că elaborarea, de către Forțele Navale Române (FNR), a unei *strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung (SDFNR)* este necesară și oportună și că o astfel de strategie le-ar asigura Forțelor Navale Române cadrul de lucru necesar unei dezvoltări coerente, sinergice și sustenabile, subsecvente procesului de transformare și modernizare a Armatei României. În articol mai sunt incluse unele considerații legate de structura, conținutul și procesul de elaborare și implementare a strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung, precum și asupra aplicabilității și impactului unei astfel de strategii în Forțele Navale Române.

Informațiile prezentate în acest articol se adresează tuturor celor care sunt interesați de dezvoltarea Forțelor Navale Române (de la toate nivelurile, inclusiv cel al planificării la nivel strategic²). Aceste informații pot fi un punct de plecare comun în discuțiile legate de stabilirea cerințelor pentru structurile de comandă, forțele și capacitățile viitoare ale Forțelor Navale Române și pot contribui la dezvoltarea unei baze comune de lucru pentru comunitățile de interes din domeniile concepte și doctrine, operații, dezvoltare capacități, achiziții și susținere.

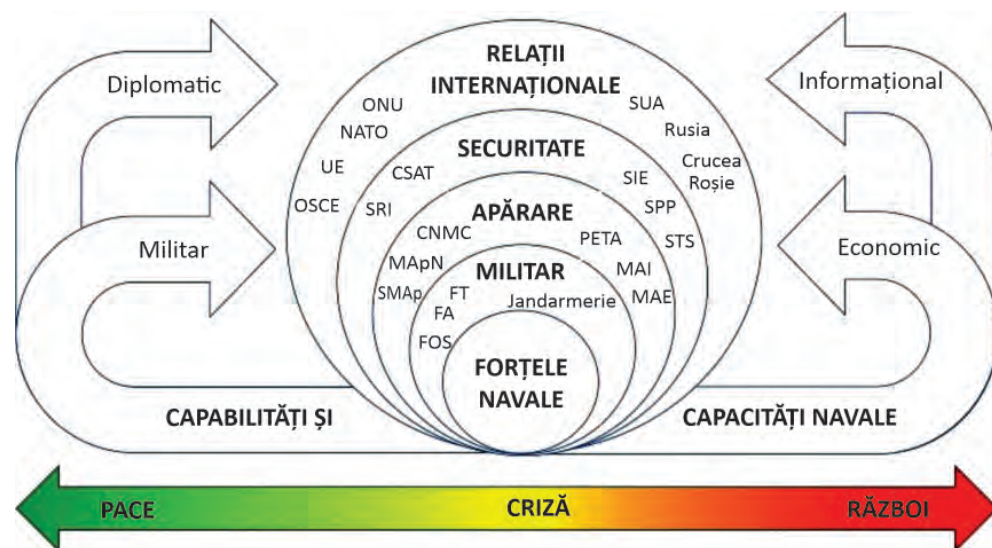
¹ Notă: Instrumentele de bază ale puterii naționale includ, de regulă, instrumentele diplomatice, informaționale, militare și economice (DIME).

² Un cadru coerent de management pentru corelarea politicilor publice, elaborarea bugetului, stabilirea priorităților și managementul resurselor organizației/planificarea organizațională, <http://www.mdrap.ro/> planificare-strategica, accesat la 12 septembrie 2020.

Trebuie precizat, încă de la început, că termenul *strategie* este utilizat în acest articol cu sensul de artă și știință necesară pentru dezvoltarea instituțională a Forțelor Navale Române prin determinarea stării finale dorite, comunicarea acesteia către audiență, determinarea abordării strategice și identificarea autorităților și resurselor necesare implementării (umane, materiale, financiare, temporale etc.), precum și pentru managementul riscului asociat acestei dezvoltări, fără a face neapărat o referire directă și exclusivă la procesul de planificare și luare a deciziilor la nivel strategic sau la nivelul strategic de ducere a acțiunilor militare.

STRATEGIA DE DEZVOLTARE PE TERMEN MEDIU ȘI LUNG – NECESITATE ȘI OPORTUNITATE

Necesitatea unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung poate fi argumentată, în principal, de modificările recente ale locului, rolului și misiunilor Forțelor Navale Române, de nevoia de adaptare a structurii de forțe, capabilităților și modului de întrebuințare a acestora la noile condiții impuse de mediile strategic și operațional și, nu în ultimul rând, pentru a permite alinierea direcțiilor de dezvoltare ale Forțelor Navale Române cu cele existente la nivel național sau la nivelul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și al Uniunii Europene (UE).



Din punctul de vedere al domeniului de activitate principal, locul, rolul și misiunile Forțelor Navale Române se situează în sfera activităților de apărare națională. Componentă a structurii de forțe a Armatei României, Forțele Navale

Române contribuie, alături de celelalte elemente ale sistemului național de apărare, la înfăptuirea concepției fundamentale de apărare a țării în domeniul militar și la îndeplinirea atribuțiilor și responsabilităților Ministerului Apărării Naționale în domeniul său de activitate. Pentru a contribui la combaterea amenințărilor de securitate ce pot proveni din spațiul maritim și fluvial internațional (terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, pirateria, imigrația ilegală pe mare etc.), în special după intrarea României în NATO și în UE, rolul Forțelor Navale Române a fost extins dincolo de sfera apărării naționale tradiționale. În consecință, Forțele Navale Române au început să execute noi tipuri de sarcini și misiuni – cum sunt cele specifice securității maritime (combaterea terorismului și amenințări asimetrice venite din mare, anti-piraterie etc.) și să participe la operații și misiuni internaționale de tipul Active Endeavor (2005), KFOR (2008), Black Sea Harmony (2009), Unified Protector (2011), Atalanta (2012), Sea Guardian (2016), Resolute Support (2018) etc. În același timp, nu trebuie neglijat faptul că, prin activitățile desfășurate alături de entități din sectoare de activitate specifice domeniilor maritim și fluvial – altele decât cel al apărării (construcții și reparații nave, transporturi pe apă, căutare și salvare pe mare, siguranță și securitate maritimă, diplomatie navală³ etc.) și prin sistemul de relații și interdependențe cu acestea, Forțele Navale Române pot fi afectate sau pot genera efecte în sectoare de activitate din afara domeniului securității și apărării, în calitatea Forțelor Navale Române de instrument și, de ce nu, de exponent al puterii navale a României.

Apariția de noi pericole și amenințări manifestate prin acțiunile unor actori statali și non-statali (ISIL, Boko Haram, organizații infracționale transfrontaliere etc.) și schimbarea modului de acțiune și a mijloacelor cu care acestea acționează demonstrează că mediul operațional în care trebuie să acționeze Forțele Navale Române este într-o continuă dinamică. În consecință, Forțele Navale Române trebuie să își adapteze și să își dezvolte continuu conceptele specifice⁴, structura de forțe și modul de întrebuințare a genurilor de forțe din compunere pentru a fi în măsură să contribuie la contracararea acestor pericole și amenințări și să își îndeplinească cu succes misiunile și sarcinile.

Totodată, implementarea multitudinii de strategii, politici și concepte specifice sau aplicabile Forțelor Navale Române fără a avea o viziune unică și o strategie proprie, care să asigure alinierea cu evoluțiile și tendințele de nivel strategic specifice fiecărui sector de activitate, ar putea duce la o disipare a eforturilor și la o cheltuie ineficientă a resurselor avute la dispoziție. În acest caz, o strategie de dezvoltare

³ Diplomatie publică, culturală și economică realizată, în principal, prin cooperare în domeniul militar și naval pentru consolidarea profilului strategic al României, îndeplinirea obiectivului strategic al României în domeniul apărării, promovarea intereselor naționale, creșterea încrederii și asigurarea securității și stabilității regionale ș.a.

⁴ Instituționale, de operare, funcționale, așa cum sunt ele definite în *Strategia militară a României* (2016).

pe termen mediu și lung ar asigura o abordare unitară – atât pe verticală, cât și pe orizontală; atât în plan intern, cât și în plan extern – și sinergică – cu acoperirea tuturor domeniilor; evitarea paralelismelor, divergențelor și suprapunerilor și conjugarea eforturilor – în procesul de transformare și modernizare a Forțelor Navale Române. De asemenea, o astfel de strategie ar putea furniza un cadru comun de discuție și de lucru cu alte entități și organizații ce activează în domeniul naval (Garda de Coastă, Autoritatea Navală Română, Liga Navală Română etc.) și ar oferi condițiile necesare unei abordări cuprinzătoare la nivel național sau chiar regional, în care Forțele Navale Române să își asume rolul de lider. În același timp, a nega nevoia unei strategii în domeniul naval denotă necunoașterea sau negarea principiilor de bază enunțate de strategii navale recunoscute și acceptate la nivel mondial, precum Alfred Mahan și Julian Corbett.

Oportunitatea elaborării unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung este dată de o serie de evenimente și decizii care se constituie în tot atâtea argumente ce dovedesc că acum este un moment potrivit pentru ca Forțele Navale Române să elaboreze o astfel de strategie.

Astfel, la nivel național, alegerea noului președinte al României, în 2019, a declanșat procesul de analiză strategică și de elaborare a unui nou set de documente de planificare a apărării (Strategia Națională de Apărare a Țării – 2020 și planul de implementare a acesteia, Carta albă a apărării – 2020, analiza strategică a apărării, strategia militară, directiva de planificare a apărării etc.). În plus, în anul 2025 se va încheia procesul de transformare inițiat prin implementarea Strategiei de transformare a Armatei României (STAR 2007) și se va atinge orizontul de planificare al programului curent de transformare, dezvoltare și înzestrare (Armata României 2026). În toate aceste cazuri, o strategie de dezvoltare pe termen mediu și lung ar asigura nu doar fundamentul necesar formulării propunerilor și recomandărilor specifice domeniului naval pentru noile documente și orizonturi de planificare strategică (cum sunt reorganizarea Armatei României pentru acțiune multi-domeniu până în 2032 sau Armata 2040), ci și elementul de continuitate și stabilitate necesar derulării programelor și proiectelor cu termen mediu și lung de implementare și elaborării altora noi, pe timpul tranziției de la un ciclu politic la altul.

Decizia politică de a aloca 2% din produsul intern brut al României pentru înzestrarea Armatei (Acord politic național, 2015) pe o perioadă de 10 ani aduce o majorare semnificativă a resurselor financiare alocate apărării (implicit Forțelor Navale Române). O astfel de premisă de planificare se constituie, ea însăși, într-o oportunitate pentru inițierea programelor și proiectelor ce necesită resursă financiară semnificativă și/sau derularea pe o perioadă mare de timp (cum sunt proiectele de infrastructură sau cele de modernizare a navelor mari, ajunse la jumătatea ciclului de viață) sau modernizarea, în paralel, a mai multor platforme

și capabilități⁵ (pentru a reduce perioada necesară întineririi vârstei parcului de tehnică și echipamente). În același timp, această creștere majoră a finanțării programelor și proiectelor Forțelor Navale Române, cumulată cu aplicarea pe scară largă a procedurii de offset, poate constitui un stimulent serios pentru producătorii și prestatorii din domeniul naval aflați pe teritoriul României (constructori de nave, operatori portuari etc.), stimulent care ar avea efecte semnificative, unele de nivel strategic, asupra economiei și populației României.

La nivel aliat, modificările recente ale contextului operațional maritim aduse de adoptarea de noi concepte și documente doctrinare (Allied Maritime Strategy/AMS, Allied Maritime Governance/AMG, Allied Joint Maritime Operations/AJP-3.1 etc.), de procesul de adaptare a structurii de comandă și de forțe a NATO (început la finalul anului 2018) și de implementarea anumitor programe și proiecte în domeniul pachetelor de capabilități (IT Modernization Program, Broadcast and Ship Shore System – BRASS, servicii C2 maritim/TRITON etc.) trebuie văzute ca o oportunitate majoră pentru stabilirea noilor repere și direcții de dezvoltare ale Forțelor Navale Române. În plus, adoptarea noului cadru de lucru architectural al NATO⁶, prin care se redefineste modul în care se realizează și dezvoltă viitoarele capabilități, sisteme și echipamente în NATO, se constituie într-un prilej favorabil de redefinire a modalității în care se stabilesc cerințele pentru viitoarele capabilități de apărare, militare și de luptă ale României și, implicit, ale Forțelor Navale Române.

Tot ca o oportunitate trebuie văzută încheierea ciclului NATO de planificare a apărării (NATO Defence Planning Process/NDPP) pentru perioada 2016-2020 și inițierea unui nou, aproximativ în același timp cu cel al procesului național de planificare a apărării, oportunitate care va permite alinierea orientărilor și convergența direcțiilor de dezvoltare a forțelor și capabilităților Forțelor Navale Române cu cele ale NATO încă din faza lor incipientă. Similar, încheierea perioadei de valabilitate a Strategiei UE 2020 și posibila elaborare a unei noi pot constitui o altă oportunitate favorabilă strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung.

Cele enunțate sunt doar câteva dintre argumentele care demonstrează că elaborarea și implementarea unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung sunt necesare și oportune. În același timp, continuarea procesului de dezvoltare a Forțelor Navale Române în absența unei astfel de strategii ar putea duce la utilizarea ineficientă a resurselor disponibile, pierderea unor oportunități și la îndeplinirea parțială sau la ratarea atingerii unor obiective ale procesului de transformare și modernizare.

⁵ Conform prevederilor Legii 203/2015, prin *capabilitate* se înțelege abilitatea de a executa acțiuni în scopul îndeplinirii unor obiective. Constituirea, dezvoltarea și menținerea unei capabilități au în vedere un complex de măsuri și acțiuni într-o perspectivă largă, cuprinzând elemente de doctrină, organizare, instruire, echipamente și materiale, leadership, personal, infrastructură și interoperabilitate (DOTMLPFI).

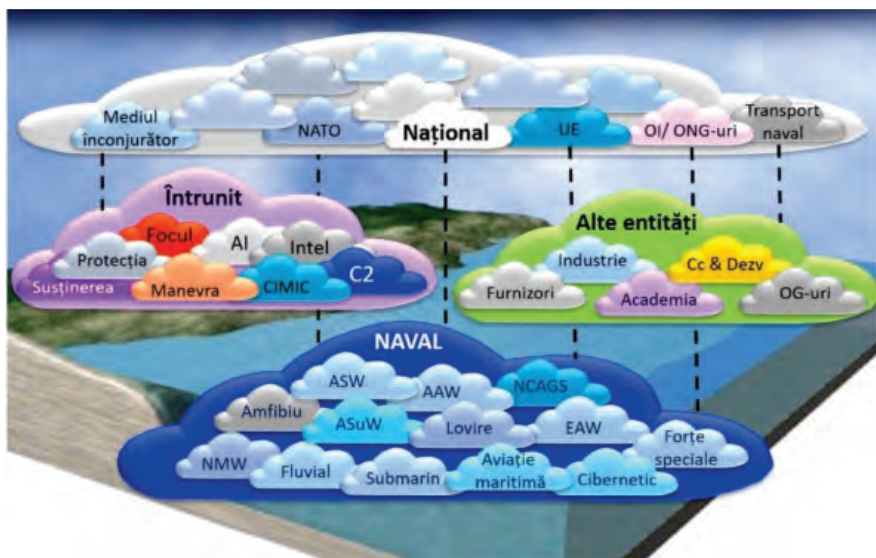
⁶ Comitetul C3 al NATO a validat noul cadru architectural de lucru al NATO (NAFv4) prin documentul AC/322-D(2018) 290002 din 25.02.2018.

STRUCTURĂ ȘI CONȚINUT

Structura și conținutul strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung depind, în principal, de scopul pentru care se elaborează strategia, nivelul de ambiție stabilit⁷, de viziunea conducerii Forțelor Navale Române privind modul în care vor arăta și acționa acestea în viitor și de abordarea utilizată pentru transpunerea ei în realitate.

În linii mari, strategia ar trebui să includă contextul, viziunea, domeniile și direcțiile de dezvoltare, resursele necesare ajungerii în starea finală dorită și mecanismele de implementare, monitorizare și evaluare. Strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung mai poate conține acele elemente care descriu împrejurările și condițiile pentru care se elaborează și implementează strategia, starea curentă a Forțelor Navale Române, finalitățile așteptate la încheierea perioadei de implementare a strategiei, căile și mijloacele prin care se vor atinge obiectivele naționale de natură militară sau non-militară în domeniul naval, precum și criteriile și prioritățile stabilite în alocarea resurselor.

Având în vedere stadiul actual al procesului de transformare a Forțelor Navale Române și tendința de a muta centrul de greutate pe dezvoltarea de noi capacități și capacități, se poate aprecia că scopul principal al strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung este de a asigura cadrul, direcționările și coerența necesare procesului de dezvoltare a Forțelor Navale Române și armonizarea acestuia cu alte procese conexe sau similare.



⁷ În prezent, nivelul de ambiție pentru forțele armate este stabilit la nivel strategic prin Carta albă a apărării – 2020.

Atingerea scopului strategiei nu se poate face în condiții de realism și eficiență fără a înțelege pe deplin mediul extern și intern în care evoluează Forțele Navale Române, respectiv contextul pentru care se elaborează și implementează această strategie. Pentru aceasta, trebuie luate în considerare caracteristicile mediului de securitate și operațional specifice domeniului naval (pericole și amenințări, vulnerabilități, riscuri); actorii-cheie din acest domeniu (stakeholders) și interesele acestora; interesele și obiectivele României în domeniul naval (inclusiv nivel de ambiție, cerințe și priorități asociate acestora); atribuțiile, responsabilitățile și autoritățile date Forțelor Navale Române pentru promovarea și apărarea intereselor navale; locul, rolurile și misiunile⁸ Forțelor Navale Române în context național, regional și aliat; profilul instituțional dat de cadrul normativ național și internațional (legi și alte norme de drept specifice domeniilor securității, apărării și naval; strategii și politici sectoriale existente la nivel local, național⁹ sau internațional¹⁰; tratate, acorduri și angajamente la care România este parte etc.). Trebuie subliniat că Forțele Navale Române nu pot fi privite ca o structură sau sistem izolat, ci ca o entitate ce aparține, în același timp, mai multor comunități din domeniul naval¹¹ și care interacționează permanent cu alte entități aparținând unor comunități naționale, europene, euroatlantice și internaționale diferite. Caracterul complex al acestor relaționări și interacțiuni ale Forțelor Navale Române cu actori din mediul strategic și operațional determină nevoia unei abordări strategice care să țină seamă de toate aceste elemente, elemente situate, de cele mai multe ori, în afara cadrului tactic.

Viziunea strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung trebuie să descrie starea finală dorită la încheierea procesului de implementare a strategiei și exprime, într-o accepțiune larg înțeleasă, nivelul de ambiție privind capacitățile și capacitățile Forțelor Navale Române necesare în contextul strategic și operațional viitor. Această viziune servește drept sursă pentru revizuirea/elaborarea conceptelor specifice Forțelor Navale Române, pentru stabilirea modului în care vor fi generate, întreținute și susținute forțele, precum și a modului în care Forțele Navale Române vor interacționa și colabora cu alte structuri. Viziunea strategiei este un element fără de care nu se poate realiza planificarea strategică a dezvoltării Forțelor

⁸ Aceste roluri sunt descrise în mod explicit sau pot fi deduse din legislația națională sau internațională (roluri conform legislației naționale: apărare, managementul crizelor, diplomatie publică specifică domeniului, susținerea autorităților publice în vederea asigurării funcțiilor vitale ale societății; roluri conform AMS: descuarajare și apărare, managementul crizelor, securitate prin cooperare, securitate maritimă ș.a.).

⁹ STAR 2007, SMR 2016, strategia managementului integrat al frontierei, strategia de dezvoltare durabilă – regională și teritorială, strategia securității cibernetice etc.

¹⁰ Strategia maritimă a NATO, strategia de securitate maritimă și politica maritimă integrată a UE, strategia UE pentru regiunea Dunării, strategia UE pentru Marea Neagră etc.

¹¹ Maritime Enterprise și Maritime Compact în NATO; Maritime Clusters în anumite comunități UE, <https://webgate.ec.europa.eu/maritimeforum/en/node/3648>, accesat la 12 septembrie 2020, System of Systems în ingineria sistemelor ș.a.

Navale Române (fiind indispensabilă pentru definirea obiectivelor, domeniilor și direcțiilor de acțiune, resurselor necesare și implementării strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung), se elaborează pornind de la locul, rolurile și misiunile viitoare ale Forțelor Navale Române și cerințele minime asociate acestora (ținând cont de toate politicile publice și strategiile sectoriale ce privesc Forțelor Navale Române) și trebuie să se preteze evaluării, chiar dacă elementele sale componente nu sunt exprimate cantitativ.

Obiectivele strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung definesc starea finală dorită și stabilesc condițiile de îndeplinit pentru materializarea viziunii. Dezvoltarea Forțelor Navale Române trebuie să aibă ca obiectiv fundamental realizarea unei structuri de forțe capabile, integrate și moderne, complet profesionalizate, cu un grad sporit de mobilitate, eficiență, flexibilă, dislocabilă, sustenabilă, având capacitatea de a acționa întrunit și a fi angajată într-un larg spectru de misiuni, atât pe teritoriul național, cât și în afara acestuia. Obiectivele strategiei se înscriu în sfera sectorului principal de activitate al Ministerului Apărării Naționale – apărarea națională, în cea a sectoarelor secundare de activitate (în care Ministerul are rol de sprijin) și a celor conexe (care sunt influențate de sau pot influența activitățile Forțelor Navale Române) și se definesc plecând, în principal, de la atribuțiile și responsabilitățile Forțelor Navale Române.

Pentru a crește nivelul de detaliere necesar înțelegerii obiectivului fundamental și delimitării responsabilităților în îndeplinirea acestuia, este de dorit ca strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung să conțină obiective generale și specifice. Aceste obiective pot fi specifice unui anume domeniu sau direcție de acțiune sau pot fi comune mai multor domenii și direcții de acțiune. Printre obiectivele strategiei s-ar putea afla:

- finalizarea procesului de transformare început și bazat pe STAR 2007;
- crearea condițiilor necesare unei dezvoltări coerente și durabile a Forțelor Navale Române (infrastructură juridică solidă; cadru de lucru bine definit; dezvoltarea capacității instituționale etc.);
- realizarea unei structuri de forțe navale capabile, flexibile și adaptative, care să corespundă nevoilor și cerințelor specifice domeniilor maritim, fluvial și conexe acestora și care să permită îndeplinirea sarcinilor de nivel tactic și obiectivelor stabilite la nivel operațional;
- dezvoltarea de capacități și concepte de întrebuintare care să asigure executarea cu succes a misiunilor și operațiilor navale în mod independent, în cooperare cu alte instituții ale statului sau în context multinațional;
- consolidarea și creșterea rezilienței infrastructurii maritime, fluviale, dispuse la litoral, în Delta Dunării și în zona lagunară, precum și a infrastructurii

critice dispuse în zona de responsabilitate sau de interes a Forțelor Navale Române.

De regulă, pentru a asigura succesul în îndeplinirea acestor obiective este necesară crearea anumitor condiții, care, în cazul strategiei, ar include:

- conștientizarea importanței strategice a nevoii de dezvoltare în domeniile maritim și fluvial și întărirea conștiinței maritime în rândul decidenților de nivel strategic;
- crearea cadrului normativ, organizatoric și acțional necesar operaționalizării strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung;
- asigurarea, pe termen lung, a resurselor umane, materiale, financiare și de altă natură necesare executării de activități și acțiuni specifice dezvoltării în domeniul naval potrivit nivelului de ambiție hotărât la nivel strategic;
- valorificarea tuturor oportunităților (politice, economice, sociale, tehnologice etc.) aplicabile domeniului naval pentru promovarea intereselor, valorilor și obiectivelor Forțelor Navale Române;
- promovarea și dezvoltarea cu succes a cooperării între sectorul public și cel privat în plan național, precum și a cooperării internaționale în domeniul securității maritime și fluviale.

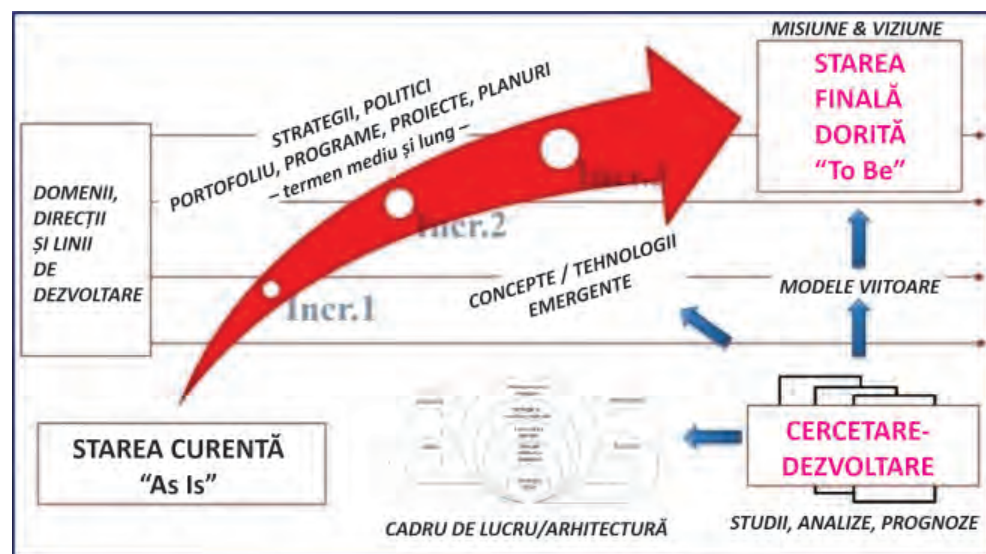
Ulterior definirii și descrierii stării finale dorite/finalităților cu ajutorul viziunii, a obiectivelor și condițiilor de îndeplinit (ends), este necesară stabilirea abordării strategice, a modalităților (ways), a mijloacelor și resurselor (means) cu ajutorul cărora acestea urmează a fi îndeplinite.

Caracteristicile mediului de securitate și apărare și tendințele de evoluție ale acestora, caracterul întrunit și multinațional al acțiunilor desfășurate de Forțele Navale Române și complexitatea relațiilor dintre entitățile ce activează în domeniul naval recomandă adoptarea unei abordări strategice cuprinzătoare, unitare și etapizate în dezvoltarea Forțelor Navale Române bazată pe un cadru de lucru comun.

Caracterul strategic al acestei abordări este dat de orizontul de timp la care se raportează strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung și de nevoia de a lua în calcul atât contribuția și influențele dezvoltării elementelor sistemului național de apărare (conducerea, forțele destinate apărării, resursele apărării și infrastructura teritorială) asupra îndeplinirii obiectivelor strategiei, cât și cele ale dezvoltărilor din sectoarele de activitate specifice domeniului naval (transporturi pe apă, industrie și construcții navale, energetic etc.).

Necesitatea unei abordări cuprinzătoare¹² este argumentată de caracterul omniprezent și continuu al interacțiunilor Forțelor Navale Române cu entități

¹² Abordarea cuprinzătoare este menționată și de Conceptul strategic al NATO și de Strategia maritimă aliată (AMS). Totodată, această abordare permite și implementarea conceptului de abordare extinsă a securității naționale, menționat de SNAP 2020 și SMR 2016.



din domeniul apărării sau din afara acestuia și de nevoia de consultare, colaborare și coordonare cu acestea. Fie că e vorba de generarea de capacități, prestarea de servicii, activități de cooperare sau alte tipuri de activități, Forțele Navale Române interacționează atât pe timp de pace, cât și în situații de criză sau/și război cu structuri de forțe naționale, aliate și partenere și cu diverse entități din domeniile maritim, fluvial sau conexe acestora, ce provin din sectorul public sau privat, intern sau internațional. Interacțiunile cu aceste entități prezintă o serie de particularități care trebuie luate în considerare la stabilirea cadrului de lucru și a direcțiilor de dezvoltare.

Complexitatea proceselor operaționale ce au loc la diverse niveluri de execuție și diversitatea relațiilor și interacțiunilor Forțelor Navale Române cu multitudinea de actori din mediul strategic și operațional constituie provocări reale în elaborarea unor modele conceptuale adecvate, viabile de dezvoltare a Forțelor Navale Române. La rândul lor, particularitățile specifice domeniilor operaționale (aerian, maritim, terestru, spațiu, cibernetic) și funcționale (informații, logistică, comunicații și informatică etc.) aduc un alt set de provocări celor care răspund de identificarea și alegerea soluțiilor optime în rezolvarea problemelor specifice fiecărei direcții de dezvoltare. Pentru a elimina pericolul tendințelor de dezvoltare divergente și pentru a permite dezvoltarea Forțelor Navale Române într-o manieră unitară, se recomandă adoptarea și implementarea, la nivelul Forțelor Navale Române sau superior acestuia, a unui cadru de lucru comun (de tipul DODAF, MODAF, NAFv4,

TOGAF¹³ etc.) pentru a avea un singur sistem de referință și pentru a aduce la același numitor toate eforturile depuse pentru dezvoltarea Forțelor Navale Române. Astfel, se pot realiza analiza, proiectarea, planificarea și implementarea strategiei în același mod de către toate structurile implicate în dezvoltarea Forțelor Navale Române, creșterea nivelului de integrare și interoperabilitate al inițiativelor, programelor și proiectelor din fiecare domeniu și direcție de dezvoltare și al produselor acestora, precum și utilizarea eficientă a resurselor.

Domeniile și direcțiile de dezvoltare ale Forțelor Navale Române stabilesc principalele domenii de acțiune, principiile, căile și mijloacele prin care se creează condițiile necesare îndeplinirii obiectivelor, atingerii stării finale dorite și realizării viziunii strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung.

Ținând cont că activitățile Forțelor Navale Române se situează, în principal, în sfera apărării, este de dorit ca domeniile și direcțiile de dezvoltare ale Forțelor Navale Române să fie grupate în jurul elementelor sistemului național de apărare (conducerea, forțele, resursele și infrastructura teritorială), asigurând, astfel, strategiei nu doar o bază legală solidă – dată de cadrul legislativ de bază specific apărării¹⁴, dar și o mare stabilitate în timp – având în vedere schimbările minore aduse acestuia în ultimii 15-25 de ani.

Direcțiile de dezvoltare sunt, în general, inițiative caracteristice fiecărui domeniu de dezvoltare și se stabilesc, în principal, în raport cu prioritățile Forțelor Navale Române și normele (legi, strategii, politici etc.), conceptele, axele și orientările specifice fiecărui domeniu de dezvoltare. Măsurile și acțiunile specifice fiecărui domeniu și direcție de acțiune (programe, proiecte, planuri, activități, soluții DOTMLPFI etc.) nu vor fi incluse în strategie, pentru a păstra, astfel, caracterul general al documentului, toate acestea urmând a fi detaliate în planul de implementare a strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung (PDFNR). Direcțiile de dezvoltare pot fi specifice unui anumit domeniu (cum ar fi creșterea calității resursei umane) sau pot fi comune mai multor domenii (de exemplu, creșterea rolului modelării-simulării în procesul de cercetare, dezvoltare&inovare/CD&I și în elaborarea de noi concepte, strategii, doctrine și capacități).

¹³ DODAF, MODAF, NAF sunt cadre de lucru arhitecturale utilizate de ministerele apărării din Statele Unite, Marea Britanie, respectiv NATO. TOGAF este cadrul de lucru agreat de UE și România, conform HGR 908/2017 pentru aprobarea Cadrului Național de Interoperabilitate.

¹⁴ Legea 45/1994 privind apărarea națională, legea 346/2006 privind organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale, legea 446/2006 privind pregătirea populației pentru apărare, legea 447/2003 privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare.

Câteva exemple de direcții de dezvoltare ale strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung ar putea fi:

a) în domeniul conducerii:

- creșterea eficienței actului de conducere prin delimitarea clară a lanțurilor de comandă și control (C2) administrativ și operațional, scurtarea duratei ciclurilor decizionale și delegarea de autoritate;
- asigurarea rezilienței sistemului de conducere prin crearea unei rețele de structuri C2 modulare, flexibile și cu un grad ridicat de mobilitate;

b) în domeniul forțelor și capabilităților:

- asigurarea unui raport optim de structuri luptătoare, de sprijin de luptă și logistice;
- păstrarea unui nivel ridicat de operativitate a structurilor de generare-regenerare și de forțe dislocabile pentru a asigura rapid capabilitățile și capacitățile navale necesare atât în îndeplinirea misiunilor și sarcinilor permanente, cât și pentru planificarea, pregătirea și desfășurarea, la ordin, a unor operații navale de lungă durată;
- transformarea organizațională a Forțelor Navale Române prin implementarea de noi concepte specifice și includerea de noi genuri de forțe și platforme navale (unități/ subunități de aviație maritimă, de sisteme maritime fără echipaj/MUS etc.);

c) în domeniul resurselor:

- alocarea și utilizarea resurselor pe bază de inițiative, proiecte și programe;
- utilizarea unor abordări multinaționale și adoptarea de soluții inovatoare de tipul Smart Defence, Connected Forces Initiative, Pooling&Sharing, Framework Nation Concept, proiecte de Cooperare Structurată Permanentă (PESCO) etc.;
- creșterea calității procesului de recrutare, selecție, pregătire și utilizare a resursei umane;
- constituirea de stocuri și rezerve suficiente de materiale și implementarea unui sistem de management al acestora bazat pe instrumente, tehnici și proceduri moderne comune cu cele din viața civilă;
- planificarea, alocarea și cheltuirea resursei financiare pe baza unui document multianual cu prevederi pe termen scurt, mediu și lung;

d) în domeniul infrastructurii:

- creșterea nivelului cooperării cu instituțiile cu responsabilități în domeniul infrastructurii critice;

- derularea de programe/proiecte de infrastructură portuară în comun cu Ministerul Afacerilor Interne (MAI) și Ministerul Transporturilor (MT);
- îmbunătățirea sistemului de organizare, dotare și pregătire a populației, teritoriului și economiei naționale pentru acoperirea nevoilor Forțelor Navale Române în caz de război.

Chiar dacă obiectivele, domeniile și direcțiile de acțiune ale strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung sunt preponderent specifice domeniului apărării, acestea pot fi completate cu prevederi având ca sursă alte strategii naționale sau internaționale (aliante, europene, ONU, regionale etc.) din domeniul securității și apărării, naval sau alte domenii conexe responsabilităților și activităților Forțelor Navale Române¹⁵.

Alături de celelalte elemente structurale și de conținut, strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung mai trebuie să stabilească, în termeni generali, resursele și infrastructura necesare pentru îndeplinirea obiectivelor stabilite și asumate, precum și sistemul de priorități și alocare a resurselor, fără a fi necesar însă a furniza detalii privind volumul și sursele acestora, valoarea financiară asociată sau alte date specifice planificării și implementării.

Chiar dacă strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung este un document cu caracter general, de înalt nivel, prin conținutul său, aceasta trebuie să furnizeze toate acele date și informații minim necesare înțelegerii depline a scopului, finalităților, căilor și mijloacelor utilizate pentru atingerea stării finale dorite. De aceea, structura și conținutul strategiei mai pot include alte elemente, cum ar fi: valori, interese și obiective specifice sau comune cu alte entități ce acționează în domeniul naval; evaluări ale mediului operațional; vulnerabilități, riscuri, pericole și amenințări ș.a.

Cu toate că poate părea un punct de vedere destul de ambițios, prin conținutul său, strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung poate ajuta la sistematizarea și unificarea legislației și normelor aplicabile Forțelor Navale Române, la elaborarea actelor normative specifice, proprii Forțelor Navale Române, și, în anumite limite, poate influența sau produce efecte la nivelul documentelor de planificare strategică. De aceea, în formulările cuprinse în strategie trebuie avută în atenție evitarea căderii în capcana confuziei dintre formularea de politici publice, formularea de propuneri de acte normative și planificarea strategică¹⁶.

¹⁵ Cum este cazul Strategiei naționale privind protecția infrastructurilor critice, aprobată prin HG 718/2011.

¹⁶ Vezi HG 1076/2014 pentru aprobarea Strategiei privind mai buna reglementare 2014-2020, http://www.sgg.ro/docs/File/UPP/doc/proiecte_finale/Strategia%20privind%20mai%20buna%20reglementare%202014%20-%202020_3%20decembrie_varianta%20finala.pdf, accesat la 12 septembrie 2020.

ELABORAREA ȘI IMPLEMENTAREA STRATEGIEI DE DEZVOLTARE PE TERMEN MEDIU ȘI LUNG

Trebuie înțeles că procesul de elaborare a strategiei este o formă de manifestare a artei strategice la nivelul Forțelor Navale Române, în cadrul căruia variabilele strategice sunt analizate și luate în considerare în conceptualizarea modului în care vor fi întrebunțate în viitor capacitățile și capacitățile navale și în cadrul căruia sunt stabilite direcționările, îndrumările și alte documente necesare atingerii stării finale dorite. De asemenea, trebuie înțeles că această strategie nu trebuie privită ca un document izolat, de sine stătător, ce privește exclusiv Forțele Navale Române, ci ca un document de sprijin, o componentă a mai multor strategii de nivel superior care detaliază maniera de dezvoltare a forțelor navale și de consolidare a puterii navale a României, precum și modul în care Forțele Navale Române, combinate cu alte elemente strategice (industria națională de apărare, infrastructura critică etc.), pot contribui la realizarea obiectivelor de nivel strategic naționale sau colective stabilite la nivelul NATO, UE sau al altor inițiative regionale și coalitii.

Elaborarea strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung se poate realiza potrivit metodologiei și regulilor stabilite pentru elaborarea actelor normative specifice în M.Ap.N. sau a celor stabilite pentru actele normative de nivel republican. În cazul în care se dorește asigurarea unui grad ridicat de comonalitate cu conținutul și structura documentelor elaborate la nivelul altor ministere sau dacă se ajunge la concluzia că sfera de competențe necesare elaborării și implementării strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung depășește nivelul de competențe atribuit M.Ap.N., este de preferat ca, în elaborarea strategiei, să se utilizeze termenii și metodologiile comune nivelului administrației centrale¹⁷.

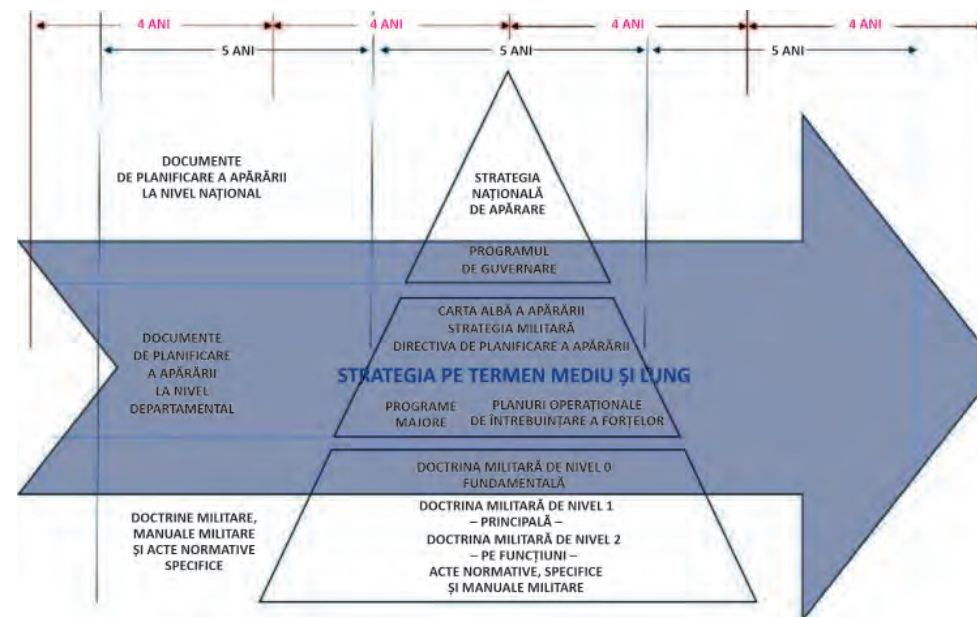
Procesul de elaborare și revizuire a strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung trebuie să fie un proces continuu, bazat pe analiza permanentă a mediilor strategic și operațional, a modului în care operează Forțele Navale Române în prezent și în viitor, precum și a factorilor care contribuie la implementarea strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung sau pot influența succesul implementării acesteia. Strategia trebuie gândită și elaborată ținând cont și de contextul mai larg descris de diferite strategii pe termen mediu și lung¹⁸, pentru a o încadra în trendul general al dezvoltării societale, dar și de cel al strategiilor sectoriale¹⁹.

¹⁷ Potrivit HG 870/2006, strategia este un document de politici publice pe termen mediu și lung care definește, în principiu, politica Guvernului cu privire la un anumit domeniu de politici publice în care se impune luarea unor decizii privind o gamă largă de aspecte. Strategia este elaborată în vederea formulării unei noi politici publice în domeniul respectiv, precum și în cazul în care politicile publice actuale necesită o îmbunătățire semnificativă. Alte acte normative aplicabile sunt HG 775/2005, HG 1807/2006, HG 158/2008 și HG 561/2009.

¹⁸ Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani, Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030 etc.

¹⁹ STAR 2007, SNAP 2020, SMR 2016 etc., respectiv AMS, Strategia Uniunii Europene pentru regiunea Dunării.

și pentru a asigura nivelul de detaliu necesar implementării. Pentru a asigura un caracter de modernitate strategiei și pentru a garanta viabilitatea planului acesteia este necesară creșterea rolului CD&I de-a lungul întregului proces de elaborare și implementare a strategiei, în special în identificarea și aplicarea de noi concepte, modele și tehnologii.



Un prim pas în procesul de elaborare a strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung trebuie să îl constituie studierea și analiza mediilor strategic și operațional conexe domeniului naval, pentru a putea identifica acele caracteristici și prognoza tendințelor de evoluție pe termen lung și mediu în cadrul acestora. Acest proces de studiu, analiză și prognoză (SAP) se realizează cu scopul de a stabili locul, rolul și misiunile Forțelor Navale Române în viitorul apropiat și îndepărtat – pentru diferite scenarii generice de planificare și toată gama de operații la care participă Forțele Navale Române, atât în context național, cât și internațional – și de a defini conceptele și modelele viitoare de operare a structurii de forțe și capacităților Forțelor Navale Române aplicabile peste 15-20 de ani.

Pentru a asigura continuitate și coerență procesului de dezvoltare a Forțelor Navale Române, principalele documente de nivel republican care trebuie să stea la baza elaborării strategiei sunt cele ce guvernează planificarea apărării. Cadrul legal de bază este stabilit de Legea 203/2015 – act normativ ce definește reperele principale în domeniul planificării apărării – și de documentele care fundamentează planificarea strategică la nivel național și departamental. Trebuie reținut însă

că aceste documente limitează planificarea la un orizont de timp stabilit, în principal, de ciclurile electorale (5 ani în cazul SNAP, respectiv 4 ani în cazul SMR) și, prin urmare, nu asigură fundamentul necesar unei planificări pe termen mediu și lung. Mai mult decât atât, chiar dacă directivele de planificare elaborate în cadrul procesului național de planificare a apărării oferă cadrul de lucru și asigură directorilor de programe majore²⁰ orientările necesare pentru adoptarea celor mai bune cursuri de acțiune în vederea realizării obiectivelor specifice²¹, orizontul de timp al acestora (10 de ani) și sfera de aplicare a acestora sunt relativ limitate și nu satisfac în totalitate cerințele programatice ale FNR. De aceea, se poate aprecia că este nevoie de un document de sine stătător, care să răspundă atât cerințelor ce survin din procesul de planificare a apărării stabilit prin Legea 203/2015, cât și celorlalte cerințe, în special celor specifice orizonturilor de planificare pe termen mediu și lung.

Similar, documente publicate pe plan extern, precum rapoartele Comandamentului NATO Aliat pentru Transformare (ACT) privind mediul strategic viitor (SFA), respectiv cadrul de lucru al viitoarelor operații ale Alianței (FFAO), strategia maritimă a Alianței NATO (AMS), viziunile și strategiile publicate de țări și organizații cu tradiție în domeniul naval (SUA, Marea Britanie, Franța, Germania, Turcia, Federația Rusă, UE), scenariile generale ale UE privind viitorul apărării²², scenariile generice de planificare a apărării bazate pe tipurile de misiuni NATO²³, țelurile dezvoltării durabile ale României, UE²⁴ și ONU ș.a. trebuie luate în considerare pentru extinderea nivelului de complementaritate și convergență.

Procesul de elaborare a strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung trebuie aliniat la nivel strategic cu direcțiile de dezvoltare existente la nivelul NATO și al UE și cu procesul, metodologia și conținutul viitorului ciclu NDPP pentru a permite dezvoltarea de capacități pe direcții convergente cu cele ale statelor membre

²⁰ Noțiunea de program major are, în cadrul Ministerului Apărării Naționale, înțelesul de program, așa cum este definit în Legea 500/2002 privind finanțele publice – o acțiune sau ansamblu coerent de acțiuni ce se referă la același ordonator principal de credite, proiectate pentru a realiza un obiectiv sau un set de obiective definite și pentru care sunt stabiliți indicatori de program care să evalueze rezultatele ce vor fi obținute, în limitele de finanțare aprobate.

²¹ https://www.mapn.ro/cpresa/15801_Directiva-de--planificare-a-ap%C4%83r%C4%83rii-2018-%E2%80%93-2027, accesat la 22 septembrie 2020.

²² Conform documentului COM(2017) 315 din 7 iunie 2017, *Document de reflecție privind viitorul apărării europene*, Comisia Europeană, cele trei scenarii sunt: cooperare în domeniul securității și apărării; securitate și apărare partajate; securitatea și apărarea comune https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-future-european-defence_en, accesat la 22 septembrie 2020.

²³ NATO Encyclopedia, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2019_02/20190211_2018-nato-encyclopedia-eng.pdf (2018), accesat la 12 septembrie 2020.

²⁴ Conform documentului COM (2019) 22 din 30 ianuarie 2019, *Document de reflecție către o Europă durabilă până în 2030*, Comisia Europeană, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/rp_sustainable_europe_ro_v2_web.pdf, accesat la 12 septembrie 2020.

ale NATO și pentru a asigura un nivel superior de interoperabilitate tehnică și acțională pe termen mediu și lung.

Un rol deosebit în elaborarea strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung trebuie să îl aibă structurile a căror activitate de CD&I sau de modelare – simulare (M&S) cuprind sau tangentează domeniul naval (structurile de specialitate din cadrul FNR, M.Ap.N., centrele de excelență NATO din domeniul maritim ș.a.). Acestea pot fi cooptate în acest proces pentru a întocmi și pune la dispoziția grupului de lucru responsabil pentru elaborarea strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung, direct sau indirect, produse SAP care să asigure fundamentarea științifică a SDFNR sau pot contribui la validarea conceptelor de operare (CONOPS)²⁵, pas premergător și indispensabil inițierii procesului de dezvoltare de noi capacități. Alături de ele pot contribui institute, centre și unități de cercetare, marii agenți economici din domeniul naval, institute de învățământ superior, patronate, sindicate, asociații profesionale și alte structuri ale societății civile importante pentru acest domeniu (universități, regii autonome, institute de cercetare-dezvoltare etc.), în condițiile și termenii prevăzuți de lege sau alte documente programatice²⁶.

În consecință, luând în considerare cele enunțate mai sus, elaborarea strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung s-ar putea realiza prin parcurgerea următorilor pași:

- analiza mediului de securitate, de apărare și operațional la nivel regional și global, cu precădere a aspectelor ce privesc domeniul naval, folosind metodologii consacrate (analiza sistemică PESTLE/PMESII, analiza internă SWOT, analiza operațională etc.);
- elaborarea viziunii asupra FNR pentru anul 2040²⁷ și a principalelor obiective de îndeplinit;
- stabilirea cadrului de lucru și conceptului general de dezvoltare, a etapelor și obiectivelor intermediare, precum și a resurselor necesare realizării fiecărei etape;
- prezentarea și dezbateră proiectului strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung în cadrul conferinței doctrinare a FNR;
- revizuirea proiectului strategiei și avizarea acestuia de către Consiliul Militar al SMFN și de către forurile consultative ale eșaloanelor superioare²⁸;
- aprobarea formei finale a strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung;

²⁵ Potrivit SMR 2016, conceptele de operare definesc modul de aplicare, în practică, a artei și științei militare și reliefează modul în care acționează forțele armate în vederea implementării conceptelor instituționale la nivel strategic, operativ și tactic.

²⁶ Legea 324/2003 pentru aprobarea OG 57/2002 privind cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică, HG 583/2015 pentru aprobarea Planului național de cercetare-dezvoltare și inovare pentru perioada 2015-2020 etc.

²⁷ Orizont de planificare comun cu Carta albă a apărării – 2020.

²⁸ Comitetul șefilor de state majore, Colegiul M.Ap.N., Consiliul de planificare a apărării etc.

- elaborarea planului de implementare a strategiei, aprobarea și punerea lui în execuție;
- revizuirea periodică a strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung și a planului de implementare.

Activitățile din cadrul procesului de elaborare a strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung se pot executa de către un grup de lucru constituit permanent la nivelul FNR (Grup de lucru pentru elaborarea și implementarea strategiei – GLEIS), în compunerea căruia sunt incluși specialiști din toate domeniile funcționale ale SMFN, pentru a asigura reprezentarea tuturor structurilor și genurilor de forțe ale FNR. Acest grup poate avea în compunere, sporadic sau permanent, specialiștii din afara Forțelor Navale Române cu care colaborează în baza acordurilor în vigoare, formând, astfel, un grup de lucru extins (GLE), de tip interministerial sau interdepartamental, care să asigure comonalitatea și compatibilitatea soluțiilor strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung cu cele specifice altor entități și comunități. După caz, în vederea elaborării strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung, pentru îndeplinirea condițiilor necesare elaborării concepției de ansamblu, asigurării coordonării implementării acesteia în mod unitar la nivel național și cooperării cu organizațiile neguvernamentale care au atribuții și/sau desfășoară activități în domeniul naval, se poate constitui chiar un grup de lucru de nivel interministerial/interinstituțional (GLI)²⁹.

Având în vedere caracterul general și orizontul de timp larg al unui astfel de document, această strategie trebuie să fie revizuită periodic, preferabil la fiecare cinci ani, odată cu schimbarea documentelor care fundamentează planificarea apărării la nivel național (strategia de apărare națională/militară, carta albă a planificării, directiva de planificare a apărării etc.) sau la apariția unor noi strategii și politici în domeniile de responsabilitate ale FNR (AMS, AMG etc.). Momentul revizuirii strategiei este, totodată, o oportunitate pentru noii lideri ai FNR de a-și prezenta viziunea strategică, obiectivele, prioritățile, programele și proiectele.

Instrumentul de bază prin care se poate asigura respectarea cerințelor privind operaționalizarea strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung și a celorlate strategii specifice (STAR 2007, SMR 2016 etc.) este un plan de dezvoltare pe termen mediu și lung al FNR (PDFNR), un document programatic de tipul planului strategic instituțional³⁰.

²⁹ Similar Grupului Interministerial Român pentru Managementul Integrat al Frontierei de Stat, constituit prin HG 943/2001 (republicată) în baza HGR 750/2005, sau a Grupului de lucru interinstituțional pentru protecția infrastructurii critice, constituit conform HG 1110/2010.

³⁰ Structura unui astfel de plan, instrumentele de lucru pentru elaborarea acestuia, precum și modalitatea de organizare a procesului de elaborare, actualizare și aprobare a planului pot fi similare celor descrise în manualul de planificare strategică publicat de Secretariatul General al Guvernului României în anul 2009, <http://sgg.ro/docs/File/UPP/doc/manual-planificare-strategica.pdf>, accesat la 22 septembrie 2020.

Dacă strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung stabilește obiectivele, domeniile, direcțiile și liniile de dezvoltare, precum și etapele majore ale realizării acesteia, atunci PDFNR va detalia pentru fiecare dintre acestea țintele, măsurile și activitățile specifice, calendarul acestora, resursele necesare, structura responsabilă și colaboratorii acesteia pentru fiecare dintre ele. La rândul său, acesta va servi drept bază în fundamentarea documentelor subsecvente celor stabilite prin legea 203/2015 (capitolul Forțe Navale din planurile de înzestrare ale Armatei României, programul major Forțe Navale, bugete anuale etc.), dar și planurilor întocmite la nivelul domeniilor funcționale pentru detalierea măsurilor, acțiunilor și activităților specifice necesare implementării PDFNR.

PDFNR va descrie pentru perioada acoperită de strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung, în linii mari și pe etape, măsurile și acțiunile ce urmează a fi întreprinse în vederea dezvoltării de capabilități și capacități necesare FNR. Similar strategiei, se menține recomandarea ca, la elaborarea PDFNR, să fie utilizate limbajul și metodologiile specifice planificării strategice³¹, precum și ale aceluiași set de concepte și documente fundamentale (cadrul de lucru NATO pentru ierarhizarea capabilităților – CHF, taxonomia C3 a NATO, AMS, AMG etc.) și derivate ale acestora pentru a permite alinierea la nivel de concepte și procese cu comunitatea maritimă a NATO și realizarea coerenței strategice în domeniul maritim. De asemenea, pentru asigurarea convergenței în procesul de elaborare a planului de implementare, este recomandată utilizarea aceluiași metodologii și modele de analiză (metodologia oameni – procese – tehnologii, modelul linii de dezvoltare și soluții DOTMLPFI) pentru toate domeniile și direcțiile de dezvoltare. Numai astfel se poate realiza cu adevărat unitatea de efort și sinergia necesară dezvoltării pe domenii și direcții multiple.

În mod evident, un astfel de plan trebuie să facă referire și la capabilitățile și capacitățile navale non-militare sau cu dublă utilizare necesare îndeplinirii misiunilor și obiectivelor FNR, dar care depășesc responsabilitățile Armatei și pentru care SMFN poate fi desemnat ca organ responsabil de asigurarea asistenței de specialitate. Un astfel de caz este corelarea prevederilor documentelor de planificare ale M.Ap.N. cu cele ale documentelor de nivel departamental întocmite de conducerea altor instituții, altele decât structurile Armatei (cum sunt marile unități și unități ale MAI sau ale serviciilor de informații, formațiunile de apărare armată prevăzute de Legea 45/1994, agenții ale MT ș.a.) și care fac referire la capabilități și capacități navale.

³¹ HG 158/2008, materialele elaborate în cadrul proiectului „Creșterea capacității funcționarilor publici din cadrul M.Ap.N. și ANFP de a gestiona procesele de management strategic și de proiect, în contextul dezvoltării și întăririi rolului funcției publice” și publicate la http://www.anfp.gov.ro/continut/Materiale_Proiect_SMIS_22857, accesat la 12 septembrie 2020.

Spre deosebire de strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung, PDFNR trebuie să detalieze și modul de alocare a resurselor și sistemul de priorități în alocarea acestora, precum și responsabilitățile pentru punerea în execuție a planului. Pentru aceasta, în conținutul PDFNR trebuie incluse liniile directe necesare planificării pe etape și multianuale în domeniul resurselor, prin care să se asigure:

- identificarea nevoilor strategice și operative de resurse și stabilirea tipului și volumului de resurse materiale, umane și financiare, a produselor și serviciilor necesare dezvoltării pe timp de pace;
- stabilirea nivelului rezervelor care să permită asigurarea continuă a resurselor, chiar și în condițiile creșterii graduale a nevoilor în situații de criză sau în condițiile trecerii la starea de urgență, de asediu, de mobilizare sau la cea de război;
- identificarea capacităților de apărare³² de interes pentru Forțele Navale Române și stabilirea măsurilor și acțiunilor necesare funcționării continue a acestora;
- adoptarea măsurilor și acțiunilor necesare pregătirii populației, economiei naționale și a teritoriului pentru apărare potrivit nevoilor specifice FNR;
- elaborarea programelor³³ și proiectelor prin care sunt generate resursele, atât prin folosirea surselor interne, cât și a importurilor;
- coordonarea la nivel sectorial a activităților desfășurate pentru satisfacerea cererilor FNR și pentru pregătirea specifică a ramurilor industriei pentru starea de mobilizare sau de război.

În ceea ce privește stabilirea responsabilităților privind implementarea strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung, trebuie avut în vedere ca desemnarea responsabililor să nu se facă doar din sfera planificării strategice/operaționale sau din cea a planificării structurilor și resurselor, întrucât dezvoltarea FNR nu înseamnă doar înzestrare. Dezvoltarea trebuie văzută într-un sens mai larg, care să includă și transformarea și modernizarea organizatorică, informațională, acțională ș.a.m.d. prin adoptarea/dezvoltarea și implementarea de noi concepte (maritime enterprise/compact, modele moderne de business și management³⁴ etc.).

³² În sensul definiției capacităților de apărare, așa cum sunt acestea definite de Legea 447/2003 privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare

³³ Programul este o acțiune sau un ansamblu coerent de acțiuni ce se referă la același ordonator principal de credite, proiectate pentru a realiza un obiectiv sau un set de obiective definite și pentru care sunt stabiliți indicatori de program care să evalueze rezultatele ce vor fi obținute, în limitele de finanțare aprobate (Legea 500/2002, Ordinul MFP 1159/2004). Politicile și programele bugetare pe termen mediu specifice FNR sunt finanțate, în principal, din capitolele bugetare pentru apărare, învățământ, sănătate, cultură, recreere și religie, asigurări și asistență socială și servicii publice generale.

³⁴ Business administration, enterprise architecture, workflow, enterprise resource planning ș.a., aplicate atât în sfera activităților administrative, cât și a celor operaționale.

Pentru a garanta succesul strategiei de dezvoltare pe termen mediu și lung, planul de implementare trebuie să asigure condițiile necesare monitorizării și evaluării dezvoltării FNR în raport cu aceasta. Procesul de monitorizare și evaluare a execuției PDFNR și de revizuire a acestuia diferă de cel al strategiei, în principal, prin periodicitatea și nivelul de detaliu la care se realizează acestea. Monitorizarea și evaluarea stadiului îndeplinirii PDFNR presupun analiza indicatorilor de performanță stabiliți pentru elementele constitutive. Aceasta poate avea loc, de regulă, anual sau la încheierea unei etape, pentru a avea garanția că evoluția dezvoltării FNR se încadrează în limitele stabilite, însă, pentru a evita schimbările bruște și a asigura continuitatea și stabilitatea necesare unei dezvoltări coerente și durabile, analiza și revizuirea planului să fie făcute cât mai rar, de preferat o dată la patru ani³⁵. Evident, în mod excepțional, astfel de analize pot fi făcute mai des, atunci când este necesară stabilirea și adoptarea unor măsuri și acțiuni cu caracter imediat (pentru a permite, spre exemplu, adaptarea execuției planului la modificarea semnificativă a alocațiilor bugetare anuale sau la schimbarea documentelor fundamentale de planificare în urma schimbărilor politice generate de alegeri anticipate).

CONCLUZII ȘI PROPUNERI

Creșterea importanței regiunii Mării Negre în peisajul geopolitic și geostrategic actual a generat o accentuare a ponderii intereselor navale în ecuația intereselor naționale ale României și, implicit, a nevoii de a dezvolta instrumente de putere care să asigure promovarea și apărarea acestor interese. Îndeplinirea cu succes a misiunilor și obiectivelor stabilite pentru Forțele Navale Române, în condițiile unui mediu strategic și operațional aflat într-o continuă dinamică și caracterizat de o cursă a înarmărilor accelerată, impune o dezvoltare permanentă și durabilă a FNR.

În absența unui document programatic care să stabilească, să alinieze și să armonizeze obiectivele și direcțiile de dezvoltare ale FNR pe termen mediu și lung cu cele existente în domeniul naval la nivel național, NATO și al UE, care să asigure un cadru de lucru unitar și continuitatea necesară procesului de transformare, modernizare și înzestrare a FNR în condițiile asigurării a minim 2% din PIB pentru apărare pe o perioadă de 10 ani, elaborarea unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung apare ca o acțiune firească, necesară și oportună.

Document de planificare a dezvoltării instituționale, strategia ar asigura coerența, sinergia și sustenabilitatea măsurilor și acțiunilor de dezvoltare a conceptelor, forțelor și capacităților FNR în condițiile impuse de specificul ciclurilor de viață ale platformelor navale³⁶ sau de valoarea financiară și durata mare de realizare

³⁵ Tot patru ani este durata recomandată pentru planurile strategice menționate de HG 870/2006.

³⁶ Ciclul de viață al unei platforme navale depășește 30 de ani și presupune o modernizare majoră la mijlocul duratei normate de serviciu. La această durată se adaugă timpul necesar proiectării, construirii și dotării platformei.

a lucrărilor de infrastructură specifice domeniului naval, elemente de planificare care se situează cu mult dincolo de nivelul preponderent tactic la care sunt privite și limitate procesele de planificare pentru forțelor navale sau de orizonturile de planificare stabilite de ciclurile electorale sau NDPP. Ca urmare, o astfel de strategie nu numai că va furniza datele și informațiile necesare fundamentării programelor și subprogramelor curente ale FNR, dar va asigura și continuitatea necesară în elaborarea propunerilor pentru documentele programatice pe termen mediu subsecvente – de tipul planurilor de înzestrare, directivei de planificare a apărării sau programelor majore FNR viitoare.

În forma prezentată în acest articol, strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung se dorește a fi un document programatic, care vine în sprijinul proceselor de planificare strategică³⁷, în special în domeniul planificării integrate a apărării pentru probleme specifice domeniului naval care exced competențelor Statului Major al Forțelor Navale (pregătirea teritoriului pentru ducerea operației de apărare a litoralului; stabilirea cadrului juridic pentru rechiziționarea navelor la instituirea stării de asediu, de urgență, de mobilizare sau de război; instituirea și regimul pilotajului de război, executarea anumitor amenajări de navigație etc.) și care ajută la întărirea legăturii dintre politicile publice, sarcinile, prioritățile și programele bugetare ale Ministerului Apărării Naționale specifice domeniului naval și, prin aceasta, la creșterea eficienței în cheltuirea fondurilor publice. Aprobarea unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung la nivel național sau sectorial ar crește șansele de realizare a proiectelor de investiții majore în condițiile prevăzute de HG 225/2014 pentru aprobarea Normelor metodologice privind prioritizarea proiectelor de investiții publice.

Strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung poate rămâne doar un document intern al M.Ap.N., care să sprijine luarea deciziilor de nivel militar strategic privind dezvoltarea FNR și care să asigure bazele cooperării interinstituționale în dezvoltarea domeniului naval (cum este cazul documentului Cooperative Strategy/CS21, semnat de liderii Forțelor Navale, pușcașii marini și Garda de Coastă/SUA). În același timp, strategia poate deveni un document care să faciliteze implementarea unei strategii sectoriale (cum este STAR 2007 sau SNAP 2020) sau corelarea prevederilor existente în documente specifice din mai multe sectoare de activitate ale domeniului naval (construcții și reparații nave, transporturi navale, apărare etc.). Totodată, având în vedere impactul major asupra domeniilor social și economic și asupra bugetului general consolidat, strategia se poate constitui într-un document de politici publice

³⁷ Folosind termenii definiți în Anexa 2 din Metodologia planificării strategice integrate/HG 158/2008, strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung poate fi privită ca o componentă a planului strategic instituțional al S.M.Ap./M. Ap.N., PDFNR ca o componentă a planului de dezvoltare strategică, iar PIAR ca plan de operaționalizare.

ce identifică soluții pentru rezolvarea problemelor de politici publice³⁸ din domeniul naval și un document-sursă pentru elaborarea de acte normative specifice acestui domeniu.

Prin elaborarea unei strategii de dezvoltare pe termen mediu și lung s-ar asigura viziunea unică și sinergia necesară în elaborarea și implementarea eficientă a tuturor inițiativelor, programelor și proiectelor de dezvoltare ale Forțelor Navale Române, elemente utile nu doar membrilor constituenți ai Forțelor Navale Române, ci și colaboratorilor, partenerilor și aliaților Forțelor Navale Române, elemente care ar putea deschide calea pentru realizarea convergenței eforturilor dincolo de domeniul apărării, pentru întreg domeniul naval. În același timp, elaborarea strategiei s-ar putea constitui într-o oportunitate pentru FNR de a deveni catalizator și promotor al intereselor navale la nivel național și regional. Elaborată pentru un orizont de planificare pe termen mediu și lung și aliniată cu alte strategii naționale, ale NATO și ale UE din domeniile securității, apărării, militar, maritim, fluvial și naval, strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung poate deveni strategia-cadru a FNR, document fundamental ce poate fi utilizat ca bază în elaborarea propunerilor Forțelor Navale Române pentru documentele de planificare a apărării. În același timp, strategia de dezvoltare pe termen mediu și lung poate fi acel document programatic care, pus la dispoziția funcționarilor publici și decidenților politici în domeniul naval, de către organul de specialitate al M.Ap.N., poate fi folosit ca argument sau suport în elaborarea, implementarea și evaluarea politicilor publice specifice acestui domeniu.

BIBLIOGRAFIE:

1. Locotenent-comandor Mocanu, Gh. (1943). *Strategia Mării Negre*. În revista *România Militară*, nr. 3-5.
2. Vlad, V.-I. (coord.) (2015). *Strategia de dezvoltare a României în următorii 20 de ani*. București: Editura Academiei Române.
3. *Acord politic național privind creșterea finanțării pentru Apărare*, <https://www.presidency.ro/ro/presedinte/documente-programatice/acord-politic-national-privind-cresterea-finantarii-pentru-aparare-13-ianuarie-2015>, accesat la 12 septembrie 2020.
4. AC/322-N (2016) 0021-AS1 – C3 Taxonomy (Baseline 2.0 – 2015). 11 februarie 2016.
5. AJP-3.1 – Allied Joint Maritime Operations. Edition A. (2016).
6. AJP-3 (C) – Allied Doctrine for the Conduct of Operations (2019).
7. AD 80-106 – Alliance Maritime Governance (2017).
8. Bi-SC 085-001 – Bi-SC Capability Package Directive 085-001, ed. 5 (2018).
9. C-M (2011)0023 – Alliance Maritime Strategy (2011).
10. Carta Albă a Apărării (2020).

³⁸ Potrivit art. 6 din Regulamentul privind procedurile de elaborare, monitorizare și evaluare a politicilor publice la nivel central aprobat prin HG 775/2005 și a definiției pentru politici publice stabilită prin HG 870/2006.

11. Hotărârea Guvernului României nr. 158/2008 pentru aprobarea Componentei de programare bugetară din cadrul Metodologiei privind sistemul de planificare strategică pe termen mediu al instituțiilor administrației publice de la nivel central.
12. Hotărârea Guvernului României nr. 225/2014 pentru aprobarea Normelor metodologice privind prioritizarea proiectelor de investiții publice.
13. Hotărârea Guvernului României nr. 561/2009 pentru aprobarea Regulamentului privind procedurile, la nivelul Guvernului, pentru elaborarea, avizarea și prezentarea proiectelor de documente de politici publice, a proiectelor de acte normative, precum și a altor documente, în vederea aprobării/adoptării.
14. Hotărârea Guvernului României nr. 583/2015 pentru aprobarea Planului național de cercetare-dezvoltare și inovare pentru perioada 2015-2020.
15. Hotărârea Guvernului României nr. 718/2011 pentru aprobarea Strategiei naționale privind protecția infrastructurilor critice.
16. Hotărârea Guvernului României nr. 750/2005 privind constituirea consiliilor interministeriale permanente.
17. Hotărârea Guvernului României nr. 775/2005 pentru aprobarea Regulamentului privind formularea, monitorizarea și evaluarea politicilor publice.
18. Hotărârea Guvernului României nr. 870/2006 privind aprobarea Strategiei pentru îmbunătățirea sistemului de elaborare, coordonare și planificare a politicilor publice la nivelul administrației publice centrale.
19. Hotărârea Guvernului nr. 908/2017 pentru aprobarea Cadrului Național de Interoperabilitate.
20. Hotărârea Guvernului nr. 943/2001 privind înființarea Grupului Interministerial Român pentru Managementul Integrat al Frontierei de Stat (republicată).
21. Hotărârea Guvernului României nr. 1076/2014 pentru aprobarea Strategiei privind mai buna reglementare 2014-2020.
22. Hotărârea Guvernului României nr. 1110/2010 privind componența, atribuțiile și modul de organizare al Grupului de lucru interinstituțional pentru protecția infrastructurilor critice.
23. Hotărârea Guvernului României nr. 1260/2011 privind sectoarele de activitate conform Legii nr. 62/2011.
24. Hotărârea Guvernului României nr. 1.807/2006 pentru aprobarea Componentei de management din cadrul Metodologiei privind sistemul de planificare strategică pe termen mediu al instituțiilor administrației publice de la nivel central.
25. Legea nr. 45 din 01.07.1994 – Legea apărării naționale a României.
26. Legea nr. 203 din 16.07.2015 privind planificarea apărării.
27. Legea nr. 324 din 8 iulie 2003 pentru aprobarea Ordonanței Guvernului nr. 57/2002 privind cercetarea științifică și dezvoltarea tehnologică.
28. Legea nr. 346 din 21.07.2006 privind organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale (republicată).
29. Legea nr. 446 din 30.11.2006 privind pregătirea populației pentru apărare.
30. Legea nr. 447 din 12.11.2003 privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare.
31. Legea nr. 500 din 13.08.2002 privind finanțele publice.
32. Legea nr. 51 din 29.07.1991 privind securitatea națională a României (republicată).
33. *Manual de planificare strategică*. Guvernul României – Secretariatul General al Guvernului (2009).
34. Ordinul Ministerului Finanțelor Publice nr. 1159 din 30 iulie 2004 pentru aprobarea Instrucțiunilor privind conținutul, forma de prezentare și structura programelor elaborate de ordonatorii principali de credite în scopul finanțării unor acțiuni sau ansamblu de acțiuni.
35. *Regulamentul privind procedurile, la nivelul Ministerului Apărării Naționale, pentru elaborarea, avizarea și prezentarea proiectelor de documente de politici publice, a proiectelor de acte normative, precum și a altor documente, în vederea adoptării/aprobării de către Guvern din 05.03.2018*.
36. *Strategia națională pentru dezvoltarea durabilă a României 2030*. (2018). București: Editura Paideia (adoptată prin HG 877/2018).
37. *Strategia de transformare a Armatei României* (2007).
38. *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024. Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări* (2020).
39. *Strategia militară a României – Forțe armate moderne pentru o Românie puternică în Europa și în lume* (2016).

ANALIZĂ SUCCINTĂ ASUPRA ÎNCEPUTURILOR ȘI ÎNTREBUINȚĂRII MIJLOACELOR BIOLOGICE

Colonel dr. Gabriela-Elena SÎRBU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Conf.univ.dr. Vasile BOGDAN

Universitatea „Danubius”, Galați

Încă din timpurile antice, în confruntarea armată au fost utilizate elemente cu potențial biologic prezente în natură, în măsură să genereze daune umane. Bolile cu risc ridicat au fost folosite cu pricepere pentru a produce avantaje operaționale decisive, înclinând, astfel, victoria spre cei care au instrumentat posibilitățile deja existente în mediu. Gradual, odată cu dezvoltarea tehnologiei și cu sprijinul cercetării științifice, impactul factorilor biologici asupra forței vii a fost identificat, dezvoltat și aplicat operațional. Factorii declanșatori ai bolilor biologice pot provoca rapid moartea persoanelor contaminate, precum și afectarea țințelor identificate și a solului. Modul de acțiune este impus de capacitatea de răspândire rapidă, asigurată prin diseminarea în aer sau pe sol ori prin contact personal între indivizi. Bolile care pot fi declanșate prin utilizarea lor, în momente critice sau în spații atent selecționate, permit realizarea obiectivelor specifice unei entități agresoare.

Pe durata învolburatului secol al XX-lea, aflate în competiția acerbă pentru dominația lumii, marile puteri au sesizat potențialul distructiv major și noutățile operaționale surprinzătoare oferite de arma biologică. Drept urmare, au trecut la cercetări discrete și atente, urmate de testări ale avantajelor ce pot fi obținute în cadrul conflictelor armate, prin utilizarea ofensivă a noii arme în spațiul de beligeranță. Dacă, pe durata Primului Război Mondial, preocupările semnificative au aparținut Germaniei și Marii Britanii, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, trebuie citat prioritar cazul Japoniei.

Cuvinte-cheie: agenți biologici, vulnerabilități, arme nucleare, decontaminare, antrax.

INTRODUCERE. ÎNCEPUTURI ALE RĂZBOIULUI BIOLOGIC

Bolile infecțioase au avut o capacitate semnificativă privind înclinarea balanței victoriei în confruntările armate, aspect binecunoscut încă din timpuri antice. Potențialul de contaminare era apreciat ca fiind ușor de aplicat asupra populației ori armatelor, după caz. Posibil ca debutul utilizării deliberate a factorilor biologici să fi fost dat de folosirea substanțelor cu mirosuri speciale ori în urma descompunerii unor cadavre ale animalelor contaminate ori ale luptătorilor demult decedați. Prin realizarea de efecte neplăcute (îmbolnăvire ori incapacitare), finalitatea obținută consta în slăbirea capacității combative adverse.

Astfel, ca proceduri larg uzitate, menționăm otrăvirea fântânilor și a altor surse de apă, spre a nu putea fi folosite de oastea adversă. Procedura privării adversarului de suportul necesar al apei a fost practică frecvent de voievozii români, între care Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul etc. Respectiva posibilitate acțională a reprezentat o tactică de abordare obișnuită în campanii desfășurate de-a lungul vremii în Europa, Asia ori America, chiar și în secolul al XX-lea. În Evul Mediu, a fost amplu folosită contaminarea surselor de apă și de hrană pentru prejudicierea adversarului cu substanțe otrăvitoare extrase din plante, în mod asemănător procedându-se cu prelucrarea lamelor săbiilor și vârfurile săgeților.

La nivelul conducătorilor de oști ai Evului Mediu, a existat practica folosirii cadavrelor luptătorilor contaminate cu boli infecțioase ca arme ofensive, datorită potențialului de contaminare înmagazinat. În acest sens, la asediul din anul 1346, de la Caffa (fortăreață-port genoveză, fortificată, amplasată în teritoriul actual al orașului Feodosia, Crimeea), oastea tătarilor a folosit arma biologică, posibil, în mod repetitiv (nu constituia o premieră în epocă), reprezentată de ciumă, prin producerea unei epidemii de ciumă bubonică. Din cele cunoscute, se apreciază că ciuma bubonică (pesta) pare să fi cunoscut primele focare de îmbolnăviri în răsăritul Asiei, posibil în China, India sau Mongolia. Ciuma bubonică, cunoscută ca *Moartea Neagră*, a pustiit Europa și nordul Africii în timpul Evului Mediu (secolul al XIV-lea), constituindu-se a fi cea mai distrugătoare molimă cunoscută din istoria lumii. Tătarii au cunoscut avantajele situației create, transformând unele vulnerabilități ale oștii tătare (asigurate de decesele propriilor luptători) într-un avantaj decisiv, în măsură să asigure victoria. Pentru incapacitarea dispozitivului de apărare al cetății, tătarii au catapultat în orașul asediat cadavrele luptătorilor tătari decedați de ciumă.

Astfel, în aglomerata cetate asediată Caffa, a fost declanșată rapid o epidemie de ciumă bubonică.

Îmbolnăvirea în masă a luptătorilor asediați a fost urmată de părăsirea cetății asediate de către apărătorii genovezi (Riedel, 2004, p. 400). Însăpămânați și îngroziți de situația misterioasă de îmbolnăvire survenită, fără a intui cauzele îmbolnăvirilor, luptătorii genovezi au părăsit în grabă orașul-port, pe calea mării. Dar, întregul personal evacuat fusese contaminat de ciumă. Ulterior debarcării din corăbii în diferite porturi ale Europei, pasagerii contaminați au transmis ciuma persoanelor cu care au intrat în contact, realizându-se, astfel, contaminarea în serie, la nivelul întregii Europe. În aceste condiții, atacul biologic de la Caffa a avut consecințe extrem de dezastruoase în viitor. El a condus la răspândirea ciumei bubonice în Europa. Ca urmare, între 1/3 și 1/2 din populația Europei acelei vremi a dispărut din cauza contaminării în serie a comunităților umane (Ibid., pp. 400-401).

Cazul variolei, ca armă biologică, poate fi folosit ca procedură întreprinsă în acțiunea amplă de cucerire a Lumii Noi. Astfel, pentru contaminarea și decimarea oponentilor, Pizarro a oferit populației băștinașe haine contaminate cu agentul variolă, agenții biologici fiind mascați sub forma oferirii unor cadouri. Într-o manieră și în scopuri similare, spre a înfrânge capacitatea de rezistență a indienilor nord-americani, englezii au oferit cadouri indienilor, constând în pături de spital și ustensile medicale, darurile respective fiind contaminate cu virusul variolei. (Bogdan, 2016, p. 28). Informații sintetice ce privesc debutul utilizării mijloacelor de război biologic în trecut sunt prezentate în *tabelul nr. 1*. (Riedel, Ibid.).

TABEL
cu principalele evenimente biologice produse la începuturile istoriei (Ibid.)

Timpul	Evenimentul	Locul
600 î.Hr.	Solon folosește inflorescențe de spânz, având rol purgativ.	Asediul din Krissa
1155	Impăratul Barbarossa dispune contaminarea apei din fântâni, folosind cadavre umane.	Tortona, Italia
1346	Oastea tătară catapulțează peste ziduri cadavre contaminate cu ciumă bubonică în fortăreața asediată.	Caffa, în Crimeea
1495	Spaniolii folosesc sângele pacienților bolnavi de lepră, spre a contamina vinul ce era oferit adversarilor francezi spre cumpărare.	Napoli, Italia
1675	Trupele germane și franceze convin să se abțină de la utilizarea proiectilelor otrăvite, folosite până atunci.	
1710	Forțele ruse au catapultat în orașe cadavre contaminate cu ciuma bubonică.	Suedia

1763	Britanicii distribuie nativilor americani pături contaminate cu variolă.	Teritoriul SUA
1797	Napoleon sprijină crearea condițiilor optime de proliferare și extindere a malariei, prin inundarea terenului șes din proximitatea localității Mantua.	Italia
1863	Confederații vând trupelor unionale hainec ontaminate cu agenți ai febrei galbene și variolei.	Teritoriul SUA
Primul Război Mondial	Germanii și francezii întrebuițează agenți biologici de răpciugă și antrax.	Franța și Belgia
Al Doilea Război Mondial	Japonezii întrebuițează germeni de ciumă bubonică, antrax etc. în scopuri operaționale.	China, Indochina
	Alte state dezvoltă programe de arme biologice.	
1995	Secta Aumprocedează la folosirea antraxului în Tokyo.	Japonia

Tabelul nr. 1: Folosirea mijloacelor biologice în ultimele două milenii

După cum se observă din tabel, pe durata Evului Mediu, formele de război biologic au cunoscut un caracter izolat, utilizarea agenților biologici fiind fără urmări semnificative în balanța victoriei. Ca un paradox, trebuie evidențiată situația ciumei bubonice din 1346, de la cetatea Caffa (Crimeea). Oastea tatară, ce asedia cetatea fără șanse de succes, după utilizarea cadavrelor contaminate, nu numai că a reușit cucerirea fortificației, dar a produs daune astronomice atât continentului Europa, care a fost devastat de ciumă (implicarea bacteriei *Yersinia Pestis*), unui spațiu de proveniență a structurii genoveze aflate în defensivă, precum și unor teritorii ample din Asia și Africa. (Greenspan, 2020).

ÎNCERCĂRI DE EFORT BIOLOGIC OFENSIV ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Întrebuițarea unor agenți de război biologic a crescut în preocupările armatelor cu potențial militar semnificativ de pe durata secolului al XIX-lea. Creșterile au fost permise de realizările intervenite în dezvoltările microbiologiei, nivelul tehnologic și științific facilitând producerea unor cantități și diversități ridicate de agenți patogeni.

Germania, cel mai puternic industrializat stat participant la conflagrația mondială, a fost promotoare a utilizării unor elemente de război biologic. Programul biologic, destul de ambițios (raportat la posibilitățile vremii), se referă la acțiuni pregătite prin intermedierea unor operații acoperite. Datorită confidențialității

ușor de înțeles, detaliile programului nu sunt cunoscute cu exactitate. Chiar și în aceste condiții, menționăm intenția germană de expediere a unor elemente de septel (îndeosebi vaci și cai), infectate cu antrax și răpciugă, între ținte fiind plasate SUA. Mai târziu, agenți biologici au fost înseminați oilor, animalele fiind pregătite spre a fi comercializate, în manieră acoperită, în Rusia. Mai pot fi avute în vedere tentative germane de a disemina holera în Italia și ciuma bubonică din Rusia (Saint Petersburg) (Bogdan. Ibid., pp. 28-29).

Ca o concluzie, unele dintre statele lumii, participante la prima conflagrație mondială, s-au plasat în situație duală. Pe de o parte, în mod progresist, au procedat la condamnarea experiențelor biologice ale adversarului. Pe de altă parte, în secret, au trecut la efectuarea de cercetări biologice pentru determinarea și extinderea posibilităților distructive ale noului tip de armă în confruntările armate ale vremii. Era necesar un amplu efort diplomatic al statelor lumii, direcționat pentru stoparea proliferării armei chimice și biologice, ambele fiind considerate că pot induce nimicirea în masă a forței vii. Dezideratul a fost realizat prin Protocolul de la Geneva, din anul 1925. (Riedel, Ibid.).

PREOCUPĂRI DE RĂZBOI BIOLOGIC ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Statele ce nu au respectat prevederile Protocolului de la Geneva au continuat să dezvolte programe ambițioase de cercetări și practici privind războiul biologic.

Japonia a depus mari eforturi de război, din dorința de a obține supremația mondială în spațiul asiatic, demersul fiind sincronizat cu intențiile similare ale Germaniei, cu o posibilă joncțiune în spațiul Orientului Mijlociu (Golfului Persic). Începând cu anul 1932, până la încheierea celei de-a doua conflagrații mondiale, cercetătorii japonezi au fost implicați major în problematica războiului biologic. Ca structură-pivot de cercetare a fost utilizată celebra „Unitate 731”, structură amplă de cercetare/dezvoltare și experimentare japoneză amplasată în Mancuria, lângă orașul Pinfan. În realizarea cercetărilor incluse Programului japonez de război biologic, activau peste 3.000 de cercetători, fiind estimate 150 de clădiri și cinci centre subordonate. (Ibid., p. 401).

Direcția principală de interes în cercetare viza întrebuițarea de agenți biologici care pot să inducă în spațiul de beligeranță boli biologice (antraxul, meningita, dizenteria, holera, ciuma), care să fie favorabile atacatorului japonez. În analiza și evaluarea particularităților ce privesc întrebuițarea operațională, testările complexe au necesitat folosirea unui eșantion eterogen și numeros. Astfel, grupul-țintă pentru testare a fost furnizat de aproximativ 10.000 de prizonieri de

război. Prizonierii erau ușor de asigurat, în condițiile respective, favorizau realizarea de experimente discrete, spre facila atingere a obiectivelor avute în vedere. În condițiile detenției la japonezi, grupul-țintă era constituit din prizonieri coreeni, chinezi, americani, britanici, mongoli, ruși, australieni, precum și din civili. Cercetările realizate au fost marcate de duritate și cruzime excesive, fără menajamente privind numărul pierderilor. În experimentele biologice efectuate și-au pierdut viața peste 3.000 dintre „cobaii umani” aflați la dispoziție. (Bogdan, pp. 28-29).

În cercetările biologice japoneze au fost întreprinse experimente complexe, cu caracter de noutate privitoare la întrebuițarea de noi agenți biologici. Japonezii au testat posibilitățile terodotoxinei (otrăvă cu toxicitate extrem de ridicată, produsă din fungi), precum și folosirea cumei bubonice prin utilizarea puricilor și rozătoarelor ca agent transmițător. La experimentul privitor la folosirea cumei bubonice, puricii erau lansați, din avion, deasupra orașelor din China, urmărindu-se declanșarea epidemiilor de ciumă. În cadrul experimentărilor lipseau, preconcept și total, măsurile de protecție biologică (înștiințare, comunicarea direcției vântului, asigurarea de echipamente de protecție, manevra de scoatere a entităților umane de pe direcția de deplasare a norului biologic etc.), inclusiv pentru trupele japoneze. În aceste condiții, la un atac biologic asupra orașului chinez Changten, la numărul total de 10.000 de morți, au trebuit să fie incluși și circa 1.700 de soldați japonezi decedați prin implicare fratricidă.

În perioada ce a urmat încheierii conflictului, acuzele părților au fost reciproce. Astfel, la un tribunal militar sovietic din Habarovsk, a fost judecat un contingent de 12 prizonieri de război japonezi, în decembrie 1949. Contingentul era constituit din foști lideri, responsabili pentru fabricarea și utilizarea armelor biologice. Figură proeminentă dintre acuzați, generalul-maior Kawashima, fostul comandant pentru trei secțiuni din Unitatea 731, a fost acuzat de omorârea a peste 600 de prizonieri. În replică, guvernul japonez a acuzat Uniunea Sovietică de experimentarea armelor biologice (antrax, holera și dizenterie). (Riedel, pp. 401-402).

Germania a cunoscut preocupări aparte, dar situate la un nivel scăzut. Datorită experienței traumatizante avute de Hitler în timpul Primului Război Mondial, la contactul cu agenții chimici, Hitler a oprit dezvoltarea armei biologice¹. În absența sprijinului nemijlocit din partea dictatorului german, efortul de cercetare a avut un ajutor scăzut, oferit de unele personaje naziste de rang înalt. În aceste condiții, Programul german de arme biologice ofensive nu a putut fi materializat. În situații izolate, pentru infectarea prizonierilor de război, se pare că au fost întrebuițați agenți ai hepatitei A și malariei.

¹ Hitler a considerat că arma chimică și cea biologică dispun de un potențial absolut inuman, raționamentul având certe conotații biografice ale dictatorului german (N.A.).

După război, oficialii germani au lansat acuze aliaților pentru folosirea armelor biologice. Astfel, Goebbels a acuzat britanicii de tentative privind diseminarea febrei galbene în India cu ajutorul țânțarilor infestați, proveniți din vestul Africii. Acuza era credibilă și se subsuma preocupărilor britanice privind testarea antraxului, intervenită în proximitatea țărmului Scoției. Ca urmare a contaminării masive a terenului de experimentare, decontaminarea mediului ambiant a fost făcută cu ajutorul formaldehidei și apei marine, abia în 1986. (Milton, 2005, pp. 61-63).

SUA au declanșat programul de cercetare și producere a armelor biologice ofensive în anul 1942, sub coordonarea Serviciului Rezervelor de Război, în fapt, o agenție civilă. Programul viza utilizarea antraxului² și *Brucella suis*³ în spațiul de beligeranță. Materialul biologic se producea în Terra Haute, statul Indiana, iar cercetările au fost întreprinse în Camp Detrich. Poligoanele de testare au fost situate în Mississippi și Utah. Pentru ducerea efortului de testare, au fost produse aproximativ 5.000 de bombe încărcate cu spori de antrax. În scop de continuitate a efortului biologic, Institutul pentru Cercetări Medicale în domeniul bolilor infecțioase al US Army și-a menținut activitatea intensă în Fort Detrick. (Riedel, pp. 401-402).

În mod cert, cel de-al Doilea Război Mondial cunoaște un apogeu al cercetării, al testării operaționale ample, realizată pe „cobai umani”, și al utilizării operaționale a armei biologice. Cazul Japoniei este emblematic pentru ilustrarea cercetărilor biologice ce au intervenit în manieră literalmente sălbatică, inumană. Munca de cercetare a fost intensă, fiind materializate concluzii realiste și consolidată o expertiză semnificativă. Responsabilii morali ai cercetărilor, testării și întrebuirii formelor de armă biologică au fost anchetați, pedepsiți și supuși oprobriului public. Mai trebuie afirmat că atât rezultatele cercetărilor japoneze, modalitățile de lucru, experiența în domeniu, cât și specialiștii au migrat spre statele victorioase în confruntarea mondială. Respectivul țări au utilizat în modalitate confidențială elementele cognitive și operaționale biologice preluate de la cei învinși pentru revigorarea propriilor cercetări biologice din viitor, atât defensive, cât și ofensive. Astfel, spirala înarmării biologice a continuat, principalii promotori fiind cele două superputeri din perioada Războiului Rece, SUA și Uniunea Sovietică.

² Antraxul, cărbunele sau dalacul este boală infecțioasă indusă de *Bacillus anthracis*, boala fiind o zoonoză, deci comună animalelor și omului (N.A.).

³ Bacteria provoacă bruceloză porcină, zoonoză caracteristică efectivelor de porcine (N.A.).

EFORTURI AMERICANE DE RĂZBOI BIOLOGIC PE TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

În anii de după cel de-al Doilea Război Mondial, opinia publică a recepționat articole numeroase, referitoare la cazuri abominabile, generate de reprezentanți ai forțelor armate ce au folosit agenți biologici.

Acțiunile SUA în Coreea (1950-1953). Pe durata Războiului din Coreea, China și Coreea de Nord au acuzat SUA de folosirea agenților biologici împotriva Coreii de Nord. Ca urmare, în anii următori, SUA au făcut cunoscute capacitățile proprii de producere a substanțelor biologice ofensive în mod oficial, dar negând întrebuirărea armei biologice în operațiile militare din Coreea. Pe durata Războiului din Coreea, Programul american a fost sporit cu o nouă facilitate de realizare a armelor chimice la Pine Bluff, Arkansas. Credibilitatea SUA a avut de suferit din cauza neratificării Protocolului de la Geneva, din 1925. La aceste acuze se mai adaugă informarea opiniei publice privind programul biologic ofensiv, inclusiv suspiciunea privitoare la colaborarea mascată a SUA, întreprinsă cu foștii cercetători ai Unității japoneze 731. (Bogdan, Ibid., pp. 30-31).

Acțiunile SUA ulterioare războiului din Coreea. După anul 1953, a fost lansat și parcurs un program defensiv (protectiv), axat pe dezvoltarea contramăsurilor (vaccinuri, antiseruri, agenți terapeutici), întreprinse pentru protecția medicală a trupelor la posibile atacuri biologice. Mai târziu, în anii '60, cercetările au priorizat realizarea unui arsenal biologic ofensiv (constituit din agenți patogeni, toxine, agenți patogeni extrași din ciuperci). Scopul testatelor parcurse cuprindea modalități *soft* de acțiune, fiind avută în vedere dimensiunea civilă, cu supunerea spre analiză a posibilităților compromiterii recoltelor și înfometării populației. La Fort Deterick au fost parcurse teste privind întrebuirărea *Francisella tularensis* și *Coxiella burnetii*. Pentru relevanța cercetărilor realizate, au fost cultivați agenți în incinte masive, cuprinzând volume de stocare de un milion de litri fiecare. Scopul experimentului solicita determinarea vulnerabilității umane la aerosoli patogeni. (Riedel, pp. 401-402).

În etapa următoare, cercetătorii au fost implicați în testarea eficienței vaccinurilor, profilaxia și terapia pentru mijloacele biologice posibil a fi utilizate. La programul biologic ofensiv din anii 1942-1969, au fost produse 456 de cazuri de infectare ocupațională. Totuși, rata de contaminare se situa la cote inferioare standardelor naționale americane în domeniu, fiind consemnată o rată de infectare sub 10 contaminări la 1 milion de ore de expunere, realizate în procesul de activitate productivă. Au mai intervenit 48 de infectări ocupaționale în diferite locuri de producție sau testare. Trebuie menționat că toate cazurile de infectare au fost datorate testelor defensive întreprinse. (Milton, Ibid., pp. 63-65).

Între anii 1951 și 1954, au avut loc testări complexe privind evaluarea vulnerabilității orașelor americane. Astfel, grupurile-țintă au fost constituite de aglomerările proprii orașelor masive (New York și San Francisco). În mod discret, deasupra celor două orașe au fost dispersați aerosoli, fiind evacuate efectele factorului biologic utilizat, metodele de dispersie, efectele radiației solare și impactul condițiilor climatice asupra organismului uman. (Ibid.).

Preocupările biologice americane au avut în vedere prioritar latura defensivă a cercetărilor, fără a fi neglijate preocupările ofensive. Probe și declarații oficiale pe marginea acțiunilor biologice ofensive americane lipsesc. Dorințele defensive au fost impulsionate de latura pur civilă a autorităților responsabile, ca și de nevoia de a contracara posibilele manifestări ofensive biologice adverse, prin măsuri sanitaro-epidemice de încredere. (Miller, 2005, pp. 11-17). În ambele situații, cercetările cu scop defensiv au fost transmise spre opinia publică pe un „culoar” favorabil, fiind receptate ca fiind pozitive.

EFORTURI DE RĂZBOI BIOLOGIC ALE ALTOR STATE PE TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

În mod similar și în același timp cu experimentele americane, state cu potențial tehnico-militar ridicat, precum Canada, Marea Britanie, Franța, Uniunea Sovietică, au continuat cercetările proprii în domeniul biologic. (Ibid.). Postura de mare putere creează atitudini și un comportament specific în relațiile internaționale.

Marea Britanie. În anul 1951, a mărit structura organizatorică a Departamentului Cercetărilor Microbiologice, având ca reper varianta anului 1947. Au fost structurate proiecte de război biologic, insistând pe dezvoltarea unor noi agenți biologici, cu virulență sporită, concomitent cu preocupări de funcționalitate, folosire tactică și vectori de întrebuițare la țintă. Testarea, evaluarea și optimizarea armelor biologice au avut loc în Bahamas, Insulele Lewis, precum și în apele din proximitatea Scoției. Marea Britanie a decis, în 1957, oprirea cercetărilor de război biologic ofensiv și distrugerea stocurilor. Mai trebuie spus că cercetările britanice au continuat pe coordonatele biologice defensive.

Uniunea Sovietică a fost interesată simultan de testarea aspectelor biologice ofensive, precum și a celor defensive. Efortul major pentru domeniul ofensiv a fost realizat între anii '60 și '70. Sunt notorii, în literatura de specialitate, eliberările accidentale sovietice de agenți biologici, intervenite în focarul de variolă de la Aralsk (1971) și în focarul de antrax de la Sverdlovsk (1979). (Dembek, Pavlin, Kortopeter, pp. 51-53). Totuși, menționăm că, oficial, Uniunea Sovietică a negat dintotdeauna deținerea armelor biologice ofensive sau a celor chimice. (Bogdan, Ibid., pp. 215-219).

Declarații oficiale survenite după cel de-al Doilea Război Mondial:

- presa din statele est-europene dezvăluia date privitoare la utilizarea armelor biologice de către Marea Britanie, în anul 1957, în Oman;
- China acuza SUA pentru producerea epidemiei de holeră, în 1961, în Hong Kong;
- SUA și trupele columbiene erau acuzate de URSS pentru utilizarea agenților biologici împotriva cetățenilor în Columbia și Bolivia, în anul 1964;
- întrebuițarea, de către Egipt, a armelor biologice în Orientul Mijlociu, precum și producerea epidemiei de holeră în Irak, în anul 1966. (Riedel, pp. 402-403). Antrenamentele ample ale SUA privitoare la contracararea armei chimice au fost o constantă, post-11 septembrie 2001.

Eforturile organizației globale de securitate și ale puterilor politice responsabile ale momentului trebuie să continue pentru soluționarea aspectelor de interes strategic, utilizând instrumentele politice, corespunzător priorităților ce decurg din nevoia de securitate biologică și echilibru al lumii din viitor. (Mackby, 2003, pp. 9-10). Se cunoaște eficacitatea deosebită a armei biologice, comparativ cu alți factori distructivi în masă. Subliniem aspectul potrivit căruia nimicirea unei mulțimi umane date poate fi realizată, după caz, prin alocarea a 2.000.000 \$, dacă se aplează la arme nucleare, 2.000 \$ în cazul armelor chimice și doar cu 2 \$, dacă sunt selectate armele biologice. Așadar, eficacitatea cost/efecte produse crește abrupt, într-un grafic imaginat ce ar cuprinde succesiv armele biologice, substanțele/amestecurile chimice și mijloacele nucleare. (Păun, 2003).

Pe durata Războiului Rece, principalele puteri militare au dezvoltat o gamă extinsă de măsuri în domenii multiple, scopul fiind să surprindă și să înfrângă oponentul. Amploarea cercetărilor, nivelul de finanțare, sprijinul specialiștilor și rezultatele în sine au depins de politica adoptată de către decidenții strategici și planificatorii militari de top.

CONCLUZII

În perioada Antichității și a Evului Mediu, în contextul confruntărilor simetrice (forță armată versus forță armată), mijloacele de război biologic au fost întrebuițate izolat și destul de rar. Posibil să fi existat mai multe forme, modalități și cazuri de întrebuițare, documentele vremii fiind destul de sărace în acest sens.

Primul Război Mondial a introdus forme novatoare în beligeranța vremii. Alături de modalitatea consacrată a folosirii forței armelor de foc și explozivilor, au fost activate și utilizate și alte modalități, precum armele chimică și biologică. Folosirea în premieră eluda în mod elegant prevederile dreptului internațional,

cutumele de ducere a războiului, suprindea adversarul și sprijinea atingerea finalităților strategice estimate de către actorii internaționali ofensivi.

Al Doilea Război Mondial a cunoscut o modificare a tabelului protagoniștilor cercetărilor și utilizării mijloacelor biologice. Japonia a constituit cazul cel mai elocvent în domeniul biologic, acordând interes ridicat, alocând specialiști, tehnologie, infrastructuri, fonduri, alte posibilități. Astfel, ilustrativă este utilizarea nelimitată și nerestrictivă, de către specialiștii din Unitatea 731, a factorului uman, constituit din prizonierii de război, populația civilă neadăpostită și chiar din propriile trupe. Cercetările, reușitele și eșecurile sovietice și americane au fost mascate abil de vălul de protecție conferit de secretul militar ori de stat. Spre opinia publică și segmentul de cercetare au răzbătut doar cazurile de eșecuri sau de criză biologică survenite.

Lipsa cadrului eficient de verificare internațională privind respectarea prevederilor Convenției privind armele biologice nu permite schimbul de informații privind stocurile instituțiilor implicate în activități microbiologice. Pentru prevenirea ajungerii microorganismelor periculoase în posesia structurilor anarhice, răuvoitoare, tulpinile nu trebuie să fie transferate ori vehiculate în afara facilităților biologice securizate. Tulpinile periculoase trebuie stocate în spații sigure sau distruse, în condiții de biosiguranță și biosecuritate.

Nu există măsuri protective și legale suficiente în problema amenințării biologice. Se va insita pe sporirea capacității de monitorizare și supraveghere, detectare, triere, izolare, de diagnosticare și tratament. La fel, vaccinurile și terapiile vor crește capacitatea de a răspunde la amenințările bolilor infecțioase induse. Trebuie declanșate și sprijinite preocupările organizațiilor de securitate și ale statelor progresiste pentru realizarea unei platforme comune de efort, echilibrate, cu posibile acțiuni în mai multe direcții. (Mackbi, pp. 11-13).

Aspectele prezentate au făcut obiectul unor discuții ample și fructuoase, ce au condus la negocierea și adoptarea *Convention on the prohibition of the processing, production and stockpiling of biological weapons and toxins and their destruction*, un document semnat în 1972. Actuala pandemie COVID-19 va trebui să activeze și sensibilizeze opinia publică, mecanismele politice și diplomatice, spre extinderea și actualizarea prevederilor Convenției din 1972 privind armele biologice. Criza biologică intervenită în anul 2019 va trebui să conducă la adoptarea unui document viabil, cu un conținut adecvat mutațiilor multiple intervenite în domeniul biologic, ofensiv și defensiv, pentru statuarea de măsuri eficiente de control în laboratoarele de cercetări biologice, spațiile de depozitare a mijloacelor microbiene, terenurile de experimentare, să instituie măsuri mai dure pentru abaterile de la norme, măsuri cuantificabile și verificabile.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ackerman, G.A., Moran, K.S. (2006). *Bioterrorism and Threat Assessment*, nr. 22. The Weapons of Mass Destruction Commission, Stockholm.
2. Bogdan, V. (2016). *Bioterrorismul*. Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei. București.
3. Dembek Z.F., Pavlin, J.A., Kortopeter, M.G. Chapter. *Epidemiology of Biowarfare and Bioterrorism*. Fort Detrick. Maryland.
4. Greenspan, J. (2020). *The Rise and Fall of Smallpox*, <https://www.history.com/news/the-rise-and-fall-of-smallpox>, accesat la 11 octombrie 2020.
5. Leitenberg, M. (2005). *Assessing the Biological Weapons and Bioterrorism Threat*. Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle.
6. Mackby, J. (2003). *Strategic Study on Bioterrorism*. Center for Strategic and International Studies. Paris.
7. Miller, R.I. (2005). *The Impact of Quarantine on Military Operations*. USAF Countersproliferation Center. Countersproliferation Paper nr. 31. Alabama.
8. Păun, L. (2003). *Bioterrorismul și armele biologice*. București: Editura Amaltea.
9. Riedel, S. (2004). *Biological Warfare and Bioterrorism: a Historical Review*. Baylor University Medical Center Proceedings. Vol. 17, nr. 4.
10. <https://www.history.com/news/the-rise-and-fall-of-smallpox>, accesat la data de 11 septembrie 2020.

IERARHIZAREA ÎNLOCUIRII ECHIPAMENTELOR MEDICALE – ELEMENT AL UTILIZĂRII RAȚIONALE A RESURSELOR –

Colonel ing. drd. George UDROIU

*Institutul Național de Medicină Aeronautică și Spațială
„General doctor aviator Victor Anastasiu”, București*

General de brigadă prof.univ.dr. Ghiță BÂRSAN

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Prof.univ.dr.ing. Toma PLEȘANU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, Sibiu

Maximizarea valorii echipamentelor medicale, în contextul constrângerilor financiare din sistemul de sănătate și al solicitărilor continue ale personalului clinic de noi achiziții, ca efect al ritmului accelerat al dezvoltării tehnologice, necesită implementarea unui management prudent al procesului de înlocuire a tehnologiei medicale existente, prin aliniere la obiectivele strategice ale organizației medicale și la contextul epidemiologic al momentului. Dezvoltarea listelor de înlocuire a echipamentelor din sectorul de asistență medicală și atribuirea priorității pentru înlocuire trebuie să se facă pe baza unui sistem de scoruri/punctaje acordate echipamentelor medicale în urma evaluării unor factori clinici și non-clinici, cantitativi și calitativi, care urmăresc beneficiul adus unității sanitare, impactul social, precum și costurile asociate sprijinului operațional. Acest proces estimabil de planificare, augmentat pe baza datelor din programul de inventar al echipamentelor medicale și expertizei structurilor de inginerie clinică din spitale, reprezintă un instrument dinamic de fundamentare a necesităților și de optimizare a cheltuielilor de capital.

Cuvinte-cheie: echipamente medicale, cost pe ciclul de viață, inventar, planificarea înlocuirilor, raportul cost/eficiență.

INTRODUCERE

Planificarea și alocarea resurselor financiare destinate cheltuielilor de capital dintr-o organizație medicală au la bază, pe lângă instrumentul evaluării noilor tehnologii intrate în piața de profil, mecanismele și procesele de priorizare a echipamentelor medicale propuse pentru înlocuire, ajunse la sfârșitul ciclului de viață operațional. Deoarece, la nivel mondial, nu a fost concepută o modalitate standard de repartizare a acestor fonduri între achiziția de tehnologie nouă și înlocuirea flotei de echipamente din inventar, existând doar recomandarea ca bugetul alocat anual investițiilor de resortul aparaturii medicale să fie de 10% (Temple-Bird et al., 2005, pp. 119-120) din valoarea totală de înlocuire a parcului de echipamente medicale, în ceea ce privește ierarhizarea la înlocuire, deciziile ultimilor ani sunt fundamentate pe analiza unor factori de fiabilitate, siguranță, eficiență, sprijin logistic pe durata ciclului de viață și cost asociat operării și întreținerii acestora, în detrimentul alegerilor subiective de noi achiziții ale personalului medical și înlocuirilor neplanificate și nejustificate a echipamentelor cu costuri ridicate de operare și întreținere.

Strategiile sustenabile de înlocuire a echipamentelor medicale se elaborează pe un termen de 8-10 ani (durata medie de viață utilă a tehnologiilor din sistemul de asistență medicală) și se bazează, în principal, pe datele colectate de structurile de inginerie clinică (IC) din unitățile sanitare, de-a lungul ciclului de viață al echipamentelor, prin monitorizarea continuă a funcționării tehnologiei și problemelor tehnice ale acesteia, a rezultatelor clinice livrate și a eforturilor financiare dedicate sprijinului operațional. Colectarea acestor date complexe se face, de obicei, cu ajutorul sistemelor computerizate de management al echipamentelor medicale și se inițiază odată cu implementarea tehnologiilor în cadrul sistemului de sănătate, reprezentând o oglindă a istoricului aparatelor medicale și instrument puternic de planificare și priorizare a înlocuirilor.

PRIORITIZAREA ÎNLOCUIRII ECHIPAMENTELOR – INSTRUMENT AL PLANIFICĂRII TEHNOLOGIEI MEDICALE

Pentru realizarea echilibrului dintre potențialul tehnologiei existente, dezvoltarea tehnologică rapidă a noilor echipamente, precum și obținerea unor costuri optime de operare și eficientizarea generală a sistemului de asistență medicală, spitalele

MANAGEMENTUL RESURSELOR PENTRU APĂRARE

ar trebui să urmărească în mod constant evoluția pieței medicale, reglementările naționale și internaționale referitoare la interzicerea utilizării unor dispozitive, parametrii de siguranță ai echipamentelor exploatare, gradul de operativitate și fiabilitatea echipamentelor medicale, în sensul identificării oportune a momentului de regres al raportului cost/eficiență.

Procesul de planificare a înlocuirilor solicită o abordare holistică a personalului cu atribuții în managementul echipamentelor medicale, cum ar fi personalul medical, structurile de inginerie clinică, personalul administrativ și tehnic, tehnologia informației, financiar și achiziții (*figura nr. 1*) și reprezintă un plan sistematic de dovezi și date care pot demonstra necesitatea și pot sprijini decizia finală de înlocuire și achiziție.

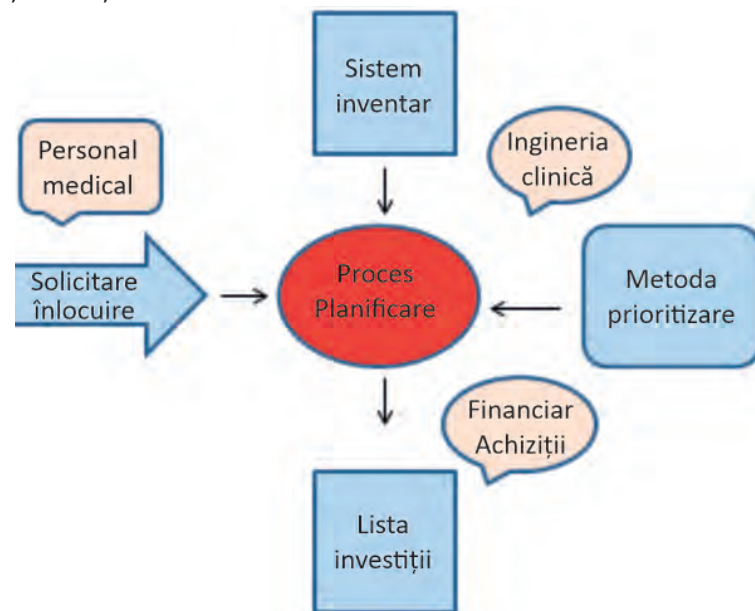


Figura nr. 1: Componentele structurale ale procesului de planificare a înlocuirilor de echipamente medicale

Un sistem ideal de planificare a înlocuirilor echipamentelor medicale ajunse la sfârșitul vieții ar trebui să fie dezvoltat pe baza rezultatelor monitorizării tuturor categoriilor vitale și critice de echipamente, iar analiza factorilor de rentabilitate clinică și economică (beneficii medicale, siguranță, mentenanță, costuri, standardizare) să se facă prin prisma celor trei piloni de implementare a celor mai dinamice și flexibile planuri de înlocuire, astfel:

- pachetul de obiective strategice al unității sanitare;
- furnizarea unor servicii medicale de calitate prin intermediul unor echipamente medicale sigure și performante, inclusiv tendința pieței;

- echilibrul dintre estimarea costurilor ciclului de viață al echipamentelor și alocarea rațională a resurselor de sprijin.

ASOCIEREA FACTORILOR EVALUAȚI PENTRU IERARHIZARE

În practica de management al echipamentelor medicale, sunt cunoscute mai multe metode de ierarhizare a înlocuirii tehnologiilor, bazate pe evaluarea unor *combinații de mai mulți factori* (Capuano, 2010, pp. 101-109) clinici, de cost, cantitativi și calitativi, cu impact asupra calității și costurilor. Departajarea echipamentelor se face prin punctajele sau scorurile obținute în urma analizei factorilor și are la bază atât informații exacte din programul de inventar al tehnologiilor medicale, cât și date concrete, rezultate din expertiza tehnică a structurilor de inginerie clinică.

Cei mai întâlniți factori analizați pentru prioritizarea înlocuirii echipamentelor medicale la nivel internațional sunt:

- durata normală de funcționare a echipamentului medical (Publication 946, 2008, p. 111) și perioada de amortizare – grad de priorizare mediu. Precizez faptul că durata normală de funcționare a unui computer tomograf (CT) este de 12-15 ani (H.G. nr. 2139/2004), dar structurile de inginerie clinică trebuie să planifice și să aloce costuri suplimentare pentru actualizarea periodică a aplicațiilor de soft medical, deoarece tehnologia CT poate fi depășită în maximum 8-10 ani;
- sfârșitul duratei de viață a echipamentului (EOL – end of life) (*Medical equipment*, 2012, p. 14) sau indisponibilitatea serviciilor de mentenanță și imposibilitatea asigurării cu piese de schimb și consumabile (EOS – end of support) – grad de priorizare ridicat. Producătorii tehnologiilor medicale își pot retrage sprijinul acordat echipamentelor atât în ceea ce privește operațiunile de asistență tehnică, precum și din punctul de vedere al producției de consumabile și piese de schimb și accesorii necesare operării acestora. De obicei, aceste date de retragere a suportului sunt furnizate organizațiilor medicale cu cel puțin doi-trei ani înainte, în vederea planificării înlocuirilor sau identificării potențialelor surse alternative de sprijin (nesustenabile pentru perioade mai mari de patru-cinci ani). Un alt aspect care poate duce la EOL este retragerea de pe piața medicală a echipamentului și interzicerea utilizării acestuia, ca urmare a incidentelor în funcționare. De asemenea, este posibil ca achiziția unor echipamente noi, mai performante și cu software noi, să nu mai fie interoperabile cu un echipament mai vechi, deși acesta nu a ajuns la EOL;
- fiabilitatea – grad de priorizare mare. Se cuantifică eșecurile și intervențiile de mentenanță corectivă pe o anumită perioadă de timp (de regulă,

se folosește un interval de referință de un an calendaristic), considerând că operațiunile de inspecție și mentenanță preventivă (IMP) au fost executate la timpul planificat și în volum complet;

- estimarea vieții fizice a tehnologiei medicale – grad de priorizare mediu. Viața fizică a unui echipament medical este estimată de structurile de inginerie clinică din spitale, pe baza experiențelor proprii sau prin interacțiunea profesională cu alte organizații medicale și este înregistrată în programele de inventar. Această durată este dependentă de timpii de utilizare ai tehnologiei, aptitudinile utilizatorilor clinici și grija manifestată față de echipamente, calitatea consumabilelor, accesoriilor și a pieselor de schimb folosite pe timpul operării și întreținerii, mediul de exploatare. În medie, pentru un echipament medical operat adecvat și întreținut cu materiale și piese de origine, ale cărui lucrări de IMP au fost executate conform programărilor structurilor de IC din planurile de sprijin operațional, durata normală de funcționare poate fi prelungită, fără costuri suplimentare majore, cu 30-40%;
- costul lucrărilor de mentenanță (ECRI Institute, 1997, pp. 4-12) – grad de ierarhizare mare. Evaluarea se face prin raportarea cheltuielilor totale de mentenanță dintr-un an calendaristic la prețul de achiziție, prin includerea materialelor, pieselor de schimb și a manoperei/volumului de muncă, aceste date fiind extrase din rapoartele de cost ale aplicațiilor informatice care gestionează istoricul echipamentelor de inventar sau programelor de inventar. Se vor lua în considerare atât costurile operațiunilor de mentenanță corectivă executate în regim externalizat și ale contractelor de service (tip abonament lunar, cu includerea reviziilor tehnice programate), cât și cheltuielile totale ale acțiunilor de asistență tehnică executate cu specialiști interni ai spitalului;
- timpul total de incapacitate funcțională a echipamentului – grad de ierarhizare mare. Sunt luate în calcul perioadele de timp în care echipamentul este nefuncțional din cauza avariilor tehnice, deoarece afectează capacitatea spitalului de a livra serviciile de asistență medicală, conform misiunii de bază, și aduc pierderi importante bugetului unității sanitare (mai ales în cazul tehnologiilor medicale de imagistică, radiologie, analizoare de laborator);
- eficiența clinică a echipamentului și încrederea operatorului – grad de ierarhizare mediu. Rezultatul calibrărilor și testelor periodice efectuate de utilizatorul clinic poate determina calitatea rezultatelor și timpii de așteptare pentru interpretarea acestora;
- funcția echipamentului în asigurarea serviciilor de asistență medicală – grad de ierarhizare mediu. Clasificarea și punctarea funcției fiecărui echipament

- inclus în programul de inventar (risc ridicat, sprijin de viață, rutină) (Fennigkoh, 1992, pp. 43-46) se face prin determinarea *scorului critic* (Kevin et al., 2005, pp. 37-41) al fiecărui dispozitiv medical în raport cu celelalte tehnologii din program. De exemplu, se poate considera și stabili că unui echipament CT i se atribuie un scor maxim datorită importanței absolute în asigurarea operativității serviciilor medicale ale unui spital, în timp ce unui pulsoximetru i se atribuie un scor minim. Celelalte echipamente din program vor fi punctate cu scoruri situate între cele două extreme;
- uzura fizică și morală a tehnologiei analizate – grad de ierarhizare mediu. De regulă, acest factor este analizat și punctat de structurile de IC competente, pe baza propriei expertize sau în urma rapoartelor tehnice emise de operatorii externi de service specializați, care măsoară starea tehnică a aparaturii medicale și caracteristicile funcționale. Suplimentar, se analizează actualitatea tehnologiei existente pe piața medicală, posibilitatea de actualizare și modernizare a aplicațiilor medicale care asigură funcțiile echipamentului, precum și compatibilitatea viitoarelor potențiale noi tehnologii cu rețeaua de informatică medicală dezvoltată în spital (de exemplu, în vederea asigurării interoperabilității cu echipamentele medicale existente, un viitor echipament de ecografie cardiacă trebuie să fie compatibil cu anumite standarde/DICOM¹);
 - gradul de acceptabilitate clinică (Faisal et al., pp. 55-63) – grad de ierarhizare mediu. Este unul dintre cei mai subiectivi factori evaluați în procesul de planificare a înlocuirilor de echipamente medicale la sfârșitul ciclului de viață, care nu se bazează pe performanțele tehnice și clinice măsurabile ale aparatului medical, ci doar pe preferințele personalului clinic, legate de o anumită marcă sau producător de echipamente medicale;
 - siguranța în utilizare a echipamentului medical – grad de ierarhizare mare. Această analiză are la bază datele obținute în urma monitorizării și examinării/cercetării evenimentelor adverse (Tobey, 2004, pp. 153-154), precum și a potențialelor pericole și riscuri asociate operării tehnologiilor medicale (erori, alerte sau orice alte probleme legate de siguranța echipamentului pentru care nu s-au găsit soluții de rezolvare constituie motiv de scor maxim pentru înlocuire);
 - standardizarea tehnologiei medicale – grad de ierarhizare mare. Reducerea numărului de modele și mărci de echipamente medicale dintr-o organizație medicală reprezintă cea mai eficientă metodă de reducere a costurilor

¹ *Digital Imaging and Communications in Medicine* este standardul internațional pentru transmiterea, stocarea, preluarea, tipărirea, procesarea și afișarea informațiilor de imagistică medicală, <https://www.dicomstandard.org/>, accesat la 10 septembrie 2020.

pe durata ciclului de viață, prin avantajele economice aduse de prețurile mai mici de achiziție și costurile reduse ale sprijinului operațional (consumabile și piese de schimb, precum și operațiuni de mentenanță, instruire și formare continuă a utilizatorilor finali și a structurilor tehnice, deja familiarizați cu modelele existente). În cazul introducerii unor tehnologii noi de același tip, ale aceluiași producător, consumabilele și accesoriile, precum și modulele componente sunt compatibile, iar aplicațiile clinice și soft-ul medical vor asigura interoperabilitatea cu sistemul informatic și registrele electronice de sănătate implementate la nivelul fiecărei structuri medicale;

- gradul de utilizare/operare al echipamentului – grad de ierarhizare mediu spre mare. Se analizează timpii/numărul de ore de folosință ai echipamentelor propuse la înlocuire sau investiție nouă (de exemplu, dacă un refractometru este folosit 20 de ore pe an, prin specificul unității sanitare, iar un electrocardiograf este folosit patru-șase ore zilnic, este priorizat la înlocuire echipamentul cu un grad de utilizare mai ridicat. Se va lua în considerare inclusiv existența unor echipamente similare sau a unor rezerve de consumabile și accesorii necesare funcționării;
- reglementări internaționale, standarde clinice sau tehnice – grad de ierarhizare mare. Organismele internaționale pot emite interdicții de a folosi anumite echipamente medicale, care, deși s-au dovedit a fi fiabile și eficiente, reprezintă totuși pericole pentru contactul sau interacțiunea cu corpul uman, din cauza unor materiale din compunerea echipamentului sau prin natura procedurilor de diagnosticare și tratament.

Astfel, factorii cheie care trebuie să facă obiectul evaluării și analizei Grupurilor de Management al Echipamentelor Medicale (GMEM), în vederea prioritizării la înlocuire și emiterii deciziei finale, așa cum sunt prezentați în *figura nr. 2*, se bazează atât pe date exacte din sistemul computerizat de evidență, cât și pe informații și dovezi din experiența personalului medical și tehnic și prevederi ale organismelor internaționale din domeniul serviciilor de asistență medicală.

Într-o primă etapă a ierarhizării, sistemul computerizat de evidență poate emite rapoarte preliminare cu echipamentele prioritizate la înlocuire, pe baza datelor concrete înregistrate de-a lungul vieții acestora, urmând ca, ulterior, factorii calitativi să fie analizați de personal medical și tehnic specializat.

Etapă finală a ierarhizării este reprezentată de evaluarea costurilor de implementare a noilor proiecte și beneficiilor financiare aduse spitalului, dar și a avantajelor clinice ale noilor tehnologii, în raport cu strategia organizației medicale și cerințele de reglementare ale pieței.

Ierarhizarea înlocuirii echipamentelor medicale
– element al utilizării raționale a resurselor –

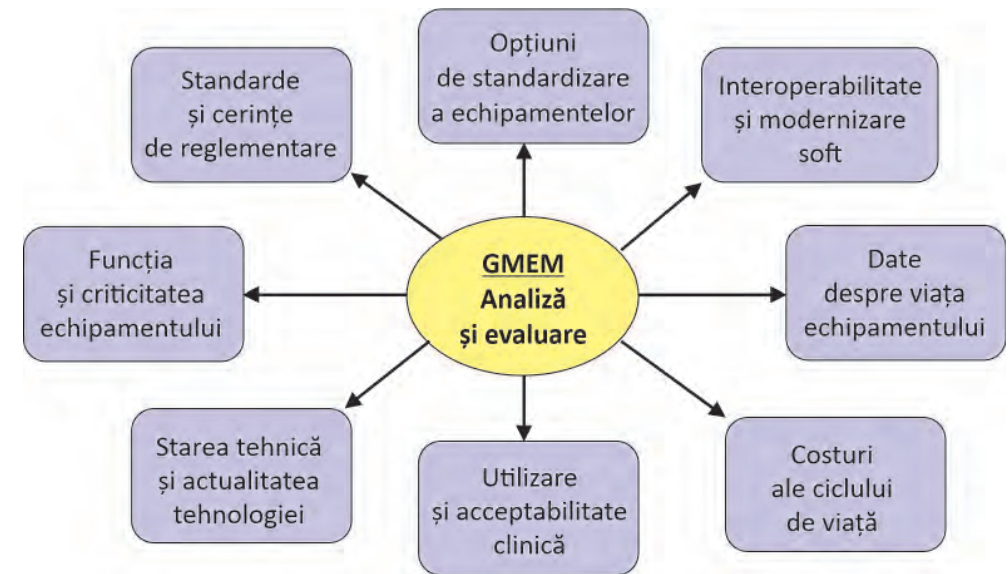


Figura nr. 2: Natura factorilor analizați în procesul de înlocuire a echipamentelor medicale

Ca un exemplu de clasificare și punctare din cadrul unei evaluări, prezint, în *tabelul nr. 1*, scorul ce se poate acorda în urma analizei pe categorii de risc (funcție, risc și grad de criticitate).

Tabelul nr. 1: Exemplu de categorii de risc evaluate în cadrul procesului de prioritizare (Ibid., p. 231)

Criteria	Punctaj / scor
Funcția clinică	
Fără contact cu pacientul	1
Poate exista contact cu pacientul, dar funcția nu este critică	2
Dispozitiv pentru diagnosticare sau pentru monitorizare directă	3
Dispozitiv pentru tratament acordat direct pacientului	4
Dispozitiv pentru susținerea vieții	5
Riscul fizic	
Fără riscuri semnificative cauzate de eventuale defecțiuni	1
Riscuri scăzute cauzate de eventuale defecțiuni	2
Defecțiunea/eșecul dispozitivului poate duce la tratament inadecvat, diagnostic greșit sau lipsa monitorizării	3
Defecțiunea dispozitivului poate determina leziuni severe sau chiar moartea utilizatorului sau a pacientului	4

<i>Criteria</i>	<i>Punctaj / scor</i>
Criticitatea misiunii	
Dispozitivul nu este important pentru îngrijirea pacientului, care poate fi făcută prin intermediul unor metode alternative	1
Dispozitivul este important pentru îngrijirea pacientului	2
Dispozitivul este foarte important pentru un departament	3
Dispozitivul este foarte important pentru multe secții din spital	4
Dispozitivul este esențial pentru misiunea întregului spital	5

În tot acest lanț de planificare a înlocuirilor, parte a procesului decizional de înzestrare cu aparatură medicală, este foarte importantă contribuția structurilor de IC prin monitorizarea permanentă a calității, siguranței, performanțelor și costurilor asociate utilizării echipamentelor medicale, precum și înregistrarea exactă a datelor și revizuirea acestora la momentele oportune.

METODE DE IERARHIZARE LA ÎNLOCUIRE, PROPUSE ÎN ULTIMII 30 DE ANI

Acuratețea datelor înregistrate în sistemele computerizate de management al echipamentelor medicale, robustețea programelor, perioada de timp și diversitatea echipamentelor incluse în procedurile de monitorizare, accesul la surse oficiale de informații privind speranța de viață a tehnologiilor medicale și reglementările legate de siguranța în utilizare a echipamentelor, precum și cunoștințele și expertiza personalului medical și tehnic reprezintă cele mai valoroase resurse care contribuie la întocmirea planurilor de ierarhizare și înlocuire a echipamentelor medicale, bazate pe date cuantificabile și pe dovezi practice și științifice.

Dacă anumiți factori de evaluare au o prioritate absolută la înlocuire, cum ar fi siguranța în exploatare, retragerea sprijinul logistic al furnizorilor sau al producătorilor (lipsă consumabile, piese de schimb, asistență tehnică) sau excluderea din utilizare de către organismele acreditate, notarea altor factori se poate face prin intermediul unor formule de calcul, conjuncte unor date exacte din ciclul de viață al echipamentelor medicale, prin stabilirea unor praguri maxime de ierarhizare, cum ar fi, de exemplu: costul unei reparații să nu depășească 50% din valoarea de înlocuire a echipamentului sau costul total al operațiunilor anuale de mentenanță al ultimilor trei ani să nu depășească 25% din prețul de achiziție, viața fizică a echipamentului să nu depășească mai mult de 30% din durata normală de funcționare reglementată prin dispoziții naționale.

În ultimii 30 de ani, metodele prin care echipamentele medicale erau propuse la înlocuire doar prin folosirea unor foi de calcul scrise sau computerizate, în baza unor date de inventar obținute din registrele de evidență din cadrul secțiilor medicale ale spitalului, au evoluat da la procedee fundamentate doar pe vechime și speranța de viață, plus costul de înlocuire (Dondelinger, 2003, pp. 433-436), până la aplicații informatice bazate pe algoritmi matematici care pot genera anul de înlocuire al echipamentului, constituind, astfel, o primă formă a listelor scurte de prioritizare la înlocuire.

Începând cu anul 1992, structurile de IC din organizațiile medicale au întocmit planuri de înlocuire a echipamentelor în baza modelului de prioritizare *Fennigkoh*, care se axa pe analiza a zece factori de evaluare, folosind formule simple de notare și acoperind cele patru probleme majore din viața echipamentelor medicale: funcția, costurile, mentenanța și sprijinul operațional (Fennigkoh, *ibid.*).

Ulterior, în anul 2002, Malcolm Ridgway (2002) a propus o nouă metodă de prioritizare la înlocuire a echipamentelor medicale, bazată pe date exacte din istoricul echipamentului, fiabilitatea și costurile de operare ale acestuia, folosind pentru evaluare un sistem de șapte factori din ciclul de viață al tehnologiei medicale, astfel: vârsta și starea de funcționare, gradul de utilizare, fiabilitatea, costul mentenanței anuale, disponibilitatea consumabilelor și pieselor de schimb, actualitatea tehnologiei existente și acceptabilitatea clinică. În cazul acestei metode de ierarhizare, scorul total de înlocuire al fiecărui echipament medical este compus din adunarea punctajelor individuale acordate fiecărui factor de evaluare (pe o scară de la 1 la 10 puncte), iar clasamentul final de prioritizare se face în ordinea descrescătoare a scorurilor finale.

În același an, Wang a promovat o metodă nouă de prioritizare, bazată mai mult pe rentabilitatea economică a investițiilor alternative, recomandând ca, după analiza stării funcționale a echipamentului, a capacității de sprijin operațional și a conformității cu standardele clinice, să fie efectuate estimări ale impactului financiar și randamentului noilor cheltuieli de capital, deoarece multe tehnologii medicale sunt propuse de personalul medical pentru înlocuire, deși ele funcționează la performanțele tehnice nominale și în parametri de siguranță standard. Această metodă de prioritizare folosește modelul costurilor pe ciclul de viață și conceptul de valoare netă actuală, ca procent al cheltuielilor, raportat la marja de profit al organizației medicale.

În anul 2004, Robert M. Dondelinger a propus o nouă metodă de înlocuire, în completarea și întărirea procedurii de prioritizare promovate cu un an înainte, bazată doar pe speranța de viață a echipamentului medical și costul de înlocuire. Noua abordare devine mai complexă și include în matricea de analiză și evaluare noi elemente (Dondelinger, pp. 26-31), cum ar fi: vârsta echipamentului medical,

numărul intervențiilor/comenzilor de mentenanță corectivă (reparații), costul total al operațiunilor de mentenanță, actualitatea (avansul) tehnologiei medicale, precum și adecvarea tehnologiei la obiectivele organizației medicale pentru următorii cinci ani, acordându-se, astfel, un scor final fiecărui echipament medical, după o formulă de punctare bazată pe rapoarte și procente.

În anul 2010, Mike Capuano introduce un sistem de prioritizare dezvoltat pe baza unui indice ierarhic, rezultat al unei evaluări combinate de factori, astfel: factorul de preț, condiția actuală a echipamentului medical, disponibilitatea de sprijin a furnizorului/producătorului pe durata ciclului de viață, factorul de vechime al tehnologiei medicale, factorul de cost al pieselor de schimb (ca procent din valoarea achiziției echipamentului), factorul de risc (nivelul de risc este actualizat în baza de date a organizației medicale), precum și frecvența utilizării echipamentului. În urma evaluării, acești factori sunt punctați cu scoruri de la 1 la maximum 6 puncte, fiecărui factor aplicându-i-se, ulterior, un indice de pondere în vederea distribuirii importanței fiecărui factor, obținându-se o ordine de ierarhizare bazată pe criterii distincte, punctaje și ponderi.

Pe modelul unei astfel de metode, într-o unitate sanitară din rețeaua proprie a Ministerului Apărării Naționale, a fost proiectată o schemă de evaluare a echipamentelor medicale, în vederea prioritizării la înlocuire a acestora și întocmirii listei scurte, parte a listei finale de investiții anuale. Schema cuprinde o serie de șapte factori de evaluat, atât obiectivi, cât și cuantificabili, pe baza datelor înscrise în Registrul de evidență a echipamentelor medicale aflate în utilizare (*Ordinul nr. 308/17 martie 2015*), întocmit obligatoriu de toate unitățile sanitare din România, dar și subiectivi, pe baza preferințelor personalului medical și tehnic. Conform algoritmului, fiecărui factor i se atribuie un punctaj, între 1 și 5 puncte, așa cum este prezentat în *tabelul nr. 1*. Coeficientul final de ierarhizare este reprezentat de media aritmetică a ponderilor factorilor evaluați, ponderi ce pot fi stabilite prin înregistrarea opiniilor individuale ale GMEM sau ale unui alt grup de management constituit la nivelul unității sanitare, din care să facă parte personal medical, administrativ, tehnic, financiar și achiziții, după cum este detaliat în *tabelul nr. 2*.

Tabelul nr. 2: Ponderea factorilor evaluați în cadrul procesului de prioritizare

Factor evaluat	Puncte acordate	Pondere				
	1	2	3	4	5	6
Starea (S)	Foarte bună	Bună	Acceptabilă	Slabă	Foarte slabă	0,13
Vârsta (V)	≥5 ani	≥8 ani	≥10 ani	≥12 ani	≥15 ani	0,155

Sprijin operare pe durata ciclului de viață (SO)	Complet asigurat	Asigurat parțial (≥ 5 ani)	Acceptabil (între 2 și 5 ani)	Inacceptabil (≤ 2 ani)	EOL	0,189
Cost anual mentenanță (CM)	<5%	5%<CM<10%	10%≤CM<15%	15%≤CM<20%	≥20%	0,175
Grad de utilizare (U)	≤2 ore/zi sau rar	2<U≤4 ore/zi	4<U≤6 ore/zi	6<U≤8 ore/zi	>8 ore/zi	0,123
Acceptabilitate clinică (A)	Total acceptat	Adecvat	Acceptat cu modernizări	Necesită componente auxiliare	Nedorit	0,125
Funcția (F)	Altele	Sprijin analitic	Diagnosticare	Terapeutice	Echipamente vitale	0,103

În ultimii 10 ani, odată cu creșterea accelerată a numărului de dispozitive medicale în utilizare (3,7 milioane în anul 2018/Bernard, 2018) și concomitent cu promovarea conectivității echipamentelor medicale la diverse rețele, în vederea transmiterii și schimbului de informații clinice și date de avertizare sau eșec tehnic, precum și asigurarea interoperabilității clinice, metodele de ierarhizare la înlocuire a tehnologiilor medicale aduc în fruntea listelor de prioritizare echipamentele medicale care necesită actualizări sau modernizări majore ale aplicațiilor clinice, rețelelor informatice sau chiar infrastructurii unității sanitare, ale căror costuri nu s-ar justifica din punct de vedere economic.

Alte două aspecte care sunt abordate prioritar în ultimii ani pentru întocmirea planurilor de înlocuire sunt analiza factorilor de siguranță a pacienților, în contextul în care, la nivelul anului 2018, în Statele Unite ale Americii au fost înregistrate peste 5.000 de decese (Tobey, 2018), cauzate de proiectarea neconformă a tehnicii medicale, defecțiunile tehnice ale echipamentelor și utilizării necorespunzătoare de către personalul medical, a vulnerabilității echipamentelor medicale în ceea ce privește securitatea cibernetică a acestora și a rețelelor medicale implementate la nivel local, departamental sau național, în condițiile în care mai mult de jumătate din unitățile sanitare la nivel mondial consideră că un astfel de atac cibernetic este oricând posibil asupra echipamentelor utilizate în spital (Medical Device Security, 2017).

Astăzi, în timp ce organizațiile medicale din țările dezvoltate ale lumii folosesc pentru gestionarea ciclului de viață al echipamentelor medicale diverse programe de management computerizat, listele preliminare de înlocuire sunt generate automatizat, iar deciziile de prioritizare a echipamentelor sunt luate mai ușor și mult mai fundamentat. Configurarea acestor sisteme de monitorizare

și control permite structurilor de IC să obțină periodic rapoarte de determinare a anului de înlocuire, bazate pe date exacte și dovezi practice, rezultate ale analizelor unor combinații de factori, cum ar fi: vârsta, factorii de risc, durata normală de utilizare, durata medie a speranței de viață, retragerea de la utilizare (factor absolut – interdicție prin reglementare internațională sau națională), costurile de achiziție (vin în sprijinul deciziei de înlocuire cu o altă tehnologie nouă), costurile de operare și suport (consumabile, piese de schimb, accesorii, lucrări de mentenanță), EOL și EOS, costuri de scoatere din funcțiune și dezafectare (estimări, echipamente similare). Aceste rapoarte, revizuite de structurile de IC prin considerarea unor factori suplimentari (standardizare, tendințe ale pieței de profil, eventuale modernizări de soft și costuri suplimentare, probleme de securitate cibernetică, interoperabilitate), sunt înaintate GMEM și, ulterior, Consiliilor de administrație ale spitalelor, în vederea emiterii deciziilor finale de înlocuire, parte a planurilor de management, în conformitate cu misiunea de bază și obiectivele strategice ale organizației medicale.

CONCLUZII

Ierarhizarea la înlocuire a echipamentelor medicale ajunse la sfârșitul vieții utile reprezintă un instrument puternic de planificare a tehnologiei medicale de-a lungul ciclului de viață, bazat pe contribuția programelor robuste de management computerizat, care să includă o gamă largă de echipamente și date variate din timpul utilizării acestora, precum și pe cunoașterea și experiența personalului medical și tehnic, în ceea ce privește funcțiile, starea, tendința, politicile și costurile asociate utilizării și întreținerii echipamentelor din sectorul de asistență medicală.

Planurile obiective de înlocuire, dezvoltate printr-o abordare sistemică a întregului proces și prin evaluări algoritmice ale factorilor absoluți și relativi din viața echipamentelor medicale, contribuie semnificativ la optimizarea cheltuielilor din sectorul de sănătate publică, reducerea achizițiilor neplanificate și neprogramate (accidentale, de urgență), îmbunătățirea parametrilor de siguranță și calitate livrați de tehnologiile medicale, creșterea performanțelor clinice, precum și mărirea valorii echipamentelor medicale în contextul constrângerilor bugetare actuale din sectorul sănătății la nivel global.

Combinația factorilor selectați pentru evaluare și ponderile acordate fiecărui factor reprezintă decizii nestandardizate ale fiecărei organizații medicale, dar sistemul de prioritarizare la înlocuire trebuie să se bazeze pe structuri de date exacte și cuantificabile din viața echipamentelor medicale, extrase din inventarele precise implementate de structurile de inginerie clinică ale unităților sanitare, pe dovezi clinice și tehnice, cum ar fi siguranța, fiabilitatea sau rentabilitatea, dar și pe informații sigure din alte surse de informare oficiale (spitale colaboratoare, structuri departamentale, organisme naționale sau internaționale, standarde sau ghiduri).

BIBLIOGRAFIE:

1. Capuano, M. (2010). *Prioritizing equipment for replacement*. În *Biomedical Instrumentation Technology*, 44 (2).
2. Dondelinger, R. (2003). *A simple method of equipment replacement planning*. *Biomedical Instrumentation Technology*, Vol. 37(6).
3. Dyro, J.-F. (2004). *Clinical Engineering Handbook*. Elsevier Academic Press. Burlington, SUA.
4. Faisal, M., Sharawi, A. (2015). *Prioritize Medical Equipment Replacement Using Analytical Hierarchy Process*. În *Journal of Electrical and Electronics Engineering (IOSR-JEEE)*. Vol. 10, nr. 3.
5. Fennigkoh, L. (1992). *A medical equipment replacement model*. *Journal of Clinical Engineering*, Vol. 17(1), Quest Publishing Co.
6. Iadanza, E. *Clinical Engineering Handbook*. Second Edition. Elsevier Academic Press, London.
7. Taylor, K., Jackson, S. (2005). *A medical equipment replacement score system*. *Journal of Clinical Engineering*, 30(1).
8. Temple-Bird et al. (2005). *How to plan and budget for your healthcare technology*. How to manage series of health care technology guides no. 2. St. Albans. Ziken International (Health Partners International).
9. Tobey, J.C. (2018). *Adverse event notification, investigation and regulatory reporting in the United States*, *Global Forum on Medical Devices*. World Health Organization.
10. Ridgway, M. (2002). *Preliminary Equipment Replacement Planning Report*. Presentation at the Advanced Clinical Engineering Workshop, San Jose.
11. Wang, B. (2002). *Repair, replacement and retirement criteria for health equipment*. Presentation at the *Advanced Clinical Engineering Workshop*. Guayaquil Ecuador.
12. ECRI Institute. (1997). *Medical Equipment Planning*, Health Devices.
13. Hotărârea Guvernului nr. 2139 din 30 noiembrie 2004 pentru aprobarea Catalogului privind clasificarea și duratele normale de funcționare a mijloacelor fixe, publicat în Monitorul oficial nr. 46 din 13 ianuarie 2005, București.
14. Synopsys, *Medical Device Security: An Industry Under Attack and Unprepared to Defend*, Ponemon Institute LLC, 2017.
15. U.S. Department of the Treasury Internal Revenue Service tax guidelines/Publication 946, *How to Depreciate Property*. Modified Accelerated Cost Recovery System (MACRS) for 2008 returns.
16. <https://www.dicomstandard.org>, accesat la 12 august 2020,
17. <https://www.forbes.com>, accesat la 12 august 2020.

GENERAREA ȘI ROLUL CONVENȚIEI DIN 1972 PRIVIND INTERZICEREA ARMELOR BIOLOGICE

Colonel dr. Gabriela-Elena SÎRBU

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Conf.univ.dr. Vasile BOGDAN

Universitatea „Danubius”, Galați

Motto:

„Singura cea mai mare amenințare la adresa dominației
continue a omului asupra planetei este virusul.”

Dr. Joshua Lederberg,
laureat al Premiului Nobel pentru Medicină

INTRODUCERE

Analizele de natură științifică privitoare la mediul actual de securitate postulează afectarea biologică și, implicit, arma biologică și bioterorismul ca fenomene posibil să se producă în orice moment, cu amplitudini, frecvențe și consecințe imprevizibile. Trecutul istoric consemnează o cazuistică, nu neapărat amplă, dar relevantă, în evenimente biologice ale domeniului analizat. În mod cert, se cunoaște că evenimente biologice de afectare a mediului social și natural au existat în trecut.

Criza biologică trebuie apreciată ca un atentat dur la securitatea grupurilor sociale, realizându-se contaminarea resurselor, afectarea facilităților critice și distrugerea fizică a grupurilor sociale numeroase, intervenite prin acțiuni dușmănoase, iraționale. Provocarea biologică este în măsură să activeze un potențial distructiv greu de cuantificat, cu posibile efecte catastrofice, dezastrul putând interveni în situațiile în care omenirea nu acționează inteligent, sinergic și la timp. Pe intermediul mai multor factori favorizanți, diseminarea factorilor biologici este ușoară și rapidă. Globalizarea sprijină transmiterea rapidă a factorilor biologici de afectare la mari distanțe. Astfel, prezența agenților biologici patogeni este dificil de semnalat în timp util, spre a putea fi întreprinse măsuri de contracarare. Efortul autorităților trebuie centrat pe supraveghere și informare, profilaxie, descoperire, intervenție și acțiuni de tratament, măsuri de izolare și de reducere, decontaminare, precum și alte măsuri proprii managementului crizei biologice. (Miller, 2005, pp. 10-11).

Istoria confruntării conține suficiente cazuri în care elemente din gama războiului biologic au fost utilizate de combatanți în atingerea scopurilor. Posibilitatea întrebuintării factorului biologic derivă din potențialul distructiv, masiv și greu de depistat la timp, deținut de vectorii de amenințare. În acest sens, agenții biologici fiind reprezentați de microorganisme, factorii de contaminare au putut fi folosiți cu ușurință ca arme biologice în confruntările vremii. Agenții biologici au permis atingerea obiectivelor distincte de către structurile armate proprii Evului Mediu ori chiar în perioade de timp mult anterioare. Armele biologice conțin un potențial

În prima jumătate a secolului al XX-lea, omenirea a cunoscut două conflagrații mondiale devastatoare, care au produs milioane și milioane de victime. Vectorii ucigași au fost asigurați de efectele distructive ale armelor de foc și, în măsură mult mai mică, de acțiunile terifiante induse de gaze și de agenții biologici. În timpul Războiului Rece, marile puteri militare ale lumii au continuat efortul de a produce, dezvolta și stoca mijloace biologice, capabile să le asigure victoria în viitoarele confruntări, duse cu oponenți amplasați pe locații geografice diverse și cu potențial diferit. Ca urmare, spectrul amenințării biologice trebuia redus, astfel încât să intervină măsuri de relaxare. Este meritul incontestabil al Convenției pentru interzicerea prelucrării, producției și stocării armelor biologice și toxinelor și distrugerea acestora, document semnat în anul 1972. Totuși, trebuie recunoscut faptul că menționata convenție nu a fost generată pe un teren viran. Anterior, în anul 1925, a fost semnat Protocolul care interzicea deținerea și utilizarea gazelor asfixiante, otrăvitoare și de altă natură în război, precum și modalități proprii ducerii războiului bacteriologic. Deși eficacitatea protocolului a fost mică, importanța documentului inițial este imensă, datorită drumului deschis spre dezarmarea biologică și creșterea încrederii între state. În mod clar, Convenția din 1972 trebuia să fie urmată de măsuri luate, poziții și acțiuni care să consacre dorința statelor puternice de eliminare treptată și totală a arsenalelor biologice. Aspectul este cu atât mai important în urma pandemiei severe COVID-19, care a creat, în întreaga lume, multiple probleme medicale și economice.

Cuvinte-cheie: factori biologici, dezarmare, protocol, microorganisme, tehnologie.

distructiv ce depășește posibilitățile de distrugere ale armelor convenționale ori chimice, fiind direcționat spre eliminarea forței vii. Întrebuințarea facilă, contextul extins de utilizare, costurile scăzute de producere și diseminare, dificultatea ori chiar imposibilitatea contracarării eficiente de către luptători sau comunitățile umane numeroase neprotejate au constituit câteva dintre aspectele care au obligat elaborarea măsurilor ce privesc interzicerea producerii, deținerii și utilizării acestui tip de mijloace (Bogdan, 2016, pp. 27-28).

PROTOCOLUL DE LA GENEVA, DIN 1925

Germania, țară participantă la Primul Război Mondial, a avut preocupări științifico-operaționale în domeniul războiului biologic. Se pare că a existat dorința expedierii în SUA și în unele state adverse a unor elemente ale șeptelului infectate cu agenți de antrax și răpciugă. Vectori purtători au fost desemnați a fi vacile și caii. Pentru export în Rusia, au fost utilizate efective de ovine. Au mai existat intenții germane de a transmite holera spre Italia și ciuma bubonică spre Rusia (mai exact, în Saint Petersburg). Se mai are în vedere faptul că Germania a întreprins un bombardament biologic asupra pozițiilor trupelor britanice.

Germania a respins vehement acuzele privind practicarea războiului biologic și a avut câștig de cauză. În anul 1924, după încheierea Primului Război Mondial, un subcomitet aparținând Ligii Națiunilor a încercat fără succes să identifice probe certe ale utilizării armei bacteriologice în conflagrația mondială. Totuși, comisia de anchetă a putut proba utilizarea armei chimice în conflictul mondial încheiat relativ recent.

Indiscutabil, a existat un câștig deosebit pentru umanitate. Ca urmare a implicărilor de diferite forme și cu consecințe proprii, realizate în Primul Război Mondial pe domeniile chimic și biologic, ambele posibilități de luptă fiind considerate ca putând produce pagube imense ființelor vii într-un război, se impuneau eforturi politico-diplomatice pentru stoparea proliferării respectivelor arme cu efecte de nimicire în masă. (Riedel, 2004, p. 401).

Protocolul de la Geneva a apărut ca fiind o necesitate istorică, derivând din ororile chimice și biologice, survenite în Primul Război Mondial. Astfel, după tratative purtate sub egida Ligii Națiunilor, în cadrul scopului principal al organizației mondiale de preîntâmpinare a războiului, a fost semnat „*Protocolul pentru interzicerea deținerii și folosirii în război a gazelor asfixiante, otrăvitoare și a altora, precum și a modalităților de ducere a războiului bacteriologic*”, la 17 iunie 1925. Documentul mai este cunoscut și sub denumirea generică de „*Protocolul de la Geneva, din 1925*”. Documentul a conținut semnătura a 108 națiuni, printre care se regăseau și cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate. SUA au procedat la ratificarea

Protocolului mult mai târziu, mai exact în anul 1975. Aplicabilitatea Protocolului în cadru internațional era mai scăzută, din cauza neconvenirii măsurilor clare privitoare la materializarea unui control sever, situat strict pe linia verificării și a încrederii.

Omisuniile privind aplicabilitatea și controlul au fost folosite de unele state semnatare. Astfel, după ratificarea documentului, țări semnatare, cum sunt Belgia, Canada, Franța, Marea Britanie, Olanda, Polonia, Japonia și Uniunea Sovietică, au continuat preocupările privind desfășurarea unor programe de dezvoltare a armelor biologice. (Bogdan, Ibid., p. 29).

NECESITATEA UNEI CONVENȚII PENTRU INTERZICEREA ARMELOR BIOLOGICE

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, oficialii germani au proferat acuzații la adresa aliaților privind folosirea armelor biologice. Se spune că, la intervenția personală a lui Hitler, programul biologic ofensiv german nu s-a materializat. (Riedel, Ibid., pp. 402-403). În această ordine de idei, Goebbels a acuzat britanicii privind tentative de diseminare a febrei galbene în spațiul Indiei, utilizând țânțarii infestați proveniți din vestul Africii ca vectori de transmitere. Acuza germană era credibilă, fiind însumată altor preocupări britanice anterioare, precum au fost acțiunile Londrei de testare a antraxului lângă țărmul Scoției. Din cauza contaminării masive a solului scoțian, decontaminarea mediului natural a fost realizată abia în 1986, prin folosirea formaldehidei și a apei marine.

Statele Unite au inițiat programul de producere a armelor biologice ofensive în anul 1942, sub coordonarea unei agenții civile, Serviciul Rezervelor de Război. Programul american era axat pe utilizarea antraxului și *Brucella suis* (bacterie care provoacă bruceleza porcină) în spațiul țintă. Materialul biologic necesar era produs în Terra Haute (statul Indiana), cercetările fiind desfășurate în Camp Detrich. (Bogdan, p. 31). Sunt notorii preocupările de tristă faimă, întreprinse de Armata Imperială Japoneză, prin Unitatea 731 din Manciuria, ce a săvârșit atrocități inimaginabile, în zona acțiunilor militare, împotriva prozonierilor de război și a populației civile chineze. (Riedel, pp. 401-403).

Pe ansamblu, omenirea se manifestă ca extrem de sensibilizată după măcelurile intervenite pe durata celui de-al Doilea Război Mondial. După efervescența proprie anilor de după încheierea războiului, publicul și experții au formulat critici privitoare la riscul epidemiologic major, generat de utilizarea impredictibilă și nediscriminatorie a posibilităților de război biologic, cât și privitor la absența posibilităților de control epidemiologic real dindomeniul armelor biologice. Temerile formulate se bazau pe lipsa unor informații valide, de încredere și verificabile nemijlocit în teren, privitoare la statisticile programelor naționale ale unor state cu referire la potențialul

de război biologic deținut. Anii din deceniile șapte și opt ai secolului al XX-lea au fost marcați de progrese reale ale lumii, înregistrate pe calea înțelegerii și a destinderii. Lumea întregă resimțea în mod acut nevoia instituirii unei atmosfere de calm și încredere, de realizare a unui echilibru pe spații geografice întinse, de progrese pe linia dezarmării, precum și de diminuare a arsenalelor de mare risc pentru omenire. Se dorea ca lumea să fie mai predictibilă în viitor, direcționată înspre edificarea păcii și a colaborării dintre state, chiar și potențial adversare. (Bogdan, pp. 31-32).

Statele ce dispuneau de capacități tehnologice și militare de înalt nivel se regăseau într-un dezacord evident față de prevederile Protocolului de la Geneva. În mod cert, documentul își demonstra scăzutul grad de eficiență practică. (Riedel, p. 403). Confruntat cu realitatea biologică destul de alarmantă, Comitetul ONU pentru dezarmare a luat act de avansul masiv înregistrat de armele ofensive biologice, în contrapondere cu sistemele protective, defensive. Așadar, era cert că omenirea se prezintă ca fiind extrem de vulnerabilă în raport cu potențialul biologic masiv de afectare și de distrugere, depozitat de actori internaționali numeroși. În aceste condiții, era absolut necesară să fie instituită măsura interzicerii dezvoltării, producției și stocării armelor biologice. De asemenea, se impunea întreprinderea măsurilor de control și verificare în teren, absolut necesare în cazurile de încălcare a măsurilor prohibitive, convenite în format internațional.

CONVENȚIA DIN ANUL 1972 PRIVIND INTERZICEREA ARMELOR BIOLOGICE

În septembrie 1969, Marea Britanie a inițiat un set de propuneri-cadru pentru statele componente ale Tratatului de la Varșovia, inițiativă destinată scăderii pericolului biologic. După parcurgerea de consultări în cadrul Tratatului, statele membre au trimis propuneri constructive spre ONU, direcționate categoric spre interzicerea armelor biologice. Evident, demersul respectiv a fost posibil și a intervenit sub coordonarea Uniunii Sovietice.

Documentul ce se preluina a fi convenit trebuia situat în prelungirea mai vechilor dorințe ale umanității progresiste și a demersurilor de dezarmare, orientat spre eliminarea unor metode de luptă total dezavuate de lumea actuală. Așadar, era necesar ca punctul de pornire să fie situat în preluarea unor prevederi conținute în Protocolul de la Geneva din 17 iunie 1925, care stipula interzicerea întrebuițării gazelor toxice, asfixiante, toxice (similare), precum și utilizărilor bacteriologice la campanie. În mod evident, măsurile enunțate trebuiau extinse în cuprinsul noului document convenit. Astfel, prin semnarea viitoarei *Convenții*, trebuiau să fie asigurați pași semnificativi în direcția instituirii unei dezarmări reale și de amploare

în lumea contemporană, impunându-se măsuri practice de control asupra tipologiei de arme circumscrise vectorilor de distrugere în masă. (Bogdan, pp. 33-34).

În aceste condiții, în anul 1972 a fost adoptată „*Convenția cu privire la interzicerea perfecționării, producerii și stocării armelor bacteriologice (biologice) și cu toxine și la distrugerea lor*”. Documentul se manifesta în mod ferm pentru interzicerea dezvoltării, producerii și stocării agenților patogeni sau a toxinelor în cantități care să depășească nevoile de cercetare științifică. Potrivit documentului, cercetarea putea fi desfășurată doar în scop profilactic, protectiv sau pentru alte obiective ce asigură sprijinul nemijlocit al păcii. Convenția stipula interzicerea vânzării, transferului de tehnologii ori de expertiză spre diverse țări, în alte scopuri. Așadar, documentul convenit promova stoparea fabricării, perfecționării, deținerii ori stocării colecțiilor de agenți patogeni și toxine. Eșantioanele biologice ce excedeau nevoilor minimale de efectuare a cercetării în domeniu trebuiau să fie înregistrate și notificate cantitativ. Atât prezența stocurilor, cât și distrugerea armelor biologice trebuie realizate prin măsuri eficiente, în condiții de transparentă, prin acceptarea unui control internațional. În plus, de la ratificarea tratatului, părțile semnatare se obligau să distrugă stocurile, sistemul de distribuție și echipamentele de producere a materialului biologic într-un interval de timp rezonabil, stabilit ca având durata de nouă luni.

Acordul istoric încheiat a fost posibil prin consensul a 103 națiuni, *Convenția* fiind ratificată în 10 aprilie 1972. Mai trebuie afirmat că semnatarii care nu au procedat la ratificarea *Convenției* prezentau obligativitatea abținerii de la desfășurarea de activități care pot contraveni scopului acordului, până la efectuarea comunicării oficiale privind intenția de a renunța la ratificarea documentului. Revederea și reluarea prevederilor tratatului au fost realizate succesiv, în 1981, 1986, 1991 și 1996. Ca măsură de descurajare, semnatarii *Convenției* aveau obligația să comunice date reale despre facilități în care se desfășoară activități aflate sub incidența documentului (cercetări biologice cu obiective defensive, conferințe științifice desfășurate la facilitățile de profil, schimburi de experiență, mese rotunde, transfer de informații, alte manifestări cu tematici de natură biologică), comunicările cunoscând periodicitate anuală.

Instrumentele de ratificare și documentele privitoare la aderare se impuneau a fi depuse pe lângă guvernele Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Statelor Unite ale Americii și Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, desemnate a fi state depozitare. Documentul convenit a fost redactat în limbile engleză, chineză, franceză, rusă și spaniolă, documente egal autentice, înscrisul fiind realizat și depozitat în trei exemplare, la Washington, Londra și Moscova. Copii certificate legal ale *Convenției* au fost transmise guvernelor statelor semnatare, precum și celor care au aderat la acord.

PERIOADA ULTERIOARĂ CONVENȚIEI DIN 1972

Este interesantă evoluția țărilor care au dezvoltat programe biologice sau preocupări în sfera armelor biologice, ca urmare a înregistrării unei dinamici aparte. Poate fi menționat că au existat încălcări numeroase ale acordului internațional, numărul statelor situându-se în creștere permanentă:

- deși au procedat la ratificarea Convenției, în anul 1972, fiindu-le patru state;
- în anul 1989, un număr de zece state dezvoltau eforturi biologice;
- în anul 1997, un număr de douăsprezece țări încălcau prevederile Convenției;
- în anul 2001, existau treisprezece state care derulau eforturi biologice. (Gould, Folb, 2002). Chiar și în documentele oficiale, poziționarea SUA a fost materializată relativ ambiguu. Deși efortul se canaliza pe direcția defensivă a preocupărilor circumscrise războiului biologic, era avută în vedere și cercetarea pe domeniul ofensiv, evident, din rațiuni științifice și de securitate națională. Este adevărat, separarea între dimensiunile ofensivă și cea defensivă, chiar și din nevoi de monitorizare, se constituie ca fiind dificil de realizat, existând un tronson comun de efort biologic inițial. Chiar și evoluțiile divergente finale conțin suficiente aspecte ce permit migrarea conținutului real al activității, evident, din motive propagandistice (*figura nr. 1*) (Leitenberg, 2005, pp. 71-73). Este evident că, în anii următori, cifra statelor care au eludat prevederile Convenției din 1972 a sporit.

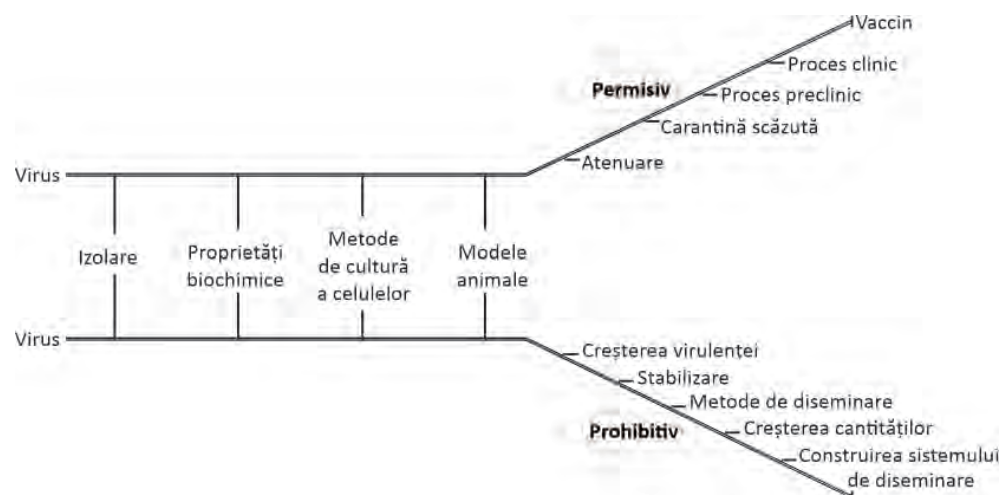


Figura nr. 1: Tehnici comune de laborator (ipoteze) (Leitenberg).

Dezintegrarea Uniunii Sovietice și dispariția Pactului de la Varșovia (1991) au sporit îngrijorările privind protecția, controlul și responsabilitățile deținătorilor agenților biologici și ai altor arme de distrugere în masă, materialele și tehnologiile aferente. La fel, au apărut temeri justificate ce decurg din șomajul potențial

și din migrarea a mii de oameni de știință sau calificați în domeniu spre zone de instabilitate și risc viitor pentru pacea omenirii. Se cunoaște că atacurile cu agenți biologici sunt în măsură să genereze victime la nivel catastrofic. După dizolvarea Uniunii Sovietice, a Pactului de la Varșovia, în condițiile haosului intervenit în fosta Armată Roșie, nu a existat un control care să stabilească tipurile de arme biologice ce nu trebuiau să ajungă pe piața neagră sau în mâini neautorizate. Pericolul a fost cert și sporit, prin faptul că materiale biologice ofensive puteau ajunge în arsenalele extremiștilor și ale organizațiilor teroriste. De asemenea, universități și centre de cercetare care desfășoară activități de cercetare medicală, cu diferite forme de bacterii periculoase, toxine și materiale patologice, puteau avea măsuri de securitate insuficiente. Așadar, factorii biologici distructivi sunt foarte vulnerabili la sustragere din spitale, universități, din locuri de cercetare, testare ori din locuri de stocare. Structurile anarhiste pot avea în intenție să extindă magnitudinea atacului, afectând fără discernământ cât mai multe facilități (evenimente speciale, spații de aglomerare periodică sau ocazională, țintele de înaltă valoare, să contamineze un teritoriu imens sau să disipeze infecția în mod extins în mediul social). (Bogdan, pp. 35-36).

Evenimentele din SUA intervenite la 11 septembrie 2001 trebuie rememorate și pentru distribuirea de scrisori contaminate cu spori de antrax în săptămâna următoare, prin intermediul sistemului poștal american. Din cauza incidentelor interne privind utilizarea antraxului din 2001 și până în toamna anului 2003, autoritățile americane au utilizat fonduri de 7-8 miliarde \$ în domeniul bioterorismului, necesare managementului consecințelor și efortului de refacere a nivelului biosecurității în plan național. Alocarea de fonduri a fost deci destinată protecției împotriva terribilelor posibilități bioteroriste ce se pot produc în viitor. Eforturile viitoare și fondurile alocate au sporit în mod constant. (Leitenberg, pp. 65-67).

După ocuparea unei părți a Afganistanului, în decembrie 2002, SUA au identificat indicii și date ce demonstau că Al-Qaida a fost interesată de procurare cunoștințelor și tehnologiilor proprii producerii agenților biologici. (Mackby, 2003, pp. 6-7).

Trebuie menționat că, între 1989 și 1992, URSS a încălcat Convenția privind armele biologice, întrucât, ulterior ratificării Convenției, în 1975, a trecut la dezvoltarea unui masiv program secret privind armele biologice, probabil cel mai amplu din lume. (*Biological Weapons*, 2000).

Folosirea armelor biologice sau agenților biologici către organizațiile teroriste sau actori internaționali nonstatali se constituie ca fiind modalități extrem de agreate, deoarece:

- pot genera victime în proporții de masă, substanțele folosite putând eluda controlul legal, substanțele având caracter dual;
- au în intenție depășirea sistemului guvernamental, referitor la capacitatea de intervenție de urgență la criza biologică;

- întrerup brutal rutina colectivităților umane, generează și sporesc panica și teama comunităților umane numeroase;
- contaminează și fac inoperante facilități naționale cheie, blocând sfera economico-socială pe timp nedeterminat;
- distrug încrederea colectivităților în capacitatea autorităților de a proteja civilizația umană și mediul natural, deci afectează grav reziliența societății. (Ackerman et al., 2006, pp. 12-14).

Ultimul secol din dezvoltarea omenirii a cunoscut un remarcabil progres în dezvoltarea biotehnologiilor și a biochimiei, extinzând enorm posibilitățile de producere și dezvoltare a armei biologice. Ingineria genetică a contribuit în direcția sporirii potențialului distructiv propriu agenților biologici. Realizarea industrială a agenților agresivi, intervenită în mod facil și în gamă diversificată, care beneficiază de sprijinul tehnologiei pentru actul distructiv în vedere, a extins foarte mult capacitatea statelor de dezvoltare a agenților biologici, cu riscuri deosebite în cazuri de utilizare în luptă (sau eliberare accidentală). (Miller, pp. 11-13).

Ca urmare, pe durata ultimelor decenii, armele biologice au devenit o preocupare semnificativă a factorilor responsabili pentru securitatea statelor. Revoluția științifico-tehnică produsă după anii '90 a accentuat proliferarea programelor ofensive de arme biologice între state, ajungându-se chiar la participarea unor *actori nonstatali*. Între potențialii actori nonstatali, enumerăm grupările teroriste cu potențial financiar sporit, intențiile și preocupările nelegale de folosire a capacității distructive a armei biologice menținându-se în actualitate și cunoscând amplificare permanentă a eforturilor. (Bogdan, Ibid.).

CONCLUZII

Convenția privind armele biologice este un document extrem de necesar pentru omenire. Insistăm asupra priorității potrivit căreia valoarea *Convenției* trebuie să sporească mult în viitor, prin identificarea modalităților dezirabile de verificare a aplicării și respectării prevederilor documentului, deci prin măsuri reale pentru implementarea în practica relațiilor internaționale. La ora actuală, nu este operat un schimb rapid de informații de încredere privind stocurile instituțiilor statale de pondere, propriu potențialului biologic. Spre a nu fi generate situații biologice periculoase, trebuie cunoscute intențiile de cercetare (ofensive sau defensive), tipologia agenților utilizați, amploarea proiectelor, cantitățile de agent folosite și măsurile de biosecuritate întreprinse. Stocurile de tulpini periculoase nu trebuie să fie scoase și transportate în afara facilităților biosecurizate. Tulpinile periculoase trebuie stocate doar în spații de cercetare biologică, sigure sau să fie distruse în condiții de biosecuritate deplină. Este prioritar ca efortul de prevenție biologică să conțină participarea tuturor statelor lumii.

Convenția din 1972 nu trebuie privită ca panaceu privitor la problema amenințării biologice din lume. Creșterea măsurilor și capacităților privind supravegherea, detectarea, diagnosticarea, realizarea vaccinurilor și a procedurilor de tratament va amplifica posibilitățile de a diminua amenințările biologice. Se impun eforturi sistematice suprapuse, fiind necesar ca organizațiile internaționale să militeze pentru extinderea conținuturilor acordurilor internaționale instituite în domeniu, materializarea viziunii comune de echilibru și de acțiune, necesare sporirii încrederii și stabilității în lume. (Mackby, pp. 9-12).

Deja a devenit binecunoscut faptul că, în condițiile globalizării, criza biologică trebuie abordată în modalitate sincronizată, globală. Concepția respectivă globală obligă la coordonarea eforturilor statelor lumii, distribuirea unitară a informațiilor relevante recente, accesul la tehnologii critice, utilizarea comună a liniilor de tratament viabile și colaborarea structurilor abilitate. În plan național, se impune conducerea strategică unitară a managementului crizei biologice, cu măsuri diferențiate în planurile prevenției, efortului la criză și pentru diminuarea consecințelor.

Astfel, se impun eforturi concertate ale statelor lumii pentru generarea unei noi convenții în viitor, acord care să preia concluziile și învățămintele deduse din pandemia COVID 19, să sprijine mai eficient măsurile de dezarmare biologică, de distrugere a stocurilor periculoase, redefinirea normelor de biosecuritate, prezumarea dreptului statelor la protecție contra acțiunilor biologice ofensive, prevenție, monitorizare, control la facilități și în zonele de experimentare, precum și sprijin reciproc la crizele biologice.

BIBLIOGRAFIE:

1. Ackerman, G.A., Moran, K.S. (2006). *Bioterrorism and Threat Assessment*. Nr. 22. The Weapons of Mass Destruction Commission, Stockholm.
2. Bogdan, V. (2016). *Bioterrorismul*. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei.
3. Gould, C., Folb, P. *Project Coast: Apartheid's Chemical and Biological Warfare Programme*. United Nations Institute for Disarmament Research. Geneva.
4. Mackby, J. (2003). *Strategic Study on Bioterrorism*. Paris: Center for Strategic and International Studies.
5. Păun, L. (2003). *Bioterrorismul și armele biologice*. Editura Amaltea.
6. Milton, L. (2005). *Assessing the Biological Weapons and Bioterrorism Threat*. Strategic Studies Institute. US Army War College. Carlisle.
7. Miller, R. (2005). *The Impact of Quarantine on Military Operations*. USAF Counterproliferation Center. Counterproliferation Paper, nr. 31, Alabama.
8. Riedel, S. (2004). *Biological Warfare and Bioterrorism: a Historical Review*. Baylor University Medical Center Proceedings. Vol.17. Nr. 4.
9. US General Accountability Office, *Biological Weapons: Effort to Reduce Former Soviet Threat Offers Benefits, Poses New Risks*. (2000). GAO/ NSIAD-00-138, Washington D.C.





**Ordinul „Meritul Cultural”
în grad de „Cavaler”,
categoria F
– „Promovarea culturii”
(Decretul Prezidențial nr. 646
din 24.08.2004)**



**Ordinul „Meritul Cultural”
în grad de „Ofițer”,
categoria F
– „Promovarea culturii”
(Decretul Prezidențial nr. 483
din 30.06.2014)**



gmr.mapn.ro
facebook.com/gmr.mapn.ro